INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA, LXXIV

LLUÍS NICOLAU D'OLWER

Democràcia contra dictadura

Escrits polítics, 1915-1960

Recull i introducció
d'ALBERT BALCELLS

BARCELONA
2007

Democràcia contra dictadura

Escrits polítics, 1915-1960

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA, LXXIV

LLUÍS NICOLAU D'OLWER

Democràcia contra dictadura

Escrits polítics, 1915-1960

Recull i introducció
d'ALBERT BALCELLS

BARCELONA
2007

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Nicolau d'Olwer, Lluís
[Seleccions]
Democràcia contra dictadura : escrits polítics, 1915-1960. —
(Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica ; 74)
Textos en català, francès i castellà. — Bibliografia
ISBN 978-84-7283-930-4
I. Balcells, Albert, ed. II. Institut d'Estudis Catalans III. Títol
IV. Col·lecció: Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica ; 74
1. Nacionalisme — Catalunya 2. Catalunya — Política i govern — 1885/1931
3. Catalunya — Política i govern — 1931/1939
32(467.1)

© hereus de Lluís Nicolau d'Olwer
© recull i introducció d'Albert Balcells
© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre de 2007
Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Anglofort, SA
Carrer del Rosselló, 33. 08029 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL
Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 978-84-7283-930-4
Dipòsit Legal: B. 45673-2007

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Estudi introductori 11

Bibliografia 83

Textos de Lluís Nicolau d'Olwer 87

Comentaris i discursos en temps de la Gran Guerra i la postguerra 89
L'esverament del bon dretista espanyol 91
Catalunya i la guerra 94
Insistint 97
L'exemple de Polònia 99
Del que en Prat de la Riba ha fet per la llengua catalana 101
Discurs de gràcies en els primers Jocs Florals de Nostra Parla 103
Missió de l'Ajuntament de Barcelona en l'obra de cultura de la ciutat (1922) 107

Els primers temps d'Acció Catalana 117
Actuació del nacionalisme en les corporacions públiques catalanes. Ponència aprovada a la Conferència Nacional Catalana del juny del 1922 119
Discurs a la Conferència Nacional Catalana el 17 de juny del 1922 121
Le problème de la morale neutre. Peut-on parvenir à une morale unanime ? IIIème Congrès International d'Éducation Morale. Genève, 28 juillet - 1er août 1922 123
Ni il·lusos ni derrotistes 128
Problemes de cultura nacional 132
Dos nacionalismes 134
Persistint. Els dos nacionalismes 137
La mobilització. 1907-1923 139
Discurs electoral del 21 d'abril de 1923 141
Discurs electoral del 4 de juny de 1923 143
La política i les idees. Prediccions arriscades 145

Conferència a l'Ateneu Nacionalista del Districte VIII 147
Les exposicions d'art. Tasca municipal 151

Societat de Nacions, unificació europea i minories nacionals 153
L'exercici de la democràcia. El Consell Federal Helvètic 155
El nostre romanisme 157
Idees i fets entorn de Paneuropa 160
Una conferència paneuropea? 174
L'opinió pública internacional 177
La democratització de la Societat de les Nacions 179
Desarmament moral 182
La consciència internacional 184
L'organització de la pau 186
La justícia internacional 188
Mitologia cruenta 190
Un estadista de la nova Europa 192
Entre Europa i l'Imperi 194
Les minories i la Unió Europea 196
L'ombra de Battisti 198
El primer avenç 200
La nova esclavitud 202
Llatinitat i política 204

Crisi de llibertat (1928-1929) 207
Místics, no 209
Del parlamentarisme 211
De la democràcia i de l'autocràcia 215
Liberalisme integral 220
Els límits de la democràcia 222
Llibertat i llibertats 224
Llibertat consolidada 226
Les culpes del liberalisme 228
Sacco i Vanzetti 230
Llevat anarquitzant 232

Religió d'Estat (1929) 235
Herència feixuga 237
Cara i creu 239
La suprema garantia 241
Estil imperi 243
Aspectes del concordat italià 245
Norma evangèlica 247

La Nació i l'Estat (1928-1929) 249
Esperit de convivència 251

Concepte d'Estat 253
L'estímul nòrdic 255
El dret que s'elabora 257
Egocentrisme 259
L'esperit de Ginebra 261
Retorn *all'antico* 263
Ara com ara, analfabets 265
A Zagreb responen 267

Catalunya nostra (1928-1929) 269
Sénia enllà 271
Zones d'irradiació 273
Avui fa set segles 275
El millor homenatge 277
Els catalans de Mallorca 279
Pel redreçament de Mallorca 281

Intel·ligència i caràcter (1928-1929) 285
L'afany de l'hora 287
L'home de caràcter 289
Caires de l'humanisme 290
Migrada vanitat 292
La pensada 294
Un jovent nou 296

Comentaris al projecte constitucional de la Dictadura (1929) 299
Sinceritat constitucional 301
La Cambra única 303
El poder legislatiu 305
La religió i l'Estat 307

De la Dictadura a la República 311
L'amnistia 313
L'adhesió del poble 315
La mort de Primo de Rivera 316
Igualtat de tracte 318
Franc parlar és cortesia 320
La llengua a l'escola 322
Benvinguts! 324
Ja n'hi ha prou! 326
Reparació urgent 328
Abraçades que ofeguen 330
Símptomes falaguers 332
El nostre Institut 334
Discurs davant d'Acció Catalana 336

Insistirem encara 341
Redreç d'una ciutadania 343
Els edificis de la Santa Creu 345
L'únic camí 347
La lògica dels fets 349
Caràcter i ciutadania 351
La tasca primordial 353
Quines, primer? 355
Llibertat provisional 357
El cas del Centre 359
Triomf ciutadà 361
Hora tèrbola 363
La lliçó d'aquests dies 365
Sense excusa 367
La lliçó de la Dictadura 369
El problema constitucional 372
La Biblioteca a Santa Creu 375
Discurs a l'acte de constitució del Partit Catalanista Republicà el 23 de març de 1931 377
Els principis 379

CINC ANYS DE REPÚBLICA 381
Discurs de resposta a l'homenatge tributat pel Partit Catalanista Republicà 383
Discurs en un míting d'Acció Catalana Republicana 397
Discurs a les Corts Constituents en defensa de l'Estatut de Catalunya el 19 de maig del 1932 401
Discurs davant d'Acció Catalana al CADCI després de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya per les Corts Constitucionals 414
Conferència a Terrassa el 7 d'octubre del 1932 418
Un aniversari. Rizal, encara 421
Al lloc de sempre 423
Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga. Discurs llegit pel president de l'Ateneu Barcelonès en la sessió inaugural del curs acadèmic de 1932-1933, el dia 3 de març de 1933 425
El parlament de Nicolau d'Olwer en la sessió de clausura de la Conferència Econòmica Mundial 451
La valoració dels serveis. El criteri més just i més convenient 453
Discurs sobre el moment pronunciat el febrer del 1934 455
Revisió dels antecedents dels fets del 6 d'octubre del 1934 458
Al llindar de l'any cinquè 465
Ciutadans, alerta! 467
La doble República 469

UN DEMÒCRATA LIBERAL AL MIG DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA 471
Declaracions de primers d'agost del 1936 473

Discurs pronunciat el dia 13 de desembre de 1936, davant l'assemblea d'entitats d'ACR 474
Discurs pronunciat a l'assemblea del partit ACR del dia 13 de juny del 1937 482
Discurs pronunciat el dia 6 de febrer del 1938 davant el Consell General d'ACR 489
Serenitat 497
La nostra lluita 499
1937-1938 502
Discurs davant el Consell General d'ACR el 27 de novembre del 1938 504

L'EXILI D'UN CATALANISTA REPUBLICÀ 519
A l'entreforc de camins 521
Fronteres endins 525
Meditació en la tomba de Lluís Companys 527
Els pobles petits en el món de demà. Jocs Florals de Nova York 534
Discurs del president dels Jocs Florals celebrats a Tolosa de Llenguadoc 544
La diada de l'Onze de Setembre. Discurs pronunciat a l'Orfeó Català de Mèxic el 1953 547
Tríptic de Francesc Macià 550
Cataluña y los pueblos pequeños en el destino del mundo 554
Prefaci del llibre dels *Jocs Florals de la Llengua Catalana del 1957: Any XCIX de la seva restauració* 563
Francesc Layret, assassinat 567
Homenatge a José Antonio de Aguirre 568

Estudi introductori

L'obra de Lluís Nicolau d'Olwer com a historiador, acadèmic i home de lletres n'ha eclipsat l'activitat com a polític. Ell es definí professionalment el 1958 en una carta a Rafael Tasis d'aquesta manera: «Orgull d'ofici, si m'és llegut dir-ho així, el concentro en la investigació històrica. Escriptor només en sóc ocasionalment, com ocasionalment he estat polític.» La imatge que va donar d'ell mateix i la que tingueren els seus contemporanis va ser la d'un intel·lectual que feia política per un imperatiu moral i no com a professió. Però va ser també un polític en el ple sentit del terme i la seva vocació política fou tan poderosa com la intel·lectual. El seus escrits polítics, a més de molt nombrosos, resulten pel seu contingut de notable interès i en justifiquen la recopilació. Però, a més, ofereixen un model de prosa catalana moderna molt remarcable, tal com Rafael Tasis va dir en el seu dia al mateix article on reproduïa les frases de Nicolau abans esmentades.

Al començament de 1931 va editar un recull d'articles polítics amb el títol *La lliçó de la Dictadura*, però en publicà molts més, que tenen sovint un interès comparable o superior. El llegat de Nicolau d'Olwer a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans n'ha facilitat la tasca recopilatòria. Més complerta, fins al 1935, és la llista d'articles apareguts a *La Publicitat* que dóna Victòria Alsina en la seva tesi sobre Nicolau. Ens ha permès ampliar el fons per a fer la selecció sobre una base hemerogràfica. Aquí no ens hem proposat fer-ne un recull exhaustiu sinó una selecció àmplia. S'han preferit els textos que podien transcendir la circumstància concreta, però han estat inclosos alguns que considerem que tenen interès pels fets als quals fan referència. Els que tenen un tema cultural, literari o històric no relacionat directament amb la reflexió política contemporània, n'han restat fora amb alguna excepció, que està justificada pel lloc on es va pronunciar el discurs i la intenció política que l'inspirava en gran part.

Per a contextualitzar aquests articles i discursos resulten útils i donen pistes les semblances de personatges que publicà Nicolau d'Olwer en el llibre *Caliu, records de mestres i amics* (1958). No són unes memòries però contenen records personals de tant en tant. Cal afegir els papers inèdits de Nicolau, amb apunts autobiogràfics fragmentaris, que publicaren Eulàlia Duran i Montserrat Albet en el llibre *Cartes a Hermínia Grau i Aymà*, editat el 1995. S'han ocupat de Nicolau com a intel·lectual i com a historiador Victòria Alsina en la seva tesi doctoral inèdita presentada el 1985 amb el títol *Lluís Nicolau d'Olwer, humanista,* i Montserrat Vilà amb la seva tesi de llicenciatura, també inèdita, presentada el 1992 i titulada *Lluís Nicolau d'Olwer, una aportació a la història de la literatura catalana.* Però el Nicolau polític

no ha estat objecte d'estudi i aquest aspecte de la seva vida i dels seus escrits apareix de manera molt breu en les obres esmentades. L'única entrevista on Nicolau deixà anar algunes informacions sobre la seva trajectòria va ser la que va concedir a Domènec de Bellmunt i que aquest recollí en el llibre *Figures de Catalunya*, publicat el 1933.

Nicolau d'Olwer va escriure en el seu llibre *Caliu*: «Si vaig entrar a la política activa de Catalunya i de retop, més tard, a la política espanyola, va ésser convençut que només amb la llibertat política podria la nostra terra assegurar-se la persistència i l'expandiment de la seva cultura, que tinc per essència de la seva personalitat. Tanmateix, la vida intel·lectual sempre m'ha atret més que no pas l'activitat política, i això es reflecteix en aquest llibre.» Poques ratlles després afegia que els exiliats com ell es trobaven lluny de la pàtria no per haver escrit englantines o ballat sardanes (ell advertia que no n'havia escrit ni n'havia ballat cap): «És perquè volíem afermar la personalitat històrica del nostre poble, i maldàvem per tal que es regís en forma democràtica, sota el signe de la llibertat i de la justícia social.»

1888-1910

Lluís Nicolau d'Olwer va néixer el 20 de gener de 1888, l'any de l'Exposició Universal de Barcelona, a la plaça de Sant Miquel, darrere l'Ajuntament d'aquesta ciutat. Era fill d'un notari sòlidament instal·lat, Joan Nicolau i Bujons, que havia estat degà del Col·legi de Notaris de Barcelona, i d'Anna d'Olwer i Vantró, que era d'ascendència irlandesa per part de pare. Sembla que havia estat ballarina i exercí una gran influència sobre els seus fills Lluís i Rosa.

El seu pare tenia la notaria al carrer Avinyó-Escudellers i decidí traslladar la família a un pis contigu, on Lluís Nicolau visqué fins al 1929 amb la seva mare. Entre 1904 i 1909 va estudiar el batxillerat al col·legi dels jesuïtes del carrer Casp, on féu amics que continuà cultivant a la Universitat i amb els quals es relacionà durant gran part de la resta de la seva vida: Manuel Raventós, Ferran Valls i Taberner, Jordi Rubió i Balaguer, Agustí Calvet (Gaziel) i Josep M. López Picó. A aquests, s'hi afegirien durant la carrera universitària Ramon d'Alòs-Moner, Francesc Martorell i Trabal i Ramon d'Abadal i Vinyals. Gairebé tots foren companys seus més tard a l'Institut d'Estudis Catalans i alguns l'acompanyaren en l'activitat política. Formaren part de l'elit noucentista, la generació de la Solidaritat Catalana, com li agradava dir a Nicolau d'Olwer, o la de 1917 o la de l'Institut, com Jaume Vicens Vives i Josep Pla van qualificar-la. En realitat era la segona generació de l'Institut d'Estudis Catalans, la d'aquells que van ser deixebles i successors immediats dels membres fundadors.

Quan estudiava el batxillerat Nicolau era molt afeccionat a la química, fins que va produir una explosió a la cuina del pis de la notaria del seu pare, que no s'u-

sava i que ell havia convertit en el seu laboratori. Pel que fa a les lletres, Nicolau d'Olwer va escriure a Rafel Tasis a la carta abans esmentada: «Escriure amb claredat, precisió i *arquitectura* us entra a dins en els primers anys d'estudis, si teniu la sort que aquests siguin a base de llatí i de dialèctica. Assimileu llavors una mena de gramàtica general, de gramàtica lògica, que ja no us deixarà en tota la vida. Aquesta sort vam tenir-la els qui estudiàvem als Jesuïtes, abans que haguessin abandonat totalment llur vella i formativa *Ratio studiorum*.» Diu també a *Caliu*: «Si en arribar a la Universitat, a diferència dels estudiants d'altres provinences, sabíem de cor fragments de Ciceró i de Virgili, si coneixíem el secret de la mètrica llatina, és més si posseíem una formació humanística, a la qual hem restat fidels, a alguns dels nostres primers mestres ho devíem. *Suum cuique*. Com també una desenganyada i crua concepció de la vida: la trista serenor que en tot moment, d'èxit o d'adversitat, s'esforça a adoptar el punt de vista de Sírius: "Pensa't que ja han passat mil anys...".»

Si el mestratge d'Antoni Rubió i Lluch en història de la literatura espanyola i de Lluís Segalà en literatura grega van ser importants per a Nicolau a la Universitat, més ho foren les classes que seguí de literatura catalana a càrrec del mateix Rubió i Lluch i d'història de Catalunya, que donava Francesc Carreras Candi als Estudis Universitaris Catalans, aleshores allotjats a l'Ateneu Barcelonès. Abans d'acabar la carrera ja havia publicat en la revista de bibliografia que dirigia Massó i Torrents un article sobre les fons catalanes de *Tirant lo Blanc*. La seva maduresa precoç sorprenia tothom. Era el deixeble més brillant de Rubió i Lluch i de Segalà. Al primer li dedicà Nicolau planes extenses i entusiastes després de la seva mort el 1937. El segon l'esmenta a *Caliu* com a bon professor.

Així recorda Nicolau l'ambient de la seva joventut universitària: «Llegíem i discutíem —al pati de la Universitat, a la cerveseria Moritz o tot ramblejant— Emerson, Carlyle, Max Nordau, Spencer. *The Man against the State* era el nostre evangeli individualista; l'anarquisme seguia essent el darrer crit de la moda. Qui ens hagués parlat de socialisme —el comunisme no es cotitzava encara— hauria tingut la mateixa sort que si ens proposava de fer l'exercici militar o de marcar el pas de l'oca dels regiments prussians. Adoràvem el Déu-individu, execràvem el Déu-Estat: érem lluny de sospitar que l'anarquisme pogués menar-nos al Déu-comitè. En la dispersió anàrquica de l'ambient hi havia, tanmateix, una base de comunitat, aglutinant en els moments decisius: el sentiment patriòtic.»

Amb alguns dels amics abans esmentats fundaren la Federació Escolar Catalana, de signe catalanista, i ell va portar amb orgull el penó dels estudiants de dret a la gran manifestació de la Solidaritat Catalana el 1906 al Saló de Sant Joan, avui passeig Lluís Companys.

Escrivia Nicolau molts anys després: «En la perspectiva del temps ens semblen idíl·lics els anys 1904-1910. Tanmateix, els Jocs Florals de maig, l'aniversari de Rafa-

el Casanova pel setembre i les arribades dels diputats catalans després d'un discurs a Madrid, ens familiaritzaren, entremig de "Segadors" i "visques", amb els garrots de la secreta, amb les sabrades de pla d'aquells de "l'hule" i, ço que era més greu, amb les càrregues de cavalleria. Recordo d'una que en Manel [Raventós] i jo vàrem tenir l'instint d'evitar arredossats al bell mig de la plaça de la Universitat. Venien al galop; en voler pegar-nos, amb el sabre pegaven al fanal, i quan anaven a repetir el cop per l'altra banda ja érem massa lluny. Així va passar tot l'esquadró de centaures amb tricorni. La militarada del 25 de novembre de 1905, assaltant els periòdics catalans de Barcelona, el Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906 i les eleccions triomfals de Solidaritat Catalana el 1907, van commoure la nostra vida universitària. Per als més vells que nosaltres, la Solidaritat Catalana va ser una foguerada patriòtica, un incident, potser una maniobra; als qui la rebérem com el bateig de la nostra vida pública va "imprimir-nos caràcter". El catalanisme no ens ha semblat mai un partit polític, sinó un recobrament general.»

A la plana següent afegeix: «Per aquells mateixos dies va sortir a llum una obra fita de la literatura política de Catalunya. Els que havien plasmat llur catalanisme en *La tradició catalana* de Torras i Bages, aquells altres, de filiació esquerrana, deixebles de *Lo catalanisme* de Valentí Almirall, tots van trobar un credo comú a *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba. Per a nosaltres, llavors a la ratlla dels vint anys, qualssevol que hagin estat els nostres avatars polítics, militants en partits d'esquerra, de dreta o de centre, aquell petit gran llibre, pel foc interior que el recrema, per l'assenyada follia del seu pensament, exposat en estil senzill i llenguatge transparent —clar i català—, ha restat sempre la nostra doctrina bàsica i fonamental.» En aquests llargs paràgrafs es troben sintetitzades les bases del compromís polític del jove Nicolau d'Olwer.

La fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, amb Rubió i Lluch de primer president i l'encara jove Josep Pijoan de secretari, obria als deixebles brillants dels Estudis Universitaris Catalans unes perspectives encoratjadores. Així Nicolau, per carta a Ramon d'Abadal, li deia el 18 de juliol de 1907: «Sembla que la colla de l'Ateneu toca a sa dissolució, no per a matar la idea que l'informava, sinó per a dar-li nova vida i més cientificitat. Comprendràs que em refereixo que es tracta d'articular-la en l'Institut d'Estudis Catalans, creat i subvencionat per la nostra diputació, amb lo que ja no s'hauran de fer les edicions "per al públic", com volia en Domènech, sinó per als intel·ligents, ja que diners no en faltaran, i podran ser millor remunerats.»

Els viatges dels estius de la família Nicolau familiaritzaren el jove Lluís amb París, Vichy i Ginebra, entre altres ciutats. El 16 de setembre de 1907 escrivia a Ramon d'Abadal que Ginebra, «després de París i Barcelona és la ciutat que més m'agrada perquè ja no m'hi veig turista sinó ciutadà».

Nicolau era amb la seva família a Puy-de-Dome quan es produí la Setmana Tràgica a Barcelona el juliol de 1909. Les notícies de la premsa i les narracions de

catalans arribats al mateix lloc on eren, el posaren al corrent dels fets. A una carta a Ramon d'Abadal de 7 d'agost de 1909, comentava Nicolau: «Lo que més indigna i avergonyeix és la tranquil·litat amb que molta gent s'ho pren: "N'hi havia masses de convents", diuen.» Davant el rumor que la lleva d'aquell any, a causa de la guerra a Melilla, no admetria redempció, Nicolau escrivia a Ramon d'Abadal el 30 d'agost de 1909 des de Ginebra: «A darrera hora sembla que s'arregla lo del servei militar. A mi em té tranquil pel número alt que vaig treure, i en cas que em cridessin a servir desertaria, com m'ho té dit mon pare; suposo que tots faríeu lo mateix.» Segons Nicolau, les autoritats franceses estaven preocupades per la multitud de desertors espanyols que hi havia als departaments fronterers, «que no tenint de què menjar, es dediquen al saqueig».

L'any 1909, tot just acabada la carrera de lletres, Nicolau va anar a Madrid per cursar el doctorat i fer la tesi, que aleshores només es podia presentar a la universitat que significativament es deia Universitat Central i no Complutense. La tesi, qualificada amb la màxima puntuació el 20 de juny de 1910, es titulava *El teatro de Menandro, estudio histórico-literario, edición y traducción de los nuevos fragmentos.* Aquest estudi sobre aquest poeta còmic de la Grècia antiga va ser publicat l'any següent i constituí una gran novetat en el món de l'hel·lenisme. L'octubre del mateix any Nicolau acabà la carrera de dret. Així va complaure el seu pare, que morí al final de 1910. Nicolau havia decidit dedicar-se als estudis clàssics i a la història cultural medieval catalana. Ja el 1908 havia publicat el segon estudi, *Fèlix, bisbe d'Urgell i l'adopcionisme en els dominis francs*, editat per L'Avens. El 1910 publicava en la revista dels Estudis Universitaris Catalans «Gerbert (Silvestre II) i la cultura catalana del segle X».

Però, al mateix temps, aquell estudiós era un dandi que practicava l'equitació als camins dels boscos de Vallvidrera i l'esgrima a l'Ateneu Barcelonès, on fou un model per al jove Josep Trueta, amant també de l'esgrima i dels escacs i soci des de molt jove de l'entitat. Abans d'obrir-se al públic la biblioteca de l'Institut i convertir-se el 1914 en Biblioteca de Catalunya, la de l'Ateneu Barcelonès era la més important de la ciutat i allí trobaven el seu lloc preferit els joves estudiosos com Nicolau d'Olwer.

També li agradaven la platja i els banys de mar. Començà sovintejant la platja de Vilanova per l'estiu. Era molt amic del poeta mallorquí Miquel Ferrà. Nicolau tenia una gran admiració per l'escola mallorquina de poesia, el classicisme de la qual coincidia amb el gust dels noucentistes. Quan Ferrà es traslladà a Vilanova i la Geltrú per treballar a partir de 1916 a la Biblioteca Museu de Víctor Balaguer, la casa del poeta mallorquí es convertí en lloc de reunió i Nicolau anà sovint a la platja de Vilanova. En aquest cercle conegué el 1918 a Hermínia Grau, que després es casaria amb un altre amic de Nicolau, l'historiador i director de l'Arxiu Municipal de Barcelona, Agustí Duran i Sanpere. La correspondència publicada per la filla

d'Hermínia Grau, Eulàlia Duran, dóna testimoni de la gran amistat que uní tota la vida Lluís Nicolau i Hermínia Grau.

Poc després, durant l'hivern, la platja de la Barceloneta esdevingué no sols lloc d'esport sinó de tertúlia diària per a Nicolau d'Olwer. En una carta del 20 de desembre de 1957 a Hermínia Grau, Nicolau d'Olwer recordava que vers 1918 la platja li féu deixar «l'elegància, l'equitació i l'esgrima, les mamàs i les tietes».

Va ser a Vilanova on Nicolau va conèixer també el pintor Rafael Sala, del qual es féu molt amic. Miquel Ferrà va presentar a Nicolau, en aquella mateixa època, Palma Guillen, intel·lectual mexicana amb qui tingué al llarg de molt temps una relació estreta encara que intermitent, una relació que Ferrà esperava que arribés més enllà, com efectivament passaria, però molts anys més tard.

Palma Guillén, nascuda el 1893 a Mèxic, era una dona singular pel seu temps i el seu context. Doctora en filosofia i lletres l'any 1918, exercí al seu país d'amfitriona de salons i tertúlies literàries. Per iniciativa del secretari d'Educació José Vasconcelos, ella va ser la primera dona becada pel Govern mexicà per a ampliar estudis a París, on va viure alguns anys amb la seva mare. S'especialitzà en ciències de l'educació però també seria destinada als anys trenta a altes funcions diplomàtiques.

1910-1923

Nicolau vivia amb la seva mare, que acompanyava als balnearis que visitava durant els estius, atès que estava delicada del fetge. Vint anys van anar a Cestona i després quatre a Vallfogona de Riucorb i, de vegades, també a balnearis francesos, com Vichy. Als balnearis Nicolau lluïa els seus dots d'home de món. Domènec Guansé, en la semblança que dedica a Nicolau d'Olwer en el llibre *Abans d'ara*, diu de les fatigues passades a l'exili: «Ningú no l'hauria cregut capaç, cardíac de tota la vida, de resistir aquestes tensions. Potser el salvà el seu estoïcisme», i també, com afegia Guansé, l'activitat intel·lectual que mantingué en les situacions més adverses. Tenir al cap un estudi pendent l'ajudà molt. La flegma que tots els comentaristes atribueixen a Nicolau d'Olwer potser tenia a veure amb la insuficiència cardíaca que l'havia acostumat a dominar-se per a preservar el seu cor. Però certament també tenia el seu paper en aquest capteniment la moral estoica que seguia, admirador com era d'Epíctet. La fe catòlica l'acompanyà tota la vida, però la féu compatible amb un liberalisme laic que només una minoria de catòlics compartien en aquella època. Josep Pla escrivia de Nicolau: «Fou un home que amb una discreció imperceptible posseí el do del punt just. No digué ni féu mai res que no hagués de fer, ni deixà de dir ni de fer res que no fos ajustat.» «No he conegut mai ningú més insensible al pintoresc, a la cosa insòlita o a l'extravagància.» «Tot el que no tingués

aquest punt de justesa, ho considerà amb una indiferència insondable, profundíssima, que gairebé feia basarda per la fredor que hi projectava.»

Domènec Guansé diu: «Molts minyons s'hi emmirallaren, se'l proposaven com un ideal de vida, àdhuc n'imitaven la indumentària: vestit fosc, ulleres amb muntura fosca, corbata de llacet —el famós llacet— negre sobre camisa blanca, aire desimbolt i amatent, mig de *clergyman* mig de *gentleman.* Què era, però, el que els atreia d'ell?, l'home de lletres?, el polític?, el professor? Quin dels seus possibles retrats? Els atreia la seva complexitat, el seu interès per tot el que afecta la ciutat, el país, per tot el que es referia a Europa i al món; la seva actitud de no desentendre's de cap problema, de res que fos humà, sobretot, de res que contribuís a la formació total de l'home. El seu major mèrit fou d'haver estimulat, difós, un neohumanisme més enllà del clos literari, un humanisme que es propagava pels ateneus populars i els centres excursionistes, que prenia en l'esperit de molts estudiosos solitaris, que es comunicava a l'home del carrer i que contribuïa a fornir una base a moltes empreses culturals i artístiques. Un minyó amb corbateta, que ell convertí en emblema, podia no ser artista ni lletraferit, però covava segurament alguna ambició ennoblidora.»

El primer contacte amb la dura pràctica política la tingué Nicolau en participar al costat de Ramon d'Abadal, Manuel Raventós, Francesc Martorell i Josep M. de Sagarra en les eleccions que perdé el seu amic Ferran Valls i Taberner enfront de Milà i Camps al districte de Solsona el març de 1914. La política al món rural, mediatitzat pel clientelisme, quedava molt lluny d'aquells joves benestants de ciutat. En Sagarra en dóna la seva versió un xic caricaturesca de l'episodi en les seves memòries. Tot i que era sobretot un acte d'amistat personal, no es pot ignorar allò que significava col·laborar tan estretament amb un candidat de la Lliga Regionalista, com a precedent de l'ingrés de Nicolau l'any següent a la Joventut Nacionalista, depenent d'aquest partit.

En esclatar la Gran Guerra de 1914, els intel·lectuals noucentistes com Nicolau veien la destrucció de la seva idea d'Europa com a civilització unitària i plural a la qual volien integrar Catalunya. L'admiració dels noucentistes per la filosofia, la ciència i la filologia alemanyes els col·locava en posició dubitativa mentre la gent polititzada es dividia apassionadament entre germanòfils i aliadòfils. Eugeni d'Ors llençà una associació dels Amics de la Unitat Moral d'Europa en sintonia amb el neutralisme pacifista de Romain Rolland. Però Nicolau aviat es decantà per l'aliadofília, com la majoria de la intel·lectualitat, perquè considerà que la victòria dels imperis centrals afavoriria molt menys la causa de l'autonomia de Catalunya, tal com declarà en articles que recollí en el llibre *Comentaris*, del qual oferim aquí una selecció. Amb aquesta inclinació col·laborà amb la revista *Iberia*, dirigida per Claudi Ametlla i finançada per industrials francesos establerts a Barcelona. El 15 d'abril de 1916 Nicolau hi va arribar a publicar un elogi romàntic dels voluntaris catalans al costat de França, i cultivà un tema que prendria proporcions llegendàries.

Nicolau d'Olwer explicava el seu ingrés a la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista de Catalunya d'aquesta manera: «L'any 1915 preníem lliçons d'anglès Josep Carner, Rafael Maspons, Emili Vallès i jo, i com que la casa de M. Berdes ens resultava un xic excèntrica, cercàvem un local més cèntric de Barcelona. Josep Carner suggerí la seu de la Lliga Regionalista, al carrer de la Cucurella. El segon pis d'aquell antic casal només s'animava en dies d'eleccions, la resta de l'any oferia un redós tranquil i solitari. Ja feia mesos que tres cops a la setmana anàvem després de dinar a prendre a la Lliga les nostres lliçons d'anglès, quan Josep Agulló, oficial de la secretaria de l'entitat, va demanar a Carner que ens presentés socis —com una mena de lloguer de la sala— els que no n'érem. Sense cap entusiasme, i només per una raó que ens va semblar decisiva, de cortesia, vaig accedir a fer-me soci de la Lliga, més exactament de la Joventut Nacionalista: no interessant-me la cosa, vaig preferir aquesta, perquè la quota era més baixa.»

No cal fer gaire cas d'aquest desmenjament. Nicolau era catalanista i la Lliga dirigia en aquella època el catalanisme polític. En aquell moment l'esquerra catalanista, la Unió Federal Nacionalista Republicana, havia començat la irreversible descomposició després dels començaments prometedors de 1910.

Lluís Puig de la Bellacasa, president de la Joventut Nacionalista, encarregà al seu germà Joan, metge i amic de Miquel A. Fargas, prohom de la Lliga i president de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, que posés per escrit una conferència que ell havia donat a l'Ateneu el 1915 sobre la qüestió de la companyia d'aigües de Barcelona. Joan Puig de la Bellacasa, amic íntim del batxillerat de Nicolau, li demanà que l'ajudés i la feina va estar enllestida de seguida, amb gran satisfacció de Fargas, a qui Joan digué que tot el mèrit era de Lluís Nicolau. Carles Jordà demanà a Nicolau que es deixés incloure a la candidatura municipal de la Lliga el 1918 pel districte tercer, Ciutat Vella, on Nicolau residia, i sortí elegit en companyia d'Antoni Martínez Domingo, que pocs anys després seria alcalde de Barcelona. La voluntat d'assegurar l'elecció de Nicolau d'Olwer amb la intenció d'integrar-lo a la Comissió de Cultura queda manifesta en presentar-lo per un districte on la Lliga sempre sortia guanyadora.

Cal tenir en compte que Nicolau ja havia entrat de professor auxiliar de grec a la Universitat de Barcelona el 1910, tot just quan acabava de doctorar-se. El novembre d'aquell mateix any va haver de suplir Segalà, absent durant unes setmanes. El 1916 Nicolau havia entrat de professor de grec a l'Escola de Bibliotecàries quan la fundà la Mancomunitat de Catalunya, que va ser la federació de les quatre diputacions provincials catalanes creada el 1914, després d'anys de batallar-hi, per Enric Prat de la Riba, que la presidí fins a la seva mort, el 1917, va ser succeït per Josep Puig i Cadafalch. A l'Escola de Bibliotecàries, Nicolau va passar a ser professor d'història de la cultura el 1921, quan se li va renovar el contracte per un segon quinquenni.

A la Universitat de Barcelona Nicolau va participar el 1918 al Segon Congrés Universitari Català, al costat d'altres col·laboradors de l'Institut d'Estudis Catalans. Hi presentà la ponència sobre obligacions dels catedràtics. Les conclusions del congrés universitari de 1918 anticipaven allò que seria l'estatut de la Universitat Autònoma de Barcelona el 1933.

Pel que fa a la seva tasca universitària, la Reial ordre de 10 de juliol de 1919 renovà per quatre anys més el nomenament de Nicolau d'Olwer com a «profesor auxiliar temporal gratuito hasta que en los próximos presupuestos se consigne la dotación necesaria», segons es pot llegir al seu expedient. Però el 30 de setembre del mateix any la Facultat de Lletres acordava que Nicolau d'Olwer es fes càrrec de la Càtedra de Llengua i Literatura Llatines mentre estigués vacant «percibiendo los dos tercios del sueldo de ingreso en el profesorado desde el primero de octubre último». Dimitiria de professor auxiliar temporal el 1922. No consten més dades en el seu expedient a la Universitat de Barcelona, malgrat que no acabà aquí, ni molt menys, la seva vinculació al centre. En una visita de Josep Pla a Salamanca, Unamuno li digué: «Nicolau es el hombre que sabe más griego de España, pero no quiere que se sepa... Todos los esfuerzos que hemos hecho para hacerle profesor no han dado el menor resultado... Debe ser rico.» Unamuno, basc identificat amb Castella i establert a Salamanca, mal podia admetre la repugnància de Nicolau a emprendre un periple per les altres universitats espanyoles amb l'esperança de poder tornar un dia incert a treballar en el cercle intel·lectual de Barcelona.

El març de 1917 Nicolau d'Olwer havia entrat de membre adjunt de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans per suplir Àngel Guimerà, que no hi anava mai. Però ja el 1918 Nicolau ascendí a membre numerari en succeir Joan Maragall, mort el 1911. Per a explicar com s'havia deixat aquesta vacant sense cobrir durant set anys, quan l'Institut estava format només per vint-i-un membres numeraris, cal tenir en compte la pugna entre el president de la Secció, el canonge de Palma de Mallorca Antoni M. Alcover, que volia promoure un dels seus col·laboradors —Pere Barnils o Antoni Griera—, i Pompeu Fabra, que volia el nomenament de Joan Casas-Carbó o de Josep M. Arteaga. La promoció a numerari de Nicolau d'Olwer, que ja era adjunt, reforçà la posició de Pompeu Fabra, atesa la devoció que Nicolau sentia per l'autor de les normes ortogràfiques que unificaven la llengua literària, juntament amb el seu diccionari ortogràfic i la seva gramàtica. S'establia la norma que els adjunts tinguessin prioritat per a ocupar les vacants per ordre d'antiguitat. Alcover estava enfrontat a la resta de la Secció i el trencament tingué lloc el 1918. Fou una exclusió lamentable, atesa la vàlua de l'iniciador del primer diccionari exhaustiu de la llengua catalana, que Alcover acabaria batejant com a *Diccionari català-valencià-balear.*

El 1920 Nicolau d'Olwer adoptà una posició independent en un altre conflicte intern del cercle acadèmic del qual formava part. En la defenestració del defini-

dor del Noucentisme, Eugeni d'Ors, Nicolau d'Olwer i Pere Coromines van ser els únics membres de l'Institut d'Estudis Catalans que no votaren la destitució d'Ors com a secretari general de l'entitat, a la vegada que es clausurava el seminari de filosofia que ell havia creat i se'l destituïa com a director de l'Escola de Bibliotecàries. La inadaptació del *Pentarca*, nom que donaven a Eugeni d'Ors, a la nova estructura que es volia donar a l'organització de la política cultural de la Mancomunitat podia justificar la seva dimissió forçada com a director general d'Instrucció Pública de la corporació, però no la seva exclusió absoluta de les institucions d'alta cultura. Per això Nicolau d'Olwer es negà a participar en una lapidació que acabà induint Xènius, per ressentiment, a traslladar-se a Madrid, a trencar les relacions amb el catalanisme i amb la cultura en llengua catalana i a malparlar de tot allò que el mateix Ors havia contribuït a aixecar anys abans.

En aquell temps, Nicolau ja havia començat a desplegar la seva vocació de comentarista de temes de fons i publicava el 1920 el seu primer recull d'articles i dissertacions: *Comentaris (1915-1917)*.

Així doncs, el trienni 1918-1920 va ser molt important per a Nicolau d'Olwer, que als trenta anys era membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans, encarregat de càtedra de la Universitat de Barcelona i regidor municipal, alhora que president de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Al país, mentrestant, les coses no li anaven tan bé. Fracassava la campanya per a aconseguir un estatut d'autonomia de Catalunya, promoguda per la Mancomunitat i pels parlamentaris catalans amb Cambó al davant al final de 1918. Es desencadenava a Barcelona la violència pistolera en una lluita de classes que ningú no veia com canalitzar, a la vegada que la burgesia sentia pànic davant l'exemple de la revolució bolxevic triomfant a Rússia.

La Primera Guerra Mundial, d'una inhumanitat situada a les antípodes de l'humanisme dels intel·lectuals catalanistes i europeistes com Nicolau, era seguida d'una convulsa postguerra, una de les seqüeles de la qual era la pujada de Mussolini i el feixisme a Itàlia el 1922 i les primeres passes, encara fracassades, de Hitler a l'Alemanya de la República de Weimar, quan el nou règim era incapaç de contenir una inflació inaudita, no dominada fins al 1924, després de l'ocupació d'un tros del seu territori per les tropes franceses, que va generar entre els alemanys un ressentiment durador.

A partir de 1920 Nicolau va ser president de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. L'any següent sumava la presidència de la Comissió d'Hisenda a la de Cultura, alhora que era tinent d'alcalde. La tasca desenvolupada en el camp cultural durant el seu mandat la va explicar en una conferència a la sala d'actes del Foment del Treball Nacional el 31 de març de 1922. La reproduïm aquí. La seva missió era aconseguir estendre en l'àmbit de l'escola primària aquella mateixa obra cultural i educativa que la Mancomunitat estava fent en l'àmbit de l'ensenya-

ment tècnic i professional. Nicolau, des de la Comissió de Cultura, va promoure la construcció de grups escolars moderns, el primer dels quals va ser, l'any 1920, el grup Baixeres, a la Via Laietana, i també, el mateix any, l'Escola La Farigola a Vallcarca. L'any anterior havia començat a funcionar com a centre municipal l'Escola Patronat Domènec, dirigida per Artur Martorell, i s'havia inaugurat l'Escola del Mar, també modèlica i dirigida per Pere Vergés, a la platja de la Barceloneta, seguint la pauta de l'Escola del Bosc, a Montjuïc. Però aquestes eren escoles municipals cent per cent, no escoles de l'Ajuntament concertades amb l'Estat com les del Patronat Escolar, creat durant el mandat de Nicolau. El dèficit de places escolars era enorme i l'Ajuntament tractava de suplir l'Estat. Les escoles estatals funcionaven en pisos de lloguer que no presentaven les condicions mínimes exigibles. Manuel Ainaud era des del 1917 el responsable tècnic amb qui comptava la Comissió de Cultura municipal. El 1922 s'aconseguiria de l'Estat la constitució del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona. Els mestres de les escoles del Patronat Municipal eren seleccionats entre els millors del cos i els que volguessin catalanitzar l'escola pública i participessin de la renovació pedagògica de l'escola activa. Representava una extensió de l'acció escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

Però Nicolau no únicament s'ocupava dels grups escolars i les colònies d'estiu per als nens dels barris pobres de Barcelona, a qui es volia procurar així un escut enfront del perill de la tuberculosi, gran flagell de l'època. Formulà també el projecte de trasllat de la Biblioteca de Catalunya i de l'Institut d'Estudis Catalans des del Palau de la Generalitat a les naus gòtiques de l'antic Hospital de la Santa Creu i a la Casa de Convalescència del carrer del Carme, aprofitant el trasllat previst dels serveis sanitaris d'aquests centres a l'Hospital de Sant Pau. La seva idea inicial era que l'Institut anés a l'antiga Escola de Medicina del segle XVIII, l'edifici que avui ocupa l'Acadèmia de Medicina, davant per davant de la Casa de Convalescència, que ell havia pensat com a museu d'art. Però en un article de 1930 ja considerava la Casa de Convalescència com a destinada a l'Institut d'Estudis Catalans. Es tractava d'una propietat del municipi, que havia de cedir l'Ajuntament de Barcelona a unes entitats culturals dependents de la Mancomunitat, que es trobaven mancades d'espai a la seva seu originària, el Palau de la Generalitat. Al mateix temps Nicolau d'Olwer va promoure la restauració i el condicionament de la Casa de l'Ardiaca per a traslladar-hi l'Arxiu Municipal de Barcelona. Nicolau disposà el Palau de la Virreina com a lloc d'exposicions. Entre 1918 i 1923 van ser represes les exposicions d'art de Barcelona. Se'n van fer sis durant el període. Però també va tenir cura de la projecció exterior. Nicolau organitzà les exposicions d'art català al Saló de Tardor de París el 1920, i a Lisboa i a Amsterdam el 1921.

Es descobria una vocació i una habilitat de diplomàtic. El 1922 rebia la condecoració de cavaller de la Legió d'Honor de la República Francesa. I el mateix any anava de representant de Barcelona al Tercer Congrés Internacional d'Educació

Moral, que tingué lloc a Ginebra l'agost de 1922. La seva ponència sobre la possibilitat d'una moral neutra a l'educació, que fou publicada a Barcelona, resultava excepcional en aquell temps en els medis catalanistes. Només cal llegir, de la mateixa època, el manual de formació política de Ramon Rucabado, *Compendi d'educació cívica*, premiat el 1918 a Sabadell i publicat el 1920. Rucabado, simpatitzant inicial d'Acció Catalana, era considerat un especialista eminent en la matèria per Bofill i Mates, que era conseller de Política Social de la Mancomunitat. El manual de Rucabado continuava concebent la religió, i en concret la catòlica, com a fonament necessari de la moral. La desconfessionalització de l'educació moral no estava aleshores admesa a Catalunya de manera generalitzada com avui.

Cal advertir que hel·lenisme i humanisme eren per a Nicolau d'Olwer parts d'un mateix nucli, i que per a ell *hel·lenisme* no era sinònim de *paganisme*. Entre l'hel·lenisme i el cristianisme trobava molts punts de coincidència, al costat de les discrepàncies. Potser en l'elogi que féu del malaguanyat Joan Crexells, traductor de Plató al català, Nicolau donà la seva definició més condensada de *humanista*: «Les seves qualitats de crítica, mesura i entusiasme, l'aspre control d'ell mateix i el pregon esperit de solidaritat, li haurien suggerit, si ja no ho haguessin formulat els grecs vint segles enrere, allò de "sóc home i no m'és estrany res d'humà".»

Malgrat les moltes ocupacions docents i polítiques, Nicolau no havia deixat la recerca en el camp de la història cultural. Publicava a la mateixa època a l'Institut d'Estudis Catalans una descoberta seva com *L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII* (1920) i el primer volum de l'epistolari de Milà i Fontanals (1922). Havia abordat gairebé alhora l'estudi dels orígens, encara llatins, de la literatura catalana, i el de la Renaixença del segle XIX. Nicolau d'Olwer sabia que Milà i Fontanals havia estat el mestre del seu propi mestre: Rubió i Lluch.

Jordi Rubió i Balaguer escrivia després de la desaparició de Nicolau: «Era un gran medievalista. No faltarà qui trobi que aquesta qualitat avui és inactual i no té aplicació, i restarà indiferent si li diuen que Nicolau pels volts de la trentena va descobrir l'escola poètica de Ripoll del segle X al XIII. Era un medievalista, sí, però mentre copiava els difícils versos dels còdexs de Ripoll era regidor de Barcelona. "Servir al comú, quan l'hora arriba, és llei de tota democràcia", va escriure al pròleg de *Lo somni* de Bernat Metge amb el qual va ser iniciada la sèrie d'«Els Nostres Clàssics». No era medievalista perquè fos un enamorat de les solucions medievals. Mai no va limitar el vol del seu pensament a les restriccions pròpies d'aquells segles. Sabia interpretar l'edat mitjana perquè, realista com era, no era esclau de fórmules preconcebudes. El realisme de Nicolau es nodria de la seva innata receptivitat per a les més diverses convencions en la manera d'organitzar la vida i per a tots els graus de l'amistat. Aquell erudit que amb tanta precisió enriquia els seus repertoris de treball, no era esclavitzat per allò que despectivament anomenem la *fitxa*. Si de cas, aquesta era un mitjà de treball i ell la dominava. Pocs haurien dit que aquell jove

que destacava en la natació i en l'excursionisme, la conversa del qual interessava els clients internacionals dels balnearis francesos que ell freqüentava acompanyat de la seva mare, que era hoste sol·licitat dels sopars a les residències d'estudiants, fos una figura familiar a les biblioteques.»

L'activitat cultural que promovia Nicolau a l'Ajuntament li produïa satisfaccions tot i les dificultats que calia superar i la insuficiència dels recursos disponibles. Però no podia restar aliè a les conseqüències de la lluita de classes, degenerada en pistolerisme. Era tinent d'alcalde quan es produí, el novembre de 1920, l'assassinat de Francesc Layret, advocat i dirigent del Partit Republicà Català, que maldava per la convergència del moviment obrer i el republicanisme català d'esquerres, proper al socialisme. Layret tenia a Lluís Companys com a segon seu i era amic de Salvador Seguí, *el Noi del Sucre*, el dirigent prestigiós de la CNT, encara que discutit pels anarquistes.

El governador civil, el general Martínez Anido, ordenà la detenció de trentados dirigents de la CNT, entre ells Salvador Seguí, i també empresonà el regidor Lluís Companys, que no era anarcosindicalista però que, com el mateix Layret, era amic d'anarcosindicalistes. El governador ordenà la deportació de tots ells al penal de la Mola a Maó. Layret, que anava sempre amb crosses per haver patit una poliomielitis, sortia de casa seva per queixar-se al Govern Civil de la deportació, especialment de la del seu amic Companys, quan uns pistolers del Sindicat Lliure l'assassinaren a la porta de casa, al carrer Balmes, molt a prop del carrer Corts Catalanes. Martínez Anido declarà a la premsa que lamentava no haver detingut també Layret, perquè així li hauria salvat la vida, però al·legava que no ho havia fet per la seva condició de diputat del Congrés que s'acabava de dissoldre.

Layret estava intentant incloure en una candidatura de diputats a Corts Salvador Seguí per alliberar-lo si sortia elegit, però els anarquistes s'hi oposaven completament. L'escó que deixà vacant per Sabadell Layret, l'ocupà Companys, a les eleccions del mes següent, i pogué així sortir de la Mola un any abans que els altres presoners.

En substitució de l'alcalde Martínez Domingo, tocà a Nicolau presidir el dol que acompanyava el fèretre de Layret al cementiri, atès que aquest havia estat regidor de l'Ajuntament de Barcelona. La ciutat estava paralitzada i els ànims molt excitats. El fèretre era portat en braços per un grup d'obrers, i per a fer més palesa la protesta, i com que l'enterrament era una manifestació política, es tractava de passar pel carrer Pelai i les Rambles. La Guàrdia Civil tenia ordre d'impedir-ho i la topada es produí al carrer Corts. El fèretre rebé tres cops de sabre i un dels obrers que el portaven, un esquinç al braç. En Nicolau es quedà sol al costat del taüt i ordenà que es reprengués el seguici exhibint la vara d'alcalde a les barbes de la Guàrdia Civil. «Un dia de dol per a Barcelona fou evitat», deia Nicolau d'Olwer quan recordava la seva intervenció. L'enterrament hagué de marxar pel carrer

Corts Catalanes fins a la plaça Espanya i pujà des d'allí al cementiri de Montjuïc. Només restaren unes tres-centes persones entorn al taüt, rodejades de Guàrdia Civil muntada, però darrere d'aquest seguici la gent es va anar incorporant a l'enterrament. Un temps després Nicolau d'Olwer s'oposà al fet que l'Ajuntament de Barcelona declarés fill adoptiu Martínez Anido, a qui les esquerres acusaven de practicar la llei de fugues i de protegir el Sindicat Lliure contra la CNT, sotmesa a persecució indiscriminada.

Quatre anys —del gener de 1918 a l'abril de 1922— durà la gestió municipal de Nicolau, molt ben explicada per ell a la conferència que reproduïm. Escrivia molts anys després: «Durant aquest temps fets contraris tenen lloc a Catalunya: l'agreujament de la lluita sindical, la campanya proautonomia, el moviment obrer culminant en la vaga de la Canadenca, amb la repressió de Martínez Anido; la creació del sometent a Barcelona. L'actitud de la Lliga, favorable als excessos governatius d'una banda i de l'altra convertida en apèndix del partit conservador espanyol, oblidant, del poder estant, els postulats elementals del catalanisme, em resolen a separar-me'n quan fineixi el meu mandat, amb la idea d'abandonar la política.»

En altres paraules, la dretanització de la Lliga, amb el perill que s'identifiqués el catalanisme amb la dreta, i l'esterilitat per a la causa de l'autonomia de Catalunya de la segona col·laboració de Cambó en un govern de la monarquia sense que ni tan sols es traduís en una limitada descentralització a favor de la Mancomunitat, portaren al descontentament d'un sector important dels intel·lectuals i tècnics identificats amb el projecte mancomunal, amb el qual bon nombre dels crítics col·laboraven com a funcionaris o com a regidors municipals o com a diputats provincials. Fins i tot un dels descontents era el conseller de Política Social de la Mancomunitat, Jaume Bofill i Mates, el poeta *Guerau de Liost*.

En lloc de deixar la política, Nicolau d'Olwer s'hi va implicar encara més, atès que participà en la convocatòria de la Conferència Nacional Catalana per al juny de 1922. Bofill i Mates redactà la ponència de doctrina política, Nicolau d'Olwer la que tracta de l'actuació del nacionalisme en les corporacions públiques catalanes, ponència que aquí reproduïm. Totes dues foren aprovades sense problemes. Josep Maria Pi Sunyer preparà la ponència d'organització i propaganda, que seria, en canvi, més discutida.

La Comissió d'Acció Política de la Lliga, òrgan suprem de fet del partit, havia formulat un ultimàtum als crítics interns que es volien reunir amb catalanistes de l'antiga Esquerra Catalana, en aquell moment sense partit, com Rovira i Virgili o Carles Pi Sunyer, i també amb el diputat Francesc Macià. Divuit anys després escrivia Nicolau: «La Lliga comet l'error de posar el veto a la Conferència, excomunicant aquells dels seus adherents que hi participin. Així converteix en un primer acte públic de partit polític el que no hauria passat de platònica manifestació de puresa catalanista. La Conferència Nacional Catalana (juny 1922) és un èxit esclatant i

d'ella neix l'Acció Catalana, "Unió de Patriotes" ens titulàvem, i això som: per damunt les diferències socials, polítiques i religioses que ens separen, ambicionem la unió sagrada dels catalans i prenem per divisa de treballar "Catalunya endins". Aquelles diferències, però, imposaren a l'Acció Catalana des de la naixença el caràcter liberal i democràtic que sempre conservà.»

I en el llibre *Caliu*, Nicolau deixa encara més clar que es van veure obligats a convertir-se en partit: «Ell [Raventós] desitjava, com jo mateix, que Acció Catalana actués com una "unió de patriotes" i un centre d'estudis polítics, econòmics i socials, al marge dels partits, influint damunt l'opinió pública a través de les publicacions, de la propaganda oral, i, sobretot, de la premsa. Era potser utòpic de somniar una mena de *Fabian Society* en el nostre clima, tan caldejat. La tria ens fou imposada de fora estant, i calgué que Acció Catalana actués com a partit polític.»

Per tant, en lloc de contribuir a una unió del catalanisme polític, Acció Catalana n'incrementà en un principi la fragmentació encara que fou un revulsiu per al conjunt. Quedaren fora d'Acció Catalana Macià i els nacionalistes més radicals després de rebutjar la Conferència Nacional Catalana la proposta d'anar a la formació de l'Estat Català i convocar una assemblea constituent catalana amb aquesta finalitat. Acció Catalana no era independentista i menys encara insurreccional. Macià constituí aleshores el grup semiclandestí Estat Català. En quedaven també fora els dispersos seguidors del Partit Republicà Català de Marcel·lí Domingo i Lluís Companys, que enllaçava amb la Unió de Rabassaires. Finalment, quedarien també com a rivals declarats d'Acció Catalana els qui constituirien ben aviat la Unió Socialista de Catalunya amb Rafael Campalans, Manuel Serra i Moret i altres de la Federació Catalana del PSOE, juntament amb persones que no eren d'aquest partit, com Gabriel Alomar.

També aquest club d'opinió (com el qualificaríem avui) o Societat Fabiana seria expulsat del PSOE, però més tard, després d'un període d'indecisió per part dels més rígids i espanyolistes. Tal com Acció Catalana havia estat expulsada de la Lliga, també la USC fou expulsada, més tard, del PSOE. Campalans polemitzà en un primer moment amb els d'Acció Catalana. Negava que fossin d'esquerra. La veritable esquerra catalanista, segons Campalans, havia de ser socialista i Acció Catalana no ho era.

Macià i Marcel·lí Domingo no es posaren d'acord amb vista a una coalició per a les properes eleccions legislatives, de manera que ni el Partit Republicà Català ni Estat Català presentaren candidatura per Barcelona a les eleccions generals del 29 d'abril de 1923. Caldria la dura lliçó de la Dictadura perquè l'aliança frustrada de 1923 esdevingués fusió el 1931.

S'ha insinuat alguna vegada que la intel·lectualitat va resultar domesticada pels llocs de funcionari —ben pocs, cal dir-ho— que li oferí la Mancomunitat. Però, en adherir-se a Acció Catalana, una part rellevant d'ells es declararen en

rebel·lia contra la política de Lliga Regionalista sense abandonar el servei al projecte mancomunal d'un estat regional. Això contradiu la tesi de la domesticació. Una de les joves notabilitats d'Acció Catalana fou el malaguanyat Joan Crexells. També Jordi Rubió, López Picó, Josep M. de Sagarra, Miquel Ferrà, Francesc Trabal, Josep Pla i molts altres es trobaren entre els seguidors d'Acció Catalana. Es pot dir que l'Ateneu Barcelonès queda en mans d'Acció Catalana. Des de la mateixa Lliga Regionalista i també des de posicions pretesament més a l'esquerra, es denominava a Acció Catalana la *Lligueta.*

Els d'Acció Catalana aconseguiren comprar el vell diari republicà *La Publicidad*, que havia anat a parar a l'òrbita de la Federació Patronal. En un mes catalanitzaren el diari i el convertiren en *La Publicitat*. Part del mèrit fou del nou director del diari, Nicolau d'Olwer. El 26 d'agost de 1922 escrivia a Ramon d'Abadal: «Suposo que ets avui a Ripoll i allà hauràs vist tots els companys. Ells t'hauran dit les dificultats del moment i les que vàrem haver de vèncer per tal que no s'interrompés la sortida de *La Publicitat*. D'un dia per l'endemà ens vàrem trobar amb la meitat de la redacció fora, i entre tots vàrem haver d'improvisar el número de la Mare de Déu, que va ser el primer de treure tota la primera plana en català.» Per a escriptors com Carles Soldevila, Antoni Rovira i Virgili, Josep Pla, Carles Capdevila i altres col·laboradors que ja escrivien en castellà a *La Publicidad,* era una satisfacció poder escriure en català. En un moment en què a Barcelona només hi havia un diari en català, *La Veu de Catalunya*, l'aparició d'un altre fou important, i alhora significava que Acció Catalana comptava amb una plataforma per a difondre els seus punts de vista. Quan Martínez Anido, l'octubre de 1922, va ser destituït com a governador civil de Barcelona, *La Publicitat* ho va celebrar des d'un editorial en què considerava que el bienni d'aquell governador havia estat un període nefast.

Quan arribaren les eleccions generals de 29 d'abril de 1923, Acció Catalana presentà com a únic candidat seu a Barcelona Rovira i Virgili. S'esperava treure de l'abstenció nacionalistes decebuts. Es podia votar únicament Rovira o votar la llista de la Lliga i treure'n el candidat carlista que aquesta incloïa i posar-hi el d'Acció Catalana. Rovira i Virgili estigué a punt d'aconseguir l'acta sortint en el darrer lloc amb setanta-sis vots més que Emiliano Iglesias, l'home de Lerroux a Barcelona, un polític desprestigiat. La por de la competència d'Acció Catalana havia estimulat un retrocés vers l'antic espanyolisme en el Partit Radical, que estava resignat de feia temps a sortir per minories a Barcelona, on més de deu anys abans havia predominat. Al districte VII una conxorxa de la Lliga i el Partit Radical, en un recompte fraudulent, deixà sense acta Rovira i Virgili. Acció Catalana parlà del pacte de Sants.

Amb motiu de la protesta d'Acció Catalana la policia va practicar detencions, i quan alguns membres del partit, encapçalats per Nicolau d'Olwer, van anar a comissaria a queixar-se, els van dissoldre violentament el 2 de maig i Nicolau d'Olwer rebé

dues ferides de sabre a la cara. Els companys les volgueren aprofitar posant-lo de cap de llista a la candidatura d'Acció Catalana per Barcelona a les eleccions provincials del 10 de juny del mateix any 1923, que comportaven, com d'habitud, la renovació de la meitat de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya.

A Barcelona Acció Catalana rebutjà el pacte que oferia Puig i Cadafalch i presentà candidatura plena als districtes que sortien en aquella ocasió, que eren el segon i tercer. El triomf d'Acció Catalana al districte segon de Barcelona fou complet, sortien per majories Nicolau d'Olwer en primer lloc, amb 6.902 vots, seguit d'Ermenegild Puig i Sais i Ferran de Sagarra, membre de l'IEC com Nicolau i pare de l'escriptor Josep Maria de Sagarra. Per minories sortí de la Lliga Vallès i Pujals, president de la Diputació de Barcelona, amb 6.358 vots. Al districte tercer, on els lerrouxistes predominaven usualment sortiren tres republicans radicals i un de la Lliga. Fora de Barcelona sortien elegits per majories els candidats d'Acció Catalana a Vilanova - Sant Feliu de Llobregat i a Olot-Puigcerdà.

Tot i que la Lliga continuava sent el partit més nombrós de l'Assemblea de la Mancomunitat, formada per tots els diputats provincials de Catalunya, el fracàs de la Lliga resultà manifest. Cambó declarà que es retirava de la política, ja que es considerava el blanc de les crítiques que havien fet retrocedir el seu partit en benefici d'Acció Catalana, i començà un creuer per la Mediterrània amb el seu iot. Puig i Cadafalch va haver d'aguantar la crítica de Nicolau d'Olwer a l'Assemblea de la Mancomunitat per haver-se estimat més la Lliga incloure un dinàstic al Consell Permanent de la Mancomunitat en lloc de formar un govern de coalició exclusivament catalanista. La situació era amenaçadora per al futur de la Lliga.

Acció Catalana promogué des de Barcelona la Triple Aliança del nacionalisme català amb el basc i el gallec. Nicolau d'Olwer va participar activament en aquesta iniciativa. Va aprofitar l'estada al balneari de Cestona, acompanyant la seva mare, per a establir el pacte amb els nacionalistes bascos. L'Onze de Setembre de 1923 havia de ser l'ocasió de donar a conèixer la coordinació peninsular contra el centralisme. La proposta l'havia fet Acció Catalana el 8 de juliol, amb l'adhesió d'Estat Català de Francesc Macià i de la residual Unió Catalanista. Per part basca es comptava amb el suport immediat del sector més radical, el del Partit Nacionalista Basc, amb Elías Gallastegui i més endavant, però amb reticències, també s'hi adherí la Comunió Nacionalista Basca, més moderada i més propera a la línia de la Lliga Regionalista. Però el primer partit catalanista, la Lliga, va ser mantingut al marge d'un pacte que contenia implícita una crítica envers l'actuació regionalista els darrers temps. L'acord tenia un sentit autodeterminista que no descartava el recurs a les armes. Per part gallega s'hi adheriren la Irmandade da Fala i la Irmandade Nazonalista Galega, que finalment no envià delegat propi.

La signatura del pacte va fer que la policia trenqués la normalitat ritualitzada amb què s'havia celebrat darrerament la diada de l'Onze de Setembre davant l'està-

tua de Rafael Casanova. Una càrrega policíaca com a resposta a la primera bandera amb l'estel solitari que va aparèixer va indicar el canvi.

Encara persistia el clima de protesta en els rengles catalanistes, que arribava fins a la presidència de la Mancomunitat, quan es produí el cop d'estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, que féu oblidar la jornada de dos dies abans i la Triple Aliança. La manca de resistència al cop d'una Barcelona que havia protagonitzat tants moments d'agitació amenaçadora de diversos tipus durant els darrers disset anys s'explica per la divisió del moviment catalanista, per l'escissió latent de la CNT en retrocés i per la total desconnexió entre catalanisme i moviment obrer. El bloqueig polític català facilità extraordinàriament la manca de reacció contra el cop militar, mentre l'opinió burgesa barcelonina el veia amb satisfacció. Farta de les vagues de la CNT, dels atemptats impunes i dels atracaments per grups anarquistes, la burgesia desitjava un estat d'excepció que tingués efectes més duradors que els anteriors i que s'havia de carregar el dret bàsic de lliure sindicació obrera.

1923-1931

Puig i Cadafalch volgué creure en el regionalisme aparent de Primo de Rivera i li adreçà un missatge, publicat per la premsa el dia 15 de setembre, on li oferia condicionalment un marge de confiança i de suport. Era il·lusori creure que un dictador militar podia concedir a la Mancomunitat una descentralització que li havien negat repetidament els governants civils de la monarquia. Era un signe que Puig i els homes de la Lliga es veien en una situació sense sortida ja abans del cop d'estat.

Tres dies després de la nota del president de la Mancomunitat, es decretava la prohibició de l'ús de la llengua i la bandera catalanes a les corporacions i l'obligació de portar els seus documents en castellà. El primer d'octubre eren destituïts tots els ajuntaments i substituïts per d'altres de designació governativa, sense cap reacció ciutadana. Fins a cent quaranta-sis associacions de signe catalanista, però alienes als partits, foren clausurades, des del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria fins a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, passant pels innocus Pomells de Joventut. Nicolau d'Olwer i els altres dotze diputats provincials d'Acció Catalana adreçaren al president de la Mancomunitat una carta de protesta per la posició que havia adoptat enfront de la Dictadura. Però era clar que la burgesia empresarial, atès que la Dictadura protegia els seus interessos econòmics i socials, abandonava la Mancomunitat i el regionalisme a la seva sort. Puig i Cadafalch deixava la presidència i sortia cap a França l'endemà del Nadal de 1923, abans de la dissolució de les diputacions i la seva substitució per gent designada pels governadors civils de Primo de Rivera.

Nicolau d'Olwer deixà la direcció de *La Publicitat* i el seu lloc de professor a l'Escola de Bibliotecàries i anà a l'exili el primer de gener de 1924. Rovira i Virgili recordava que sortiren junts de Tarragona en una barca que no presentava gaires garanties, i desembarcaren a Sète. Bofill i Mates també se n'anà a París. La Lliga Regionalista es negà a col·laborar amb Primo de Rivera. La nova Mancomunitat primoriverista topà amb l'oposició a la seva política per part d'un nucli inicial de dinou professors de les seves escoles, encapçalats per Ferran Valls i Taberner, Pau Vila i Pompeu Fabra, i va arribar a més d'un centenar pel maig de 1924. Nicolau féu saber que s'hi adheria. Al final cent quaranta-un professors foren expulsats i l'obra educativa de la Mancomunitat restà en bona part malmesa, a la vegada que l'Institut d'Estudis Catalans es quedava sense subvenció i sense reconeixement públics. La CNT, aquell mes de maig, va ser posada fora de la llei.

Com el mateix Nicolau d'Olwer escriuria en una carta autobiogràfica a la seva neboda el 1940: «Dissolta Acció Catalana, exiliats els seus dirigents, resolem de presentar el cas de Catalunya a la Societat de Nacions. Prou sabem que no pot intervenir-hi; és però una bona manera de fer conèixer internacionalment el nostre poble i la nostra qüestió. *La Publicitat,* burlant la niciesa dels censors, mena una magnífica campanya i augmenta cada dia el seu tiratge. Aquells set anys són fecundíssims per al catalanisme.»

Per a oferir resistència no violenta i fer propaganda a la premsa estrangera des de París i al voltant de la Societat de Nacions es produí de fet una entesa entre alguns homes de la Lliga i els d'Acció Catalana. Nicolau d'Olwer col·laborà amb Joan Estelrich en la campanya per a donar ressonància internacional a les reivindicacions catalanes i denunciar Primo de Rivera per no respectar els drets dels catalans.

Ja abans del cop *La Publicitat* havia començat a assimilar les reivindicacions catalanes als drets de les minories nacionals emparades pels tractats i per la Societat de Nacions. Naturalment sabien que el cas no era el mateix, perquè Catalunya era una nacionalitat minoritzada i no encaixava en l'objectiu de protegir els drets de les minories nacionals que havien quedat fora de l'estat dels seus connacionals i dins d'un estat dominat per una altra nacionalitat, com era el cas dels alemanys a Polònia o a Txecoslovàquia o dels hongaresos a Romania, etc. La neutralitat d'Espanya en la Primera Guerra Mundial i el suport de París i Londres a Madrid convertien el cas de Catalunya en un conflicte interior en què la Societat de Nacions havia d'inhibir-se encara més que en altres casos. Era palesa la seva poca disposició a intervenir fins i tot en els casos de les minories nacionals emparades pels tractats. Però era la manera d'intentar internacionalitzar el plet de Catalunya, que era un dels objectius explícits d'Acció Catalana des de la seva fundació el 1922. El 24 d'abril de 1924, Manuel Massó i Llorens dipositava a Ginebra, en nom de Nicolau i els altres diputats d'Acció Catalana, l'*Apel·lació a favor de Catalunya,* adreçada a la

Societat de Nacions, el secretari de la qual va respondre que la Societat sols estava obligada a intervenir en els casos de minories cobertes pels tractats de pau.

Pel setembre del mateix any Nicolau d'Olwer es posava en contacte amb el director del Congrés de Nacionalitats Europees, el baltoalemany i diputat d'Estònia Ewald Ammende, i aquest va visitar Barcelona per entrevistar-se amb polítics catalanistes.

L'altra intervenció important de Nicolau va ser a l'assemblea de la Unió Internacional d'Associacions per a la Societat de Nacions, que va tenir lloc a Lió el juny de 1924. Nicolau aconseguí que s'acordés que la qüestió catalana fos inscrita en l'ordre del dia de la següent reunió prevista a Varsòvia per al setembre de 1925. Però aquí féu acte de presència la delegació espanyola i ni Eugeni Xammar ni Josep Pla aconseguiren que la Unió d'Associacions per a la Societat de Nacions acordés adreçar a aquesta una petició que s'instés el Govern espanyol a aplicar els drets de les minories nacionals en el cas de Catalunya.

La presència catalana en els congressos anuals de les Nacionalitats Europees es retardà fins al segon congrés, el 1926, i Nicolau d'Olwer va encapçalar la delegació amb M. Bassols, Duran i Reynals i Rafael Campalans. Deixaren clar que acceptaven els principis del Congrés, que eren idèntics als de la Societat de Nacions, però sense renunciar al dret d'autogovern de Catalunya, reivindicació que anava més enllà dels drets de les minories nacionals. Componien el Congrés de Nacionalitats Europees quaranta grups nacionals, que sumaven cinquanta milions d'europeus. El jurista català Maspons i Anglasell va esdevenir-ne el vicepresident. La presència catalana contribuïa a desmentir la versió francesa que el Congrés de les Nacionalitats Europees era un instrument del revisionisme alemany de les fronteres i una eina del pangermanisme.

El 21 de juny de 1924 Nicolau d'Olwer s'entrevistà amb Macià, exiliat a París des de l'endemà del cop d'estat, i convingueren establir un front únic nacionalista català entre Acció Catalana i Estat Català. Les lletres creuades entre els dos personatges i que Nicolau va rebre a Ginebra, on passava l'estiu en companyia de la seva mare i al voltant de la Societat de Nacions, ens informen de les relacions. Es conserven en el fons Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya i van ser publicades el 1952, a Mèxic, en el llibre *Francesc Macià, la seva actuació a l'estranger*, reeditat a Barcelona el 1978.

Mentre Macià considerava que sense una reunió de dirigents dels dos grups a França el pacte podia ser només una aparença, Nicolau donava per feta l'aliança i el convidava a entendre's amb Abadal i Barbey a Barcelona per mitjà dels representants de Macià a l'interior. Nicolau proposà a Macià que el cercle s'ampliés amb personalitats que havien plantat cara a la Dictadura a l'interior i no eren de cap dels dos grups. Proposava en concret Ferran Valls i Taberner, Joan Estelrich, August Pi i Sunyer i Rafael Campalans. Alhora li comunicava que el periòdic de París *Le Temps*

estava disposat a fer una campanya en favor dels catalans però demanava a canvi una suma important als catalanistes. Macià li respongué que els diners s'havien de destinar a altres missions i que no sabia a qui representava Estelrich, per mitjà del qual arribava la proposta. Era una manera d'expressar els seus recels envers una persona que formava part del cercle de Cambó, com a director que era de la Fundació Bernat Metge, dotada pel mecenatge del dirigent de la Lliga. Macià digué a Nicolau que ell estava en tractes amb sindicalistes i republicans revolucionaris; a la seva carta no deia quins. L'ampliació vers la dreta del front nacionalista tal com proposava Nicolau d'Olwer, atent a la campanya paradiplomàtica i a la de premsa a l'estranger, i l'ampliació vers l'esquerra tal com volia Macià eren difícilment compatibles. En últim extrem no era viable combinar les relacions del front esbossat per Macià i Nicolau alhora amb cenetistes com Joan Peiró i amb amics de Cambó. La qüestió de l'empresa armada que volia dur a terme Macià era la clau de les restriccions del nucli dirigent d'Acció Catalana a Barcelona.

Hi va arribar a haver una reunió de coordinació militar sense continuïtat a Barcelona, però res més. Al final de l'estiu Macià perdé la paciència. Encara que la via política i legal vers l'autonomia havia quedat tancada per la Dictadura i això semblava donar la raó a la via insurreccional de Macià, les distàncies entre Estat Català i Acció Catalana, que ja s'havien manifestat a la conferència nacional catalana de 1922, no s'havien escurçat i els d'Acció Catalana no creien en la viabilitat d'una aventura armada tot i la difusió d'un separatisme moral a Catalunya, que s'accentuaria després de la liquidació de la Mancomunitat el 1925. L'octubre de 1924 Macià enviava a Nicolau d'Olwer simplement una circular on demanava diners per a l'expedició armada que preparava. Era la fi del pacte d'unitat d'acció amb Acció Catalana.

No obstant això, dos anys abans, persones afins a Acció Catalana, com el farmacèutic Miquel A. Baltà, cunyat de Josep M. Batista i Roca, havien muntat l'octubre de 1922 un Servei d'Estudis Militars (SEM), amb el suport de Nicolau d'Olwer, a qui se'n donà la presidència. El SEM havia de formar els futurs militars d'un exèrcit català, amb pràctiques de tir sota la cobertura de l'excursionisme que practicava el Càmping Club de Catalunya, que no va arribar a tenir més de dues tendes. Segons Riera Llorca, Nicolau acompanyà els joves en alguna acampada. Baltà treballava coordinat amb Macià. Els joves més impacients se separaren i adoptaren el nom ingenu del Grup dels Set, que estava en contacte amb els escamots d'Estat Català. Un grup de joves activistes d'Estat Català a l'interior acabà deixant de banda les directrius de Macià, prengué el nom de Bandera Negra i volgueren actuar pel seu compte sense esperar més. El 1925 van planejar l'atemptat dels túnels de Garraf contra el tren on viatjaven el rei i Primo de Rivera. La policia va fer avortar el complot i, entre altres sospitosos, detingué també Baltà i li trobaren el fitxer del SEM. Joan Crexell ha explicat aquest episodi en el llibre *El complot de Garraf*.

Nicolau d'Olwer viatjà per la Mediterrània (Tunísia, Sicília, Malta) entre 1924 i 1925 i compilà els seus articles de descripció de paisatges i evocacions històriques, amb reflexions sobre la identitat mediterrània de Catalunya, en un llibre de prosa excel·lent: *El pont de la mar blava*, editat el 1928 i reeditat el 1945 i el 1979 a Barcelona. Segons escriuria més tard, el 1947, en una nota personal: «La Dictadura, per uns anys, oh paradoxa!, va donar-me la llibertat i amb ella vaig produir *El Pont de la mar blava*, *Paisatges de la nostra història, assaigs i notes de literatura catalana*, *Resum de literatura catalana* i *La Lliçó de la Dictadura*, vaig intervenir activament en la Unió Acadèmica Internacional, en el Comitè de Ciències Històriques, en els Congressos d'Estudis Bizantins.» Efectivament va ser una fase culminant de l'activitat intel·lectual de Nicolau d'Olwer com a periodista d'altura, com a historiador de la literatura catalana i com a acadèmic de rellevància internacional. A les publicacions que esmenta, cal afegir-n'hi tres més que foren molt notables: *Ramon Muntaner. L'expedició dels catalans a Orient*, publicat per «Els Nostres Clàssics» de l'Editorial Barcino de Josep Maria de Casacuberta el 1926; *L'expansió de Catalunya a la Mediterrània oriental*, llibre també editat per la Barcino el mateix any i que constituïa la síntesi del tema que el seu mestre Antoni Rubió i Lluch no va arribar a escriure. Aquest llibre va conèixer una segona edició a Mèxic el 1948. La tercera obra d'aquesta època que cal esmentar és l'assaig breu *Idees i fets entorn a Pan-Europa*, editat el 1928 com a separata dels articles que Nicolau publicà sobre el tema a la *Revista Jurídica de Catalunya*. El recollim aquí.

Si el *Resum* de 1927 constitueix el primer manual global d'història de la literatura catalana, des dels orígens fins al tombant del segle XIX al XX, utilitzant en part treballs seus anteriors més breus apareguts el 1911 i el 1917, *Idees i fets entorn a Pan-Europa* és una reflexió sobre el tema de la federació europea en un moment en què, després del tractat de Locarno i amb la fràgil reconciliació francoalemanya, el projecte podia semblar menys utòpic que abans, encara que pocs anys després tornaria a semblar una entelèquia quan, a partir de 1933, Europa començés a lliscar vers la Segona Guerra Mundial. Reproduïm aquí aquell assaig europeista com a mostra de la preocupació pel tema que sentia la intel·lectualitat catalanista. *La lliçó de la Dictadura*, que no aparegué fins al començament de 1931, aplega els articles de Nicolau de temàtica civicopolítica, apareguts a *La Publicitat* entre 1928 i 1929, sota el règim primoriverista, i constitueix el nucli central de la compilació que presentem.

Gairebé tots els articles que va escriure per a *La Publicitat* en aquells anys tracten de temes de política europea, on incidentalment s'introduïen tesis que anaven contra allò que representava la Dictadura a Espanya, com quan criticava el feixisme italià. La crisi del liberalisme parlamentari no era deguda, segons Nicolau, a un excés de llibertat sinó a una manca efectiva i prèvia de democràcia. Advoca per la separació de nació i Estat de manera similar a la separació d'Església i Estat. Elogia

l'exemple democràtic dels països escandinaus, de Dinamarca, d'Holanda i de Suïssa i el seu paper a la Societat de Nacions. Nicolau està d'acord amb la línia del canceller alemany Stresemann i censura la desconfiança francesa. També analitza la problemàtica de les nacionalitats a Iugoslàvia. Així mateix, parla del conflicte palestí, que començava a plantejar-se aleshores.

Tot i que Nicolau comentava fets generalment de l'exterior, la censura entengué de vegades que els articles tenien implicacions interiors i alguns no pogueren publicar-se, com fa constar en el llibre *La lliçó de la Dictadura*. Especialment susceptible va ser la censura prèvia amb comentaris sobre la instrumentalització de l'Església per l'Estat, on s'endevinava l'oposició que la Dictadura utilitzés l'Església com a instrument de descatalanització. En canvi el juliol de 1929 la censura li permeté publicar tres articles sobre la reforma constitucional proposada per la Dictadura per a perpetuar-se. El fracàs d'aquest intent havia de conduir a la fi del règim d'excepció. A partir de la dimissió de Primo de Rivera, Nicolau tornà a poder ocupar-se directament de la temàtica política catalana i espanyola.

Diu Domènec Guansé en el llibre *Abans d'ara*, quan parla de Nicolau d'Olwer: «En aquella època els escriptors i els periodistes catalans viatjaven poc, i la literatura i el periodisme se'n ressenten. Ell, però, amb Josep Carner, que viatja com a diplomàtic i que planta casa als països on és destinat, i amb Josep Pla, que fa de reporter internacional amb una vocació que voreja l'heroisme, oregen la nostra literatura. Nicolau és qui més freqüenta els grans expressos i qui utilitza els primers avions de viatgers. És el més cosmopolita dels escriptors de la seva generació, el qui coneix més savis, més especialistes i més polítics estrangers de renom; qui lliga més amistats amb figures de relleu universal i qui més contribueix a la coneixença del nostre país.»

Desconnectada i fins i tot distanciada de la via *irlandesa* o *garibaldina* de Macià, la línia paradiplomàtica catalanista continuava amb Alfons Maseras a París i Eugeni Xammar a Berlín, coordinats per Estelrich. Cal tenir present que l'Espanya de Primo de Rivera abandonà la Societat de Nacions al començament de 1926, en no ser atesa la seva demanda d'ocupar un lloc permanent al Consell Executiu. Les possibilitats de l'acció paradiplomàtica catalanista augmentaven així. Però en tornar Espanya a la Societat de Nacions el 1928, aconseguí bloquejar qualsevol demanda catalanista, alhora que fracassava la proposta de generalitzar els tractats de minories, que el 1929 presentaren alhora Alemanya, Polònia i Lituània. Londres i París s'hi oposaren i igualment Madrid.

L'activitat de Nicolau d'Olwer en el terreny acadèmic internacional, representant l'Institut d'Estudis Catalans, fou durant aquells anys d'una gran importància per a la projecció exterior de l'alta cultura catalana. L'Institut d'Estudis Catalans acabava d'entrar a la Unió Acadèmica Internacional. Entre 1924 i 1930 Nicolau assistí cada any a la reunió anual de la Unió Acadèmica Internacional a Brussel·les, juntament amb Ramon d'Alòs-Moner. L'Institut comptava i continua comptant

avui amb representació directa a la UAI. El 1926, Nicolau, en nom de l'Institut, fou un dels membres fundadors del Comitè Internacional de Ciències Històriques a Ginebra. Alhora el 1926 i el 1930 assistí al segon i tercer congressos d'estudis bizantins, el primer a Belgrad i el segon a Atenes. Nicolau aconseguí que en el *Glossarium latinitatis medii aevi* o «nou Du Cange», a la comissió per a redactar l'*Archivum Latinitatis Medii Aevi*, la regió cultural catalana pogués redactar el seu propi vocabulari de llatí medieval. L'interès que aquesta empresa comportava per a rastrejar els orígens de la llengua catalana era evident. Des del 1927 Nicolau d'Olwer començà a publicar en la revista pròpia de la Comissió, de la qual formava part, en el *Bulletin Du Cange,* articles sobre glossaris llatins de manuscrits catalans i a escriure sobre altres temes, com el sentit de *pàtria* a Catalunya a l'edat mitjana. Pel que fa al Comitè Internacional de Ciències Històriques, Nicolau representava l'IEC directament i va ser nomenat secretari de la Comissió de Cronologia, a la vegada que assistia als congressos internacionals de ciències històriques d'Oslo el 1928 i de Zuric el 1935.

Al final de 1924, quan Nicolau era absent de Catalunya, Palma Guillén acompanyà la poetessa xilena Gabriela Mistral per diverses ciutats de la Mediterrània i la presentà a Barcelona. Palma Guillén ocupà alts càrrecs al Ministeri d'Educació del seu país entre 1920 i 1935. La relació entre Nicolau i Palma continuà. Ella seguia la trajectòria del seu amic i es preocupava per ell com ho demostra el fet que Nicolau decidís escriure-li el gener de 1931 per tranquil·litzar-la, un cop hagué travessat la frontera en el seu segon exili. El 1935, Palma Guillén va ser nomenada ambaixadora de Mèxic a Colòmbia i l'any següent, a Dinamarca. Poc després va actuar com a delegada permanent de Mèxic a la Societat de Nacions. Durant part de la Guerra Civil espanyola i durant la Segona Guerra Mundial ocupà aquest lloc.

El 1925 Nicolau tornà a Barcelona. El seu cunyat, el primer marit de la seva germana Rosa, morí després d'una llarga malaltia, i ell visqué fins al 1928 amb la seva mare i la seva germana, en «tranquil·la estretor», segons deia Nicolau en una cronologia de la seva vida personal. El 1929 la seva germana Rosa es casava en segones núpcies amb Isidre Duran, advocat i company inseparable de Nicolau. Rosa anà a viure al carrer Còrsega amb el seu marit, que tenia un fill, Jordi, de la seva difunta esposa. El matrimoni aviat tindria una filla, Montserrat, fillola de Nicolau. En marxar de casa la seva germana, Nicolau es traslladà amb la seva mare del carrer Avinyó a un pis més modern a la part baixa de la via Laietana.

Pel març de 1926 havia tingut lloc un altre episodi de la col·laboració d'homes de la Lliga i d'Acció Catalana: la destitució i el desterrament de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona per negar-se a renunciar a publicar la guia jurídica en llengua catalana, com s'havia acordat el 1922. Amics de Nicolau patiren confinament, tant Valls i Taberner, de la Lliga, com Carrasco i Formiguera, d'Acció Catalana.

El novembre de 1926 Macià portà a terme el seu intent de penetració per Prats de Molló, però, un cop detinguts els expedicionaris per la policia francesa, l'aventura resultà avortada, encara que el judici a París de Macià i els d'Estat Català va ser un instrument propagandístic excel·lent abans de ser expulsats de França i haver de traslladar-se a Bèlgica. Antoni M. Sbert, que era durant la Dictadura un activista castigat de la Federación Universitaria y Escolar (FUE), en una conferència sobre Nicolau d'Olwer, explicava que l'havia trobat el 1928 a París i li digué que, pel que feia a l'acció paradiplomàtica al voltant de la Societat de Nacions, Nicolau «ja havia perdut la poca fe que tenia en aquest instrument de propaganda i coincidírem a creure que ens respectaven més internacionalment pels nostres valors culturals que no pas per la nostra feble acció política, que no tenia el suport de cap potència. Macià, a Prats de Molló, havia fet més per Catalunya que tots els memorials adreçats a la Societat de Nacions.»

Acció Catalana pràcticament havia deixat d'existir encara que el diari *La Publicitat* i el nou setmanari *Mirador* (aparegut el 1929) eren nexes que permetien reactivar-la quan arribés el moment oportú. En la inactivitat els matisos ideològics prengueren una importància excessiva i Rovira i Virgili es va separar per crear el 1927 un grup propi, Acció Republicana de Catalunya, alhora que aconseguia tenir diari propi, *La Nau*, que va tenir una vida difícil i curta.

En el debat sobre la prioritat del caràcter o de la intel·ligència del final dels anys vint Nicolau coincidia amb Batista i Roca en la prioritat de la formació del caràcter en l'autoeducació de la joventut. La seva opció no anava contra la intel·ligència sinó contra l'intel·lectualisme. Menyspreava la passivitat de la massa que contemplava l'esport espectacle i el *vedetisme* de l'esportista professional, i propugnava la pràctica, tan estesa com fos possible, de l'exercici físic en un petit grup solidari. Per això encoratjà la renovació i estructuració de l'excursionisme català i, més enllà d'aquest, la creació de Palestra com a moviment de joventut el 1930. Compartia amb Batista i Roca la tesi que calia una organització de joventut, que fos catalanista però suprapartidista o extrapartidista i políticament independent. Però, en els propers anys trenta serien les joventuts de partit, amb enquadrament prematur, el fenomen predominant i Palestra no tindria el creixement esperat.

L'any 1930 Nicolau donà a París a l'Institut d'Art i Arqueologia, que havia fundat Cambó a la Sorbona, un cicle de quatre conferències que titulava «La Catalogne romane, etat politique et social. La littérature latine pendant les siècles Xe, XIe et XIIe», on mostrava que Catalunya havia mirat sempre cap a Europa, des de l'època romànica, com faria després a l'època de l'humanisme i a l'època contemporània.

La dimissió de Primo de Rivera el gener de 1930 i el nomenament d'un govern de signe conservador però indefinit, presidit pel general Dámaso Berenguer, va reactivar la vida política. Berenguer no podia mantenir les diputacions i els ajunta-

ments en mans de primoriveristes nomenats a dit, però tampoc no podia anar de seguida a les eleccions per a renovar-los. Trobà una solució híbrida: la meitat de cada diputació estaria formada per representants de les corporacions empresarials i dels col·legis professionals i l'altra meitat, pels diputats que haguessin tingut més vots entre 1917 i 1923. La Lliga recuperava així les seves posicions i a Nicolau d'Olwer li tocà tornar a formar part de la Diputació de Barcelona. En aquella situació d'interinitat no era viable restablir la Mancomunitat i els catalanistes d'esquerra no acceptaven res inferior al projecte d'estatut de gener de 1919.

Nicolau participà activament en l'homenatge tributat a Barcelona als intel·lectuals espanyols que havien donat suport moral a la llengua i la cultura catalanes en temps de la Dictadura.

Amb el president de la Diputació Joan Maluquer i Viladot, es derogà el decret contra la llengua i la bandera catalanes, Nicolau d'Olwer i els seus companys expulsats el maig de 1924 tornaren als seus llocs a les escoles de la Diputació i així ell tornà a ser professor, ara d'història de la cultura, a l'Escola de Bibliotecàries. L'Institut d'Estudis Catalans no sols recuperà la subvenció i el reconeixement de la Diputació i els serveis que aquesta li havia pres, sinó que fins i tot se li va cedir com a nova seu la Casa de Convalescència, al costat de la Biblioteca de Catalunya, que s'havia de traslladar a l'edifici de l'antic Hospital de la Santa Creu. El projecte de Nicolau d'Olwer de 1922 estava a punt de fer-se realitat.

L'agitació política anava en augment. La monarquia s'havia fet incompatible amb la democràcia i l'autonomia de Catalunya per haver assumit la Dictadura i no es podia tornar al règim constitucional com si no hagués passat res, tal com pretenien Alfons XIII i el general Berenguer.

Bofill i Mates en el seu llibre de 1930, *L'altra concòrdia*, rèplica al de Cambó, *Per la concòrdia*, descartava l'iberisme i l'imperialisme català a Espanya com a objectius inviables i confusionaris. Sense dir-ho, revisava així el darrer capítol de *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba. El paper del catalanisme i de Catalunya en una futura Espanya republicana, que Cambó temia i Bofill desitjava, era, segons el segon, el d'element moderador i consolidador imprescindible, atès que les seves estructures econòmiques i socials, amb el pes de les seves classes mitjanes, eren una base consistent per a una república burgesa com la francesa, mentre que existien dubtes que l'insuficient desenvolupament de la major part d'Espanya permetés la consolidació d'una democràcia liberal.

L'agost de 1930 tingué lloc el pacte de Sant Sebastià entre republicans, socialistes i catalanistes d'esquerra. Tant Acció Catalana com el grup de Rovira i Virgili tingueren un representant cada un a la reunió, igual que Estat Català. Carrasco i Formiguera representà Acció Catalana. Els republicans i socialistes espanyols prometeren un estatut d'autonomia a Catalunya si es proclamava la República. En aquell moment molt pocs creien que aquest canvi pogués estar tan a prop. La Lli-

ga volia evitar un canvi de règim en sentit republicà. Cerebralment els republicans i els socialistes espanyols havien comprès que sense una Catalunya autònoma no hi podia haver democràcia a Espanya. S'havia de nomenar un comitè revolucionari que podia convertir-se, si arribava l'ocasió, en govern provisional de la República.

Segons explica Amadeu Hurtado, Miguel Maura anà a Barcelona a oferir-li representar el catalanisme republicà dins el comitè revolucionari. Hurtado li respongué que ell no era la persona escaient, no pertanyia a cap partit i no era un personatge popular. Proposà a Maura el nomenament de Francesc Macià, que encara es trobava a l'exili perquè pel setembre acabava de ser expulsat després d'haver tornat a Barcelona. Maura temia els recels que entre els militars podia desvetllar el nom de Macià i aleshores Hurtado li proposà el de Nicolau d'Olwer atès que era el president d'Acció Catalana i, un cop fetes altres consultes, la proposta va ser acceptada. Tot plegat reflectia que, a la vista dels resultats electorals de 1923, que eren els darrers, Acció Catalana era considerada el grup amb més futur en un moment en què Macià encara no era a Catalunya ni s'havia constituït Esquerra Republicana de Catalunya. Per això corresponia a Nicolau, com a president d'Acció Catalana, la representació global del catalanisme republicà.

Nicolau era al Congrés d'Estudis Bizantins a Atenes l'octubre de 1930 quan va ser nomenat pels seus companys, sense consulta prèvia, representant dels grups catalanistes republicans. El 1947 Nicolau d'Olwer donava del fet una interpretació crua en un text manuscrit exhumat per Eulàlia Duran i Montserrat Albet: «Estant al Congrés d'Atenes vaig trobar-me ficat, per covardia o poca fe d'altres, en el comitè revolucionari que s'havia de convertir en Govern Provisional de la República.» I a la carta a la seva neboda de 1940 deia: «En tornar, pel novembre, no puc pas deseixir-me d'un compromís que, tant com m'honorava, és voltat de perills.»

Era efectivament una aventura de final imprevisible la d'aquell comitè revolucionari presidit per dos exmonàrquics, Niceto Alcalá-Zamora i Miguel Maura, que no veien cap altra manera de fer caure la monarquia i portar la república que recórrer a un pronunciament militar, secundat per una vaga general. A la vista de la trajectòria global de Nicolau, pot xocar que s'impliqués en aquesta aventura que no confiava en un canvi polític per les urnes sinó en el dret a la insurrecció legítima en nom de la sobirania popular, com en el segle XIX. Nicolau comentava així els esdeveniments posteriors: «Frustrat el moviment per la impaciència dels herois de Jaca, quan el 13 de desembre vénen a detenir-me, puc escapar de la policia, de primer amagat a Barcelona fins que l'onze de gener passo la frontera.» Nicolau va deixar un relat detallat d'aquesta fugida, escrit deu anys després. A casa seva, mentre el seu cunyat atenia els policies, que fingiren ser uns comissionats de Manresa, Nicolau passà ajupit pel balcó, que era corregut, del seu despatx al seu dormitori, i d'allà a l'altra banda del pis. Després d'assegurar-se que els policies no havien muntat vigilància al voltant de la casa, el seu cunyat Isidre portà Nicolau a casa seva i a con-

tinuació a una altra d'uns amics, atès que així ho aconsellava l'escorcoll minuciós que la policia féu del seu domicili de Via Laietana, escorcoll suportat amb enteresa per la seva mare.

En el seu amagatall prepararà Nicolau la conferència que havia de pronunciar a la Sorbona pel març sobre l'art en la vida social segons les novel·les del segle XV. El dia onze de gener va passar la frontera a peu i amb documentació falsa, guiat per un pagès, mentre Batista i Roca i Vidal de Llovatera passaven en automòbil amb la seva documentació veritable i l'esperaven a l'altra banda per portar-lo fins a Perpinyà i tornar a continuació ells a Barcelona.

Però el dia següent Carles Jordà, amic de sempre, arribà de Figueres i el cercà per dir-li que havia mort la seva mare poc després de conèixer la notícia que el seu fill era sa i estalvi a Perpinyà. Deu anys després Nicolau encara recordava el cop: «La impressió moral, la basarda de la solitud, i una mena de remordiment d'haver amargat, d'haver escurçat potser els darrers temps de la vida que jo estimava més. Per no separar-me de la meva mare, per no deixar-la sola, jo he sacrificat moltes coses —sacrifici joiós—, ni he fundat una família, ni m'he lliurat a fons a la meva dèria viatgera. He mutilat la vida per restar al seu costat i a l'hora decisiva no he estat amb ella! Mare meva —l'amor més gran de la meva vida— em perdonaràs aquesta infidelitat involuntària, aquest abandó tràgic?»

La major part del comitè republicà va ser detingut. Hi hagueren algunes excepcions a més de la de Nicolau. El socialista Indalecio Prieto i el republicà Martínez Barrio passaren la frontera francesa. Marcel·lí Domingo passà la portuguesa i Lerroux i Azaña aconseguiren mantenir-se amagats a Madrid mateix. Però la monarquia necessitava una revalidació per les urnes i, si s'havien de celebrar eleccions, Alcalá-Zamora i els altres no podien estar gaire temps a la presó. Berenguer va haver de dimitir davant l'anunci de no-participació dels republicans i socialistes, seguits pels liberals dinàstics i regionalistes catalans. I el 14 de febrer de 1931 es formava un govern de concentració monàrquica i els del comitè republicà sortiren de la presó.

El fracàs de la conspiració republicana no estalviava al republicanisme decidir la conducta que calia seguir a la primera consulta electoral. Tal com els republicans havien exigit, els primers comicis que es convocaren no foren els parlamentaris, com havia volgut Berenguer, sinó les municipals, que prenien inevitablement l'aire d'un plebiscit sobre la qüestió de monarquia o república, malgrat que, en ser unes simples eleccions locals, els monàrquics creien que no en podia sortir un canvi de règim.

Per carta a Ramon d'Abadal del 26 de febrer de 1931, Nicolau manifestava la seva satisfacció per la proximitat de les municipals: «Quant a mi, ja sabeu que, tret de no actuar, el que em plau més és l'Ajuntament i el que em plau menys el Congrés, on estic segur que no hi tinc res, absolutament res a fer. Sóc disciplinat, però.» Efectivament els seus companys el reservaren per a les eleccions legislatives, que no tenien data encara. En la mateixa lletra Nicolau deia a d'Abadal que havia parlat a

París amb Macià, que encara no havia tornat a Barcelona, com faria molt aviat: «Va semblar-me tocant molt més de peus a terra; aquests anys, sense que se n'adoni prou, li han estat una lliçó.» Nicolau acabava dient que mancaven pocs dies per a pronunciar la seva conferència a París, i després restava lliure fins que anés a Budapest a la primeria de maig. No preveia tornar a Barcelona fins passat l'estiu.

Les esquerres catalanes havien de superar la seva crònica fragmentació, que fins aleshores els havia pres tota possibilitat de vèncer. En absència de Nicolau d'Olwer, el procés unificador cristal·litzà no en una formació, com alguns volien, sinó en dues. Pel març es produïa la unificació d'Estat Català amb les restes del Partit Republicà Català i amb el grup del setmanari *L'Opinió* i formaren Esquerra Republicana de Catalunya sota el lideratge de Francesc Macià i Lluís Companys. I el mateix mes les dues branques de l'antiga Acció Catalana es tornaven a ajuntar i prenien el nom de Partit Catalanista Republicà.

ERC estava encara mal acoblada, poc organitzada i ni tan sols tenia un diari. El setmanari *L'Opinió* es convertiria precipitadament en diari poc abans de les eleccions. El PCR comptava amb intel·lectuals de prestigi, amb dos diaris i amb un setmanari de la categoria de *Mirador*. Però, com diu Amadeu Hurtado en les seves memòries, Acció Catalana va cometre l'error de confondre el nombre de lectors de *La Publicitat* amb el nombre de votants amb els quals podia comptar. Però tampoc a ERC les coses no es veien gens clares i Macià va oferir una aliança al PCR, i es conformava a Barcelona amb vuit o deu dels vint-i-cinc llocs del total de candidats a presentar. Des de Ramon d'Abadal, del sector més moderat, fins a Rovira i Virgili, del sector més a l'esquerra, els dirigents del PCR s'oposaren a aquesta aliança i, per impedir-la, vetaren Companys. A primera vista no convenia la imatge esquerranista que comportava una aliança amb ERC, perquè el Partit Catalanista Republicà esperava captar molts vots catalanistes de la Lliga, decebuts pel suport darrer d'aquest partit a la monarquia. Joan Ventosa i Calvell era ministre d'Hisenda en el Govern de coalició monàrquica que presidia l'almirall Aznar, que havia substituït el presidit per Berenguer.

Nicolau no va intervenir en el tema de la preparació de les eleccions municipals, però la seva correspondència amb Ramon d'Abadal indica que compartia el seu punt de vista i la seva infravaloració d'ERC. Ni preveia cap canvi de règim immediat ni cap triomf del partit de Macià i Companys. Així el 9 d'abril de 1931, tres dies abans dels comicis, escrivia a Ramon d'Abadal: «La meva impressió és que serem el grup més important del nou Ajuntament. Majoria? Jo no goso dir tant.» [...] «Penso com tu que el conglomerat d'Esquerra, encara que diumenge pugui treure algun vot (que ho dubto, perquè si en perdem per un cantó en guanyarem per un altre) en definitiva ens fa un bé. A tot arreu ha d'haver-hi, com als catàlegs de llibres, una secció de *vària* o calaig de sastre, on s'entafora tot allò que no té casella pròpia.»

Allò que sorprèn és que Nicolau no hagués tornat ja a Barcelona per aquelles dates i en aquelles circumstàncies. Ell mateix s'adonava de l'anomalia que això representava, en una carta a Ramon d'Abadal el 31 de març: «Em sembla que és hora de tornar. Des que Alcalá-Zamora i els altres són a casa, tinc la sensació que aquí estic fent els gegants [...]. És evident que ara no van pas a obrir un nou procés, ara que ja tenen la sort d'haver acabat aquell. I podent tornar, he de fer-ho. Tinc massa coses en l'aire.» Però el 9 d'abril, tres dies abans de les eleccions, encara dubtava, atès que havia d'anar trenta dies més tard a Budapest i a continuació a Brussel·les i deia que no li convenia tornar a entrar sense la seguretat de poder sortir. Encara sospesava la possibilitat d'una detenció. Després d'haver assumit tants riscos polítics, estava donant inconscientment prioritat als seus interessos acadèmics. Cal dir que també un polític veterà i del tot professionalitzat com Indalecio Prieto romangué a París fins al darrer moment.

Amb l'esquerra catalanista dividida en dues candidatures i amb la competició d'una altra candidatura del Partit Radical de Lerroux i el PSOE junts, la Lliga comptava guanyar les eleccions a Barcelona, com havia passat abans de 1923 per la fragmentació republicana. Sense el contrapès dels d'Acció Catalana (PCR), ERC es llençà a prometre la proclamació de la República si guanyava les eleccions. Les va guanyar i Companys i Macià proclamaren la República i l'Estat Català el 14 d'abril. El dia abans, quan sabé els resultats, Nicolau confessà estar tan sorprès com tothom i el 13 d'abril escrivia a Ramon d'Abadal: «Si no hem guanyat nosaltres, han guanyat els més afins nostres: altra cosa hauria estat el triomf dels monàrquics de la Lliga o dels espanyolistes d'en Lerroux [...]. Pel que fa al resultat general a Espanya, és magnífic. Si un fos de temperament més optimista, arribaria a creure pròxima la república a Espanya.» Però advertia que si això arribava a passar, considerava que no era ell sinó Macià qui havia d'anar al Govern, davant els resultats electorals.

Anys després, l'any 1940, Nicolau comentava així els fets a la carta a la seva neboda, on repassava la seva trajectòria: «Convocades eleccions municipals, els directius reunits d'Acció Republicana i Acció Catalana cometen l'error psicològic de rebutjar l'entesa que els elements de Macià, amb modestes pretensions, demanen. L'ambient és de plebiscitar el règim i d'abandó dels problemes municipals. Resultat d'aquest error, la derrota completa: ni un regidor d'Acció Catalana a Barcelona, on crèiem obtenir la majoria. L'endemà passat és proclamada la República i Catalunya resta en mans dels que s'havien coaligat amb Macià.»

Nicolau no era candidat i s'estalvià, doncs, el fracàs personal encara que no la desfeta del seu partit, que afectava seriosament el seu futur com a polític. Les eleccions municipals se celebraven per districtes i no per circumscripció unitària de tot Barcelona. De manera que amb un 13,73 % de mitjana, el PCR (Acció Catalana) no va treure ni la majoria ni la primera minoria a cap districte municipal i per tant

no aconseguí ni un sol regidor. El consistori restava format per vint-i-sis regidors d'ERC, dotze de la Lliga i per dotze més de la coalició del PRR i el PSOE. D'una banda, era notori el retrocés de la Lliga, de l'altra, seria irreversible la marginació del republicanisme espanyolista a Barcelona i a Catalunya durant el quinquenni republicà. El problema per a Nicolau i els seus amics seria que entre la Lliga i ERC no restava lloc per a Acció Catalana i encara menys en un sistema electoral majoritari que deixava fora la tercera força. Acció Catalana no aconseguí que s'instaurés un sistema electoral proporcional.

1931-1936

En proclamar-se la República a Madrid sis hores després de la proclamació de la República Catalana per Macià a Barcelona, Nicolau d'Olwer tornà immediatament de París. Abans d'acceptar ser ministre com a representant del catalanisme, va voler tenir l'aprovació de Macià, tràmit ineludible a la vista dels darrers resultats catastròfics d'Acció Catalana, és a dir del PCR. Hi va haver unes hores d'indecisió, perquè, tal com explicaria el 5 de juliol *La Publicitat* en l'article «Nicolau d'Olwer, representant de Catalunya», Macià pensà en un primer moment que li convenia acceptar la dimissió de Nicolau per col·locar-hi Companys, que en qüestió d'hores s'havia quedat sense l'alcaldia de Barcelona en benefici de Jaume Aiguader. Però al final Companys restà a Barcelona com a governador civil i Nicolau va ser confirmat per Macià, davant la insistència d'Alcalá-Zamora i la resta dels ministres, que no volien canvis en el comitè revolucionari, convertit en govern provisional.

Tres dies després del canvi de règim tocà a Nicolau la ingrata missió de convèncer Macià de retirar la proclamació de la República Catalana i substituir-la per un govern provisional de la Generalitat en espera que les Corts aprovessin un estatut elaborat i plebiscitat a Catalunya, com el que aquí fou aprovat el 2 d'agost, tres mesos i mig després. Sense esperar aquest pas i, com a penyora, desapareixien immediatament les quatre diputacions absorbides per la Generalitat. Encara que aquesta no tenia més recursos ni competències que l'antiga Mancomunitat, resultava en aquest context un organisme clarament preautonòmic. No va ser fàcil per a Macià la renúncia. Dels tres ministres desplaçats de Madrid en avió, Marcel·lí Domingo, Fernando de los Ríos i Nicolau d'Olwer, tot i que el primer era català, havia optat per un partit espanyol, el radicalsocialista, i Nicolau era qui representava sobretot el catalanisme al Govern provisional de la República. Macià acceptà condicionalment la renúncia. Com diria pocs mesos després el jurista Maspons i Anglasell, la restauració de l'antiga Generalitat comportava que aquesta havia de comptar amb un grau de sobirania comparable a la que havia estat suprimida el 1714 per la força de les armes, i l'autonomia de les institucions polítiques cata-

lanes fins al Decret de Nova Planta havia estat molt gran. La confiança en una resolució ràpida i generosa de la reivindicació autonòmica catalana era gran a Barcelona. Aviat vindrien els recels i fins i tot la desil·lusió. Al sopar que tingué lloc el mateix 17 d'abril, Macià demanà inútilment a Nicolau que intercedís perquè ell volia conservar dos comandants de l'exèrcit com a ajudants de camp. «Aquests tinents coronels...!», afegia Nicolau en explicar l'anècdota a Eugeni Xammar.

Considerar que Nicolau d'Olwer representava el 17 d'abril de 1931 un govern de la República Espanyola decidit a obligar Macià a renunciar al dret d'autodeterminació per a tornar a sotmetre Catalunya a l'Estat espanyol, equival a interpretar l'entrevista dels tres ministres i Macià únicament en funció d'allò que passaria més tard i no en funció de com es veien en aquell moment les coses. No hi ha cap testimoni de com anaren les negociacions del 17 d'abril. Només tenim la nota conjunta publicada i el comentari de Francesc Macià. Els tres ministres reconeixien el Govern provisional català format el 15 d'abril i aprovaven les decisions del president Macià. En substituir la República Catalana per la Generalitat, li atribuïen implícitament el mateix grau de sobirania que tenia abans de 1714 i per tant un nivell molt alt. Això equivalia formalment a un pacte bilateral de tipus federal i d'igual a igual entre dos governs que acabaven de proclamar-se revolucionàriament trencant l'ordenament jurídic anterior i fundant una realitat jurídica nova, justificada per la voluntat expressada per l'electorat. Hores abans que caigués la monarquia, Catalunya havia recuperat la categoria d'Estat. Confirmaven aquesta interpretació l'absorció per decret del Govern de la República de les quatre diputacions catalanes per la Generalitat mentre les altres eren regides per comissions gestores designades pels governadors civils, i es trobava també en la mateixa línia el referèndum del 2 d'agost de 1931 a Catalunya, que no sols era tolerat sinó requerit pel Govern de la República d'acord amb el pacte de Sant Sebastià d'agost de 1930.

Que Macià veia el risc que es corria amb la renúncia a la plena sobirania per part de la Generalitat ho indica la darrera frase del seu comentari públic de l'acord del 17 d'abril quan deia que si les Corts no reconeixien les llibertats de Catalunya «nosaltres defensarem aquest desig i lluitarem fins a la mort per aconseguir-lo». La renúncia del 17 d'abril de 1931 serviria després per a restringir l'autonomia plebiscitada a Catalunya de manera que la República continuava veient-la com una descentralització concedida per un estat unitari. Però aleshores Nicolau ja no era ministre.

En qualsevol cas, el 1932 la representació parlamentària catalana, de la qual formava part Nicolau d'Olwer, acabaria acceptant els retalls segons el plantejament imposat per les Corts Constituents de la República i per això el resultat de la negociació del 17 d'abril de 1931 ha estat interpretada segons les seves conseqüències i no segons context en què es va produir. Catalunya, que havia començat proclamant-se Estat federat o confederat acabava sent una regió autònoma, però aquest

desenllaç no podia predir-se el 17 d'abril de 1931, quan encara no hi havia ni Constitució republicana.

El Ministeri d'Economia Nacional, que ocupà Nicolau, havia estat creat el 1925 per desglossament del de Foment, reduït a partir d'aleshores pràcticament a obres públiques. Al ministre d'Economia li tocava fer front als greus problemes de l'agricultura, la indústria i el comerç en un moment en què els efectes del crac de 1929 a Nova York començaven a percebre's a Europa. S'iniciava la Gran Depressió. El primer problema que s'afrontà va ser el trastorn que per al comerç exterior espanyol representava la imposició del sistema de contingents per França i Bèlgica. La difícil negociació comercial amb França, amb l'amenaça de la interrupció de relacions i la guerra de tarifes, va ser una de les primeres tasques que Nicolau hagué d'afrontar durant l'estiu de 1931. La restricció del comerç internacional no afavoria la reactivació. Cada Estat volia salvar-se sol de la crisi econòmica posant traves a les importacions i decretant devaluacions monetàries unilaterals.

Nicolau i els col·laboradors que havia nomenat per als càrrecs superiors del seu ministeri —Josep Barbey com a sotssecretari, Manuel Raventós com a director general de Comerç i Ferran Cuito com a director general d'Indústria, tots tres d'Acció Catalana— arribaven cada dia junts i a peu de l'hotel al ministeri i sortien de la mateixa manera. Per això els anomenaven «los cuatro de infantería», títol d'una pel·lícula de l'època. A més Nicolau nomenà com a secretaris particulars seus Domènec Pallerola, que signava els seus escrits com a Domènec de Bellmunt, i el periodista Josep M. Lladó i Figueres.

Nicolau d'Olwer tingué una compensació personal després del desastre del seu partit el 12 d'abril, atès que va sortir elegit diputat de les Corts Constituents per Barcelona el 28 de juny de 1931. Però va ser l'únic de la candidatura del Partit Catalanista Republicà que aconseguí l'acta i això que aquest no havia presentat més que una candidatura per minories, és a dir una llista reduïda. Nicolau va treure 35.584 vots. Bofill i Mates, el segon de la llista en nombre de sufragis, en va treure 12.515, i es va quedar sense acta. A la resta de Catalunya només sortí Carrasco i Formiguera per Girona gràcies a anar dins una candidatura d'ERC. A les complementàries d'octubre, el PCR tindria el consol de treure per Barcelona Martí Esteve, a la segona volta i amb el suport de la Lliga. A les Corts, els tres diputats dels PCR formaren part de la minoria catalana liderada per ERC amb els seus aliats de la USC.

El futur del PCR era cada vegada més problemàtic. Ja pel setembre de 1931 començava a posar-se en dubte la continuïtat del partit amb la sortida i posterior entrada a ERC de personalitats com Antoni Rovira i Virgili, Josep Sunyol i Carles Pi Sunyer. El setmanari satíric *El Be Negre* publicava el primer de desembre de 1931 un fals reportatge titulat «Acció Catalana es prepara activament a perdre les properes eleccions». Feien al·lusió als mítings que el partit estava organitzant. Hi simulaven una entrevista amb Nicolau d'Olwer, on apareixia completament despistat,

sense saber de què li parlaven, com si s'oblidés que era president del Partit i ministre d'Economia. Era una manera humorística de caricaturitzar la imatge de Nicolau com un intel·lectual perdut en la política, tal com el definí Azaña. I això que als d'*El Be Negre*, se'ls considerava propers i fins i tot afins al Partit Catalanista Republicà. Però no perdonaven ningú.

Amadeu Hurtado, company de partit de Nicolau d'Olwer, dóna en les seves memòries un judici negatiu de l'actitud d'aquest, tot i reconèixer la seva honestedat i el seu catalanisme: «Amb una ambició freda que, lluny de tota vehemència i fins i tot de tot desig aparent, l'impulsa a aspirar sempre a algun alt càrrec o a alguna posició de primer pla sense afany de lluïment per una manca de brillantor deguda en bona part a una feblesa de condicions físiques, és un servidor lleial del qui li ha donat la plaça, puntual a les hores d'entrada i sortida de l'oficina, desproveït de tot esperit d'iniciativa [...]. En aquells dies del conflicte del primer decret de la Generalitat [que estructurava les seves funcions], Nicolau es va acantonar en una inhibició que li semblava natural i, per marcar la posició que la seva història política li imposava, es limitava a dir amb la fredor de sempre: "Ja he comunicat al Govern que tinc tothora preparada la maleta per anar-me'n si la meva presència és fa incompatible amb Catalunya." No es pot negar que era una actitud digna i correcta d'un polític honest; però tanmateix era sensible que la defensa combativa de Catalunya hagués de dependre del tot de l'adhesió intel·ligent i cordial d'Alcalá-Zamora i de l'adhesió cerebral de Manuel Azaña.»

Macià negociava directament amb Alcalá-Zamora, prescindint dels dos ministres catalans, Marcel·lí Domingo i Nicolau d'Olwer, que, segons explica en les seves memòries don Niceto, no es volien posar al telèfon ni a petició del president del Govern, quan Macià trucava en plena reunió del Consell de Ministres.

La primera ensopegada de la República s'havia produït quan no feia ni sis setmanes de la instauració, amb la crema de convents a Madrid i en altres ciutats —no a Barcelona ni a Catalunya—, i el Govern va ser acusat de passivitat davant els fets. La major part de l'episcopat era addicte a la monarquia, sota la qual havia estat nomenat. La tradició anticlerical republicana provocaria problemes a Nicolau d'Olwer dins el seu partit. Nicolau se sentia inclinat a donar suport a la moderació d'Alcalá-Zamora en les relacions amb l'Església abans de l'aprovació de la Constitució. Una cosa era la desconfessionalització de l'Estat i una altra de distinta una política anticlerical.

El Govern provisional de la República havia de durar com a mínim fins que s'aprovés la Constitució, on s'havia de preveure l'encaix de l'autonomia catalana com a fet singular, extensible a altres regions que demanessin el mateix amb una base similar al propi país. L'heterogeneïtat del Govern, on hi havia des de Lerroux a Afers Exteriors fins a l'ugetista Largo Caballero a Treball, en feia molt difícil l'operativitat i més amb l'agitació social que commovia el país, encapçalada pels anar-

cosindicalistes. Preocupava sobretot la promesa de reforma agrària. Vingué primer el decret que obria un termini de revisió dels contractes d'arrendament que fixava pautes estrictes pel que feia a la seva quantia i a la salvaguarda del cultivador enfront del desnonament com a possible represàlia. Tingué a Catalunya molta més repercussió que a la resta d'Espanya per obra de la Unió de Rabassaires, però amb un gran desengany dels cultivadors l'any següent.

La reforma agrària era una qüestió tan complexa com urgent. Cap dels ministres no tenia la preparació necessària ni les idees clares per a afrontar-la, i Nicolau no era una excepció. Formada una comissió tècnica, van ser Alcalá-Zamora i Fernando de los Ríos els ministres que assumiren el paper de ponents dins el Govern provisional, malgrat que el tema corresponia al ministeri de Nicolau. Per això resulta injustificat que Alcalá-Zamora li carregui les culpes en les seves memòries: «La reforma agraria se atravesó en condiciones lamentables ante el gobierno provisional, y ello por varias causas. Impidió adelantarla como merecía, la incomunicación en que estuvimos respecto de Nicolau, ministro titular de Economia o Agricultura, con escasa iniciativa y más enterado como helenista de lo que había pasado en Grecia que de la realidad española, sin excluir la peculiar de Cataluña.»

Pel setembre Nicolau va preparar el decret de *laboreo forzoso* de la República, pel qual es volia impedir que els grans terratinents deixessin la terra sense cultivar amb el corresponent increment de l'atur forçós.

Poc després del canvi de règim, la crisi del Banc de Catalunya, que havia omplert parcialment el buit que havia deixat la fallida del Banc de Barcelona el 1920, pesava damunt l'activitat financera catalana, i va ser un dels problemes amb els quals s'hagueren d'enfrontar el ministre d'Hisenda, el socialista Indalecio Prieto aleshores hostil a l'autonomia catalana, i Nicolau d'Olwer. La retirada dels dipòsits de la CAMPSA al Banc de Catalunya per ordre d'Indalecio Prieto havia motivat la suspensió de pagaments del Banc, que no havia sabut evitar la imprudència de dependre excessivament d'aquells dipòsits. El Banc d'Espanya negà al Banc de Catalunya el suport necessari. S'ignora si Nicolau féu gestions en aquest afer. La col·laboració del Banc de Catalunya, com d'altres bancs espanyols, en les empreses promogudes per la Dictadura, com la CAMPSA, feien difícil que comptés amb simpaties entre els nous governants de la República. La Generalitat tampoc no sembla haver estat gaire sensible davant del problema. Va ser la segona gran reculada de la banca privada catalana en el segle XX.

Si no consta cap intervenció de Nicolau en la crisi del Banc de Catalunya, en canvi, pel juliol, s'oposà amb èxit a la clausura del mercat lliure de valors de Barcelona, que volia portar a terme Prieto, dient que era «una madriguera de estafadores». Nicolau amenaçà amb la seva dimissió i aconseguí que la clausura fos només temporal.

Per acord del Govern, Nicolau reorganitzà el Consell d'Economia Nacional

com a òrgan consultiu, però la República no acabava de definir la seva política econòmica, mentre es produïa l'evasió de capitals i queia la cotització exterior de la pesseta, problema que no depenia directament de Nicolau sinó del ministre d'Hisenda per mitjà del control de canvis.

En discutir-se la Constitució el primer dictamen de la Comissió era molt radical atès que no sols desconfessionalitzava l'Estat amb totes les conseqüències, aspecte que el nunci i el cardenal primat, aleshores Vidal i Barraquer, acceptaven igual que els catòlics liberals, sinó que suprimia totes les congregacions i tots els ordes religiosos. Azaña oferí la solució intermèdia, que comportava la dissolució només de la Companyia de Jesús amb la confiscació dels seus béns i permetia que continuessin les altres congregacions però amb la prohibició d'exercir l'ensenyament, la indústria i el comerç. Moltes congregacions religioses vivien de la seva dedicació a l'ensenyament i no hi havia escoles públiques en nombre suficient per a suplir les confessionals de les congregacions religioses.

Nicolau d'Olwer, president del partit, tot i ser catòlic practicant com molts dels d'Acció Catalana, que el secundaren, votà aquesta fórmula, conscient que la primera proposta, la més intransigent, hauria pogut comptar amb la majoria en aquelles Corts. Carrasco i Formiguera s'hi oposà, va ser expulsat del Partit i passà el 1932, amb d'altres, com Miquel Coll i Alentorn, a la nova Unió Democràtica de Catalunya. No va ser aquesta l'única conseqüència. Un any després, el novembre de 1932, prenent com a motiu la inclinació de Nicolau d'Olwer a una aliança electoral amb ERC, es produiria la sortida de Jaume Bofill i Mates, Ramon d'Abadal i d'altres, que reingressarien a la Lliga, refundada el febrer de 1933 amb el nom de Lliga Catalana.

Un cop aprovada la Constitució el 9 desembre de 1931, acabava l'existència del Govern provisional i Manuel Azaña passava a presidir el Consell de Ministres mentre que Alcalá-Zamora era elegit president de la República. Nicolau formà part de la comissió de representants de diversos partits que demanà a Alcalá-Zamora que acceptés la candidatura. Tot i el desig d'Azaña de mantenir Nicolau dins el Ministeri, ERC advertí que no se sentia representada per ell i Azaña n'hagué de prescindir. El catalanisme d'esquerra passà a estar representat en el Govern per Jaume Carner, nou ministre d'Hisenda, mentre Prieto passava a Obres Públiques. El ministeri d'Economia va ser subdividit en dos: el d'Agricultura i el d'Indústria i Comerç.

Manuel Azaña, en els seus dietaris, té un bon record de Nicolau dins el Govern provisional. No era només la discreció i la bona educació de Nicolau allò que li agradava. En realitat Azaña s'entenia millor amb Acció Catalana, perquè era més moderada, que amb ERC i Macià, encara que en la qüestió catalana també hi tingués reserves, que no facilitaven l'entesa d'Azaña amb el partit de Nicolau. El 14 de desembre de 1931, amb motiu de l'entrevista durant la qual li havia notificat que

prescindia d'ell, Azaña anota: «Realmente, Nicolau deseaba dejarlo. La entrevista es afectuosa. Nicolau es el mejor educado de todos los ministros.» Anys després, Azaña, que no estalviava en el seu dietari els comentaris més àcids envers molts polítics republicans, escrivia el 4 de juliol de 1937: «He tenido siempre por Nicolau d'Olwer una gran consideración, que ha subido con el tiempo a justa estimación de sus condiciones personales y a buena amistad. No le conocí personalmente hasta fines del año 30, cuando apareció en las reuniones del Comité revolucionario, que presidia don Niceto, como delegado de los grupos catalanes. Después, en el primer Gobierno provisional, fue ministro. Es hombre correcto, cortés, muy frío de expresión y de actitudes, inteligente y con buenas letras. No peca de expansivo, ciertamente, pero se puede uno fiar de lo que dice. De un catalanismo muy pronunciado, es más bien moderado en política general. Durante su presencia en el Gobierno de la República, mostró gran calma y tenacidad, y supo aguantar en silencio no pocas destemplanzas y hasta groserías de otros ministros, enojados por los asuntos de Catalunya.»

Restava l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, que, amb grans retallades, fou aprovat el setembre de 1932, juntament amb la Llei de reforma agrària. Anys després Nicolau comentava així la situació: «Malgrat els arguments i falques que havien desfigurat l'Estatut de Núria, el text revisat per les Constituents ofereix a Catalunya un ample camp d'activitat, que podria omplir la tasca de tota una generació. L'obra nacional, però, és presa com a obra de partit. La Lliga, despitada perquè l'autonomia no l'ha obtinguda ella, s'hi gira d'espatlles; l'Esquerra, enlairada sobtadament al poder, resol acampar-hi. La candidatura de l'Esquerra al primer Parlament de la Catalunya autònoma, que té assegurat el 60 per cent dels vots, es marca un nivell deplorable.»

En una cronologia personal Nicolau anotava: «1932-1935: Barcelona, nova tongada de tranquil·litat.» Aquell mateix any 1932 va ser nomenat professor agregat de llengua i literatura llatina medieval a la Universitat Autònoma de Barcelona i va ser elegit president de l'Ateneu Barcelonès i reelegit en aquest lloc fins al 1934. El seu discurs inaugural a l'Ateneu Barcelonès, tot i ser de tema històric, té una clara intenció civicopolítica d'actualitat i per això es reprodueix aquí. En ser reelegit, va llegir un segon discurs a l'Ateneu Barcelonès el 1934: «Mitologia barcelonina».

El primer d'aquests dos discursos a l'Ateneu Barcelonès tracta del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga. En bona part resulta una síntesi encara vàlida, tot i que, en parlar de la guerra de la Generalitat contra el rei Joan II, no esmenta les lluites internes com les dels populars i oligàrquics a Barcelona i les dels pagesos de remença contra els senyors al camp. No obstant això, quan parla de la Guerra dels Segadors, reconeix que una gran massa de la població estava subjecta a senyoria nobiliària o eclesiàstica i poc l'interessaven unes Corts en les quals no participava.

Nicolau d'Olwer, immediatament després de la sortida d'Acció Catalana dels qui anaven a tornar a la Lliga, va convèncer el seu partit de proposar una coalició a ERC, atès que sense el sistema proporcional desitjat pel PCR, amb el sistema majoritari a dues voltes, no tenien res a fer. D'altra banda, la sortida de l'ala més moderada del partit, l'havia necessàriament d'inclinar cap a l'esquerra. Però Macià i ERC rebutjaren la coalició.

Nicolau d'Olwer tingué la decepció de no ser elegit diputat al Parlament de Catalunya el 20 de novembre de 1932. Era el lloc que més il·lusió li feia. Va ser el més votat d'una candidatura completa per majories a Barcelona, però no sortí. Va treure 21.664 vots, mentre el primer candidat de la Lliga en treia 37.080 i el primer d'ERC, Francesc Macià, 65.300. L'únic diputat de l'encara denominat Partit Catalanista Republicà al Parlament de Catalunya va ser Pere Lloret, que sortí a la circumscripció de Tarragona dins una coalició on anaven també radicalsocialistes i socialistes.

Calia plantejar-se la continuïtat del partit. *El Be Negre* publicava aquests versos: «Un dia en Nicolau mentre dormia/ damunt un gruixut llibre medieval/ vegé com el partit se li fonia/ després d'un gran desastre electoral.» Nicolau escriuria privadament set anys més tard: «Segurament és un error del Partit Catalanista Republicà de no dissoldre's. La baixa de Bofill i Mates i d'altres amics, que finiren per passar a la Lliga, acaba de desnaturalitzar-lo: gravita necessàriament cap a l'esquerra, seria millor que s'hi fongués. Aquest impuls, però, hauria de venir de la base del partit. Els dirigents tenim el pudor de no suïcidar-lo, de no abandonar unes masses fidels malgrat les derrotes. En comptes de plegar, adoptem el nom d'Acció Catalana Republicana.» Aquesta mena de refundació tingué lloc el 12 de març de 1933. A més de Nicolau com a president, formaren el Consell Executiu Amadeu Hurtado de vicepresident, Martí Esteve de secretari, i Claudi Ametlla, Pere Lloret i Carles Jordà de vocals.

El Govern Azaña conferí a Nicolau d'Olwer l'honor de presidir la delegació espanyola a la Conferència Econòmica i Monetària de Londres entre juny i juliol de 1933. A més del text aquí recollit, tenim el comentari que en féu uns anys després: «L'únic resultat pràctic de la Conferència —en el qual tantes esperances fallen, per haver sigut ella massa tard— és el tractat sobre l'argent-metall, de molt interès per a Espanya. La Conferència, però, és un fracàs i així ho dic, amb els eufemismes diplomàtics del cas, a la meva intervenció del dia de clausura.» A *La Publicitat* Nicolau declarava que amb els egoismes nacionalistes no es podia superar la crisi del comerç internacional. Havia començat la guerra econòmica, preludi possible de la guerra armada, atès que la lliura i el dòlar, fins aleshores divises lligades al patró or i equivalents al metall preciós en les reserves dels bancs centrals, eren devaluades pels seus governs unilateralment per tal d'incrementar les seves exportacions a costa dels altres països i Gran Bretanya adoptava el proteccionisme mentre que els

Estats Units l'accentuava. Espanya es resistí a la devaluació, com va fer França (que acabaria cedint), però establí el control de canvis per frenar l'exportació de capitals i conservar les reserves sobre la base d'un equilibri forçat de les importacions amb les exportacions. Un cop dissolt el Govern de coalició republicanosocialista presidit per Azaña, vingueren les primeres eleccions legislatives ordinàries del 19 de novembre de 1933. Eren previsibles la pèrdua de vots de les esquerres i l'augment dels de les dretes, però les esquerres cometeren a Catalunya el mateix error que a la major part d'Espanya: anar divididas.

Acció Catalana va convocar una reunió al seu local per negociar una aliança d'esquerres amb ERC, el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (el grup de *L'Opinió* i Tarradellas, que s'acabaven d'escindir d'ERC), la Unió Socialista de Catalunya (sempre aliada amb ERC des del 1931), els radicalsocialistes de Marcel·lí Domingo, amb certa força a algunes comarques tarragonines, i els federals del Pacte. Nicolau d'Olwer proposà que dels quaranta-dos llocs, vint-i-tres fossin per a ERC i la resta es distribuïssin entre els altres participants, i reclamava per a Acció Catalana deu llocs, a fi de poder formar minoria pròpia a les Corts. Aquesta proposta fou rebutjada per Macià, ERC i USC. Es podia considerar excessiu voler passar dels tres diputats de 1931 a deu. Acció Catalana es veia obligada a anar aliada únicament amb els del grup de *L'Opinió*. Aquests, en els anys anteriors i encara dins d'ERC, havien estat els més hostils a Acció Catalana. Però ara els seus interessos coincidien.

Nicolau d'Olwer parlà amb Azaña, inquiet perquè el segon havia rebut de Macià la proposta que anés dins la candidatura d'ERC per Barcelona. Però Azaña no ho va acceptar. Ni volia aparèixer lligat al catalanisme ni volia embolicar-se en les lluites internes dels catalanistes. Azaña sortí elegit per Bilbao en una candidatura republicanosocialista enfront del Partit Nacionalista Basc.

Les eleccions del 19 de novembre de 1933 constituïren una segona nova decepció per a Nicolau d'Olwer, que no sortí elegit per Barcelona. No va guanyar cap escó a tot Catalunya cap candidat de la denominada *Coalició d'Esquerres Catalanes*, formada per Acció Catalana i el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres. Però, tot i la seva desfeta total, la candidatura rival havia pres a ERC els vots imprescindibles per a superar la Lliga Catalana, que va veure pujar la seva base electoral, de manera que el partit de Cambó es féu tot sol amb les majories a la ciutat de Barcelona i també a les circumscripcions de Lleida i Tarragona, però en aquestes dues darreres circumscripcions anava aliat amb els carlistes. Gràcies a la victòria d'ERC a les circumscripcions de Barcelona província i de Girona, el retrocés de les esquerres a Catalunya fou molt menor que el daltabaix de les esquerres republicanes i del PSOE a la resta d'Espanya, un retrocés que es va veure amplificat pel sistema majoritari a dues voltes.

A Barcelona, Nicolau havia tret 41.179 sufragis. Va ser el mes votat de la can-

didatura, mentre el primer de la candidatura del Front Obrer, format pel Bloc Obrer i Camperol i el PSOE, Jordi Arquer, només n'havia obtingut 5.745. La votació aconseguida per Nicolau equivalia a menys de la tercera part dels vots aconseguits respectivament pel primer de la candidatura de la Lliga a Barcelona i pel primer d'ERC. Cambó, amb una maniobra hàbil, havia evitat la segona volta a Barcelona i la concentració corresponent dels electors d'esquerra amb el *ballottage.* Era la primera vegada que votaven les dones. Nicolau havia estat sempre un partidari decidit del sufragi femení.

La Publicitat s'havia sumat mentrestant a la campanya contra els escamots de la Joventut d'Esquerra Estat Català. En aquell temps la formació de milícies de partit era un perillós fet generalitzat i no era un signe indiscutible de feixistització atès que els anarquistes tenien els seus comitès de defensa confederal i els socialistes i comunistes també organitzaven les seves milícies. El 1934 Acció Catalana aprovaria la formació d'un nou Sometent, un cop desarmat l'anterior, que havia tingut fins aleshores connotacions primoriveristes, i donaria el vistiplau al criteri que fossin seleccionats els voluntaris entre els partits de la coalició que governava la Generalitat, de la qual depenia ara el Sometent, que abans havia estat sota el control del capità general.

La pujada de les dretes a Espanya, l'amenaça per a la democràcia a tot Europa que la pujada de Hitler al poder a Alemanya representava, i la mort de Macià, líder nacional, pel Nadal de 1933, van portar a un govern de coalició d'esquerres presidit per Lluís Companys, on entrà com a representant d'Acció Catalana Martí Esteve a Finances. Nicolau participà al míting de final de campanya de les municipals catalanes de mitjan gener de 1934, on la coalició d'esquerres aconseguí la victòria a gairebé totes les poblacions catalanes més grans de deu mil habitants, excepte a Girona, Vic i Olot.

Nicolau d'Olwer va ser nomenat el 1934 per presidir la delegació catalana a la Comissió Mixta de Traspassos, que encara tenia molta feina per davant, amb valoracions i traspassos pendents i amb la perspectiva d'un estira-i-arronsa indefinit amb el poder central. Nicolau es va haver de posar les classes de la Universitat dilluns i dissabtes perquè sovint els altres dies de la setmana havia d'anar a Madrid. També al començament de 1934 va ser nomenat membre de la Ponència d'Ensenyament Superior del Consell de Cultura de la Generalitat.

En la discussió de la Llei de contractes de conreu al Parlament de Catalunya, Acció Catalana aconseguí introduir alguna esmena moderadora. Cal no oblidar la influència política que exercia sobre la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, federació cooperativista notablement més moderada que la Unió de Rabassaires, vinculada a ERC.

Poc podia endevinar-se al començament de 1934 que un partit com Acció Catalana, tan contrari a qualsevol acte insurreccional, es veuria arrossegat a una

aventura tan allunyada del seu tarannà com la revolta de Companys i del Govern de la Generalitat del 6 d'octubre de 1934 i que el seu representant, Martí Esteve, patiria una condemna de trenta anys com la resta dels consellers amb l'excepció de Josep Dencàs, que fugí del Palau de Governació i arribà a exiliar-se. En la seva nota autobiogràfica de 1940, escrivia Nicolau: «És elegit Lluís Companys, polític maniobrer, però el passat del qual no indica per al càrrec. Suspecte de poc catalanista, per desmentir-ho es deixa caure en els braços d'Estat Català, i així la Generalitat és enduta a la tràgica atzagaiada del sis d'octubre del 1934, després dels conflictes amb el Govern de la República i el Tribunal de Garanties sobre la Llei de conreus. Elements d'ACR participen en el moviment, el Consell, no: gairebé tots els seus membres en són contraris, però Martí Esteve forma part del govern de la Generalitat.»

D'entrada, Acció Catalana havia condemnat que un partit autonomista com la Lliga hagués portat el plet al Tribunal de Garanties Constitucionals contra una llei del Parlament de Catalunya com la Llei de contractes de conreu, favorable als arrendataris i rabassaires. Al llarg de l'estiu de 1934 els dirigents d'Acció Catalana van prendre un paper molt més notable que el que els corresponia pel pes polític del partit. Amadeu Hurtado va ser comissionat per defensar davant del Tribunal de Garanties Constitucionals la Llei de contractes de conreu del Parlament de Catalunya, si bé fou anul·lada tota. Nicolau d'Olwer, com a exministre de la República, va fer diverses gestions a Madrid per trobar una solució negociada al conflicte. Hurtado també intervingué en aquestes negociacions. Hurtado lamenta en les seves memòries que Nicolau no hi hagués anat amb alguna fórmula jurídica de resolució com la que ell cercà d'acord amb Alcalá-Zamora. Martí Esteve portà finalment a Madrid el text del reglament de la Llei de contractes de conreu, on es reformaven els aspectes que havien estat considerats anticonstitucionals.

Molt poc abans del 6 d'octubre, a l'enterrament de Jaume Carner, exministre d'Hisenda, vingueren a Barcelona diversos polítics de Madrid, entre ells Azaña i Prieto. En el seu diari, en una llarga anotació del 4 de juliol de 1937, Azaña recordava un dinar a la Font del Lleó, al començament d'octubre de 1934, on es parlà de la tensa situació que es vivia. Prieto va dir: «El primero que se lance a las calles será aplastado por el otro. Quien tome la iniciativa lleva las de perder.» I Azaña afegia que pensava que aquest vaticini d'Indalecio Prieto seria encara més vàlid si aquell que apel·lava a la violència havia de fer-ho contra l'Estat i les seves forces. Prieto, per tant, aniria a contracor a la vaga revolucionària socialista contra el Govern Lerroux-CEDA. Azaña insistia en aquella reunió en la seva tesi que calia refer l'aliança republicanosocialista i descartar una revolta proletària. Nicolau d'Olwer, al seu costat, donava suport amb força a les paraules d'Azaña.

Azaña cometé l'error de quedar-se a Barcelona en lloc de tornar a Madrid. Va ser detingut el 7 d'octubre i el van involucrar en la revolta de Companys, amb la

qual no havia volgut tenir res a veure. Quan la crisi es plantejà al començament d'octubre de 1934, Nicolau era a Madrid. A diferència de Claudi Ametlla i Amadeu Hurtado, que, segons les memòries respectives, intentaren influir en la direcció i, sobretot, en Nicolau d'Olwer i en Martí Esteve, per tal que el partit es desvinculés del recurs a la força que es preparava a la Generalitat, Martí Esteve treia importància i gravetat a la situació, i Nicolau d'Olwer, tot i ser contrari a una revolta, no adoptà una actitud prou definida en contra. Així el 4 d'octubre feia unes declaracions a *La Publicitat,* on deia: «No crec pas que un Govern netament republicà, encara que hi hagi alguns elements que, a l'oposició, hagin propugnat determinades solucions en els conflictes amb Catalunya, pugui acceptar aquesta solució com a programa o norma d'actuació ministerial.» Es referia al Govern que acabava de formar-se, presidit per Lerroux i amb tres ministres de la CEDA, un dels quals era l'antic membre d'Acció Catalana, Anguera de Sojo. La CEDA havia propugnat prendre a la Generalitat la competència d'ordre públic i la d'administració de justícia.

La vaga general amb la qual amenaçaven els socialistes si la CEDA entrava al Govern va esclatar i esdevingué una revolta armada a Astúries. Per tant, Companys prengué la seva resolució a remolc d'aquesta vaga, que la CNT no seguia a Catalunya. El tren en què Nicolau d'Olwer tornava a Barcelona quedà aturat a Sant Vicenç de Calders i ell no pogué arribar Barcelona fins al mateix dia 6, quan la revolta estava decidida dins el Govern de la Generalitat. Quan faltava una hora per a la proclama de Companys, Nicolau anà a veure Azaña a l'Hotel Colón. Amb Amadeu Hurtado convingueren que Azaña havia de sortir de Barcelona. Azaña va ser detingut i se'l volgué involucrar en la revolta. Mesos després, Nicolau sortiria, en qualitat d'antic ministre del Govern provisional, en defensa d'Azaña amb una carta oberta, publicada a *La Publicitat* el 13 de març de 1935.

Després de deu hores d'Estat Català dins una virtual República Federal espanyola, vingué la repressió i ERC quedà totalment desorganitzada. Nicolau d'Olwer va fer unes declaracions publicades a *Mirador* el 17 de novembre de 1934, en les quals deia que tot Catalunya era tractada com a un país vençut i que la fórmula per a sortir de l'estat de guerra era per mitjà de la legalitat del Parlament de Catalunya, òrgan de la Generalitat i font de tots els altres òrgans, atès que el Parlament, a més, no havia sortit de la legalitat republicana. Nicolau criticava el Projecte de llei de suspensió de l'Estatut, que seria votat el 2 de gener de 1935, i declarava la no-col·laboració d'Acció Catalana en actes o poders contraris a l'autonomia catalana fins aleshores vigent.

Al llarg de 1935 Acció Catalana refermà la seva voluntat de refer el pacte amb ERC i els altres partits integrants del Govern destituït de la Generalitat. L'explicació dels orígens del conflicte del 6 d'octubre de 1934 que va fer Nicolau d'Olwer davant de la representació del seu partit el 29 d'abril de 1935 va ser utilitzada com

a pròleg del volum de documentació que publicà el mateix any *La Publicitat*, amb el títol *El Govern de la Generalitat davant del Tribunal de Garanties Constitucionals*. En aquest discurs Nicolau s'esforçava a explicar els antecedents de l'enfrontament amb objectivitat, i d'aquí l'interès del text que aquí reproduïm.

En qualsevol cas, no tingué lloc públicament l'autocrítica de les esquerres catalanes, que en privat formulaven. La repressió, la destitució dels regidors municipals de les esquerres, la clausura del Parlament de Catalunya, la suspensió temporal de l'Estatut de Catalunya i la de l'estatut de la Universitat de Barcelona, que afectà Nicolau d'Olwer com a professor agregat del centre, juntament amb la condemna a presidi del Govern Companys, feren que es reprimís l'autocrítica per solidaritat i per interès polític. I Nicolau d'Olwer no va considerar correcte adoptar una posició diferent.

L'any 1935 és molt important acadèmicament per a Nicolau d'Olwer com a representant de la cultura catalana a l'exterior per mitjà de l'Institut d'Estudis Catalans. Nicolau fou elegit president de la Unió Acadèmica Internacional, amb seu a Brussel·les, fins a l'any 1937. I al mateix temps fou elegit membre del buró del Comitè Internacional de Ciències Històriques fins a l'any 1938.

La dissolució de les Corts del segon bienni, el de dretes, pel president Alcalá-Zamora, quan va veure que la descomposició del Partit Radical de Lerroux obria les portes a l'hegemonia de Gil Robles i la CEDA, plantejà l'organització de les coalicions amb vista a les eleccions. Mentre es formava a Espanya el Front Popular, amb la reedició de la coalició republicanosocialista, a la qual s'afegiren els comunistes, el Front d'Esquerres de Catalunya plantava cara al Front Català d'Ordre, on la Lliga era predominant, però incloïa partits que eren antiautonomistes i fins i tot algun d'antirepublicà, com el carlista. Nicolau d'Olwer es negà que l'aliança d'esquerres a Catalunya prengués el nom de Front Popular, i en això comptà amb el suport de Carles Pi Sunyer, que aleshores dirigia de fet ERC. Acció Catalana havia renunciat als deu llocs que havia demanat el 1933 i es conformava amb cinc, un més que la Unió Socialista de Catalunya, aliada de sempre d'ERC, i també un més que la resta del conjunt de partits obreristes, que sumaven quatre també, amb un candidat cada un. Malgrat tot, el pes d'ERC era numèricament molt gran en funció dels resultats dels anys anteriors.

Al míting final de la campanya electoral, que presidia, Nicolau va trobar una resposta que es féu famosa al lema del Front d'Ordre: «No passaran.» Ell acabà el seu discurs així: «Ho diuen a tot arreu i de tota manera: No passaran! No passaran? Doncs, passarem! I amb nosaltres passarà la República. Passarà la llibertat. Passarà Catalunya.» El Front d'Esquerres va vèncer el 16 de febrer de 1936 a les cinc circumscripcions catalanes, i Nicolau d'Olwer i Claudi Ametlla van ser els candidats més votats a la circumscripció de Barcelona ciutat. Nicolau va treure 1.280 sufragis més que Lluís Companys, que quedà el tercer, i Ametlla va treure 145 vots més que

aquest últim. La diferència indica que una petita fracció de l'electorat afavorí de diferents maneres els més moderats del Front d'Esquerres. Però Acció Catalana no podria fer res per a reduir la polarització política que conduiria el país a la Guerra Civil.

Immediatament dimití el Govern del centrista Manuel Portela Valladares, i el president Alcalá-Zamora cridà a governar Azaña a la vegada que l'amnistia de presos polítics feia que Companys i els seus consellers, excepte Dencàs, tornessin a la Generalitat amb l'Estatut restablert.

Nicolau apuntava anys després aquest comentari sobre la nova cambra legislativa espanyola: «Quina diferència d'aquestes Corts de la República amb les Constituents, que jo havia conegut!»

Nicolau, com a diputat, votà la destitució del president Alcalá-Zamora. I aquest en les seves memòries ho recordava amb ressentiment. Odiat per les dretes i sospitós als ulls de les esquerres, es considerà que Alcalá-Zamora podia ser destituït per haver dissolt les Corts dues vegades durant el seu mandat. La preceptiva constitucional establia que les noves Corts jutgessin si havia estat procedent o no la segona dissolució i, en cas que consideressin que no, això costaria el càrrec al president de la República. Com diu Amadeu Hurtado, company de partit de Nicolau: «Aquell acte no era solament lamentable pel fet greu de la destitució del president, sinó per la raó que s'havia escollit per decretar-la. Uns partits que per espai de dos anys havien reclamat la dissolució de les Corts de 1933 perquè els eren contràries i que havien arribat a la insurrecció per exigir-la, no tenien cap escrúpol a declarar que la dissolució havia estat un acte il·legal del president.» [...] «Cap dels autors de la Constitució no havia concebut el cas absurd que unes Corts de majoria contrària a les dissoltes s'atrevissin a cometre la burla inversemblant de declarar que eren les anteriors i no elles les que tenien el dret a representar la legalitat del sufragi i que, per tant, no era necessari dissoldre-les.»

S'acabava així amb la penyora que havia significat per a les classes conservadores tenir un president que era un terratinent andalús catòlic. Després d'aquest acte arbitrari, que liquidava políticament a qui havia presidit el canvi de règim de 1931, les dretes encara es consideraven més amenaçades a la primavera de 1936. Nicolau votà Azaña com a nou president de la República.

1936-1939

El dilluns 1 de març de 1936, mentre donava classe de llengua llatina medieval a la Universitat, Nicolau d'Olwer va rebre una trucada d'Azaña per demanar-li que acceptés ser governador del Banc d'Espanya. Prengué possessió del càrrec a Madrid el 4 de març de 1936. El Banc d'Espanya era una entitat de propietat pri-

vada encara que intervinguda per l'Estat a causa del monopoli d'emissió i de ser el principal agent financer del Govern. Fins a l'any 1962 no va ser nacionalitzat. Com diria Nicolau d'Olwer en el seu informe a la Junta Extraordinària del Banc el 6 de gener de 1939, ell no podia sospitar en el moment que havia acceptat el càrrec que el seu pas pel Banc d'Espanya coincidiria amb el període més atzarós de la centenària història de l'entitat. Aquest discurs ha estat reproduït per Ángel Viñas en el llibre *El oro de Moscú*.

El Banc d'Espanya era considerat una institució desafecta a la nova situació política. Espanya era un dels estats amb més reserves metàl·liques en proporció a la seva circulació fiduciària. Aquesta no passava de 4.600 milions de pessetes i la reserva hauria quedat coberta, d'acord amb la llei bancària vigent, amb 1.900 milions de pessetes or, equivalents a 220 tones d'or. Però, en canvi, el Banc n'immobilitzava a la seva cambra cuirassada 700, és a dir uns 4.000 milions de pessetes, mentre mancaven recursos per a l'activació pública de l'economia. No sols representants de les esquerres sinó també algun de la dreta havien reclamat la utilització d'aquest tresor esterilitzat a la caixa del Banc d'Espanya. Els principals estats havien modificat els seus estatuts monetaris, però Espanya no. No competia al governador del Banc d'Espanya proposar la reforma, sinó al Govern de la República.

En renovar-se la Comissió Mixta de Traspassos, Nicolau fou nomenat novament representant de la Generalitat. Calia refer allò que s'havia desfet després del 6 d'octubre de 1934.

Davant l'onada de vagues a Catalunya, Nicolau d'Olwer declarava a *La Publicitat* el dia 7 de maig de 1936: «Cap govern no pot tolerar que es creïn conflictes ara, en aquests moments en què es restableix la legislació social del primer bienni i es reintegren al treball tots els que n'havien estat separats. Els partits obrers han de comprendre que llur major garantia es troba en el Govern de les esquerres republicanes. Contra el que alguns diuen, no és la legislació més o menys avançada el que espanta el capital, sinó que la llei, sigui la que sigui, no es compleixi.»

Quan esclatà la Guerra Civil espanyola, Nicolau d'Olwer es trobava en una clínica de Girona refent-se de les lesions causades per un accident automobilístic. La guerra fratricida tirava per terra tot allò que Nicolau i Acció Catalana havien volgut edificar. Durant el conflicte, segons Marià Rubió i Tudurí, Nicolau solia dir: «Allò que visqui després del 19 de juliol de 1936 és propina!» De seguida manifestà el seu suport al nou Govern de la Generalitat, que tenia com a conseller primer i delegat a Joan Casanoves, un govern del qual formava part Acció Catalana. Però els tres consellers del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) hagueren de dimitir davant el veto dels anarcosindicalistes i del POUM. Era un govern feble davant el Comitè Central de Milícies Antifeixistes com a centre del poder real fins a l'entrada de la CNT-FAI i del POUM en el Govern Tarradellas del final de setembre. Al mig del desori inicial, Nicolau d'Olwer parlà per la ràdio i

instà els catalans «a establir un ordre, tan revolucionari com es vulgui, però que sigui un ordre».

Incorporat al seu lloc a Madrid, Nicolau d'Olwer es trobà amb l'Ordre del ministre d'Hisenda de 21 de juliol de vendre or per valor de vint-i-cinc milions de pessetes per estabilitzar la cotització exterior de la pesseta, que estava caient en picat, alhora que disposava l'entrega immediata de sis milions de francs or en pagament del material de guerra que en virtut del conveni anterior hispanofrancès hauria d'haver entregat a la República el Govern gal, un material que, no obstant això, no va sortir de França.

Ja el mes d'agost de 1936 el Govern Giral considerà la conveniència de traslladar a un lloc més segur l'or del Banc d'Espanya a Madrid. Però Nicolau d'Olwer aconseguí convèncer el ministre que no ho fes per l'alarma que una mesura com aquella podia produir.

El mateix mes d'agost Nicolau d'Olwer es trobà que el Govern de la Generalitat establia el control de les sucursals del Banc d'Espanya al seu territori per mantenir la liquiditat dels bancs a Catalunya per mitjà del redescompte fins i tot dels deutes impagats de les places sotmeses als insurrectes i també per fer front a les despeses immediates i extraordinàries de guerra. Més tard, una altra extralimitació motivada per la guerra va ser l'emissió per la Generalitat (i els ajuntaments) de moneda fraccionària en paper, en substitució de la metàl·lica, que estava desapareixent, un mesura que anava en contra del monopoli d'emissió del Banc d'Espanya. El control de la Generalitat sobre les sucursals del Banc d'Espanya en territori català es mantingué fins al maig de 1938.

Una disposició del Govern de la República, que comprometia Nicolau, era que s'obrissin les caixes particulars del Banc d'Espanya i fossin confiscats els valors i les joies que guardaven, amb un inventari precipitat i sense garanties. Un any després, Manuel Raventós digué a Eugeni Xammar a Barcelona que no comprenia com Nicolau no havia dimitit abans de complir aquell decret. Però en el daltabaix de la guerra i la revolució Nicolau era tan impotent com el president de la República, Manuel Azaña, que l'havia nomenat. No dimitir al mig del desori amb l'esperança de poder-lo contenir i redreçar era el justificant d'aquells dos homes.

Quan, al començament de setembre, Largo Caballero passà a presidir el primer govern d'autèntic Front Popular (els socialistes no havien volgut entrar-hi al març), Companys l'informà que la FAI estava considerant l'assalt al Banc d'Espanya per a traslladar l'or a Barcelona davant la progressió alarmant de les tropes dels revoltats cap a Madrid. Els anarcosindicalistes no entraren al Govern de la República fins al 4 de novembre.

El 15 de setembre de 1936 un decret reservat ordenà el trasllat de l'or a la base naval de Cartagena, controlada directament pel Govern de la República. En aquell moment ja es veia que mentre el Govern de Burgos, que havia creat un nou Banc

d'Espanya a la zona nacional, podria pagar a crèdit el material de guerra procedent de l'exterior i les importacions imprescindibles, el Govern de la República hauria de pagar el cost de la guerra a la bestreta i en or.

Nicolau d'Olwer convocà immediatament en reunió secreta el Consell d'Administració del Banc per notificar-li l'ordre, que ja s'havia començat a complir. Nicolau reconeixia que si s'hagués demanat el parer del consell, l'opinió d'aquest hauria estat contrària al trasllat. Confessava que ell mateix havia pensat a dimitir i fins i tot havia escrit la seva carta de dimissió, però havia decidit no presentar-la i demanava que no haguessin renúncies entre els consellers, segons registra Ángel Viñas en el seu llibre.

De fet, la dimissió de Nicolau d'Olwer en aquell moment hauria estat un escàndol majúscul i s'hauria considerat una deserció davant del perill en què es trobava Madrid. Convé advertir que en aquell instant no es parlava per a res de la tramesa de l'or a la Unió Soviètica, tot i que aquesta es faria a continuació. Durant les setmanes prèvies al trasllat de l'or ja s'havia produït la defecció d'un bon nombre de consellers representants dels grans accionistes i havien passat a la zona controlada pel bàndol enemic de la República. A la reunió històrica de mitjan setembre, el Consell ja es trobava reduït a la mínima expressió. Els dos subgovernadors i els dos representants de l'Estat acceptaren el trasllat de l'or, contràriament als dos representants dels accionistes, que presentaren la dimissió. Amb anterioritat, el 14 d'agost ja s'havia pres nota de la defecció de cinc consellers. El subgovernador primer s'havia passat a l'altra zona al principi de tot i va ser substituït immediatament per Julio Carabias, president fins aleshores del Consell Superior Bancari i antic governador del Banc d'Espanya entre 1931 i 1933. Set consellers més foren substituïts durant els mesos següents, igual que tres dels representants de l'Estat. Per a delegats dels accionistes en foren nomenats quatre de nous el 21 de novembre de 1936. Un d'ells no acceptà i un altre dimití. Finalment, el 24 de desembre de 1937, Nicolau d'Olwer aconseguí el nomenament dels quinze vocals representants dels accionistes que ell havia proposat, amb la qual cosa s'arribava a una aparença de normalitat.

El Govern havia ordenat el 5 d'agost de 1936 la suspensió de la publicació dels balanços setmanals del Banc d'Espanya, mesura corrent en cas de guerra. La primera Junta General d'Accionistes no va tenir lloc fins al 6 de gener de 1939 a Barcelona. En aquesta reunió, Nicolau d'Olwer declarà: «Señores accionistas, cuando me posesioné del cargo de gobernador del Banco, alta distinción con que me honró el Gobierno, el Banco de España, no quiero ahora discutir si con razón o sin ella, era denunciado ante la opinión como enemigo del régimen. A los dos años y medio de guerra es el Banco de España el más firme baluarte económico de la República. Sin modificar su constitución orgánica, el Consejo no representa hoy una oligarquía capitalista sino el conjunto armónico de los valores económicos y morales del país. Ha bastado para ello que fuera llamada a su Consejo la representación de

grandes accionistas colectivos a quienes antes se cerraba el paso en la gestión administrativa de nuestro Instituto emisor. Sin modificar el texto de la ley, hemos conseguido la transformación que en otros países ha debido hacerse por la via legislativa, y el Consejo actual representa más del duplo en capital acciones que el anterior.»

En realitat, el Govern de la República, sense alterar la legislació, se l'havia saltat —com ho féu també el general Franco amb el seu respectiu Banc d'Espanya— i havia sotmès el Banc a una subordinació total per disposar dels recursos necessaris per a resistir la revolta militar i la Guerra Civil que la seguí. Nicolau d'Olwer es congratulava més tard que s'haguessin transportat sense perdre una sola moneda les set-centes tones d'or i les tres-centes de plata. Com deia ell en el seu discurs del començament de gener de 1939: «Desde aquel momento la responsabilidad de su custodia ya no compete a nuestro Banco sino al Gobierno.» Per tant, del trasllat del tresor del Banc d'Espanya a l'URSS n'era responsable el Govern, no ell, i d'aquest trasllat no se'n diu res a l'informe de Nicolau davant de l'assemblea d'accionistes més de dos anys després. Que no en fos responsable no vol dir que no compartís les raons d'una decisió que havia de ser tan polèmica després d'adoptada com a mal menor. Nicolau sabia que no era una decisió de la qual es poguessin sentir orgullooses les autoritats republicanes, la callava. Sabia que els enemics de la República, si guanyaven la guerra, el farien responsable del trasllat de les reserves fora d'Espanya.

Aquesta decisió responia no sols a consideracions de seguretat sinó, sobretot, a la major facilitat en la mobilitat dels recursos generats per a la seva venda gradual. Difícilment s'hauria mobilitzat el seu contravalor a gran escala si l'or hagués continuat de manera permanent a Cartagena. Però tampocno s'hauria pogut garantir la mobilització ràpida, segura i secreta si l'or hagués estat a França, on l'opinió estava fondament dividida davant la Guerra Civil espanyola i on la inestabilitat política era crònica. Les pressions de Franco i de les dretes franceses podien bloquejar les reserves espanyoles al Banc de França, com efectivament acabaria succeint el 1938. A Gran Bretanya la possibilitat de bloqueig encara era més gran des del començament, com també ho era la certesa que les reserves espanyoles haurien estat congelades en el cas d'haver estat enviades a Suïssa o als Estats Units.

La llibertat de disposició secreta de les reserves només quedava garantida a la Unió Soviètica, única potència disposada a intervenir a favor de la República. El trasllat de l'or a Moscou era una decisió greu, atès que s'era conscient de l'ús que en faria la propaganda franquista i que el trasllat incrementaria la influència estaliniana i dels comunistes espanyols en la política republicana. Franco acusà les autoritats republicanes d'espoliadores, però sobretot utilitzaria el mite de l'or de Moscou per a exculpar el seu propi règim dels efectes negatius tant de l'endeutament propi que calia pagar després de 1939 a Alemanya i a Itàlia, com de la política econòmica autàrquica dels anys quaranta. El mite de l'or del Banc d'Espanya era un tabú de tal magnitud que en el llibre publicat per Domènec Guan-

sé, *Abans d'ara*, l'any 1966, l'únic paràgraf suprimit per la censura en tot el llibre va ser el punt de la semblança de Nicolau dedicat a la Guerra Civil. L'editor deixà una línia de punts que indica la supressió i en el relat es produeix una clara interrupció.

Nicolau d'Olwer, a la declaració feta a França a la policia l'agost de 1940, digué que havia estat sempre Negrín qui havia donat al Banc els justificants corresponents a la reserva d'or. El Govern de la República li donava els certificats or que servien per a fer els càlculs de la relació entre reserves i bitllets en circulació. Nicolau d'Olwer no va tenir mai poder per a controlar l'exactitud de les quantitats consignades en els certificats. Els bitllets en circulació passaren de 5.399 milions de pessetes a 12.754 en el transcurs de tota la guerra.

En el balanç presentat a la reunió de la Junta d'Accionistes del principi de gener de 1939, Nicolau d'Olwer reconeixia que les existències d'or havien baixat de 2.203,3 milions de pessetes el juny de 1936 a 1.606,2 milions l'abril de 1938, amb una reducció de 596 milions. A les caixes del Banc hi havia efectivament 23,3 milions, però com a garantia de la circulació fiduciària figuraven, a més, 1.606,2 milions sota la custòdia i responsabilitat del Ministeri d'Hisenda, «en virtut de disposicions legals».

En realitat, al començament de 1938 el dipòsit d'or de Moscou amb el qual s'havia anat pagant l'ajuda soviètica i les importacions d'altres orígens estava pràcticament exhaurit i el Govern Negrín havia demanat i aconseguit un crèdit rus, que alimentà la tramesa posterior de material de guerra, però el bloqueig per mar i el tancament de la frontera francesa n'impedien la recepció. Al mateix temps quedava bloquejat a França el dipòsit d'or que restava de la penyora del crèdit aconseguit el 1931 pel darrer govern de la monarquia.

Nicolau d'Olwer es va traslladar amb els serveis centrals del Banc d'Espanya a València quan el Govern de la República deixà Madrid i s'establí en aquella ciutat el novembre de 1936. La resistència de Madrid, en la qual participà gran part d'Espanya, el va sorprendre com a molts altres.

Després dels fets de maig de 1937 a Barcelona, Companys, segons explica Ossorio y Gallardo en el llibre *Vida y sacrificio de Luis Companys* (1943, p. 181), semblava disposat a deixar la presidència de la Generalitat. No havia estat capaç de prevenir la revolta anarquista del maig de 1937 que havia justificat una primera retallada de les competències de la Generalitat per part del Govern de la República. I en conversa amb Ossorio y Gallardo fins i tot convingueren que Nicolau d'Olwer era la persona ideal per a substituir-lo. Però després Companys es va refer i oblidà els seus dubtes. Comprovà que era insubstituïble perquè a tots convenia que continués al seu lloc. També Josep Xirau, en una entrevista amb el president Azaña a València el 9 de setembre de 1937 li digué que l'home de Catalunya podria ser Nicolau si es realitzava la projectada fusió d'ERC i Acció Catalana. Azaña no li féu

gaire cas en això ni en res. Anota: «Xirau es un ejemplo del desconcierto y la desorientación reinante en Cataluña.» De València, Nicolau d'Olwer va passar a Barcelona l'octubre de 1937 seguint el Govern de la República, i va haver de ser testimoni de la política absorbent de Negrín i del seu Govern a costa de la Generalitat. Aquestes dificultats les havia vist venir Nicolau i, abans del trasllat, havia manifestat al president Azaña que considerava contraproduent en tots els sentits el canvi de seu del Govern de la República. Azaña li va recordar aleshores que ell, com a president de la República, havia aprovat a la tardor de 1936 el trasllat del Govern a Barcelona i que ell havia marxat efectivament cap allí, però, sense previ avís, Largo Caballero havia optat en l'entretant per quedar-se a València.

Les reunions reglamentàries del Consell d'Administració del Banc d'Espanya es continuaren fent a la sucursal de Barcelona, nova seu central, amb regularitat, sense parar atenció als atacs aeris. Un dels consellers, Marcos Droz, morí víctima d'un bombardeig quan anava a una reunió del Banc. Marià Rubió i Tudurí, que havia estat designat vocal el desembre de 1937 com a representant del Banc Vitalici d'Espanya, explica en el llibre *Barcelona 1936-1939* (2002) un episodi que dóna testimoni de la serenitat impertorbable de Nicolau. Malgrat els terribles bombardeigs damunt Barcelona de mitjan març de 1938, es va fer la reunió reglamentària prevista a la seu del Banc d'Espanya, a la Via Laietana, a prop de la catedral. Rubió i Tudurí descriu així la ciutat: «Barcelona estava desolada, morta. Munts de runes pertot arreu. Un silenci estrany. El silenci del buit. Durant la sessió del Consell —reunió a la qual, sigui dit en honor dels consellers, va assistir gairebé tothom— es va repetir l'alarma. El senyor Governador, Don Lluís Nicolau d'Olwer, no va fer signe de sentir les sirenes. El Consell va continuar com si no hagués passat res.»

La germana de Nicolau, Rosa, amb la seva filla Montserrat, abandonaren Barcelona l'abril de 1938 per anar a Ginebra a casa de la diplomàtica mexicana Palma Guillén, que era delegada permanent de Mèxic a la Societat de Nacions. El 1938 ell restà sol a Barcelona amb el seu cunyat, que passaria a França immediatament després que Nicolau ho fes el 28 de gener de 1938.

Amb motiu dels conflictes entre la Generalitat i el Govern Negrín, Nicolau d'Olwer, després de la crisi d'agost de 1938, digué a Azaña el 15 d'agost que estava decidit a dimitir com a governador del Banc d'Espanya i afegí: «Si Franco nos quita el Estatuto y la República no lo respeta, ¿para qué luchamos?» No li acceptaren la dimissió. Possiblement els mateixos catalanistes li aconsellaren continuar. Tampoc a Negrín no l'interessava substituir-lo, encara que Nicolau no era *negrinista*. Negrín va reduir les dimensions de la crisi a una simple remodelació, amb la qual un ministre d'ERC era substituït per un del PSUC i el del Partit Nacionalista Basc per un d'Acció Nacionalista Basca, sense ni consultar-li prèviament.

Que Nicolau conservava la confiança del Govern de la República, malgrat tot, ho demostra el fet que pel desembre de 1938 sortís en viatge oficial quinze dies a

l'estranger. Azaña anota en el seu diari el dia 6 de desembre d'aquest any que Nicolau «está autorizado por el ministro para hablar con el diplomático italiano».

Durant el 1938 el problema al qual més atenció hagué de dedicar Nicolau d'Olwer, al front del Banc d'Espanya, tal com testifiquen els papers que es troben a l'Institut d'Estudis Catalans, va ser el litigi, que s'havia de ventilar al territori francès, per la negativa del Banc de França a reconèixer l'autoritat de Nicolau, com ho havia fet fins aleshores, per a retirar allò que quedava del dipòsit en penyora a Mont-de-Marsan. Ventosa i Calvell, que havia estat el darrer ministre d'Hisenda de la monarquia i que havia aconseguit un préstec amb la garantia del dipòsit d'or, va col·laborar en el recurs interposat per l'Estat franquista.

Del crèdit que el Banc de França havia concedit a Espanya el 1931 per valor de 1.115 milions de francs, restaven com a penyora a Mont-de-Marsan quaranta tones d'or, després de la liquidació efectuada el setembre de 1937 sense problemes pel Banc d'Espanya. En el moment de la liquidació, a causa de la devaluació oficial del franc, l'or havia duplicat el seu contravalor en francs i el préstec de 1931 s'havia liquidat per la meitat del valor inicial.

La resta quedà a Mont-de-Marsan i era comptabilitzada pel Banc d'Espanya a l'hora de l'encaix or de la circulació de bitllets. Aquestes ganes de romandre fidels a les normes del passat, no derogades però ignorades de fet, tingueren efectes desastrosos, perquè si el setembre de 1937 l'operació s'havia fet sense dificultat, quan es va voler liquidar la resta de l'or dipositat al Banc de França pel febrer de 1938, en el moment que l'or de Moscou s'estava exhaurint i la situació de la República era gravíssima, el Banc de França no reconegué al governador del Banc d'Espanya republicà la personalitat que fins aleshores li havia reconegut. El Banc d'Espanya de Franco demanava que no sortissin del Banc de França les reserves i aquest decidí que la qüestió fos resolta per sentència judicial. Cal dir que al mateix temps Nicolau d'Olwer s'havia d'ocupar de tractar d'impedir altres immobilitzacions importants anteriors i similars situades a Londres, Zuric i Nova York, que donaven lloc a litigis on el Banc d'Espanya era a la vegada, com deia Nicolau en el seu informe, «demandante y demandado». Després de diverses incidències, la vista del plet a França estava fixada per al 25 de gener de 1939, el dia abans de la caiguda de Barcelona en mans dels nacionals, i el resultat havia de ser negatiu per força.

Nicolau d'Olwer també va ser designat delegat a les assemblees de la Societat de Nacions entre 1937 i 1938. Per aquest motiu va voler parlar amb ell el president Azaña el 6 de setembre de 1937 abans que sortís cap a Ginebra amb José Giral. Encara que no podia dir-ho des del lloc que ocupava, el president de la República era partidari d'un armistici amb mediació francobritànica. En la ressenya d'aquella entrevista, diu de Nicolau: «Ve las cosas como yo. Encuentra que el mayor obstáculo estaría en el interior, por lo que pueden hacer ciertos partidos.» A Ginebra

s'acordà la retirada dels combatents estrangers a Espanya com a primer pas i la suspensió de qualsevol nova arribada.

De tornada de Ginebra Nicolau informà Azaña el 12 d'octubre de 1937 que Leon Blum no volia en absolut córrer el risc d'implicar França en la Guerra Civil espanyola i que en aquest punt era més refractari que alguns militars de l'Estat Major francès. Nicolau i Azaña constataven el desprestigi exterior d'Espanya. Azaña també li preguntà què volien dir les declaracions de Companys que no es presentaria a la reelecció. Nicolau li respongué que eren una comèdia. Pretenia que tots li demanessin que continués, que fou el que efectivament passà. Nicolau considerava que, atesa la situació, Companys havia de continuar com a mal menor.

En aquesta mateixa entrevista Nicolau manifestà a Azaña el seu desànim. Deia que Espanya estava com el Marroc abans del protectorat. S'havien equivocat el 1930 «creyendo que en España había lo que no hay. El régimen más adecuado al país es una dictadura como la de Primo de Rivera, sin crueldades. La guerra ya está perdida para la República, ahora sólo cabe esperar que no la ganen los militares.» Nicolau creia que encara s'estava en condicions d'una pau negociada. No havia començat encara l'ofensiva republicana de Terol ni s'havia produït el trencament posterior del front de l'Aragó amb l'arribada dels nacionals a Lleida i a Vinaròs. Nicolau advertia, però, en la conversa amb Azaña del 12 d'octubre de 1937 que «las cosas se llevan como si hubiera la decisión de ir defendiéndose hasta enterrarse en Peñíscola. La opinión general en Cataluña, la que no está encuadrada en los partidos, desea la paz». Azaña conclou aquesta nota així: «Nicolau está tan desengañado que, de creerle, aunque ganásemos la guerra, las derechas volverían a mandar antes de dos años y no se podría vivir en España.» «No nos hemos consolado», li digué Nicolau en acomiadar-se. Però cal tenir en compte que, al costat de les coincidències amb Azaña, existia un punt de desacord amb Nicolau, que no sortí a la conversa: Azaña considerava que la política de Negrín amb Catalunya era la justa. Compartia la política de restricció de l'autonomia catalana que portava a terme Negrín.

Pel que fa al possible desenllaç de la Guerra Civil, Nicolau escriuria en una nota personal de 29 de març de 1939: «Vist que seguia la falòrnia de la no-intervenció, que Itàlia i Alemanya es llençaven a fons a favor de Franco, mentre que de França i Anglaterra no podíem esperar-ne res i de Rússia molt poc, hauria estat assenyat d'aprofitar la victòria de Terol per a fer la pau. Qui, però, parlava de pau, quan ja semblava que ens ho anàvem a menjar tot?» La contraofensiva nacional seria fatídica per als republicans.

Les responsabilitats de Nicolau d'Olwer com a governador del Banc d'Espanya no l'impediren ocupar-se del partit que presidia. En els discursos de Nicolau adreçats als membres d'Acció Catalana es fan al·lusions a les tensions que acabaren portant a la dimissió del representant d'ERC al Govern de la República l'agost

de 1938. Nicolau d'Olwer, com a alt funcionari de l'Estat, es trobava en una posició ben incòmoda com a catalanista davant els conflictes entre els dos governs que residien a Barcelona, però no descurà les seves obligacions envers Acció Catalana com a president seu ni dimití com a tal. L'any 1938 el partit publicà en un fullet els discursos que Nicolau va pronunciar davant l'assemblea d'entitats d'Acció Catalana el 13 de desembre de 1936, davant de l'Assemblea del partit el 13 de juny de 1937 i el discurs del 6 de febrer de 1938 davant el consell general d'ACR. Juntament amb aquests hem reproduït el discurs de Nicolau al Consell Permanent el 27 de novembre de 1938, tret de *La Publicitat*, on aparegué censurat l'endemà.

En aquests discursos polítics no abandonava del tot el seu distanciament crític ni l'esforç per a no deformar la realitat encara que hagués de callar moltes coses. Aquesta actitud era ben poc freqüent en aquell temps de guerra total, on la propaganda política s'ho menjava tot. Per això aquests discursos es llegeixen ara amb interès i es comprèn l'expectació que desvetllaven entre els afiliats d'ACR, partit que des de la desaparició de la Lliga Catalana amb l'exili i la persecució dels seus membres, era no sols el més moderat dels partits del Front d'Esquerres, sinó també el més moderat del ventall polític legal a Catalunya, si es deixa de banda Unió Democràtica de Catalunya, lleial a la Generalitat republicana però en situació precària i molt més crítica.

Des del juny de 1937 Acció Catalana havia tornat a tenir un conseller en el Govern de la Generalitat, format exclusivament per ERC i PSUC: l'arqueòleg i fins aleshores rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, Pere Bosch Gimpera, col·locat al capdavant del Departament de Justícia. Abans de restar exclosos del Govern, els anarcosindicalistes havien vetat Bosch.

Com a catòlic i home liberal, Nicolau havia de compartir la voluntat de Bosch Gimpera de legalitzar el culte després de posar fi a la persecució religiosa indiscriminada que tant havia contribuït a desacreditar la República a l'exterior. Però el Vaticà i molts eclesiàstics de la Catalunya republicana veien la República amb els dies comptats i no volien precipitar-se. Finalment el culte públic seria restablert pels vencedors entre misses de campanya i actes expiatoris, enmig d'un nacional-catolicisme que bandejava la llengua catalana de les esglésies.

A la reunió de novembre de 1938 Acció Catalana acordà reclamar la revisió de l'obra col·lectivitzadora en el sentit de defensa de la *menestralia catalana*, el restabliment del principi d'indemnització dels propietaris, amb excepció dels enemics de la República, i la transformació de les empreses col·lectivitzades en cooperatives.

El darrer discurs de Nicolau d'Olwer transcrit aquí conté una crítica de la posició de Joan Casanovas que, des del seu segon i definitiu exili a França, havia fet unes declaracions contra la política absorbent del Govern Negrín que posaven en qüestió l'autoritat de Companys, unes declaracions que Nicolau d'Olwer no considerava correcte que Casanovas fes des de l'estranger. Acció Catalana decidí fer una

visita de suport de la directiva del partit al president Companys. Casanovas fou substituït per Josep Irla com a president del Parlament i per això succeiria Companys com a president de la Generalitat més tard, quan el darrer va ser afusellat a Montjuïc l'octubre de 1940. Tampoc no deixà Nicolau d'Olwer el contacte amb l'Institut d'Estudis Catalans durant la guerra. Ell continuà sent president de la Unió Acadèmica Internacional fins al 1937. Acceptà ser nomenat vicepresident de la Institució de les Lletres Catalanes, creada per la Generalitat el setembre de 1937. El president de l'entitat era Josep Pous i Pagès i el secretari, Francesc Trabal. La Institució de les Lletres Catalanes, que s'encavalcava parcialment amb l'IEC, comptava amb altres membres d'aquest darrer, com Pompeu Fabra, Carles Riba, Jaume Serra Húnter, Pere Coromines i Joaquim Ruyra, al costat d'altres col·laboradors incondicionals de l'Institut, com Ferran Soldevila i Jordi Rubió. En una nota personal escrita el 16 de gener de 1939, Nicolau d'Olwer no es feia il·lusions en relació amb el desenllaç de la guerra: «Malgrat el meu optimisme gairebé professional, per primera vegada accepto la possibilitat que tot s'ensorri. Possibilitat, fatalitat? Els que hem viscut el Madrid d'octubre i novembre de 1936, no podem admetre la fatalitat. Tanmateix Barcelona no pot pas sostenir un setge com el de Madrid, perquè perdut el mar, com el tenim, no hi ha avituallament possible.»

Pocs dies després Nicolau d'Olwer sortí de Catalunya per assistir a una reunió de directors de bancs d'emissió i, quan tornà, va haver de passar novament la frontera en direcció contrària, al mateix temps que ho feien les autoritats republicanes.

En acabar la guerra escrivia el 29 de març de 1939 en una nota personal: «No són els disbarats i els crims del primer moment que van posar-nos en contra l'Anglaterra. Hi estava abans. Ara, que allò va impedir un capgirament de la posició, que potser en altre cas hauria vingut, en veure l'empresa de l'Alemanya i de la Itàlia damunt Espanya. L'entestar-se a combatre el capitalisme va posar-nos tot el capitalisme enfront. Àdhuc per damunt dels immediats interessos nacionals.»

Malgrat tot, Nicolau d'Olwer volia creure que la dictadura de Franco no duraria més que la de Primo de Rivera. No era l'únic a pensar-ho, fins i tot abans de la Segona Guerra Mundial. Malgrat l'error, els seus raonaments no deixen de tenir un cert interès: «La situació d'Espanya és una situació purament "espanyola", i serà de curta durada. Si Primo de Rivera va durar set anys, és perquè no va vessar gens de sang. Franco, que puja al poder per conquesta (Mussolini i Hitler van pujar-hi legalment) damunt els cadàvers de milers de ciutadans espanyols i damunt les ruïnes fumejants de mitja Espanya, no pot pas reconstruir el país: caldria algú que pogués presentar-se com a pacificador, amb les mans netes.» […] «No cal pensar en una restauració republicana; molt seria una restauració monàrquica d'aparença liberal. En aquest cas seria possible la tornada a Espanya dins un règim de llibertat civil, amb exclusió de tota activitat política: ni voldria treballar per la República, ni podria adherir-me a la monarquia.» En aquesta nota personal Nicolau d'Olwer

s'enfrontava a la possibilitat d'un llarg exili: «Residència només la veig possible, d'Europa, a França, d'Amèrica, a Mèxic. La subsistència complica les coses. Entre França i Mèxic, la meva preferència no és pas dubtosa. Pel veïnatge i per l'habitud de viure-hi, França no em semblaria mai, àdhuc essent-ho, un exili definitiu. Demés, estimo tant París! Mèxic és la nova vida, el trencar amb el passat, és la condemna a parlar espanyol a perpetuïtat, i el trobar-se allà amb el núvol de comunistes, socialistes i altres desagradables espanyols que van a establir-s'hi. Mèxic, però, és la possibilitat de guanyar-se la vida, mentre França és —un cop esgotada la petita reserva que tinc— la certitud de morir-se de gana o d'haver de captar de la gent negrinista, de no tenir ja tractes amb la qual estic satisfet.»

Romangué, doncs, a França però no pogué mantenir el seu desig de restar fora de la política activa, atès que la subsistència, com ell havia dit en el text esmentat, li vingué dels antinegrinistes, en ser elegit president de la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles, la JARE, òrgan dependent de la Diputació Permanent de les Corts republicanes a l'exili. Un cop més la responsabilitat cívica, en aquest cas humanitària, el cridava a acceptar responsabilitats polítiques.

1939-1961

Pel març del 1939, el total de refugiats a França, estimat aleshores en 440.000 per la Comissió d'Hisenda de la Cambra de Diputats francesa, tenia la composició següent: 170.000 dones, nens i ferits en tractament, i 260.000 homes en edat de treballar, dels quals 220.000 eren combatents i 40.000 eren civils. Un 36 % d'aquests refugiats, tancats la majoria als camps de concentració del sud de l'Hexàgon, eren catalans, quan la proporció de la població de Catalunya dins la total espanyola no arribava al 12 %. La massa dels refugiats sobrevisqué com va poder en camps de concentració improvisats en condicions duríssimes. Això explica que pel juny del mateix 1939 la xifra de refugiats espanyols a França s'hagués reduït a 278.500 a causa la decisió per part de la resta de repatriar-se malgrat els perills i les penalitats que els esperaven a l'Espanya franquista. Aquells que no acceptaven la repatriació tenien tres opcions: la Legió Estrangera, el treball a les empreses privades o les companyies de treball en un règim militar. Aquestes darreres eren destinades a fer fortificacions a les fronteres, a la indústria de guerra o a preparar campaments militars. La millor opció era la d'emigrar als països americans, però era molt difícil i restringida i calia rebre els diners per al viatge. A la fi de 1939 eren uns 23.000 els qui havien aconseguit els subsidis i el permís per a entrar a diversos països americans i a l'URSS.

Com a reflex de les profundes divisions que havien enfrontat els republicans al final de la guerra es crearen dues organitzacions governamentals per fer front al problema gegantí de l'exili. La primera fou el SERE (Servicio de Evacuación de

Republicanos Españoles), creat pel darrer cap de govern de la República, Juan Negrín, amb fons que s'havien situat a l'exterior per a aquesta eventualitat. El desembre de 1939 comptava amb cent milions de francs, uns tres milions de dòlars. Només uns catorze milions eren assignats als qui es trobaven als camps de concentració i es donà prioritat al personal polític i als funcionaris. El SERE era considerat filocomunista, tot i tenir en el seu consell rector representants de tots els partits, fins i tot d'Acció Catalana, amb Eduard Ragasol. L'altra organització era la JARE. Es va crear amb els recursos que van arribar a Mèxic el març de 1939 en el iot *Vita* i que van ser controlats per Josep Andreu Abelló i Indalecio Prieto, confirmat aquest darrer per la Diputació Permanent de les Corts republicanes, en detriment del control d'aquest fons per Negrín.

Nicolau d'Olwer va ser nomenat president de la JARE a França, amb Carles Esplà i Faustino Valentín, tots dos de la Unión Republicana, José Abreu i Emilio Palomo, tots dos d'Izquierda Republicana, Amador Fernández de la UGT i Joan Peiró de la CNT. José Riquelme s'encarregava de l'oficina militar i el periodista Cruz Salido, de la de premsa. La JARE no tenia cap representant comunista. Comptava amb uns vuit milions de dòlars. Segons el primer balanç de la JARE del 30 de setembre de 1939, extractat per J. Rubio en el llibre *La emigración de la Guerra Civil española de 1936-1939,* l'organització dedicava el 10 % de les seves despeses a l'ajut dels refugiats de tropa i dues terceres parts a l'alt personal polític i a l'alt funcionariat, comptant-hi el de la Generalitat.

A partir de l'esclat de la guerra a Europa, els refugiats esdevingueren una força de treball molt útil a França i, arran del pacte germanosoviètic, les oficines del SERE, en ser considerat com a entitat controlada pels comunistes, patiren la fustigació governamental francesa fins a la clausura.

A l'Arxiu Nacional de Catalunya es troba, en el fons de la Generalitat a l'exili, la tercera memòria de la JARE del 5 de desembre de 1939 adreçada a la Diputació Permanent de les Corts. Restaven en els camps de concentració 15.000 refugiats, molts d'ells invàlids o ancians. N'hi havia 50.000 a les companyies de treball i una xifra semblant de dones i infants a diversos refugis. No es comptaven els 10.000 espanyols refugiats al nord d'Àfrica ni els milers que vivien del seu treball i amb els mitjans propis a França. En els darrers quatre mesos la JARE havia trobat col·locació i pagat el viatge fins al lloc de treball a 10.380 espanyols refugiats. La memòria deia que s'havia prestat especial atenció als mutilats i que havien enviat roba d'hivern als camps de refugiats del departament dels Pirineus Orientals. També s'havia subvencionat parcialment l'emigració a Amèrica i s'esperava enviar un centenar de persones «que han desempeñado en España cargos de gran relieve y responsabilidad y cuya evacuación deba tener carácter preferente».

Nicolau d'Olwer donava per dissolta de fet Acció Catalana, però el nucli de Tolosa de Llenguadoc, per mitjà de Ramon Peypoch, se li adreçà el 5 de maig

de 1939 per instar-lo a enviar una enquesta als antics membres del partit a França amb una proposta de reorganització i reorientació. El 15 de juny Nicolau va respondre a la carta de Peypoch, que li era pròxim i lleial. No veia que la situació d'Espanya pogués canviar més que de tres maneres: per guerra, per revolució o per aigualiment. Pel que feia a la primera possibilitat, l'escepticisme de Nicolau envers una intervenció bèl·lica des de l'exterior era total i preveia la neutralitat de Franco. No havia encara esclatat la Segona Guerra Mundial i sorprèn la clarividència de Nicolau d'Olwer en aquest aspecte. Veia també que França no havia tingut ni tindria en el futur cap interès per una Catalunya lliure. Tampoc no creia en una revolució esquerrana interna i només preveia canvis lents que vindrien determinats pels interessos econòmics internacionals, atès que l'autarquia franquista seria insostenible. Nicolau d'Olwer no creia en l'eficàcia d'organismes formats a l'exili i considerava que l'evolució de l'interior seria determinant. Ell escrivia al seu amic Peypoch: «La gran incògnita és quina actitud prendrà el nostre poble (perquè la veritable Catalunya no som els catalans que estem ací, sinó els pobres que s'han quedat allà i que, després de sofrir la guerra, sofreixen *la pau*). Si Catalunya pren una actitud resignada i conformista, com després de 1714 (només amb aquesta data és comparable el cas d'avui), i així serà si la balançada és dels factors materials, tota política possibilista serà lícita. Però si pesen per damunt de tot els factors espirituals, la reacció de Catalunya serà tota una altra. Els murcians de la FAI, els carrabiners de Negrín, l'exèrcit comunista de l'Ebre i els falangistes de Franco apareixeran indistintament i amalgamats com les forces de conquesta i destrucció que Espanya ha llançat sobre Catalunya, i si és així el sentiment separatista, antiespanyol, s'ho endurà tot.»

Nicolau presidí la Secció Catalana de l'Association des Amis de la Republique Française, que envià una circular l'11 de setembre de 1939 on demanava als catalans exiliats que es mobilitzessin en defensa de la seva «segona pàtria», arran de la declaració de guerra a Alemanya vuit dies abans. Sis mesos abans Nicolau havia figurat entre els principals promotors de la Fundació Ramon Llull, organitzada per Antoni M. Sbert, que havia estat conseller de la Generalitat durant la Guerra Civil. La Fundació Ramon Llull fou fundada per mantenir l'activitat cultural catalana i la seva projecció internacional i alhora per sostenir les residències catalanes de Tolosa de Llenguadoc i Montpeller.

Tot just creada la Fundació Ramon Llull, Carles Pi Sunyer, Nicolau d'Olwer i Antoni M. Sbert havien visitat els ministres de l'Interior i d'Educació de la República Francesa per informar-los i comptar amb la seva aprovació, tot garantint que es tractava d'una empresa cultural al marge dels partits polítics. El cercle de la Fundació Ramon Llull era el mateix que el de la Institució de les Lletres Catalanes i trobà el suport de diversos intel·lectuals francesos. El president de l'associació protectora de la Fundació Ramon Llull va ser Màrius Roques, professor de la Sorbona

i membre del College de France. La Fundació continuà la publicació de la *Revista de Catalunya* i encarregà un seguit de llibres a diversos escriptors exiliats. A Nicolau d'Olwer se li encarregà una història de la literatura catalana que no pogué escriure pel temps que havia de dedicar a les responsabilitats polítiques que havia assumit. Com a president de la JARE va ajudar indirectament al sosteniment de la Fundació Ramon Llull, tal com reconeixia Antoni M. Sbert en la seva memòria de gener de 1940, reproduïda per Josep Massot a la seva biografia de Sbert.

Nicolau d'Olwer hauria pogut agafar el darrer avió que va noliejar la JARE cap a Amèrica, però no ho va fer i restà al seu lloc. Poc després de l'ocupació de París els nazis lliuraren la Fundació Ramon Llull al Consolat General d'Espanya, però Sbert havia traslladat abans una part dels seus recursos i papers al sud de França, amb ajuda dels nacionalistes bascos, que estaven més ben organitzats. Nicolau d'Olwer abandonà París el 12 de juny de 1940 i arribà a Bordeus. Després de l'armistici signat pel mariscal Petain el 23 de juny, Nicolau aconseguí passar a la zona del Govern de Vichy fugint de la zona directament governada pels alemanys, on el perill era més gran. Els nazis entregaren a Franco els dirigents republicans que trobaren a la seva zona: el president Lluís Companys, l'exministre de Governació Julián Zugazagoitia, Francisco Cruz Salido i Joan Peiró, que foren afusellats. Per tant, dos dels membres de la directiva de la JARE foren presos i morts. Cipriano Rivas Cherif (cunyat d'Azaña), Carlos Montilla i Miguel Salvador també foren entregats a Franco i van ser condemnats a cadena perpètua.

Tot just arribat a Vichy, Nicolau es posà en contacte amb Sbert. Mentre Nicolau tenia els comptes de la JARE bloquejats a París, Sbert disposava de part dels fons de la Fundació Ramon Llull. Volien guanyar-se la benevolència del Govern de Vichy, com l'havien tingut dels governs francesos anteriors. El Govern de Petain podia estar interessat en una col·laboració per a fer sortir refugiats espanyols de França. La detenció de Nicolau d'Olwer tirà aquestes esperances per terra.

El Govern de Vichy, tot i tenir una actitud hostil envers els republicans espanyols, es resistia a les extradicions que li reclamava el Govern del general Franco. A més, el 19 d'agost de 1940 el Govern mexicà va signar amb Petain un acord pel qual obria Mèxic a l'emigració dels republicans espanyols a França, els oferia acolliment i esdevenia el seu protector a la zona del Govern de Vichy, que es comprometia a no extraditar-los. Però això tingué poques conseqüències perquè la JARE, des d'Amèrica, posava els diners i Mèxic només donava la cara i el permís d'entrada, cosa que no feien, cal dir-ho, altres països americans. Segons dades de Dolores Pla Brugat en el llibre *Els exiliats catalans a Mèxic*, foren 5.891 els republicans espanyols arribats a Mèxic entre 1940 i 1942. En tres anys n'hi arribaren menys que en el sol any de 1939, durant el qual n'hi arribaren 6.236.

Malgrat la sorpresa de la seva detenció, Nicolau es va salvar d'un final tràgic gràcies a l'acord signat entre Mèxic i Vichy, tot i que aquest acord se signà un mes

després de la seva detenció. L'ambaixador espanyol prop de Vichy, José Félix de Lequerica, i l'advocat Felip Rodés presentaren una denúncia de robatori de béns de l'Estat per la seva condició d'antic governador del Banc d'Espanya i president de la JARE, i Nicolau va ser detingut per la policia francesa el 18 de juliol de 1940 i dut a la presó de Cusset, després de dotze hores d'interrogatori. Hi romangué fins al 25 de gener de 1941, malgrat la intervenció de la Legació de Mèxic, alertada per la seva amiga Palma Guillén, delegada permanent de Mèxic a la Societat de Nacions. Ella aconseguí la intercessió del president Lázaro Cárdenas el 22 d'octubre de 1940 a favor de Nicolau, que havia estat denunciat per un espia de Lequerica, infiltrat a la JARE. Al mateix individu es degué la detenció d'Eduard Ragasol, de Ventura Gassol i de Tarradellas al sud de França. Sbert, que havia col·laborat en l'acord entre Mèxic i Vichy abans esmentat, sortí de França cap a Mèxic el 1942. Nicolau d'Olwer no podia fer-ho perquè estava en llibertat provisional.

Des de la presó va escriure una carta a la seva neboda i fillola Montserrat, una lletra recollida per Eulàlia Duran i datada el 5 setembre de 1940: «Regidor de Barcelona (1916), President de la Comissió de Cultura (1920), Diputat de Barcelona a la Mancomunitat de Catalunya (1923), Ministre d'Economia Nacional al primer govern de la República (1931), Diputat de Barcelona a les Corts Constituents (1931), President de la Delegació espanyola a la Conferència Econòmica Mundial de Londres (1933), President de la representació catalana a la Comissió Mixta de l'Estatut (1934), Diputat a Corts per Barcelona (1936), Governador del Banc d'Espanya (1936), Delegat a les Assemblees de la Societat de Nacions (1937-1938). Vet aquí un *cursus honorum* que, pres isoladament, semblaria envejable. Aqueixa és la cara. La creu, aquesta altra: desfeta Catalunya, ensorrada la República, morta la Societat de Nacions, desaparegudes d'Europa la llibertat, la democràcia i la pau, tots els ideals polítics de la meva fe; i encara, de sobrepuig, derrotat en l'elecció per a l'únic càrrec que m'abellia, el de diputat al Parlament de Catalunya, tres exilis, els béns confiscats i jo mateix escrivint ara aquestes ratlles dins d'una presó de la França de l'armistici, oh França, pàtria de la llibertat, refugi dels perseguits polítics!»

Es tracta d'un balanç que renovaria en una nota personal escrita a Mèxic el 5 de setembre de 1947: «Si, almenys la meva atenció a la política hagués servit per alguna cosa! No. Pura pèrdua. El que sí hagi fet de bo, d'útil, d'altres ho haurien fet; en canvi, no he pogut evitar ni errors ni disbarats, ni insensateses. Per què, no tenint vocació més que de franctirador, m'he enfocat a la política, aquesta cosa odiosament pagana?» Més tard, més serenament, en tractar-se no d'un escrit privat sinó d'un de destinat a la impremta, escriuria en el seu llibre *Caliu*: «Quantes vegades no he pensat que si el temps després fent política l'hagués donat als meus estudis, potser en lloc d'un material dispers, hauria pogut deixar una obra sòlida, de pes i de volum... Temps perdut en la política, sí; perdut per causes exteriors, és

cert; tanmateix perdut. No ha estat bescanvi d'una cosa per una altra, sinó llençar-la a canvi de no res. Ara, no me'n penedeixo. Vull creure que èxit no és pas una mesura de valor, i estic més satisfet d'haver lluitat també per la llibertat, ja sia modestament, que no pas si m'hagués reduït a treballar per la cultura.»

Comentant aquestes frases, Domènec Guansé, en la semblança que dedica a Nicolau d'Olwer en el llibre *Abans d'ara*, diu: «El desvià la política? Aquest interrogant no té una resposta contundent. Sovint ell mateix es planyia que l'haguessin arrencat de la pau del seu gabinet de treball. I, sens dubte, era sincer en el seu plany. Però, qui l'en va treure? No foren les seves mateixes inquietuds, el corc que el devorava? I aquestes inquietuds, no germinaren en els arxius, en les biblioteques? L'evocació del passat, la misèria present li feien somniar el futur.» Efectivament ningú no l'havia pogut obligar a entrar a la política, ningú no li havia pogut impedir deixar-la, com a mínim el 1922, quan havia acabat el seu mandat a l'Ajuntament de Barcelona. Després, cada vegada havia estat més difícil retirar-se, però no impossible. Des de l'exili Nicolau es queixava en un paper privat de no haver restat limitat a l'estudi i l'ensenyament, no perquè pensés que li hauria evitat l'exili, sinó perquè era considerat un polític: «Hauria hagut d'escapar igualment, com tots els que representen alguna cosa dins la vida intel·lectual de Catalunya, per tal de no suportar ni la persecució anticatalana del feixisme ni la seva asfíxia intel·lectual. Hauria escapat, però, amb un bagatge científic que m'hauria permès d'obtenir un lloc honorable a alguna universitat estrangera. Ara no sóc un "intel·lectual", sóc un "polític".»

A tot això es podria afegir que hauria pogut tornar a Catalunya, com Carles Riba o com Ferran Soldevila, si no hagués tingut càrrecs polítics tan importants, que li feien impossible el retorn.

La presó de Cusset era immunda i hi convivien presos polítics i criminals en un espai per a vint persones on n'hi havia cinquanta. Sortí en llibertat provisional, privat de tots els seus béns a França i dels de la JARE després d'haver perdut els personals seus a Catalunya. Restà a Vichy, acompanyat de la seva germana Rosa i del seu cunyat Isidre Duran. Allí intentà recomençar el seu vell projecte de 1935: un gran estudi sobre el filòsof medieval Abelard i el seu temps.

Quan l'11 de novembre de 1942 els alemanys van ocupar tot França i els governs iberoamericans van trencar relacions diplomàtiques amb Vichy, es va difondre que Nicolau havia estat entregat a Franco. No era així, simplement havia rebut l'ordre de confinament a un poble d'alta muntanya. Però l'atracció de París era gran. Allí havia conservat el seu pis i podia treballar a biblioteques on faria progressar el seu treball sobre Abelard, que, més tard, deixaria llest abans de morir. La divisió entre les dues zones havia desaparegut amb vista a la mobilitat. Tornà al seu domicili a París el juny de 1943. Com deia el 5 de novembre de 1945 per carta a Joan Coromines: «El poc temps que a París he pogut treballar amb tranquil·litat

(no podia fer-ho a Vichy per manca d'elements, ni menys encara a les presons) l'he consagrat en gran part als documents anteriors a l'any 1000 i d'altres tasques connexes amb el Ducange.»

El 4 de febrer de 1944 va ser detingut al seu pis per un escamot de la Gestapo format per deu individus (alemanys, espanyols i francesos) i tancat a la presó de Fresnes sota l'acusació d'ajut a la resistència. Primer passà onze dies sense sabó, sense roba neta ni flassades per abrigar-se durant la nit en el temps més rigorós de l'hivern. Després el règim s'alleugerí en comptar amb els elements esmentats, però en total passà tancat quaranta-cinc dies en complet aïllament sense sortir de la cel·la, ni llegir, ni escriure ni parlar. L'alimentació i la netedat eren millors que a Cusset, però la duresa del règim era pitjor. És l'únic episodi autobiogràfic que narra en el seu llibre *Caliu*, tot recordant Rafael Sala, en el capítol titulat «Aquell sol de Vilanova…».

Nicolau va ser alliberat per la rivalitat de dues brigades, atès que no l'havia detingut la que el vigilava, sinó una altra, per fer mèrits, i en defensa pròpia la primera va haver de provar que no hi havia motiu per a empresonar-lo. També jugà a favor seu que el secretari del comandant que l'interrogava era un alsacià que havia estat amic del pintor Rafael Sala a Munic i a Florència i no sabia que Sala havia mort a Amèrica el 1927. El secretari de la Gestapo i Nicolau restaren agradablement sorpresos d'haver tingut un amic comú. Aquell alsacià l'acomiadà el 19 de març de 1944 dient-li que ell havia volgut que sortís abans però hi havia hagut moltes dificultats. Entre maig i agost del mateix any la germana de Lluís Nicolau, Rosa, estigué greument malalta al mig de la penúria de medicaments i d'atenció sanitària que patia París, juntament amb la manca d'aliments i les restriccions d'electricitat i de gasolina.

Cinc mesos després d'haver sortit Nicolau de la presó, tingué lloc l'alliberament de París per les tropes aliades el 17 d'octubre de 1944. Malgrat la pobresa, havia arribat la pau. Nicolau podia anar diàriament a la biblioteca de la Fundació Cambó, al redós del jardí del Luxemburg, a prosseguir els seus treballs. Allí el va veure el 1945 Ramon Xuriguera, que rememorà el 1962 aquell record en un article necrològic.

Nicolau d'Olwer tornava a comptar en la política republicana de l'exili. Tingué una entrevista amb Negrín el primer de febrer de 1945 per tractar del restabliment de la República. Col·laborà en la revista *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, que aparegué a Perpinyà des del començament de 1945, impulsada i dirigida pel seu amic i company de partit, Ferran Cuito, amb el qual sostingué una interessant correspondència editada per Eulàlia Duran i Mireia Campabadal. Dels *Quaderns* en sortiren 23 números fins al març de 1947. En el número 2, de febrer de 1945, apareixia el manifest de Solidaritat Catalana, un moviment de reagrupament de les forces catalanistes republicanes i de reconeixement de l'autoritat del president de la Generalitat a l'exili, Josep Irla. Nicolau d'Olwer encapçalava les signatu-

res d'aquest document perquè era ell el redactor del text. El signaven també Josep Tarradellas, per ERC, Felip Solà de Cañizares, pels republicans de la Lliga Catalana, Àngel Morera, per Unió Democràtica de Catalunya, Antoni Figueres, per Estat Català, Josep Rovira, pel Front de la Llibertat, i Jaume Cornudella, pel Front Nacional de Catalunya. El manifest reclamava el restabliment de la legalitat republicana i amb aquest el de l'Estatut de 1932, encara que estava per sota de les aspiracions d'alguns dels signants i aquesta discrepància se superava amb un paràgraf on es deia que caldria cercar més endavant una fórmula democràtica que permetés reformar-lo. Cal no oblidar que el Consell Nacional de Catalunya, presidit per Carles Pi Sunyer a Londres, havia adoptat durant la Guerra Mundial, igual que el Front Nacional de Catalunya a l'interior, la tesi autodeterminista, i considerava periclitats tant la Constitució de 1931 com l'Estatut de 1932. Carles Pi Sunyer liquidà el Consell de Londres quan Irla formà el seu primer i únic govern de la Generalitat a l'exili, del qual Nicolau no formà part perquè ja estava compromès amb el Govern de la República.

Nicolau d'Olwer, contra les tesis confederalistes dels d'Acció Catalana de Mèxic, no creia que unes noves Corts Constituents concedissin un sostre d'autonomia a Catalunya superior al de l'Estatut de 1932 i no veia altra alternativa que el restabliment de la legalitat de la Segona República, tal com deia a Ramon Peypoch per carta del 30 de juliol de 1945. Nicolau tenia un complex de culpa, que feia extensible a la resta de la classe política catalana republicana, per no haver sabut controlar la dinàmica social i política generada en el curs de la Guerra Civil. Considerava que, als ulls de l'interior, tots ells portaven a sobre l'estigma d'ineptes. Malgrat l'escepticisme de Nicolau d'Olwer, el nucli d'Acció Catalana de Tolosa havia començat a reconstituir el partit i el 25 de novembre de 1944, reconeixent la presidència de Nicolau, s'havien reunit a París els membres del Consell Executiu residents a França.

Per l'agost del mateix 1945, *Quaderns* de Perpinyà donava la notícia de la constitució a Mèxic del primer govern republicà a l'exili. Martínez Barrio, com a president de les darreres Corts republicanes, havia passat a succeir Azaña des de la dimissió d'aquest abans de morir el 1940 a França. I com a president de la República, Martínez Barrio va encarregar la formació de govern a José Giral, que havia format un gabinet amb republicans de diverses formacions i dos socialistes. No hi eren els anarcosindicalistes, que no havien volgut participar en el Govern. Miquel Santaló representava ERC i Manuel de Irujo, el Partit Nacionalista Basc. Indalecio Prieto i Josep Tarradellas no havien acceptat l'oferta «per motius personals». Hi havia tres ministres més sense cartera: Ángel Ossorio y Gallardo, Luis Jiménez de Assua i Nicolau d'Olwer, que havia rebut la proposta al mateix temps que Tarradellas. Nicolau havia acceptat amb la condició que hi estiguessin representats ERC i el PNB, tal com efectivament va passar. No hi havia comunistes al gabinet ni tam-

poc hi era Negrin, que no tenia dins el Govern cap amic. Però ells acceptaven l'autoritat del primer govern de la República a l'exili.

Per l'octubre de 1945 Nicolau féu el seu primer viatge a Mèxic com a diputat de les Corts republicanes que es reuniren allí. S'encarregà d'organitzar l'anada dels diputats residents a França. Des de Mèxic va escriure a Joan Coromines, que es trobava a la Universitat de Mendoza, a l'Argentina, el 5 de novembre de 1945. Li deia que no sols atribuïa el seu envelliment als dos empresonaments que havia patit sinó també a les condicions de vida dels darrers anys: «En venir de l'Europa devastada i empobrida moralment i materialment, arribar a Amèrica no és arribar a un nou món, és ressuscitar.» […] «Ara em trobo de nou embarcat, com s'hauria trobat el vostre pare, en el moviment per a la restauració de la República, que per a nosaltres ho és també de la llibertat de Catalunya. Un no pot ésser infidel a ell mateix.»

En no obtenir el reconeixement per part de les potències vencedores, el Govern de la República a l'exili, el gabinet del qual formava part Nicolau, esgotà les seves escasses possibilitats. Poc paper va tenir Nicolau dins aquest govern fantasmagòric. El deixà amb motiu d'un canvi amb ampliació el maig de 1946. A Mèxic s'hostatjava còmodament a casa de la seva fidel amiga Palma Guillén. Ella encara era a Europa. Nicolau tornà a França novament, on eren la seva germana i els seus nebots, però la seva decisió d'exiliar-se definitivament a Mèxic ja estava pràcticament presa. A França no hi tenia feina i a Amèrica el Govern de la República li oferia el càrrec d'ambaixador de la República Espanyola a Mèxic, un càrrec important perquè el Govern republicà a l'exili es traslladà a París el 1946 i Mèxic era l'únic estat que el reconeixia. Havia decidit, a més, casar-se amb Palma Guillén el 1946, deixant de banda la seva solteria als cinquanta-vuit anys. En tornar a Mèxic, Palma Guillén havia estat nomenada directora general d'Universitats i més tard va ocupar el Consolat General mexicà a Milà, on es jubilà l'any 1969.

Nicolau d'Olwer s'instal·là en una petita casa de dos pisos, propietat de la seva muller al barri de Mazatlán, tranquil però proper al centre. Segons la descriu Cèsar Pi-Sunyer: «Era un lloc amb el típic ambient mexicà del començament de segle de la petita burgesia a l'època porfirista, però enriquit per Palmira amb magnífiques pintures de Diego Rivera, Olga Belov, etc., de bonics objectes d'art dels diversos països on havia viscut i d'una molt ben nodrida biblioteca internacional al despatx del segon pis, on hi havia també les cambres. A baix hi havia la saleta de visita, el menjador i una enorme palmera al clar de l'escala que arribava fins al sostre de vidre del segon pis.»

El dia 11 de juliol de 1946 presentava Nicolau les cartes credencials com a ambaixador a Mèxic. Els socialistes acceptaren la necessitat d'un plebiscit sobre la forma de govern a Espanya, que era la tesi de la nota tripartida de Washington, Londres i París. Indalecio Prieto va produir un gran enrenou entre els exiliats en propugnar un acord entre socialistes i monàrquics amb vista a la instauració d'u-

na monarquia constitucional, opció que tenia el suport de Londres. Recordem que aquesta era l'única opció que Nicolau creia viable, sense dir-ho públicament, després de la Guerra Civil. Prieto arribà a entrevistar-se amb Gil Robles a França amb aquest objectiu, però aquesta línia s'ensorrà quan tingué lloc l'acord entre Joan de Borbó i Franco al iot Azor l'agost de 1948, que concedia al general la tutela del príncep Joan Carles, que va ser enviat a Madrid. Al mateix temps, el control comunista de l'Europa oriental i la guerra freda havien reobert a l'exili i a l'interior la divisió precàriament superada per poc temps després de la Segona Guerra Mundial. La disgregació de les forces antifranquistes era ja un fet a l'interior.

Al final de 1948 dimitia d'ambaixador Nicolau d'Olwer, atès que no era possible mantenir el càrrec dignament per la migradesa dels recursos de què disposava el Govern republicà. Cessà oficialment del càrrec d'ambaixador el gener de 1950 i el febrer de 1951 es naturalitzava ciutadà mexicà. Era clar que la dictadura franquista duraria molt, afavorida per la guerra freda entre els dos blocs i el pacte de Franco amb els americans.

Antoni M. Sbert demanà a Nicolau un article per al dossier sobre Catalunya que publicà la revista *España Nueva* a Mèxic el 23 d'abril de 1950. Nicolau hi va publicar «Proyección peninsular de la cuestión catalana».

Nicolau d'Olwer es guanyava la vida treballant d'assessor financer al Banco de la Propiedad, que havia fundat i dirigia Joan Casanellas, l'antic propietari de *L'Opinió*. Sbert també treballà en aquest banc. Allí els trobà tots dos Eugeni Xammar, que els qualifica d'«alts funcionaris» del banc en el seu llibre *Seixanta anys d'anar pel món*.

Nicolau s'adaptà amb dificultat a Mèxic. Ni la seva gratitud perquè el seu Govern l'havia salvat a França, ni l'amor de la seva esposa, ni la relació amb els Ragasol i els Samper, ni l'activitat d'historiador que allí continuà desplegant, foren suficients perquè s'hi sentís a gust. El clima i l'altitud no afavorien ni el seu cor ni la seva asma.

Sempre que pogué, viatjà a Europa amb la seva esposa, aprofitant missions diplomàtiques d'aquesta. Del 1952 al 1954 Palma Guillén es va traslladar a Roma amb un alt càrrec diplomàtic i Nicolau d'Olwer aprofità l'ocasió per a fer alguns viatges a París amb la finalitat de completar les seves investigacions sobre Abelard. A Roma treballà a la Biblioteca Vaticana, aleshores dirigida pel benedictí català Anselm M. Albareda, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans. Encara el 1960 Nicolau d'Olwer pogué anar a París i a Florència, acompanyant la seva dona i prosseguint les seves recerques.

Nicolau d'Olwer va perdre una finca important que posseïa a Sant Andreu de la Barca. El règim franquista la va confiscar i la va treure a subhasta. L'advocat de Barcelona que la va adquirir, la va dividir i va revendre totes les parts immediatament. Algú li va dir que, si s'hagués bellugat, li haurien tornat les terres com

havien fet en altres casos. A la carta on Nicolau explicava el fet a Joan Coromines el 27 de setembre de 1954, afegia: «Cregueu que no sóc pas masoquista i em plauria de poder viure d'altra manera, dedicant-me només als estudis que m'interessen. Si no vaig reclamar la revisió de la sentència és perquè no vaig veure manera honorable de fer-ho. Estic "condemnat" segons la llei de responsabilitats polítiques. No m'imputen res que no sigui veritat. Si m'acusessin d'una cosa falsa —per exemple d'haver assassinat el bisbe de Barcelona o d'haver robat les joies de la corona— jo hauria exigit, amb fonament, la revisió. Ara no; o bé hauria de *negar* allò que és veritat, la meva història política, o bé hauria de *renegar-ne*, cantant el *mea culpa* i fingint penediment davant el dictador. No puc fer ni l'una cosa ni l'altra, i em defenso la vida treballant en un banc. Bé, perdoneu-me aquest esplai.»

Sentia temors pel que feia a la situació de la llengua catalana. En una lletra del 4 de desembre de 1954 deia a Joan Coromines: «Llegeixo a la vostra carta una cosa que m'esvera, per ésser vós qui la dieu, després d'haver vist de dins estant la realitat de casa nostra. Penseu que ja no és possible mantenir la nostra aspiració monolingüista de decennis anteriors, que, ho vulguem o no, Catalunya és bilingüe, o ho serà… També m'ho temo (sempre he dit que la situació actual és molt pitjor que la de 1714, perquè ara hi ha una invasió que llavors no hi havia i moltes altres coses) i si és així, amic Coromines, estem ben perduts. El bilingüisme és una etapa inestable i transitòria. El nostre cas serà com el dels occitans. Miserable sort! Ja ho sabem que totes les llengües moren, i tots els pobles també. Ni Catalunya ni el català (ni França, ni Espanya ni…, etc.) existien fa dos mil anys enrere, i no existiran tampoc passats uns quants segles, però una cosa és morir i una altra cosa ésser menjat de viu en viu. És clar que per això no desertarem de les nostres conviccions ni de la causa de Catalunya, i malgrat els estetes seguirem dient "pus parla català, Déu li do glòria!".»

Nicolau es mantingué al marge de les polèmiques posteriors a l'elecció el 1954 de Josep Tarradellas a Mèxic per un grapat de diputats de l'antic Parlament de Catalunya de 1932 per a succeir Irla com a president de la Generalitat. Com que no era diputat d'aquell Parlament, s'estalvià d'haver-se de pronunciar.

Nicolau sempre mantingué contacte amb l'Institut d'Estudis Catalans, reconstruït a partir de 1942 a Barcelona en una semiclandestinitat i sotmès a unes condicions molt precàries. La correspondència entre Nicolau i Ramon Aramon, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, dóna testimoni de l'important paper que Nicolau d'Olwer tingué, com a antic president de la Unió Acadèmica Internacional entre 1935 i 1937, en el reconeixement per aquesta de l'Institut a la postguerra i en el restabliment del lligam malgrat totes les dificultats que des de Madrid s'hi posaven. Són cent deu lletres, que van de 1945 a 1961, i es troben a l'arxiu de l'IEC. El reconeixement i el lligam amb la UAI era vital per a l'IEC. No sols representava la seva projecció internacional sinó un escut protector enfront de la repressió fran-

quista. En aquesta correspondència Nicolau d'Olwer demostra el seu interès per l'activitat de l'Institut, mentre Aramon vol comptar amb la seva aprovació i fins i tot amb la seva col·laboració com a historiador. Nicolau va assegurar el pagament per part de catalans de Mèxic de les quotes endarrerides de l'Institut d'Estudis Catalans a la UAI mentre Aramon era privat de passaport pel règim franquista i no podia anar a les reunions anuals a Brussel·les. La Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'IEC, publicà el 1958 el darrer treball de recerca de Nicolau: *La duquessa d'Atenes i els documents misteriosos.*

La correspondència creuada amb Joan Coromines és molt interessant. Aquest deia el 22 de desembre de 1951 a Nicolau, en una lletra des de Chicago: «Per carta d'en Riba sé com l'enyoren allà.» I el 15 de desembre de 1952 insistia Coromines, després de la seva primera estada a Barcelona com a membre de l'Institut: «Potser ningú no és tan enyorat com vostè, pot ben creure, no ho dic per afalagar-lo. El dia que torni immediatament serà president de la Secció Filològica. No cal dir que tothom comprèn les raons que impedeixen per ara la seva tornada.»

Coromines esperava que els absents, i sobretot Nicolau, tinguessin un paper actiu en la vida de l'Institut, i com que ell es veia obligat a professar a la Universitat de Chicago mig any i a reduir així la seva presència a Barcelona, esperava, amb el suport i el consell de Nicolau, reforçar la seva posició enfront d'Aramon. Nicolau refrenà sovint amb afecte l'apassionament de Joan Coromines i resulta evident que la relació va ser lúcida i afectuosa alhora. Joan Coromines li explicava amb amargor l'escassa vida de l'Institut d'Estudis Catalans. Nicolau estava d'acord que els tres absents —Carner, Bosch Gimpera i ell mateix— fossin substituïts per adjunts. Fins aleshores se'ls havia considerat com a presents per a no trencar la relació amb els exiliats forçosos. El relleu podia contribuir a revitalitzar l'Institut i Nicolau estava d'acord amb Coromines per a la seva successió: en primer lloc Casacuberta i, si aquest no acceptava, Francesc de B. Moll. Tots dos ingressaren a l'IEC. Nicolau deia a Joan Coromines per carta del 9 de març de 1960: «L'Institut passa males estones i encara en passarà. Esforceu-vos que marxi el millor possible; però sobretot salveu-lo. No sé que passarà a l'interior; entre l'emigració té un prestigi corprenedor. Gent que quan eren a Catalunya potser ni l'havien sentit nomenar, avui en parlen amb respecte gairebé mític.»

L'equanimitat de Nicolau resta palesa en el seu posicionament quan des l'exterior van ser criticades les negociacions de Carles Riba l'any 1953 al Ministeri d'Educació en temps de Ruiz Giménez, per al reconeixement oficial de l'Institut, sense cap resultat finalment a causa de l'oposició dels franquistes més intransigents. Nicolau escrivia a Joan Coromines el 28 de febrer de 1954: «Els que som fora hem d'aprovar allò que ens sembla bé i no atacar allò que ens sembla malament dels nostres amics per la senzilla raó que és massa fàcil i sense riscs el fer-lo. És una mena d'*avantatgisme* que no em sembla noble. Els *Catalans d'Amèrica* tenen ja

una vella tradició: són aquells que subscrivien un emprèstit de deu dòlars i volien que Macià fes la guerra a Espanya. Ara tenim molts estrenus almogàvers disposats a proclamar la República Catalana al Zócalo de Mèxic. Jo sempre els dic que vagin a fer-ho a la plaça de Sant Jaume de Barcelona. Potser són incorregibles. L'emigració amb els anys s'agreuja: però això és transitori. Mors omnia solvit. L'emigració ja té quinze anys, dintre de quinze més o de vint haurà anat tota al cementiri, i els fills de l'emigració seran uns *americanus* amb vague record que els seus pares els parlaven de Catalunya… És molt trist però em sembla fatal.»

Des de la seva instal·lació a Mèxic, Nicolau d'Olwer presidí el Patronat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, que perpetuaren fora de Catalunya els anteriors Jocs Florals de Barcelona. Aquests nous Jocs foren itinerants: dinou vegades se celebraren a diverses ciutats d'Amèrica i divuit, a altres d'Europa. França, amb vuit celebracions, i Mèxic amb quatre, foren els dos estats on els Jocs Florals de la Llengua Catalana foren acollits més vegades entre les trenta-set celebracions, que Josep Faulí ha estudiat en el seu llibre sobre el tema. Tot i que els primers Jocs Florals de l'exili tingueren lloc a Buenos Aires el 1941, la seva organització després restà molt vinculada a Mèxic. Va ser a Mèxic on es treballà sobretot, perquè a Europa només hi havia un delegat a Montpeller, Miquel Guinart, i perquè a Buenos Aires la feina es veia dificultada per discòrdies internes. El Patronat que presidia Nicolau d'Olwer estava format per Manuel Alcántara com a secretari, Ferran Llardent i Lluís Aymamí, amb tres delegats a l'Argentina —Joan Llorens, Francesc Arnó i Ricard Rossell—, un a Xile —Domènec Guansé—, un a la Gran Bretanya —Josep M. Batista i Roca—, un a França —Miquel Guinart— i un a Sardenya —Rafael Catardi.

Nicolau d'Olwer presidí el consistori o jurat dels Jocs Florals de Nova York l'any 1951. Com tots els discursos presidencials d'aquests certàmens de l'exili, tenia un contingut polític que en justifica la inserció en aquest recull. Als Jocs de Nova York es presentaren 297 composicions i s'atorgaren vint-i-vuit premis, tres accèssits i tres mencions d'honor. Nicolau va haver d'improvisar també el discurs presidencial dels Jocs de l'any següent a Tolosa de Llenguadoc, que havia de presidir Ventura Gassol i no pogué fer-ho per malaltia. També va escriure el pròleg del llibre dels Jocs Florals de 1957, celebrats a Mèxic.

Si ja els antics Jocs Florals de Barcelona havien tingut des del 1859 una dimensió cívica i no simplement literària, els de l'exili, a partir de 1941, pretenien el coneixement i el reconeixement internacional del fet català. Tingueren el paper de denúncia i alhora de prova de vitalitat. Promogueren la relació entre els que vivien a Catalunya i els expatriats i aconseguiren, durant tot el període de Nicolau d'Olwer com a president del Patronat, que escriptors que no haurien participat en els Jocs Florals de Barcelona en una situació normal, concursessin en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, que tingueren un èxit i un atractiu que pocs els haurien augurat. Pere Bosch Gimpera succeí Nicolau a la presidència del Patronat.

De les conferències i articles escrits a Amèrica, Nicolau d'Olwer n'inclogué tres en el seu llibre *Caliu*, publicat a Mèxic per l'Institut Català de Cultura l'any 1958, i són: «Meditació a la tomba de Lluís Companys» (1949), «Tríptic de Francesc Macià» (1953) i «Francesc Layret assassinat». La censura espanyola els va excloure de l'edició posterior que va fer a Barcelona del llibre l'Editorial Selecta el 1973. Pel seu contingut i significat polítics i per haver estat suprimits a l'edició barcelonina n'està justificada la inserció en aquesta compilació.

Com a tribut a l'hospitalitat de Mèxic, Nicolau d'Olwer va escriure diverses obres sobre la història d'aquest país, endinsant-se en una temàtica que fins aleshores no havia estudiat, com era l'època de la conquesta espanyola. El 16 de desembre de 1951 escrivia a Joan Coromines a la Universitat de Chicago: «Com podeu suposar aquí no tinc elements per a poder treballar en les matèries que més m'interessen. He fet algunes investigacions d'història mexicana i ara tinc enllestit un estudi sobre Sahagún, per encàrrec de l'Institut Panamericà d'Història. Aquestes activitats, però, no permeten viure, i he de donar la major part del meu temps útil a feines menys interessants.» Efectivament l'Instituto Panamericano de Geografía e Historia li publicà el 1952 *Historiadores de América. Fray Bernardino de Sahagún (1499-1570)*. L'estudi de la figura d'aquell missioner, que va aprendre la llengua dels naturals i estudià els seus costums i creences —alguns el consideren el primer antropòleg—, quadrava a la perfecció amb el tarannà de Nicolau. Després va editar una altra obra: *Fray Toribio de Benavente (Motolinía). Relaciones de la Nueva España. Introducción y selección,* publicada per la Universitat Nacional Autónoma de México el 1956. L'interès de Nicolau pels missioners del segle XVI favorables als indis va guiar aquests estudis, citats sempre amb elogi pels historiadors mexicans. Com a reconeixement acadèmic a la seva tasca en aquest camp Nicolau va ser elegit membre del Colegio de México. La UNESCO li encarregà el 1955 una antologia de textos de cronistes de les cultures precolombines, que acabà el 1958 i edità pòstumament el 1963 el Fondo de Cultura Económica.

A Mèxic es publicà la segona edició d'*El pont de la mar blava* el 1945 per iniciativa d'Avel·lí Artís i es reedità *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*, el 1954, per iniciativa de B. Costa-Amic.

Per una carta a Joan Coromines del 17 de maig de 1957, se sap que Nicolau estigué aquell any greument malalt: «Per fi he sortit del pou, encara que no he pogut reprendre la vida normal. Tot aquest seguit de malures va acabar amb una embòlia pulmonar.» Però el 19 de febrer de 1958 deia a Coromines: «Després de la malaltia de l'any passat, m'he pogut organitzar la vida fent tot el treball a casa, sense anar a l'oficina. Com que allò que més em perjudica és l'agitació i l'esforç físic, aquest hivern l'he passat millor. Ara és la vista que em neguiteja, segons aquella fórmula de "caldera vella, bony o forat".»

El 1958, Nicolau complia setanta anys i l'Institut Català de Cultura, que tenia

de president aleshores Bosch Gimpera i de secretari Ramon Peypoch, li organitzà un homenatge a l'Orfeó Català de la capital asteca i edità el llibre *Caliu*. És el capítol dedicat al seu amic Manuel Raventós aquell que conté més referències indirectes autobiogràfiques. Aquest text l'havia publicat ja en el número 22 de *Quaderns* de Perpinyà el 1947.

Nicolau estava treballant en el volum VI de la *Historia Moderna de México*, alhora que dirigia la publicació de *Las relaciones diplomáticas hispano-mexicanas*, a partir en gran part dels arxius de l'Ambaixada Espanyola i de la Secretaria de Relacions Exteriors mexicana.

Malgrat la seva salut tan delicada, Nicolau encara estigué en condicions de fer un darrer viatge a Europa amb la seva esposa, en què visita França i Itàlia entre l'abril i el setembre de 1960 i deixà enllestit el seu llibre sobre Abelard i la seva època, alhora que emprenia un estudi sobre Tirant lo Blanc. A Catalunya no era oblidat pels qui maldaven pel redreçament de la cultura catalana i l'editor Rafael Dalmau li publicà el 1961 una nova edició de la seva obra sobre Muntaner, amb el títol *Ramon Muntaner i l'Imperi bizantí.*

El seu darrer document inèdit relatiu a la política va ser la carta de resposta a la que li envià Claudi Ametlla pel Nadal de 1959. Les dues lletres es conserven a l'arxiu de l'IEC. Ametlla li comunicava que presidia un comitè «amb elements de l'Esquerra i de la Unió Democràtica de Catalunya, l'origen del qual és establir una entesa amb els monàrquics antifranquistes i liberals, per tal de lluitar contra el règim imperant i retornar el país a la llibertat sota la restauració de la monarquia en la persona de Don Joan». Feia l'elogi de Miquel Coll i Alentorn, dirigent d'UDC, i remarcava el fet sorprenent que un antic primoriverista i liquidador de la Mancomunitat, com el baró de Viver, compartís en el present, pel cantó monàrquic, els propòsits del comitè de republicans catalanistes d'Ametlla, però confessava el fracàs de les negociacions: «L'home d'Estoril és un irresolut, canviant segons el darrer que li parla», escrivia Ametlla, que confessava que el seu comitè era «un poc fantasmal». «A Catalunya tots els partits anteriors a la guerra han de considerar-se morts, el més mort de tots la Lliga. Cal fer una excepció per a la Unió Democràtica de Catalunya.» […] «El règim no és defensat per ningú ni estimat. Podeu parlar-ne malament i tothom us farà cor. Ara que acceptar un sacrifici o un risc per a fer-lo desaparèixer és una altra cosa.»

Nicolau li respongué el 9 de febrer de 1960. Coincidia bàsicament amb Ametlla. Reconeixia que Acció Catalana estava «difunta com tots els altres partits». Aprovava l'activitat d'Ametlla. La seva principal preocupació era la cultural: «El primordial és la llengua. Qualsevol fórmula política que no passi per l'escola en mans dels catalans a la llarga no valdrà res. Per la resta comparteixo el vostre escepticisme.» […] «Ja no som a l'endemà de la nostra desfeta; han passat més de vint anys, hi ha hagut la guerra mundial, som encara a la guerra freda; potser passaran molts

anys abans que la llibertat pugui tornar a Espanya, llibertat precària, de curta durada, com sempre ha estat.» Però, al final, acabava encoratjant Ametlla a restar atent als esdeveniments.

Nicolau d'Olwer morí el 24 de desembre de 1961, quan tenia gairebé setantatres anys. Rafael Tasis denuncià en la revista *Pont Blau*, que apareixia a Mèxic, que la censura no hagués deixat publicar a la premsa de Barcelona una notícia del traspàs de Nicolau en forma de telegrama de dues ratlles, i que la revista barcelonina *Destino* no hagués pogut publicar l'article que havia encarregat perquè «l'historiador vell company de Nicolau d'Olwer declinà "per raons de consciència" l'encàrrec que li havia fet. Potser si hagués escrit l'article, tampoc no hauria pogut ésser publicat». Tasis afegia que es tractava d'un home de dretes. Tot sembla apuntar a Ramon d'Abadal.

Palma Guillén llegà els papers del seu marit a l'Institut d'Estudis Catalans, amb el text del llibre sobre Abelard que Nicolau donà per acabat i que l'Institut encara no ha publicat. També va dotar un premi Nicolau d'Olwer que l'IEC continua concedint periòdicament, juntament amb els altres premis a la festa anual de l'Institut. La vídua de Nicolau va vendre algunes de les pintures més valuoses que posseïa i estimava per a crear el fideïcomís, que garantia el fons del premi amb el nom del seu marit per a estudis d'història i filologia catalanes. Després del traspàs de Nicolau, Palma Guillén continuà fins al 1969 una vida activa de diplomàtica i morí el 1975.

Per a aquesta selecció s'ha seguit l'ordre cronològic en què els textos van ser escrits i publicats. Al costat d'agrupaments d'articles deguts al compilador, s'han utilitzat els títols globals amb els quals aplegà els seus articles el mateix Nicolau, quan ho féu, per exemple a *La lliçó de la Dictadura,* i en aquests agrupaments de Nicolau també han estat inclosos altres articles de temàtica similar, que no van ser publicats en el llibre esmentat.

Nicolau d'Olwer, tot i ser un hel·lenista i un llatinista, denunciava la confusió entre llatinitat i humanisme. Si la primera pertanyia a la història encara que era instrumentalitzada com a mite pel feixisme, el segon no era patrimoni dels pobles de parla llatina sinó que tenia entre alguns dels seus principals iniciadors i continuadors persones nascudes fora dels antics límits de l'Imperi romà. Nicolau tractava de superar algunes de les confusions que havia cultivat el Noucentisme orsià. El postnoucentisme de Nicolau era democràtic i republicà, allunyat dels mites del primer Noucentisme.

Pel que fa a les idees polítiques de Nicolau d'Olwer, el seu republicanisme democràtic i humanista semblava fora de lloc en una època dominada per la disjuntiva feixisme-comunisme. No es pot dir ni molt menys que els seus ideals s'hagin fet realitat, però com a mínim han esdevingut els de l'Europa que ell volia unida i en pau, quan caminava vers els horrors de la Segona Guerra Mundial. De

manera similar, era difícil creure que el catalanisme polític, per poc temps governant amb un règim autonòmic per a Catalunya i esclafat el 1939, assoliria, vint anys després de la mort de Nicolau, part de les seves aspiracions.

Si en la pràctica política Nicolau d'Olwer no conegué l'èxit en vida, el seu pensament conserva avui, en canvi, una actualitat que compta amb l'atractiu suplementari d'haver estat formulat contra corrent i de presentar íntimament associats republicanisme, catalanisme, democràcia i europeisme. El republicanisme és el nucli del pensament de Nicolau d'Olwer. Mentre el liberalisme veu en les lleis una limitació de la llibertat, el republicanisme, avui com abans, veu en les lleis la garantia de l'absència de dominació dels homes i dones per uns altres i, per tant, la garantia de la llibertat. El pensament de Nicolau resulta d'un republicanisme clàssic. La llei suposa un ordre que evita estar sotmès a l'arbitrarietat. Això és el que Nicolau d'Olwer volia dir quan declarava l'agost de 1936: «Tots estem d'acord en què el triomf sobre els militars insurgents ha portat un nou ordre de coses, el que n'hem dit l'Ordre Revolucionari. Que sigui tan revolucionari com vulgui, però que sigui un ordre.» Era un republicà que acceptava el canvi revolucionari però no l'arbitrarietat del terror. El republicanisme del pensament de Nicolau d'Olwer li dóna una actualitat sorprenent.

Mèrit de Nicolau va ser que la fermesa de l'ideal no dificultà ni la captació de la realitat ni la percepció de les possibilitats de l'hora. Potser aquells articles i discursos que semblaven destinats a l'oblit són avui el llegat més actual de l'obra escrita de Nicolau d'Olwer, que, com a historiador, filòleg i assagista, obrí en el seu dia camins per on han seguit progressant els investigadors i els escriptors posteriors.

Barcelona, 12 de juny de 2006

Bibliografia

ALCALÁ-ZAMORA, Niceto. *Memorias.* Barcelona: Planeta, 1998.

ALSINA I KEITH, Victòria. *Lluís Nicolau d'Olwer humanista.* Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, 1985.

— «Els primers humanistes catalans segons Lluís Nicolau d'Olwer». A: *Polis i nació: Política i lieratura (1900-1939)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003. (Ítaca: Quaderns Catalans de Cultura Clàssica. Annexos; 2)

AZAÑA, Manuel. *Memorias.* Barcelona: Crítica, 1978. 2 v.

BALCELLS, Albert. «La conferència de pau a París. Catalunya i la Societat de Nacions». A: *Catalunya i els tractats internacionals*. Barcelona: Eurocongrés, 2000.

BALCELLS, Albert; PUJOL, Albert. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: *1907-1942.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Catarroja: Afers, 2002.

BALCELLS, Albert; PUJOL, Albert; IZQUIERDO, Santiago. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans.* Vol. II: *1942 fins als temps recents.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Catarroja: Afers, 2007.

BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Proa, 1996.

BARAS, Montserrat. *Acció Catalana (1922-1936).* Barcelona: Curial, 1984.

BELLMUNT, Domènec de. *Figures de Catalunya.* Barcelona: Llibreria Catalònia, 1933.

Cartes de Carles Riba. Vol. III: *1953-1959.* Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1993.

Correspondència entre Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Mates. Ed. a cura de Montserrat Vilà i Bayerri i Joan Molar i Navarro. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

CREXELL, Joan. *El complot de Garraf.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

DÍAZ ESCULIES, Daniel. *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*. Barcelona: La Magrana, 1991.

Epistolari Joan Coromines & Lluís Nicolau d'Olwer. Ed. a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines. [En premsa]

FAULÍ, Josep. *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

GUANSÉ, Domènec. *Abans d'ara (retrats literaris).* Barcelona: Proa, 1966.

HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat: Història del meu temps.* Esplugues de Llobregat: Ariel, 1967.

MANENT, Albert. «Lluís Nicolau d'Olwer, humanista i àcid gentilhome». *Revista de Catalunya*, 21 (febrer 2006).

MASSOT, Josep. «Setze cartes de Miquel Ferrà a Lluís Nicolau d'Olwer, 1923-1934». A: *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània.* Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

MASSOT, Josep. «Joan Alcover i Lluís Nicolau d'Olwer». A: *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània.* Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

— *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

MIRALLES, Carles; MUNDÓ, Manuel. *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica.* Conferència davant el Ple de l'IEC el 20 de desembre de 1995. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000.

MIRALLES, Carles. «"És per això, diria un feixista, que Atenes caigué sota el jou de Roma". Nicolau d'Olwer, els clàssics i la construcció d'una ideologia nacional». A: *Polis i nació: Política i lieratura (1900-1939)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003. (Ítaca: Quaderns Catalans de Cultura Clàssica. Annexos; 2)

MOLAS, Joaquim. «Lluís Nicolau d'Olwer historiador de la literatura catalana». *Serra d'Or* (gener 1963).

NICOLAU D'OLWER, Lluís. *Cartes a Hermínia Grau i Aymà.* Ed. a cura d'Eulàlia Duran i Montserrat Albet. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

NICOLAU D'OLWER, Lluís; CUITO I CANALS, Ferran. *Epistolari de l'exili francès (1941-1946).* Ed. a cura d'Eulàlia Duran i Mireia Campabadal. Pòrtic d'Amadeu Cuito. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

PASSARELL, Jaume. *La Publicitat, diari català.* Barcelona: Pòrtic, 1971.

PI-SUNYER BAYO, Cèsar. «El doctor Lluís Nicolau d'Olwer a Mèxic». A: *V Jornades d'Estudis Catalano-Americans* (maig 1993). Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1997.

PLA BRUGAT, Dolores. *Els exiliats catalans a Mèxic: Un estudi de l'emigració republicana.* Catarroja: Afers, 2000.

PLA, Josep. *Retrats de passaport.* Barcelona: Destino. (Obra Completa; XVII)

RIERA LLORCA, Vicenç. *Els exiliats catalans a Mèxic.* Barcelona: Curial, 1994.

RUBIO, Javier. *La emigración de la Guerra Civil española de 1936-1939, historia del éxodo que se produce con el fin de la II República Española.* Madrid: San Martín, 1977. 3 v.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. *Mestres, companys i amics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. (Obres de Jordi Rubió i Balaguer; IX)

SANTALÓ, Josep. «La vida política de Lluís Nicolau d'Olwer». *Cuadernos Americanos: La Revista del Nuevo Mundo* [Mèxic], XXII (març-abril 1963).

SARDÀ, Juan. «El Banco de España (1931-1962)». A: *El Banco de España, una historia económica.* Madrid, 1970.

SOBREQUÉS, Jaume; PELÁEZ, Manuel, J.; VILANOVA, Francesc; SORIANO, Maria. *Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer amb Ramon Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner, 1905-1933.* Barcelona: Promocions Publicacions Universitàries, 1989.

SOLER, Rosa; MIRET, Eulàlia. *Inventari de l'Arxiu Nicolau d'Olwer.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995.

TASIS, Rafael. «En la mort de Nicolau d'Olwer». *Pont Blau* [Mèxic], 109 (gener 1962).

TRUETA, Josep. «Valor simbòlic de Nicolau d'Olwer». *Pont Blau* [Mèxic], 109 (gener 1962).

VALLE, José M. *Las instituciones de la República Española en el exilio.* París: Ruedo Ibérico, 1976.

VILÀ, Montserrat. *Lluís Nicolau d'Olwer: Una aproximació a la història de la literatura catalana.* Tesi de llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona, 1992.

VILÀ, Montserrat; MOLAR, Joan. «El fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat». *Llengua & Literatura* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], VIII (1997).

VIÑAS, Ángel. *El oro de Moscú: Alfa y omega de un mito franquista.* Barcelona: Grijalbo, 1979.

XAMMAR, Eugeni. *Seixanta anys d'anar pel món.* Barcelona: Pòrtic, 1974.

XURIGUERA, Ramon. «Reflexions sobre Lluís Nicolau d'Olwer». *Pont Blau* [Mèxic], 109 (gener 1962).

TEXTOS DE LLUÍS NICOLAU D'OLWER

Comentaris i discursos en temps de la Gran Guerra i la postguerra

L'esverament del bon dretista espanyol

La paradisíaca simplicitat espanyola ha volgut convertir en qüestió de dretes i esquerres —de gaulisme i belmontisme polític, com diu— les simpaties envers els germanohungaroturcs o els francoangloeslaus.

El bon dretista espanyol desconeix completament Alemanya: ell no en sap res dels homes que en són l'honor —li diríeu que Kant i Goethe són dos negres campions de boxa, i us creuria.

Fins ha oblidat el nom de Luter, que abans el feia estremir.

El bon dretista espanyol no tenia més que la vaga idea d'una antiga rivalitat francogermana, quan *Alrededor del Mundo* el va assabentar que a Alemanya és multat cordar-se pel carrer. Fou decisiu, des d'aleshores, reputar l'imperi dels Hohenzollern per campió de la moral i de la fe.

Però si d'Alemanya, no en sap res, de França ja té notícies més concretes, el bon dretista espanyol. Ell ha estat a París. Sempre que amb excusa de negocis es podia alliberar de l'esguard inquisidor de l'esposa i dels contertulians de rebotiga, fugia de la ciutat provinciana a cremar-se les ales —papalloneta innocent!— a la *Vila Llum*. I ell deduïa que la vida de cràpula i disbauxa a què s'entregava en obscurs cabarets suburbans, era l'habitual, no ja dels tres milions de parisencs, sinó dels trenta-vuit milions de francesos.

Poc expert en llengua francesa, no se n'adonava de l'accent estranger dels seus companys de *juerga*.

I, és clar, en brollar el magne conflicte, el bon dretista espanyol s'inscriví ferm i resolut, en el cos d'*ojalateros* —(molt de compte a no posar-hi *h*, amic caixista)— de l'Exèrcit imperial; l'Exèrcit que, amb el seu *pas d'oca*, anava a esclafar per sempre més la corrupta nació francesa, pàtria de tanguistes i *cocottes*.

No li diguéssiu pas que França és la nació que més de glòria ha donat i dóna a l'Església; no goséssiu insinuar-li que potser el catolicisme de França és més intens i menys verbal que el d'Espanya. No li parleu de l'Institut Catòlic de París, perquè la ciència no li interessa; no li feu comparació entre les obres de la basílica de Montmartre —tants anys ha finides— i les de la nostra Sagrada Família o les de la Verge de l'Almudena a Madrid —que arribaran al segle XXIV— perquè us dirà *hijo espurio* i mal patriota. El bon dretista espanyol només viu d'aparences: vol que els incrèduls —com a Espanya— profanin les cerimònies de l'Església i rebin amb sacrilegi els sagraments; ell ho prefereix al que passa a França, on els lliurepensadors es casen i s'enterren pel civil. Això l'esborrona, i per això reputa incrèdula i apòstata la molt catòlica França.

El bon dretista espanyol és home de *firmes y arraigadas convicciones*; res no el commou; és rectilini. Així, no l'esvera l'atropellament de la pobra Bèlgica, a la qual ell, campió en altres temps de l'honor calderonià, afronta avui per no haver tingut mentalitat de prostituta; no l'esvera tampoc el cinisme d'un canceller, en qualificar de *tros de paper* el pacte on hi havia la firma i el jurament per l'honor del país; menys l'esvera encara l'afusellament d'indefensos sacerdots i l'arrest del primat de Malines. Ca! El bon dretista espanyol, estoic —no com un filòsof romà, sinó simplement com Don Tancredo— mirava fins a una certa fruïció el devorament de Bèlgica. Just a la vetlla de la guerra, el bon dretista espanyol presentava encara el regne d'Albert I com un model de fills de l'Església. L'adjectiu *catòlica* era inseparable de Bèlgica; el partit catòlic, que durant tants d'anys hi ha governat i hi governa, se li presentava com un ideal per a les dretes espanyoles. Però des que un regiment prussià trepitjava amb ses botines ferrades el país belga, tot canvià. El bon dretista espanyol reconeixia el seu error —Bèlgica estava venuda a la jacobina França; la minaven els jueus i la maçoneria—, aquell negre espectre que moltes nits no li deixava aclucar l'ull... A més ell havia sentit fa anys un rector jaumí —*sotto voce*— però amb aires d'home assabentat —que el cardenal Rampolla era maçó, i —qui sap, Mare de Déu!— si també el fins aleshores venerable cardenal Mercier no ho seria? Allò de protestar la conducta dels àngels exterminadors de França, tanmateix fa pensar, fa pensar... i el bon dretista espanyol es grata la clepsa.

És clar que el bon dretista espanyol en veia de catòlics i de dretistes partidaris fervents dels aliats, però ell —xafarderot de mena— de tots, en sabia coses que els acreditaven de no ésser *bons* o de no ésser *espanyols*. D'aquesta manera la vida del bon dretista espanyol lliscava plàcida i suau pel món bombollós de l'Agència Wolff. Els detalls de l'horrible tragèdia belga, el bombeig de poblacions obertes, les matadegolles de cristians grecs i armenis pels turcs, no el treien de la seva placidesa més que el sang-i-budells de la festa nacional.

El primer esverament després de tres mesos de guerra, el bon dretista espanyol l'ha tingut en llegir en el darrer número d'*Espanya* l'article en què Pío Baroja, prou conegut com a novel·lista i com a radical, raona la seva germanofília:

> Yo creo firmemente que todos los republicanos, todos los liberales, todos los revolucionarios españoles germanófobos están en un error. Es decir, no lo están, porque la mayoría no tienen en la cabeza más que palabrería hueca.
>
> Yo creo que si hay algún país que pueda aplastar la Iglesia católica definitivamente, es Alemania.
>
> Si hay algún país que pueda arrinconar para siempre al viejo Jehová, con su séquito de profetas de nariz ganchuda y de grandes barbas de farsantes, con sus descendientes los frailucos puercos y ordinarios y los curitas pedantuelos y mentecatos, es Alemania.

> Si hay algún país que pueda desacreditar esta camama del parlamentarismo, es Alemania.
>
> Si hay algún país que pueda acabar con la vieja retórica, con el viejo tradicionalismo español, soez y grosero, con toda la sarna semítica y latina, es Alemania.
>
> Si hay algún país que pueda sustituir los mitos de la religión, de la democracia, de la farsa, de la caridad cristina por la ciencia, por el orden y por la técnica, es Alemania.

Aquests saborosos paràgrafs de Baroja, que capgiren de soca-rel la concepció germanòfila del bon dretista espanyol, l'han realment esverat. Podrà ésser que l'enemic de França no sigui l'amic de l'Església?, es pregunta angoixós el bon dretista espanyol. Més ben dit, s'ho preguntava. Mal pensat i mal parlat com és, ara ja ha trobat la *fórmula* i publica als quatre vents la solució de l'enigma: Això és una martingala; en Baroja corromput «por el oro inglés», intenta desacreditar la causa tres vegades santa dels tres imperis, alemany, austríac i osmanlita; però ca! —diu el bon dretista espanyol— no m'enreda ningú, ningú, ni tots els tenebrosos diplomàtics de la *pèrfida Albión*.

4 de març de 1915

[*Comentaris (1915-1917)*, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, 1920, p. 151-157]

Catalunya i la guerra

La guerra actual, aquest magne esdeveniment històric sols comparable a les guerres de la Reforma i de l'Imperi en l'edat moderna i a les Mèdiques i Púniques en l'antiga —ha d'ésser fecundíssima de conseqüències politicointernacionals. Com un gran terratrèmol desplomarà edificis que ja trontollen i obrirà el solc on altres de nous han d'assentar llurs fonaments. Per això els estats que tenen una idea clara de la transcendència de l'hora que vivim, i els pobles que no obliden llur història ni renuncien a un gloriós esdevenidor, han pres llurs posicions, i cal també, nacionalistes catalans, que Catalunya les prengui.

No la mirem pas la qüestió des del punt humanitari i pacifista, que ja no és hora. La veu de la filantropia, la veu del pacifisme, calia que ressonessin quan les nacions a sang freda acumulaven armaments, no pas ara, que enardides se'n serveixen. Però hi ha gent a qui sembla molt noble predicar la pau, quan la guerra és encesa, i que haurien tingut per subversiu, en temps de pau, treballar per fer impossible la guerra.

No l'enfoquem tampoc sota l'aspecte de la cultura. Aquesta i la religió —salvant la nota pintoresca de Turquia, predicant la *guerra santa*— són dos ordres que han de restar al marge de la lluita, comuns a banda i banda com l'aire i la volta estrellada del cel. S'ha dit que aquesta guerra és una guerra civil. Sí que ho és; tota guerra entre homes —tota guerra més senzillament, puix d'una banda entre l'home i les bèsties no hi ha guerra, sinó caça i extermini, i de l'altra, tots els homes són germans— n'és de guerra civil.

La unitat moral d'Europa... Bella i noble paraula! Tot el que es digui en favor d'ella ho subscric. Sí, visca la unitat moral d'Europa! I no sols d'Europa, sinó de tot el món civilitzat. Qui millor que nosaltres, que n'hem donat l'exemple, podria predicar-la?

En la sessió de la Constituent de 28 de març de 1791 l'exbisbe d'Autun Talleyrand-Périgord fa votar el projecte d'unificació mètrica per a la qual precisa mesurar l'arc de Dunkerque a Barcelona. L'Espanya i la França hi cooperen oficialment. Els espanyols Mendoza Clavijo i Peñalver s'uneixen als francesos Méchain i Franchot, treballant amb ells. Arriben a trencar-se les hostilitats entre la monarquia de Carles IV i la República Francesa, però al mateix moment el *Moniteur* anuncia a París que M. Méchain ha rebut un nou permís del Govern espanyol per a continuar els seus treballs de Barcelona a la frontera, amb garantia de protecció. El juliol de 1794, per una mala intel·ligència, M. Méchain és detingut, però tot seguit el generalíssim espanyol comte de la Unión, s'apressa a manifestar al seu contrincant

francès, Dugommier, el respecte que li mereixen la ciència i les virtuts morals de l'acadèmic, el qual mana alliberar immediatament, tot trametent-li 5.000 francs que Dugommier acabava d'enviar-li. Així procedien, en territori català, espanyols i francesos.

Però quan hi ha homes de ciència que, amb el prestigi de la llur firma, aproven globalment i cega les més estúpides fatxenderies i els crims més revoltats del *miles gloriosus*; per què no hem de dir que han estat ells els qui han romput la unitat moral? Guardem-nos bé de confondre la ciència, qualitat intel·lectual, amb la cultura, qualitat moral, puix molt sovint estan ben separades. De quants homes no en diem «és un talent, és un savi, però és un brètol; Déu ens en lliuri!».

A pesar d'incidents com els de Saverne, de lleis com la d'expropiació dels terratinents polonesos, de la sistemàtica opressió dels iugoslaus, de les matances i saqueigs metòdics de grecs i armenis; a pesar de tot, ben segur que ningú no la volia, la guerra, i que tots —almenys els qui no sofrien directament les conseqüències de l'*statu quo*— hauríem treballat per una pau que —amb mires interessades, ja que de la guerra tots ens patim— ens convenia de conservar.

S'ha suscitat, però, una qüestió de fet. Els sangonosos rius de la més aferrissada de les lluites modernes corren del mar del Nord al golf Pèrsic, del Bàltic al Pacífic. No ens és llegut a nosaltres deturar-los, no concedir la victòria. Sols tenim dues vies: l'una, inhibir-nos de la lluita —o amb l'olímpic desdeny de creure'ns superiors a les humanals contingències o amb la cananea malfiança d'home *viu*, que troba que *tots són uns*—; l'altra, simpatitzar noblement, demostrant-ho sens covardia amb l'estol bel·ligerant el triomf del qual ens sembli més convenient per nostra causa.

Del gran trasbals, tots els estats i tots el pobles procuren aprofitar-se'n. Aprofitem-nos-en també nosaltres, nacionalistes catalans, en la mesura del que es pugui. Catalunya, que no té d'altre organisme representatiu que la precària Mancomunitat —rica en esperances, però migrada en atribucions—, Catalunya, que oficialment ni tan sols existeix dintre d'Espanya, no es troba —de ben segur— en circumstàncies de fer valer els seus drets davant d'Europa, en el futur Congrés de la Pau, on és necessari que algunes nacionalitats reneixin.

Si en quelcom aquesta guerra i la pau que ens seguirà, poden afavorir o noure Catalunya, no serà, certament, en una qüestió de fet, sinó de dret. Les condicions històriques en què es troba ara Catalunya no li permetran pas d'aconseguir en l'ordre internacional cap avantatge polític, això és ben cert; però també ho és que si d'aquesta guerra en sortís triomfant l'imperialisme militar —descentralitzador, però uniformista i absorbent— d'Alemanya, el bizantinisme burocràtic d'Àustria, la brutalitat magiar i la barbàrie turca; si França, que defensa la seva dignitat, fos novament mutilada; si Bèlgica que lluita per la seva independència, i la Sèrbia que

hi fa per la seva integració, fossin absorbides; si els cristians d'Orient veiessin agreujar encara més llur esclavitud, si fos desconjuntat l'imperi civil d'Anglaterra, covadora de nacions, ai dels pobles menuts i inermes! Que tardaria d'arribar l'hora del seu reviscolament!

1 de maig de 1915

[*Comentaris (1915-1917)*, p. 159-164]

Insistint

En mon darrer article (*Iberia*, núm. 4) raonava, amb criteri nacionalista, les nostres simpaties pels aliats en la gran guerra. Dirigint-me al públic no creia convenient insistir en motius purament personals, que a ningú pretenc que puguin interessar, sinó a aquells que són aptes a moure alguna part de l'opinió. I, naturalment, escrivint a Catalunya i en català, a una part —la major i, per mi, la millor— de l'opinió catalana.

Jo crec, ben fermament que la victòria anglogal·loeslava damunt de l'imperialisme germanohungaroturc ha d'ésser favorable als ideals nacionalistes, i així tractava d'exposar-ho. Ningú no ignora que tota victòria militar decideix el triomf d'una ideologia, que domina en la comunitat civilitzada durant un temps més o menys llarg. No cal recordar el retoc que en l'organització política dels estats tingueren, primer, les victòries de la República i de l'Imperi i, després, les de la Santa Aliança. Semblantment ara. Si França, Sèrbia i Bèlgica, estats nacionals, si Anglaterra, lliure imperi civil, si fins la mateixa Rússia, que —rectificant vells errors— es disposa a sancionar oficialment la rica varietat nacional de son immens imperi, fossin derrotades per Alemanya i Àustria-Hongria, imperis militars i burocràtics, germanitzadors i magiaritzadors a ultrança de tots els territoris que detenen, i per Turquia, barbàrie organitzada en estat, campament vestit i mantingut a viva força damunt de territoris grecs, búlgars, armenis, aràbics i d'altres nacions encara; si això succeeix, és evident que la ideologia *etnòctona* del vencedor s'imposaria, i que la doctrina nacionalista, el respecte als pobles naturals sols per ésser-ho, a part de la llur força —que a poc a poc anava fent sa via, demostrant-ho recentment la votació de l'*Home Rule* pels comuns del Regne Unit— cauria, durant molt anys, en el màxim descrèdit.

Això exposava en mon article «Catalunya i la guerra». I si rèplica hagués sospitat jo a les meves paraules, hauria estat la d'algú, nacionalista a l'ensems que germanòfil —o turcòfil, tant se val— i convençut de no trobar-se en contradicció amb ell mateix. Doncs res d'això. La rèplica que se m'ha fet —més ben dit, l'acusació de què amb el diputat senyor Garriga i Massó he estat víctima a *El Mundo* del dia 12— vol mantenir que la meva opinió és (mai ho haguera dit!) *separatista*, o millor, *annexionista*, puix d'altra manera encara vindria menys a tomb la inoportuna referència al centralisme francès damunt del Rosselló.

Resulta d'un còmic pujat atribuir fins separatistes a *Iberia*, una revista escrita, en ses quatre cinquenes parts, en llengua castellana, que s'expandeix per l'interior d'Espanya, en la qual col·laboren les firmes Miguel de Unamuno i Pérez de Ayala, i que n'ha sol·licitat també d'altres com Azorín, Ramón del Valle Inclán, García San-

chiz, etc. Però vaig dretament a ço que m'afecta. Veient l'acusació vaig creure de primer antuvi que —contra el meu voler— hauria usat paraules equívoques i que el zel exagerat d'algú que es passés de llest podia veure-hi el concepte sospitós. Vaig rellegir-me, i ara asseguro que ningú que hagi vist el meu article «Catalunya i la guerra», ningú —absolutament ningú, ni un linx, i encara amb ulleres— pot descobrir-hi, de bona fe, una frase pecaminosa. I és el cas que el meu delator no obra pas amb lleugeresa, de primera impressió, a la babalà, sinó que havia examinat tan detingudament el meu article que fins li havia llegut traduir-ne —i no pas del tot malament— alguns paràgrafs.

Aquest i altres detalls, com referir-se en el diari del dia 12 a la *Iberia del dia* primer, i sobretot la lleialtat i el bon coneixement amb què *El Mundo* solia parlar de les coses de Catalunya, ens confirmen en la sospita de l'origen *extramundial* de l'acusació. Més així i tot, a pesar d'ésser aquell diari un dels madrilenys que més bona consideració em mereixen sempre, em veig obligat a constatar, per la força ineludible dels fets, que en una editorial recull, donant-la com a pròpia, una imputació contra meu d'excitar al separatisme; que aquesta imputació, per tot el dit, és falsa; que d'aquest fet, legalment, se'n diu calúmnia i és sancionat, amb rigor, pel Codi penal.

Com s'entén? En nom de la llibertat política, del militarisme, de la sobirania civil, de la justícia internacional i fins de vicis deshonrosos, els individus i els partits poden afavorir amb llur adhesió i llurs simpaties la causa d'uns o d'altres bel·ligerants, i el nacionalisme, en nom dels seus propis principis, no podria fer-ho? El nacionalisme és il·legal, doncs?

I això, per què? Per tal com un anònim confon llibertat amb independència, autonomia amb separació, anem a pagar nosaltres la culpa de la seva mala fe o de la seva ignorància? Heus aquí un home prou coratjós per a posar a la picota el gran duc Nicolau i fins el mateix tsar, acusant-los de separatisme antirús perquè han promès a Polònia la més ampla autonomia i sancionen la creació de l'Exèrcit polonès.

Es parla de la guerra pensant en l'interès de la indústria, del comerç, de la cultura, de la religió, i no podrà parlar-se'n fits als ulls en la conveniència de Catalunya? És això separatisme? Perquè ho fos caldria demostrar que la conveniència de Catalunya i la d'Espanya són antagòniques, la qual cosa —en tinc la seguretat— està ben lluny de mantenir-ho sobre la seva firma l'anònim que m'acusa.

Hi ha coses que o indignen o fan riure. Riure, però, val més, que la vida és curta.

22 de maig de 1915

[*Comentaris (1915-1917)*, p. 165-170]

L'exemple de Polònia

Entre totes les tragèdies col·lectives d'aquesta guerra —tragèdia de la França septentrional envaïda, tragèdia de la Bèlgica devastada, tragèdia de les naus, mercants i neutrals, enfonsades per la pirateria submarina...—, cap de tan gran com la tragèdia devorant-se a si mateixa. Polonesos de la Posnània de la Prússia occidental, polonesos del Regne, polonesos de la Galítsia, obligats a repartir-se en exèrcits enemics, es maten i es trossegen els uns als altres! Imagineu-la, la tragèdia que devia ofegar el cor del regiment galitsià que sentí que a la trinxera d'enfront els seus *enemics* alçaven la veu entonant el Pare Nostre en la seva mateixa llengua, en la llengua de llurs avis comuns! Imagineu-lo, tot el tràgic heroisme d'aquell polonès que, morint-se en un hospital de Varsòvia, de resultes de les ferides, deixava la vida, tranquil·la la consciència de no haver mort cap germà de raça, perquè sempre tirava enlaire! I quantes, i quantes d'altres que —piadosa o cruel?— mai no recollirà la Història...

Ara jo dic: Catalans —catalans d'Espanya i catalans de França— preneu lliçó de Polònia! És que no us esgarrifeu amb la idea no només que les planes del Rosselló o de l'Empordà fossin el teatre de la nostra guerra fratricida? Catalans: Catalunya abans que tot! Si mai se us parla d'*interessos oposats* d'Espanya i França, considereu que dintre de França i dintre d'Espanya hi ha Catalunya. Els interessos d'un tros no poden ésser oposats als d'un altre tros de la nació catalana. Catalans: siguem sempre catalans!

I deixant el punt de vista exclusivament català, el conflicte encara s'intensifica, perquè es repeteix amb els bascos a l'altre extrem de la serralada pirinenca.

La civilització europea es ressent de tants greus atavismes i defectes, que ha pogut esclatar l'actual conflicte. Seria possible, doncs, entre nosaltres el que no ho fora, per exemple, entre un canadenc i un ianqui, que s'escometessin arma al braç un francès del nord i un espanyol de Castella, abraonant-se com irreconciliables enemics; però un català del Principat i un del Rosselló, un basc de Navarra o de les Bascongades i un de Laburde o de Zuberoa, sempre se sentiran germans i, obligats a combatre's la sang de l'*enemic* els tacarà la consciència, per sempre més, com la d'un crim imperdonable.

Per anar involucrat amb el triomf dels principis nacionalistes, hem de desitjar els catalans i els bascos el triomf dels aliats en el present conflicte; per evitar a Catalunya i a Euskalerria les hores tràgiques de la infausta Polònia, hem de treballar els catalans i els bascos —tots, els d'un i altre vessant del Pirineu— per tal que les relacions de cordialitat avui i de ja fa temps sortosament regnants entre les esferes

diplomaticopolítiques d'Espanya i de França, s'estrenyin més i més cada dia. El lamentable cas de les campanyes de 1793-1795, vergonyosa guerra civil entre catalans, convé que no es pugui repetir, no sols per l'interès de Catalunya, sinó també per l'interès d'Espanya i de França.

18 de novembre de 1915

[*Comentaris (1915-1917)*, p. 171]

Del que en Prat de la Riba ha fet per la llengua catalana

La llengua catalana està en un període de reintegració. Des del segle XVI fins entrat el XIX, per influència del Renaixement, de la monarquia espanyola i de la cultura francesa, lentament i contínua, gèneres literaris, estaments socials i regions lingüístiques anaven abandonant el cultiu de la llengua pàtria. La literatura religiosa i la més baixa producció lírica i satírica era l'únic que li quedava a la literatura catalana en començar el segle passat.

La nova força que la riquesa industrial donava a Catalunya, l'ampla generositat del moviment romàntic —amant tot ço que imaginava medieval i trobadoresc— i l'exemple matiner de la Provença, revifant el caliu mai apagat de l'amor del català a la seva llengua, dugueren l'actual renaixença. Fa trenta o quaranta anys que la llengua catalana en el domini *literari* ja és indiscutible i indiscutida. *[Mutilat per la censura.]* Vint anys enrere, però, la llengua catalana era encara *només* un vehicle literari. Ni la ciència ni la política parlaven aquesta llengua, bona únicament —deien— per als esplais de la poesia.

Les primeres campanyes polítiques del catalanisme dugueren automàticament la llengua catalana a les discussions del periòdic i del míting, i les primeres victòries electorals la dugueren a la Sala de Cent i a la Diputació provincial. Calia, però, l'obra d'en Prat de la Riba perquè la ciència catalana parlés en català i perquè tornés a ésser el català el llenguatge públic de Catalunya.

Reintegrar la llengua catalana a la producció científica fou una de les primeres cures d'en Prat de la Riba tot just president de la Diputació de Barcelona. La creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1907 (Institut Històrico Arqueològic) i la seva ampliació el 1911 (Institut de Ciències i Institut de la Llengua Catalana), en foren la consagració solemne.

La història, l'arqueologia, la filologia, ja estaven avesades a parlar en català, però fou l'obra d'en Prat de la Riba que aconseguí que també hi parlessin la medicina, la biologia, la química, les matemàtiques. L'Institut de Ciències ha reintegrat d'una manera normal a la llengua catalana aquest domini, que no fa gaires anys encara semblava perdut d'una manera irremissible. Avui la llengua catalana torna a ésser apta ja per a tota espiritual disciplina.

En Prat de la Riba no concebia la llengua catalana com una llengua de jocs florals, però tampoc com una llengua de doctes acadèmies. *[Censura.]*

D'aquí la seva fundació de la càtedra de llengua catalana; aquí el seu intent decidit, irreductible, d'unitat ortogràfica. L'antiga anarquia no era perjudicial, mentre l'escriure català fou el passatemps d'uns quants desenfeinats. Des del

moment, però, que la llengua catalana havia d'ésser usada normalment, a tothora i per tots els afers, i sobretot volent-la fer llengua d'escola —llengua de l'ensenyament primari—, l'ortografia catalana havia d'ajudar-se de bases uniformes. Aquesta era la tasca primordial que el president encomanava a l'Institut de la Llengua Catalana. Per ço, tot d'una de constituït, que va encomanar-li la redacció de les *Normes ortogràfiques* i fins que la darrera malaltia el va retreure a Sitges, ningú tant com ell, ni d'una manera tan decidida encoratjà el *Vocabulari ortogràfic*, ara a punt de sortir. Ell esperava amb il·lusió el jorn que veuria la pública llum i es disposava a fer-ne un bell escampall per tota la terra catalana.

A més d'aquest alt mecenatge, també l'activitat directa i personal d'en Prat de la Riba s'és exercida pel major expandiment i pel més intens prestigi de la llengua catalana. Per obra d'ell la llengua catalana és avui la normal dintre la Diputació de Barcelona; i les seves *Memòries* endreçades al Cos provincial, un cop reunides, formaran un llibre tot català, on per primera vegada després d'extingides les nostres Corts, la llengua catalana torna a formar programes de reformes, de deliberacions i de govern. Per obra d'ell, el català i no cap altra llengua ha estat la usada sempre en els treballs previs i en el funcionament de la Mancomunitat de Catalunya. En la història de la nostra llengua més representarà la data del 1914, perquè en ella fou enunciat i emès en llengua catalana l'emprèstit de la Mancomunitat, que no per les obres literàries —sigui quin sigui llur mèrit intrínsec— que en aquell mateix any es publiquessin. Un *títol* de l'emprèstit, redactat en català, té per mi una transcendència històrica tan gran com el pergamí més antic que, deseixint-se de la llengua llatina, fou redactat en la nostra materna, allà en els segles XI o XII.

I el secret de tot això és que en Prat de la Riba, al servei d'una ideologia puríssimament nacionalista, com molt pocs, usava d'una serena gosadia, com ningú. Com el rei Mides que, ambiciós de les riqueses, tot se li tornava or entre les mans, en Prat de la Riba, ambiciós de la plenitud nacional de Catalunya, en res no pensava que no ho posés en funcions d'Estat. Ço que en l'un era càstig dels déus a la seva avarícia, era en l'altre providencial recompensa al seu patriotisme.

Agost de 1917

[*Comentaris (1915-1917)*, p. 115-119]

Discurs de gràcies en els primers Jocs Florals de Nostra Parla

Senyora:
Excel·lentíssim senyor:
Senyores i senyors:

És amb veritable emoció que vinc a dirigir-vos la paraula i no gosaria de ferho si no fos per la inexorable consuetud floralesca que vol que el parlament de gràcies vagi a càrrec d'un membre forà del Consistori. No em negueu la vostra benvolença, car hi ha un motiu que m'ha de valer de mèrit davant dels vostres ulls: la meva amor a Mallorca.

I em ve molt de lluny, senyors, aquesta amor. Una de les disciplines literàries a què especialment he consagrat el meu estudi és la història de la literatura catalana. Sabeu com se'm despertà? Quinze anys enrere, llegint en l'edició d'en Jeroni Rosselló que aquella selva d'exemples i al·legories que és el *Fèlix* de Ramon Llull, començí d'interessar-me per la figura del coratjós atleta de la Creu, el visionari de Randa, l'ermità de Miramar... Llegia a l'ensems les gestes de la Conquesta narrades amb homèric llenguatge pel rei en Jaume, i tot em feia créixer el desig de conèixer la vostra illa —atzur i or.

Hi vingué tot d'una... i tant m'encativà la sirena, que ja és aquesta la quarta vegada que retorno a sos braços.

Jo he recorregut a peu, en devot romiatge d'amor a la vostra serra,

esquerpa cadena de puigs gegantins,

i la vostra plana, que tant recorda el Camp de Tarragona; jo m'he banyat en les vostres cales, acollidores i amagades com un tàlem furtiu, i en els vostres gorgs, turqueses i maragdes encastades en la roca; jo m'he passejat pels vostres jardins, que ens parlen del Laci i de Florència, i he experimentat l'horrible pesombre de la visió dantesca de les coves... En la vostra illa he fruït hores de les més dolces de la meva vida, i en ella sóc rebut per braços amicals, que responen abraçada amb abraçada.

Per tot això l'estim la vostra illa, i per tot això us prec d'escoltar-me amb benvolença.

En Miquel dels Sants Oliver ens parlava suara de l'antiga germanor entre els mallorquins i els catalans de les dues primeres generacions de la Renaixença literària.

Aquesta germanor seguí perdurant i encara perdura: les obres de n'Alcover, d'en Costa i Llobera i de n'Alomar editades a Barcelona, em guarden de mentir. I fixant-nos només que en els tres darrers mesos, veiem que *La Revista*, de Barcelona, publica la *Cançó d'ahir*, volum de poesies del meu fraternal amic en Miquel Ferrà: veiem que l'Institut d'Estudis Catalans edita la fidelíssima i àgil versió de la *Mireia* de na Maria Antònia Salvà, on es confonen en una sola llum el sol de Provença i el sol de Mallorca; veiem que aquests dies mateixos les premses de la Ciutat dels Comtes gemeguen de voler multiplicar la magna versió de Virgili de mossèn Riber, monument de les nostres lletres.

I aquella germanor de què us parlava continuarà per ço com un igual esperit —que no vol dir absorció, sinó comunitat— batega en els poetes de la novíssima generació, la que avui llorejada pel Consistori i aclamada per tots vosaltres ha rebut consagració de poètic mestratge en aquesta sala.

Siguin els que la providència vulla els destins polítics i econòmics de l'Estat, la nostra germanor continuarà sempre, car ella es basa en un fet indestructible: la identitat de la llengua.

Jo no dubte que serà possible de vegades que els interessos materials de Mallorca i Catalunya no siguin exactament els mateixos. Quantes vegades fins dintre d'una ciutat —com nostra Barcelona per exemple— també són oposats els interessos d'un barri als d'un altre, i no per això es trenca l'harmonia ni la solidaritat ciutadana! Però els nostres interessos espirituals seran sempre els mateixos. Al que vulla contraposar Catalunya i Mallorca, si és miop que Déu l'il·lumini..., però si és un traïdor que el puguem veure com el Dant veié Bertran del Born, en càstig d'haver sembrat la discòrdia en la família reial anglesa, que

> il capo tronco tenea per te chiome
> persol con mano a guisa di lanterna.

Benauradament, però, si el vulgus d'ací i el d'allà l'un a l'altre es desconeixen, tots els qui ocupen un lloc eminent en els desinteressats i nobles mestres de la intel·ligència —es coneixen, es comprenen i s'estimen. Talment la vostra plana i la nostra terra baixa tampoc no es veuen, però els pics de la vostra serra i el Montseny i el Pirineu sí que es veuen, i per damunt dels amples camins de la mar, es parlen càlides paraules d'amor.

La nostra solidaritat lingüística és cabalment ço que representa l'entitat Nostra Parla —fundada i presidida per un mallorquí—, organitzadora d'aquests Jocs Florals; solidaritat que des de fa anys també s'és traduïda a Mèxic i a l'Amèrica del Sud, amb associacions i amb periòdics de mallorquins, valencians i catalans.

Per això aquests Jocs Florals són cosa diferent de tots els altres —car a més d'una festa de poesia són una festa de germanor. Ells s'aniran celebrant d'any en

any per totes les regions que parlen la nostra llengua... I a l'hora de triar a quina li pertany l'honor de la primera festa, l'esquerp hereu de Catalunya cedeix la davantera —per amor i cortesia— a sa germana la graciosa fadrina de Mallorca. La nostra nacionalitat és filla del rei en Jaume i la nina dels seus ulls, aquell *regne dins la mar* que tant l'enamorava, ha d'ésser a tota hora preferida.

En aquesta festa de la nostra llengua feu memòria, mallorquins, de tots els altres que la parlem. Recordeu els de Catalunya —a qui molts defectes se'ns han de perdonar per la nostra amor ferrenya i intransigent a la llengua pàtria; els de València, terra de tarongers i de palmeres qui s'adorm damunt la glòria d'haver-nos donat en altres temps els millors poetes; els del Rosselló, que avui vessen amb serè estoïcisme la llur sang generosa i heroica; els de la petita Andorra, els únics que no reben en la vida pública la ingerència d'una parla forastera; els que agregats a Aragó ja fa molts segles mantenen amb ferma constància la llengua de l'avior; i aquells d'Alguer, últim rastre d'una política gloriosa dels sis mil descendents dels barcelonins que en el segle XIV repoblaren aquella ciutat i encara avui, havent resistit impàvids l'escomesa de tantes llengües forasteres, podem comptar-los en la germanívola comunió de la nostra llengua... Llengua única i llengua diversa en cada regió, com és única i és diversa en cascuna d'elles la claror del cel i la verdor de la terra. Com digué en Maragall:

> Nostra parla suau que s'acolora
> amb mil reflects, de nostres valls semblants,
> de tots nosaltres és prou entenedora:
> tots els obrim els braços, quan ens diem germans.

Llengua que nosaltres estimem perquè és la nostra; llengua que ens sembla la més formosa perquè la mare ens l'ensenyà, i llengua que, no sols en nom de la tradició, sinó també en nom de la llibertat, de la igualtat, de la democràcia i del nostre amor propi —si no volem continuar en la vergonya d'ésser ciutadans de segona classe— hem de voler que imperi lliurement en la vida pública de l'Estat.

Vaig a finir, senyors, i en finir m'adon que no he complert el tema imperiós del meu parlament. Ja és tard. Mercès, doncs, a tots. Mercès a l'Excel·lentíssim Ajuntament d'aquesta noble Ciutat de Mallorca, patró munificent de nostra festa; mercès als poetes que hi han concorregut amb obres tan inspirades com les que tots hem aplaudit; mercès també als altres, car no hem tingut premis per tothom qui en mereixia; mercès als generosos donadors; mercès a vosaltres —dames i damisel·les— qui ompliu aquesta sala d'un perfum de beutat i de cortesania.

Personalment, mercès a tots per la benvolença amb què heu acollit aquest parlament, mal embastat a darrera hora, i mercès a l'entitat Nostra Parla que em cridà a l'alta honor de membre del primer Consistori.

I en nom de tots: de l'Excel·lentíssim Ajuntament, de Nostra Parla, del Consistori, de poetes i del públic —mercès a vós, gentilíssima regina, que des d'aquesta enlairada cadira heu volgut presidir la nostra festa. La vostra bella imatge i la vostra alta intel·ligència són ben dignes, Senyora, del fervorós homenatge que tots hem vingut a rendir-vos.

I ara, adéu-siau, i a reveure.

HE DIT.

Ciutat de Mallorca, 7 d'octubre de 1917

[*Comentaris (1915-1917)*, p. 121-128]

Missió de l'Ajuntament de Barcelona en l'obra de cultura de la ciutat (1922)

Senyores, senyors:

No excusaré amb paraules de modèstia (com sol fer-se) la meva presència en aquest lloc, per tal com sé que m'hi haveu cridat per la investidura que dintre poques hores deixaré.

Durant quatre anys, l'objecte gairebé únic del meu treball, la meva preocupació constant, ha estat la Comissió Municipal de Cultura: permeteu-me que encara us en parli avui, quan deixo de presidir-la i de pertànyer-hi.

I és amb gust que us en parlo, i és amb gust que n'he parlat sovint, massa sovint potser:

Del que se n'omple el cor, vessa la boca.

Vosaltres, amics de la instrucció i amics particulars meus gairebé tots, heu anat seguint pas a pas la nostra obra. Heu cridat els directors de les nostres institucions (ara mateix ho recordava la vostra Secretària) perquè us expliquessin llurs orientacions i llurs tasques; molts de vosaltres assistíreu a la conferència del 9 de juny, on vaig exposar gràficament el complex del treball elaborat per la Comissió Municipal de Cultura; d'altres ens acompanyàreu aquests darrers dies: diumenge a l'exposició de les adquisicions dels museus en el darrer termini; dilluns a inaugurar els grups Baixeras i La Farigola, i a visitar les obres, ja prou avançades, dels altres quatre grups en construcció; i ahir mateix éreu amb nosaltres a començar els pavellons de l'Escola a l'aire lliure del Guinardó i de l'internat de Vilajoana. Seria, doncs, una insistència imperdonable, a vosaltres que tan bé ho coneixeu, de parlar-vos encara de tot el que la nostra Comissió ha fet. Per això, si voleu, deixant avui les realitats, anem als projectes. La tasca ja acomplida és prou sòlida per a avalar-los. No és temerari que somiï possibles néts el qui es troba voltat de molts i molts fills. D'altra banda, pensar en tot el que manca fer, és el gra d'inquietud, és l'esperó de descontentament que tota actuació fecunda ha de tenir. Si només penséssim en la tasca desenvolupada, si només giréssim els ulls enrere, potser ens tornaríem estàtues de sal.

Respecte a escoles, l'actuació nostra ha estat sobretot la de *creació* de tipus; la futura serà especialment de *multiplicació*, d'acomodar els tipus creats al coeficient numèric de Barcelona. Calculant la nostra població en 1.000.000 d'ànimes (que frec a frec hi estem), la població escolar és de 100.000; però sols en un esdevenidor

molt i molt llunyà cal pensar que tota ella assisteixi a l'escola pública. Els prejudicis socials fan que molts ciutadans prefereixin per a llurs fills l'escola privada, fins en el cas d'ésser molt inferior a la pública; l'Estat no exerceix degudament la coacció contra els pares que negligeixen el deure escolar; gran nombre de nois, tot i anar a l'escola, en surten abans dels catorze anys: els uns per seguir estudis tècnics o de batxillerat; els altres per posar-se a treballar. Avui, a l'escola pública de Barcelona, hi assisteixen uns 16.000 nois: hem de pensar, doncs, per a un esdevenidor molt immediat, de poder-n'hi allotjar de 20.000 a 25.000.

Greus són els inconvenients de l'organització escolar de Barcelona. Hi ha més de 600 escoles privades, amb mètodes i procediments d'ensenyament tan diversos que això explica, entre altres causes, l'endarreriment de formació escolar dels nostres nois, en relació amb els d'altres ciutats. Cal, doncs, anar a la unificació de tota l'obra escolar de l'ensenyament primari de la ciutat, donant un tipus d'escola amb unes mateixes finalitats i característiques d'organització. Amb això hi guanyarà tota la formació intel·lectual dels nostres nois. Cal, ensems, que l'escola primària prepari els nois per a les escoles tècniques elementals de tota mena, passant per les escoles prevocacionals i les d'aprenentatge.

L'escola nova no és sols l'edifici nou. Gosaria dir que l'edifici nou n'és la part secundària. El més important n'és l'organització, el mestre, l'esperit. Malaguanyades tantes despeses, malaguanyada generositat dels donadors, si l'escola nova no fos més que un magatzem d'escoles velles!

Per això els nous grups escolars no podíem inaugurar-los que no fos sota un règim que en garantís l'esperit, que en garantís l'eficàcia. Fins aquí tots (i en dir *tots* comprendreu que faig reserves mentals)... fins aquí tots estàvem d'acord. D'aquí en avant se'ns obrien dos camins: un, el de l'escola municipal, que tants bons fruits ens ha donat al parc de Montjuïc, a Vilajoana, a l'Escola d'Oficis de la Dona, a l'Escola del Mar; l'altre, arribar a un règim d'avinença amb l'Estat.

Propugnadors en tots els ordres, del més ample govern municipal, aspirant que la gran ciutat sigui la mestressa dels seus destins, és clar que ens abellia profundament la idea de l'escola netament, purament, exclusivament municipal. Vàrem vacil·lar un moment: compreníem tot l'abast del nostre determini; una consideració s'alçà potent en la nostra consciència: l'Ajuntament, representant de tota la ciutat, ha d'enfocar les qüestions democràticament, les ha de resoldre a favor del major nombre, de la totalitat si és possible, anant sempre a solucions de conjunt. Havíem de deixar de banda la satisfacció de la nostra amor pròpia personal i col·lectiva per fer allò que fos més beneficiós per als infants de Barcelona. Unes quantes escoles bones no resoldrien el problema: el que cal és que totes les escoles dolentes desapareguin i que les que s'alcin damunt siguin coordinades. Fer experiments *in anima vili*, molt bé: fer-los damunt els nostres nois, seria un crim! Tot i que anéssim creant nosaltres noves escoles municipals, la vella escola nacional de piset i cartipàs, aque-

lla escola endarrerida, invertebrada i sense esperit, subsistirà encara; i tots els que hi anessin serien les seves víctimes, però també les nostres. Calia anar per un camí que dugués, en un terme relativament pròxim, a la desaparició d'aquella escola pintoresca. D'altra banda, calia redimir del règim absurd i del local deficient tants i tants bons mestres (gent preparada, treballadora i abnegada) com hi ha a l'escola nacional, mestres que no havíem de mirar com els nostres enemics, sinó com els nostres més preciosos col·laboradors. Calia, doncs, aprofitar-los. Per tot això se'ns imposava un camí: el de pactar amb l'Estat.

Per sort, en el Ministeri i en el Consell d'Instrucció Pública vàrem trobar-hi homes que capiren tot d'una l'abast del problema i de la solució que hom pogués donar-hi, homes de clara intel·ligència i de bona voluntat. Així poguérem arribar ràpidament a la solució que representa el Reial decret de 17 de febrer de 1922, que és el reconeixement de la capacitació de la ciutat de Barcelona per a regir les seves escoles. El patronat escolar (format pel senyor alcalde president, els vocals i l'assessor de la Comissió de Cultura, el cap de la Inspecció provincial i una senyora mestressa de la Normal), per la seva composició i per la seva facultat de triar el personal docent entre tots els mestres de l'escalafó espanyol, és prou garantia per al funcionament dels nous grups escolars. Anem a fer una obra en la qual Barcelona restarà joiosa. L'organització d'aquests grups és encara completada amb mestres municipals de pàrvuls, d'educació musical i d'ensenyaments artístics, i els escolars gaudiran del més acurat servei mèdic.

Ja sé que a la nostra obra, d'una i d'altra banda, li han sortit enemics i detractors. No és aquest un lloc ni una avinentesa de lluita; però vull repetir ben alt que si d'una cosa, entre les altres de la seva múltiple activitat, està satisfeta la Comissió de Cultura d'aquest bienni, és de l'organització dels nous grups escolars, que representa un nou redreçament de l'escola pública a Barcelona i que obre una era nova en l'ensenyament dels nostres infants.

Per a l'obra de conjunt que nosaltres projectem, és menester comptar amb una cosa essencial: els mestres.

Per als grups Baixeras i Vallcarca, i els que s'estan construint (tots plegats a punt de funcionar dintre d'un any i mig) calen 150 mestres, sense comptar els grups inclosos en el pressupost de la dècima, que també es començaran a bastir tot just hagi aprovat el Govern aquest pressupost. Necessitem aleshores 50 mestres més. Quan tinguem els 25 grups escolars construïts segons el pla aprovat per l'Ajuntament, el 14 de juny de 1917, aleshores caldrà disposar de 500 mestres aptes per a col·laborar en aquestes obres.

Si tota l'educació dels nois barcelonins pogués estar en mans de la ciutat, caldrien 2.000 mestres de cultura general, comptant sempre a raó de 40 o 50 alumnes per classe.

Aquestes dades exigeixen que el problema del reclutament de personal sigui

quelcom molt important, i són una de les causes que han fet resoldre la qüestió del personal de Baixeras i Vallcarca en la forma que ho hem fet. Convençut l'Ajuntament que té raó, haurà de seguir el seu camí, desitjant evangèlicament que els morts enterrin llurs morts i sense fer gaire cas tampoc d'aquelles protestes avalades només per grans projectes i realitzacions migrades.

Per determinar el nombre d'infants que a Barcelona necessiten els beneficis de la vida a l'aire lliure, s'encarregà al Servei de Sanitat de la Mancomunitat de Catalunya que investigui amb nois de les nostres escoles el tant per cent d'escolars, a qui està aconsellat un tipus d'escola a ple aire. Ha donat el resultat següent: al 53 % dels infants examinats, no els entra el sol a les cambres on dormen; el 64 % no dormen sols; el 78 % de nous necessiten règim de vida a ple aire. Dades aclaparadores! No essent gaire exigents, vol dir 50.000 nois barcelonins, més de 10.000 d'entre els quals aviat puguin assistir a l'escola pública, han de fer escola i salut a ple sol.

Avui, entre Colònies Escolars, Escola de Mar, Escoles de Bosc i Banys de Mar, atenem solament uns 4.500 infants.

Els parcs adquirits per l'Ajuntament (al Guinardó, a Can Puig de l'Arrabassada, a Martorelles i a la Font Groga) permetran d'ampliar molt el nombre d'infants, que no sembla lluny si es fa realitat el nostre somni. Allà on el Camp de Tarragona i el Priorat confinen, grans hisendes ens han estat generosament ofertes per aquell patrici a qui tant deurà (a qui ja deu tant) la nostra Barcelona: n'Eduard Toda. Ja les imagino, aquelles grans colònies de la Daumera, de la Bartra, de la Xurivia i dels Crous, on els infants (nois i noies), ensems que enrobustrien el cos, rebrien entre boscos i conreus un ensenyament agrícola i d'indústries rurals; les imagino, aquelles altres colònies a la platja de Cambrils, vigilades i dirigides, unes i altres, de dalt de les velles muralles del castell d'Escornalbou.

L'ensenyament dels defectius és un problema la resolució del qual pertoca més directament que cap altre a l'Ajuntament: l'Estat l'ha deixat de banda, i al particular li és difícil de subvenir-hi. El nombre total d'infants defectius ha de comptar-se, a Barcelona, en uns 1.000. Si dels infants normals n'aniran aviat a l'escola pública d'un 20 % a un 25 %, dels defectius hem de comptar-ne el doble, o sia 500. Barcelona, que l'any 1800 ja prenia cura dels sordmuts i l'any 1820 dels cecs, no s'ha quedat, modernament, endarrerida. Tots coneixeu la nostra institució de Vilajoana, amb les seves tres escoles aptes per a 250 infants. Ahir mateix inauguràvem les obres d'ampliació amb els pavellons per a l'internat, que duran tot seguit el nombre d'escolars a 500. L'internat és indispensable per la gran pèrdua que l'ensenyament dels defectius pateix en les hores de vida familiar lluny de l'escola, per la dificultat que representa a moltes famílies haver d'acompanyar aquests infants, la major part dels quals, d'altra banda, no poden anar-hi, i per tal com, essent molt car el tipus d'aquestes escoles, és difícil que altres ajuntaments de parla catalana n'estableixin, i cal facilitar que els nois de fora puguin instruir-se també a Vilajoana.

De cecs, més aviat se'n disminueix el nombre, car, amb la major cura i higiene que avui es té amb els acabats de néixer i fins i tot quan els nois són grans, es treuen les probabilitats que esdevinguin cecs per abandonament.

Cal comptar, doncs, amb un nombre aproximat de cecs com el que actualment existeix.

Fins fa poc, es donava ensenyament musical a gairebé tots els cecs, tant als que hi tenien disposició com als altres. Ara donem una formació professional d'acord amb el que són aptituds i condicions del cec. Ultra això, com que el treball del cec és difícil que pugui competir amb el del vident, estem organitzant uns obradors on els cecs, amb la col·laboració de vidents, puguin produir per guanyar-se dignament la vida. Aquesta obra d'assistència social era el que mancava a l'Escola Municipal de Cecs.

L'Escola de Deficients amplia també la seva acció. Fins ara solament eren admesos els tipus de nois lleugerament deficients, i, per tant, fàcilment educables; però resultava que fora d'aquesta obra educadora quedaven infinitat de nois deficients, fins i tot els de desviacions de la conducta, que no tenien lloc a posta on educar-se. D'ara endavant, el tipus de noi de deficiència lleugera tindrà el seu lloc de formació en classes especials dels nous grups escolars que basteix l'Ajuntament. Lligades, aquestes classes, per llur direcció tècnica, als laboratoris de Vilajoana quedarà així descongestionada l'Escola de Vilajoana, de manera que hi podran anar els tipus d'escolars de deficiència més greu, amb totes llurs variants i característiques.

Transformades en internat les escoles de Vilajoana, queda resolt el problema de l'educació de tots els defectius de terres de parla catalana. Aquestes escoles en règim d'internat estan projectades per estatjar-hi 500 escolars, que és la població de defectius de totes menes que podran concórrer a la institució del nostre tipus en un termini breu.

I no n'hi ha prou, d'augmentar la capacitat de l'escola, i de portar-la, d'aquí a uns quants anys, a un altre indret, a la plana del Besòs o del Llobregat, quan sigui un fet que tots els defectius de la ciutat i molts de fora hi acudin: cal també augmentar la complexitat del seu organisme amb les classes de sordmuts i de tartamuts, prenent cura de tots els matisos. I cal ampliar els obradors que avui amb tant d'èxit ja funcionen, per tal que els nois sortits de l'escola trobin sempre un lloc on treballar, sense caure en l'explotació que tan iniquament sol exercir-se contra els defectius que treballen en la indústria particular. Cal establir també classes per a deficients adults, i biblioteques per a cecs, en diversos indrets de Barcelona.

Un altre problema gravíssim és el de la formació professional. Els primers passos estan donats, els fonaments hi són: hem creat el tipus d'escola que l'endarreriment del nostre obrer exigeix, hem enllestit un cens obrer, i hem posat tota la nostra força a gestionar que el Govern faci complir la Llei d'aprenentatge, que d'ençà de la seva promulgació (any 1911) és lletra morta.

En escometre la reorganització de les escoles complementàries d'oficis, encarregàrem primerament la formació d'un cens obrer a l'Institut d'Orientació Professional, amb l'objectiu de determinar el nombre d'aprenents dels diversos oficis que hi ha actualment a Barcelona i el nombre d'obrers que hom considera mancats d'una ensenyança de perfeccionament, per tal de determinar amb certesa el nombre d'escoles a crear. El nombre d'obrers, aprenents i fadrins que, segons aquest cens, estan en disposició d'assistir a escoles tècniques de primer grau, puja a uns 12.000. Els obrers que avui reben ensenyament en els diversos centres de Barcelona (escoles complementàries de l'Ajuntament, Escola Elemental del Treball, Escola Industrial, Escola d'Arts i Oficis i Belles Arts, ateneus obrers, etc.) sumen uns 3.000 escassament, una quarta part.

Aquell cens obrer serví també per a determinar l'indret de la ciutat on radiquen les indústries, per poder situar degudament les escoles complementàries en lloc de majors nuclis obrers i responent llurs ensenyances a les característiques de cada barri industrial.

Una de les necessitats de Barcelona, tant com l'ensenyament complementari d'oficis, és la formació comercial elemental dels nostres dependents de comerç.

L'Ajuntament ha iniciat aquest ensenyament, convertint-lo en una escola complementària de vespres, acoblada en els mateixos edificis escolars tot just inaugurats. En el pressupost vigent, i per a començar el curs que ve, hi figura una consignació de 15.000 pessetes. A tots els edificis escolars caldrà que hi hagi escoles d'aquests tipus.

Una de les accions que ens ha preocupat majorment ha estat els ensenyaments femenins, amb l'objectiu de posar la dona en condicions d'assolir una independència digna, i amb l'objectiu també d'enlairar la vida de les nostres noies obreres.

Hem creat el tipus d'escoles complementàries comercials que serveixen com a escola de continuació i preparació comercial. N'hi ha dotze de creades, i hi reben les noies una ensenyança comercial suficient per a ingressar tot seguit en despatxos.

La formació domèstica de les noies obreres podrà dintre de poc intensificar-se, car les mestresses d'ensenyament domèstic que acaben ara llurs estudis a l'escola de la Ronda de Sant Antoni, núm. 19, ultra donar aquest ensenyament a les escoles municipals, podran organitzar cursos volanders en altres institucions d'ensenyança, societats culturals, etc.

L'Escola de Labors i Oficis de la Dona, amb les seves tres escoles d'aprenentes, de perfeccionament d'oficis i domèstica, és un tipus feliçment trobat, i que cal anar repetint en diversos indrets de Barcelona. Molt aviat podran començar les obres per a establir-ne una a Sant Martí, en el vell i històric casal dels cavallers de Malta, que la família Guarro cedeix generosa a la ciutat.

La formació de personal tècnic per a la direcció de tota mena d'institucions de cooperació, sindicats, societats de previsió per a malalties, etc., és un altre problema que la realitat planteja.

La majoria d'organitzacions d'aquesta mena que hi ha a Barcelona, no tenen al davant gent preparada amb tècnica especial per a regir-les. És una de les obres que ha de dur a terme la Comissió futura mitjançant cursets, etc., donats en algunes de les institucions que té l'Ajuntament, com les escoles complementàries d'oficis.

L'Ajuntament de Barcelona, però, no podria acontentar-se de la seva obra escolar, per molt completa que arribés a ésser. Part de l'alta cultura, que l'Estat té negligida i a la qual la mancomunitat no pot suplir, cau també dintre l'esfera de l'acció municipal. D'aquí la tasca intensa i fecunda de les autònomes Junta de Museus i Junta de Ciències Naturals.

Els serveis i les col·leccions de Ciències Naturals, en aquests darrers anys, han pres tanta volada que ja són insuficients els locals de què la Junta disposa, i ho seran encara quan pugui ocupar també el local del Museu de Catalunya detentat avui per l'Escola Municipal de Música. La col·lecció zoològica, demés, ja no pot seguir instal·lada com ho estava fa trenta anys. Cal traslladar-la a un indret (i no és difícil de trobar-lo, fins i tot sense allunyar-se'n gaire) on les espècies puguin estar en aparent llibertat i dins un ambient semblant al de llur origen. Un turó de les més pròximes ramificacions del Tibidabo (que, naturalment, tindria exposicions i temperatures diverses) seria un lloc ben apropiat, que permetria de fer ensems un parc zoològic i un jardí botànic. Amb suficient extensió de terreny, caldria bastir-hi els edificis per a museus i laboratoris, segons un pla arquitectònic que en permetés l'eixamplament progressiu. L'exhibició en ambient natural de les espècies exòtiques i l'explotació zootècnica de les indígenes en el parc, les grans sèries sistemàtiques i els grups naturalitzats en el museu, el treball d'investigació en els laboratoris, les publicacions com a fruit d'aquest treball, etc., vet aquí la complexa activitat que desplegarà la Junta de Ciències Naturals. El treball constant de caça i de recerca en el nostre territori i fora; els grans donatius, com l'herbari Cadevall, la col·lecció malacològica Bofill i Poch (una de les millors del món), i llegats tan importants com el material geològic d'en Marian Vidal (per no parlar sinó dels més valuosos i recents), fan inajornable la qüestió d'espai.

En vint anys ha sortit del no-res un Museu d'Art i d'Arquitectura, que avui és ja un orgull de Barcelona, i les nostres col·leccions són conegudes de tots els especialistes i el nom del nostre museu és citat ben sovint en monografies d'història de l'art. L'antic edifici de la Ciutadella, notable mostra de l'arquitectura militar del segle XVIII, tot i els cossos laterals que li foren adjuntats, vessa ja de materials, i s'imposa desglossar-los.

Un Museu d'Art Modern és ja format i a punt d'obrir-se al públic en el Palau de Belles Arts, on la sèrie cronològica de l'art catalana del començament del

segle XIX ençà mostra els empelts de tots els moderns corrents artístics. Encara som a temps de reunir les obres dels nostres mestres, les obres cabdals i les altres, perquè els museus han de tenir una directriu històrica, no purament estètica. Per a l'enfortiment d'aquest Museu contemporani, serà, com ho és, un factor de la més alta força la tasca de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art. El Saló de Primavera reuneix cada any la producció més granada, i en les sales retrospectives acobla i estudia monogràficament l'obra d'un artista. Les exposicions catalanes a l'estranger, obra de la mateixa Junta, produiran, a part d'expandir la coneixença de l'art nostra, un altre benefici: el de l'intercanvi amb els artistes estrangers que vénen a la nostra exposició. Potser també calgui desglossar un Museu Barceloní dels segles XVII i XVIII, acoblant-lo entorn de l'obra del mestre Viladomat, exemple de com un home pot vèncer les dificultats socials que s'oposen al pas del seu geni, com a ell se li oposava l'organització gremial.

Quin millor estatge d'aquest museu que la Casa de Convalescència, bellíssima construcció del segle XVII que té la col·lecció més rica de Viladomats?

Caldrà aviat individualitzar també el Museu Arqueològic, que avui té ja la més interessant sèrie ibèrica, fornida per l'Institut amb les seves excavacions, i que també fan particularment remarcable les antiguitats eivissenques i les excavacions d'Empúries.

L'eix de les nostres col·leccions, però, serà sempre el Museu d'Art Medieval i Moderna, el veritable arxiu de la cultura catalana. La nostra sèrie de teixits, avui la tercera del món; la col·lecció única de pintures murals que ara acaben d'instal·larhi, element indispensable per a l'estudi dels orígens de la pintura a Occident; els retaules gòtics, la ceràmica de Paterna i altres sèries, li donen ja una valor per tothom reconeguda. Algunes excavacions a Andalusia, sàviament disposades, podrien donar-nos el gran Museu de Ceràmica Espanyola, que Espanya encara no té, per vergonya seva. Compres i dipòsits de taules i de col·leccions senceres, avui mig amagades a la vista del públic, enlairarien també a la categoria d'única la nostra sèrie de pintura gòtica. Les hores passen ràpides. Després del relaxament dels anys de guerra, el comerç d'antiguitats ha reprès la seva força; els preus munten i els objectes desapareixen: malgrat les prohibicions de l'aranzel (que no sabem fins a quin punt seran mantingudes) ço que no hàgim portat al nostre Museu també haurà desaparegut dels camps i de les muntanyes, de les esglésies i dels palaus. Cal afanyar-se i cal desprendre.

Barcelona està en situació de tenir un gran museu, centre d'estudis de la cultura dels pobles del migdia d'Europa, on els materials, comprovant les nostres relacions amb l'Orient i amb les nacions veïnes, i la influència mútua de llurs cultures, s'hi apleguin i hi siguin estudiats. Seguint el camí dels darrers anys, el tindrem, aquest gran museu.

I ens cal, demés, sistematitzar el Museu de Reproduccions, de valor pedagògic

per a tothom i de valor comparatiu per als estudiosos, que trobaria un digne allotjament en el palau que avui ocupa la Fira de Mostres.

I convindria d'iniciar un Museu d'Escultura Comparada, amb un nucli central de tota l'escultura espanyola, que fes de Barcelona la seu d'aquests estudis a través de totes les èpoques. I és urgent, molt urgent, la formació del Museu d'Etnografia; que, si tardéssim gaire, ja no hi seríem a temps. I té un interès sentimental per a tots nosaltres un Museu de Records Ciutadans, una mena de *Carnavalet* barceloní, on molts d'objectes que no tenen cap altre valor que llur vinculació a la història de la ciutat han de trobar devot acolliment.

Instal·lada la Junta de Museus en l'antic pavelló regi del Parc, quan n'ocupi també la planta baixa serà el moment de donar tot l'impuls a la biblioteca especialitzada d'art i a la conservadoria de gravats. Exposicions periòdiques han de posarne als ulls del públic la rica col·lecció.

El concurs per a triar el projecte del Teatre de la Ciutat que ha d'alçar-se a la Via Laietana, està fallat en el seu primer grau, i aviat ho serà en el segon i darrer. Caldrà tot seguit bastir-lo, dotant així la nostra ciutat d'un bell monument públic i d'una institució que tant podrà, juntament amb la Banda Municipal, contribuir a l'educació del nostre poble. A redós seu, l'Escola d'Art Dramàtic i el Museu del Teatre, feliçment iniciat i que ja compta amb interessants col·leccions i promeses d'altres, adquiriran més d'interès, més vida.

L'Arxiu de Barcelona tindrà ben d'hora el seu magnífic palau, digne de la grandesa històrica de la ciutat. Febrosament avancen les obres de l'antiga Casa de l'Ardiaca, adquirida per l'Ajuntament per estatjar-hi el seu arxiu. La Reforma la posarà encara en relleu quan hagi aterrat les cases de la plaça Nova i el vell casal de l'Ardiaca Desplà s'enlairi damunt la muralla i les tres torres romanes. L'antiga documentació del Consell de Cent va reunint al seu entorn les altres col·leccions documentals de la ciutat: els arxius dels gremis comencen a entrar-hi per compra o per dipòsit; acabem d'adquirir tot l'Arxiu de la Vegueria; el de l'Hospital, l'històric de Protocols, i d'altres encara hi tindrien llur més digne estatge. Vora els documents, els llibres: tot ço que hi hagi publicat d'història de Barcelona i de Catalunya, la història municipal estrangera... Tot això ha d'ésser-hi i ja comencem a tenir-l'hi.

La sèrie d'estampacions barcelonines: la dels llibres, opuscles i fulles volanderes que han recollit les commocions polítiques i socials de la nostra Barcelona, de la Guerra dels Segadors a l'Assemblea de parlamentaris i les darreres vagues sindicalistes; la de tots els periòdics i diaris, efímers batecs d'un idealisme, ressò mai estroncat d'un interès; la de tots els llibres que parlen de la nostra terra (notes de viatge, memòries de guerrers) la documentació biogràfica dels barcelonins il·lustres; totes elles són sèries que han d'anar-se integrant a la biblioteca del nostre Arxiu. La compra de la rica col·lecció d'en Babra, acordada abans d'ahir, el donatiu esplèndid de n'Eduard Toda, i altres contribucions encara, ens permeten de veu-

re com a molt pròxima la plenitud del nostre Arxiu. I encara hem d'afegir-hi la valuosa deixa de la Biblioteca Massana, l'Arxiu del llegat Martorell, l'obrador de neteja i restauracions i l'Oficina de Publicacions Històriques, per tenir una idea de tota la complexitat que projectem per a l'organisme de l'Arxiu. L'Oficina de Publicacions ha d'acabar les sèries documentals, que ja està donant a llum d'anys ençà, ha de seguir les seves investigacions monogràfiques, ha d'iniciar la publicació per períodes de la magna història de la ciutat. La prehistòria i els dos mil anys de vida ciutadana han de passar sota els ulls dels barcelonins, estudiats sàviament, documentadíssimament. (I no us estranyeu si us parlo amb tant d'entusiasme de l'Arxiu: fa molts d'anys que m'hi vaig entrenar en la investigació històrica, i per sempre hi tindré la meva amor posada.)

Encara hi ha un altre problema, que només l'Ajuntament pot resoldre i cal que ho faci: és el de la Biblioteca de Catalunya, aquest modern i imprescindible instrument de treball que la manca de lloc amenaça de malmetre. Jo me la imagino, la Biblioteca, instal·lada amplament en les grans sales que avui ocupa l'Hospital de la Santa Creu (ja comprat per l'Ajuntament i en camí de fusionar-se amb el de Sant Pau); jo me l'imagino, el melancòlic redós del pati, on els llegidors reposaran del treball passejant calmosament, o, asseguts als graons de les escales i de la Creu, meditaran consirosos; jo me l'imagino, l'Institut d'Estudis Catalans, estatjat a l'edifici que Carles III (el rei dels grans edificis públics) bastí per a Escola de Medicina.

I avui que la Universitat és ja autònoma, que perdrà tot caràcter de roda administrativa de l'Estat per ésser allò que només cal que sigui (el gran fogar de la cultura catalana), caldrà que l'Ajuntament tampoc se'n desentengui, i que, seguint el camí iniciat amb la Càtedra de Dret Marítim, en creï d'altres de les més essencials que encara manquen i, conservant-ne el patronat, les integri en la complexa vida universitària.

Vet aquí, amics, la gran Barcelona que nosaltres somiem: la Barcelona

de riu a riu del mar fins a la serra.

Emplenant-ho tot, i emplenant-la tota el buf de l'esperit.

Per aquesta Barcelona ideal ha treballat unànimement la Comissió Municipal de Cultura que avui fineix el seu càrrec. Estem orgullosos de la tasca realitzada; no volem, però, que el seu record perduri: desitgem que la Comissió successora nostra faci molt més que no hem fet nosaltres, i que ultrapassi cada una la que l'ha precedit. Sentim la recança de tot el que no hem pogut realitzar, i, com Gòrgies, en prendre comiat dels seus amics, brindem alçant el veire curull de les nostres il·lusions, brindem per aquells que ens vencin amb honor dintre vosaltres!

Els primers temps d'Acció Catalana

Actuació del nacionalisme en les corporacions públiques catalanes. Ponència aprovada a la Conferència Nacional Catalana del juny del 1922

I. És deure del nacionalisme d'intervenir i, si és possible, de dirigir les corporacions públiques catalanes, tant les polítiques o populars, com les d'altre ordre —professionals, econòmiques, científiques, etc.;— portant-hi els homes que, per damunt de tot, ofereixin més garanties de competència i d'eficàcia nacionalista.

II. Tot seguit que el nacionalisme governi o influeixi les corporacions públiques, ha d'informar-les de catalanitat, fent que imperi arreu la llengua catalana, reivindicant l'herència de l'antiga Corporació de la qual la moderna vingui a ser successora i valorant el nostre patrimoni històric, artístic i ideològic; ha de vetllar perquè llur catalanitat sigui servada davant els forasters i, encara més, si són representants oficials d'altres Estats o autoritats espanyoles; finalment, ha de procurar que la mateixa catalanitat imperi en les entitats que prestin servei per compte d'elles i ha de condicionar-la en les obres que subvencioni, entre les quals hi seran les que compleixin finalitats bàsiques de nacionalització.

III. El nacionalisme, ultra els seus principis essencials, ha de dur a les corporacions populars un programa de govern. És un deure:

a) Que totes les despeses públiques carreguin equitativament damunt tots els ciutadans mitjançant l'impost directe i progressiu que, sense excepció de persones individuals ni col·lectives, gravi totes les formes de riquesa, especialment els capitals improductius, i, mentre no s'arribi a llur total socialització, a les empreses explotadores de serveis públics; i que marges diferencials impedeixin els abusos contra l'interès col·lectiu i contribueixin a fomentar la higiene, la cultura i les estètiques públiques.

b) Que la major cultura possible sigui proporcionada al major nombre de ciutadans, vetllant perquè l'escola pública sigui en tots els ordres la millor; que sigui fomentada l'educació ciutadana i la cultura física; que la Mancomunitat i l'Ajuntament de Barcelona atenguin especialment l'alta cultura catalana; curant, de més, la Mancomunitat d'expandir periòdicament arreu de Catalunya l'acció de les institucions culturals i educadores.

c) Que la política social sigui coordinada amb la política cultural, essent nexes d'unió als instituts d'orientació professional, l'ensenyament tècnic d'aprenents i obrers, les borses de treball, els ensenyaments agrícoles elementals; que els funcionaris i obres de les corporacions populars rebin d'a-

questes el tracte més temperat a la justícia, a l'equitat i a les necessitats del temps; que siguin, en ço que en depengui, enrobustits l'esperit i les obres de cooperació, tendint a suprimir l'intermediari entre el productor i la corporació consumidora.

d) Que la beneficència, no com a obra potestativa de caritat, sinó com a deure inexcusable de justícia, sigui informada d'una espiritualitat i d'una tècnica intel·ligents i afectuoses; que sigui amatent a evitar les necessitats socials i a entendre-les allí mateix on es manifestin, i que tendeixin, quan això no sigui possible, a coordinar amplament els establiments i serveis més adequats de tot Catalunya.

IV. Amb el fi de donar organisme representatiu a personalitats naturals de la nostra terra i de satisfer millor tota mena de necessitats públiques, el nacionalisme ha d'encoratjar la mancomunitat comarcal dels petits ajuntaments.

Crònica de la Conferència Nacional Catalana, núm. 3, 1922

Discurs a la Conferència Nacional Catalana el 17 de juny del 1922

[Aleshores en Nicolau d'Olwer digué:]

Jo crec, senyors, que la primera obligació que tenim és la de nomenar president honorari de la Conferència Nacional Catalana el doctor Aleu, representant dels catalans d'Amèrica, que ha tornat de París —abandonant quefers particulars— per assistir a la Conferència i poder portar als nostres compatriotes d'Amèrica l'alè de les nostres tasques.

L'Assemblea rebé la proposta amb fervents aplaudiments, i queda, consegüentment, elegit president d'honor el doctor Antonio de Paula Aleu.

[En Nicolau continuà:]

Si alguna cosa ens ha estat agradosa en la nostra modesta actuació pública, haver-me fet l'honor que presideixi aquesta Conferència n'és la principal.

Estem convençuts que han de sortir de la Conferència grans avantatges per a la causa de Catalunya.

Passem moments de depressió i cal que fem examen de consciència. Després d'aquelles jornades, que duraren del 1917 al 1919, en què semblava que anàvem a obtenir la llibertat de Catalunya amb un petit esforç per la nostra part, ens trobem, tot i haver treballar tant, allunyats, molt allunyats de la terra promesa i en plena guerra. Això ha fet que s'hagi produït un sentiment de pessimisme al pit dels catalans, part dels quals ho donen tot per perdut, mentre d'altres creuen que alçant veus amenaçadores aconseguiran llur propòsit.

Si analitzem humanament la nostra derrota, trobarem que la culpa de no haver aconseguit la llibertat de Catalunya és col·lectiva. Els catalans no tenim la llibertat perquè no l'havem sabut merèixer. El nostre poble, que tant s'afanya a consolidar la seva posició particular, creu que la llibertat de Catalunya serà aconseguida per atzar, com aquells que esperen obtenir la riquesa per mitjà de la rifa. Amb visques i llacets a la solapa no es conquereixen llibertats. Cal esforç particular i col·lectiu.

Dos camins es poden seguir per obtenir la llibertat d'un poble; el camí de la violència i el camí del pacifisme. El darrer camí solament pot emparar-se quan es dóna a l'enemic el convenciment que, si no aconsegueix la llibertat per aquest camí, s'avançarà per l'altre. Mentre no es creï una acció de força no tindrem obert el camí expeditiu.

Per què Catalunya, després de lluitar durant tant de temps per la seva llibertat, no ha aconseguit ni tan sols una petita conquesta? Perquè tant els elements de l'esquerra com els de la dreta han tingut una actuació exclusivament política. S'ha anat a la conquesta d'actes, oblidant la plenitud de l'ideari català. S'ha encaminat

el sentir de la nació per camins concrets, vers finalitats immediates, i el lloc de les més altes idealitats ha estat ocupat per l'afany dels materialismes quotidians.

La febre d'or ha envaït el nostre poble. La indústria i el comerç, oblidant llur significació, han pensat solament en els guanys fabulosos. L'or ha estat per al nostre poble com aquelles begudes que exciten més la set. Com més or entrava a Catalunya, més en volien tenir.

Els guanys obcecaren els sentiments, i tota petició justa fou desatesa, atenentse només l'exigència. Això donà al nostre poble una gran lliçó d'immoralitat: per la força tot; per la justícia, res.

La violència envaí tots els terrenys. A una negació patronal, els obrers declaraven el boicot, al boicot seguia el *locaut* i al *locaut* la vaga general. I, en comptes de contestar a les violències amb raons, es contestava també amb violències, culminant aquestes quan la burgesia catalana sortia al carrer armada amb carrabina.

Aquestes mútues violències dividiren Catalunya, al començament del 1919, en dos exèrcits rivals que es trobaven quotidianament cara a cara i amb l'arma al braç. I a aquesta discòrdia, conseqüència de la incomprensió i de l'avarícia, es degué que el poble de Catalunya abandonés aquella campanya que era decisiva per a la consecució de la llibertat.

I ara, ja ho veieu, senyors, ho havem perdut tot, tot. Havem perdut l'or, que ens feia abandonar la causa de la llibertat. Aquell or s'ha quedat als cabarets i a les tavernes, i el que no ha estat llançat per la finestra en orgies ha estat perdut per l'afany d'augmentar-lo, comprant marcs i corones. Havem perdut l'or i la llibertat. I, si s'hagués comprès el moviment social, si s'hagués persistit en la campanya per la llibertat, a aquestes hores Catalunya tindria una grandesa, una riquesa i una força que no té.

La solidaritat nacional és desfeta i cal retornar a la coincidència per treballar per a renacionalització de Catalunya. És clar que sempre hi haurà divisions, però aquestes divisions són cabalment les que donen vida als pobles, perquè, gràcies al dinamisme nacional, creixen i progressen les nacions.

Cal, però, com havem dit, cercar una coincidència que aplegui tots els catalans, i aquesta coincidència es troba en la pàtria i en la justícia. És necessari que els pobles tinguin una consciència nacional superior que no sigui enterbolida per les diferències materials entre els homes. I això no s'aconsegueix amb campanyes electorals, que s'esvaeixen immediatament, sinó amb una tasca de cada dia, amb una tasca d'escola, de conferència, de propaganda, d'amor a l'idioma.

Aquesta tasca és la que es proposa d'iniciar la Conferència Nacional Catalana i per aquesta raó havem dividit la labor de l'Assemblea en ponències de doctrina i en ponències d'actuació. Vosaltres, doncs, haveu de fixar la conducta i els procediments a seguir.

I res més, senyors. La Conferència Nacional Catalana comença la seva obra.

Le problème de la morale neutre. Peut-on parvenir à une morale unanime? IIIème Congrès International d'Éducation Morale. Genève, 28 juillet - 1er août 1922

Plus la formation de la morale scientifique est avancée, jusqu'à parvenir à sa forme d'histoire naturelle de la moralité,[1] plus s'impose la nécessité d'une morale *normative* comme dit Wundt, adoptée d'ailleurs dans tous les plans d'éducation.

Si notre société doit être suivie d'une société meilleure, il faut qu'une éducation morale remplace l'éducation intellectualiste que nous avons reçue. Avouons-le, soyons sincères avec nous-mêmes. C'est l'éducation de ces dernières cinquante ou soixante-dix années qui nous a menés jusqu'au misérable état où nous nous trouvons aujourd'hui. Elle nous a donné comme idéal (quand elle nous en a donné un), la science ; elle s'est efforcée d'atteindre la formation de notre intelligence ; mais elle a négligé, elle a oublié la formation du caractère.

Ainsi nous avons constaté souvent que la science est l'instrument et la complice du crime individuel et collectif.

Inutile d'en citer des exemples.

C'est à Montaigne qu'on doit ces mots :

> Nous nous enquérons volontiers d'un escolier : çsait-il du grec ou du latin ? Escrit-il en vers ou en prose ? Ce n'est pas cela qu'il faut demander mais s'il est devenu meilleur ou plus avisé.

Si nous substituons les sciences aux humanités, cette observation n'est-elle pas plus exactement applicable à nos jours qu'au XVIème siècle ?

Une éducation moraliste, comme celle que nous proposons de faire, ne veut pas dire qu'il faille donner plus ou moins d'heures d'enseignement moral par semaine ni que les plans d'études doivent s'élargir dans un sens déterminé. Cela veut plutôt dire que toute la vie écolière, toute l'activité de l'enseignement, doit être filtrée par le prisme de la morale, dont elle prendra les couleurs. Cela veut dire que les valeurs morales seront placées au plus haut degré de l'échelle. Cela veut dire que, dans le domaine de la vie personnelle, il doit être établi un idéal de sérénité et non de plaisir, de justice et non de science dans le domaine de la vie collective. Et tout cela, à toute heure et en tout lieu, doit être obtenu plutôt par l'exemple que par les paroles —hélas les ennuyeux sermons moraux, qui, tant de fois, par réaction naturelle, poussent la jeunesse au vice… !

1. […] le résultat auquel on arrive est évident, et il est proclamé par le naturalisme lui-même : il n'y a plus de morale. Déjà mutilée dans les systèmes construits d'après la méthode des sciences physiques, la morale s'évanouit dans ceux qui la traitent suivant la méthode des sciences naturelles ». E. Boutroux. *Questions de morale et d'éducation*. 6ème éd., p. 46.

A côté de tout ceci, ou plutôt *au dedans* de cette éducation exemplaire, il doit y avoir un enseignement, une exposition systématique des principes qui la gouvernent, car il ne suffit pas que l'homme ait une conduite morale s'il ne l'a consciemment. C'est ici que nous nous trouvons en face de la plus grande difficulté de notre problème. Et c'est justement de cela que je viens vous entretenir.

Il nous est impossible de concevoir une morale normative qui soit *finaliste*. Dans le fait, toutes les morales le sont, même la plus grande partie des morales modernes, qui prétendaient être scientifiques et non normatives. Mais une morale finaliste s'appuie sur des idées et des principes qui lui sont étrangers, pris aux systèmes religieux ou philosophiques avec lesquels elle s'allie. Voilà le problème.

L'ancienne éducation confessionnelle, quoique plus dogmatique qu'évangélique, en amalgamant la religion avec la morale donnait un axe moral à la formation de la jeunesse. L'école publique de nos temps, nécessairement neutre dans les États qui n'ont pas de religion officielle, a sauvé le problème religieux, mais non le problème moral. La religion, qui est une cause de désunion parmi les citoyens de cultes divers, a cessé d'être une base d'éducation pour n'être qu'un *enseignement* libre. Par contre, la morale est un enseignement obligatoire, et même on tend à en faire une base d'éducation. En France, pour ne pas citer d'autres exemples, la circulaire de M. Ferry donna le ton à cet enseignement, fondé sur un déisme et un spiritualisme vagues. Ainsi comprises, les normes morales, indépendantes de la religion, en viennent à dépendre de la philosophie. De quel droit un État, qui ne peut pas imposer un système religieux, peut-il imposer un système philosophique ? Est-ce peut-être qu'il y a parmi les citoyens plus d'unité dans le domaine philosophique que dans celui de la religion ? Si nous devons maintenir le principe de la neutralité scolaire, il est évident qu'une morale philosophique ne peut pas être la base de l'éducation.

Faut-il donc avouer que l'éducation morale est aussi indispensable qu'impossible ?

Il y a des gens qui ont pensé qu'en supprimant de la morale chrétienne le chapitre des devoirs de l'homme envers Dieu, on avait déjà une morale neutre. Non : les mutilations ne sont jamais que des mutilations, elles ne deviendraient pas des changements d'esprit. Horace, dans une édition « ad usum delphini », ne cesse pas d'être un épicurien, ni les classiques français, quoiqu'on en ait fait des éditions y supprimant le mot de *Dieu*, ne laissent pas d'être des chrétiens -comme toujours le sera une cathédrale gothique, à n'importe quel usage qu'elle soit destinée.

Le point de convergence, une morale qui puisse être la base de l'éducation publique, doit être établi sur des fondements admissibles pour tous les citoyens, qui ne répugnent pas aux croyants et n'obligent pas les incrédules à l'illogisme.

Voici un exemple : le résultat social que nous pouvons conclure de maximes telles que « Ce que tu ne désires pas pour toi-même ne le désire pour personne »,

« Ne fais pas aux autres ce que tu ne veux pas qu'on te fasse », etc., veut bien celui que peut nous donner cette autre maxime : « Aime ton prochain comme toi-même. » Mais ces paroles-ci sont inefficaces pour ceux qui n'admettent pas l'intégrité du texte évangélique,[2] dont elles font partie ; tandis que les premières s'appuient sur une idée évidente de justice utilitaire qui s'impose à tout le monde.

Je sais bien qu'il y a des gens qui se frappent en entendant parler d'Utilitarisme ou d'Hédonisme, et qui, fronçant les sourcils, prêchent d'un air apocalyptique l'*austérité* du devoir. Le « devoir austère » oblige l'homme, par exemple, à respecter et soigner ses parents, mais la conscience nous dit que ce n'est pas par devoir qu'il le fait, mais pour le plaisir qu'il a à le faire, puisqu'il les aime ; et l'expérience nous démontre que, si quelqu'un le fait par devoir, ce sera pour satisfaire au devoir légalement exigible, et non au devoir moral.

Les principes fondamentaux d'égalité et de dignité, la culture intensive des sentiments de responsabilité et de solidarité, peuvent nous amener à une éducation morale qui, sans l'élévation ni l'ampleur de la morale philosophique ou religieuse, leur équivaudra pratiquement, avec l'avantage qu'elle pourra être admise par tout le monde et, pourtant, être imposée par l'État, comme fondée, en dernier terme, sur l'empirisme.

L'égalité et la solidarité humaines, d'où prennent naissance la justice et la charité, gouverneront les relations sociales ; la responsabilité et la dignité personnelles guideront la conduite individuelle de l'homme.

La division de la morale en trois parties étudiant les devoirs de l'homme envers Dieu, envers soi-même et envers les autres hommes, était la division classique. Il faut joindre à l'enseignement religieux le contenu de la première ; celui de la troisième entre presque tout entier dans la sphère du droit ; il faut approfondir la seconde. C'est là que nous trouverons les fondements de la perfection morale, la sainteté laïque, si nous pouvons nous exprimer ainsi, —naturellement négligée par la morale confessionnelle, qui cherche la perfection, la sainteté, ailleurs.

Parmi les grands défauts de notre époque, un des plus grands est, sûrement, la vie tout extérieure à laquelle la plupart des hommes se sont abandonnés. L'idéal de l'homme n'est pas dans la perfection de son moi, mais plutôt dans la possession du non-moi ; et il a un si intense désir d'absorption que, s'il était sincère, il adopterait, en la renversant, la phrase du philosophe Aristippe. « Je suis possédé, je ne possède pas ». Nous nous empressons auprès des plaisirs, des richesses et du pouvoir, —liqueurs qui n'assouvissent pas, mais qui enivrent—, cherchant un bonheur tout extérieur, tandis que les sources intimes qui pourraient nous le donner se tarissent. Ce n'est pas pour le plaisir d'élever et de perfectionner notre âme, ni pour le plaisir que la connaissance donne, que nous cultivons notre intelligence, mais seule-

2. Matth. XXII, 39 ; Marc. XII, 31.

ment pour nous procurer des plus grandes satisfactions externes, quoiqu'elles soient aussi vaines que la renommée. Si notre volonté garde encore quelque force, c'est pour la gaspiller de la même façon. Combien de fois, après quelque déception, nous tâchons de nous concentrer en nous-mêmes ! Spectacle triste que celui de notre âme ! Nous ne pouvons pas réagir, ni changer de route. Mille fois le même vent gonflera nos voiles, mille fois le même courant nous lancera contre les mêmes écueils. Dans l'impossibilité de réagir, nous nous étourdissons : ne pouvant jeter à terre notre figure, nous faisons éclater en morceaux le miroir. Et le plaisir envisagé comme le bonheur suprême, et l'or considéré comme moyen de l'obtenir, sont nos plus hautes aspirations, sont la cause de nos bassesses, de nos crimes, de nos différences sociales et de nos luttes internationales.

Nous ne pouvons atteindre la perfection morale que par la réforme du caractère, grâce à l'éducation de la volonté, en la fortifiant de telle sorte qu'elle ne permette pas de transgresser ce que la responsabilité et la dignité personnelles imposent.

Cet idéal, l'antiquité classique l'avait atteint ; pourquoi nous échapperait-il ?

L'éducation morale doit se proposer la tranquillité de l'âme, l'*ataraxie* —parole et concepts très féconds que nous devons à Démocrite d'Abdère.[3] Tranquillité comparable au calme de la mer, équilibre psychique que rien ne déconcerte. Les Cyniques, suivant les leçons de Démocrite et de Prodikos, ont introduit l'idéal d'une vie sans besoins, simple et naturelle, qui fonde le bonheur humain sur l'indépendance du monde extérieur. Cette indépendance a pour conditions de développement le jugement et la force d'une volonté trempée par un exercice et un renoncement de tous les instants[4] —*Autarkie, self-control.*

Distinction fondamentale entre les choses qui sont en notre pouvoir (nos opérations) et celles qui n'y sont point (richesses, honneurs, gloire, santé) ; limitations de notre désir aux premières, les seules dont personne ne peut nous priver, et désintéressement absolu à l'égard des autres ; conviction que ce qui nous trouble, ce ne sont pas les choses en elles-mêmes, mais l'opinion que nous en avons ; considération préalable des incommodités et des périls de toute entreprise et de la possibilité même de son échec ; admission des choses nécessaires au corps seulement pour autant qu'elles sont utiles aussi à l'âme ; proscription absolue de ce qui ne sert qu'au luxe et à la mollesse ; enfin, ne désirer que d'être libre et n'attendre que de soi-même le bonheur et le malheur, ce qui amène l'homme à la certitude qu'il ne sera jamais vaincu, puisqu'il n'entrera pas dans un combat dont la victoire ne soit en son pouvoir. Voilà les principes d'*ataraxie* et d'*autarkie* tels qu'ils furent développés par les Stoïciens et codifiés dans ce petit livre d'or, que je voudrais voir aux mains de tous les jeunes gens, le *Manuel* d'Epictète.

3. Th. Gompers, *Les penseurs de la Grèce*, 1, 386.
4. Id. id, II, 172.

L'efficacité de cette doctrine du *substine* et *abstine*, a pour elle la preuve de l'histoire : nous n'avons qu'à songer aux austères vertus de la République romaine, à l'esclave Epictète, à l'empereur Marc-Aurèle. Et si l'on craignait qu'il y eût quelque danger par excès d'individualisme, Socrate, avec sa morale «des conséquences», comme Gomperz aime à l'appeler, tâchera de nous prouver que toute action antisociale est contraire aussi aux intérêts de celui qui la fait.[5]

Voilà le chemin (il y en a d'autres, mais celui-ci est très fécond et m'attire d'une façon particulière) qui permet de parvenir à un enseignement que j'oserai appeler de « morale unanime ». D'une morale, veux-je dire, qui soit le centre de ralliement et le lien de tous les citoyens, que ni la morale philosophique ni la morale religieuse ne peuvent nous donner dans l'école neutre. Une morale fondée sur des principes sortis de l'expérience quotidienne et de l'intimité du moi : morale utilitaire, parce que c'est dans l'*ataraxie* qu'elle cherche notre bonheur ; mais la morale digne et élevée, car elle cherche le bonheur par le chemin du renoncement et de l'*autarkie*.

5. E. ZELLER, *Die Philosophie der Griechen*, 2ème éd., II, I, 152 ; GOMPERZ, *op. cit.*, II, 78.

Ni il·lusos ni derrotistes

Diu Ovidi, i retreu gentilment en Bernat Metge en una epístola, que «al cavall lleuger, quan corre, no li nou, si hom li dona alguna esperonada». Una i moltes n'ha donat d'esperonades Eugeni d'Ors en el seu discurs a la Festa de la Bellesa, de Castelló d'Empúries, i els comentaris que entorn d'ell s'han suscitat demostren que no han estat perdudes.

Jo he llegit el discurs en la versió espanyola de *Les Notícies*. D'altres, que el sentiren pronunciar, i veuen altra cosa més que esperonades —qui sap si a causa de l'escenificació oratòria:

> C'est le ton qui fait la chanson.

Les idees generals, on s'estructuren tots els fets particulars i les conseqüències pràctiques, són, en el discurs d'Eugeni d'Ors, aquestes:

> Cap nació, cap llengua no és eterna; l'única manera d'immortalitzar-se, encara, després de la mort material és produir una cultura que la sobrevisqui.

No seré jo qui no subscrigui aquestes afirmacions: per negar-s'hi cal no saber gens d'història.

Apliquem-ho a Catalunya. La nostra nació i la nostra llengua (com totes les que han existit, les que avui existeixen i les que existiran demà) un dia o altre desapareixeran; cal, doncs, per tal d'assegurar-se una immortalitat *post mortem*, que treballin a fer una cultura pròpia; cal també que no s'adormin, que el somni és imatge i correu de la mort. Té raó en Xènius. Cal agrair-li aquesta esperonada: el determinisme dels uns, el providencialisme dels altres, fa que molts concebin la llengua o la nació amb una vida com deslligada dels seus parladors i dels seus ciutadans.

En Xènius, però, no sols crida: «Alerta a no adormis-vos; treballeu per no morir!», sinó que afegeix: «Veig que us dormiu, veig que deixeu de treballar, aneu parlant de Renaixement i comenceu una decadència», amb això sí que no hi estic d'acord; això és el que a molts ha fet dir que el discurs de Castelló és pessimista, derrotista. En Xènius se n'ha defensat. El titula, però, «Elegía», i una *elegia optimista* sembla quelcom paradoxal.

Dos són els fets on en Xènius basa la seva afirmació: el bilingüisme d'escriptors joves i la corba descendent, diu, de la nostra cultura, en els darrers anys. Bé val la pena d'examinar-ho, això.

Del Renaixement ençà no hi ha hagut cap generació literària que no s'hagi tacat de bilingüisme. Cap ni una. Individus, sí; generacions, no. També és cert, però, que el bilingüisme ha anat minvant. Seria cloure els ulls a l'evidència d'afirmar que les joves generacions literàries no siguin molt menys bilingües que la de Maragall i Oliver. Concretament, de quatre escriptors catalans, parla en Xènius, a propòsit del bilingüisme.

Tots sabem, però, que si han hagut d'escriure en espanyol és per tal com la majoria de la premsa barcelonina és espanyola. Quin retret pot hom fer-los? Que no tenen vocació de grans dejunadors? Altrament, ells quatre són avui amb nosaltres, i oh, paradoxa! avui, que escriuen en català i només que en català, han de llegir en espanyol el retret de bilingüisme que els fa el meu benvolgut amic. No, ni per anys de calendari ni per generacions d'escriptors podem marcar a Catalunya un període d'intensificació del bilingüisme.

La causa del bilingüisme de molts dels escriptors catalans cal cercar-la en un fet exterior, no imputable a ells. Si Maragall, Oliver, Pijoan, Xènius, Gaziel i altres de més joves han escrit o escriuen en espanyol llur producció periodística o editorial, és degut a les exigències de les empreses. Jo encara no n'he vist cap que, lliure d'aquesta coacció, hagi defugit la llengua catalana. Els editors, però, llegeixen l'espanyola no pas per raó de principis, ni per cobejança d'un marquesat que de Madrid estant puguin donar-los: homes de negocis, llurs raons són econòmiques; intermediaris, donen al públic ço que el públic demana. I el públic, com més inculte, més plaent pastura damunt lletra espanyola perquè en espanyol li han ensenyat de llegir. Aquesta és la gran tragèdia del nostre poble! Record la impressió que va produir-me, en acabar la catalanització completa de *La Publicitat*, la carta d'un bon català de muntanya, identificat amb la nova orientació del diari, però que als seixanta anys no sabia llegir en català.

Diu en Xènius que en aquests darrers anys ha estat negligida la producció científica catalana, que la nostra alta cultura ha sofert una reculada. Acceptem-ho per un moment. Jo deman, però, és que s'hi valdria a parlar d'una alta cultura catalana quan aquesta fos d'un reduït mandarinat? Si la gran massa del poble llegia en espanyol, què hi faria que uns quants investigadors i filòsofs sota la protecció de les corporacions públiques donessin en català la flor de llur treball? Si en aquests darrers anys s'ha treballat com mai s'havia treballat —i la tasca de la Comissió Municipal de Cultura, per no esmentar-ne d'altres, no em deixarà mentir—, com mai s'havia treballat per difondre l'ensenyament català en el nostre poble, no s'haurà fet en aquests darrers anys l'obra més seriosa, per tal com és la bàsica, de cultura catalana? I si uns patriotes difonen arreu del nostre poble i intensifiquen l'esperit catalanesc, cada dia més exigent, no hauran coadjuvat amb tota eficàcia a la mateixa obra? El dia que el nostre poble sigui ben català, exigirà catalans el diari i el llibre, i l'editor —apressant-se a complaure'l, que és el seu

negoci— exigirà dels autors que escriguin en català. Llavors el bilingüisme haurà desaparegut.

Tot s'enllaça. Damunt la nostra terra ha planat en els darrers anys la malura de la *febre d'or* —en Xènius l'al·ludeix, i jo en parlava als Jocs Florals de Lleida i en començar les tasques de la Conferència Nacional Catalana—, una *febre d'or* nociva a tot ideal; però, abans encara n'hem sofert una altra: la del *candidisme* ultrancer, el *felitixisme* dels mots i les aparences. Teníem unes dotzenes de diputats que es deien nacionalistes i ja parlàvem de la plenitud nacional de Catalunya; teníem uns quants treballadors abnegats, obríem uns quants laboratoris i instituts, i ja es parlava de la plenitud cultural de Catalunya. Se'ns ha llançat el mot d'*imperialisme*, quan calia parlar-nos de *modèstia*. Amb un poble que encara no té prou sensibilitat per a sentir la fuetada de l'amo, hem volgut aconseguir la llibertat, girant contra la candidesa pública lletres a dos mesos vista; amb un poble que aprèn de llegir en espanyol hem volgut crear una cultura catalana; a un poble dominat, li hem fet creure que ha començat la via de l'imperialisme. Sota aquestes paraules pomposes, que ens feien pensar en un progrés cultural i patriòtic inoït, en un progrés de segle per setmana; sota aquestes paraules pomposes, el nostre poble, sense saltar, sense córrer, sense deturar-se tampoc, feia cada dia la jornada del bon caminant. Això és molt menys que molts no es pensaven, però és més eficaç, és molt més que algú no veu; és la creixent catalanitat i la preparació pel treball, més exigents en cada nova promoció de la nostra joventut.

No faré retret a en Xènius d'enfocar la crítica de la nostra cultura en els darrers temps a través d'un estat d'ànim massa explicable; ni vull excusar errades contra les quals, més que ningú i amb tant d'entusiasme com poc d'èxit, vaig combatre. Recordaré, però, que ni dispersió no és anorreament ni un bienni no és mesura per a la vida d'un poble.

Tinguem serenitat, confessem les culpes d'acció i d'omissió que tots hàgim comès. Paral·lelament a un estol, com diu en Xènius, que dugui a la nostra política la netedat que hi mancava, que un altre dugui a la nostra cultura la necessària humilitat. Sí, però no vulguem negar també que malgrat els directors i potser per malfiar-se'n, Catalunya ha anat avançant pel camí polític i cultural. Desitgem-li que, sense megalomanies ni claudicacions, vagi seguint-lo, i guiem-la sense donar-li exemple ni de conxorxa literària, el bilingüisme, ni bilingüisme polític, la conxorxa.

Aquesta és la tasca que un estol de patriotes hem emprès i serà més planera i eficaç si en Xènius vol ajudar-nos-hi. Adolescents que hi duen tot l'entusiasme de la primera il·lusió, homes fets que hi duen la fe inalterable del triomf, per qui és aquesta la darrera flama que encenen després de tantes il·lusions fallides, tots treballem avui amb la replasmació de la pàtria.

Sentint tota la modèstia del seu estat actual, treballem pel futur de la seva glòria, que és el nostre somni. Sabem que passarem i que ella no és eterna; voldríem,

però, oblidar-ho, per tal com sabem també que l'esperonada de la mort no mena pas al treball fecund, sinó a l'ascetisme, al *dolce far niente* o a la disbauxa. No pensem pas en la mort de l'estimada, que d'aquí pocs anys serà una pestilent carronya, quan tèbia i vibrant la tenim als braços: pensem en la seva beutat i en la nostra amor. No ens comportéssim d'altra manera amb Catalunya.

La Publicitat, 20-X-1922

Problemes de cultura nacional

Força i cultura

De tant repetir-ho, ha esdevingut un lloc comú que el problema de Catalunya és un problema de cultura. Dit així, és fer ambigua l'afirmació i cal aclarir-la. De cultura, sí; exclusivament de cultura, no. En l'origen del nostre problema hi ha dos factors: la cultura pròpia i la força estranya; en la seva solució també haurà d'haver-n'hi dos: la cultura pròpia i la força pròpia.

Diguem, doncs, que el nostre problema és un problema de cultura i de força. En els plecs nacionals, com en els particulars, no n'hi ha prou que hom tingui raó: cal que se la faci reconèixer.

I aclarit això —per tal com aquella afirmació justifica aparentment la còmoda actitud de *dolce far niente* i qüestions prèvies que molts, anomenats *catalanistes*, adopten— tornem al tema de la cultura.

Personalitat i humanitat

Personalitat col·lectiva és cultura pròpia. Si som catalans, i no cap altra cosa, és per tal com, bona o dolenta, intensa o rudimentària (això en l'ordre especulatiu no ens interessa) tenim una cultura pròpia: una llengua, un dret, un art, uns costums, un pensament, és a dir, una personalitat. Demés, tenim consciència de la nostra personalitat i tenim voluntat de conservar-la.

També som homes, però; i l'home és quelcom més que un individu, mascle o femella, de l'espècie zoològica *homo sapiens* classificada per Linné entre els mamífers bimans: és un membre de la societat humana, el progrés de la qual, individualment i col·lectivament, ha de contribuir. Tenim, doncs, com tots els pobles, una doble tasca: conservar i millorar la cultura nacional; no anar a la rerassaga i esforçar-nos per anar a la davantera de la cultura humana. L'organització estatal, però de la qual formem part, tant com és enemiga de les nostres característiques, s'està al marge del progrés de la humanitat. No permet, per exemple, que ens legislem, però ens imposa un codi penal de l'any 1870; no permet que organitzem lliurement els estudis en la nostra llengua, però en una de forastera ens imposa una ciència també de mig segle endarrerida.

Tragèdia nostra

Del problema cultural, que tan íntimament ens afecta, no se'ns captindrà pas l'Estat, mentre un Estat català no existeixi. D'altra banda, és un problema econòmic; de milions, però. Creure que aquests milions puguin sortir voluntàriament, cada any, dels donatius i les deixes dels patriotes, és una petició de principi. Només que la cultura fa conèixer la importància de la cultura. La nostra benemèrita Protectora de l'Ensenyança Catalana recull unes cotitzacions que no igualen les de certes entitats vestides entorn de la ruleta. Demés, una elemental justícia exigeix que les obres d'interès comú siguin fetes en cabals de tots; ningú no té dret d'aprofitar-se d'una obra que, en proporció de les seves forces, no contribueixi a sostenir.

Pel volum de la despesa i pel seu equitatiu repartiment, doncs, la cultura catalana ha de ser entretinguda i fomentada en cabals públics, és a dir, per les corporacions politicoadministratives de Catalunya: Mancomunitat i ajuntaments. Sabem l'objecció: «És greu de pagar dues cultures per haver-ne una.» Sabem també la resposta: «Pitjor és de pagar-ne una per no haver-ne cap.»

Cultura i instrucció

Cultura no és sols instrucció: és una integral de totes els valors humanes. Les modernes generacions, imbuïdes amb la superstició de la ciència, han patit d'un doble desequilibri. Els uns han menyspreat tota mena de cultura física, criant cossos febles que havien de sucumbir o de tarar-se a les primeres empentes de la joventut; trascurant la traça manual, com una cosa d'ordre inferior; no despertant en cap manera els sentits, goig i defensa de l'home. Els altres han preferit la formació moral, i hem vist la ciència al servei del crim, i el baix plaer i la riquesa com a supremes aspiracions humanes.

El concepte intel·lectualista de l'educació ha fet un dany difícilment reparable, per tal com la majoria dels seus mals resultats, a través de l'individu que els ha patit, donen naixença a deformacions, malalties i vicis. Alguna cosa s'hauria evitat si, fins reduïda a l'ordre de la pura instrucció, hagués presidit una idea *humana*. Quantes coses inútils no ens han estat imbuïdes, mentre que res no ens deien del que més podia defensar la nostra salut, com si l'home fos una planta d'estufa i no un organisme que ha de fer la seva vida lluitant amb la natura i amb els altres homes i amb ell mateix!

La Publicitat, 11-XI-1922

Dos nacionalismes

La relativa precisió que tenen paraules com *socialisme*, *centralisme*, etc., no la té la paraula *nacionalisme*. De fet, ella recobreix conceptes, no solament diversos; de vegades contraris i tot. I ara no al·ludeixo a la confusió, produïda només a Catalunya i per conveniències de política poc franca, entre *nacionalisme* i *regionalisme*, que hom ha emprat indiferentment. Aquesta confusió l'ha remarcada i l'ha envaïda prou bé Rovira i Virgili.

Hi ha, però, una altra confusió, encara més perniciosa, per tal com és general a tot el llenguatge polític modern. *Nacionalisme* és nomenat el moviment d'un poble sotmès que lluita ideològicament, políticament o militarment per la seva llibertat o la seva integració. *Nacionalisme* és anomenat també, dintre un poble independent, el programa d'un partit polític que extrema totes les característiques de la seva nació i pretén convertir-la en un *alcaloide* d'ella mateixa i imposar aquesta estructura dintre les màximes fronteres assolides. Cal, però, no confondre'ls. El nacionalisme català, per exemple, res no té a veure amb el nacionalisme francès de Maurras i Daudet.

El nacionalisme del poble sotmès és un moviment de llibertat: de llibertat col·lectiva, per definició; i àdhuc de llibertat individual, per tal com en el poble sotmès l'home no és pròpiament *ciutadà* sinó *súbdit*, no tenint, com no té, el control del govern. D'altra banda, l'Estat opressor, mantenint-se per la força armada i la vulneració de les garanties constitucionals, ha d'ésser del tipus Estat policia. Les repúbliques polonesa i txeca són Estats molts més moderns i lliberals que l'antic imperi austrohongarès. Catalunya ho seria molt més que Espanya, feudal i militarista.

Tota una altra cosa és el nacionalisme xovinista. Fits els ulls en una època pretèrita de la història pàtria —la més gloriosa, naturalment— en pren totes les manifestacions com a símptomes, i per la restauració d'aquests símptomes està segur de restaurar aquella glòria. Així ataca ensems la llibertat individual i la llibertat col·lectiva. Ell no admet el lliure joc del pensament i de l'activitat política, per tal com el patriotisme és una religió amb uns dogmes dels quals ell, i ningú més, en té el dipòsit, és reaccionari doncs; i ensems és imperialista. Si no gosa parlar de *castes* dins la societat, i s'acontenta d'unes *classes* prou tancades, en l'ordre exterior ja no té tants d'eufemístics miraments i diu ben clar que hi ha jerarquies de pobles i de llengües, els uns amb el dret de comanar, els altres amb l'obligació d'obeir.

Veieu ço que afirma Charles Maurras amb motiu de la flamenquització de la Universitat de Gant:

> On peut respecter toutes ces differences. On peut aspirer à les réduire. Il est enfin matériellement possible de se comporter comme si elles n'existaient pas. On peut vouloir conferer à l'idiome le plus récent ou le moins riche, ou le moins qualifié, les memes prérogatives qu'à l'autre. Toute la métaphysique du droit des langues, est en germe dans cette dernière prétention. On me permettra d'ajouter qu'elle mène droit à Babel.
>
> On ne se défend de cette consequence absurde qu'en revenant jourd'hui presque tous les dialectes du monde.
>
> Nous avons toujous dit que les patries étaient inégales et les langues aussi; nous n'avons jamais consenti au raissonnement vicieux sur les patries en général: c'est de la patria française, forte des droits et des adquisitions de la France que nous avons toujours raisonné.

Potser que el dogmatitzador de l'*Action Française* no gosaria de contradir públicament la màxima napoleònica de *la carrera oberta al talent*; sí, però, que de cap manera no admet la seva traducció al dret públic, que és: *l'esdevenidor obert a la voluntat nacional*.

Vet aquí la diferència essencial. El nostre nacionalisme, l'únic que mereix aquest nom, és una idea generosa, lliberal, igualitària; és simplement la declaració dels *drets dels pobles* contrapartida lògica de la declaració de 1789.

L'altre nacionalisme és un sistema tallat a mesura dels egoismes de cada nació: diguem-ho d'una vegada, val més anomenar-lo *imperialisme*.

D'aquesta diferència en ve, com a corol·lari, una altra de transcendental pel progrés de l'organització humana. L'imperialisme és la penyora més segura de guerres i conflictes; el nacionalisme enclou l'única possibilitat d'arribar a una estructura supranacional o internacional. Tota lliga d'estats, com l'avui mal anomenada Societat de les Nacions, no passarà d'ésser una aliança més o menys perfecta, més o menys oral, si no està constituïda, únicament, per estats nacionals; igual que una democràcia no podrà subsistir si dins ella hi haguessin, al costat del ciutadà individual, patriarques de tribus amb dret de vida i mort.

És al·ludint a aquest fals nacionalisme, imperialista, xovinista i xenòfob, que hom ha pogut parlar de *terrorisme nacionalista*. Certament ha estat el qui, en pocs anys i només a Alemanya, és responsable dels atemptats contra Liebknecht, Rosa Luxemburg, Kurt Eisner, Ilaase, Erzberger, Rathenau, Scheidemann, Harden, etc. L'altre nacionalisme, en canvi, ofereix una llista llarguíssima de màrtirs.

No hi ha dubte que un nacionalisme pot dur l'altre, com a Itàlia. En els darrers capítols de *La nacionalitat catalana*, l'obra mestra de Prat de la Riba, que tots venerem, hi apunta la idea imperialista. Sembla que la mateixa inèrcia de les coses hi

porta: idees que comencen demanant tolerància acaben essent intolerants. Contra aquesta inèrcia, però, estarem amatents, quan vingui l'hora, els qui ens fem una norma d'aquelles paraules d'en Maragall:

> Vigila, esperit, vigila,
> no perdis mai el teu nord.

La Publicitat, 7-I-1923

Persistint. Els dos nacionalismes

He vist amb sorpresa que el senyor Duran i Ventosa respon al meu article publicat en aquestes mateixes planes el diumenge passat. El senyor Duran i Ventosa és, dels prohoms de la *Lliga Regionalista*, aquell amb qui més contacte he tingut: dos anys, com recorda amablement, actuàrem plegats al municipi, restant obligat envers ell per tota mena de mostres de consideració i afecte; això vol dir quanta cordialitat ha d'haver-hi en qualsevol discussió que pugui brollar entre nosaltres.

Insisteix el senyor Duran a confondre el nacionalisme, que en podríem dir *separatista* del que cal anomenar *imperialista*. Un i altre tenen la mateixa base: el patriotisme; l'un, però, el concentra dins els límits de la dignitat i l'amor propi nacional, mentre que l'altre el porta fins a la supèrbia i l'egoisme. Pel senyor Duran, el nacionalisme és defensiu en els pobles oprimits; agressiu en els pobles triomfants. El basa, doncs, en la força. Per això el senyor Duran ens parla de lluites de nacionalismes. Per mi, tot el contrari: és agressiu en els pobles oprimits i defensiu en els triomfants, per tal com el fonamento en la justícia. Mai no he dit, com creu el senyor Duran, que el nacionalisme fos una doctrina per als pobles oprimits. No; és una doctrina per als tots: aspiració en els uns; realitat en els altres. Ell ens diu que en el cas d'Itàlia, les seves simpaties són per al més feble; aquest romanticisme no el tinc: les meves simpaties són per al més just.

O les teories no serveixen per a res, i llavors més val no desprendre el temps bastint-ne cap, o si serveixen per a alguna cosa, que sigui per esguardar els problemes sota un caire general, per ésser aplicables amb un resultat just a tots els casos.

Si creiem que el nom fa la cosa, si admetem com a veritables nacionalismes totes les idees que elles mateixes s'han donat aquell nom, necessàriament el nacionalisme portarà sempre a un estat de lluita: una nació lluitarà sempre, primer per lliurar-se de l'opressió, i després per oprimir. Cal aplicar la facultat crítica i fer més cas dels continguts que de les etiquetes: separar el nacionalisme, que duu a la pau, de l'imperialisme, que duu a la guerra.

La causa d'aquesta confusió on és? En concebre la col·lectivitat com una abstracció, no com una suma d'individus. Els qui la considerem així, com una suma d'individus, creiem que allò que l'home no pot fer, la col·lectivitat tampoc; creiem que és moral la defensa, immoral l'opressió, tant en els homes com en els pobles.

No sóc il·lusionista, com diu el senyor Duran. Crec que entre els pobles seguiran les lluites egoistes, però això no em duu pas a donar a aquestes lluites un aval ideològic. També entre els homes —perversos per naturalesa— hi haurà crims, però no crec pas que el senyor Duran i Ventosa vulgui apologitzar aquests crims.

És això il·lusionisme? No és adjectiu que m'ofengui. Si al món no haguessin estat els il·lusionistes, els idealistes, encara restaríem en el període paleolític, quan els homes es menjaven els uns als altres. Si l'*homo homini lupus* ha passat ja a la història, per què no hem d'esperançar que també hi passi el *populus populo lupus*?

Per mi, com no hi ha homes que estiguin més enllà del bé i del mal, tampoc no hi ha pobles que hi estiguin. No crec en el superhome de Nietzsche ni en el superpoble de Hegel i Treitschke. Davant de la justícia, homes i pobles tots som uns.

El senyor Duran qualifica d'«una mica provincià» el meu concepte del nacionalisme. Està en el seu dret de fer sinònimes les paraules *provincianisme* i *justícia*? Si jo fos aficionat a adjectivacions gruixudes diria que és mentalitat d'esclau creure que la llibertat consisteix a esclavitzar els altres. No voldria pas que la lliure Catalunya de demà anés per aquest camí. Odio igualment l'imperialisme actiu que el passiu. Ço que no vulguis per a tu —home o poble!— no ho vulguis per a ningú. No sóc dels que fan un retret al rei Jaume d'haver cedit Múrcia al seu gendre castellà. Per mi, que li hagués donat Aragó i tot. La seva equivocació, el seu crim inconscient contra la pàtria, fou separar Catalunya i València del Rosselló i Mallorca.

El senyor Duran i Ventosa és molt més polític que no pas jo. Simplement: ho és ell, que té una innata vocació política; no en sóc jo, que només hi intervinc d'una manera marginal, i amb desigs creixents de retornar a la vida, joiosa i obscura, d'estudiós, en malhora abandonada fa cinc anys. Per això m'és violent de discutir de política amb el senyor Duran. De totes maneres haig de dir-li que no sóc jo sol, que som molts i molts a Catalunya els qui creiem que els ideals de pau i de justícia han d'ésser esguardats com la meta de tota actuació política, i que, si els consideréssim inassequibles, mai per mai no hauríem actuat en la vida pública.

La Publicitat, 11-I-1923

La mobilització. 1907-1923

Fa setze anys, a les vigílies de les eleccions de Solidaritat Catalana, Joan Maragall, verb de la pàtria en les hores decisives, escriví aquell article, vibrant d'entusiasme: «L'alçament». Com enyorem avui la seva ploma càlida, per cantar el nou redreçament de la consciència nacional!

Hem aprofitat la dura experiència adquirida; no ens interessa gaire un entusiasme que no vingui del convenciment; sabem que els focs de Sant Joan són la poètica decoració de les muntanyes una nit fugissera d'estiu, però que en la llar modesta, en el caliu mig amagat per les cendres, és cuit l'aliment que ens conserva la vida. La llibertat de la pàtria no vindrà pas per una cridòria amb què nosaltres mateixos ens eixordem, ni per una habilitat de prestidigitador damunt la taula ministerial d'Espanya, ni per una efusió que mai de la seva història no ha capit ideals d'igualtat i tolerància. La llibertat de la pàtria només vindrà per l'esforç renovat cada dia, per la voluntat ferma de tots els catalans.

No és un *alçament* com el de Solidaritat Catalana ço que ens cal avui. No és l'entusiasme imprevisor d'uns trabucaires ni la intermitència d'un sometent general: és l'entrenament, la constància i la disciplina d'un exèrcit. Avui Maragall no cantaria *l'alçament* sinó *la mobilització*. Avui Acció Catalana mobilitza els patriotes del pla de Barcelona, i ells van a la lluita, conscients i disciplinats, empunyant l'arma cívica d'una papereta electoral. Quants són? Milers i milers; molt més nombrosos que no haurien estat mesos enrere, molt menys del que ho seran d'aquí uns quants mesos. A cada nova lluita noves comarques seran mobilitzades, més patriotes s'acoblaran sota la bandera d'Acció Catalana, i per unes eleccions o pel que calgui, tot Catalunya serà un poble en marxa. Aquesta és la nostra força.

Record que quan el gran homenatge de Solidaritat al Saló de Sant Joan, l'any 1906, el secretariat de l'organització publicà un fascicle amb el títol «Solidaritat Catalana, revista il·lustrada, número únic». Això del «número únic d'un periòdic», llavors m'indignà per la manca de lògica; avui, en recordar-me'n, crec que Freud ho podria inventariar sota el rètol de *lapsus significatius*. El moviment solidari fou realment un *número únic*. El d'Acció Catalana, però, tindrà milers i milers de *números*, sempre progressant de volum i de tiratge.

La joia del moment

Els que lluiten enfront de la candidatura d'Acció Catalana, ajornen llur satisfacció per a després d'un escrutini hipotèticament favorable; a nosaltres la satisfac-

ció no ens deixa, ha anat augmentant en tota la campanya electoral. Estem joiosos de comprovar que el procediment depuratiu, introduït per nosaltres, de suprimir els candidats de quota, era desitjat pels nacionalistes, com ho veiem en la col·laboració entusiasta, econòmica i personal que del primer dia ençà han vingut a oferirnos. Automòbils, motos, bicicletes i telèfons, gent per a treball d'oficina, repartidors de candidatures a domicili i als col·legis, intervenció, apoderats, diners per a les despeses materials indispensables: tot ens ha estat ofert individualment i per societats adherides i simpatitzants. Així hem pogut improvisar l'organització electoral.

Estem joiosos que sigui la nostra candidatura la rodella on convergeixen els atacs de les dues candidatures que abans —en una mena d'article 29 vergonyant— es repartien els set llocs de la representació de Barcelona. No es combaten elles amb elles, no combaten les altres que han sortit a la lluita. Vol dir que saben que Acció Catalana guanyarà i farà perdre un lloc— a quina? Vet aquí el que no saben i per això tots criden amb el mateix èmfasi.

Estem joiosos que se'ns combati suposant que som una colla de jovencells. Personalment, els que ja no en som pels anys, és una lloança que ho semblem pel nostre esperit. Col·lectivament, és aquesta la força de la nostra esperança: no canviarem pas els nostres joves, tot i que no tinguin vot, per un nombre igual ni triple de senadors, exsenadors i aspirants a senadors. A un partit polític li interessa un vot, encara que sigui d'un tolit (i fins de vegades d'un mort); a un moviment patriòtic li interessa més que res la força i l'energia dels seus adeptes.

Estem joiosos també de la cooperació femenina a la nostra tasca. Aquesta és la prova més evident que Acció Catalana, com venim dient del primer dia ençà i mai no ens cansarem de repetir, no és un partit polític, sinó una unió de patriotes. Una de les moltes eines que tenim al nostre abast és la lluita electoral; nosaltres l'emprem i les dones ens ajuden com ens ajuden en totes les tasques de catalanització. Elles i els joves que encara no voten tindran, si més no, una part tan gran en el triomf electoral com els ciutadans que ens hagin donat els vots.

Estem joiosos també de veure com el poble ha sabut donar a la nostra candidatura el pur sentit de catalanitat integral. Centres i agrupacions, allunyats fa temps de la vida activa, avui han romput la seva desenganyada indiferència per lluitar al costat nostre. Ciutadans que d'ençà de Solidaritat els uns, de la desfeta de l'esquerra els altres, no havien votat, avui propaguen la candidatura d'Acció Catalana.

Estem joiosos que, sempre en espanyol, els radicals ens combaten per «enemigos de la libertad y de la patria» i els jaumins per «enemigos del orden y de la patria».

I encara molts de nosaltres, que mai no havíem fet campanya electoral, estem joiosos que la primera vegada de fer-ne sigui per Acció Catalana i per Rovira i Virgili.

La Publicitat, 29-IV-1923

Discurs electoral del 21 d'abril de 1923

Ciutadans: Encara no fa un any que aquí prop es reunia la Conferència Nacional Catalana. Sempre serà l'honor més gran de la meva vida política haver-la presidida. Fou convocada com un moviment de protesta, no contra el Govern espanyol (protesta sempre inútil), sinó contra nosaltres mateixos, contra l'actuació dels catalans dins de Catalunya. I vingueren gent de tots els camps, d'aquella esquerra que fracassà pels seus pactes vergonyosos, de les dretes que havien perdut l'eficàcia per massa tolerància amb la política espanyola. Es votaren per unanimitat unes conclusions, que comprenen el nostre ideari. I tot seguit nasqué Acció Catalana, organisme per dur-les a realització.

Veient el nostre moviment, algú ens titllà de pessimistes; en titllaven aquells polítics que basteixen un ambient artificial d'optimisme per no veure els seus fracassos. No ho som de pessimistes: el pessimista és el que dubta d'ell i no el que dubta dels altres. No ho som de pessimistes perquè arreu on hem anat hi hem portat l'optimisme. Mireu si no els quatre aplecs comarcals que havem celebrat.

Anàrem primer a Ripoll, perquè allí on nasqué la nostra nacionalitat calia que comencés la tasca de la nostra reconquesta patriòtica. Després anàrem a Balaguer a retre tribut als catalans caiguts en la lluita contra el primer estranger que venia a governar-nos (gran ovació), darrere el qual han vingut tots els altres, fins els que avui patim. Hem anat a les valls altes del Llobregat, a Berga i a l'opulenta plana del camp de Tarragona. Arreu hem trobat el mateix entusiasme, la mateixa set d'ideal.

Davant d'aquests entusiasmes, encara hi ha qui ens pregunta: «Quin és el vostre fi?» El nostre fi és clar: posar Catalunya en condicions d'anar on ella vulgui. Quan la pàtria serà lliure farà el que li convingui; nosaltres no hem d'hipotecar el seu esdevenidor. *[Molt bé.]*

Després de veure l'entusiasme comarcal tornem a Barcelona, on nasqué el nostre moviment: fent un aplec de forces nacionalistes i presentem una candidatura. No solament, però, us demanem els vostres vots; venim per dir-vos que ens ajudeu a aixecar la bandera de la pàtria, perquè això és la manera d'acabar amb les lluites fratricides, amb aquestes lluites socials que obeint a contraposats interessos, només poden cessar per un ideal altruista que uneixi els homes de tots dos costats. Penseu que Acció Catalana no ha d'actuar únicament ni preferentment en la lluita política, sinó en l'ordre social; no som solament un partit, som una força ideal regeneradora del poble.

És per demostrar a tothom, a la gent de Catalunya, a la d'Espanya i a la de tot el món, la força que té el nacionalisme incondicional, per demostrar la fe en el nos-

tre propi entusiasme, per consagrar Barcelona cap i casal de Catalunya; és per tot això, electors de Barcelona, que us demanem el vot. A la nostra bandera, que és la gloriosa bandera de les barres, avui, per a aquesta lluita electoral, els homes d'Acció Catalana hi posem, únic i fulgurant com un estel solitari, el nom de Rovira i Virgili. Per Catalunya, voteu-lo!

La Publicitat, 22-IV-1923

Discurs electoral del 4 de juny de 1923

[En aixecar-se a parlar se li tributà una nova ovació a peu dret. Després, digué:]

Catalans: Sis setmanes després de les eleccions legislatives tornem a convocar-vos per a unes altres eleccions. Anem a totes amb el mateix entusiasme, perquè les eleccions, per Acció Catalana, són més que res un mitjà de propaganda per catalanitzar el poble i assolir la llibertat de la pàtria.

A aquestes eleccions hi anem, però, amb un anhel diferent del que portàvem en les passades. Aleshores cercàvem un representant a les Corts d'Espanya; ara volem concórrer a l'assemblea de la Mancomunitat, que és el Parlament català. A les Corts d'Espanya hi hauríem anat com a ambaixadors a formular reclamacions i protestes; a la Mancomunitat, si els vostres vots ens hi duen, hi anirem a treballar, a fer que la seva obra sigui per Catalunya. *[Molt bé.]*

Francesc Cambó va dir que posàvem al nostre treball la qüestió prèvia de la llibertat de Catalunya. Si Cambó hagués llegit millor les conclusions de la Conferència Nacional Catalana, demà farà un any aprovades, hauria vist que per a nosaltres «és un deure d'intervenir i si pot ésser de governar les corporacions públiques de Catalunya», precisament perquè no hem posat cap qüestió prèvia al nostre ideari.

Si els vostres vots ens portessin a la Mancomunitat, no hi aniríem com a iconoclastes, no hi aniríem a destruir res. A la porta hi trobaríem l'ombra augusta de Prat de la Riba que amb el seu prestigi plomà la Mancomunitat; hi trobaríem també l'obra catalanitzadora feta d'ençà de la seva constitució, i hi trobaríem, ben viva, la tasca feta pels nostres volguts amics que hi han actuat fins ara.

Aniríem a la Mancomunitat amb l'única aspiració d'enrobustir-la i de donar-li una major força nacionalista. *[Aplaudiments.]* Els homes que la dirigeixen no poden actuar amb tota l'amplitud que caldria, perquè no governen amb una força pròpia sinó al cap d'una circumstancial on comparen l'extrema nacionalista: altrament, quan ve l'hora dels abusos i de les injustícies, no poden aixecar la veu contra el Govern central perquè estan massa lligats amb aquells altres homes de les funestes col·laboracions. Cal una altra força que pugui parlar clarament, lliurement.

La nostra intervenció seria principalment a l'assemblea que volem dignificar amb un esperit de depuració i d'amor, per donar-li tot el prestigi que cal al Parlament de Catalunya.

En relació amb la Presidència i el Consell, caldrà distingir. Davant de l'enemic exterior ens tindran sempre amb ells per defensar el dret de Catalunya i de la Mancomunitat. Esguardant cap endins, però, no podem garantir de sumar-nos a ulls

clucs a la tan ponderada *unanimitat*, que sovint ha fet sobrera l'Assemblea. El règim democràtic necessita el control d'una fiscalització, que no vol dir pas, de cap manera, una oposició.

Davant de les autoritats espanyoles, les altes i les baixes, les que hi ha fixes i les que vénen de pas, farem el que la consciència ens dicti cada vegada.

Per nosaltres no són autoritats de dret, sinó de fet. Els considerarïem talment com els representants del poble belga, durant la guerra, consideraven les autoritats alemanyes. *[Llargs aplaudiments.]* Els considerarïem talment com els alemanys consideren avui les autoritats franceses i belgues: com un poder d'ocupació. *[Molt bé.]*

No vol dir això una actitud d'hostilitat, que quan no es té prou força per mantenir-la és ridícula. Cal una actitud de dignitat.

A la Mancomunitat hi duríem un programa i una actuació d'administració política, sense oblidar-nos mai de la llibertat de la pàtria. *[Aplaudiments.]* Tanmateix jo no sé pas veure el límit diferencial entre la política i l'administració. Qui sap si una escola, un camí, una xarxa telefònica, obres d'administració, no ho són també de política? Quants cops a les escoles s'ha forjat en el cap dels infants un allunyament de Catalunya! Quants cops per una xarxa telefònica s'han donat ordres perjudicials per a Catalunya! Quants cops pels camins que vénen d'Espanya hi han passat actes de traïció a Catalunya!

Voldríem que la Mancomunitat fos l'estructuració del Govern català i de l'Administració catalana. Sabem que Catalunya pot viure d'ella mateixa, però ha d'organitzar tots els seus nuclis centrals, i d'això se n'ha de preocupar la Mancomunitat. Ha d'actuar dins de la nostra terra cercant l'adhesió de la pagesia i la mancomunitat dels ajuntaments dins de cada una de les nostres comarques, que són la força de Catalunya i en les quals els catalans s'hi senten més catalans. *[Molt bé.]*

Aniríem a la Mancomunitat, resumint, amb els ulls fits en la llibertat de Catalunya i amb les conclusions de la Conferència Nacional Catalana, com a ideari i com a normes d'actuació. Hi aniríem també amb tot l'entusiasme i si calgués amb el sacrifici.

[En acabar el seu parlament se li tributà una llarguíssima ovació.]

La Publicitat, 5-VI-1923

La política i les idees. Prediccions arriscades

Poc sovint m'abelleix de tractar temes polítics en aquestes amicals converses del diumenge: sóc dels que pensen que la catalanitat és en el to, i esperar amb ànsia el moment, potser llunyà que a Catalunya, íntegrament nacionalitzada, ja no calgui parlar de nacionalisme. Plau tanmateix de girar els ulls enrere, de tant en tant, i veure el camí fet.

Deien els antics que la venjança és el plaer dels déus. Immortals que ells són, no tenen pressa. Paral·lelament diríem que respondre amb fets les paraules és el plaer dels homes convençuts. Quan hom està segur del viarany emprès, quan hom té la fermesa de les seves conviccions, cal que segueixi endavant, sense menysprear els contradictors ni fer massa cas, però, de llurs contradiccions. Aquells versos grecs que comencen:

Tots diuen el que volen?
Que ho diguin, tant me fa...

són bella norma de conducta per aquells que posen damunt de tot el testimoni de la consciència pròpia.

En temps de la Conferència Nacional, mesos després encara, alguns professionals de l'energumenisme patriòtic, aparentaven dubtar de la sinceritat d'Acció Catalana i, bons experts que es creien, volien mesurar amb una mena d'alcoholímetre patentat els graus de nacionalisme de la novella agrupació i de cadascun dels seus adherits: els suposaven tarats de *liguisme*. Ara hem vist com ells, els purs, amb el *malligan* encara a la mà, i els seus amics es confonien amb els partits espanyolistes, i eren encasellats i, en recompensa, votant ells la UMN. Amics nostres que alguna hora va doldre'ls que no arribéssim a una intel·ligència amb aquests elements, ara tenen la resposta: nosaltres no podem pactar amb els que pacten amb l'enemic.

Una altra objecció van fer-nos, i aquesta venia d'un amic caríssim. No dubtava Gaziel damunt les planes de *La Vanguardia*, ara farà un any, de la nostra sinceritat, sinó de la nostra eficàcia. Company de molts de nosaltres de vint-i-cinc anys, ens coneix prou per formular-ne un judici individual i un de col·lectiu de la nostra generació, que és la seva. Una generació, deia, que, més que antisentimental, manca de sentimentalisme, que se l'ha extirpat, per reacció enèrgica contra la podridura del romanticisme agonitzant en el qual fou educada. I una gent d'aquest tarannà, preguntava el meu amic, fins a quin punt és capaç de política, és a dir, d'acció directa damunt les masses?

E pur si muove! Abans d'un any aquella gent seca, eixuta, més que sentimental

racionalista, que fa olor de lògica de Port-Royal, que fins tipogràficament a la prodigalitat de les capçaleres llampants i de les lletres decoratives prefereix la severitat d'una portada, «bona per a un butlletí científic o els annals d'una congregació protestant», ha posat en vibració patriòtica totes les regions de Catalunya on avui milenars i milenars d'homes llegeixen cada dia, i cada dia més, el portaveu del nacionalisme incondicional: ha dut arreu, amb l'aplec, el míting i la conferència, l'ideari d'Acció Catalana, i ara fa una setmana ha assolit la majoria dels sufragis del cos electoral de Barcelona. Les observacions de Gaziel eren exactes: no incloïen, però, totes les dades del problema.

Sense una dosi gran, molt gran, de sentimentalisme, Acció Catalana no hauria triomfat. Tanmateix el sentimentalisme ja era en la massa. L'únic que ens calia era d'encarrilar-lo, i aquesta tasca d'encarrilament cal fer-la amb el cap, no pas amb el cor. Els moviments polítics solen comparar-se amb les operacions militars; mai és tan escaient la comparació com tractant de moviments nacionalistes. L'exèrcit on la tropa no es bati amb l'entusiasme i no tingui fe en la causa que defensa, el més fàcil és que sigui vençut; aquell, però, on l'Estat major es deixi dur de l'entusiasme de l'impuls, de la irreflexió, té ben segura la derrota, precisament, jo crec que una de les causes del prestigi creixent d'Acció Catalana damunt les masses nacionalistes és l'actitud de serena lògica, de freda reflexió, de conseqüent seriositat que tothom ha vist en els seus actes; és la constant persistència, sense defalliments en les hores adverses ni rodaments de cap en les hores triomfals, el que dóna més gran confiança a la gran massa del poble. Sempre hem vist els sentimentals —i el sentimental màxim és el poble— cercar consell i direcció dels homes reflexius, equànimes —assenyat diria, si en aquest darrer temps la paraula *seny* no hagués estat emprada per mantell de la covardia.

Un altre símptoma de fracàs veia algú en el fet de no presentar-se Acció Catalana davant les masses populars amb un cabdill ungit, encarnació vivent de la idea, cap visible de tota l'organització. Els partits personals necessiten l'home que els crea i apadrina: partits que poden ésser brillants, arribar a commoure la nació i el món, que tenen, però, la vida lligada a la d'un home. Els grans moviments socials o nacionals no hi guanyen res amb aquestes vinculacions, que, altrament, ni són necessàries per a llur èxit. No és pas un home sol qui dirigeix el moviment més fort dels nostres dies, vull dir el bolxeviquisme rus; i, sense anar tan lluny de nosaltres, fou l'època més fecunda de la Lliga quan, abans de morir Prat de la Riba, no era un home tot sol qui la informava.

Si per no tenir un cabdillatge únic i pel caràcter de molts dels seus homes Acció Catalana no va més de pressa a fer el camí, cert que no cal deplorar-ho. Massa que el vent infla les nostres veles, i és contra aquest perill —contra el perill de la victòria— no pas contra una calma que ens forci de prendre els rems, que hem d'estar, que estem a l'aguait, mirant serenament l'horitzó.

La Publicitat, 17-VI-1923

Conferència a l'Ateneu Nacionalista del Districte VIII

Com diguérem en l'edició de *La Publicitat* d'ahir, amb motiu de la inauguració de l'Ateneu Nacionalista del Districte VIII; adherit a Acció Catalana, dimarts a la nit donà una conferència al seu local social el diputat de la Mancomunitat i president accidental d'Acció Catalana, Lluís Nicolau d'Olwer.

Hi assistí un gran nombre de gent, amb moltes bellíssimes senyoretes.

Ocupaven la presidència el conferenciant i els senyors Josep Maria Roig i Joan Bizet.

El senyor Roig, després de dir que s'inaugurava l'Ateneu, entitat on s'hi treballarà ja l'afer nacional, no entitat d'esplais, va fer una breu presentació del conferenciant.

La conferència

Amics de Gràcia. En nom del Consell Central d'Acció Catalana, que presideixo per absència de Jaume Bofill i Mates, m'és grat venir-vos a inaugurar aquest Ateneu. Els nacionalistes de Gràcia heu estat els primers que us haveu sumat al nostre moviment i dels que millor heu interpretat les nostres normes d'actuació. El vostre Ateneu és un centre de treball, de proselitisme. Jo he vingut no per encoratjarvos, he vingut per felicitar-vos en nom del Consell Central d'Acció Catalana.

Vosaltres heu estat dels que des del primer moment us sumareu decidits a Acció Catalana, a aquest moviment d'optimisme, de disciplina, de sinceritat, que començà ara fa un any i ja s'ha estès per totes les comarques i ha arrelat fondament a la ciutat, com ho prova la lluita electoral en la qual la majoria de catalanistes votà per nosaltres.

La Conferència Nacional Catalana, que aplegà homes de diverses procedències polítiques, però tots nacionalistes desil·lusionats dels partits dits catalanistes que no es preocupaven de la catalanització del poble i que col·laboraven al Govern d'Espanya sense portar un profit per a Catalunya, havia d'endur-se'n l'entusiasme de tots els que sentíeu abans que res el nacionalisme. Era lògic que tots s'hi apleguessin.

Per això ha succeït que en combatre'ns s'ha desfigurat el nostre pensament. Dies enrere, un diari de Barcelona ens feia responsables d'una iniciativa —en el fons de la qual ara no vull entrar— publicada per «La Veu de Catalunya» i signada per Vallès i Pujals. Aquesta iniciativa era la de canviar arreu de la nostra terra el

nom de la plaça de la Constitució pel de plaça de Catalunya. El diari que ens feia responsables ens atacava dient-nos retròtrades, reaccionaris, homes de dreta.

D'altra banda, diumenge passat Ventosa i Calvell donà una conferència a Santa Coloma de Farners, capital del seu districte, i deia que nosaltres havíem promès la separació de Catalunya, que així com Lerroux prometé el *pavo republicano* nosaltres prometíem el *pavo separatista*. Quan hi hem promès, ni quan hem fixat dates a la llibertat de la nostra pàtria? Quan hem enganyat així els patriotes? Cal mirar qui són els qui els han enganyat. No són els qui l'any 1918 prometien que al cap de pocs dies tindríem l'autonomia? No són els que prometien que un estranger ens faria un present, els qui els han enganyat? En canvi, nosaltres diem i repetim que la llibertat només pot venir de nosaltres mateixos, del nostre esforç.

Nosaltres no creiem que Catalunya sigui lliure mentre no s'ho mereixi, mentre no s'hi esforcin tots els catalans. Nosaltres no prometem res: prediquem constantment la catalanització de la nostra vida, de la premsa, dels rètols; prediquem que cal un digne allunyament de les autoritats forasteres. Nosaltres, diem que avui encara no podem tenir la llibertat perquè encara no en som dignes. *[Molt bé.]* I els que prediquem això prediquem el *pavo separatista*?

Ens estimem més que Catalunya estigui oprimida, però lliure espiritualment, que no pas separada políticament, però d'esperit adherida a Espanya.

La tasca més fonda, l'única que pot donar un resultat positiu, és tornar al poble el seu sentiment de dignitat. No és digne de dir-se ni català ni home aquell qui ret homenatge al poder que l'oprimeix. El que cal a Catalunya és el sentiment de dignitat, i cap a això precisament encarrilem la nostra obra. Cal tornar-li aquest sentiment de la seva personalitat que té tan perdut, per culpa dels de fora i dels de dins, perquè si bé els de fora tenen la responsabilitat que Catalunya sigui dominada, els culpables d'aquesta submissió espiritual, que es reti homenatge als forasters, la tenen els catalans. Per això creu Acció Catalana que no val la redempció de Catalunya, alliberar-la, com retornar-li la consciència.

Podem dir que el mal més gran de Catalunya és la manca de cohesió nacional. Els catalans, abans de sentir-se catalans, se senten homes de partit. La situació d'Europa en el mes d'agost de 1914 també era molt semblant; tot eren lluites socials polítiques, religioses. Però vingué el moment que les fatalitats posaren uns pobles davant dels altres, i vingué la unió d'aquells homes abans en lluita. A Catalunya, l'estat moral de lluita contra el poder foraster no sap tenir aquesta unió sagrada. Les lluites internes fan que uns i altres cerquin precisament l'ajut foraster per vèncer.

Acció Catalana no és partidària de la frase «aquí tothom hi cap». No. Primerament cal que els homes que hi entrin siguin honrats, que no facin servir d'esquer per a negocis la bandera catalana. Demés, tots han d'ésser fermament nacionalistes, encara que en altres ordres tinguin idees divergents.

Cal que s'acabin les confusions, perquè són un perjudici per al poble. A les entitats nacionalistes hi ha d'haver els nacionalistes, a les regionalistes, els regionalistes. El primer article dels estatuts de la Lliga diu que treballaran per assolir l'autonomia dins d'Espanya i ajudaran a aconseguir-la a les altres regions. L'estrany és, doncs, que ara es vulguin dir nacionalistes. Això fa que aquells homes tímidament regionalistes tinguin recels, i enlloc d'entrar-hi, que significa un primer pas cap al nacionalisme, caiguin, potser, en els partits monàrquics.

A Catalunya, la situació és diferent de la dels altres pobles que durant els darrers anys han lluitat per la llibertat. A Irlanda, a Bohèmia, per exemple, hi havia la unió sagrada i una profunda nacionalització entre tots els estaments.

La primera tasca que la nostra sinceritat imposa és adonar-nos dels nostres defectes. La classe obrera, en la seva major part, no és nacionalista. Uns són forasters passavolants, i a aquests només se'ls pot demanar que tinguin consciència que es troben en un país que no és el seu. Altres, que són catalans, creuen que el nacionalisme és un sentiment burgès; a aquests se'ls ha de fer veure la veritat. Jo comprenc que no sigui nacionalista l'obrer que se sent internacional, que no reconeix les pàtries, si bé li preguntaria, tot respectant-li la idea: quan us trobeu en un país estrany, amb diferent parla, diferents costums, diferents lleis, diferents caràcters, no us n'adoneu que teniu una pàtria? Però dir-se *internacionalista* i treballar per a l'apuntalament d'Espanya no té cap excusa. Fins ara podien al·legar que el nacionalisme només actuava defensant en les qüestions econòmiques el punt de mira capitalista; però, avui, el corrent ha canviat. Aquest problema és un dels que ha de preocupar Acció Catalana.

Vosaltres, els qui viviu en barriades, l'obra més bona que podeu fer és aquesta: aportar els obrers catalans. L'obrer molts cops s'ha vist, sense adonar-se'n, la joguina del Govern espanyol contra Catalunya. Jo no sentiria que hi haguessin lluites de classe, que arreu del món n'hi ha; del que em dolc és que aquestes lluites siguin dirigides des de fora per anar contra el nostre poble. La vaga que ara s'ha acabat n'és una prova. Ni els patrons ni els obrers hi han guanyat res; qui hi ha guanyat és l'etern enemic de Catalunya i de Barcelona: s'ha aconseguit que no es fes l'Exposició del Moble. S'ha ajornat l'Exposició, però també s'ha dit que s'ajornava la vaga. Veurem si aquests dos fets tornen a coincidir. *[Molt bé.]*

No seré jo l'apologista del patró català, al qual he atacat moltes vegades. Per culpa seva —manca d'intel·ligència o manca d'esperit emprenedor— Catalunya és tributària de la banca estrangera i la seva indústria no és independent. Però el patró català, amb tots els seus defectes, és millor que el patró espanyol. No obstant això, veiem que els conflictes es localitzen a Catalunya i que s'hi involucra la totalitat de la vida catalana, fins a aquells rams en els quals no hi ha cap reclamació pendent. Ara heu vist el boicot contra els productes catalans.

Hem vist també mítings a Madrid parlant-hi sindicalistes que actuen a Cata-

lunya —que no és pas el mateix que dir sindicalistes catalans— i ells que es diuen apolítics, hi han parlat de política, però no per combatre la guerra del Marroc, que pesa damunt tots els qui van pel pedregal junyits al carro d'Espanya i d'una manera especial damunt les classes treballadores, aquesta guerra empresa potser en gran part per defensar el capitalisme espanyol i no espanyol unes concessions de mines, arrencades hom no sap ben bé de quina manera; aquells sindicalistes parlaren de política, no per combatre això, sinó per combatre el separatisme.

Ho veieu com l'obrer és, sense adonar-se'n, una joguina dels governs d'Espanya? No estem a prop d'aquells temps que Lerroux menava les masses obreres amb la bandereta espanyola al barret de palla?

Avui només senten el nacionalisme els intel·lectuals, els menestrals i alguns obrers d'ofici, però no les masses proletàries i les classes directores. Aquesta feina de reintegrar al nacionalisme tots els catalans és la que cal fer. Catalunya no serà lliure fins que la majoria dels catalans sentin el nacionalisme.

Acció Catalana, comprenent-ho així, ha dit que la seva obra és política, però també, principalment, social. Anem a les eleccions per cercar electors, no actes ni vots, per conèixer com es troba l'opinió. La tasca directa de nacionalització, la de conversió de catalans, que és obra nostra i vostra, és la principal.

Cal implantar les escoles catalanes. Cal fer els rètols en català. Recordo un dia que passava per aquest carrer de Salmerón i tots els balcons estaven engalanats amb banderes catalanes. Feia goig. Però si haguéssim aixecat aquelles banderes hauríem vist gairebé tots els rètols escrits en llengua forastera. Penseu que si vingués un estranger i s'adonés dels rètols en espanyol, que és una cosa que fem nosaltres mateixos sense que ningú ens ho imposi, no es creuria que existís a Catalunya el problema nacionalista.

Això és el que cal fer. Si ho aconseguiu, es podrà dir que de tots els pobles que integren Barcelona, Gràcia és el més català i entusiasta de tots.

[Uns llargs aplaudiments coronaren la conferència de Lluís Nicolau d'Olwer.]

La Publicitat, 26-VII-1923

Les exposicions d'art. Tasca municipal

En la darrera sessió municipal fou acordat l'enterrament —mig solemne i tot diríem— de la Junta d'Exposicions. Lloable obra de caritat cristiana, atès que la Junta ja era morta d'ençà que no fou renovada en confegir el cartipàs. Involuntàriament recordem aquells versos del *Tenorio*:

No os podéis quejar de mí...

L'any 1917, al cap de deu anys que s'havien interromput les exposicions d'art que de la Universal ençà venien periòdicament organitzant-se a Barcelona, les associacions artístiques de la nostra ciutat s'adreçaren a l'Ajuntament, demanant-li a una veu la represa i la periodicitat de les exposicions. I llavors arrenca la nova tongada de les sis exposicions que hom ha vingut organitzant del 1918 al 1923. Les dues primeres, les dels anys 1918 i 1919, foren organitzades per comitès delegats de les juntes de museus, amb intervenció de representants de totes les associacions, i sota un reglament que malgrat els petits retocs soferts, fruit de l'experiència de cada any, féu arribar el del 1921 que, per acord municipal havia de regir un quinquenni, fou sempre conservat en els seus punts essencials.

Els qui intervinguérem de l'Ajuntament estant en la nova sèrie d'exposicions d'art, crèiem, i per la meva banda segueixo creient, que, en afers d'aquesta mena, de les tres actituds possibles de l'Ajuntament, dues només li són lícites. Partint d'una concepció purament administrativa del municipi —que jo tant respecto com m'honro de no compartir— una actitud s'imposa: la inhibició. Si hom creu que l'Ajuntament, i més el d'una gran ciutat on les fretures espirituals no són satisfetes per altres organismes, ha d'atendre aquestes necessitats, llavors s'imposa la intervenció. Però la intervenció equànime, sense preferències, car el que fa la ciutat és per a tots els ciutadans. L'actitud il·lícita és la de l'Ajuntament imposant un criteri estètic, declarant-se impressionista o cubista, *pompier* o *fauve*, i donant tot el seu ajut a una escola, un cenacle, una tendència, una capelleta, una penya, una colla. Però la constitució del Comitè i els articles del Reglament de les Exposicions, garantien llur organització federativa, amb l'autonomia de cada agrupament d'artistes dins les sales que els eren atribuïdes.

La Junta de Museus desitjà treure's absolutament de sobre l'encàrrec de les exposicions, de les quals, mitjançant el Comitè, en tenia en certa manera la responsabilitat sense tenir-ne l'organització. D'aquí vingué, per part de l'Ajuntament, la constitució de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art, integrada per regidors i per representants de les entitats artístiques de Barcelona.

La Junta va obrir-se un múltiple camp d'activitats: l'exposició anual dels nostres artistes, que fos una selecció de llur treball i el camí per enriquir el Museu; les sales d'honor o especials on l'obra d'un artista vivent i ja renomenat fos tota ella acoblada, com una lliçó vivent de la història artística dels darrers anys; la sala retrospectiva, on la producció d'un artista ja mort fos reunida, editada i estudiada monogràficament; les exposicions estrangeres a la nostra ciutat i totes les exposicions d'art català a l'estranger. Amb aquest esperit foren fetes les quatre exposicions de 1920 a 1923, dues al Palau de Belles Arts i dues al Palau de la Indústria, amb les sales d'honor i especials dels escultors i pintors Josep Llimona, Casanovas, Gargallo, Canals, Mir, Nogués, Joan Llimona, Galwey, etc., amb la reconstrucció de la personalitat pictòrica de Martí Alsina, Benet, Mercadé, Vayreda, Simó Gómez, amb la portada dels nostres artistes al Salón d'Automne de París, a Lisboa i a Amsterdam, etc. Així creiem nosaltres complir amb el deure —car si no ho hagués fet l'Ajuntament de Barcelona ningú no ho hauria fet— de donar a conèixer el nostre art fora de casa. Per a aquesta tardor estava projectada una exposició d'art extremooriental, una exposició interessantíssima per a l'erudit i l'*amateur*, tant com educadora del tècnic del bell ofici, que hauria estat feta amb l'exigua quantitat de vint mil pessetes. També l'Ajuntament va recordar-se'n en el seu darrer acord per tributar-li una frase de fúnebre homenatge.

De tota aquesta actitud de la Junta Municipal d'Exposicions, ara que ja en podem fer balanç com de cosa de família, la part més reeixida és la que podia fer per les seves pròpies forces, vull dir les exposicions retrospectives i les d'intercanvi. Els artistes, gent excepcional, potser perquè són artistes, que tant maldaren a fi que les exposicions fossin represes, en ésser-ho no posaren cap esforç a donar-los relleu. Rivalitats de grups, rivalitats de persones, desig de fer-se pregar, no voler adonar-se'n que l'exposició era en profit llur, desagrair a la ciutat l'homenatge que la ciutat els havia retut, tot plegat feia que molts s'abstinguessin de concórrer-hi, que d'altres hi concorreguessin d'una manera poc digna de llur nom. No cal picar en ferro fred; si als artistes no els interessa —i l'interès no es demostra amb paraules sinó amb fets— que hi hagi exposicions catalanes de belles arts, que no n'hi hagi. Ara, que les exposicions d'artistes estrangers, les retrospectives del segle XIX i les del nostre art arreu on sigui interessant de fer-lo conèixer, tot això no pot ésser que un ajuntament, quelcom més que administratiu, ho oblidi.

És demostrat que de totes les tasques espirituals la que de menys protecció necessita Catalunya és l'artística. Molta més en necessiten la científica i la literària. No li cal, doncs, la protecció oficial sistematitzada que representen les exposicions. Però interessos espirituals del país com la importació dels corrents forasters, la reconstrucció de la nostra història artística i l'expandiment del nostre art, necessiten que les corporacions populars de la nostra ciutat, amorosament els vetllin.

La Publicitat, 30-XII-1923

Societat de Nacions, unificació europea i minories nacionals

L'exercici de la democràcia. El Consell Federal Helvètic

Les agències informatives i els comentaristes de política exterior senten una preferència morbosa per les noves catastròfiques; en canvi, massa sovint obliden el desplegament normal de l'activitat política. És com si en parlar de l'economia d'un país apuntéssim només les fàbriques incendiades, les banques en fallida i les naus que es perden. Ara, per exemple, i ja fa mesos, una llarguíssima informació ens té amb l'ai al cor seguint pas a pas la crisi francesa: cada lector de diaris sap que, només en aquest any que va a morir, la República ha tingut set ministres de Finances. I la nova és aprofitada com cal per tots els enemics de la democràcia, interessats a presentar aquesta com enemiga de la indispensable estabilitat ministerial.

Per contra: tothom oblida d'assenyalar un fet: que la màxima estabilitat ministerial es dóna en el país més democràtic i lliure d'Europa, vull dir, la Confederació Helvètica. Els set consellers federals, o ministres suïssos, vénen d'ésser reelegits el dia 17, i entraran en funcions, per tres anys més, el primer de gener. Tots ells exerceixen el càrrec d'abans, alguns de molt abans de la gran guerra. Hi ha cap dictadura, cap monarquia, o cap república de carcassa monàrquica que pugui presentar un *record* semblant?

Observeu que és doble l'estabilitat del Consell Federal Helvètic. Primer, per la duració triennal del càrrec. Segon, per l'acostumada reelecció en acabar el trienni.

La duració triennal, sense crisis, obeeix a la forma del nomenament, a la clara separació d'atribucions entre les cambres i el Govern, i a l'absència del parlamentarisme.

El Consell dels Estats —cambra on són representats per dos diputats, qualsevol que sigui llur extensió i població, cascun dels Cantons confederats— i el Consell Nacional —cambra de sufragi universal elegida per tot el poble—, immediatament de constituïts, després de la renovació triennal (no cal dir que són indissolubles), es reuneixen en Assemblea Federal. Aquesta elegeix uninominalment i per majoria de vots els ciutadans que han de regir cascuna de les conselleries o ministeris. No hi ha primer ministre. Cada any l'Assemblea Federal elegeix, sense reelecció, el conseller que exercirà per un any el càrrec de president de la Confederació, que no és més que *primus inter pares*.

Marcades netament per la Constitució les atribucions del Consell Federal i de les cambres, els uns no envaeixen el camp dels altres. El conseller que pretengués extralimitar-se, no tindria manera de fer-se obeir. D'altra banda, la invasió del Parlament en l'Administració, això que diem el *parlamentarisme*, no existeix. Per bé que sembli paradoxal, el parlamentarisme és un vici dels pobles de tradició mo-

nàrquica. Contra el rei sobirà i el govern que d'ell rep la força, s'ha alçat el Parlament en nom del poble. És la fórmula transaccional de la Constitució espanyola: «La sobirania és del rei amb les cambres». On el rei ha desaparegut, la sobirania ha romàs sencera a les cambres, la qual cosa és una usurpació feta als ciutadans.

A Suïssa, tant a la Confederació com als cantons, el sobirà, de nom i de fet, és el poble. Ell exerceix la seva autoritat suprema, no sols amb l'elecció dels seus representants, sinó amb el referèndum (freqüentíssim) i amb la iniciativa. Acaba de primfilar la separació entre les cambres, legisladores, i el Govern, administrador, el fet que el càrrec del conseller federal sigui incompatible amb el de membre del Consell Nacional, o del Consell dels Estats.

El fet, normal, de la reelecció dels consellers federals d'un trienni a l'altre, té així mateix diverses causes. La més important, que les girades històriques d'opinió no es produeixen en un poble equilibrat i culte, on els ciutadans no prenen i llencen les idees com un barret de temporada. L'opinió es transforma lentament, i com que el Consell Nacional és elegit segons la més estricta proporcionalitat, una assemblea no varia gaire respecte de l'anterior, encara que constantment hom li observi un desplaçament cap a l'esquerra. Altra causa és la incompatibilitat absoluta del càrrec de conseller federal amb l'exercici de qualsevol carrera o professió. En fi, la Conselleria —fins a arribar a l'eventual presidència de la Confederació, anual, sense honors de cap mena i no reelegible— no representa res per satisfer ambicions de vanitat, ni de lucre.

Tothom està d'acord que la Confederació Helvètica és l'Estat més ben regit d'Europa. Mirant-ho de prop veiem que la causa principal d'aquest bon estament de la Confederació és l'estabilitat del seu Govern, i que aquesta estabilitat obeeix, en definitiva, a l'absència de parlamentarisme i d'intromissions personalistes del cap del govern (que no existeix) i del cap de l'Estat, que no és més que un títol precari. I en darrer terme, la causa que no existeixin aquests òrgans parasitaris i funcions pertorbadores, és l'aplicació constant i amb una lògica infrangible, sense concessions de cap mena, del principi democràtic: la sobirania del poble.

A l'hora present, que per fugir dels excessos del parlamentarisme és moda de girar els ulls als sistemes antidemocràtics de la Itàlia feixista i de la Rússia soviètica, amb intent de simiar-ne una paròdia, seria bo que tots els qui políticament no creiem en res més que en la democràcia, ens féssim forts amb la lliçó exemplar del més democràtic i gens parlamentari dels pobles: la Confederació Helvètica.

Sabem l'eterna objecció: un regisme d'aquesta mena no és aplicable sinó a un poble pervingut a una molt gran cultura. Respondrem que tanmateix la primera tasca a realitzar, per tal que un poble arribi a ésser culte, és de no sotmetre'l a cap regisme que l'embruteixi.

La Publicitat, 30-XII-1925

El nostre romanisme

Sempre que n'he tingut avinentesa he reconegut que la nostra història comença amb el desembarcament d'Escipió a Empúries, l'any 218 aC. Els romans, per un procediment colonitzador expeditiu —ens sembla expeditiu, tot i que no en tenim altre testimoniatge que el d'ells mateixos!— van assimilar, van *digerir*, si no us desplau el mot, la nostra terra i totes les altres de llur imperi occidental. Aquesta veritat palesa no ens autoritza, tanmateix, a proclamar-nos:

> hereus de Roma, per la sang, pel geni
> ni ens força a l'apoteosi de l'esperit romà.

Tarraco imperial..., els monuments romans que omplen Catalunya... Sí, ja ho sé, ha estat de moda emfatitzar això. Ara que, si baixant dels núvols posem els peus a terra, i en comptes de cloure els ulls per somniar els obrim per esguardar a l'entorn, veurem una petita ciutat provinciana i un art colonial d'exportació. Comparem la nostra terra, no pas amb Itàlia ni amb Provença, sinó amb el nord de l'Àfrica —amb Algèria i amb Tunísia, països molt més sotragats que el nostre i veurem que va d'uns quants monuments escadussers a una massa de ruïnes imposants pel volum i pel nombre. Els àrabs que avui habiten l'amfiteatre del Djem o els beduïns que acampen llurs tendes damunt Tingad immensa, són també hereus de Roma?

La resposta és fàcil. No, aquests són els destructors de la població romana, mentre que nosaltres en som els continuadors. La sang de les nostres venes és sang de Roma.

Així parlen molts, però també em sembla fals. Quin percentatge, respecte de la població indígena, poden representar els colons romans que s'establiren a Catalunya? Un de ben petit, evidentment, i encara les noves immigracions havien de minvar-ne la importància relativa. Demés, si tenim en compte quina mena de gent eren els legionaris i si no oblidem que, a l'època imperial, les pràctiques premaltusianes —si és llegut de dir-ho així— esterilitzaven la societat romana, arribarem a concloure que tota la sang *romana* que portem, i de la qual parlem amb tant d'èmfasi, no és més que sang d'esclaus.

És per això potser que quan reivindiquem *l'esperit de Roma*, el reivindiquem amb ànima d'esclau. I no parlo precisament per Catalunya, sinó per tots els pobles llatins. L'esperit romà del feixisme no és altra cosa que esperit d'esclavitud. I la subjecció de la llibertat de l'individu, i la llei no consentida, sinó imposada (*quod principi placuit...*) i la divinització de l'Estat i de tots els Calígules, Nerons i Heliogàbals

que l'encarnen: tot això és romà, molt romà, massa romà. Bé, doncs, si per dret de sang com a descendents d'esclaus i de fills d'esclaus ens pertoca part d'aquesta herència, en comptes de reivindicar-la, renunciem-la. Més val ésser descamisat, que dur camisa negra. D'aquest romanisme tots en dúiem l'esquena assenyalada. Si els principis romans són immorals, no perquè ens hagin fet néixer hem d'acceptar-los per norma: ens passa com aquell que té consciència d'ésser fill de l'incest o l'adulteri.

Tanmateix, de Roma tenim una herència espiritual innegable i gloriosa: la llengua. No sabem quina parlaren els nostres primitius, però sabem que de la romanització ençà parlem llatí, i adoptar una altra llengua és, com diu Wichelet, canviar d'ànima, però no és pas assimilar-se l'ànima del poble del qual s'ha après la llengua. Els ciutadans d'Haití o de Libèria no tenen, cert, l'ànima dels negres de la selva africana dels quals davallen, però del fet que parlin francès els uns i anglès els altres no deduirem pas que siguin hereus espirituals de Molière o de Shakespeare. La llengua és el vehicle de cultura; però ella mateixa no és la cultura.

Cal no enganyar-se per error de perspectiva. Sovint hom compara el nostre caràcter amb el romà, i, pensant-se haver-hi trobat les analogies més estretes, s'afanya a constatar el nostre romanisme. Però, d'una banda, veiem *perpetuar-se* en nosaltres qualitats o defectes —això tant se val— que els romans ja havien perdut a l'època de l'assimilació imperial; altres coincidències de caràcter són filles de condicions externes iguals, i, si les trobem a Roma i a Catalunya, també les trobem a Holanda o a Noruega; en fi, moltes *supervivències hereditàries*, que diuen, no són més que insercions culturals: és el cas del dret romà que, desaparegut de Catalunya feia segles, començà a restar-hi en el segle XII pels esforços i l'esnobisme dels juristes formats a Bolonya.

Aquest és el cas típic. Si la llengua ve per l'herència, la cultura cal guanyar-la amb esforç —i conservar-la també amb esforç. Jo no dubto pas que si va implantar-se a Catalunya —amb lluites i excepcions que ara no escau a detallar— el sistema jurídic de Roma, pugui així mateix imposar-s'hi la cultura romana. Només he volgut dir això, que podem dur-la, però que no la tenim d'herència, i que en aquest respecte no som pas ni més ni menys que altres pobles, que no parlen llengua llatina ni foren assimilats per l'Imperi. Digueu: què és més àtic, l'Atenes de Pangalós o Conduriotis o el París d'Anatole France? Digueu encara si alguna cosa recorda la majestuosa pompa d'aquell vers de Virgili:

> Tu regere imperio populos,
> Romane, memento.

És la poca-solta cridanera de *Eia, eia! alalà!* o la serenor imperial de *Britania rule waves*?

He volgut remarcar també que de cultura romana i, en general, de cultura clàssica, aquí en tenim ben poca. Fet evident que contradiu aquella *herència* tan ponderada. Fet que justifica i encoratja la tasca de la *Fundació Bernat Metge* —car, altrament, si aquest ja fos un poble sobreeixit de cultura clàssica, traduir els clàssics seria com abocar aigua a la mar: els posem en català perquè la nostra gent no sap, ni sabrà, grec ni llatí.

Voldria dir també que la cultura romana hem de prendre-la amb esperit crític, destriant què ens convé i què ens pot fer mal. Prenguem l'ametlla i llencem les clofolles; no ens deixem endur per sonoritats buides. I no oblidem, sobretot, que certes ideologies, immorals sempre, sovint esdevenen, per escreix, ridícules: com el romaníssim envaniment de la força, en ésser proclamat pels febles.

La Publicitat, 9-X-1927

Idees i fets entorn de Paneuropa

Pancontinentalisme

Dos moviments contradictoris, però que un explica l'altre, agiten avui la consciència política del món. L'internacionalisme, que tendeix a universalitzar totes les organitzacions i aspira a convertir la humanitat en subjecte de dret públic, i el feixisme, exacerbació nacionalista, que no admet ni dins ni fora de l'Estat cap altre subjecte de dret públic que l'Estat mateix.

L'internacionalisme té a favor seu la realitat de la mútua dependència dels pobles, de l'estandardització de la vida moderna, efecte del maquinisme, i de l'escurçament de les distàncies, produït per la rapidesa de les comunicacions. Per això la darrera guerra fou gairebé mundial, i també n'és l'organització de la pau —vull dir la Societat de les Nacions.

La Societat de les Nacions, però, té finalitats i actuacions molt diverses. Sense paradoxa hom pot dir que no hi ha pas una sola societat sinó tres: la que formen les potències fundadores, exaliades de la gran guerra, per tal de garantir-se mútuament l'execució dels tractats de pau; la mena de confederació integrada per tots els signataris del pacte, amb el fi principal d'evitar conflictes entre ells i, si esclaten, de solucionar-los per mitjans pacífics; i encara l'associació més ampla i imprecisa, que es manifesta per la col·laboració d'estats no signataris del pacte, a diverses iniciatives de la Societat (conferència econòmica, desarmament, etc.).

Aquest encavallament de funcions es complica amb el fet que un nombre important de pobles tinguin problemes particulars i vitalíssims, susceptibles de crear entre si un nexe més íntim, dels quals se senten dessolidaritzats tots els altres. Hi ha, per exemple, qüestions específicament europees que hom no comprèn prou bé perquè han de ser sotmeses a la resolució de potències asiàtiques i americanes, i les quals en res no afecten —puix, atès l'egoisme internacional, desinterès no és pas garantia d'imparcialitat, sinó d'indiferència. Altrament, la continuada i forçosa discussió en el si de l'Assemblea i del Consell d'afers europeus, explica el retret, que tant sovint surt dels llavis americans i asiàtics, que la Societat de les Nacions, sota el seu aire universal, només pensa en Europa, i que els no europeus hi tenen el paper de comparseria internacional. Retret comprensible, per bé que injust.

Aquestes consideracions són a la base de dos moviments iniciats l'any 1926: el paneuropeisme i la lliga panasiàtica. El primer troba la Societat de les Nacions massa universal; el segon, massa europea. Tots dos pensen, confessant-ho o no confessant-ho, en la unió panamericana.

És interessant, doncs, per conèixer en certa manera l'avenir que està reservat al paneuropeisme i el panasianisme, nascuts després de la Societat de les Nacions, de veure com reacciona enfront d'ella el panamericanisme que li és molt anterior. S'enforteix? S'afebleix? Es transforma?

De tots els moviments pancontinentals, l'americà és, sense cap mena de dubtes, el més viable. Més ben dit, és l'únic que no inclou un absurd de la seva definició. Amèrica és, de fet, un continent, com no ho són ni Europa ni Àsia. Aquesta unitat geogràfica és doblada per una d'economia, perquè la naturalesa i la indústria d'Amèrica poden pràcticament subvenir totes les seves necessitats. D'altra banda, els estats americans, successors que són de les colònies, no pas de les poblacions aborígens, presenten ells amb ells una unitat de cultura incomparablement més gran que la del Vell Món. Cal dir, tanmateix, que la unitat geogràfica i la unitat econòmica d'Amèrica no comencen a passar de la potència a la realització fins aquests darrers temps, i avui hi és encara un gran destorb la dificultat de comunicacions d'unes regions amb les altres.

Amèrica ha tingut, com no tenen els altres continents, un ideal polític comú; alliberar-se del domini europeu. Tot i que els projectes de federació política somniats per Bolívar a l'Amèrica del sud fracassaren, de cap a cap de l'Amèrica Llatina, igual que a l'Amèrica anglosaxona, bategava un esperit solidari. Serà sempre una glòria d'Amèrica el fet que cap dels seus estats no intentés garantir la precària independència dels primers moments, ajudant a la submissió colonial d'un altre. Per això el 1823 tot Amèrica, que se sentia feble davant la Santa Aliança —aquella lliga de les grans monarquies pactada per esborrar el pas de la revolució—, enlairà com una bandera, i encara més com un escut, la declamació salvadora del president Monroe.

La doctrina «Amèrica per als americans» donava una raó d'existència al panamericanisme polític. Tanmateix, la conferència de Panamà de 1824 i les que Mèxic intentà des del 1831, fracassaren, i un organisme polític que servís d'ideal polític panamericà no fou possible. És que aquest ideal ja no cal defensar-lo, perquè ja no perilla. Per contra, dintre l'Amèrica Llatina s'ha manifestat una temor creixent contra l'absorció ianqui. Per això, conservant la Unió panamericana, fundada el 1889, tot el seu escalf jurídic, la major part dels països americans es neguen a dur-la al camp polític, i més s'estimen de donar-li suport en la Societat de les Nacions.

Així el moviment *continentalista* ha fracassat en el continent que li era més propici. Caldrà parlar-ne més llargament.

Panamericanisme

El president Monroe, en un missatge a Anglaterra l'any 1823, deia:

> El Govern dels Estats Units no ha intervingut ni intervindrà en els afers de les colònies que les nacions europees posseeixin actualment a Amèrica; en el que afecta, però, als governs que han proclamat llur independència, que la sostenen i l'emancipació dels quals hem reconegut després d'una reflexió madura i segons els principis de la justícia, no podríem menys d'esguardar la intervenció de qualsevol poder europeu encaminada a oprimir-los o a contrariar de qualsevol manera llurs destins, com una manifestació d'intencions hostils als Estats Units.

En el fet, però, que la Santa Aliança, tot i treballar per l'absolutisme a Europa es desentengués de l'emancipació americana, hi influí, més que no pas la declaració de Monroe, llavors que els Estats Units no eren encara la poderosa república d'avui, l'actitud d'Anglaterra, gens equívoca. Només cal recordar els tractes de comerç, signats per Cunning, amb Buenos Aires, Veneçuela i Xile. D'altra banda, la cessió imposada a Mèxic, pel tractat de Guadalupe (1848) de Texas, Califòrnia i Nou Mèxic, i la inhibició dels Estats Units, causada per la guerra secessionista, en el moment en què Europa volia crear l'imperi de Maximilià d'Habsburg, començaven de llençar un cert desprestigi damunt la declaració de Monroe. I amb raó. Per ella els Estats Units assumien davant d'Europa una tasca protectora de la llibertat americana que només han tingut força per realitzar quan ja ha estat innecessària. A canvi d'això s'han atribuït uns drets de control i d'intervenció que, si en certs casos han servit la causa de la pau i en altres l'interès mercantil, han estat sempre vistos per les repúbliques que els sofrien, com una ingerència amb llurs afers particulars i un calcigament de llur sobirania, tolerats només per la raó de la força. La declaració de la República argentina, que ella és prou per a garantir-se els seus drets, la seva intel·ligència amb el Brasil i Xile, i sobretot la doctrina de Drago sobre els deutes d'estat, que tant o més que Europa visa els Estats Units, són diferents manifestacions d'inconformisme amb la doctrina de Monroe —o almenys amb la interpretació que la White House li dóna.

Tanmateix en el Pacte de la Societat de les Nacions, redactat segons les exigències de Wilson després de la seva tornada de Washington —i al qual, però, Amèrica del Nord ha refusat la signatura—, hi ha un article, el 21, que diu:

> Els compromisos internacionals, com els tractats d'arbitratge, i les enteses regionals, com la doctrina de Monroe, que asseguren el manteniment de la pau, no són considerats incompatibles amb cap de les disposicions del present pacte.

Aquest article, que no ha servit per atraure els Estats Units a la Societat, paralitza tanmateix l'acció d'aquesta a Amèrica, perquè el més curiós és que ella es compromet a respectar una *doctrina*, qualificada *d'entesa regional*, que ningú no sap quin abast té. De bon principi, en adherir-se al pacte, el Salvador ja reclamà una definició oficial de la doctrina de Monroe, i Wilson, llavors encara president, res-

pongué referint-se a un discurs seu davant la conferència panamericana del comerç, on havia donat a la doctrina que duu el nom del seu antecessor una interpretació més aviat restrictiva.

La República Argentina, amb la simpatia exterioritzada o muda d'altres repúbliques, és qui ha aixecat més alt la veu contra una *doctrina* que, si ara fa un segle podia ésser-los favorable, avui pot només causar-los perjudicis, per això el seu ministre a París va demanar al Govern francès de no mencionar la doctrina de Monroe en el tractat d'arbitratge francoamericà. I encara d'una manera més enèrgica i pública: en les deliberacions del Comitè de seguretat, el passat febrer a Ginebra el representant argentí va declarar que:

> És completament inexacte de donar, com ho fa l'article 21, àdhuc per via d'exemple, el nom d'entesa regional a una declaració política unilateral que mai, que jo sàpiga, ha estat aprovada explícitament pels altres països americans.

Rebutjada així la doctrina de Monroe, el panamericanisme resta sense el principi polític que li feia de suport. Per això els esforços de Washington per a convertir la unió panamericana en una mena de societat de les nacions americanes, han fracassat. Tot Amèrica reconeix els serveis fets per la Unió (la primera assemblea de la qual fou l'any 1889) en l'ordre tècnic. La conferència d'enguany a l'Havana ha adoptat encara una convenció sobre l'aviació comercial, un codi de dret internacional privat i diverses mesures en l'ordre de la cooperació intel·lectual; però ha hagut de posar terme, sense acabar-les, a les seves tasques, perquè l'afer de Nicaragua no podia ésser oblidat. La proposició presentada pel senyor Guerrero (representant del Salvador en el Consell de la Societat de les Nacions) d'excloure expressament dins el preàmbul dels estatuts de la Unió el dret d'intervenció dels estats en els afers interiors els uns dels altres, va congriar la tempesta. A favor de la intervenció només van pronunciar-se, juntament amb els Estats Units, el Perú (a causa de Tacna i Arica), Cuba, la Nicaragua del senyor Díaz i, fins a un cert punt, el Brasil. De l'altre cantó, obertament o amb imposat silenci, tots els altres.

Els Estats Units s'han abocat cap al sud, a les Antilles i Amèrica Central, per dominar la comunicació interoceànica. Això els ha dut a la mutilació de Mèxic, a l'annexió de Puerto Rico i de Hawaii, a l'ocupació més o menys llarga de Santo Domingo, Haití i Hondures, a la mediatització de Cuba i Panamà, a la intervenció actual a Nicaragua. Aquest resultat, si no efecte de la doctrina de Monroe, almenys compatible amb ella, ha dut una forta crisi a la idea panamericana. Agreujada, de la guerra ençà, per un fet econòmic: avui els Estats Units són creditors de l'Amèrica Llatina per una suma de 25 mil milions de dòlars. Mai el deutor no s'ha sentit entusiasta del seu creditor.

A la darrera Assemblea de Ginebra el senyor Morales, primer representant de Panamà, s'esforçava a proclamar i a demostrar que:

> És una idea errònia que existeixi un sol esperit americà i que tots els pobles del nou continent estiguin lligats per interessos comuns més nombrosos i més forts que els que puguin lligar-los amb els països europeus.

I encara afegia:

> Els fets demostren que entre la República Argentina i Guatemala, per exemple, existeixen menys d'interessos comuns que entre la República Argentina i Anglaterra o Guatemala i Alemanya.

De tot això se'n desprèn que el panamericanisme, no sostingut ni per una idea ni per un interès, és un moviment en baixa; que si no és possible el bloc panamericà, tampoc no n'és el llatinoamericà, i que és menys possible encara que l'Amèrica Llatina reconegui a cap país d'Europa la posició hegemònica i directiva que es nega a reconèixer els Estats Units. Intentar res de semblant, galvanitzaria el monroisme.

Els pobles d'Amèrica no refusen el contacte internacional, però actuant-hi cadascú de la manera que creu més apropiada als seus interessos: una coordinació entre ells, no la cerquen a base continental, sinó general. En el continent, doncs, on el moviment pancontinentalista tenia més condicions de triomf, no ha pogut triomfar.

Paneuropa

El moviment paneuropeu va començar tres anys enrere i el seu apòstol és el comte de Coudenhove-Kalergi. La Unió Paneuropea, la memòria presentada a la Societat de les Nacions sobre l'organització d'Europa, el setembre de 1925, el Congrés paneuropeu de Viena un any després, la revista *Paneuropa*, etc. marquen etapes successives, cercles d'interès cada vegada més amples.

El comte de Coudenhove-Kalergi és austríac. No hi ha dubte que les consideracions nacionals han influït d'una manera decisiva en la gènesi de la seva idea paneuropeista. Durament castigada per la guerra, el bloqueig, els tractats de pau, la inflació seva i el proteccionisme dels altres, avui Àustria té fretura que siguin establertes relacions normals entre els pobles de l'antiga monarquia dels Habsbursg. L'organització paneuropea, tal com el comte de Coudenhove-Kalergi la concep, donaria remei, sense destrucció aparent dels tractats, a la situació massa inconfortable de l'Estat austríac.

Aquest origen nacional d'una doctrina internacional és retret sovint a Coudenhove-Kalergi. No és pas això que interessa, sinó examinar si aquesta doctrina, tant com per a l'Àustria, és beneficiosa per als altres pobles europeus.

De bon principi el paneuropeisme —que alguns maliciosos titllaren de pangermanisme— trobà un greu obstacle a la seva difusió en la rivalitat francoalemanya. Però després de Locarno i de la crisi financera a França, el camí s'ha obert a les idees paneuropeistes, que avui tenen a París alguns de llurs defensors més entusiastes. El moviment creix. Una gran part de la joventut universitària d'Europa s'hi adhereix. Enfront d'aquest, hi caben moltes actituds. Una sola, però, no seria intel·ligent: la d'ignorar-lo.

Al cap de nou anys de creada la Societat de les Nacions, la principal potència econòmica del món capitalista en roman allunyada, per tal com refusa de prendre cap responsabilitat en el caos europeu; i la potència del món anticapitalista li és hostil, perquè vol impedir la ingerència d'Europa en els seus afers interiors. Mentre la Societat de les Nacions no arribarà a esvair aquests temors, no veurà ajuntar-se-li ni els Estats Units ni la URSS. I mentre aquestes dues potències, amb llur immensa força material i moral, n'estiguin allunyades, de la Societat de les Nacions no serà més que un grup de potències —no pas la portantveus de la humanitat.

Qui negarà que aquesta crítica de Coudenhove-Kalergi sigui exacta? Tot els amics de la Societat de les Nacions constaten que la seva feblesa neix precisament del fet que, organitzada per ésser universal, no ho sigui.

La lliga de Ginebra, doncs, no és més, avui per avui, que una lliga de molts estats. D'altres n'hi ha, a part d'ella, observa Coudenhove-Kalergi. Aquestes tres:

1. La lliga de Londres, associació dels pobles del Commonwealth britànic;
2. La lliga de Washington, associació dels pobles de la Unió Panamericana;
3. La lliga de Moscou, associació de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

La primera és incorporada al sistema de Ginebra, la segona se'n malfia, la tercera li és hostil. La Societat de les Nacions pot, en qualsevol moment, veure's duta a un conflicte amb qualsevol d'aquests altres grups, si, en comptes d'incorporar-los orgànicament al seu sistema, n'ignora sistemàticament l'existència.

Això diu Coudenhove-Kalergi. És exacte? Podem adherir a aquests conceptes seus com als anteriors? No. Aquí el trobem modificant els fets sota una aparença tota objectiva —per tal de justificar un sistema ja construït *a priori*.

Observem, referent al primer punt, que els pobles del Commonwealth britànic, després del darrer estatut aprovat a la Conferència imperial de 1926, es comporten, tant a Londres coma Ginebra, amb completa independència de dret els uns dels altres. No és una federació, sinó una amplíssima confederació d'estats, cap dels quals ha d'acceptar un compromís que no sigui voluntàriament. Què hi fa, doncs,

que la negativa sigui donada a Ginebra mateix o a Londres? El que hi ha és que el comte de Coudenhove-Kalergi necessita un fonament per a excloure, com vol fer, Anglaterra d'Europa.

Quant a la *lliga de Washington*, cal desfer l'equívoc. Expressament, en articles anteriors, hem parlat del panamericanisme per demostrar que aquests, com a moviment polític, no existeix, i que cada dia són més fluixos els llaços de la Unió Panamericana. I cal no oblidar que precisament el Pacte, en salvar les *enteses regionals, com la doctrina de Monroe*, incorpora orgànicament dintre la Societat la Unió Panamericana —ço que precisament són els americans (americans llatins, és clar) els qui ho rebutgen.

Si per *lliga de Washington* calgués entendre només que els Estats Units, com per *lliga de Moscou* la URSS, no hi ha cas. Es tracta d'estats federals, com Suïssa i Àustria (no parlem de les federacions sud-americanes que ho són de nom), les quals formen part de la Lliga. Igualment res no s'oposa en la constitució d'aquesta, que es fa un principi de no intervenir en les qüestions no regulades per tractats internacionals, a l'accessió d'altres dues federacions: la ianqui i la russa.

Si es tractés d'una confederació d'estats, com el Commonwealth britànic o la Unió Panamericana, si arribés a tenir existència política, o l'Escandinàvia, de la qual tant sovint s'ha parlat com a possible, l'afer seria més llarg, però igualment clar. Un Estat pot ésser membre de diverses associacions, mentre llurs pactes no siguin contradictoris.

Coudenhove-Kalergi, però, és sistemàtic: exigeix una simetria, que més aviat sembla concebuda per un llatí que no per un germànic:

> La Societat de les Nacions —diu— podrà evitar el perill d'un conflicte amb Washington i Moscou i estendre la seva esfera l'acció a tota la humanitat, si substitueix el seu organisme centralista i mecànic per un federalisme continental; si, adaptant-se al repartiment politicogeogràfic de les forces, cessa d'ésser una federació d'estats per esdevenir una federació de federacions; en un mot, si, segons el model de l'Imperi britànic i en virtut de l'article 21 del Pacte, es divideix en grups autònoms.

(Noteu de passada l'error de qualificar de *federació* la Lliga de Ginebra, a la qual àdhuc el nom de *confederació* estreteja.)

Cinc *continents polítics*, afirma coratjosament Coudenhove-Kalergi, ja existeixen com a estats o grups d'estats: Imperi britànic, URSS, Panamèrica, la Xina i el Japó. El sol continent polític que no existeix encara, i que cal crear, és Paneuropa. Així, en un moment, davant els nostres ulls esverats, Panamèrica esdevé una realitat política; el caos xinès i la monarquia unitària del Japó, *continents polítics*, i l'Àsia no groga desapareixen del món.

Calien, però, totes aquestes truculències per a defensar la constitució d'una Lliga paneuropea? Evidentment que no. Malgrat aquesta bastida, més aviat descoratjadora, caldrà veure què hi ha de sòlid en l'obra que s'està construint.

Problemes europeus

> Cinc continents polítics existeixen ja com estats o grups d'estats. L'únic que no existeix encara, i cal crear-lo, és la Paneuropa.

Així diu el comte de Coudenhove-Kalergi. Tanmateix, àdhuc acceptant com a veritat la primera afirmació —i no són escasses ni menudes les reserves que cal fer-hi— no es justifica pas la conclusió. Un apriorisme de simetria, molt lul·lià, no té res a veure amb l'organització política del món.

Per contra, la Lliga paneuropea tindrà raó d'ésser en el cas que vingui a encarnar una realitat, en el cas que sigui útil a resoldre problemes. El mèrit de Coudenhove-Kalergi és d'haver posat en relleu els problemes específicament europeus i d'haver suggerit un mètode per resoldre'ls.

A part dels problemes generals del món, en els quals participa d'una manera encara preponderant, Europa té tres problemes seus, particularíssimament seus: el de la pau, l'econòmic i el de les minories. Tres problemes que se sintetitzen en un: el de les fronteres.

La tercera part dels estats europeus —i seguim fidelment l'exposició de Coudenhove-Kalergi— està malcontenta de les seves fronteres i en desitja la modificació. Aquest fet constitueix l'amenaça més greu contra la pau europea. Les fronteres actuals són injustes, però qualssevol altres també ho serien. És que hi ha una contradicció entre les exigències nacionals, econòmiques, geogràfiques i històriques: el traçat de frontera que és just atenent a un d'aquests criteris, és injust atenent a un altre. Si les fronteres terrestres europees són injustes per necessitat i no per atzar, hom no remeiaria pas llur injustícia desplaçant-les: el desplaçament substituiria la injustícia antiga una de nova, però no pas la justícia. No podent ésser, doncs, el problema de les fronteres europees resolt per llur desplaçament, cal resoldre'l disminuint llur importància, per una lenta desaparició de les fronteres injustes.

Voler desplaçar les fronteres, significaria desencadenar la guerra europea; disminuir-ne la importància, serà establir la pau europea. «Les fronteres europees seran inofensives tot seguit que siguin invisibles». Aquesta és la idea central, fecundíssima, de Coudenhove-Kalergi. Malgrat els obstacles, ella s'obrirà camí —ja se l'està obrint— perquè ella sola pot garantir la pau i la llibertat dels pobles europeus.

La disminució de la frontera fins a esdevenir indivisible en el triple ordre estratègic, econòmic i nacional, seria la solució dels tres grans problemes europeus que hem esmentat.

El problema de la pau europea és més urgent i més simple que el de la pau mundial. Un pacte de pau i d'arbitratge fet sobre la base del protocol de Ginebra de l'any 1924 (que va fracassar perquè volia ésser universal) pot fer impossible la guerra entre els estats europeus.

El fraccionament del petit continent europeu —cal no oblidar que Coudenhove-Kalergi no hi compta ni Anglaterra ni la URSS— en vint-i-sis parcel·les econòmiques constitueix un anacronisme, que contrasta amb els grans complexos econòmics que existeixen o que són en via de formació fora d'Europa. Aquest estat de coses que a la llarga finirà per matar la vida econòmica d'Europa, la conduirà necessàriament a la incapacitat de sostenir la concurrència exterior i determinarà grans crisis econòmiques, socials i polítiques. Cal, doncs, reformar la vida econòmica d'Europa, camp de batalla de la guerra mundial. Caldrà que Europa trenqui amb el proteccionisme estatal i s'uneixi en una comunitat econòmica. Aquesta unió duanera paneuropea, que no podrà ésser realitzada sinó pas a pas, seria la garantia més segura de la pau europea.

El problema de la protecció de les minories es presenta també força diferent a Europa que als altres continents. Per la seva banda, la URSS li ha donat solució. En canvi, en molts països d'Europa encara està en l'aire, constituint una amenaça greu i constant contra la pau —que així no passa d'un armistici, més o menys llarg. Cal una garantia paneuropea que faci impossible l'opressió nacional a Europa.

Aquests tres pactes —que, per a Coudenhove-Kalergi i els seus, constitueixen la base de la Lliga paneuropea— farien que les fronteres intraeuropees, progressivament invisibles, deixessin d'ésser una font d'odis nacionals, de gelosies econòmiques, d'irredemptisme, d'opressió i de perill de guerra.

La disminució de les fronteres en aquest triple ordre estratègic, econòmic i nacional, només pot ésser executada que conjuntament. Una garantia general de pau és inseparable d'una garantia general de les minories, i inversament.

La mateixa reciprocitat existeix entre la pau i el lliure canvi. Avui la persistència del perill de guerra força els estats europeus a preparar-se, com dins de fortaleses, a setges o bloqueigs, i per conseqüent a produir-se ells mateixos tot el necessari. Hom vol arribar a l'autarquia nacional per mitjà del proteccionisme a ultrança. La protecció de les indústries nacionals forma una part essencial dels preparatius de guerra. No hi haurà, doncs, lliure canvi intraeuropeu, sense garantia de pau per a la paneuropa. Inversament, el proteccionisme i les indústries creades per ell constitueixen un perill incessant per a la pau europea i un fogar permanent d'agitació nacionalista, que només podran ésser suprimits per la creació d'una unió duanera paneuropea. Aquesta unió entrellaçaria tan estretament els

uns amb els altres els interessos europeus que una nova generació europea esdevindria impossible.

La unió duanera i la protecció de les minories faran callar bon nombre de reclamacions formulades a causa de les fronteres i que avui constitueixen un perill permanent de guerra.

Vet ací, fidelment extractades, les idees bàsiques de Coudenhove-Kalergi, exposades en la seva memòria a la Societat de les Nacions i que constitueixen el credo del moviment per la Lliga paneuropea.

En aquesta part de la seva exposició el comte de Coudenhove-Kalergi, deixant-se ja d'apriorismes i de preocupacions simètriques, s'encara amb els problemes i tracta de resoldre'ls.

Tanmateix, tot adherint-me al principi central de la Lliga paneuropea —*les fronteres invisibles*— no podria estar-me de comentar més llargament tot el sistema de Coudenhove-Kalergi i d'assenyalar-ne els punts flacs.

La Lliga paneuropea

En la seva recent visita a Praga, el canceller de la Confederació Austríaca, Seipel, va dir entre altres coses en les seves declaracions a la premsa txeca:

> Quan les últimes restes de l'esperit de guerra s'hauran extingit, quan menys sentirem les fronteres, més grans seran la seguretat i la nostra certitud d'una pau durable.

Així per primera vegada la idea bàsica del paneuropeisme —*les fronteres invisibles*— era acceptada per un home d'Estat.

Aquesta doctrina fecundíssima i generosa, aplicació a l'ordre internacional de la ideologia liberal, risca, però d'esdevenir inoperant, ofegada dins el sistema complex del comte Coudenhove-Kalergi.

El punt flac del paneuropeisme, tal com el seu apòstol l'ha concebut, és que vol ésser un moviment continentalista, tot segregant del continent un dels seus nuclis més importants. Així, els errors de tota concepció pancontinental hi afegeix una manca de lògica. Qui pot concebre una Europa sense Anglaterra? Ni políticament, ni econòmicament, ni moralment, això no és possible. França, Anglaterra i Alemanya són els òrgans vitals d'Europa. Allà on totes tres hi siguin, hi haurà Europa (manqui qui hi manqui); si una d'elles hi manca, però, pot haver-hi una aliança, una entesa, el que vulgueu; però Europa no.

El paneuropeisme, que vol lligar estretament els pobles d'Europa, comença per separar-ne un (deixem per ara el cas de la URSS) que forma part, no sols de la

unitat geogràfica i moral que anomenem Europa, sinó àdhuc de la seva estructura política, precisament per als mateixos fins de pau i seguretat que el paneuropeisme es proposa. És que sense la mediació d'Anglaterra haurien estat signats els pactes de Locarno? És que, àdhuc signats, tindrien cap valor sense la garantia anglesa? D'altra banda, la unitat econòmica d'Europa, què seria sense la potència industrial o bancària britànica? I no és absurd que, per fer els primers passos envers una unió duanera, precursora del lliurecanvi intraeuropeu, hom comenci per excloure'n l'únic país que, si ja no merita el nom, com anys enrere, de lliurecanvista, és, a molta distància dels altres, el menys proteccionista de tots?

Tanmateix, el comte de Coudenhove-Kalergi té raó quan observa que Anglaterra no pot identificar-se amb cap formació política purament europea. Això és evident. El Commomwealth britànic tant és d'Europa per la Gran Bretanya i Irlanda, com d'Amèrica pel Canadà, com de l'Àfrica per la República de Sud-àfrica, com d'Àsia per l'Índia, com d'Oceania per Austràlia i Nova Zelanda. Això és veritat. Però com que també ho és allò altre —que Europa no pot existir sense Anglaterra— i com que dues veritats no poden ésser contràries, hem de concloure que la concepció paneuropea de Coudenhove-Kalergi no correspon a la realitat, i que per tant és falsa i rebutjadora.

Demés, sense ésser profetes de mal averany, entrelluquem un perill, remot però cert, contra la pau en la Lliga paneuropea, tal com ha estat concebuda. Si un abaixament de les fronteres interiors és simultani, amb el manteniment, potser amb l'alçament i tot, de les fronteres exteriors d'Europa, hem fet altra cosa que substituir els perills de conflictes, entre estats, per conflictes entre continents? En canvi, la participació dels estats en lligues i confederacions diverses, segons els diversos interessos que calgui coordinar, és a dir, l'entrellaçar-los de tal manera els uns amb els altres, que allunyi una obra de consolidació pacífica. Per això la participació d'Anglaterra, membre i cap del Commonwealth britànic, a la solució dels problemes europeus, cal encoratjar-la amb totes forces, com també l'ingrés del Canadà a la Unió panamericana, del qual s'ha parlat darrerament com a molt pròxim.

Voldríem, doncs, que la idea *les fronteres invisibles* fos despullada de tota l'escorça amb què el seu autor ens la presenta, dintre la qual, més que nodrir-s'hi, hi viu presonera. Voldríem sobretot veure-la defensada, no amb arguments paneuropeistes, sinó amb arguments humans. Ella és filla de la més pura soca liberal. Ella defensa el ciutadà contra l'estatisme, la nació contra l'imperialisme i l'Estat contra la guerra. Garantia de llibertat i de pau, és natural que tingui molts enemics. Cal, doncs, que els seus amics estiguin amatents a l'aguait. Cal defensar-la àdhuc contra el seu propi autor, quan vol maridar-la amb el megateri del pancontinentalisme.

Coudenhove-Kalergi acaba de publicar un llibre ple d'idees, *Held oder Heiliger* (Heroi o sant), en el qual, després d'una agudíssima crítica de la crisi moral

d'Europa, tracta de donar-li noves preocupacions i ideals. La part negativa del llibre, com sol passar, és d'un valor molt més gran que no la positiva. Deixem de banda si una crisi de consciència i una fallida de la moral individual pot superar-se amb una preocupació d'ideal polític. No podem comprendre com el qui ha perdut l'instint de la conservació de l'espècie sabrà crear-se'n un de la conservació d'Europa. No és això el que interessa ara, sinó remarcar la tendència a crear un ideal europeu. Remarcar-la i rebutjar-la. Un ideal europeu seria una frontera moral, si no per ara per després; una mística, que trobaria tard o d'hora, com les místiques nacionals l'han trobat, el seu feixisme on encarnar. No. No cal pas infondre als europeus un ideal específic, diferent que als altres homes. Cal més aviat donar-los-en a tots un de comú de llibertat i de col·laboració, que seria l'ambient propici per a resoldre els problemes europeus i els altres.

Si la federació paneuropea que es proposa Coudenhove-Kalergi té vicis de concepció que no la fan viable, no per això el moviment paneuropeista es detura. No es detura en l'ordre de la propaganda ideològica, ni tampoc no es detura (i això és el més important) en el camí de suggerir solucions pràctiques als problemes més aguts i més generalment sentits. El paneuropeisme, amb la seva sotragada, haurà assolit que molta gent, que mai no s'adherirà a les seves solucions extremes, s'esforci tanmateix a adoptar les més viables i fecundes.

Paneuropa i la Societat de les Nacions

El paneuropeisme maximalista i apriorístic de Coudenhove-Kalergi fou mirat amb actitud, si no hostil, almenys reservada, per alguns dels elements més addictes a la Societat de les Nacions. Uns han temut de veure-hi una lliga continental *more napoleònico* apuntada contra Anglaterra; d'altres una idea messiànica que, tot volent unir més estretament una part del món, tendeix a fragmentar-la, a agreujar les rivalitats entre els continents o a comprometre l'obra universal de la Societat de les Nacions.

Per contra, Nicolau Politis —una de les intel·ligències més clares que hem vist actuar a Ginebra i que, si d'alguna cosa peca, no és pas de somniador, sinó de massa realista —s'ha esforçat a remarcar com el moviment paneuropeista, lluny d'entrebancar l'obra de la Societat de les Nacions, hi coadjuva. La Lliga paneuropea seria una *entesa regional* de les previstes en el Pacte. Dintre d'ella tindrien solució els problemes especialment europeus que, duts a un pla universal, resten sense resoldre, perquè els estats extraeuropeus no els senten, i que, precisament per no resolts, tothora revenen a la discussió del Consell i de l'Assemblea; fent semblar que la Societat es preocupa sols d'Europa, amb la qual cosa els Estats Units justifiquen llur absència.

Respecte al moviment paneuropeu —conclou Politis—, la Societat de les Nacions ha de tenir una política definida. Si el moviment no té importància pràctica, no cal que se'n preocupi ni, encara menys, que se n'inquieti. Però si, com tot sembla indicar-ho, respon a una necessitat real, no pot ignorar-lo ni, encara menys, combatre'l. Ella l'ha de reconèixer com un auxiliar, i ha d'acceptar, com els promotors li demanen, d'inspirar-lo, de dirigir-lo, de canalitzar-lo per tal de treure'n el major rendiment per al seu gran ideal de justícia, d'ordre i de pau.

Apressem-nos, però, a dir que el paneuropeisme de Politis és excessivament minimalista. El seu punt de partida és pràctic i assenyat:

> Quan, sobre el model dels pactes de Locarno, els acords regionals de seguretat s'hauran multiplicat, no serà pas impossible de fer-ne la síntesi en un pacte continental, que serà la carta d'una Unió Europea de seguretat; i la mateixa evolució pot ésser prevista per a la justícia i per a les relacions econòmiques, fins arribar a una Unió Europea judicial i a una Unió Europea econòmica.

Punt de partida, hem dit; però també és el punt d'arribada: Politis s'hi detura, i no pensa anar més lluny.

Entre el paneuropeisme maximalista i el minimalista —si ens són lleguts aquests qualificatius— la distància és enorme. És clar que entre les dues concepcions típiques, la de Coudenhove-Kalergi i la de Nicolau Politis caben infinitat de matisos. Mirant-ho de prop, però, gosaríem assenyalar el criteri diferencial entre els dos paneuropeismes: és d'admetre o de rebutjar el superestat. El paneuropeisme de Politis no té darrere seu cap moviment ideal: tracta de consolidar, perfeccionant-lo, l'*statu quo* actual; el de Coudenhove-Kalergi tracta de crear una situació més justa; aquell visa els estats, aquest, els ciutadans. Amb això està dit per qui ens decantem.

Hem parlat prou llargament de la concepció del comte austríac, per no haver d'insistir en tot el que en rebutgem. L'organització del món en *continents polítics*, la formació d'un bloc polític europeu, el foment d'una ideologia europea, l'exclusió d'Anglaterra: tot això ens sembla o impossible o absurd o perillós —i ja n'hem dit els motius— i per tant ho rebutgem. En canvi, la síntesi dels tres grans problemes europeus en un de sol: el de les fronteres; la solució que hi proposa, de no canviar-les, sinó de fer-les invisibles, de manera que no entrebanquin el tràfec econòmic i d'intercanvi cultural, fent que els pobles d'una banda i altra de la frontera se sentin igualment feliços; i la conclusió lògica, que és l'existència d'un poder superestatal, garantia darrera del ciutadà i dels grups nacionals contra l'opressió: tot això, en canvi, ho acceptem i ho aplaudim amb entusiasme.

Ens plau de Politis el desig de fer entrar el paneuropeisme dintre el marc de la Societat de les Nacions, considerant la Lliga que pogués ésser formada com una

entesa regional de les previstes en el Pacte, que no obligaria, per tant, a modificar-lo. Ens plau també, tant de Politis com de Coudenhove-Kalergi, la tendència a considerar la Lliga europea com un edifici que pot anar-se construint per parts, i des d'ara mateix.

Abans d'arribar a la invisibilitat de les fronteres, Coudenhove-Kalergi pensa que bastaria de tornar efectiva la protecció dels grups nacionals i de multiplicar les zones franques. I encara, com una bandera dels primers combats, dóna als seus seguidors un programa mínim: passaport europeu, Locarno paneuropeu.

El passaport europeu tindria, més que res, un valor simbòlic, i, diguem-ho de passada, seria una gran comoditat. La Unió Europea de passaports no crearia cap poder superestatal. A cada capital es reuniria cada setmana una comissió, composta del comissari cap del servei de passaports a la prefectura de policia i dels funcionaris que tenen a llur càrrec el visat de passaports als consolats. Les demandes, acompanyades de tota la documentació requerida, serien presentades pel representant de l'Estat al qual pertanyés el sol·licitant. Si no hi havia oposició de ningú, aquest rebria el seu passaport europeu, expedit pel servei de passaports del seu país. En forma semblant podria donar-se, per als no europeus, un visat que els permetés, sense més entrebancs, viatjar per tot Europa.

Mentre no sigui possible —per raons polítiques o per raons fiscals— de tornar al sistema, veritablement europeu, de l'avantguerra, seria un gran avantatge el passaport europeu, concebut per Coudenhove-Kalergi. I és ben factible, perquè no minvaria gens ni la seguretat ni els ingressos dels estats.

El Locarno paneuropeu, és a dir, l'extensió a tot Europa dels pactes de no-agressió i d'arbitratge, semblava una utopia. Els Balcans, Hongria, Itàlia, gosarien signar-los? Coudenhove-Kalergi responia que si havien estat signats entre Alemanya i Polònia, bé podien ser-ho entre els altres. I la utopia, si utopia és, fa el seu camí, perquè, fet i fet, el pacte proposat per Kellogg té el mateix contingut, per bé que un abast més ample, que engloba la universalitat. Això demostrà, encara una vegada, com el món ja és avui massa petit per isolar les qüestions vitals dins els continents. I que, sobretot, fa més camí el sentiment de solidaritat humana que no pas el de solidaritat continental.

És pel seu contingut humà, fautor de llibertat i de justícia, que ens plau el paneuropeisme. Voldríem, però, que un altre nom li fos trobat: un de més exacte i que no es desvetllés el fantasma del continent, realitat només per als cartògrafs.

Revista Jurídica de Catalunya, 14-IV, 20-IV, 27-IV, 4-V, 11-V i 15-V-1928

Una conferència paneuropea?

No fa pas gaire temps vaig comentar en aqueixes mateixes planes les doctrines i el moviment paneuropeu. Avui m'obliga a parlar-ne de bell nou l'important document tramès pel comte Coudenhove-Kalergi al novell canceller alemany. No dirà ningú que el líder del paneuropeisme tardi a aprofitar les avinenteses que poden servir llur causa.

El congrés de la social democràcia alemanya reunit a Heidelberg el 1925, en definir el seu programa de política internacional expressa l'aspiració «que sigui realitzada la unitat econòmica europea, exigida per les necessitats econòmiques mateixes; que siguin instituïts els Estats Units d'Europa, i que, així, una solidaritat d'interessos indivisibles uneixi tots els pobles de tots els continents». Deixant de banda aquesta tercera part més aviat dins la pura ortodòxia internacionalista, les dues primeres concorden amb el programa paneuropeu. Avui que un capitost del socialisme alemany és canceller del Reich, a conseqüència de les darreres eleccions, Coudenhove-Kalergi ho aprofita per recordar el programa d'Heidelberg i demanar-li que les realitzacions segueixin les paraules.

Les dues terceres parts d'Alemanya —diu Coudenhove-Kalergi— són partidàries de Paneuropa. Una tercera part, la que ha votat pel programa socialista; una altra la que, tot separant-se'n en la política interior, s'hi adhereix en la internacional. Realment, pot hom considerar paneuropeistes Stresseman i tots els partidaris d'una política *de détente et d'entente*? Si el paneuropeisme fos un dogma, no; però si hom el considera un mètode, potser sí. El cas és que els primers passos siguin donats, àdhuc per aquells que tot seguit de donar-los ja pensin d'aturar-se. Per això Coudenhove-Kalergi, més polític que solen d'ésser-ho els purs idealistes, s'esforça a embarcar d'una bursada en el seu vaixell, que pensa anar molt lluny, àdhuc aquells que desembarcaran en el port més immediat. Responen a això les seves afirmacions:

> Que la política exterior de la República francesa està en mans d'un home en qui la Unió Paneuropea ha trobat un dels seus presidents d'honor; un home, doncs, que reconeix l'ideal d'aquesta Unió, i està decidit a fer tot el que pugui per realitzar la unitat europea. Les eleccions franceses han demostrat que una majoria aclaparadora de la nació francesa s'ha pronunciat per la política exterior d'aquest gran europeu.

En tot això hi ha un bon tros de confusionisme. De confusionisme volgut, és clar. A Coudenhove-Kalergi li convé recolzar damunt aquesta majoria paneuropeis-

ta d'Alemanya i de França per adreçar al canceller Müller la seva petició, que prengui la iniciativa d'on sortirà la Unió Europea. «Uniu-vos als altres polítics europeistes —li diu— i convoqueu la primera conferència paneuropea». La tasca d'aquesta conferència seria d'arribar a un pacte europeu de seguretat i d'amistat, dins el marc de la Societat de les Nacions.

> Així serà possible el desarmament dels estats europeus, i amb ell la igualtat de tots; així serà possible d'antuvi la supressió de les duanes europees, única penyora de l'edificació pràctica dels Estats Units d'Europa.

Això seria forçar els esdeveniments, avançar-se a l'opinió general, collir una fruita verda. Crec que ningú ho ha de veure tan clar com Coudenhove-Kalergi. Tanmateix ell creu, i potser en això té raó, que ara o mai. Quan s'hagi esvaït el record de les horrors de la darrera guerra serà més difícil de treballar per a la pau que no pas ara, que en tenim la memòria fresca. És cert. Tant en l'home individual com en les generacions humanes, l'experiència d'altri no aprofita; a força de dolors, de desenganys i de fracassos, cadascú ha de fer-se'n una d'experiència. Cada home ensopega en els mateixos trencacolls que els seus pares i els seus avis, fa les mateixes follies i nicieses que ells; cada generació humana es deixa entabanar i corrompre i enlluernar igual que les seves predecessores. Qui sap, potser aquesta amnèsia de la dolor és una gran reserva d'energia, potser ella defensa l'home d'un pessimisme fonamental. Tanmateix no totes les dolors són pas inevitables. D'aquestes —com la guerra— caldrà conrear-ne i aprofitar-ne el record.

És possible, però, que la generosa iniciativa dels paneuropeistes tingui almenys un començament de realització? Sincerament, no ho crec. Si el canceller alemany arribés a proposar la conferència que Coudenhove-Kalergi li suggereix, seria un fracàs. En un moment que la conferència econòmica de Ginebra ha de dir, si vol atribuir-se un èxit, no que gràcies a ella, les muralles duaneres s'han abaixat gens, sinó que han alentit tot just llur *crescendo* vertiginós; en el moment que la conferència preparatòria del desarmament constata amb l'estupefacció del públic, que el triangle desarmament-seguretat-arbitratge se li converteix en un cercle —un cercle viciós— perquè cada un dels tres termes pressuposa els altres; en aquest moment esperançar l'èxit d'una conferència paneuropea, més aviat seria candidesa que optimisme. Demés l'eterna qüestió: i quins són els límits d'Europa? Segueix Coudenhove-Kalergi excloent-ne la Gran Bretanya i la URSS?

Llur bon desig i l'ambient dins el qual viuen enganya els paneuropeistes germànics. Fora d'Alemanya i d'Àustria, ni en els governs ni en els parlaments (on n'existeixen), ni en els pobles, no hi ha pas una majoria que cregui en la viabilitat, menys encara en la necessitat dels Estats Units d'Europa. Àustria que es veu asfixiada per les muralles duaneres; Alemanya pràcticament desarmada, i que veu esfu-

mar-se la garantia del desarmament general —l'únic article del Tractat de Versalles que li és favorable— és clar que senten en la necessitat d'un nou estat de coses. En els altres països, però, encara hi ha molt de camí a fer; massa.

Constatar-ho, però, no vol dir pas desesperançar d'un temps millor. Vol dir només que tots els pacifistes, que tots els que no combreguen en el mite de la sobirania absoluta dels estats, que tots els convençuts de les idees liberals i dels procediments democràtics, cal que intensifiquin, més cada dia, llur noble apostolat.

La Publicitat, 14-VII-1928

L'opinió pública internacional

Les reunions del Congrés per a la Pau, a Varsòvia, de la Unió Internacional d'Associacions pro Societat de les Nacions a la Haia, de la Federació de la Sena i del congrés socialista, a París, tancades gairebé simultàniament aquestes darreres setmanes, han estat altres tantes avinenteses per a discutir l'actuació de l'organisme de Ginebra, que interessa més cada dia l'opinió pública internacional.

La sola existència d'aquesta opinió internacional diu prou contra els utopistes a la inversa, que voldrien tornar a recloure la vida dels pobles dins les fronteres dels estats. De problemes i qüestions internacionals n'hi ha hagut sempre, però en altres temps ells només eren capits, i àdhuc sospitats —per una reduïda selecció de pensadors i governants: era l'època d'or de la diplomàcia secreta i dels pactes de sobirà que sobrevisqué —amenaçada ja de mort, és clar, per aquest fet— a la instauració del règim de control popular en la vida interior dels estats. Era també l'època en què la vida internacional recolzava damunt la teoria —avui encara mantinguda per alguns, però desmentida quotidianament pels fets— de la sobirania absoluta de l'Estat, que era l'últim reducte on el sobirà mantenia el seu absolutisme.

Avui, però, i aquest és en l'ordre polític el fet més important de la postguerra, perquè és el més universal i el més trasbalsador, una opinió pública internacional existeix preocupada dels problemes i de les qüestions internacionals.

El fet d'una vida internacional creixent d'intensitat dia a dia, ha hagut de traduir-se en un organisme permanent —ben divers de les antigues i eventuals conferències diplomàtiques— que és la Societat de les Nacions. Tant els que la creuen un bé com els que la creuen un mal, l'han de reconèixer necessària. Per això els que se'n van anar hi tornen, i els més oposats que voldrien destruir-la, no poden fer-ho sense pensar amb què haurien de substituir-la. La Societat de les Nacions pot ésser millorada, cal que ho sigui: en la seva estructura i en el seu funcionament —com més de prop i amb més d'interès hom segueix la seva actuació més convençut n'està—, però és indispensable.

Les diatribes contra la Societat de les Nacions sempre han estat fàcils i són cada dia més nombroses. Tanmateix acusar-la de no haver fet allò que no pot fer, de no exercir atribucions que no li han estat consignades en el pacte, de no convertir-se en superestat quan la forma constitucional de la seva actuació és el vot unànime, quina valor pot tenir? Per contra, quantes crítiques justes, assenyades no hi ha per fer a la Societat de les Nacions per la feblesa en exercir els seus drets, pels procediments dilatoris que mai no són una solució i que de vegades són un enverinament, per la seva tendència als arranjaments polítics en compte de les decisions

jurídiques? El Consell ha dubtat sovint d'exercir la seva autoritat (en l'afer de les metralladores de Saint Gottard, per exemple), perquè la seva autoritat només és moral i no té força amb què imposar-la, oblidant que l'autoritat moral que per raons externes a la justícia, no és exercida, acaba negada en el desprestigi.

Són precisament els amics de la Societat de les Nacions, els partidaris convençuts de l'entesa internacional que ella representa, els que més alt han d'aixecar la veu per criticar-la. Però també per defensar-la. Cal que els amics no facin el joc dels enemics. Tot i essent imperfecta, àdhuc si no pot resoldre molts problemes, si no gosa resoldre'n d'altres i si en resol malament alguns, la Societat de les Nacions és un progrés immens respecte al *campi qui pugui* d'estats de l'avantguerra. Sense la Societat de les Nacions l'opinió pública internacional, que és una realitat innegable, no tindria un organisme damunt del qual influir; un desequilibri nefast, caòtic es produiria entre l'opinió i l'estructuració política del món.

Tanmateix, un cert desequilibri també existeix avui, i caldria esmenar-lo. Hi ha una opinió pública internacional, hi ha un organisme internacional de govern, emanació del govern dels estats: no hi ha, però, un òrgan autoritzat d'aquella opinió. La Unió Internacional d'Associacions pro Societat de les Nacions s'esforça a ésser-ho, ho era en la ment dels seus organitzadors. No ho és, però, en la pràctica; menys encara per la rigidesa del seu procediment —calcat gairebé, podríem dir, damunt de la Societat— pel caràcter de les associacions que l'integren. En la majoria dels països aquestes associacions estan sota el control directe dels governs, els representants que acudeixen a les reunions anuals obertament, subreptíciament són nomenats pels governs i duen instruccions concretes del Ministeri d'Afers Estrangers. Això és un fet. Els estatistes l'aplaudeixen, els liberals el censuren; penso, però, que uns i altres es posaran d'acord sobre un punt: que si això ha de continuar i d'intensificar-se, que si els representants a les assemblees de la Unió han de tenir el mateix origen i el mateix mandat que el de l'Assemblea de la Societat, l'Assemblea de la Unió serà baldera o almenys no podrà pas tenir la pretensió de representar l'opinió pública internacional.

I, tanmateix, si aquesta opinió ha d'influir com li pertoca, necessita un òrgan d'opinió autoritzat i solvent.

La Publicitat, 21-VII-1928

La democratització de la Societat de les Nacions

Sovint, cada vegada més sovint, hom sent parlar de *democratització de la Societat de les Nacions*. Uns en parlen com d'una necessitat, altres com d'un perill; aquells hi veuen la condició prèvia de l'entesa internacional, aquests el primer pas cap al desgavell universal. La frase ha estat pronunciada novament al Consell Nacional del partit socialista francès, i així ha revifat la controvèrsia crònica. Tanmateix caldria que panegiristes i adversaris ens diguessin clarament què entenen per *democratització de la Societat de les Nacions*. És una frase buida, algú ha dit. No. És una frase plena, enormement plena d'ambigüitats. Si la Societat de les Nacions fos un Estat (un superestat), hom entendria tot d'una què vol dir democratitzar-la: fer que fos governada per elegits del poble. Avui, però, la Societat de les Nacions, pròpiament parlant, no té poble, perquè no és una associació d'homes, sinó d'estats. És possible, doncs, que ella sigui governada per la majoria dels estats? Per ésser-ho, caldria que l'Imperi britànic i el Japó (dos vots) pesessin menys que Libèria, Luxemburg i Haití coaligats (tres vots). Ningú diria que això sigui possible. El dia que el principi de les resolucions per majoria obligatòria a la minoria fos acceptat, la Societat de les Nacions deixaria d'existir, els grans estats, l'associació dels quals és el que interessa, se'n separarien. *Un Estat, un vot*, no és pas una fórmula democràtica equivalent a *un home, un vot*, perquè un home és un *individu*, és a dir indivisible, i reductible, mentre que els estats són divisibles en altres estats, i sempre són un compost d'homes. Ell és, l'home —i això massa sovint s'oblida—, qui endossa les conseqüències dels compromisos de l'Estat. Quina democratització seria aquesta, que un nombre petit d'homes, repartits en molts estats, s'imposessin a un nombre molt més gran de repartits en menys estats. Això no seria pas democràcia, sinó tirania de la mena pitjor: tirania d'irresponsables. Per contra, si com a l'antic Bundesrat de l'Imperi alemany els estats de la Lliga tinguessin un nombre de vots proporcional a llur força, el primer que caldria fer als petits estats curosos de llur independència, seria sortir-se de la Lliga.

S'acut tot d'una que, per conciliar aquestes dues realitats hi ha un mitjà, el que han emprat les federacions: que els acords hagin d'ésser presos per majoria d'estats i per majoria de poble. Però això no és possible abans que la Societat de les Nacions esdevingui un Estat federal. I àdhuc així, el principi seria inoperant, lletra morta, mentre la Societat no perdés el seu caràcter de voluntària. Aquest caràcter és el que fa absolutament il·lusori el procediment d'acords per majoria, i per tant la seva democratització, si per tal hem d'entendre que s'hi estableixi un govern majoritari.

Quant al nomenament de representant a la Societat de les Nacions i en vista de la democratització d'aquesta, Paul Fauré, en el darrer consell socialista de França, ha fet una suggestió important. Ell voldria demanar al grup parlamentari del partit de presentar, tot seguit oberta la cambra, una proposició de llei «tendint al fet que els representants de França a Ginebra siguin designats pels partits en proporció de llurs forces. Aquesta solució —afegeix— podria ésser igualment suggerida per la Internacional a totes les seccions nacionals, de manera que tots els parlaments de l'univers hagin d'ocupar-se al mateix temps, per obra dels socialistes, del problema de la democratització de la Societat de les Nacions, per tal d'arribar al fet que les delegacions siguin la millor expressió possible de la representació popular».

La iniciativa del socialisme francès, doncs —tot i que esvera tant els entusiastes de les velles habituds diplomàtiques— visa a una democratització no constitucional, sinó en to menor, de la Societat de les Nacions. Tothom sap, i els socialistes millor que ningú, que llur iniciativa, si prospera en algun parlament, no ho farà pas en gaires. D'altra banda, i això és un deure de lleialtat demanar-ho, si el vot a l'Assemblea i al Consell no és per delegats sinó per delegacions, és a dir, si cada delegació només hi té un vot, quin valor tindria que la delegació fos heterogènia, nomenada a proporció de la força numèrica dels partits?

La democratització veritable, constitucional de la Societat de les Nacions, no és, doncs, possible. Tanmateix una altra mena de democratització, la que li vindria de sentir més a prop i amb més força el pes de l'opinió pública, aquesta sí que és possible, i jo gosaria dir indispensable. Dos camins hi ha. Primer, que els representants dels estats a l'Assemblea i al Consell fossin triats entre els homes més prestigiosos i populars de cada país. Alguns estats ja ho fan, i amb èxit evident per a ells. Així la petita Noruega, que entre els seus representants, malgrat els canvis de govern ha mantingut les dues figures respectades per tothom de Mansen, l'explorador, i de Lange, ànima de la Unió Interparlamentària, ha assolit a Ginebra un prestigi que no hi tenen estats molt més grans i pretensiosos, representats per polítics cursis o diplomàtics d'opereta. El dia que això mateix que avui fa Noruega fos fet per tots o almenys per una gran majoria d'estats, l'èxit seria no sols per a ells, sinó per a la Societat, que se sentiria voltada d'un escalf d'opinió que avui —confessem-ho tot i que ens dolgui— no té pas. A més, i aquest és l'altre camí, l'opinió pública internacional ha d'ésser organitzada i enfortida. Les associacions a qui n'escau la tasca, massa sovint se la deixen escamotejar.

Pel que fa al procediment extern i al control públic, no hi ha qüestió: la publicació dels *raports* i la publicitat de les sessions, fan de la Societat de les Nacions l'organisme polític més democràtic de tots els que avui existeixen.

Intensificar, doncs, la pressió i el control de l'opinió pública és, avui per avui, l'única manera que sembla viable de democratitzar la Societat de les Nacions. Per a anar més lluny, caldrà que el pacte s'estrenyi fins a crear vincles federals. Aquest

desig, però, que és el de tots els que volen una pau durable, basada en la justícia, roman encara en un futur llunyà, i només podrà realitzar-se per una forta, fortíssima, gairebé revolucionària pressió de l'opinió pública internacional.

La Publicitat, 31-VII-1928

Desarmament moral

Quan tot just fa deu anys que milions de combatents, vinguts de totes les parts del món, lluitaven aferrissats en els camps d'Europa, potser és massa d'hora encara per desesperar del desarmament dels pobles. Tanmateix, cal no endormiscar-s'hi, perquè si no estabilitza la pau —i això és impossible sense el desarmament— la generació que ha sofert la guerra i té vives a la memòria les seves horrors, cap altra no ho farà.

El desarmament ensopega en el seu pas en diversos esculls. Els uns d'ordre material. Hi ha els qui fabriquen les armes, hi ha també els qui les rumbegen: és a dir una indústria riquíssima i una burocràcia poderosa. Aquesta ha estat anul·lada ja en alguns pobles, els únics veritablement democràtics d'Europa, i no ha pogut néixer ni als Estats Units ni a les més joves nacions britàniques. Aquella, la indústria de guerra, només podrà desaparèixer quan per una convenció internacional passi a monopoli directe dels estats. Que l'Estat modern monopolitzi tantes coses, l'ús de les quals només interessa als ciutadans, i que deixi a la indústria particular allò que només ell consumeix, és una paradoxa —que seria còmica si no fos tràgica. Mentre no s'hagi arribat al fet que la fabricació d'armes sigui un delicte com la fabricació de moneda, hi haurà una massa feixuga d'or interessada en la cursa dels armaments, fet i fet, en la guerra.

La supressió d'aquests estímuls materials fressaria el camí del desarmament; no bastaria, però, ella tota sola a fer-lo possible. L'obstacle més greu, com sempre, és d'ordre moral. És aquest exacerbament morbós del patriotisme que mena, en l'ordre interior, al nacionalisme feixista i, en l'exterior, a l'hegemonia i a l'imperialisme.

La fórmula —fórmula dilatòria— que hom va trobar anys enrere és que «la seguretat és prèvia al desarmament». Avui, però, veiem la paradoxa que els vençuts de la guerra, en els quals el desarmament és un fet, es tenen per completament segurs, mentre que llurs vencedors segueixen armats perquè, diuen, desarmats, no n'estarien. Es tracta, però, de seguretat o d'hegemonia?

Semblantment, quan Itàlia diu que s'avé a qualsevol xifra de reducció d'armaments amb la sola condició que cap altre país d'Europa no en tingui més no en fa més que descobrir, tot volent amagar-lo, un intent d'hegemonia. Perquè si França, amb dues costes intercomunicades i amb una dispersió de colònies per totes les mars del món, no pogués tenir més vaixells que Itàlia, aquesta igualtat aparent no seria la desigualtat més gran, l'exclusió de França de dins la Mediterrània i la consagració dins d'ella de l'imperialisme italià?

Cal no enganyar-se. En un article signat de Mussolini en el darrer número de la seva revista *Gerarchia*, el dictador, sota el títol suggestiu d'«El nombre per a la força», commina, aquesta és la paraula, els italians a la procreació i acaba dient-los:

> En una Itàlia millorada, cultivada i disciplinada hi ha encara espai per a deu milions d'homes. Seixanta milions d'italians faran sentir el pes de llur massa i de llur força en la història del món.

Per contra, tota la política exterior d'Itàlia, reclamant colònies, protectorats o zones d'influència, es basa en el fet —o en l'afirmació— que els italians ja no caben a Itàlia. Com que no hi caben, n'hi volen més! Contradicció? No! La política feixista no és pas contradictòria: és bifacial com el déu Janus. Però té un sol pensament, l'hegemonia mediterrània.

Tots els designis hegemònics són contraris a la seguretat, perquè cap poble no es deixa imposar una hegemonia si no és per la força. I essent contraris a la seguretat són l'obstacle més gran al desarmament. Només el respecte democràtic d'un poble envers l'altre, amb totes les limitacions a l'egoisme col·lectiu que això comporta, és susceptible de dur-nos la seguretat, el desarmament i la pau.

La Publicitat, 3-X-1928

La consciència internacional

En una cosa fonamental és superior la realitat d'avui a la realitat del 1914: l'esperit de solidaritat internacional, que llavors no existia, avui és puixant i creixent. La guerra fou en aquest aspecte una duríssima, una monstruosa lliçó de coses. Entorn als capitostos de la lluita, altres estats que haurien volgut reservar-se neutres, entraren a contracor en la dansa macabra sigui per respondre als perjudicis rebuts, sigui per evitar-se'n de més greus. Àdhuc els neutres més allunyats dels camps d'operacions —i no parlem pas dels que com Suïssa s'hi trobaven al bell mig— hagueren de sofrir pel tancament de les vies comercials, pel drenatge de llur producció, per l'activitat de tota mena d'espies i d'agents tèrbols i provocadors —i no deixaren tampoc de retre un tribut de sang amb les víctimes dels afusellaments en massa i de la guerra submarina.

Aquesta lliçó contundent va entrar-li a l'home del carrer per tots els sentits i totes les potències. No era pas la causa, naturalment, però n'era la prova, d'una realitat amb la qual fins llavors no s'havia encarat. I fou llavors quan va adquirir-ne la consciència que abans només alguns esperits inquiets, sovint bescantats d'utopistes, tenien. Així una idea s'imposà clarament: si la guerra havia estat general i era general la negociació de la pau, calia que també fos general la conservació de la pau i l'evitació de la guerra. I fou per aquest ambient que, àdhuc contra el voler d'alguns estadistes que amb ell discutien, el president Wilson pogué incloure en el Tractat de Versalles el Pacte de la Societat de les Nacions.

El cor de molts s'obria a una grossa esperança. Fiant-se dels mots llampants, i encara llegint-hi més que no deien, molts van creure que la societat internacional ja estava organitzada, que un poder superior a tots els estats i en el qual tots els pobles tindrien vot, anava d'ara endavant com un tribunal inapel·lable a donar sentències exclusives contra totes les injustícies que li fossin denunciades. Com sempre, a gran il·lusió, gran desengany i la punyida d'aquest desengany (més subjectiu que objectiu) ha fet que molts no s'adonessin dels progressos realitzats.

El balanç, però, és aquest. El 1914 només una petita minoria creia en la necessitat i en la possibilitat d'una organització internacional que limités la sobirania absoluta dels estats. Avui aquesta organització existeix com una necessitat reconeguda per tothom: els que se'n surten cloent les portes sorollosament, al cap de poc tornen i ni els més reaccionaris —aquells baladrers d'un nacionalisme xovinista, que ideològicament i sentimentalment voldrien tancar el món en el perímetre de llurs fronteres— no saben deseixir-se'n: per a ells l'organització internacional és un mal —necessari—, però. La gran massa de l'opinió pública, per contra, censura

aquesta organització de poc ampla i de poc eficaç, l'aplaudeix cada vegada que intervé i es dol sempre que la veu retreta. Ningú no la blasma pel que fa, sinó pel que no fa.

Aquesta és la prova concloent de com existeix la consciència d'una vida internacional i com l'opinió desitja, lògicament, que aquesta vida tingui la seva expressió i plasmació en un organisme superestatal. Qui s'atengui a les il·lusions dels dies d'armistici podrà donar-se, en aquest punt, per decebut; qui examini, però, el camí fet per la realitat i per l'opinió pública (que no és pas la menys important de les realitats) veurà com el món avança vers una organització superestatal, que abans de la guerra semblava una utopia irrealitzable, i que serà la garantia més ferma de la llibertat i de la pau.

La Publicitat, 23-XI-1928

L'organització de la pau

La pau de Versalles, tan criticada —i, si hom l'esguarda en detall, criticada amb justícia— té, però, un mèrit que la posa per damunt de totes les altres que la història fins ara havia registrat. Aquestes es captenen només de posar terme jurídic a una guerra; la de Versalles s'ha captingut d'evitar o almenys de dificultar les guerres futures; organitzar la pau, en comptes d'organitzar la victòria: vet ací la diferència essencial i fecundíssima. No vull dir pas que en el tractat de Versalles, amb els seus annexos i els altres tractats que li fan d'acòlits —tot ho comprenem sota el nom de *pau de Versalles*— amb un cert nombre de punts de vista de la vella psicologia diplomaticoguerrera no s'hi hagin estalviat detalls i solucions escadusseres contradictòries amb l'esperit general: és una obra de compromís, és el fruit de llargues negociacions i, essent així, si d'alguna cosa hem d'admirar-nos és que no hi hagi més claudicacions: qui negocieja transigeix. La pau de Versalles ha volgut sortir al pas de les causes de la guerra: isolament dels estats, apetit colonial, irredemptisme, opressió social, carència de justícia.

Parlant la gent s'entén, diu la vella dita catalana. Abans, l'entrevista entre dos caps de Govern, o dos ministres de Negocis estrangers, era un fet extraordinari, exigia llarga preparació diplomàtica, i els reflectors del protocol l'enlluernaven. Avui cada tres mesos els dirigents de les grans potències seuen al voltant d'una taula, i un mes l'any conviuen amb els representants de gairebé tots els estats del món. Coneixença, tracte directe, amistat personal entre els homes responsables de llurs països, no és aquesta una bella fermança de pau? Només hi ha un capitost de la política europea que no hagi assistit mai a la cita de Ginebra: Mussolini. Abstenció eloqüent.

L'apetit colonial, que hauria traspassat a la sobirania dels vencedors les colònies alemanyes i que hauria impossibilitat l'emancipació dels pobles sostrets al jou de l'Imperi turc, fou endegat de bona hora per la pau de Versalles amb la institució dels *mandats internacionals*. Per als països de civilització avançada, que poden constituir-se en estats, com Síria o Transjordània per exemple, el mandat no és més que una forma de protectorat internacional i transitori; per als països colonials, ell és la garantia que no seran incorporats al domini econòmic del vencedor, perquè imposa el règim de porta oberta al comerç i a la immigració. Així, si de moment Alemanya n'ha perdut la sobirania, hi pot mantenir, tanmateix, un mercat. D'altra banda, les potències mandatàries reten compte anual i precís de llur gestió a la Comissió permanent de Mandats, i per ella, a l'Assemblea de la Societat de les Nacions.

Sovint, però, les causes de fricció entre els pobles han estat d'ordre intern. El mite de la sobirania absoluta dels estats, àdhuc quan era proclamat com un dogma, no ha impedit la intromissió dels uns en les qüestions internes dels altres. És que per damunt de les fronteres, la solidaritat de nació i de classe han fet sentir llur veu.

L'irredemptisme ha estat un dels grans factors de les lluites europees del segle passat. Àdhuc la gran guerra, no començà, de fet, amb la bomba irredemptista del pont de Sarajevo? A l'Europa central i oriental la població està barrejada de tal manera —gairebé superposada, gosaria dir— que fa impossible un traçat ètnic de fronteres. De minories nacionals sempre n'han existit, però mai, fins a la pau de Versalles ningú no s'havia captingut de protegir-les. Aquesta protecció és encara tímida, ineficaç, limitada. Cert, la institució, però, ja hi és: cal ara enrobustir-la i eixamplar-la.

La desigualtat de legislació social entre uns països i altres, sobretot a l'hora que els partits obrers poden assumir el govern, o almenys col·laborar-hi, en diversos estats, podia dur aquests —per esperit de partit o de justícia, tant se val— a crear dificultats a aquells altres més endarrerits; podia fer també que la majoria obrera d'una regió industrial desitgés un canvi de sobirania per tal d'acollir-se a una legislació social més afavoridora. La pau de Versalles, l'Oficina Internacional de Treball com un organisme annex a la Societat de les Nacions, es va proposar —i de fet està realitzant— de formar una legislació de treball, si fa o no fa uniforme, als estats que es troben en condicions semblants.

Evitar causes de conflictes és evitar conflictes. També sota aquest aspecte ens apareix més falaguera la realitat internacional d'avui que la de 1914.

La Publicitat, 25-XI-1928

La justícia internacional

Els comentaris que, en memòria del desè aniversari de l'armistici, hem fet a la realitat internacional que va sortir-ne, ens han dut que en ella hi ha unes garanties de pau i de justícia molt més pregon que no pas en la realitat internacional del 1914. Aquests comentaris, però, serien excessivament incomplets si no parlàvem d'allò que serà —que ja és avui gosaríem dir— la clau de volta de tot l'edifici.

La legislació internacional del treball, el règim de minories, els mandats, l'actuació constant de la Societat de les Nacions tendeixen a evitar les causes dels conflictes. Tot i això, afegint-hi encara les intencions més pacífiques dels pobles i els governs, no hi ha possibilitat de suprimir en absolut les divergències i els conflictes. Com resoldre'ls? La negociació directa entre els estats és sempre, pel pes natural de les coses, una coacció del poderós sobre el feble; el nomenament d'un àrbitre en cada cas, representa un acord sempre difícil entre antagonistes; la mediació d'un tercer, àdhuc un del Consell de la Societat de les Nacions, organisme polític, esdevé suspecte. Només els tribunals permanents de conciliació i d'arbitratge i una cort permanent de justícia ofereixen prou garanties de solucionar jurídicament els conflictes. Crear aquests organismes ha estat l'obra més transcendental, més revolucionària i més pacificadora de la Pau de Versalles. Ella posa els estats davant la justícia internacional en la mateixa relació que els individus davant la justícia de l'Estat. Ella ve a dotar la comunitat internacional d'un poder judicial per bé que reduït en certs casos a una mena de jurisdicció voluntària.

Els tribunals mixtos establerts pels tractats de pau han solucionat cadascun un nombre de qüestions espinoses que, tretes d'aquesta esfera jurídica, haurien produït altres tants conflictes. Ells han estat la força pacificadora més gran de la postguerra. Només per l'aldarull i l'enrenou produït quan un sol d'ells, el romanohongarès i en una sola qüestió, la dels *optants,* ha vist dificultada la seva actuació, hom pot comprendre quin hauria estat el desgavell de l'Europa central i oriental si totes les qüestions que els tribunals mixtos han resolt haguessin estat debatudes directament de govern a govern.

D'altra banda, la Cort internacional de justícia de la Haia veu augmentar constantment el nombre d'estats que s'hi adhereixen, àdhuc acceptant la clàusula facultativa de sotmetre-li *tots* els conflictes jurídics amb els altres estats que també l'hagin acceptada. I el funcionament de la Cort ha justificat la confiança. Homes són els jutges i poden equivocar-se, és clar, en llurs sentències; ells, però, han demostrat que cap consideració de simpatia no els lleva la nota d'imparcials: en

donar la raó l'any passat, en un punt altrament molt discutible, a Turquia contra França, prou clar van demostrar-ho.

La justícia és, naturalment, l'escut dels febles. Per això és també de remarcar la tendència dels estats més poderosos a adherir-se a la Cort de justícia internacional de la Haia i a signar tractats d'arbitratge. És que la pressió pública és cada dia més gran en aquest sentit. A la Gran Bretanya mateix els partits laborista i liberal han fet un punt de llurs programes de la Cort de la Haia i de l'arbitratge. Entre els conservadors, més refractaris Mr. Baddwin ha retut homenatge recentment a l'obra de la Cort de justícia internacional, i el seu coreligionari, Lord Cecil, que abans era oposat a signar la clàusula facultativa, ara la defensa fermament i en un dels discursos aplegats en el seu llibre recentíssim, *El camí de la pau*, expressa l'opinió que àdhuc en la Cambra dels Comuns actual, hi ha una immensa majoria favorable a la signatura.

En el camp més ample de l'arbitratge, la posició de Lord Cecil és igualment clara. Ell remarca com un arbitratge desgraciat seria infinitament preferible a una guerra victoriosa, i també que les pèrdues materials resultants d'una declaració arbitral adversa no serien res comparades amb els avantatges de veure restablert el prestigi que els conflictes internacionals de caràcter jurídic han d'ésser resolts segons regles de Dret.

D'altra banda, pocs dies enrere ens deien les agències que el president Coolidge tornava a fer estudiar, després d'haver-lo deixat caure uns quants mesos, el projecte d'adhesió d'Amèrica del Nord a la Cort de la Haia.

Vet ací realitats encoratjadores. Si no podem creure com els il·lusos de 1918, que *ha triomfat el Dret i la Justícia*, tampoc no hem d'afirmar amb els presidents d'avui, que tot està igual o pitjor que abans de la guerra. Un guany molt gran ha estat fet. Consolidar-lo i engrandir-lo és la tasca de la democràcia internacional.

La Publicitat, 2-XII-1928

Mitologia cruenta

La tendència a la creació de mites gairebé és irresistible en la humanitat. Ella pren les formes més diverses. Esperits forts que fan riota dels mites d'edats pretèrites, en basteixen de nous, pels mateixos procediments i amb els mateixos resultats. Les generacions crítiques del segle passat van demostrant d'una manera irrecusable com moltes de les divinitats antigues, davant les quals els homes s'ajupien temorencs, i a les quals oferien sacrificis propiciatoris, no són altra cosa que adjectius personificats. Els objectes materials perceptibles als sentits ho són només per llurs qualitats, llurs accidents, que els adjectius tradueixen: així cada nom d'objecte o de força natural pot ésser substituït per una sèrie d'adjectius que usats tots sols es personifiquen en un ésser immaterial diferent i sovint destructor d'aquell que els ha donat naixença. El procés és prou conegut perquè no calgui pas insistir-hi. Per això ha estat dit que la poesia és la creadora dels mites.

Voleu dir que no és també la prosa, sobretot la prosa dels teoritzadors, tan plena de majúscules? Un mite prosaic i modern és, gosaria dir, l'*interès general*. Per interès general hom entén, o vol fer entendre, l'interès de la comunitat, diferent i àdhuc contrari dels interessos particulars dels seus membres. Mite que l'home d'avui ha acceptat a ulls clucs, sense crítica, tot i ésser el més funest i imaginari de tots els mites. Gosarem alçar la veu contra el roent Moloc que exigia sacrificis humans, quan suara hem sacrificat al mite de l'interès general tota una generació, onze milions d'homes?

La més nefasta de les demències seria de creure que els homes s'associïn perquè sigui contrariat i destruït allò que els és més íntim. La societat dóna un escreix de seguretat a l'individu, que el paga amb una part de la seva llibertat. Sí, però, l'home hi perd la llibertat tota sencera i, convertit en carn de canó, hi perd també tota seguretat, mal guany haurà fet associant-se. A aquest malguany ens ha dut —l'experiència ho diu— al mite de l'interès general.

Caldrà, doncs, que proclamem a cor obert això: que és un mite. Que l'interès general de la comunitat, com diferent i contrari dels interessos dels associats, no existeix; igual que la comunitat no existeix en si mateixa, sinó en els que la integren. Cada home té un feix d'interessos morals i materials; d'ells una part li són personalíssims i exclusius, però una altra, potser la més gran i la millor, li són comuns amb els altres homes. La societat existeix per a garantia i foment d'aquests interessos comuns i per a coordinació dels altres, dels individus. Aquesta és la realitat neta. Treballem, doncs, per als interessos comuns, treball egoista i altruista alhora, però no ens ajupim davant del mite esclavitzador i sanguinari de l'interès general. I no

oblidem, de passada, que aquest mite recobreix sovint una realitat personalíssima. Si d'altres tinguessin la franquesa, o l'aplom, de Lluís XIV, potser moltes vegades hauríem sentit: «L'Estat sóc jo, la societat sóc jo, l'interès general sóc jo.»

La Publicitat, 5-II-1929

Un estadista de la nova Europa

Si hom cerqués un tret característic a tota la política europea de la postguerra, comú a les seves democràcies i a les seves dictadures, seria aquest, potser, el més colpidor que trobaria: avui Europa és governada per homes que deuen llur càrrec preeminent no pas a cap llei d'herència, sinó a llurs mèrits o a llurs esforços. Assistim sense adonar-nos-en prou a les darreres escombrades del règim feudal. Podríem també en aquest sentit parlar de l'*americanització* d'Europa.

El contrast del canvi d'homes —que per ésser un canvi d'esperit és més revolucionari que el canvi de la lletra de les constitucions —enlloc no ha estat tan colpidor com a Alemanya. Això és el que s'entesten a desconèixer els qui volen identificar massa l'Alemanya d'avui amb l'imperi de Guillem II. D'entre els *self made men* que avui regeixen els destins d'Europa n'hi ha ben pocs que puguin vantar-se d'una tasca tan meritòria, tan *europea*, com el doctor Stresemann: amb bona raó ha compartit el Premi Nobel de la Pau. I és que si la generositat del vencedor no és fàcil —les campanyes de certa part de la premsa francesa contra Briand i contra Herriot ho demostren prou—, la generositat del vençut és ben difícil: no es tracta en el seu cas d'oblidar greuges ja venjats, sinó de renunciar purament i simplement a la revenja. La revenja, el plaer dels déus... Si més no pot, el vençut aspira a una solució catastròfica, a la Samsó: ensorrar el temple i que ens aixafi a tots.

L'Alemanya imperial vençuda —justament, sortosament vençuda—, els nacionalistes mateixos que l'havien menada a la desfeta temptaven la nova Alemanya a prendre una actitud de no-col·laboració, de guerra diplomàtica, a l'aguait d'una avinentesa de revenja armada. Només alguns homes clarividents com Rathenau, qui ho pagà amb la vida, s'esforçaren a una política contrària. La glòria, però, d'haver-la imposada, malgrat les amenaces dels fanàtics, i d'haver-hi reeixit, pertany al doctor Stresemann. Per això ell conserva el departament d'Afers Estrangers, malgrat els canvis ministerials.

Els pactes de Locarno i l'ingrés d'Alemanya a la Societat de les Nacions són les dues grans victòries del doctor Stresemann. Victòries damunt els recalcitrants d'una banda i l'altra:

> No cal signar nous pactes, que vinguda l'hora esdevindran nous trossos de paper. Cal mantenir l'harmonia del Consell, on l'entrada dels alemanys crearà una oposició.

A aquestes veus del ponent del Rin, altres responien al llevant:

> Malfieu-vos de la diplomàcia francoanglesa. Si cerquen la nostra amistat és que encara ens creuen prou forts per poder-los perjudicar. Enfortim-nos més i revengem-nos. La política d'acceptació és la deshonra, és la traïció. La Societat de les Nacions és una màquina contra nosaltres: no ens fiquem, doncs, en el seu engranatge.

Stresemann, però, seguit per la gran majoria del poble alemany, sense fer cas dels extremistes, i excusant els d'una banda amb els de l'altra, comprengué que només una política de cordialitat europea podia ésser profitosa a Alemanya. Els resultats són prou evidents.

Stresemann és una mentalitat de la postguerra, un d'aquests homes que han sabut comprendre que els interessos morals dels pobles —tant com els materials i potser més encara— són estrictament solidaris, que només una política completament europea, és a dir política de pau i de cordialitat, afavorint tots els pobles pot afavorir cadascun d'ells. No hi ha pas dubte que aquesta mentalitat ha aconseguit d'imposar-se a molts esperits generosos de la política d'avantguerra, que han vist massa de prop els estralls de les aliances i de la diplomàcia secreta. Molts d'aquests, però, tenen de la pau un concepte —si se'ns permet el mot— passiu. No, això és equivocat. La pau no és la quietud, la pau és l'evitació de la guerra, és a dir, la realització de la justícia. Per això enfront dels problemes com els del desarmament, de l'explotació colonial, etc., veiem sempre en nom de la pau dues actituds diverses: els uns volen ajornar-los; els altres volen resoldre'ls.

Resoldre els problemes, perquè és l'actitud més justa, és també, en definitiva i malgrat la forçosa controvèrsia, la més pacífica. Així ho ha comprès el doctor Stresemann, i en aquesta direcció actua dins el Consell de la Societat de les Nacions; avui el doctor Stresemann, més que un estadista alemany, és als ulls de tothom un estadista europeu. Sigui, doncs, benvingut a la nostra ciutat, on presoner dels seus deures de govern haurà de fer un sojorn tan ràpid.

La Publicitat, 18-VI-1929

Entre Europa i l'Imperi

Setmanes enrere vaig haver de respondre una enquesta de *Mirador*, que sota l'interrogatiu «Vers la federació econòmica d'Europa?» volia recollir el ressò del projecte Briand en l'opinió catalana. En fer-ho remarcava com, a parer meu, la dificultat més gran per a una unió europea, àdhuc reduïda a unió duanera —un *zollverein* europeu— és Anglaterra. I una dificultat que té aquest nom i aquest pes no és fàcilment superable.

No cal pas fer qüestió del tòpic, ja massa rebregat i pansit, de l'esplèndid isolament, concepte buit d'un quart de segle ençà. Tampoc d'aquella mena d'urc insular que confon amb un menyspreu gairebé no matisat tota l'altra banda —*the other side*— del Canal. És quelcom de molt més greu que tot això: és l'especial situació d'Anglaterra, gran potència europea, però també membre preeminent del Commonwealth britànic. Un recentíssim article de Neville Chamberlain, membre del Parlament, ministre d'Higiene en el darrer govern conservador, ho palesa prou clarament.

La constatació que només els Estats Units de l'Amèrica del Nord són prou vastos i contenen recursos suficients en llur propi territori per bastar-se ells mateixos i per dominar altres països més petits, i el desig de preservar-se d'aquest envaïment o colonització econòmica, han fet néixer la idea dels Estats Units d'Europa. També, però —observa Neville Chamberlain— han atret l'atenció de l'Imperi britànic sobre la idea, ja antiga, d'una unitat econòmica entre els seus membres.

Avui la realitat es presenta clara per a la Gran Bretanya. Clara i urgent. Si les dificultats de la seva indústria —exponent colpidor de la qual és l'atur forçós— no li permeten de subsistir sola, en la unitat econòmica insular, ha de resoldre un dilema: girar-se o del costat del Continent o del costat de l'Imperi. Com ja deia molts anys enrere un polític dels *dominions*, caldrà o separar-se'n o acostar-s'hi més. No cal pas dir l'opinió conservadora quina solució triarà. Sospitem, però, que Neville Chamberlain reflecteix un corrent d'opinió molt més ample que el del seu partit, gairebé general, potser, quan diu:

> Sabem sense dubtar-ne de quin costat els nostres sentiments ens menen, i quin d'aquests dos camins ens ofereix el mitjà més ràpid i més eficaç per sortir de les nostres inquietuds. A tots els que consideren l'Imperi no sols com un instrument que assegura la nostra prosperitat material, sinó com l'agent més poderós del món per estendre la pau, la llibertat i la justícia entre les nacions, la visió d'una unió més completa entre els seus membres ha de determinar-nos formalment a fer-la passar al camp de la realitat.

Així, doncs, a mesura que els lligams polítics de l'Imperi —transformat en una confederació amplíssima— esdevenen cada cop més fluixos, es dibuixa el moviment per cloure una unió duanera entre les lliures nacions del Commonwealth. És l'antiga idea de la *preferència imperial* que avui reviu esperonada per la d'una entesa paneuropea.

Ens plauria d'haver obtingut tan aviat i en forma tan autoritzada una confirmació de les nostres prevencions, si no fos que més ens hauria plagut d'equivocarnos. Una unió europea qualsevol, encara que només fos econòmica —i aquesta en portaria d'altres— si la Gran Bretanya no podia fer-ne part, no ens abelliria gaire espiritualment ni la veuríem materialment gaire sòlida.

L'Imperi britànic —aquesta *sisena part del món* que n'han dit— és el més formidable instrument de la pau que avui existeix. Tots els qui somnien en una lliga europea la volen així mateix com a instrument de pau. No pot ésser, doncs, que siguin incompatibles. L'home d'Estat que trobi la manera de fer que la Gran Bretanya tingui el doble paper que li pertany, serà qui més haurà fet per la pau d'Europa i la pau del món.

La Publicitat, 23-VIII-1929

Les minories i la Unió Europea

La premsa ha donat compte, a mesura que arribaven al Quai d'Orsay, de les respostes dels diferents governs al memoràndum de Briand sobre la constitució de la Unió Europea. El conjunt d'aquestes respostes, formant un fascicle, és editat a París. La veu dels governs, la veu dels estats, s'ha fet sentir, i encara es farà sentir en la conferència europea que s'escaurà a Ginebra al mateix temps i amb ocasió de l'Assemblea de la Societat de les Nacions. Serà interessant, però, de sentir així mateix la veu de les anomenades minories nacionals, que representen prop de 35 milions d'europeus.

El problema de la unió europea a ningú no interessa tant com a les minories. Escampades per regla general, a cavall de les fronteres, serien les primeres víctimes d'un conflicte armat, veurien llurs camps i llurs poblacions arrasades, germans de llengua i de nació haurien de combatre's sota les banderes d'estats enemics. Cal dir, en aquestes condicions, com les minories nacionals s'adhereixen amb entusiasme a la idea de la unió europea? Cal remarcar com l'enverinament de les qüestions minoritàries seria un dels obstacles més grans a aquesta unió?

Tanmateix, per una singular paradoxa, aquest problema, el més europeu de tots els problemes, ha estat omès en el projecte Briand, que no oblida pas altres coses com la regularització dels rius i la indústria del vidre. És més, aquest problema es troba taxativament exclòs de les competències de l'organisme projectat perquè en són excloses totes les qüestions per al tractament de les quals existeix un procediment al si de la Societat de les Nacions. Sembla, en principi, que això tendeix a evitar duplicitats. De fet, però, on porta és a deixar en l'aire els afers minoritaris; no podria ocupar-se'n la Unió Europea, ja que hom els exclou de les seves competències; no podria seguir tractant-los la Societat de les Nacions perquè, si hom li deixa el dret de fer-ho, hom li treu per altra banda, tota la seva força i tots els seus mitjans d'acció a Europa.

Fa més de sis anys que les minories nacionals, i en general les nacionalitats europees, treballen conjuntament per millorar i reorganitzar el treball de la Societat de les Nacions en el problema que els afecta. No han estalviat pas llurs crítiques, ni han amagat tampoc llurs esperances. Avui l'organisme de la Societat, tot i els seus defectes, és l'única base damunt la qual el reglament d'una sèrie de problemes europeus comença a dibuixar-se, problemes que han d'ésser resolts de conjunt, no pas isoladament. La greu qüestió del desarmament, sense el qual la pau serà sempre precària, depèn de la seguretat; aquesta de la qual, amb paraula gràfica, n'ha dit *el desarmament moral*, i aquest és inseparable de la solució liberal dels problemes

minoritaris i connexos. Si alguns d'aquests problemes escauen a la Societat de les Nacions i d'altres a la Unió Europea, sembla evident que no seran pas mai resolts. És un sol organisme qui ha d'haver-n'hi cura. La Societat? La Unió?

És evident que els problemes de les nacionalitats europees trobaran més garanties de justícia en el si de la Societat de les Nacions. El fet d'haver-hi pobles d'altres continents hi porta una mena de tercers imparcials; i, sobretot, el rol creixent que hi tenen els *dominions* britànics, alguns dels quals, com és ara el Canadà i la República Sud-africana, han pogut resoldre problemes semblants de convivència; hi duu l'autoritat d'un exemple perfectament reeixit.

William Martin va dir, comentant les respostes dels governs al memoràndum Briand, que eren un plebiscit a favor de la Societat de les Nacions. Aquest plebiscit ha d'augmentar-se amb el vot dels 35 milions d'europeus minoritaris que volen consolidar la pau damunt la llibertat i la justícia.

Llurs representants, que ara van a aplegar-se a Ginebra en el Congrés anual, no deixaran, segurament, de fer-ho constar.

La Publicitat, 2-IX-1930

L'ombra de Battisti

Durant la guerra, un dels temes sentimentals més copiosament explotats per Itàlia va ésser el cas Battisti —del *màrtir Battisti*, a qui per homenatge a Itàlia, la nostra ciutat consagrà un carrer. Battisti, italià de llengua i de cultura, fill, però, de les terres irredemptes, dominades per Àustria, en esclatar la guerra s'allistà a l'exèrcit dels seus germans, a l'exèrcit d'Itàlia, i com enemic i amb les armes a la mà caigué presoner dels austríacs. Jutjat com a traïdor —*traïdor*, per haver restat fidel a la veu de la consciència i de la sang— Battisti va caure afusellat per l'esquena.

La guerra va ésser guanyada en nom de l'irredemptisme, del principi de les nacionalitats, del dret dels pobles a disposar d'ells mateixos. Ni a l'Ístria ni al Tirol, Itàlia no ha deixat cap connacional fronteres enllà; fronteres ençà, però, uns quants centenars de milers d'alemanys i d'eslovens han esdevingut, si us plau per força, súbdits italians. A l'hora del tractat de pau, tota mena de garanties verbals eren donades a aquells elements al·lògens, i a llur padrí el president Wilson, que hom respectaria llur llengua i llur cultura. Els governs liberals van complir, si fa no fa, lleialment aquestes promeses. El cop d'estat feixista, com és lògic, obrí el camí a la persecució i a l'assimilisme. La història —llarga i tràgica— és coneguda. El darrer episodi sagnant —el procés de Trieste, les condemnes, les execucions— pesa damunt la consciència d'Europa. I ningú no té dret de protestar, ni àdhuc de parlar-ne diplomàticament, perquè segons una injustíssima —gairebé criminal per encobridora— ficció jurídica es tracta d'un afer interior, concernent només de la sobirania i de les lleis d'Itàlia. *Un afer interior*, i per causa d'ell a Croàcia i a Eslovènia, i àdhuc a les terres eslaves més distants com a Txecoslovàquia, l'agitació esdevé febrosa; a Ljubljana cal concentrar regiments per protegir de la ira popular el consolat i els interessos d'Itàlia; i a l'altra banda de la frontera, per respondre a aquella concentració, d'altres concentracions són fetes de tropes regulars i de milicians feixistes.

No volem dir pas que, pel jutjament de Trieste, estem a punt de tocar la guerra. És evident, però, que amb afers d'aquesta mena la pau dels esperits, el desarmament moral i tot allò que cal per establir una pau duradora, per evitar que la pau no sigui una altra cosa que un armistici entre dues guerres, s'allunya d'una manera indefinida.

Els quatre Battisti iugoslaus que Itàlia acaba de crear-se d'un sol cop, no li seran tan perjudicials com l'altre Battisti li fou a l'Àustria? Per primera vegada la sang dels màrtirs perdrà la virtut del proselitisme?

La Itàlia del *Risorgimento*, la més conscient i la més ardida campiona dels drets

dels pobles, com pot imitar avui els procediments dels dèspotes contra els quals va lluitar, i lluitant-hi va néixer i consolidar-se? A aquells advocats, *tots d'ofici*, com fa constar amb orgull la premsa, perquè ningú no hauria gosat d'emprar amb la seva toga els pobres inculpats; aquelles defenses, que el fiscal hauria pogut subscriure, com si la vida i la llibertat dels homes fossin quelcom d'irrisori; aquelles felicitacions a l'escamot d'execució, com si calgués un gran heroisme per donar mort a uns homes emmanillats, i totes aquelles amenaces del *Foglia d'Ordiner* són coses tristes i vergonyoses per a tots —començant per Itàlia.

Els mateixos dies que el procés de Trieste es descabdellava, a Ginebra uns homes —en el VI Congrés de les Nacionalitats Europees— maldaven per crear l'ordre jurídic i l'estat de consciència que facin impossible el martiri de cap altre Battisti. Presideix la tasca d'aquests Congressos d'ençà del primer, l'any 1925, un connacional dels afusellats a Trieste: el doctor Wifan, antic diputat eslovè al parlament d'Itàlia. Coincidències remarcables.

La Publicitat, 14-IX-1930

El primer avenç

El primer avenç seriós de la qüestió minoritària dins la Societat de les Nacions ha tingut lloc aquests dies. Cal felicitar-nos-en.

El nou procediment que, en la tramitació i resolució pel Consell de les reclamacions minoritàries fou adoptat en la sessió de juny de l'any passat, i certs estats, en accedir-hi, van creure haver arribat al màximum de concessions possibles. Aquesta actitud és la que els governs de la Petita Entesa volien mantenir enguany: no hi ha modificació possible, àdhuc en detalls de procediment, sense l'aquiescència dels estats interessats. Així, reflectint la idea comuna a tots aquells que els tractats obliguen al respecte a les minories —va dir-ho Zaleski—, el ministre d'Afers Estrangers de Polònia. Tanmateix, com remarcava el canceller Curtius en el seu discurs davant el Ple de l'Assemblea, el dia 16, en tot aquest afer de les minories no es tracta pas de salvaguardar els interessos particulars de certs estats, sinó d'un element important per a la garantia de la pau, element al qual tots els membres de la Societat de les Nacions estan igualment interessats. És a dir, que en definitiva els afers minoritaris no són qüestió interior de tal o de tal Estat, sinó aspectes particulars d'una qüestió general.

Aquesta és, fet i fet, la posició de tots els qui s'ocupen de la qüestió minoritària amb un criteri internacionalista i liberal; i aquesta és, no cal dir, per pròpia conveniència, la de totes les organitzacions minoritàries. Per això, d'ençà que el moviment minoritari ha pres consciència, una de les seves aspiracions ha estat que fos creada en el si de la Societat una comissió permanent com la de Mandats. Tot mantenint aquest principi, i perquè no desconeixem com seria per ara i per molt de temps de fer-lo triomfar, Curtius i els seus han maniobrat molt destrament. Suscitant aquest any la qüestió de les minories davant de la Sisena Comissió i anunciant que Alemanya ho farà cada any, de fet i sense que ningú no pugui impedir-ho, la Comissió permanent de Minories ja existeix: és la Sisena Comissió de l'Assemblea, la que s'ocupa de les *qüestions polítiques*.

És un bon auguri que enguany aquesta Comissió fos presidida per un canadenc, Sir Robert Borden, qui ha posat el seu país com un exemple al costat de Suïssa, de la feliç solució dels problemes minoritaris; i n'és un altre que s'hagi encarregat el suport davant l'Assemblea al cap de la delegació helvètica, senyor Motta. Totes les causes justes acaben triomfant, si són discutides públicament. El fet que, davant una comissió que delibera en condicions excepcionals de prestigi i de publicitat sigui duta cada any la qüestió minoritària és un guany evidentment importantíssim.

En la discussió, en la qual van participar primeres figures de l'Assemblea, començant per Briand, cadascú va mantenir-se damunt les posicions conegudes. És massa, tanmateix, per acabar triomfant, la d'aquells que neguen a uns homes els drets més sagrats pel sol fet d'haver nascut en terres que la voluntat d'altres ha posat enllà d'unes fronteres. No sospitàvem, però, que la primera vegada de discutir-se a fons la qüestió minoritària a la Societat de les Nacions ja fos apuntada la solució que tard o d'hora haurà de prevaler. Els estats subjectes al règim de minories estan naturalment vexats de veure constantment discutida i intervinguda llur actuació, i més n'estan, com més en públic és fet això. Per aquest motiu llur política havia estat sempre de voler reduir fins a fer-lo desaparèixer aquell control. Avui s'han adonat ja que això no és possible: la idea de protecció a les minories ha arrelat en la consciència universal. Per això el senyor Marinkovitx, ministre i delegat de Iugoslàvia, ha fet entendre que potser els estats del seu grup canviarien de tàctica i durien llurs esforços a l'extensió dels drets de les minories, a transformar llur protecció en un principi general. Àdhuc d'un punt de mira egoista, el dret de defensar els eslovens d'Itàlia val l'obligació de respectar els búlgars de Macedònia. Realment, ha d'ésser poc tolerable per a un Estat d'haver de defensar-se en qüestions minoritàries quan els jutges —o els acusadors— no es creuen obligats respecte llurs minories, a cap mena de consideracions.

La justícia no pot ésser una excepció. La justícia és una norma general. Els drets de les minories introduïts d'una manera poruga en certs tractats de pau, acabaran essent una de les bases del dret públic modern. Discussions com la d'enguany aplanen el camí.

La Publicitat, 24-IX-1930

La nova esclavitud

Només alguns filocomunistes mal assabentats —arreu n'hi ha— neguen avui que el dúmping rus, és a dir, l'envaïment dels mercats occidentals per mercaderies russes a sota preu, tingui la seva base econòmica en el treball forçat, el servatge i l'esclavitud —que en aquest aspecte tot és u. No ho neguen pas les autoritats soviètiques, que pel seu decret del 15 d'agost passat regulen el servatge industrial, i pels darrers d'any el treball forçat als camps de concentració.

Els detalls d'aquest règim de treball, en ésser coneguts de primer per les revelacions dels escàpols i després pel text de llurs bases *legals*, ha produït a unes bandes i altres un moviment de sorpresa i d'indignació que s'ha traduït en campanyes de premsa, intervencions parlamentàries i àdhuc mesures legislatives. La Cambra nord-americana acaba de votar, per una enorme majoria, el projecte de llei Kendell-Hawley reforçant la llei sobre les tarifes de 1930 contra l'entrada dels Estats Units de mercaderies treballades per presoners. Segons els termes d'aquest projecte, que entrarà en vigència el primer d'abril, seran embargades totes les mercaderies en la fabricació, manipulació, transport o descàrrega en les quals intervinguin presoners.

Hem parlat de sorpresa i d'indignació pel treball forçat. Compartim de tot cor la indignació —la d'aquells, però, que s'indignen amb sinceritat. I ho diem així, ja que alguns més que no pas del treball forçat —la causa— s'indignen del dúmping —l'efecte—, perquè se'n senten perjudicats. Àdhuc la nova llei americana potser s'aprofita d'una reacció sentimental o idealista per donar un tomb a les cargoles del proteccionisme. En tot cas, val la pena de remarcar la incongruència que vagin al front de la protesta contra l'esclavatge industrial rus aquells mateixos pobles que practiquen o s'aprofiten d'un esclavatge igualment immoral i revoltant: el del cautxú. Esclavatge de negres a l'Àfrica, esclavatge de gent de tots colors a Amèrica. Sobre aquell avui comença a fer-hi llum la Societat de les Nacions; sobre aquest, prou n'ha fet, debades, el llibre més fort de la literatura sud-americana, *La Vorágine*.

Amb aquestes excepcions, que no són pas limitadores, sinó extensives, compartim la més forta indignació tant pel servatge industrial practicat a tota la Unió Soviètica, com per les horrors dels camps de presoners. Les compartiríem àdhuc si aquests camps no estiguessin plens d'homes que hi són per llurs idees polítiques o religioses, àdhuc si tots ells fossin criminals de dret comú, condemnats en deguda forma i amb totes les garanties pels crims més abjectes. L'home, pel fet d'ésser home, té uns drets i una dignitat que ningú no pot trepitjar; i la col·lectivitat humana, pel sol fet d'ésser humana, ha de comportar-se humanament i no pas brutalment.

La indignació, sí. El que no podem compartir és la sorpresa. Ni la compartim ni la comprenem. El primer que cal, per a sorprendre's que un Estat comunista arribi a l'esclavatge en massa, és no tenir lògica.

Si a l'home se li treu l'estímul del guany suprimint la capitalització i al mateix temps se li treu el sentiment del deure suprimint-li tota mena d'idees morals, és evident que no treballarà de grat, sinó per força. Treballarà només per no morir-se de fam aquell dia, per tal d'observar la cobejada carta de ració. D'altra banda, essent l'Estat l'únic patró, l'obrer no té cap llibertat de moviment: no treballarà on vulgui ni del que vulgui, sinó on i del que la fitxa li marqui. Treballarà totes les hores que el patró vulgui, cobrarà un sou tan migrat com el patró vulgui i ni tan sols podrà fer vaga: si és pacífica, el patró a càrrec del qual va també d'alimentar-lo, el farà morir de fam; i si es violenta el mateix patró, és a dir, l'Estat, el farà morir d'una bala, acusant-lo de *contrarevolucionari*. Aquest és el règim sancionat pel decret del 15 d'agost de 1930 —el règim al qual està subjecte l'home (oh paradoxa!) lliure. Tot això, però, és lògic. Com és lògica també l'horror dantesca dels camps de presoners.

Amb el proletarisme de l'Estat soviètic passa com amb la pobresa de certes ordres religioses. Ací és l'individu qui és pobre, l'ordre, però, és rica i poderosa; allà és el ciutadà qui és proletari, l'Estat, però que monopolitza tota la indústria i tot el comerç no en té res de proletari, és un capitalista formidable. A les seves mans l'home esdevé, com en els temps faraònics, un simple motor de sang, del qual és *econòmic* d'exigir-ne el màximum de rendiment amb el mínimum de dispendi; no hi fa res que s'espatlli aviat: la vida, massa pròdiga, n'ofereix cada dia uns quants milers nous de trinca. Si la febre d'or de l'explotació industrial amalgamada al sadisme policíac i agreujada per l'omnipotència de l'Estat patró, no hagués de dur en línia recta a les condicions d'esclavatge dels *camps de treball* de Murmansk dirigits per l'Opu, és que al món no hi hauria lògica.

Com que de lògica, però, no n'hi ha, i com que els fets són fills de les idees, és només proclamant, mantenint i difonent els principis liberals de respecte a la personalitat humana i de limitació de les atribucions de l'Estat que arribarà a produir-se una atmosfera on no siguin possibles fets com el que ara comentem. Perquè som liberals respectem totes les idees; respectem, per tant, les antiliberals. Voldríem, però, que ells tinguessin prou lògica per a adonar-se i prou sinceritat per a confessar que no hi ha tercer terme entre llibertat i esclavitud; que tota concessió a l'estatisme —la més greu i general de les quals és aquest esclavatge temporer que s'anomena *servei militar obligatori*, del qual sempre hem estat adversos— fressa la via al comunisme d'Estat; i que sota aquest la vida de l'home pot esquematitzar-se, en el millor dels casos: de l'hospici a l'hospital, passant per la caserna i per l'ergàstula.

Fugint de les idees liberals, retrogradem a estadis de civilització que ja semblaven ultrapassats per sempre.

La Publicitat, 1-III-1931

Llatinitat i política

Dimecres 25, es clogué a la Sorbona l'any del centenari de Mistral i del bimil·lenari de Virgili. Data de la mort del poeta de Maiano, el 25 de març correspon a l'encontre simbòlic del Sant i de Virgili a l'infern. El Comitè França-Itàlia ha treballat de valent enguany amb les festes virgilianes a París i les festes mistralianes a Roma. Que la Itàlia d'avui dia vulgui annexar totes les glòries de la llatinitat, començant pel poeta de Màntua, sembla excessiu; que França es vulgui sentir representada per un poeta que cantava en una llengua que ella ha fet tot el possible per denigrar (com venia a reconèixer en el seu discurs M. Mario Roustan, ministre de la Instrucció Pública), té una gràcia picant. Tot això, tanmateix, és secundari, perquè en el fons no es tracta pas d'homenatjar els dos poetes, sinó de trobar una excusa a belles manifestacions francoitalianes i a discursos plens de *germanor llatina*. I està bé. França és un país, on, en l'ordre internacional, res no s'esdevé perquè sí —i aquesta és una de les raons de la seva força—, res no hi ha d'imprevist, res que no hagi passat pel Quai d'Orsay. Així les solemnitats literàries del Comitè França-Itàlia, igual que part del discurs d'entrada a l'Acadèmia del mariscal Pétain, tan ben rebut i comentat Alps enllà, perquè elogia la tasca de l'exèrcit italià a la gran guerra: tot això són coses de transcendència política per a crear i mantenir l'atmosfera de cordialitat que ha de substituir la tibantor de mesos enrere i ha dut l'acord naval.

A la festa de la Sorbona van llegir un manifest signat per centenars de persones dels *països llatinitzats*. Duu per títol: «Recurs a l'humanisme». Per què, objectaríem, barrejar la llatinitat a l'humanisme? Per què voler confondre dues coses tan diverses? L'humanisme és un fet de cultura, la llatinitat, si dins aquest mot hi ha avui alguna essència, és un fet natural. *Si dins el mot hi ha alguna essència*, ens demanem, perquè no n'estem gaire segurs. No és pas la raça, perquè si una raça no existeix al món és la raça llatina, si no voleu entendre paradoxalment per raça el mestissatge més bigarrat i divergent. Serà, doncs, llatinitat sinònim de mediterranisme, com semblen creure-ho els autors del manifest, ja que la Mediterrània, diuen, ha estat el bressol dels pobles llatins i resta llur lligam i llur imatge? La Mediterrània, però, és llatina només en una part; per contra, la majoria dels pobles dits llatins no tenen res de mediterrani. Mediterrània l'essència llatina? Mediterrani Portugal, abocat a l'Atlàntic? Mediterrània Romania, entre els Càrpats i la mar Negra? Àdhuc França, la veritable França, i l'Espanya castellana tenen gaire de mediterrànies? No confondrem tampoc la llatinitat amb el catolicisme romà, que és una religió universal: seria massa fort haver de tenir com a llatins els austríacs, i els bavaresos i els polonesos i àdhuc els xinesos catòlics, que també n'hi ha, i al

mateix temps haver d'excloure de la llatinitat els romanesos ortodoxos i els calvinistes de França i de Suïssa. Què són, doncs, *els pobles llatins*? Són pobles —de races, de cultures, de confessions diverses, escampats arreu del món— que parlen llengües derivades del llatí. Aquestes llengües, però, avui no els agermanen, sinó que els separen: unes amb altres s'han diferenciat de tal manera que sovint han esdevingut mútuament incomprensibles, cal aprendre-les com a llengües estrangeres. Així, doncs, no poden crear, i de fet no han creat, entre aquells que les parlen cap vincle de germanor. Si l'indoeuropeisme és una descoberta de la ciència filològica, la llatinitat és un record històric, desvinculat de l'esperit i dels interessos d'avui. És una cosa morta. Val més, doncs, que en comptes de passejar la mòmia venerable d'aquesta besàvia l'enterréssim d'una vegada i per sempre pietosament.

Si haguéssim de creure, però, que la llatinitat és aquesta tendència d'alguns pobles llatins a no respectar la personalitat humana, a no respectar la llibertat de l'esperit, a acorruar-se al seguici dels histrions, a vestir la lliurea dels senyors de l'hora, a convertir la religió en idolatria; si aquesta és l'herència que ens ha tramès la Roma imperial —la Roma dels dèspotes i dels esclaus —el millor seria que, avergonyits, no en parléssim més.

Tanmateix, l'humanisme és el contrari d'això. Si Roma volia digerir, l'humanisme vol comprendre: dues formes d'assimilació, d'enriquiment ben diverses. L'humanisme tendeix a l'exaltació de totes els valors humans, individuals i col·lectius, respecta tots els pensaments, no es reclou dins una àrea geogràfica. Grècia va crear-lo, el cristianisme va enriquir-lo de valors morals i d'inquietud religiosa, Roma va servir-lo com una bona germandat —una germandat, però, que en el moment propici va fer el seu *pronunciamiento*. El pensament va ésser substituït per la contundència, la lliure especulació pel *magister dixit*. I en arribar els temps nous no és pas a les terres llatines on floreix amb més esclat l'esperit humanista. Per això seria absurd, si no fos grotesc, de prendre un aire de superioritat espiritual amb relació als pobles de l'altra banda del *límit romà*, que els romans anomenaven bàrbars. Holanda i Escandinàvia, per exemple, quines lliçons d'humanisme no podrien donar a molts que avui fan grans bocades de llur llatinitat?

Diu el manifest que comentem:

> El recurs interior a l'humanisme ens aporta l'arquitectura de la vida individual i de la vida social pel coneixement de l'home, l'amor de l'home per la música secreta o esclatant de l'ànima, la puresa del verb o del gest que les expressen. Contra l'encegament o les confusions de l'esperit, contra l'assecament o les mutilacions de l'ànima, contra les forces desviades que es llencen contra el nostre patrimoni comú, estem ací amatents a refer-nos. Estem amatents a oposar-los l'acció civilitzadora de la claredat, que és una virtut de l'esperit; la força penetrant de l'amor del pròxim que és el propi de la noblesa de l'ànima, el bon servei que, en el seu punt de perfecció eficaç, és un art.

Tot això està bé, i estaria millor si fos més clar. Dir-ho, però, en nom dels llatins i dels *llatinitzats* (bell eufemisme, que deu permetre de comptar-hi els polonesos), potser exhibeix una certa impermeabilitat al ridícul.

> Partint de l'humanisme, els llatins esclariren la ruta, sempre insegura, entre la petitor i la grandesa de l'home.

Amb aquesta frase acaba el manifest. Amb aquesta frase que Erasme —el gran humanista de Rotterdam— hauria aprofitat per al seu *Elogi* famós.

No comprenem perquè una cosa, no sols tan lícita, sinó tan lloable i tan convenient a la pau del món, com és d'estrènyer la simpatia entre els pobles veïns, calgui dissimular-ho sota un mantell de llatinitat confusionària, sostingut públicament per la comparseria internacional.

La Publicitat, 29-III-1931

Crisi de llibertat (1928-1929)

Místics, no

La manera més còmoda de combatre un sistema és forma-se'n una idea subjectiva, desavinguda amb la realitat, i esmicolar després aquesta imatge trencadissa. La victòria és fàcil, i els incondicionals del pim-pam-pum ideològic aplaudeixen amb entusiasme.

Així, per combatre la democràcia, Louis Rougier ha escrit un llarg article al *Mercure de France*, partint de la base que la democràcia *és una mística*. El concepte és fals i, demés, ni tan sols té el mèrit de la novetat. La frase *mística democràtica* no és de Rougier: és de Wolfrath —si no més vella.

Qui són els *místics de la democràcia*? Els qui assimilen la democràcia, règim polític, a una mena de religió; els qui practiquen el culte de la massa, i converteixen aquesta en un ídol que ha de portar la felicitat damunt la terra. Tanmateix, existeixen aquests *místics de la democràcia*, o són només una invenció dels *místics de l'autocràcia*? Perquè aquests sí que existeixen: ells són els més sincers, i els únics que en el terreny espiritual poden comptar, d'entre els enemics del règim democràtic.

En efecte, la democràcia és combatuda per dos estols: els qui creuen en l'autocràcia i els qui no creuen en res. Aquests, els que ells mateixos es bategen d'*homes pràctics* i són una barreja infecunda de cinisme i candidesa —càndids que tenen el cinisme d'exhibir llur candidesa— encastellats en el principi, norma única de llur conducta que *tot és venal*, prefereixen un règim on els tractes, si no sempre a més bon mercat, són més ràpids i segurs. En l'ordre de les idees, però, no són aquests que interessen: són els altres.

I els altres són els místics. Defensen l'autocràcia per un acte de fe. Creuen en el poder gairebé sobrenatural d'un home. Es deixaran endur on aquest els meni, sense preguntar-li res. Amen el misteri; s'embadaleixen davant la porta closa. Quan troben el magnetitzador que satisfà llurs dèries sentimentals, són feliços d'adorar-lo. Quan no el troben, en articles, conferències i llibres teoritzen a favor de l'autocràcia —com la *vielle fillé* que escriu una novel·la d'amor. Són un magnífic document humà. Perquè ells segueixen un camí creuen que tothom ha de seguir-lo, i s'estranyen que, seguint-lo, no arribi tothom al mateix punt que ells. Per això parlen de *mística democràtica*, i per això la combaten.

Tanmateix, les conviccions democràtiques són allunyades per diàmetre de la mística. Elles recolzen damunt la raó i l'experiència. Si la democràcia proclama el principi de la igualtat política no és pas que combregui amb el dogma rousseaunià de la *bondat natural de l'home*. És perquè la raó li demostra que la vulneració d'a-

quell principi és incompatible amb la justícia, i perquè l'experiència li ensenya que tots els règims autocràtics, tard o d'hora, han tingut una fi catastròfica. Només a Europa, i en cent anys, n'hi ha hagut tres exemples colpidors: Napoleó I, Napoleó III i el tsarisme rus. Per contra, la democràcia —i especialment la democràcia *directa*, superior a la *representativa*— ha resistit victoriosament la prova. Té els seus defectes, dels quals ella mateixa, pel seu règim de publicitat, en fa reclam, però són menys greus que els de l'autocràcia. I en l'ordre humà no cal pas cercar el perfecte, que no existeix, sinó el millor —o el menys dolent, si voleu.

Per als demòcrates, que sabem tot això, la democràcia no és pas una mística: és, tot al contrari, un fet d'experiència humana.

La Publicitat, 17-X-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*, Llibreria Catalònia, Barcelona, 1931

Del parlamentarisme

Seria debades negar que llibertat, democràcia i parlamentarisme és una trilogia força malmesa avui en la pràctica governamental i en la teoria llibresca.

El desengany de la postguerra —desengany del vençut, desengany del vencedor, que no ha pogut cobrar-se la victòria; desengany del neutre, endut per la ruïna dels altres, que abans l'havia enriquit; desengany espiritual de tots, que en la gran commoció havien esperançat el moment de veure triomfar llurs idees —ha dut un malcontentament general a Europa. Hom s'ha posat a recercar el culpable d'aquest fenomen general i s'ha cregut trobar-lo en el règim polític de l'avantguerra. Una vegada més, i no serà la darrera, el conegut sofisma *hoc post hoc, ergo propter hoc*, ha obrat. Parlamentarisme, democràcia, liberalisme, confosos l'un amb l'altre sota el mateix anatema, han estat el boc emissari de la nova purificació.

Així sol hom parlar. Però si volem escatir els fets i estudiar-ne les causes, guardem-nos de generalitzacions —fàcils i perilloses.

Observem primer, ço que no deixa d'ésser colpidor, que els Estats vençuts s'han donat en la pau un règim molt més democràtic del que abans hi imperava. El Reich alemany reconstruït a Weimar, malgrat la influència dels partits de dreta i àdhuc sota la presidència del mariscal Hindenburg; la República Federal d'Àustria i la República Turca de Kemal-baixà, tot i les tares que hom s'escarrassi a veure-hi, són més democràtics que els antics imperis germànic, austríac o osmanlita. També ho són, més que no pas aquests, els Estats nascuts de llur derrota, les repúbliques de Txecoslovàquia, Polònia, Lituània, Letònia, Estònia i Finlàndia. I si Rússia, Bulgària i Hongria no són més democràtiques avui que abans de la guerra, ningú no podrà dir pas que ho siguin menys. Els països del nord d'Europa, la Gran Bretanya, França i Suïssa, segueixen essent, sota les diverses formes que els caracteritzen, els puntals del règim democràtic.

Així, doncs, la *manera forta* —que hom vol presentar com la conseqüència ineludible de la guerra— només ha triomfat a Itàlia i a d'altres països del migjorn europeu que l'han presa per model: Espanya, Portugal i la Grècia de Pangalos. Marcant, però, la diferència, que en aquests tres països ha estat un *pronunciamiento* qui ha aterrat la constitució, mentre que a Itàlia fou la marxa sobre Roma dels paisans feixistes —allunyat l'exèrcit, i fins malmirant-s'ho.

Cosa curiosa. Les doctrines que han portat aquests esdeveniments —car els fets sempre són fills de les idees— han nascut i han estat sistematitzades en països on no han pogut triomfar. És natural, però: la victòria és el resultat d'una comparació de forces. L'atac antidemocràtic ha fallit allà on la democràcia era forta; ha

triomfat allà on ella era feble. Diguem-ho clar. La forma democràtica ha desaparegut dels Estats on no era res més que una aparença.

La guerra va avesar les multituds a la disciplina gregària. Sota la veu de comandament, la censura prèvia i la veritat oficial, amb la requisa de les persones i dels béns, amb l'estatització de l'economia, tots els sentiments de llibertat personal foren endormiscats. Hom va realitzar per uns quants anys, sota el fuet de la necessitat, allò que els utopistes predicaven i no creien.

En els pobles on la llibertat pública era un mite constitucional, on la gran massa mai no havia tingut consciència dels seus drets, on la plutocràcia era desitjosa d'una protecció més forta als seus interessos materials, on àdhuc una part de la intel·lectualitat era tacada per l'esnobisme de les noves (!) doctrines autoritàries, la dictadura aparegué, sinó com un remei definitiu, com una prova a fer. Com aquell que diu, mort per mort, que el vegi el curandero. I després que durant quatre anys la dictadura de la guerra havia governat tot Europa, ja no existia, per a deturar l'onada reaccionària, ni aquell respecte, que abans hauria obrat, a ço que hom en deia *la consciència internacional*.

Per bé que el moviment antiliberal, doncs, s'hagi escampat amb la postguerra, les seves rels ideològiques són molt anteriors, i en són també, i per tant són independents de la guerra, els retrets i les crítiques que hom fa, indistintament, al liberalisme, a la democràcia i al parlamentarisme.

Caldrà, però, precisar aquest tres conceptes.

El de liberalisme és el més ample. Ell és un cos orgànic de doctrina, fill de l'aplicació als diversos ordres (polític, social, econòmic, etc.) dels mateixos principis: respecte màxim a la llibertat individual, condicionament d'aquesta llibertat només que per a compaginar-la amb la llibertat dels altres, consideració de l'Estat com un mitjà de progrés individual, fonamentació del dret de governar el consentiment exprés dels governats, etc.

La democràcia fa relació a la política i és el govern del poble exercit pel poble. La democràcia pot ésser directa, quan el poble exerceix per ell mateix el govern, i indirecta o representativa quan l'exerceix per mitjà dels seus elegits.

Hom entén per *parlamentarisme* aquell sistema polític on el parlament, considerant-se superior als altres poders, envaeix llur esfera d'acció; on, a més de legislar i de fiscalitzar, governa. El cas típic del règim parlamentarista és França. El parlamentarisme, doncs, és una forma de la democràcia representativa. Per això només pot existir sota una constitució democràtica —realment o aparentment democràtica—; però una constitució pot ésser democràtica sense parlamentarisme —àdhuc sense parlament.

Observem, però, que tot sovint, hom acusa de parlamentarisme l'activitat més estrictament parlamentària. Països avesats a una ombra de parlament, a un pseudoparlament encasellat pel govern i servil a totes les seves intromissions, s'han

esquinçat la túnica i s'han tapat la cara d'horror la primera vegada que el parlament ha volgut exercir una de les seves funcions pròpies. L'expedient de les responsabilitats del Marroc ha dut a Espanya la desaparició del parlament.

Ha estat dit molt de mal del règim parlamentarista. Hom l'ha combatut i el combat en nom de *l'autoritat*. El greuge més gran que hom pot fer-li, però, ha de venir de l'altra banda. Cal combatre el parlamentarisme en nom de la democràcia, car de fet el parlamentarisme converteix el parlament en sobirà i crea una oligarquia. Aquest és el veritable vici del parlamentarisme, vici constitucional podríem dir-ne. Els altres que hom li retreu o són purament parasitaris, i per tant corregibles, o vénen del fet que sovint el parlamentarisme ha servit de màscara a un règim no democràtic.

Per explicar-nos el parlamentarisme —no vull dir pas per justificació— cal anar als orígens del parlament. Un fet és cert: el parlament no ha nascut en les democràcies. El parlament modern és fill, històricament, del parlament de les monarquies medievals. Enfront del monarca i del seu consell, la representació del poble organitzat en municipis, de l'església i de la noblesa s'enrobustia. La monarquia, sempre freturosa d'argent, venia privilegis, es desprenia si us plau per força de partícules de la seva autoritat. La lluita tingué alts i baixos. En el període gòtic va créixer la força del parlament. Recordem només, pel que fa a Catalunya, les Corts de 1389 que exigiren àdhuc un nou redreç de la casa de Joan I i limitaren les seves despeses. El triomf del renaixement i del cesarisme romà enfortí l'autoritat reial, però el moviment revolucionari fou dut pel parlament: en el segle XVII a Anglaterra, en el XVIII a França. A casa nostra mateix el parlament es dreça contra el poder reial: el 1640 proclama la república i després restableix la monarquia en la persona de Lluís XIII; el 1714 declara els Borbó exclosos *in perpetuum*.

Per bé que els teòrics de les seves noves idees oposessin la sobirania del poble a la sobirania del rei, en la pràctica cap democràcia directa no substituí les antigues monarquies absolutes, sinó que l'autoritat reial anà traspassant-se al parlament. Entre aquest i els governs constitucionals seguí la lluita. Malgrat la separació de funcions establerta en la carta fonamental, el govern —hereu de la monarquia— ha volgut reduir el parlament a una assemblea acadèmica; i el parlament, fort del seu contacte amb el poble, ha volgut no ja fiscalitzar, sinó àdhuc substituir el govern. Així, segons el grau de densitat de la consciència democràtica del país, s'ha arribat sota constitucions escrites gairebé idèntiques, al paternalisme en unes bandes, al parlamentarisme en altres.

Dels vicis del parlamentarisme, doncs, de cap manera en podem fer responsable la democràcia, sinó al contrari, l'antidemocràcia, l'herència de la vella monarquia, que és el llevat de les noves i àdhuc de gairebé totes les repúbliques d'Europa. Tan difícil és deseixir-se d'una tradició secular!

Per combatre el parlamentarisme seria inútil —i fins contraproduent— d'in-

vocar el principi d'autoritat, basquejant per enrobustir la força del govern. Amb tot això només faríem que accelerar el ritme pendular que ve de l'Estat mitjana ençà.

El remei contra el parlamentarisme —i contra el paternalisme— està en la democràcia. Un govern i un parlament que tinguin el mateix origen i el mateix control, elegits pel poble, i responsables davant el poble, són els que més difícilment envairan llurs respectives funcions.

La lliçó de la Dictadura, p. 23-29

De la democràcia i de l'autocràcia

És impossible d'enfondir, per poc que sigui, la qüestió del parlamentarisme sense que una altra de més àrdua no brolli tot seguit. El parlamentarisme és conseqüència fatal del compromís —gosaríem dir del contuberni— entre democràcia i autocràcia. Per suprimir-lo de soca-rel, cal instaurar de ple o l'una o l'altra.

Democràcia? Autocràcia? Toquem el punt neuràlgic: la qüestió de la sobirania. La sobirania va de baix a dalt o de dalt a baix? El poble té el dret de governar-se ell mateix, o té el deure de consentir que un altre li imposi el seu govern? És a dir, el poble *és sobirà*, o el poble *té un sobirà*? No hi ha tercer terme.

I tanmateix la pràctica constitucional de gran part de l'Europa vuitcentista s'ha esforçat a crear un tercer terme, amb el mite de la cosobirania, en les monarquies constitucionals.

El fracàs inherent a qui cerca ço que no existeix ha coronat aquests esforços. Avui hom pot demanar-se si les rares testes coronades que l'*Almanach de Gotha* cataloga són veritables reis constitucionals o decoratives peces d'heràldica. Les monarquies del nord d'Europa han esdevingut gairebé democràcies pures; per contra, Itàlia és una autocràcia comandada pel *duce*, de qui el rei és el primer súbdit —potser el més vexat, potser el més entusiasta.

Si la monarquia constitucional ha fracassat després de més d'un segle d'experiències, l'altre compromís que hom ha volgut trobar entre democràcia i autocràcia no passa de teoria boirosa, fracassada sense arribar a la pràctica. Al·ludeixo les elucubracions oligàrquiques del grup valdès Ordre et Tradition de Marcel Regamey. Enamorat de les idees de l'Action Française, tot i no podent trobar ni un mal pretendent a la corona federal suïssa ni a la cantonal de Vaud, somnià de foragitar del seu país, republicà de naixença, la democràcia pura. Voldria substituir-la per un govern que, un cop elegit —i no diu pas ni per qui ni com— es perpetués, omplint ell mateix al seu grat les vacants a mesura que es produïssin. Tractant-se d'un govern tan ben penetrat, per gràcia de Déu, del deure cívic, qui gosaria parlar de possible nepotisme? Qui pensaria de controlar i de temperar l'omnipotència vitalícia que els membres d'aital govern es conferirien els uns als altres?

D'organitzacions democràtiques i d'autocràtiques en trobem en les més antigues societats que la història ens mostra. Llur existència no prové de cap concepció apriorista, sinó del descabdellament atzarós dels fets. La societat filla de l'eixamplament tribal conserva, en la persona del rei, l'autocràcia del patriarca; la que és filla de l'aplec d'homes lligats pel vincle d'interessos comuns —la ciutat— és d'organització democràtica.

L'autoritat del patriarca recolza en el mateix dret —independent de tota elecció i consentiment— del pare de família. El patriarca-rei, en flaquejar-li aquest suport, ajudant-se de les seves funcions sacerdotals, es proclama descendent de la divinitat. Així doncs, la monarquia *de dret diví* neix entre els dèspotes de l'Orient. D'ells, i per tal de dominar llurs pobles, aprèn la lliçó Alexandre el Gran. D'ell l'hereten, i potser acaben per creure-hi, els seus epígons. Dels Ptolomeus i dels Selèucides passa a Roma. Comença amb la divinització *post mortem* i fineix consolidant el principi hereditari —d'això es tractava!

El poble d'Israel, governat patriarcalment pels jutges, vol tenir rei com els seus veïns, i en demana un al profeta Samuel. No n'hi ha prou de les paraules d'aquest per fer-lo desistir. Samuel diu prou bé ço que és un rei. Les seves dites seran confirmades per la conducta de David, de Salomó i de llurs descendents, car tanmateix Samuel es veu forçat d'ungir el rei Saül. *Ungir*, o sigui, consagrar-lo amb una mena de ritu sacerdotal: els reis dels hebreus, que per llur religió no podien ésser considerats fills de Déu, havien d'imposar-se com elegits per Déu.

En reaccionar damunt el cabdillatge militar germànic —fundador de les monarquies europees—, d'una banda, la tradició imperial romana i, de l'altra, la tradició biblicocristiana, la teoria i la pràctica polítiques —infinitament matisades però— que la sobirania davalla de dalt a baix, es consoliden amb els carolingis Pepí i Carlemany —el primer *Dei gratia rex* i el primer emperador consagrat per l'Església. Només, com a l'edat antiga, el govern municipal s'asseu damunt la base democràtica. Les grans ciutats marítimes esdevenen repúbliques poderoses que sovint calciguen la testa ungida dels monarques. Els municipis compresos dins l'àrea dels reialmes, enfortits amb llur triomf damunt el feudalisme —que n'és un damunt la sobirania hereditària i confosa amb el dret de propietat— són el llevat del llarg procés que mena a la monarquia paccionada de Catalunya o d'Anglaterra.

L'edat moderna, fins a mitjan segle XIX, ha assistit al debat de la sobirania: debat a raons, debat a insults, debat a canonades. D'ençà que Lleó XIII, amb l'escàndol de tots els *legitimistes*, enterrà el cadàver putrefacte de la monarquia de dret diví, l'autocràcia ha perdut el suport més ferm. Avui els addictes dels règims autocràtics o reconeixen —cínics— que són règims de fet i no de dret, o recorren —hipòcrites— al sofisma del consentiment tàcit. Tant de camí han fet de cent anys ençà els principis democràtics!

Amalgamant conviccions polítiques amb religioses, l'autocràcia de l'antic règim recolzava en les idees providencialistes. Però quan àdhuc l'Església ha rebutjat aquella aliança perjudicial a la seva espiritualitat, per bé que profitosa materialment a una part dels seus ministres —l'aliança, vull dir, *del tron amb l'altar*— l'autocràcia ha restat sense l'única base que, tot i falsa, podia donar-li una aparença de dret i una estructura lògica. Perquè amb quina semblança de justícia pot imposar

als homes la seva voluntat, sense llur consentiment, ningú que no hagi rebut el seu poder d'un ésser superior a l'home?

Aquesta és la gran feblesa de les autocràcies contemporànies: que només poden recolzar en la força. I aquest és el gran argument *absurdum*, que s'adjunta a tots els arguments directes, en favor de la democràcia. Si la sobirania no pertany al poble, pertanyerà al més fort, al més agosarat, al menys escrupolós, que se n'empari vencent la cursa d'obstacles. I només la mantindrà a precari, fins que un altre, amb les mateixes armes o encara de més innobles, el substitueixi per un temps més o menys llarg. Car mentre la democràcia garanteix la transmissió pacífica del poder, l'autocràcia, descartada ja la seva forma hereditària, fa indispensable el cop de força. L'assassinat, i el *pronunciamiento* són els instruments de l'autocràcia, com el sufragi ho és de la democràcia. Per això hom pot dir que aquest és un fet d'experiència humana. Amb raó escrivia William Martin, comentant el text de les lleis feixistes *per a la protecció de l'Estat* de novembre de 1926:

> Si hom pensa que de milers d'anys ençà tots els règims de força han assajat de regnar per la terror i que tots han fracassat; si hom pensa que la prova ha estat feta mil vegades que la terror, lluny d'esfereir els adversaris, crea entre ells el gust del martiri i que la sang crida la sang, hom no comprèn com un govern que té grans ambicions per al seu país i per a qui la durada és una condició d'èxit, pugui asseure la seva dominació damunt una base talment fràgil.

Cal recordar aquestes veritats elementals, controlades per l'experiència històrica, a l'estol abundós d'homes pragmàtics que es gloriegen de menysprear les qüestions teòriques —*buides cabòries d'intel·lectuals morts de gana*— i que defensen l'autocràcia com un règim *eficaç*. Posen l'eficàcia per damunt de la justícia, com si aquest principi no fos a posta per justificar tota llei d'espoliacions. Els esvera la davallada suau, i lloen el planell, sense adonar-se que aviat rodolaran pel cingle. Perquè un govern resol de bursada, car no li cal mirar si perjudica, petites qüestions materials que els interessen de moment, lloen d'eficaç un règim. No comprenen, però, ni que la seva màxima eficàcia és d'avesar el poble a ésser governat, ni que, així, una autocràcia esdevé la millor preparació d'una altra —qualsevol que siguin llurs colors respectius. No és pas damunt un poble despert per la democràcia que l'autocràcia bolxevista s'ha pogut establir, sinó damunt el poble rus, embrutit pels segles d'autocràcia tsarista. És potser per això que avui mateix la Tercera Internacional complota contra les democràcies europees i deixa en pau que les autocràcies vessin llur narcòtic damunt la consciència cívica.

Els adversaris de la democràcia amen de presentar-la com un corol·lari de la idea rousseauniana de *l'home bo per naturalesa*. I diuen: la democràcia seria el règim perfecte d'una societat d'homes perfectes. Vet ací un sofisma. Entre *homes*

perfectes, cadascú dels quals coneixeria el bon camí i sabria i voldria practicar-lo, no hi hauria pas democràcia —que és un règim de govern— sinó carència de tot govern: anarquia. Els homes, però, són imperfectes, i partint d'aquesta imperfecció natural, el sistema de mutu control, publicitat i crítica lliure, que caracteritza el règim democràtic, és molt superior a l'omnipotència i la impunitat de l'autocràcia. Amb qualsevol règim hi haurà abusos, perquè l'home tendeix, endut pel seu egoisme, a transgredir la llei moral: però en la democràcia poden ésser sancionats pel càstig i en l'autocràcia no. Car no és pas un càstig l'esclat catastròfic que l'acumulació d'injustícies provoca, i en el qual l'innocent paga pel culpable.

Constatant la situació de fet, en les autocràcies podem dir sempre: qui governa és el sobirà —o més ben dit, n'exerceix. Però la democràcia, que és un estat de dret, té per lema: el sobirà, que és el poble, ha de governar-se. I amb això una qüestió prèvia surt al pas, entrebancadora. Car, evidentment, no pel sol fet de pertànyer a la comunitat pot hom tenir dret d'exercir les funcions sobiranes. Cal descomptar-ne tots aquells (infants, orats, etc.) que per una incapacitat física o moral no tenen plena consciència de llurs actes. Com en totes les qüestions jurídiques, caldrà ací una dosi d'arbitrari, dins un criteri de justícia; per exemple, en fixar els límits d'edat.

La restricció molt gran dels drets de sobirania pot convertir de fer una democràcia en oligarquia: aquesta és la situació de les anomenades *democràcies antigues*. És una democràcia falsa aquella on hi ha individus que pel fet de llur naixença són exclosos de la sobirania; és a dir, aquella que no es basa damunt el sufragi universal —damunt «la mentida del sufragi universal democràtic, enterrada amb data d'avui», que deia Mussolini el 26 de maig del 1927 a la cambra italiana.

Un atemptat encobert contra la democràcia, una manera d'oligarquitzar el sufragi universal, és d'admetre-hi la pluralitat de vots, segons la *capacitat* dels ciutadans: com si fos establidora una escala de capacitats i ja no fos prou ardu i arbitrari de marcar el límit de la incapacitat. No cal dir que la capacitat per al vot plural és jutjada per signes externs: títols acadèmics, riquesa, situació familiar. Riquesa? Com si la societat política fos una junta d'accionistes; com si el ciutadà que hi pot perdre la vida seva i dels seus fills no tingués tant dret d'intervenir una resolució pública com aquell altre que hi pot perdre els diners; com si a proporció de llur fortuna, els rics, contribuïssin més que els pobres. Títols acadèmics? Com si un mal arquitecte fos superior a un bon mestre de cases, com si un bon pagès fos inferior a un bon advocat; com si un investigador desproveït de títol no tingués més valor intel·lectual que tot un col·legi de doctors indoctes. Situació familiar? Com si fos just que el cap de casa representi l'opinió de la muller —que potser és contrària a la seva— o la dels infants, que no existeix; com si el fet de procrear significués cap talent especial per als afers públics.

Tanmateix, aquesta darrera *capacitat* té avui alguns partidaris. El 30 de juliol de 1927, fou llegida, a l'Acadèmia de ciències morals de París, una comunicació

d'Eugène Ritter preconitzant la conveniència d'atorgar dos vots a l'home casat i tres vots al pare de tres o més fills. «Són homes coratjosos, diu, de qui el país pot refiar-se». No és això dislocar la qüestió? Que hi hagi una rebaixa fiscal per al cap de família nombrosa —que de fet és més pobre que un celibatari amb ingressos iguals— sembla molt just. Ara, que l'Estat, amb qualsevol excusa ataqui l'essència d'un dret natural com és el de sobirania, només ho pot admetre una concepció estatista —és a dir, autocràtica.

La lliçó de la Dictadura, p. 31-39

Liberalisme integral

Sembla que avui, a casa nostra, i això és un símptoma falaguer, hom *ja en torna* de la política de realitats, i que tothom —a la dreta, a l'esquerra i al centre— vol, abans de tot, revisar i formular el seu ideari. Si la fi del dejuni polític (no hi ha ramadà sense pasqua) ha d'ésser l'adveniment d'una política d'idees que bandegi la de realitats, massa sovint confosa amb la d'interessos, el dejuni no haurà estat infructuós.

L'estatisme de la postguerra, àliga bicèfala feixisme-bolxevisme, covada en la mobilització general dels quatre anys de lluita, ha produït una ampla bibliografia. Totes les situacions de fet, àdhuc les que gallegen de menyspreu per la gent intel·lectual —els *autointelectuales*, que algú va dir amb paraula digna de record— han volgut tanmateix revestir-se, aparentant fonamentar-s'hi, d'una ideologia lògicament estructurada. És per això que en la literatura política d'aquests darrers anys sovintegen els llibres on la ideologia liberal i la pràctica democràtica hi són, a gratcient i amb mà forta, malmenades. La rèplica liberal, però, no ha tardat, i àdhuc vora nostra s'ha fet sentir.

Si volem que la restauració liberal sigui un fet del qual més en garantim la durada que la imminència, cal, per damunt de tot, evitar de recaure en els vicis del liberalisme —o del pseudoliberalisme— d'avantguerra. Cal repetir, fins que tothom se'n convenci, amics i adversaris, que el liberalisme no és un credo sinó una posició de l'esperit, que no és un resultat, sinó un mètode. Un mètode per a resoldre amb justícia els diversos problemes —els de sempre i els de l'hora— que la realitat ens planteja. Cal també que el liberalisme no oblidi la tasca d'apostolat, tant més que les idees oposades, pel que tenen de simplistes i de màgiques, són a posta per a seduir la multitud badoca. A l'esperit liberal, més que a cap d'altre, li escau de recordar aquells versos del poeta:

> Vigila, esperit, vigila,
> no perdis mai el teu nord...

Afany de proselitisme i sentit dinàmic de la idea es retroben en el *Catecisme liberal* publicat suara per J. M. Vilà. Ha estat, per exemple, un dels seus encerts d'estudiar-hi amb criteri liberal qüestions que surten de l'esfera política. Així el feminisme. I aquesta és una excel·lent pedra de toc. Quanta gent no hi ha que defensen el liberalisme polític, i per això es diuen i es creuen liberals, i que en tots els altres ordres de la vida es captenen d'una manera autocràtica? Vegeu si no la situació jurí-

dica —no sols en el dret polític, sinó àdhuc en el dret civil— de la dona en molts estats que es diuen liberals.

Ara i ací, quan suprimit l'exercici dels drets polítics, homes i dones resten anivellats en aquest respecte, caldria que els homes liberals, en desgreuge de les passades injustícies, donin suport a les reivindicacions feministes. El pagès rus amb l'arma del garrot, i el *gentleman* refinat amb l'arma de la galanteria, tots dos conspiren a mantenir en servatge —grillons de ferro o grillons de roses— la meitat més bella, i no pas la menys intel·ligent, de la humanitat. Supervivència d'un temps de força, en què només comptava qui podia dur constantment les armes, ha pesat com un prejudici la inferioritat legal de la dona damunt les legislacions modernes. La major part, tanmateix, han pervingut ja a alliberar-se'n. Cal també que a casa nostra —i amb això reprendríem encara una tradició malmesa— l'opinió liberal és captingui que *quan surt el sol surt per a tothom*.

La Publicitat, 1-XI-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Els límits de la democràcia

Examinant-ho a la llum dels principis polítics moderns, se'ns faria difícil de mantenir el nom de *democràcies*, amb què ens han vingut batejades des d'antic moltes ciutats gregues. De fet la *democràcia atenesa*, per exemple, del govern de la qual era exclosa la majoria de la població —el percentatge d'esclaus arribava a una xifra esglaiadora— era més aviat una amplíssima oligarquia. I això, perquè la democràcia representa no sols la igualtat política entre tots els ciutadans, sinó l'admissió tan ampla com possible a la ciutadania.

I en dir *tan ampla com possible* ja resta assenyalat que, com en totes les coses humanes, hi ha un marge d'arbitrari en marcar els límits a la ciutadania i, per tant, a la democràcia. A quina edat començarà el dret de sufragi? No hi ha cap raó necessària que la fixi. Cal fer-ho arbitràriament. Tenint, però, sempre en compte que, per la fixació viciosa d'aquests límits, una democràcia de nom pot esdevenir una oligarquia de fet.

Oligarquies de fet, *androcràcies* i no democràcies, són els països on només els homes, i no les dones, són admesos al sufragi universal. Aquesta era la situació gairebé arreu (descomptant Finlàndia i algun país novell) abans de la guerra. Avui l'excepció contra les dones existeix, fora dels països que es diuen llatins, només a Suïssa. Durarà molt de temps encara? Potser no. Una iniciativa ha estat ja llançada per demanar a l'assemblea federal d'introduir en la Constitució el reconeixement a les dones dels drets polítics (electoral o elegibilitat) en les mateixes condicions que els homes.

En les mateixes condicions que els homes. Qualsevol diferència no tindria justificació en l'ordre dels principis. A la Gran Bretanya, després de la guerra, foren reconeguts els drets polítics a les dones majors de trenta anys: el Parlament actual, però, ha rebaixat aquesta edat fins a nivellar-la amb la dels electors —i aquesta és la causa de la gran incògnita de les eleccions vinents.

Àdhuc deixant de banda els apriorismes democràtics, no seria pas just que les dones, que suporten llur part de les càrregues de la comunitat i paguen impostos, no poguessin expressar llurs desigs, llur voluntat, en el que afecta els afers públics. Ni ho seria que elles, tot i contribuir considerablement a la prosperitat del país per llur treball domèstic i professional i per llur activitat al camp, en la indústria, en el comerç, no poguessin dir un mot eficaç en la legislació econòmica del país, que tan personalment les afecta.

La negació dels drets polítics a la dona és una injustícia que només podria explicar-se en els pobles on antigament era recoberta per una injustícia més gran

encara: la de tenir-la tota la vida en condició de pupil·latge. No s'adiu, però, amb el seny tradicional d'un poble com el nostre, que ha considerat la dona *senyora i majora* dels seus béns i del casal.

No cal pas que la dona voti —diuen molts— posat que ella fa votar. Si això fos altra cosa que un acudit enginyós, caldria replicar: Doneu-li, doncs, els drets polítics i traieu-los a l'home, perquè la democràcia no pot abellir-se ni de poders irresponsables ni d'autòmates. Altres, en atenció a l'autoritat marital i a l'harmonia domèstics, diuen —i demostrant un concepte molt idíl·lic de la vida de família, ens cal afegir— que s'avenen a l'electorat femení, amb una sola excepció: de les casades. És honest, però, que la llei reconegui més drets a l'amistançada que a la muller?

No. Els límits de la democràcia han d'ésser tan amples com sigui possible. Pel que fa a les dones els pertanyen els drets polítics *en les mateixes condicions que als homes*, tal com suara els han adquirit les britàniques, i tal com ara mateix els demanen les suïsses.

La Publicitat, 22-XI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Llibertat i llibertats

Si els matemàtics ho consentissin, diríem que el nostre segle XIX té *noranta* anys: del 1808 al 1898. Els anys anteriors a la invasió napoleònica pertanyen encara al segle XVIII; amb la liquidació colonial entrem al segle XX. D'aquests noranta anys, els seixanta-set primers són de lluites violentes, en l'ordre polític i àdhuc amb l'arma al braç, entre dos bàndols que, tot i transformar-se políticament, sempre són fàcils de reconèixer. La tradició i la revolució han trobat tothora estols d'homes convençuts i abnegats que han sabut arribar al sacrifici de llurs cabals i de llurs vides. Per això és tan apassionant la història del nostre segle passat i per això es comprèn que els estudis carlins —ja que les guerres carlines en foren les més agudes de les crisis— hagin captivat l'atenció dels investigadors i del públic. Avui el temps passat ha fet ja prou solatge de les passions partidistes, i hom pot discutir amb imparcialitat històrica els homes i els fets d'aquelles lluites. Josep Llord i Pere Coromines han obert el camí, Josep de Bolós no ha tardat a seguir-lo, i ara el benemèrit Centre de Lectura de Reus anuncia la publicació de l'obra inèdita d'Antoni de Bofarull.

Tot fa pensar, doncs, que aviat estarem prou documentats per a seguir les incidències de la guerra a la nostra muntanya. Caldria també que altres monografies ens fessin conèixer, amb més detalls que fins ara, els rebomboris, els aldarulls i les revolucions de ciutat. Caldria sobretot, a part dels fets produïts pels dos moviments, d'estudiar llurs bases ideològiques, formulades o no. És massa còmode d'etiquetar simplement el nostre tradicionalisme i la nostra revolució dins el corrent general de la història peninsular. Massa còmode i massa imprecís. Caldria remarcar com i per què a casa nostra el republicanisme és tot d'una federal, i el tradicionalisme ha d'arribar a la declaració del 16 de juliol de 1872, tota plena de la paraula *llibertats*, que vol restablir l'estat legal anterior al decret de Nova Planta. Els fets són importants; les idees, però, que els menen, encara ho són més.

Tanmateix es dóna la paradoxa que del 1872 al 1875, per esmentar només la darrera fase, amb la bandera de *la llibertat* els uns i amb la bandera de *les llibertats* els altres, els ciutadans més convençuts i arriscats es combaten amb odi fratricida, preparant així, per l'esgotament recíproc, el triomf d'un tercer que venia a sintetitzar la part negativa de llurs programes. «No llibertat, llibertats!» proclamen els uns; «No llibertats, llibertat!» repliquen els altres. Damunt d'ells triomfa el que, si no predica, practica *ni llibertats ni llibertat*. I sota aquest signe s'escolen els darrers anys del segle XIX.

Per què aquells homes, abans de caure tots vençuts, no saberen o no pogueren donar-se la mà i signar una pau o almenys un armistici i una treva, que els fes de

moment si fa no fa tots vencedors i que, sumant la part positiva de llurs programes —*llibertat i llibertats*— allunyés l'enemic comú? Tant els hauria costat de trobar una plataforma comuna? Tanmateix abans, en la guerra *dels matiners*, hi havia hagut coincidències torbadores, i més tard la multitud aplaudirà amb entusiasme frenètic l'abraçada de Nicolau Salmerón amb el duc de Solferino.

Si la convivència entre uns i altres hagués arribat a establir-se, és segur, perquè la lògica sempre s'obre pas, que els defensors de la llibertat haurien comprès com la conseqüència lògica de la llibertat són les llibertats, i els defensors de les llibertats s'haurien adonat que llur fonament i garantia és la llibertat. Els uns i els altres haurien pervingut al concepte britànic —vital, gairebé fisiològic— de la llibertat, pel qual un socialista anglès de vegades sembla tradicionalista i un conservador sembla revolucionari als ulls de l'home continental, avesat a les perspectives geomètriques. Ells saben, però, o més ben dit, pressenten, allò que el continental massa sovint oblida: que la llibertat individual sense les llibertats col·lectives pot satisfer només els ciutadans d'utopia, i que les llibertats col·lectives sense la llibertat individual són una cosa tan buida i tan pintoresca com una cavalcada del Niu Guerrer.

La Publicitat, 6-XII-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Llibertat consolidada

El tomb que ha pres, de la guerra ençà, la política interior de molts països del migdia i del llevant d'Europa, ha dut bon nombre de gent a falses apreciacions. Els uns excitats per la victòria, d'altres aclaparats per la desfeta, a la dreta i a l'esquerra han alçat veus unànimes proclamant que de les conquestes liberals del segle passat ja no en quedava res, com si l'onada de la reacció autocràtica hagués esmicolat uns pobres dics de fusta amb què els nostres avis s'havien cregut deturar-la per sempre. És això exacte? No ho sembla pas, si hom examina les coses amb la serenitat deguda.

Prenguem un exemple. Un de tot sol, però colpidor. Són paraules de Mussolini, escrites en l'informe que acompanya el Projecte de llei que aprovava el tractat i el concordat d'Itàlia amb la Santa Seu. És indubtable que els nous pactes representen una grossa reacció contra l'esperit garibaldí, contra tota la ideologia liberal del *Rissorgimento*. Seria il·lús de negar-ho. Tanmateix, és que el nou règim ressuscita, cloent un parèntesi, el que hi havia, en l'ordre religiós, abans de la unitat italiana? No. L'Estat esdevé novament confessional; «però —s'apressa a declarar el *duce*— la plena llibertat d'exercici dels altres cultes admesos dins l'Estat i la igualtat dels ciutadans davant la llei, qualsevol que sigui la religió professada per ells, ni és ni podia ésser tocada, per poc que fos». En consideració al caràcter sagrat de Roma, seu episcopal del pontífex i capital del món catòlic, el govern italià tindrà cura d'impedirhi tot el que pugui d'ésser contrari a aquest caràcter. «Això no significa pas —afegeix— que Roma hagi de restar closa als corrents de les idees noves i a les conquestes del pensament modern». És restituïda la seva eficàcia legal al matrimoni canònic: «qui vulgui, però, podrà casar-se civilment». La política de separació entre l'Estat i l'Església és abolida; però —com diu Mussolini— no pas per introduir un sistema que es presti a la confusió dels dos poders. I no cal pas oblidar que era precisament la confusió —més encara, la supremacia indiscutible de l'eclesiàstic— el règim de la majoria dels Estats italians, com, per exemple, del regne de les Dues Sicílies.

Tampoc en altres ordres el sistema feixista, malgrat els procediments expeditius de l'oli de ricí i de la matraca, no admet comparació amb els del *Re Nasone* i del *Re Bomba*, quan a Sicília eren executats, com a sospitosos de conspirar contra la monarquia, set individus, pel sol fet de llegir *La República*, de Plató. És cert que a Itàlia i fora d'ella hi ha gent que enyora un Scarpia o un comte Carles d'Espanya; cap govern, però, no accedeix a la reencarnació de personatges tan sinistres.

Mirant les coses de prop, hom es convenç que la reacció autocràtica d'avui, ni pels seus procediments, ni pels seus principis, no ha arribat tan enllà com la reac-

ció de la Santa Aliança —igual que aquesta tampoc no havia estat una tornada pura i simple a l'antic règim. Podríem dir que cada tongada liberal construeix tres pisos, i cada tongada reaccionària en destrueix dos. Cal no descoratjar-se, doncs, perquè tanmateix l'edifici, amb penes i treballs s'enlaira. S'enlaira amb una sola condició: que a l'hora de la feina tothom hi sigui, i amb delit, perquè si en comptes de tres pisos n'alçàvem sis, potser ens podríem donar per definitivament consolidats dos en comptes d'un.

La Publicitat, 22-III-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Les culpes del liberalisme

Que avui els principis liberals i les pràctiques democràtiques, si no són morts, com alguns prediquen, sofreixen una mena de letargia en molts països i en altres són combatuts porfidiosament, és un fet evident que els amics i els adversaris han de reconèixer. Cal, però, explicar-se'l, aquest fet, i l'explicació interessa sobretot els homes liberals. Molts d'ells s'aferren a l'explicació més còmoda i superficial, aquella que dóna la culpa als altres dels fracassos propis.

Mai, per principi, no ens han satisfet explicacions d'aquesta mena. Ens semblen un signe de peresa mental de qui no vol escorcollar l'interior de les coses, o de la vanitat tota femenina de qui vol creure's impecable. Per contra, hem tingut sempre per cert que els agents exteriors només són l'ambient propici del fracàs, el germen del qual, com el d'una malaltia, està en el subjecte mateix. Aquesta posició, d'altra banda —o simplement potser perquè és la més acostada a la veritat—, és també la més eficaç. Si la culpa de tot la donéssim als elements exteriors, que no depenen de nosaltres, hauríem de caure en una resignació fatalista, que no ens permetria de treure lliçó ni experiència de res; si admetem, per contra, la hipòtesi de la nostra responsabilitat, farem un examen de consciència que ens permetrà de veure quines coses, de les que estan en la nostra mà, hem fet o no hem fet, que ens hagin conduït al fracàs, i coneixent-les podrem evitar-ne de noves.

Els homes liberals i demòcrates hauran desaprofitat aquesta llarga quaresma sense fer un examen de consciència? Seria un pecat, potser, més greu que tots els comesos abans, perquè seria la causa de tornar-los a cometre.

És un lloc comú d'afirmar que els sistemes i els principis fracassen per l'exageració d'ells mateixos, que extremar un moviment porta sempre una reacció contrària. Això voldria dir que l'eclipsi actual del liberalisme és degut a un apurament dels principis, a una ultrancera deducció de totes llurs conseqüències. Si ho afirméssim, veuríem segurament coincidir amb aquest judici el de tots els antiliberals, la qual cosa ja ens dóna malfiança.

Crec que no és pas per aquesta banda, sinó per la contrària, on hem de cercar els pecats del liberalisme. No en l'exageració dels seus principis, sinó en l'amalgama, en el contuberni amb els contraris. Massa sovint, homes representatius del liberalisme van oblidar que aquest és tot un cos de doctrina, un sistema orgànic, i que la mescla dels contraris és, tant com il·lògica, mortal. El liberalisme —oh paradoxa!— va avesar la gent als principis antiliberals: ell va obrir la porta a l'estatisme, que és la seva negació; i en fer-ho, va fomentar la burocràcia, el nacionalisme i l'imperialisme. *Cria corbs, que et trauran els ulls*. Aquestes formes de negació de la

llibertat de l'home i del ciutadà, criades en el si de l'Estat liberal, han acabat, en fer-se fortes, amb més lògica que no pas ell, per suprimir-lo. I encara més, molts liberals, oblidant que la fórmula política del liberalisme és la democràcia, han acceptat que el progrés, com deien, o la cultura com diuen, és lícit d'imposar-los per la força. Sota aquesta bandera l'Estat liberal ha intervingut l'Àsia, ha esclavitzat l'Àfrica, ha continuat la vella tragèdia colonial. Tot per la *cultura*..., i pel capitalisme.

Aquestes són, jo crec, les grans culpes del liberalisme. Elles li van treure força interna, elles li van enrarir l'ambient de l'opinió, elles van fer possible el triomf de l'escomesa adversa. Si aquestes són, cal no reincidir-hi. Contra el liberalisme rebordonit, el liberalisme integral.

La lliçó de la Dictadura, p. 62-63

Sacco i Vanzetti

[Llevat del jutge Thayer, que va condemnar-los, ningú no creu provada la participació de Sacco i Vanzetti en el crim de South-Baintree.]

Recordem esquemàticament els fets. El 15 d'abril de 1921, dos homes, entre ells el contramestre d'una fàbrica de calçat, són assassinats i robats per una banda de cinc *que semblaven italians*, diuen els testimonis. Poc temps després, acusats de tinença d'armes, són detinguts Sacco, miserable sabater carregat de fills, que treballava en aquella fàbrica, i Vanzetti, venedor ambulant de peix. Per escapar a la deportació, de la qual són amenaçats, menten i es contradiuen. Això crida damunt d'ells l'atenció del tribunal i hom comença a sospitar-los autors del doble assassinat. Fins ací, res d'extraordinari.

L'extraordinari comença quan, malgrat no haver-hi cap prova, malgrat llurs denegacions absolutes, malgrat que hom no fa res per cercar llurs còmplices —car la banda era de cinc—, el jutge Thayer condemna a mort Sacco i Vanzetti. La idea d'un error judicial s'imposa.

Però encara més extraordinari és tot el que va venint després: homes eminents, catedràtics de dret i jutges del Tribunal Suprem arriben a establir la innocència dels condemnats en mesura suficient per a justificar la reobertura del procés; el cònsol italià a Boston declara sota jurament que a l'hora del crim Sacco era davant d'ell; nombrosos italians asseguren que a la mateixa hora havien comprat peix a Vanzetti; en fi, pel novembre de 1925 un criminal detingut a Boston confessa haver participat en el crim amb una banda d'assassins, dels quals dóna els noms. No hi fa res: mentrestant el jutge Thayer havia ascendit i fou ell mateix qui hagué de fallar l'apel·lació. Va confirmar la sentència que havia donat, la qual esdevenia així executiva. No és tot això extraordinari?

No n'és també l'actitud del governador de Massachusetts, Mr. Fuller? No creu justa la sentència, car altrament l'hauria feta executar tot seguit; però no gosa a fer ús del seu dret d'indult i, com si esperés la intervenció d'algun *deus ex machina*, difereix una i altra vegada l'execució, allargant així l'agonia moral d'aquells infeliços.

Com s'explica aquest seguit de fets tan extraordinaris? Sacco i Vanzetti pertanyen a la miserable casta d'emigrants italians, que les darreres lleis americanes declaren indesitjables; d'altra part, eren coneguts com a revolucionaris i organitzadors de reunions anarquistes. El jutge tenia contra d'ells el prejudici d'un ianqui pur sang; les esquerres internacionals han pres la causa com a pròpia; els conservadors de Boston creuen deshonrós per a la justícia americana d'ajupir-se a una

campanya exterior... Una qüestió judicial s'ha convertit en un procés d'idees, en una lluita social i en un afer de prestigi nacional.

S'equivoquen els qui creuen que l'ordre social exigeix l'execució de la sentència; el que exigeix és que la sentència sigui justa. (D'executades també en són les que pronuncien els més il·legals i tenebrosos comitès.)

No és l'indult de Sacco i Vanzetti que hom demana. És la revisió del procés. Si són culpables, que es demostri; si no en són, que els absolguin.

Com deia William Martin en el *Journal de Genève*, «els partits burgesos de tot el món no podrien cometre una falta més greu que solidaritzar-se, per esperit de partit, amb un crim, i de deixar als socialistes el monopoli de la defensa de la justícia». Per això ens plau d'unir la nostra veu a la de l'òrgan democràtic de Ginebra. Abans que l'electrocució, fixada per al dia 10 d'agost, o la vaga de la fam no produeixin el fet irreparable, cal que el poble americà imposi el triomf de la justícia.*

La Publicitat, 26-VI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

* No fou així, i la sentència rebé compliment. (*Nota de l'autor.*)

Llevat anarquitzant

Fa mesos que certs rumors respecte a la situació del treball començaren d'arribar a les nostres oïdes. Rumors desplaents i greus, desitjàvem saber-los desmentits —desmentits pels fets. Lluny d'això, ells han esdevingut més intensos i més precisos. En un interviu periodístic, Joan Aleu, un dels joves propulsors del benemèrit *Ateneu Polytechnicum*, ha hagut de fer-se'n ressò, sense que res en contra li hagi estat adduït. La realitat, doncs, és aquesta: avui moltes empreses no compleixen, especialment pel que fa a jornals, les condicions establertes en altres temps i que són de llei.

Aquest fet, qualsevol que sigui la seva extensió, demostra que l'espessa xarxa paritària resta, en certs aspectes, inoperant. Si les queixes i reclamacions haguessin de presentar-les els interessats mateixos, i no una entitat o organització que els representi, tot seria explicat. En època de crisi, és a dir, de superàvit de mà d'obra, qualsevol jornal, per miserable que sigui, és acceptat: tothom sap que la queixa o la protesta individual el faria perdre, i, per ara, de *vagues de fam* només n'hi ha hagut de reixes endins, no pas al mig de la plaça.

Hi ha, però, una altra constatació, que ens dol molt més que no pas aquella. És la de veure l'encoratjament que una part de la nostra burgesia —voldríem creure que una part mínima— dóna, inconscientment, per egoisme, a la violència obrera. Perquè tots recordem com s'ajupien a la força els que no obeeixen ara ni la consciència ni la llei. S'hi ajupien, i s'hi tornarien a ajupir. Com no pensen que aquesta lliçó el proletariat, una hora o altra, l'aprofitarà? O és que creuen etern l'aparell ortopèdic que dificulta el lliure moviment de la classe obrera? Si desconeixen l'esperit de justícia, almenys que no perdin l'instint de conservació: seria paradoxal que ell manqués a les classes conservadores.

Els patrons que compleixen amb la llei, que indubtablement són els més nombrosos i els més importants, caldria que fossin els primers a denunciar i corregir els altres. Perquè si l'hora arriba d'un moviment de protesta, passarà, com sempre, que entremig dels culpables algun innocent serà perjudicat; i, mentre aquesta hora no arribi, són víctimes d'una competició deslleial. Caldria també que tots els elements del treball —tant els patrons com els obrers— es captinguessin que terres endins d'Espanya, avui que hom tracta d'arrelar-hi una producció industrial, sigui exigit amb el mateix rigor que ací el compliment de totes les lleis i reglaments fiscals i del treball. Per l'interès personal dels uns i dels altres i per l'interès suprem de la justícia així haurien de fer-ho.

I encara, per què ningú no es preocupa a casa nostra de la tasca del Bureau Internacional del Treball? És un dels aspectes més vius i més transcendentals de

l'activitat de la Lliga de les Nacions. Cada país té a la Conferència anual una triple representació —governamental, patronal i obrera. Per què els nostres patrons i els nostres obrers no ocupen el lloc que la importància preponderant de la nostra indústria dintre d'Espanya sembla exigir? Per què els elements obrers no es preocupen del fet que tantes *convencions* aprovades a Ginebra no hagin estat encara ratificades per Espanya, i que d'altres de ratificades siguin com lletra morta? Vet ací una bella tasca per a una associació obrera pro Societat de les Nacions, o àdhuc per al mateix *Polytechnicum*.

És, però, que totes aquestes coses han de fer-les els obrers tots sols, com si només fos interès d'ells? No crec que els patrons s'ho puguin mirar amb indiferència —no goso ja dir amb hostilitat. Això darrer seria una singularíssima concepció de *l'ordre*: un *ordre* que obraria com poderós llevat anarquitzant.

La Publicitat, 8-IX-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Religió d'Estat (1929)

Herència feixuga

Si haguéssim pogut dubtar un moment que fos certa la manca de religiositat a casa nostra, remarcada per Ferran Soldevila, ens en convenceria la unanimitat amb què el fet ha estat admès. Escriptors de totes les idees, cadascú del seu lloc estant, han tractat de cercar les causes d'una realitat per cap d'ells negada.

El problema és interessant en ell mateix i perquè es lliga amb molts d'altres. Em sembla, però, molt complex i, en cada un dels seus elements, d'una àrea de dispersió que depassa molt la del nostre poble.

En primer terme cal distingir dues coses ben diferents. Aquella multitud distreta que els diumenges omple els temples a darrera hora, gent que hi va o a veure i ésser vista o per rutina inconscient —no pas a pregar—, cert que no té esperit religiós. Ella, però, és una excrescència fàcilment suprimible. Aneu només a Marsella o a Tolosa, i ja no en trobareu. A casa nostra mateix, descendiu l'escala social, arribeu a les classes humils i tampoc no en trobareu. La causa de la seva existència és certament aquella primera que senyalava Ferran Soldevila: el monopoli. I jo precisaria, més que el monopoli de fet, el monopoli de dret, la religió d'Estat. Unes pràctiques religioses, acceptades només per llur externalitat, desproveïdes del contingut espiritual, s'incorporen a la norma de vida de la *gent com cal*. Parlem només, naturalment, de la gran massa inconscient però de bona fe; no pas d'aquells individus que, a tota consciència simulant el que no creuen, posen mirallets per caçar aloses: no hi ha ningú d'esperit més anticristià que un usurer, i tanmateix qui no n'ha vist menjant-se els sants i mastegant parenostres? Deixem, però, aquests tristos personatges. Els altres, aquella massa de bona gent per als quals les pràctiques religioses són unes pràctiques de bona educació, és evident que no ho creurien així si l'escola no els hagués fet una confusió lamentable o si veiessin oberts temples de confessions diverses. Aquest sector, que desapareixent, faria un gran servei a la religió, no és, però, propi de Catalunya: el trobareu pertot on hi ha una religió d'Estat, i d'una manera encara més exagerada en aquells pobles, com els d'Europa sud-oriental, on la religió ha pres una forma nacional.

Si anul·léssim tot aquest sector, a casa nostra, no ens trobaríem pas que la resta fos d'un veritable esperit religiós. No. Per això deia, en començar, que el problema és complex. Cristianisme és essencialment amor a Déu i caritat per a l'home. Ho és a les nostres latituds? Recordaré sempre el xoc que vaig rebre arribant al sud d'Itàlia després d'una llarga estada a Ginebra. Va semblar-me que d'un país cristià de cor —i tant ho dic pels catòlics com pels calvinistes, que en parts iguals es parteixen la població— havia anat a raure sobtadament a un de pagà, d'idòlatra. Sen-

se tanta exageració, potser, és semblant a aquesta la sensació que dóna la religió del nostre poble. Per això en una apreciació difereixo del meu amic Soldevila. No crec que els fets de la història nacional que esmenta —en síntesi, l'actitud del papat hostil durant segles a la nostra terra— puguin comptar-se entre les causes de manca de religiositat a Catalunya. Jo no sé veure gens més d'esperit religiós en altres pobles veïns on aquelles causes no van actuar, on —contràriament— va haver-hi un acord perfecte entre la política religiosa i la política nacional. Aquells fets a mi em semblen, més que no pas una causa d'irreligiositat, un reactiu que en demostra l'existència prèvia. Si Catalunya hagués tingut veritablement esperit religiós, aquelles croades i aquelles excomunions i aquelles vexacions no l'hi haurien pas anul·lat: l'hi haurien, com a altres pobles, desviat del solc tradicional.

Jo crec que la manca de sentiment religiós a Catalunya té causes més generals i més fondes. És, com l'esperit gregari, com la manca de consciència liberal, com —diguem el mot just i dur— la manca de dignitat humana, una herència que devem a la nostra mare, la Roma imperial. És per això que tant d'encens malaguanyat cremem a la seva ara?

La Publicitat, 9-IX-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Cara i creu

Llegim en els diaris que un protestant, el pastor Soulier diputat per París, acaba de reprendre en forma de proposicions de llei les conclusions de l'informe redactat per Maurice Barrès l'any 1923, que tendeix a autoritzar quatre ordres religioses per a les missions a l'estranger. El fet és eloqüent.

I aquest altre encara més. En el banquet que hi ha hagut recentment, després de la consagració del nou bisbe de Lille, monsenyor Liénart, aquest, que havia invitat el pastor de la mateixa ciutat M. Nick, féu l'elogi d'ell, «que fou el seu col·lega durant la guerra— tots dos exercien el ministeri religiós al mateix cos d'exèrcit— i amb el qual trobà tants punts de contacte en l'Evangeli». Responent, M. Nick evocà l'escena de quan, trobant-se sense màscara enfront d'una explosió d'obusos asfixiants, l'*abbé* Liénart va partir amb ell la seva, disminuint així els seus propis mitjans de defensa: i acabà textualment:

> No sols com a antic company de regiment, sinó també com a pastor protestant, saludo en la persona del bisbe de Lille l'imitador de sant Martí, i més encara imitador de N. S. Jesucrist, que és amor.

Fets d'aquesta mena —que a tants coterranis nostres els semblaran insòlits, i per això ha calgut reportar-los —només tenen de rar una cosa: llur raresa. Què més natural, en efecte, que els predicadors de l'Evangeli donin l'exemple començant per practicar ells amb la caritat evangèlica? Aquest esperit, no ja de pur respecte, sinó de noble comprensió i àdhuc d'afectuosa sol·licitud, en llançar un vel damunt les velles lluites d'hugonots i de lligaires, que havien deixat un plec tan durador en l'ànima francesa, ens allunyen del temps passat i ens diuen que l'antic regisme és tan mort en la seva essència espiritual com en la seva estructura política.

Tanmateix no ens lliuréssim pas a una confiança massa descurada. Tot i ésser optimistes, vigilem. Hi ha símptomes contradictoris, com aquelles imatges on l'ombra desdibuixada d'un glavi pretén simular una creu. Així, una campana del nou temple *Regina Pacis*, d'Òstia, fosa al Vaticà, duu gravades en el seu bronze les imatges de Pius XI, Víctor Manuel III, Mussolini i el cardenal Vanutelli, i una inscripció que comença:

> En l'any VIII de l'era feixista i el desè aniversari de la victòria, la foneria pontifícia...

En escampar aquesta nova, i és el primer de fer-ho, el *Messagero*, declara que la jove campana posseeix una significació que li dóna la valor d'una pàgina d'història. És cert. Potser ha estat fosa per ésser llançada al vent en so de festa si la qüestió romana, després de les llargues negociacions, amb tanta de constància seguides com negades, arriba a un terme. Els catòlics del Tirol, però, sentiran brandar la campana amb un to funerari, i els d'altres bandes també.

No sols les lluites cal evitar a tot preu: també certs idil·lis. Diu la saviesa oriental: si els pastors, enemics, s'ho fan a cops de roc, hi ha ovelles apedregades; si, amics, banquetegen, n'hi ha de rostides.

Gener de 1929
Suprimit per la censura
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

La suprema garantia

La premsa de tot el món s'ocupa de l'arranjament de la *qüestió romana*. I es comprèn. No són pas els adversaris del catolicisme els qui menys convençuts estan de la seva força. És cert. La força moral del Vaticà s'exerceix damunt de milions d'homes, escampats per gairebé tots els estats del món i constituint en alguna la majoria dels ciutadans. Per això, malgrat que Itàlia de 1870 ençà havia volgut considerar la *qüestió romana* com una qüestió interior, de fet, les potències donaven la raó a la Santa Seu, que sempre li ha reivindicat el caràcter internacional. Aquesta és la causa per la qual no sols les potències catòliques, sinó altres de protestants, de neutres o àdhuc de religió no cristiana, tenen acreditats prop del Vaticà llurs representants diplomàtics. Cap Estat dins el qual hi hagués ciutadans o interessos catòlics no podia, en benefici propi, negligir el contacte amb el cap visible de l'Església. La *qüestió romana* ha estat i és una qüestió internacional, perquè els estats altres que Itàlia no podien desentendre-se'n.

Enxiqueixen molt la qüestió els qui, a banda i banda, la veuen com un afer de sobirania territorial. És una qüestió d'altre ordre: d'independència espiritual. Els catòlics i els estats no necessiten pas que el sant pare, com un altre príncep de Liechtenstein, sigui el sobirà d'un Estat minúscul. Tothom sap prou bé que, malgrat el mite de la sobirania absoluta dels estats, sobirania de dret no vol pas dir independència de fet. És aquesta —en realitat i en aparença— la que a tots els estats i a tots els catòlics els interessa del Vaticà; per a ella, val a dir-ho, no serà cap garantia l'estació pontifícia d'un ferrocarril sense cap altra entrada ni cap altra sortida que, cent metres lluny, el territori italià. A una independència material, potser hi escauen garanties materials: a una d'espiritual n'hi calen d'espirituals. I aquestes tenen l'avantatge que no depenen dels altres, sinó d'un mateix.

No és pas pel detall de si la Santa Seu té els palaus apostòlics en usdefruit i no en propietat sobirana, que una ombra de dubte podria caure damunt la independència espiritual de la cúria pontifícia. No són mai els cops de força ço que pot doblegar-la. Contra les exigències formulades en to d'amenaça ha sabut sempre respondre amb un *non possumus*. Són els *cops de suavitat* —si val la paraula—, són les relacions amistoses que dobleguen els forts: són, encara, i sobretot, certs imponderables. Quan Itàlia políticament no existia i els països catòlics estaven repartits de fet sota la sobirania de les majestats apostòlica, cristianíssima, fidelíssima i catòlica, i cadascuna tendia a annexionar-se, en perjudici de les altres, el poder moral de la Seu romana, podia ésser una garantia de la independència d'aquesta la seva mateixa italianitat.

Avui, però, la situació de fet és ben diversa. El camp d'acció de l'Església s'ha eixamplat enormement. Ella té fidels arreu del món, i, per tant, relacions amb tots els estats, el nombre dels quals, per l'emancipació dels continents i l'ensorrada dels imperis, és avui considerable. D'altra banda, Itàlia, en la realitat i encara més en l'ambició, és una gran potència d'aspiracions hegemòniques. En aquestes circumstàncies —i més que més, si l'estat de guerra moral que de 1870 ençà existeix, almenys de nom, entre les dues Romes, ve a cessar —la italianitat de la cúria romana ja no és, als ulls del públic, una garantia d'independència.

Tanmateix, la solució és senzilla. Si l'Església que, per la seva massa de fidels, és no sols internacional, sinó àdhuc universal, ho esdevingués també pels seus organismes centrals; si en el Sacre Col·legi, en comptes d'una majoria de cardenals italians n'hi hagués només la dotzena curta que, a prorrata, correspondria; si com a complement i conseqüència natural d'això, el soli pontifical fos ocupat per cardenals procedents de les terres més diverses de l'ample món, l'Església, amb sobirania temporal o no —que això és una cosa negligible, en aquest temps d'aviació i de TSF— donaria la fermança més absoluta de la seva independència.

Gener de 1929
Suprimit per la censura
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Estil imperi

La dèria uniformista de Napoleó, sobreeixint àdhuc els límits de la seva omnipotència dins l'Estat, s'aplicà d'una manera expeditiva a l'ordre religiós. Obra seva és el *Catéchisme à l'usage de toutes les églises de l'Empire français*. Aquest catolicisme fou, és clar, traduït a totes les llengües que es parlaven dins els límits d'aquella França *una i indivisible* que havia retrobat, un moment, les fronteres de l'antiga Gàl·lia. Els bisbes, per fidels servidors que fossin de l'emperador, no podien pas cloure els ulls a la realitat que l'ensenyament religiós dels seus diocesans seria nul si hom no els el donava en la llengua maternal.

Anys enrere em vingué a les mans la traducció catalana del catecisme imperial, impresa a Perpinyà l'any 1807. Avui m'ha escaigut de retrobar-la. Quant al llenguatge, només una observació cal fer: net de vulgarismes rossellonesos, és el literari de l'època; tant com escrit a Perpinyà podia haver-ho estat a Tortosa o a Mallorca. El contingut és més remarcable, començant pel decret del bisbe La Porte, de Carcassona, que el posa en vigor. El bisbe lloa l'actitud de Napoleó, qui, proposant-se la uniformitat de la instrucció per totes les esglésies de França, secunda els desigs del Concili tridentí, i es mostra, en conseqüència, protector de l'Església i defensor de les seves lleis, ço que li dóna un nou títol a la seva reconeixença. El text únic convenia. És clar que eren els bisbes qui havien de redactar-lo. Tant se val, però. L'emperador ha fet el mateix que els bisbes haurien fet: nomenar una comissió. D'altra banda, el text establert per aquests, ha estat aprovat i recomanat pel cardenal Caprara, legat del Papa. El bisbe La Porte no s'ha cregut, tanmateix, dispensat del seu deure episcopal de revisar-lo. És clar, però, que l'ha trobat excel·lent.

El text del catecisme imperial és, en el fons, el mateix que per a la diòcesi de Meaux havia redactat Bossuet, «l'immortal defensor de la doctrina de l'Església, i el sol nom del qual és un elogi». Ara que, afegeix Monsenyor, «els deures dels súbdits envers el príncep hi són desplegats és cert, amb més d'extensió; les circumstàncies però, ho exigien». Per fi hem arribat! Aquesta és la suprema raó del nou catecisme; no tant l'ensenyament del dogma amb mots uniformes a tot l'imperi, com la coacció damunt les consciències, basada en el confusionisme de juxtaposar el dogma religiós i la subjecció a l'autòcrata. Així arreu de l'imperi, tant els francesos com aquells als quals una conquesta armada havia unit a França, tant els entusiastes de la situació present com els qui desitjaven la tornada a les formes republicanes o al legitimisme borbònic, tots havien d'aprendre en una mena de catecisme de Déu i del Cèsar, al costat dels articles de la fe, el deure de tota servitud i amor a la França, llur pàtria, i a la seva personificació: l'emperador.

Vingué, però, la derrota, i amb els adéus de Fontainebleau, adéu catecisme imperial: hauria estat subversiu sota Lluís XVIII. Els Cents Dies li van donar una curta revifalla, però després de Waterloo fou definitivament proscrit.

Cal demanar-se quin efecte havia de produir al fidel —per al qual el catecisme és l'expressió de la immutable veritat dogmàtica— el fet de veure'l canviar a mercè dels canvis polítics. Realment, però, cal demanar-s'ho?

Febrer de 1929
Suprimit per la censura
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Aspectes del concordat italià

La premsa mundial va parlar llargament —era el succés del dia— dels pactes del Laterà, el tractat i el concordat, que clouen una època en la història de les relacions entre la Santa Seu i Itàlia. La base dels comentaris era, naturalment, la nota oficiosa donada pel govern feixista, car ella fou la primera, i no hi afegí res de nou la publicada a *L'Osservatore Romano*.

Tothom que hagi seguit amb interès el descabdellament de la política interior d'Itàlia de l'any 1923 ençà, coneix una de les causes de fricció entre l'Estat i l'Església, que s'havia afegit a les antigues. La italianització forçada de les poblacions alemanyes i eslaves del Tirol i de l'Ístria, havia produït més d'un conflicte entre les autoritats prefecturals i el clergat, que no s'avenia a mudar de llengua en predicar i instruir al poble. Algun dels conflictes va ésser particularment greu, com el que tingué per conseqüència l'empresonament de molts clergues a la província d'Udine. D'altres, produïts al Tirol —o Alto Adige, segons la terminologia oficial— arribaren a causar veritables incidents diplomàtics. Més d'una vegada, a les cambres italianes, Mussolini havia pres la paraula per respondre, en forma contundent, a discursos de Mgr. Seipel, canceller de la Confederació austríaca, i del senyor Stresemann, ministre d'Afers Estrangers del Reich alemany.

Atesos aquests antecedents, era natural que hom cerqués encuriosit la solució que el Concordat hagués dut, quant a l'ordre eclesiàstic, al problema lingüístic creat a les regions alemanyes i eslaves del regne d'Itàlia. Les previsions eren difícils. D'una banda era sabut que el Vaticà veia amb mals ulls la política seguida en aquelles comarques, i que no havia volgut convertir-ne l'Església en instrument; d'altra, però, hom recordava actituds més recents, com per exemple, el suport donat a la campanya de Mgr. Ruch a Estrasburg. Les notes oficioses amb un silenci discret, no ens esvaïen els dubtes.

Per fi hem pogut conèixer, si no literalment almenys amb prou detall, el text del Concordat, i l'enigma s'ha esvaït. En aquesta qüestió i en aquest cas concret el Vaticà ha mantingut la seva posició tradicional, i és el govern d'Itàlia qui modifica la seva d'aquests darrers sis anys. D'ara endavant, l'ús de la llengua d'origen és permès a les esglésies i, per a l'ensenyament religiós, a les escoles, a les poblacions al·lògenes d'Itàlia. A més, el Concordat sanciona un principi la pràctica del qual exercirà una influència favorable en la situació creada a les noves províncies, car estableix que els bisbes podran tenir com a coadjutors persones que parlin la llengua del país. Cal tenir en compte que els elements eslaus i alemanys representen a Itàlia només que l'1 % de la població, i que no hi ha cap província ni cap diòcesi

(que el Concordat promet de fer coincidir), on la llengua italiana no sigui la pròpia d'una part de la població autòctona.

És clar que aquestes disposicions concordatàries, si afavoreixen quelcom les poblacions annexades del Tirol i de l'Ístria, molt més afavoreixen l'Església, que així no actua en front d'elles com un instrument de la política feixista. Cal reconèixer, però, que els alemanys del Tirol es beneficien de tenir qui parli alt, en nom d'ells, a la Cúria romana: és Mgr. Seipel amb el seu partit austríac, i és el poderós Zentrum alemany.

Abril de 1929
Suprimit per la censura
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Norma evangèlica

Ha estat comparada sovint, l'activitat missionera d'aquests darrers temps a la dels primers de l'era cristiana. Una cosa tenen, sobretot, de comú: la seva universalitat. En relativament pocs anys tot el món grecoromà va sentir la paraula encesa dels deixebles del Crist, i en relativament poc temps aquesta paraula ha arribat avui a tots els racons de la terra coneguda —que ja és tota. El segle XIX, segle d'exploracions i descobertes, gran segle colonial, ha estat també, i per això mateix, un gran segle missioner.

Tanmateix, dos obstacles s'han oposat a l'arrelament de la llavor cristiana, d'una manera tan universal, tan generosa i tan heroica, sembrada pels missioners. D'una banda hi ha hagut una mena de competició missionera. Com si ja no hi haguessin pobles pagans a qui dur la bona nova, missioners de confessions cristianes diferents s'han adreçat sovint a unes mateixes tribus: l'espectacle no podia ésser massa edificant per a aquelles mentalitats primitives, llur entusiasme de neòfits n'havia de resultar seriosament compromès. Aquest escull sembla difícil d'evitar: caldria una entesa entre les diverses confessions cristianes, i això, ara com ara, és impossible.

Un altre obstacle a la tasca missionera —obstacle greu precisament perquè molts no el veuen i àdhuc el miren com una facilitat —és la unió de l'obra missionera amb l'obra colonitzadora. Les potències colonials han encoratjat, han protegit el missioner, no com a tal missioner, sinó perquè duu amb ell l'esperit i la llengua del seu poble i perquè tot el prestigi moral que guanyi davant el neòfit serà prestigi guanyat a favor de la potència colonial. Això explica fets com el ben recent del ministeri Poincaré-Briand, defensor a ultrança de les lleis laiques a la metròpoli, que tanmateix presenta al Parlament, i aquest l'aprova, el projecte que autoritza la reobertura dels noviciats per mantenir les anomenades *missions franceses* a les colònies i a Orient. Això explica també com, en canviar de sobirania o de mandat un territori, hom canvia també la nacionalitat dels missioners. Aquesta mena d'unió entre l'Església i l'Estat en els països colonials ha produït sense cap dubte, resultats favorables a l'Estat, però, sense cap dubte també, de molt desfavorables a l'Església. Perquè si els pobles colonitzats o intervinguts es mostren generalment hostils —i, raons no els en manquen pas— a la potència dominadora, llur hostilitat s'ha d'estendre a tot allò que hi veuen massa lligat. La Santa Seu s'ha captingut d'aquests fets: en són bona mostra les ordenacions de clergat indígena, i ara mateix les instruccions donades per Pius XI als representants de les institucions missioneres, que *L'Osservatore Romano* resumeix.

El sant pare ha dit ben clarament que els missioners no han de fer res més que catolicisme: que no han de fer enlloc nacionalisme, *una veritable plaga, maledicció de la tasca missionera*. Els que treballen per Déu, afegeix, no han de barrejar-se en qüestions seculars. Crist digué:

No es pot servir ensems dos senyors.

Aquestes paraules del cap de l'Església garanteixen als països de missió que el bateig no vol dir per a ells la submissió espiritual a un poble estranger; són la condemna d'aquella dita: «Hable V. cristiano», tan repetida. Aquestes normes podran evitar a l'Església moltes dificultats, i podran augmentar molt el nombre dels seus fidels. Normes evangèliques, ensems que de sentit comú, hauran d'imposar-se amb caràcter general. Si elles haguessin estat aplicades dins l'antic imperi d'Àustria-Hongria, l'endemà de la pau, l'Església no hauria ensopegat amb tants d'enuigs a Txecoslovàquia: la revifalla de l'hussitisme i els intents cismàtics d'una part de la clerecia tenien llur causa en l'austrofília vaticana del temps de S. M. Imperial i Apostòlica.

La Publicitat, 12-XII-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

La Nació i l'Estat (1928-1929)

Esperit de convivència

Pocs dies enrere, en un ràpid viatge per Dinamarca, poguérem remarcar l'alta cultura d'aquest admirable petit poble de tres milions d'habitants. Els riquíssims museus de Copenhaguen, les fundacions d'ensenyament i d'investigació, opulentament dotades per la munificència particular, tant com l'alt nivell de la vida rural i l'esplai joiós i correcte de les multituds acorruades als parcs d'esbarjo, en són testimonis, igualment autoritzats l'un que l'altre.

El fonament i també el fruit de la cultura danesa és l'esperit d'ampla convivència que l'anima. Prou clarament ens ho demostrava, pels temps passats, el professor Friis, president del Comitè danès de ciències històriques, en acompanyarnos a visitar els castells de la Selàndia septentrional, a Bernstorff i Frednsborg. Petita nació que serva gelosa la seva independència material i la seva personalitat moral, mai i en res no s'acantona dins el particularisme exclusivista. Punt natural d'enllaç entre Alemanya i Escandinàvia, es decanta en les arts plàstiques vers Holanda o vers França, i és un fogar de culte per les lletres angleses: no debades Shakespeare situà el seu *Hamlet* al castell d'Helsingor.

Avui és Dinamarca la nació capdavantera en el camí pel desarmament militar, ella que ja fa tant de temps que moralment ha desarmat. Per això es negà a admetre, sense l'aval d'un plebiscit sincer, el retorn dels territoris que Prússia, per força d'armes, li havia arrabassat, i acceptà la ratlla de frontera que el plebiscit, és a dir, la lliure voluntat dels ciutadans, va establir. (Cal reconèixer que el principi de la *voluntat* aplicat a l'Scheswig-Holstein ha rendit més bon fruit que no pas el del fet *natural* aplicat dues vegades i contradictòriament, a Alsàcia.)

Així, doncs, la ratlla fou traçada entre el territori la majoria del qual volgué romandre a Prússia i el territori la majoria del qual volgué retornar a Dinamarca. Tanmateix, essent la població barrejada, una minoria danesa roman, al sud de la frontera, dins Prússia, i una d'alemanya al nord, dins Dinamarca. A aquesta minoria —llançat a l'oblit tot record de les vexacions sofertes pels danesos en temps dels Hohenzollern—, Dinamarca li atorga una llibertat cultural amplíssima.

És més, ve de Dinamarca també la veu més autoritzada en favor del reconeixement de *les comunitats nacionals per damunt les fronteres dels Estats*. La més autoritzada, perquè no és pas d'un minoritari ni d'un somniador, sinó d'un home de govern, que ha estat i segurament tornarà a ésser primer ministre danès, cap dels demòcrates-socials a la Cambra. Vet ací les paraules de Stauning publicades en els *Flensburg Avis*:

> He demanat el reconeixement de la minoria danesa, igual que he sostingut els drets de la minoria alemanya a l'Schleswig del Nordper a la conservació de la cultura alemanya. Jo estimo que la frontera ha estat traçada segons la voluntat de la població, i que una discussió a aquest respecte és enterament baldera. Per contra, reconec que existeix per als danesos un problema cultural al sud de la frontera com se'n posa un per als alemanys al nord, a la Dinamarca actual.

I acaba proclamant el dret recíproc dels pobles a encoratjar el desplegament cultural d'aquells nuclis que, frontera enllà, pertanyen a llur mateixa comunitat de llengua i de tradicions.

Aquestes nobles paraules, sortides de Dinamarca, tenen un ample ressò i han inspirat la més interessant de les tasques del Congrés reunit suara vora el Léman. El dia que la llibertat cultural sigui un fet a Europa —dia pròxim o llunyà?— hom retrà un tribut constant a la petita Dinamarca de Stauning, com avui, navegant per la mar lliure, el retem a la petita Holanda de Grotius.

Sovint les grans idees, que trasbalsen l'ample món, han sortit dels pobles petits.

La Publicitat, 7-IX-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Concepte d'Estat

Un periodista francès, no pas mal disposat respecte d'Alsàcia, ha dit, comentant el darrer gran debat del Palais Bourbon, que era difícil de comprendre per altres diputats la mentalitat de llurs col·legues alsacians, en els quals *la noció d'Estat pren el lloc del sentiment nacional*. No serà pas que, en molts dels qui diuen no comprendre això, s'escau el contrari, i el sentiment nacional els pren el lloc de la noció d'Estat? No tenim gairebé sempre la seguretat, quan sentim algú queixant-se del desgavell administratiu, o de la ineficàcia de les constitucions, o simplement del mal estat de les carreteres, que tot seguit sortiran veus a cor apostrofant-lo de mal patriota i d'home desnacionalitzat? Quan en nom del patriotisme és exigida la mudesa davant les deficiències de l'Estat, hom confon de bona fe —o juga intencionadament a confondre— la noció d'Estat amb el sentiment nacional.

Tanmateix, si la humanitat ha d'avançar per camins de pau i de progrés moral, aquells dos conceptes cal que siguin perfectament destriats.

Les teories nacionalistes del segle XIX s'han esforçat a distingir entre nació i Estat. Malauradament, aquesta posició ha estat només una arma combativa i de valor anecdòtica contra els Estats imperials o plurinacionals. No ha arribat al fons de les coses, no ha mantingut la distinció quan s'ha trobat enfront d'Estats nacionalment homogenis. I així caiem en un cercle viciós: l'Estat imperial esdevé opressor, l'opressió engendra l'irredemptisme, l'irredemptisme pervé a la formació de l'estat nacional, aquest, de nacional esdevé nacionalista i de nacionalista imperialista... i tornem a començar.

Cal, doncs, distingir per a tots els casos, d'una manera general, no pas per combatre aquest o aquell, el que pertany a la nació del que pertany, a l'Estat, àdhuc en el cas que tinguin la nació i l'Estat les mateixes fronteres. De la nació són totes les coses espirituals, de l'Estat els serveis públics: el dia que ell fos una màquina administrativa de perfecció absoluta, però desproveïda de contingut espiritual, s'hauria donat el pas més gran, potser el definitiu, vers la pau i la justícia. En un cert ordre l'experiència ha estat feta, i amb un resultat ben falaguer: en el religiós. Les guerres religioses i les persecucions interiors que tant de temps van devastar l'Europa moderna —no parlem ja d'èpoques més reculades— eren una conseqüència lògica de l'Estat confessional, i desaparegueren tot d'una que la llibertat de creences fou reconeguda, és a dir, en ésser la religió separada de l'Estat. Quan l'Estat es desentengui de totes les altres activitats espirituals, quan respecte d'elles sigui només l'assegurador del lliure desplegament de cada ciutadà, s'haurà realitzat, àdhuc dins els Estats nacionals, la separació de la nació i de l'Estat. Aleshores serà

possible, i àdhuc beneficiós, la tornada als Estats plurinacionals; aleshores, i només aleshores, hom deixarà de veure com una utopia l'estat universal.

Una de les inconseqüències d'una part de la política liberal del segle XIX fou de creure que la llibertat de l'individu podia restar assegurada dins un Estat que exercís coaccions nacionals. Avui, però, els qui no se n'havien adonat per raciocini, han de veure per experiència que són les dues cares del déu Janus la coacció col·lectiva i la coacció individual: l'imperi i el feix. Contra totes dues cal lluitar amb el mateix braó en el camp de les idees: car les idees d'avui són les realitats de demà.

La Publicitat, 19-II-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

L'estímul nòrdic

El tema de la *superioritat dels anglosaxons* va ésser un lloc comú de la literatura i de la política del segle passat, i tenia ja una tradició que arrencava de l'anglofília dels enciclopedistes i dels primers revolucionaris francesos. Els anglosaxons, però, són els pobles més rics i més poderosos del món; el seu exemple, doncs, no pot ésser estimulant: els admirem, però sabem massa que mai no podrem igualar-los. I la constatació d'aquest fet més aviat ens endinsaria a una resignació fatalista.

Sortosament, uns altres pobles, superiors encara en nivell de cultura als anglosaxons i, a més, reduïts de població i de potencialitat econòmica, ens ofereixen llur exemple encoratjador: els pobles escandinaus. Cada any és més nombrosa la gent de les nostres latituds que sent l'atracció de les *nits blanques* i viatja a l'estiu per les terres nòrdiques. Deixem que ells facin l'elogi d'aquells països on el bosc, la mar i la ciutat s'amalgamen i es compenetren, d'aquells serveis públics perfectes, d'aquell confort victoriós de les inclemències dels elements, d'aquell nivell de benestar que ha fet desaparèixer la misèria i àdhuc la pobresa; d'aquella joia del viure, que sobreïx dels rostres vermells i dels ulls blavíssims, de les cançons i de les rialles enmig de la natura i en els *Tívoli* de les ciutats. I també voldríem que algú els visités en els *dies negres* de l'hivern, perquè aleshores els seus elogis serien més entusiastes encara.

Pobles d'alta cultura espiritual —és a dir, d'un sentit refinadíssim de llibertat i de dignitat— fa temps que ja no sacrifiquen els vells mites i han sabut crear un nou tipus d'Estat, que no té per missió d'*imposar-se*, sinó de *garantir*. Així fou possible la separació incruenta de Suècia i Noruega, així es dóna la convivència amical dels suecs i els finesos a Finlàndia, així Dinamarca atorgà la independència a Islàndia i no acceptà el retorn pur i simple —la *desannexió*— dels ducals conquerits per Prússia, que els aliats li oferien en acabar la guerra, sinó tan sols el retorn d'aquella part d'ells on el plebiscit li fos favorable. En la vertiginosa marxa dels esdeveniments, però, aquests ja semblen massa llunyans. Cal parlar de dos, produïts ara mateix.

El govern de Dinamarca ha reprès el projecte de desarmament integral presentat el 1925. La Cambra popular ja l'havia aprovat el 1926, però abans que passés a la primera Cambra, el govern Stauning hagué de dimitir. Avui les probabilitats d'èxit són molt més grans, perquè d'aleshores ençà hi ha un fet nou —al qual als pobles d'atmosfera no enrarida es concedeix una importància decisiva—: el pacte Kellogg. Això reduirà molt la força de l'oposició. Un *cos de guàrdia* de 1.600 voluntaris i una *marina d'Estat* de 10.000 tones és tot el que ha de restar de l'antic

exèrcit i de l'antiga esquadra —amb una despesa total de menys de 20 milions de corones.

Si Dinamarca vol suprimir forts i casernes, Suècia es prepara a supressions encara més sorprenents. La ciutat de Varberg es proposa d'alienar la presó municipal: hi ha tan pocs clients (l'any passat un de tot sol) que les despeses d'entreteniment semblen abusives. Un despoblament semblant és el de les altres persones —referint-nos sempre a l'any 1928—, la d'Engelholm va rebre només un hoste; les de Visby i Haparanda, tres; les de Worrtelje i Karlshamn, cinc. El nombre de detinguts i de condemnats no passa de dos mil en tot Suècia. Un programa de repartiment i de concentració és en estudi, a fi de reduir les despeses del servei penitenciari; a Estocolm la presó l'Oestermalm ja ha estat desafectada per convertir-la en dipòsit d'arxius.

Aquell conservadorisme escèptic, que en sentir parlar de *progrés*, replica *utopia*, pot emmirallar-se en aquests exemples. Ni presons ni casernes, ni militars ni escarcellers, era certament un dels ideals de l'anarquisme vuitcentista. Tanmateix, amb les seves bombes i atemptats només va fer que enrobustir-los; per contra, els països escandinaus estan a punt de realitzar aquell ideal pel lliure joc de les institucions democràtiques i per la difusió de la cultura en la massa del poble. La llum aquesta vegada no ve pas d'Orient: brilla ben al nord, com la d'aquell estel que guia els navegants.

La Publicitat, 15-X-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

El dret que s'elabora

La república alemanya té damunt l'imperi de Guillem II, entre altres avantatges, el de la diplomàcia. Avui que el Reich ha de refiar-se no pas de la força, sinó de la finesa, ha tingut la sort de trobar com a ministre d'Afers Estrangers un dels diplomàtics més hàbils d'Europa: Stresemann. Ell, però, no és sol, ni tota la diplomàcia germànica no s'esmerça en discussions i conferències de caràcter internacional. També la política interior, d'una manera més callada, més lenta, però qui sap si no menys eficaç, va marcant fites progressives en el camí del prestigi i del triomf pacífic.

Alemanya, que abans de la guerra havia estat la teoritzadora del dret de la força i que, amb molta justícia, ha hagut de mesurar davant la seva espatlla la realització —atenuada, però— de les seves prèdiques, avui sembla girada a la defensa ultrancera dels nous principis de dret elaborats en el tractat de pau. Així, en la qüestió de les anomenades minories nacionals —ella que en té en onze Estats d'Europa— la seva política és ben clara: extensió dels drets minoritaris, efectivitat de llur protecció, generalització d'aquest règim a tots els Estats. Abans, però, d'emprendre una *ofensiva diplomàtica*, en tal sentit, Alemanya ha volgut fortificar la seva posició predicant amb l'exemple.

És per això que, sense estar-hi ella obligada pels tractats, ha establert escoles especials per a les minories polonesa i danesa de Prússia. Així pot parlar amb autoritat en la qüestió del Tirol meridional. I encara vol anar més lluny: basant-se en la legislació, la més liberal en aquest ordre, d'algun país bàltic, el Govern de Prússia, d'acord amb el Govern federal, ha presentat al Consell d'Estat prussià un projecte segons el qual els drets de les minories no restaran circumscrits dins els límits de regions localitzades, sinó que s'estendran a tot el territori.

Aquesta solució, que ultrapassa de molt la imposada per la pau a alguns Estats, és la més liberal, tant en la pràctica com, sobretot, en el seu fonament. Ella, en efecte, recolza en la igualtat de tots els ciutadans davant l'Estat, mentre que l'altra sanciona entre ells una diferència: els que tenen llurs drets nacionals garantits en tot el territori (majoritaris) i els que els tenen garantits en una part del territori (minoritaris). Per aquest camí hom s'atansa a quelcom que jo gosaria formular com *la separació de la nació i de l'Estat*— i que em sembla que haurà d'ésser la bandera dels homes liberals. Així com la separació de l'Església i de l'Estat ha mort les guerres religioses, també la separació de la nació i de l'Estat mataria les guerres nacionals.

Avui, però, en som encara ben lluny. Per això tota iniciativa susceptible de fer avançar, per poc que sigui, la resolució justa dels afers de minories ha d'ésser aplau-

dida i encoratjada. És el cas de l'article publicat pel doctor Ewald Ammende a la revista *Nation und Staat*. Vistes les dificultats que de moment s'oposen a la creació d'una Comissió permanent de Minories en el si de la Societat de les Nacions, com en la darrera assemblea havia demanat el representant d'Holanda, l'autor, secretari general dels Congressos de nacionalitats europees, suggereix la creació d'un Comitè anàleg a la Comissió del desarmament o a diversos altres comitès dependents de la Societat. El seu objecte seria d'estudiar el conjunt de qüestions que posa aquest problema, començant per ocupar-se, naturalment, de la proposició de fundar un organisme permanent. Això formaria el punt de partida d'una elaboració sistemàtica i aprofundida de principis de dret i de regles de procediment.

La darrera Assemblea de la Societat de les Nacions ha provat que el problema de les minories —tot i els desigs per part d'alguns d'esquitllar-lo, tot i la finesa oratòria de Politis en combatre'l —cada any preocupa més els pobles. Els Estats com Holanda, Suïssa i els Escandinaus, que duen a les assemblees la veu desinteressada de la justícia, han defensat sempre aquesta causa. No desplau de veure ara com també grans potències, amb menys desinterès, però amb més afany d'èxit, s'hi preparen, seguint diplomàtiques marrades, una bella plataforma.

La Publicitat, 9-XII-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Egocentrisme

Stresemann, el ministre d'Afers Estrangers d'Alemanya, ve d'adreçar-se al secretari general de la Societat de les Nacions, per tal que sigui inscrita a l'ordre del dia de la vinent reunió del Consell, el 4 de març, la qüestió de les minories nacionals. Oficiosament, diu que pensa proposar que una comissió permanent de minories sigui creada, anàloga a la comissió permanent de mandats.

La Premsa francesa del bloc nacional, i àdhuc una bona part de l'esquerrana, veu en aquesta actitud de Stresemann una rèplica al discurs de Poincaré pronunciat a la Cambra la setmana passada. I encara, d'altres hi veuen una maniobra connexa amb el fet de la reunió dels experts per fixar la nota de les reparacions. Alemanya, creient trobar-s'hi poc afavorida, hauria començat per prendre una actitud amenaçadora que decidís els aliats, en venir l'hora, a tractar amb tota mena de miraments llur deutor.

Els grans països, enmig dels avantatges que la grandesa els proporciona, tenen una inferioritat innegable respecte dels països petits: és el perill de l'*egocentrisme*, aquesta mena de revers ridícul del sentiment patriòtic. Res no passa al món que un gran país no ho cregui mogut per una intenció amical o hostil —més sovint hostil— envers ell. Així ara, no hi fa res que Stresemann, a Lugano, pel mes de desembre anunciés la seva demanda: per a la premsa francesa, que ho ignora o no ho vol recordar, Stresemann, en formular-la, replica un discurs de Poincaré de dos dies abans; no hi fa res que la mateixa qüestió sigui introduïda també a la mateixa ordre del dia per un govern britànic, i per tant creditor, el del Canadà: per a la premsa francesa és una maniobra destinada a fer rebaixar el deute; res no hi fa tampoc que el representant canadenc que ho ha demanat sigui M. Dandurand, canadenc de llengua francesa: per a la premsa veïna la qüestió de les minories és una fase de la lluita de la cultura germànica contra la cultura francesa. És deplorable. Tanmateix és així.

La ideologia governamental francesa d'avui és ben diferent d'aquella que durant la guerra omplia el text de les proclames. França en la gran crisi de 1914 a 1918 va tenir al seu costat la simpatia del món. Aquesta simpatia va proporcionar-li les armes de la victòria. Els seus exèrcits ens feien pensar en els de la Convenció, quan fronteres enllà plantaven l'arbre de la llibertat. A aquells, els pobles d'Europa els van rebre amb els braços oberts. Podien, però, rebre de la mateixa manera, uns quants anys després, les tropes napoleòniques i més tard el duc d'Anguleme amb el Cent Mil? Els sentiments d'admiració i d'entusiasme no varien respecte d'allò que d'invariable, d'adquirit definitivament, d'immoral, té la França, diguem-ho en un

mot ben comprensiu: respecte l'esperit francès. La política francesa, però, com la seguiríem amb els sentiments invariables, si ella s'inspira en principis contraris? En esclatar la guerra francoprussiana, tota l'opinió reaccionària d'Europa estava al costat de França; la liberal, al costat dels alemanys. Vingué, però, Sedan, amb l'enfonsada de l'autocràcia de Napoleó el Petit, vingué la Tercera República, vingué la proclamació de l'Imperi germànic, vingué el tractat de Frankfurt, i les simpaties polítiques d'uns i altres canviaren de banda. El mateix fenomen, a la inversa, s'haurà repetit amb la gran guerra? Pels qui estimen molt la França, seria ben trist de constatar-ho.

La Publicitat, 7-XI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

L'esperit de Ginebra

En abordar qualsevol problema de convivència col·lectiva, tot seguit ve a la memòria l'exemple de Suïssa. Stresemann mateix, en el seu darrer discurs a Ginebra, ha hagut de retre homenatge a l'alliçonament que dóna la Confederació, on homes de raça, de llengua i de religió diferents conviuen en harmonia. No sols això: àdhuc podríem dir que d'aquesta mena de *superació dels contraris* n'han fet llur ideal patriòtic.

Cert que la Confederació no s'ha engrandit per la força de la conquesta ni ha estat sotmesa a la dèria unificadora, sinó que s'ha constituït pel pacte lliure de petits Estats sobirans. No pot, doncs, parlar-s'hi, dins el terreny federal, de majoria ni de minories. Tanmateix, dins el cantonal, existeixen (com la de llengua romanxa als Grisons) o han existit (com la dels catòlics a Ginebra) veritables minories. Aquest exemple és altament interessant. Ell és un cas de minoria, no sols de fet, sinó de dret, garantia —com les minories de les quals avui s'ocupa la Societat de les Nacions— per tractats internacionals.

De la Reforma ençà, Ginebra era una república amb unitat religiosa: l'anomenada *Església nacional*, o calvinista, hi regnava amb exclusió de tota altra. Quan en baixar les aigües de la inundació napoleònica, l'Estat ginebrí renasqué, el seu territori fou quelcom engrandit, pels tractats de Viena i de Torí, amb poblacions rurals del país de Gex i de Savoia. Segregades respectivament dels regnes de França i de Sardenya, elles eren catòliques, i els tractats, sota la fermança d'aquelles dues potències, també catòliques, els garantien de tota opressió religiosa per part de l'Estat ginebrí, que seguia oficialment calvinista. Els garants mai no hagueren d'intervenir, perquè la República i cantó de Ginebra (llavors mateix s'uní a la Confederació) no mancà mai als seus compromisos de tolerància. I finalment, aquest règim de minoria desaparegué quan, a darrers del segle, l'Estat ginebrí se separà de l'església nacional, escrivint en la seva Constitució l'absoluta llibertat de cultes.

Vet ací un bell exemple de la trajectòria ideal que hauria de seguir la qüestió, tan debatuda, de les minories nacionals. Els tractats de minories són permanents? Els tractats de minories són transitoris? Hom ho discuteix entorn de la taula del Consell, a la premsa i en el llibre. Tanmateix, a la llum dels principis liberals i democràtics, la resposta és ben clara. Els tractats de minories han de subsistir mentre no hagin esdevingut innecessaris per l'establiment d'un règim més ample. Ells representen, contra les vel·leïtats assimilistes, un règim de tolerància forçosa. La tolerància, perquè pot ésser admesa com un règim transitori, com un *pis aller*. Ara,

que el trànsit que ella marca ha d'ésser cap endavant, de cara a la llibertat; no pas cap enrere, de cara a la intolerància.

És un tòpic parlar de l'*esperit de Ginebra*. Hi tenim fe, si per tal s'entén, com és lògic, l'esperit de la ciutat. Semblaria absurd, però, d'anomenar *de Ginebra* l'esperit que de llunyanes terres hi duguin els seus hostes intermitents. Amb un esperit de llibertat i de respecte, que és el llur, els ginebrins van fer caducar, per innecessaris, per superats, uns tractats de minories. Per què no seria això una pauta? Per què els Estats no sabrien seguir amb tots els altres exponents de la cultura nacional el mateix capteniment que han seguit amb la religió?

La Publicitat, 14-III-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Retorn *all' antico*

En el seu darrer discurs davant el Senat d'Itàlia, el senyor Mussolini va parlar d'instrucció i d'educació. Les seves paraules interessen, més que no pas per l'anècdota de replicar a d'altres de Pius XI, perquè elles són l'expressió justa d'un ideari; i aquest ideari interessa no tant perquè sigui el del dictador romà, sinó perquè el comparteixen molts homes que es diuen —i àdhuc que es creuen— liberals.

Sintetitzant, es redueix a dos punts: primer, és a l'Estat, no pas a la família, a qui pertoca d'educar; segon, l'educació ha d'ésser guerrera.

El primer punt és defensat pel senyor Mussolini amb paraules contundents, ben seves:

> Afirmar que l'educació pertoca a la família, és dir una cosa fora de la realitat contemporània. La família moderna absorbida sense treva en la lluita per la vida, no pot donar instrucció a ningú. És només l'Estat, amb els seus mitjans de tota mena, qui pot acomplir aquesta tasca.

Les afirmacions són molt categòriques; exactes, però, no tant.

Hom pot objectar, per exemple, que ni a Anglaterra ni als Estats Units les universitats no són pas de l'Estat, i tanmateix aquelles terres són ben superiors de cultura i d'instrucció a Itàlia i a moltes d'altres. Això a part, no sembla d'una dialèctica massa austera el fet de crear fantasmes pel gust d'esmicolar-los. No és pas d'ara, és de sempre, que la família no ha estat en condicions de donar una instrucció completa. Els que defensen que la instrucció i l'educació pertoca a la família, no pretenen pas que la família l'ha *de donar*, sinó que l'*ha de triar*. És a dir, la posició liberal és que l'home és lliure d'educar-se i d'instruir-se en la direcció que li plagui, i per això, mentre està en edat de poc discerniment, han de determinar-se per ell en aquells mateixos que el tutelen en els altres actes de vida. Ara, és natural que l'Estat feixista, per al qual tots els homes són sempre menors d'edat i ells els fa de tutor permanent, no consenti que ningú, altre que ell mateix, exerceixi en el ram pedagògic la tutela damunt dels veritables menors.

Tot amb tot, sembla que al senyor Mussolini —com a tothom que té una idea i vol imposar-la—, en la qüestió pedagògica, més que no pas la qüestió de forma li interessa la qüestió de fons: més que el mestre, l'ensenyament. Ell mateix ho ha dit ben clar:

> Si el món contemporani no fos pas el món de llops ferotges que coneixem, podríem renunciar a aquesta educació, a la qual donarem per fi un nom, car les hipocresies ens revolten: l'educació guerrera.

Des d'aquest punt de vista, el *Duce* té tota la raó. No discutirem ara —no cal pas— si l'ideal és una educació guerrera o una que visi a l'ajuda mútua i a la col·laboració entre els homes i entre els pobles. Tot el problema de la moral i de la història està en aquest dilema: o la concepció romana *tot estranger és un enemic*, o la concepció cristiana *tots els homes són germans*. Les Dotze Taules i l'Evangeli encarnen dos mons inconciliables. Ha nascut a Roma un nou cesarisme, compatible amb la monarquia dels Savoia com l'antic ho era amb la república dels cònsols, i és natural que el Cèsar —en sortir del Laterà, com abans d'entrar-hi— mantingui els vells principis del Capitoli, no pas aquells altres vinguts de Palestina.

Si la tercera Roma —així plau als feixistes d'anomenar la Itàlia contemporània— vol uns fills educats a la romana, és a dir a la guerrera, com estima *necessari* el senyor Mussolini, cal evidentment que l'educació els sigui donada per l'Estat i només per ell. I no és pas que *a priori* educació guerrera i educació familiar siguin formes incompatibles: la família salvatge i la tribu bàrbara donen a llurs fills una educació eminentment guerrera. En els països civilitzats, però, això ja no és possible: només l'Estat pot fer-ho, perquè el progrés moral de l'Estat és molt endarrerit respecte del de l'home.

La Publicitat, 6-VI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Ara com ara, analfabets

Sovint són comentats els esforços de Mustafà Kemal per occidentalitzar, almenys externament, el seu poble. I com que els occidentals patim la mania que la nostra cultura és superior a totes les altres, més ben dit, que ella és l'única, no cal dir com els comentaris a l'obra del Gazí, àdhuc si una punta irònics, en el fons, són sempre elogiosos. Començant per la indumentària i seguint per la legislació —tractant la legislació com la indumentària—, el dictador d'Angora ha fet veritables filigranes. A un poble que té un sistema jurídic medieval i en gran part de tribu, aplicar-li un bon dia, com ja li hi ha fet, el codi civil suís, el penal italià i el de comerç alemany —triats com els més perfectes—, és com si a un pastor d'alta muntanya el vestiu d'un frac, el calceu d'uns escarpins i l'encapelleu d'un *nou-reflexos*, confeccionats, sense prendre-li mesures, per les cases més elegants: pastor ja no ho semblarà, és cert, però un *dandy* tampoc: no semblarà res més que un barret de rialles.

A causa de la tradició religiosa, així com els pobles catòlics i protestants som de cultura llatina, el turc i tots els altres musulmans són de cultura aràbiga. Mustafà no vol saber-ne res; és a dir, vol saber-ho per a combatre-ho. Ha decidit la supressió de l'ensenyament de l'àrab i del persa a les escoles, i ja fa temps que ha prohibit la impressió en caràcters aràbics: bé o malament, l'alfabet llatí ha estat acomodat a la llengua turca, i ara és permesa només l'estampació amb els nous caràcters i, naturalment, a la manera occidental d'esquerra a dreta. El resultat era de preveure per a tothom que no tingués el bon seny pervertit per la creença en el poder taumatúrgic de les lleis. Un decret fou donat que, dintre breu termini, tothom havia d'aprendre el novell alfabet, com si tota la població d'un Estat pogués ésser comparada als infants que van a estudi. Naturalment, d'un sol cop llibres, diaris i revistes han perdut gairebé tots els lectors, i ja es parla de fortes subvencions a les empreses periodístiques i a les cases editorials, que altrament faran fallida. El qui concentra tot el poder a les seves mans no troba cap obstacle a impedir la sortida de tals i quals publicacions; no en troba tampoc, amb els cabals del comú, a fer-ne sortir d'altres; el que no li és possible és d'obligar el poble a llegir-les.

El decret manat d'aprendre el nou alfabet ell tot sol no hauria tingut cap transcendència; hi ha països, on l'analfabetisme puja al 70 % de la població, que tenen ja fa un segle establert —en les lleis— *l'ensenyament gratuït i obligatori*. El mal d'aquell decret és la seva combinació amb l'altre, prohibint la impressió en caràcters aràbics: aquest ha convertit, de fet, en analfabets tots els turcs que abans sabien de lletra. No cal dir que és una manera ben singular de propagar la cultura. Meravelles de l'estatisme.

El segle passat va veure una altra occidentalització, la del Japó, feta amb seny envejable. Els nipons van aprendre dels europeus i dels americans tota aquella part de civilització material —de maquinisme i d'indústria— que els havia de permetre de no ésser imperialitzats per ells; sense abdicar mai, però, les característiques de la pròpia personalitat, sense treballar per a la galeria internacional, sinó en profit propi, i sense caure mai en el grotesc. Grotesc és, per exemple, bandejar el nom de Constantinoble perquè és d'origen grec i adoptar el d'Istambul —que és tan grec com l'altre, però de suburbi.

Fet i fet, sembla que la joveníssima Turquia no aspira més que a esdevenir un suburbi d'Europa. Volent occidentalitzar-se, potser s'haurà limitat a desorientar-se.

La Publicitat, 8-XII-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

A Zagreb responen

Hi ha un interès marcat a fer creure que l'estat de coses creat a Iugoslàvia ara farà un any, representant l'abolició dels mètodes turcobalcànics del partit radical serbi, ha satisfet els desigs de bon govern que eren la base de la protesta croata. Els serveis ministerials d'informació i premsa expandeixen notes optimistes, i hom voldria suposar que a Zagreb tot és joia i benestar. Que els procediments turcobalcànics desapareguin per obra i gràcia d'un govern el president del qual fou un dels protagonistes de la tragèdia del Konak, que posà fi d'una manera tan expeditiva a la dinastia de l'Obrenòvitx, sembla quelcom d'absurd; i si es para esment al fet que d'ençà de la tan ponderada supressió tots els qui alcen la més lleu protesta són qualificats de comunistes, i que entre els *comunistes* empresonats hi ha una veritable epidèmia de suïcidis per defenestració, veurem que no hi ha tal absurd, sinó que les coses van per on és lògic que vagin.

D'altra banda, no cal pas fer suposicions: Zagreb parla, i d'una manera contundent. La policia ha descobert un complot vastíssim, que havia d'esclatar en l'ocasió de la marxa cap a Belgrad dels regidors governatius de les ciutats croates, que hi anaven per un homenatge nacional a la persona i al Govern del rei dictador que els ha nomenat. Sembla que el projecte era de fer saltar el tren on viatjaven els delegats, de fer saltar la catedral en el moment de la celebració de l'aniversari del Rei i potser també l'Hotel Esplanade a l'hora del ball de gala. El programa, doncs, era complet. És possible que aquesta conspiració sigui també, com d'habitud, titllada de comunista. Tanmateix, les qualitats i els noms dels principals detinguts ens alliberaran de creure-ho. Tres estudiants, un dependent de comerç, un notari, un funcionari municipal i un cuiner, dirigits per Bèguitx, coronel retirat, Ielàixitx, catedràtic i antic diputat croata, i Wladimir Màtxek, igualment antic diputat, és evident que no volien treballar pel comunisme, sinó fer una protesta sorollosa, ben avinguda amb la trajectòria del partit croata de Ràditx.

Que abans de la darrera crisi a Croàcia el raditxisme era una minoria i que tothom, àdhuc els raditxistes, volien la unió iugoslava, vaig poder-ho comprovar sense cap dubte. Igualment, però, sense cap dubte vaig veure que a Croàcia tothom se sentia croata, i que ningú no comprenia com la sortida d'un estat estranger i l'ingrés a l'estat nacional s'hagués de traduir per als croates en una pèrdua de llibertat, ni que els *germans* haguessin de tractar-los pitjor que els enemics. Que en el moment del cop d'estat hi hagués en certes esferes capitalistes i conservadores de Zagreb una lluïssor d'esperança —goig sense alegria— en veure abolida la constitució de Vibodan, contra la qual havien votat unànimes els diputats croates, és tam-

bé ben possible. D'altres, però, no van enganyar-s'hi gens, i van preveure el que havia de passar: el nou estat de coses no era pas un pont cap al federalisme ni cap a l'autonomia, sinó un trànsit de la centralització a l'uniformisme. Una vegada més la monarquia havia complert la seva funció històrica, i una vegada més la negació de la llibertat individual era la premissa de la negació de la llibertat col·lectiva.

A Eslovènia les coses han passat, i passen, d'una manera molt diferent. El seu cas i el de Croàcia no tenen res de comú. Croàcia era un país amplament autònom dintre d'Hongria, mentre que Eslovènia era una part oprimida i germanitzada a ultrança de províncies austríaques. Amb el règim iugoslau, doncs, Eslovènia no hi ha perdut, perquè no en tenia, llibertat política ni administrativa, i per contra hi ha guanyat la llibertat cultural amb la desaparició de la llengua forastera i la conversió oficial de la llengua pròpia. Croàcia, però, que ja ho tenia, no pot pas comptar-ho com un guany. Això explica l'actitud conformista d'Eslovènia, més que veient a l'altre costat de frontera l'opressió dels eslovens d'Itàlia. Vet ací per què el cap del partit popular eslovè, mossèn Koròixetz, tan durament qualificat per Ràditx, era ministre abans de la dictadura i segueix essent-ne després.

El conformisme de Ljubljana ha estat i és una realitat; el de Zagreb ha estat i és una falòrnia. Tot segueix, avui com un any enrere, el seu camí natural.

La Publicitat, 29-XII-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Catalunya nostra (1928-1929)

Sénia enllà

Sense inscriure's en els rengles de l'optimisme professional —perquè aquest optimisme no és més que l'excusa de la inèrcia— cal tanmateix registrar els fets encoratjadors produïts en aquests darrers temps. Un dels més valuosos i simptomàtics és, sens dubte, per la qualitat de la seva orientació, el treball dels grups selectes de València.

Era paradoxal, però gairebé tota la renaixença valenciana seguia la tradició secessionista de la decadència. El particularisme —que tots hem de respectar, perquè està en el moll de l'os de la nostra història —esdevingué isolament, desconeixença, àdhuc recel entre els que a banda i banda de la Sénia parlem la llengua d'Ausiàs Marc. Algun bescanvi de salutacions en vers, algun brindis a la fi d'un banquet de Jocs Florals —càlida buidor— no aconseguien, ni potser tampoc no s'ho proposaven gaire, d'escurçar les distàncies. Ha calgut que generacions noves, inhibint-se dels vells prejudicis, s'enfrontessin serenament i cordialment amb els problemes. Ha calgut —i ha bastat.

Seria errat de creure, és clar, que els nuclis acoblats entorn de la Societat Castellonesa de Cultura i de la Taula de Lletres Valencianes representen l'estat d'esperit de la totalitat, ni de la majoria del poble valencià. Més errat, però, seria de desconèixer que les seleccions intel·lectuals d'avui són sempre els capdavanters del demà.

Fruit dels esforços d'uns i d'altres és que la producció valenciana es desixi de l'esperit provincià i de la forma ruralista, i que els periòdics i les editorials catalanes s'enriqueixin de col·laboracions interessants i de llibres excel·lents. El fruit més important, però, és la cordialitat, la superació dels antagonismes. Llegiu, per exemple, aquestes paraules amb què Francesc Almela i Vives acaba el seu article sobre la catalanitat del pintor Francesc Ribalta en el darrer número de la *Revista de Catalunya*:

> Ni Catalunya pot envejar a València la glòria de Francesc Ribalta, ni València hauria d'envejar-la a Catalunya, si alguna vegada fos demostrat inapel·lablement que l'emèrit pintor era nat a qualsevol indret de Catalunya. Per a impedir-ho hi ha —o caldria que hi hagués— raons que tothom coneix.

Exacte. Per aquestes raons, anys enrere, quan tothom creia empordanès un dels nostres més grans poetes, Jordi de Sant Jordi, no vaig estar-me de contradir-ho provant amb documents que era valencià. I no vaig fer-ho pas a contracor,

per probitat històrica, sinó sense cap recança, convençut que Catalunya no n'era gens empobrida del fet que l'apassionat cantor d'Isabel fos nat vora el Túria i no vora el Ter.

He al·ludit més amunt la *Taula de Lletres Valencianes*, i he d'afegir que m'ha suggerit aquestes consideracions el fet que ella entri en el segon any de la seva publicació. Avesats als focs-follets de revistes literàries, molts temien de veure-la esllanguir-se i desaparèixer. Per contra, cada número ha crescut d'interès i ha arrelat més endins el seu ideari. Plena d'abrivada, ens anuncia per a molt d'hora la creació d'una Editorial.

No cal pas encoratjar els qui prou coratge tenen. Volem només, d'ací estant, felicitar-los de tot cor.

La Publicació, 28-IX-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Zones d'irradiació

Potser perquè semblen massa prop per a un viatge i són massa lluny per a una excursió, hi ha comarques que els barcelonins amb prou feines coneixem. Entre aquestes, les més excèntriques de les terres de Catalunya i les més veïnes de les de València i d'Aragó. No és pas d'un interès banal, per exemple, de constatar damunt el terrer, lluny de les fàcils esquematitzacions dels llibres, els límits de la nostra llengua, de sentir el puríssim català del Mestrat i, frec a frec amb ell, el castellà de Segorb i de la *churreria*. Si coneguéssim millor les marques de Ponent, no escriuríem d'habitud Valderrobles el nom del centre de la comarca catalana del Baix Aragó, que els seus habitants anomenen Vallderoures: aquell nom sonaria a les nostres orelles com el de Villanueva aplicat a la ciutat adoptiva de Víctor Balaguer.

Una coneixença més directa del país faria impossible aquella discussió periòdicament renovellada: és o no és el Cinca el límit de les terres de llengua catalana? Plantejat el problema en aquesta forma disjuntiva, no té solució: igualment inexacta és la resposta *sí* que la resposta *no*. De fet en els cent cinquanta quilòmetres del seu curs el Cinca fa i no fa de límit. No en fa en la seva part més alta, que corre entre pobles de parla castellana, ni més avall, quan trobem al seu davant Binèfar i Monçó, ni tampoc en la darrera part del seu curs, quan a banda i banda rega pobles catalans.

A part d'aquesta pura qüestió de límits lingüístics, sempre ben interessant, la coneixença de les terres frontereres en suscita d'altres. Més enllà dels seus límits naturals, fins on és generalment coneguda la nostra llengua? Fins on els que no la parlen la comprenen? I encara una realitat d'ordre diferent, però d'abast geogràfic molt més gran: fins on arriba la capitalitat econòmica de Barcelona?

Una cosa és la irradiació comercial de la nostra terra, el mercat dels nostres productes; una altra de molt diversa el moviment centrípet de tot el nord d'Aragó vers Catalunya i especialment Barcelona. No és sols que els anuncis de cases catalanes decorin totes les parets ni que els productes que no són de la terra mateixa siguin catalans o hi hagin arribat a través de Catalunya: és que tots els homes que surten del poble nadiu van a treballar en empreses catalanes, i totes les dones a servir en cases de Barcelona. A les terres de l'Alt Aragó, especialment aquelles que donen aigües al Cinca, us sentiu molt més prop, econòmicament, de Barcelona que de Saragossa, de Lleida que d'Osca.

Seria un estudi ben interessant a fer el de les diverses zones d'influència de Catalunya damunt les terres veïnes. Caldria distingir curosament les realitats lingüístiques de les socials i aquestes de les econòmiques, limitant-les i valorant-les. I

no moure's, però, dels fets contemporanis. Vull dir, no emprendre aquest estudi sota el peu forçat, sota el prejudici, de la Història. El passat històric és una cosa, l'actualitat econòmica n'és una altra. És bo de sintetitzar els resultats als quals hom arriba per camins diversos: cal tanmateix tenir compte que només si no hi ha hagut abans confusió ni barreja la síntesi és possible.

La Publicitat, 26-VI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Avui fa set segles

El dia 31 de desembre de 1229, a trenc d'alba, després d'un setge llarg i obstinat, les peripècies del qual, narrades amb senzillesa homèrica, són el gran encís de la *Crònica* del rei Jaume, començava l'assalt de la ciutat de Mallorca. En poques hores fou presa, i una vida nova s'obria per a Catalunya: la de l'expansió mediterrània.

Feia més d'un segle que els ulls dels catalans estaven fits en aquell *regne dins la mar*. La conquesta de Mallorca no fou pas, com de certs capítols de la Crònica reial podria interpretar-se, el resultat d'una pensada de llevant taula, en el banquet ofert a Tarragona pel còmit de galeres Pere Martell al rei Jaume. És la resultant d'una sèrie llarguíssima d'esforços, de projectes avortats, d'empreses mal reeixides: és el premi a la constància, a la tenacitat, al propòsit decidit de vèncer.

Navigare necesse est diu la divisa hanseàtica. Als catalans també els calia navegar, però no tenien pas la llibertat de fer-ho si Mallorca era sarraïna o, menys encara, si intervinguda per Gènova o Pisa. És la mar lliure allò perquè els nostres lluitaven; la mar lliure, sense la qual res no haurien valgut les conquestes de terra endins; la mar lliure, amb la qual Catalunya fou rica i plena, malgrat la pèrdua gairebé concomitant de l'Occitània.

Mallorca no fou per als nostres una factoria comercial solament, ni una escala de navegació. Pisa i Gènova la cobejaven des d'aquest punt de mira. Els nostres van fer més: annexionar-la, repoblar-la, convertir-la en una extensió de la Catalunya Vella —amb la mateixa sang, amb la mateixa llengua. El dialecte empordanès va prendre en la tebior de les illes noves modul·lacions de cant; les cales i els illots de la serra costera van donar nova ardidesa i nous cataus per als aguaits als fills dels nostres pirates; les dues immensitats de la mar i el cel contemplades de l'alta serra estant, remorosa de pins, feren descloure tota una nissaga de místics i de visionaris; l'estretor de l'illa esperonà, per reacció, el geni d'aventura. Aventurer, gran aventurer de l'esperit, Ramon Llull; aventurer aquell infant Ferran, heroi de novel·la cavalleresca; aventurers aquells homes de mar i de comerç, com Francesc des Valer, que enduts per la febre d'or corrien adelerats de les illes de l'Atlàntic a la gran Tartària; aventurer, més que ningú, Anselm Turmeda. Quina aventura comparable a la de tenir dues personalitats, dos noms, dues religions, a la de viure dues vides i, després de mort ésser tingut com a màrtir de la religió cristiana i gran doctor de la de Mahoma?

Sense aquests homes *catalans de Mallorca* com ells es deien sempre, Catalunya seria ben mutilada, i ho seria sense aquell Sagrera, l'arquitecte de la Llotja, i ho seria sense aquells palaus renaixentistes de pedra picada, amb patis que enyoren la

carrossa i la cadira de mans, amb amples escales que s'enfilen i es creuen com muntades a l'aire, i amb ràfecs audaciosos, enteixinats i esculpits que ensombreixen els vells carrers de vora l'Almudaina. I també seria mutilada Catalunya sense Marian Aguiló, el primer que va dur a la nostra renaixença el tresor de la llengua viva popular, tan allunyada del plebeisme ciutadà com de l'arcaisme floralesc, i sense aquells dos grans poetes: Costa i Llobera, que esculpia els versos; Joan Alcover, que els modul·lava en flauta elegíaca.

Tot això, i per damunt de tot això un poble que parla com nosaltres i en el qual, podem ben refiar-nos, el passat és fermança del futur —ho devem al fet del qual avui s'escau el setè centenari. No hem pogut pas commemorar-lo dignament aquest centenari. A banda i banda de la mar hem romàs incomunicats, no ha bufat prou fort el vent perquè en el cel ras de núvols el Montseny veiés el Puig-Major. No cal:

ulls de claror donem a l'ombra,
posem-hi focs de germandat!

La Publicitat, 31-XII-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

El millor homenatge

Si una tasca d'aquests darrers quinze anys hem de qualificar de transcendental i duradora, i podem sentir-nos-en orgullosos, és la unificació ortogràfica del català. Sovint és titllat el nostre poble d'anàrquic i derrotista: tanmateix en aquest cas s'ha comportat amb disciplina i amb fe com en cap altre. És potser que en cap altre no havia vist d'una manera tan clara els guanys que hi havia a prendre una direcció determinada.

Bo és que una ortografia sigui adaptada a la llengua, coherent i senzilla —i aquestes qualitats la de l'Institut d'Estudis Catalans les té per damunt de totes les altres que ha vingut a substituir—, bo és això: però millor que tot és que una llengua només sigui escrita d'una manera. L'absurda ortogràfica anglesa, la complicada ortografia francesa són preferibles a un estat d'indecisió i de diversitat, que deixés l'escriptura d'aquestes llengües a la fantasiosa pensada dels escriptors. Si l'home parla perquè l'escoltin, escriu perquè el llegeixin, i per tant ha de fer-ho aplanant totes les dificultats que poden interposar-se. Acumular-les, fer que cada llibre o cada periòdic posi al lector un problema d'adaptació, no és altra cosa que allunyar-lo. Els grans tiratges —sense els quals la producció literària és un simple esbargiment de cenacle— només són possibles quan hi ha una gran massa de gent no pas que parli aquella llengua, sinó capacitada per a llegir-la. Llengües d'un cens de molts milions, a causa de l'analfabetisme, resten en llurs tiratges molt per sota d'altres llengües, com el danès, que, si pocs la parlen tots els que la parlen, la llegeixen. Bé, doncs, l'anarquia ortogràfica o mena de fet a l'analfabetisme —a l'*analfabetisme per desús*, el més trist de tots— o, pel suau pendent del menor esforç, decanta a llegir una altra llengua més planera, si hom la té al seu abast.

La unitat ortogràfica no es cap fi en ella mateixa, és només el mitjà —indispensable, però— d'escampar una llengua, de democratitzar-ne la lectura. I és clar, qui no ha capit tot d'una són els editors. Ara mateix tenim damunt la taula el primer fascicle del nou *Diccionari Enciclopèdic*, de la casa Salvat. La primera edició d'aquesta obra important era d'anys esgotada: en fer-se ara una de nova, la primera millora que entre les altres hi ha estat introduïda és de redactar-la segons les normes de l'Institut. De no fer-ho, hauria estat ofegar l'obra en el bressol. I és que potser ja sigui inexacte de parlar encara d'ortografia de l'Institut. A l'Institut va néixer, però ja no és seva, és de tot el poble, que s'apressa a adoptar-la; avui és senzillament això: l'ortografia catalana. Qualsevol altra serà només la d'alguna catalans —o d'algun.

Qui hagués tingut l'esperança que, perdut el suport oficial, l'ortografia de l'Institut cauria, i tornaríem al caotisme pintoresc, pot donar-se per desenganyat.

És que no es tractava de cap imposició, sinó de quelcom acceptat lliurement o amb entusiasme pels escriptors, que volen que el poble els llegeixi, i pels lectors, que no volen que els facin rodar el cap. Per això en aquests darrers anys, quan ja es poden notar els efectes de la unitat ortogràfica, ens trobem que, àdhuc desaparegudes del tot les publicacions oficials en llengua catalana, la premsa i el llibre català han fet el progrés que està sota els ulls de tots. La qüestió ortogràfica de fet ja no existeix, perquè de comú acord l'han resolta els escriptors, els editors i el públic. El cas, per exemple, del *Diccionari Enciclopèdic* Salvat parla amb gran eloqüència.

I aquesta és, fet i fet, la millor part de l'homenatge a Pompeu Fabra. Destí envejable d'assaborir el triomf i el consolidament de l'obra pròpia! A pocs els és permès de veure acceptat per tot el poble el fruit del seu treball, de veure'l incorporat al tresor de les institucions col·lectives. És que també són pocs els qui encerten a conèixer i a satisfer la necessitat més urgent de cada hora.

La Publicitat, 8-XI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Els catalans de Mallorca

El setè centenari de la conquesta de Mallorca va escaure's en els últims temps de la dictadura. Basta aquesta constatació per a comprendre que un dels fets més transcendentals i decisius de la nostra història no fos comentat altrament que sota el signe de provincianisme i carrincloneria. Els representants de la intel·ligència mallorquina hagueren d'abstenir-se d'unes festes on l'esperit de la terra era tingut com a host indesitjable: àdhuc en celebrar ells amb ells el fet que marcà d'un encuny inesborrable la personalitat de Mallorca, hagueren de posar sordina a llurs paraules —i ja no cal pas dir com hi fou impedida, pel tràsfuga que governava l'illa, la presència dels catalans d'aquesta banda.

És inútil, però, de voler coaccionar l'esperit. Les paraules que ell vulgui dir, una hora o altra seran dites. Amb l'ocasió del centenari volgueren evitar l'esclat d'uns sentiments de germanor, volgueren impedir que la unitat essencial que domina les terres de banda i banda d'aquell tros de la Mediterrània anomenat «mar de Catalunya» en cartes geogràfiques no espanyoles, fos proclamada. Treball inútil. Més del que llavors no fou dit, ho diu avui *La Nostra Terra*, en comentar l'exhibició pública de la senyera mallorquina. Llegiu-ho:

> Mallorca forma part de la unitat del poble que ve de la mateixa avior, que parla la mateixa llengua i que posseeix la mateixa cultura... Mallorca, sense perdre cap característica de la seva fesomia pròpia, no és, doncs, altra cosa que una illa catalana, digui tot el filisteisme vuitcentista. Com a tal forma part de la Catalunya integral, participant amb ella de la unitat de raça, de la unitat de llengua i de la unitat de cultura, la qual ja ha enriquit molt sovint amb aportacions de gran vàlua. Al desfer d'una vegada l'equívoc que Mallorca és una regió d'Espanya distinta de Catalunya, i desvirtuar, consegüentment, tot allò del *regionalisme de Mallorca* i del *mallorquinisme*, com a conceptes mancats totalment de sentit. Mallorca, a tot estirar, constituirà una regió de Catalunya, i, com a tal, formarà part de la més important de les minories nacionals que integren l'Estat espanyol tal com està constituït actualment.
>
> Això és que simbolitza la nostra bandera, la qual —com per tot arreu de les terres catalanes— mostra les quatre barres, símbol de la unitat de Catalunya, que no és pas cap artifici legal, sinó l'essència d'un poble viu, que pensa, sent i parla d'idèntica manera.

Endevinem la mà d'un amic caríssim que ha escrit aquestes paraules. Llur valor, però, és més gran en aparèixer anònimes, com a declaració essencial de *La*

Nostra Terra. Aquesta revista és avui l'òrgan de l'Associació per la Cultura de Mallorca, on s'apleguen i conviuen totes les forces del mallorquinisme: els elements de dreta que formen el Centre Autonomista i els d'esquerra, que han fundat una Joventut Republicana dins el partit federal de Mallorca. Més enllà de la política, doncs, i de les lluites de partit, en el pla de les convergències irreductibles, és afermada avui la catalanitat bàsica de Mallorca com l'únic mallorquinisme essencial.

Ens ha plagut de transcriure unes paraules que ens duien a la memòria Ramon Llull i Anselm Turmeda, «catalans de Mallorca» —i aquell federal de tota la vida, Lluís Martí, qui essent regidor vingué a les festes de Solidaritat Catalana, aviat farà un quart de segle, enlairant la bandera de la ciutat de Mallorca.

Als mallorquins que proclamen cordialment la unitat de la família catalana, nosaltres responem que dins aquesta família Mallorca té una fesomia pròpia, i que ella hi aporta un matís que a tots en interessa conservar. Ni avui, ni demà, ni mai la Catalunya liberal i democràtica no farà mai bescanvi de la riquesa natural de la seva varietat per un uniformisme feixista i casernari.

La Publicitat, 24-VII-1930

Pel redreçament de Mallorca

Un dels problemes que més poden interessar Catalunya amb vistes a una possible reestructuració de l'Estat és el problema de Mallorca; i el que més interessa d'aquest problema és que els mallorquins mateixos s'hi interessin. Per això el llibre de Guillem Forteza *Pel ressorgiment polític de Mallorca*, publicat ara mateix, demana un comentari extens: la personalitat del seu autor i el fet de reflectir el pensament de l'*élite* intel·lectual mallorquina ens hi obliguen. Publicat ara mateix, com dèiem, el llibre es compon d'assaigs, conferències i articles datats entre 1916 i 1923. La Dictadura no ha fet pas envellir aquestes textos. Al contrari, escrits en un temps que el regionalisme polític mallorquí *havia de vogar contra corrent*, en tornar avui a la llum pública constateu que aquell regionalisme ja és una idea estesa: cap partit pot monopolitzar-la, ni cap no pot refusar-la. Vet ací un altre dels guanys inesperats, i ben contra la seva voluntat, que la Dictadura ha dut a la nostra causa.

Diem *a la nostra causa* perquè el mot *regionalisme*, tal com l'empra Guillem Forteza, no té pas res de confusionari. Per a ell, les Balears, juntament amb València i Catalunya, formen una sola nació, perquè lingüísticament, ètnicament, històricament tenen un mateix origen i una mateixa naixença. Aquesta unitat, però, d'origen i de naixença, no vol dir comunitat de necessitats, comunitat perfecta de complexió espiritual, comunitat perfecta de tendències administratives i econòmiques, i és per això que ell reclama la independència espiritual i l'autonomia administrativa i econòmica de la regió. Aquest és el seu regionalisme. Per això, tot admetent com una solució *material* possible l'autonomia de Mallorca articulada directament amb l'Estat espanyol, afirma que:

> L'única satisfacció, l'única redempció de l'esperit de Mallorca és la de reintegrar-se a la gran família de parlar catalanesc, a l'Estat català; perquè tampoc no podria tenir l'Estat català una perfecte estabilitat espiritual si es veiés mancat del valuós puntal de Mallorca, conquerit i consagrat a la vegada per la sang catalana i per l'heroisme del més gran dels fills de Catalunya.

Petites causes produeixen sovint grans efectes. És potser perquè no hi ha un nom comú que designi totes les terres de llengua catalana que algú es refusa a reconèixer llur evident germandat. El nom de Catalunya o Gran Catalunya aplicable a totes ells, el de Catalunya insular aplicable a les Balears, no tenen cap rel ni desvetllen cap ressò en la consciència popular, són noms tan justificats com vulgueu, però inventats; i —com diu En Forteza— «és el poble i no els partits polítics

qui ha de donar nom a les entitats nacionals o regionals». Per la nostra banda, tot i que ens plauria molt l'existència d'un nom que fos el símbol de la unitat de tot el nostre poble, hem d'afegir que no ens és pas necessari: el poble més gran i més poderós d'avui dia tampoc no té nom comú —perquè no n'és pas un aquell d'Estats Units d'Amèrica. El nom no fa la cosa. Més catalans són per a nosaltres aquells que, tot dient-se mallorquins o valencians, parlen i escriuen sempre la nostra llengua que no pas els rossellonesos que es diuen a tothora catalans, però que escriuen i parlen en francès, reservant el català per a les *bertranades*.

Conseqüent amb ell mateix, tampoc no admet En Forteza que el nom de *mallorquins* pugui aplicar-se a altres que als fills de la Balear major. Ell exclou en absolut tota idea de *balearisme*, com la que havia intentat suscitar, de la presidència estant de la Diputació, el senyor Lluís Alemany; ell propugna per a Menorca i Eivissa la mateixa autonomia que reclama per a Mallorca, i entén que aquestes illes no són pas més estretament germanes de la seva que ho són Catalunya i València. Realment, la història ho confirma, el sentiment popular ho referma, i la geografia no ho contradiu: la unitat dels arxipèlags —més que més quan són veïns del Continent— és una unitat *per carència*.

Avui, doncs, l'estructuració políticoadministrativa tal com la veu Forteza hauria d'ésser una federació de federacions, recolzada —única fórmula possible— damunt una base democràtica. El nostre poble, observa, té uns instints de profunda democràcia que l'empenyen a fer-lo políticament comportívol amb els altres pobles. Això, tanmateix, per un acte de la seva sobirania, perquè Forteza només creu en una sobirania política: la del poble. I afegeix:

> En el que no crec ni creuré mai, per molt que discursegi el Parlament espanyol i per molt que rumiïn les comissions extraparlamentàries, és en la sobirania d'un poble damunt d'un altre poble.

Aquestes paraules foren escrites en 1918, quan la Comissió extraparlamentària confegia el projecte d'Estatut, rebutjat unànimement per Catalunya, que avui el govern Aznar desempolsa.

No són pas els catalans —són els mallorquins mateixos— qui han de dir sota quina fórmula hauria de regir-se Mallorca; però nosaltres com a espectadors desinteressats, perquè la germanor amb Mallorca tots la duem al cor—, tenim el dret de dir que la fórmula defensada per Forteza ens sembla excel·lent. Ella posaria en valor tot el que hi ha de comú i tot el que hi ha d'individual en la rica varietat de les terres que parlen la nostra llengua, perquè recolza en l'instint democràtic del nostre i la seva fidelitat al seu origen espiritual.

La història i la geografia expliquen la nostra diversitat; la llengua, la nostra unitat. Per això no haurem d'estranyar que una bella part del llibre que ara comen-

tem estigui concebut en les lluites *per la nostra llengua*. Ella és una bandera espiritual, com un pal·ladi sagrat: el dia que la perdéssim, no solament seríem vençuts, més que això, no existiríem. Guillem Forteza, que fou un dels primers presidents de *Nostra Parla*, és dels qui han lluitat amb més contundència per enfondir en totes les regions aquest sentiment, aquesta consciència de la unitat de la llengua. De la seva unitat i de la seva noblesa, que exigeix un llenguatge literari comú damunt la diferent matisació del vernacle familiar.

No hem de fer-nos pas la il·lusió, naturalment, que les idees exposades per Forteza siguin avui compartides per la majoria del poble mallorquí. Tanmateix jo crec que hi són en estat latent, i que una forta campanya de propaganda les desvetllaria arreu. La renaixença literària va marxar agermanada, al mateix pas, a Catalunya i a Mallorca; després el sincronisme s'ha perdut, però totes dues segueixen pel mateix camí: han d'arribar, doncs, fatalment al mateix lloc. L'*Associació per a la Cultura de Mallorca* i el seu òrgan a la premsa, *La Nostra Terra* defensen avui aquelles idees: amb més o menys força, sectors polítics de dreta i d'esquerra les acullen en llurs programes. Cal, doncs, mirar el futur amb esperança.

Cap tasca no ens pot ésser més simpàtica que la que sigui feta per a mallorquinitzar Mallorca i valencianitzar València: són tasques concordants amb la de catalanitzar Catalunya; ni signifiquen altra cosa que anar-nos despullant d'exotismes forasters.

La Publicitat, 15-III-1931

Intel·ligència i caràcter (1928-1929)

L'afany de l'hora

Les realitats més complexes són enunciades sovint, gairebé sempre, sota títols esquemàtics, que presos al peu de la lletra serien certament inexactes. Tanmateix, tothom s'hi entén.

Aquest és el cas del debat «Intel·ligència o caràcter?», obert mesos enrere i que té un ressò cada cop més ample a la nostra premsa. Qui gosarà dir que l'aclaparadora majoria que es decanta pel segon terme, pel caràcter, sigui enemiga de la intel·ligència, si cabalment està constituïda per gent de professió intel·lectual? No és pas contra el conreu de la intel·ligència, ni àdhuc contra la supremacia de la intel·ligència, que governa tots els actes conscients dels humans que no són boigs, sinó contra l'intel·lectualisme, que van llurs crítiques —és a dir, contra la intel·ligència presa com a fi d'ella mateixa, no al servei (servei director) del complex humà. Els qui voten pel caràcter voten per l'acció contra la contemplació.

«Cal l'equilibri de totes dues coses», objecten alguns. Cert. Però unes balances desnivellades només poden equilibrar-se que amb pesos diferents. Aquest és el cas avui a casa nostra. Hi ha dèficit de caràcter, d'homes d'acció, i cal salvar-lo. Potser si estiguéssim voltats d'almogàvers i de trabucaires hauríem de demanar tot el contrari. Cada hora té el seu afany, i cada malalt exigeix el seu tractament.

Tanmateix, en votar ara pel caràcter responem una pregunta, però no resolem un problema: no fem més que triar-nos-el.

És que ens aconhortaríem de veure una generació d'homes enèrgics, de voluntat i de caràcter, que esmercessin tot el doll de llur energia al servei de llurs interessos egoistes? Observeu que aquest no és pas un supòsit de discussió. No. És una realitat vivíssima i dolorosa. A casa nostra no n'han pas mancat d'homes de caràcter, lluitadors contra el quasi impossible. La Catalunya d'avui, la Barcelona actual, són filles i nétes de generacions de *self-maded men*. Aquests homes enèrgics, però, si treballaren pels interessos col·lectius, fou sense pretendre-ho, i sense adonar-se'n: a ells els interessaven llur nom i llur casa. Foren, lluny d'ells i gairebé menyspreats per ells, els contemplatius, els estudiosos, els *somiatruites*, els únics que van tenir la visió dels interessos col·lectius, els únics que, ni que fos tímidament, començaren a desvetllar les consciències dels altres, després d'haver-se'ls desvetllat la pròpia.

L'home de caràcter és com una arma a punt d'engegar. Com més gran sigui el seu abast, més caldrà afinar-ne la punteria. Segons la seva directriu ideològica, un home d'acció pot ésser més perniciós que no pas útil. (Compareu dos grans caràcters, Mussolini i Masaryk). En votar pel caràcter, doncs, no ho fem pas a ulls clucs:

votem per una formació de caràcter individual en funció dels interessos col·lectius. És a dir, personalitat i solidaritat.

No oblidem pas ni que la rel de l'acció és la convicció ni, encara, que fora del dilema *intel·ligència o caràcter* resta aquella multitud creixent que, en l'ordre pràctic, l'ha resolt amb dues negatives. Per tot això, els iniciadors del debat i els que volen captenir-se de l'esdevenidor social, han hagut de situar la qüestió dins el problema, més ample, de l'educació moral. Problema no pas exclusiu de casa nostra, sinó mundial —ací, però, més difícil de resoldre que enlloc, perquè només podem escometre'l de biaix.

La Publicitat, 20-X-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

L'home de caràcter

La discussió menada aquests darrers temps damunt la premsa entorn de l'educació del caràcter ha fet que algú demani: «Bé, i què enteneu per home de caràcter?» La pregunta no és pas baldera. Per la meva part assajaré de respondre-hi.

L'home de caràcter no és pas l'home tossut. La tossuderia gairebé no és una qualitat humana, perquè l'home és intel·ligent, i la tossuderia màxima s'avé amb la intel·ligència humana. El tossut no deixa mai el seu camí. Si li demaneu la raó, us dirà: «Perquè l'he començat!» Si li repliqueu: «I per què l'has començat?» No sabrà què respondre. No sabrà si va bé ni si va malament. Només sap que no pot desdir-se. L'home de caràcter és intel·ligent, ell obra segons raons.

També té les seves raons el que *aguanta el punt*. S'ha decidit per raons que li semblaven veritables, però quan s'adona que són falses, segueix recolzant-s'hi: anomena conseqüència el que és tossuderia, i posa per damunt de tot el què diran els altres. És capaç, àdhuc, de l'heroisme; sempre, però, que sigui espectacular, faramaller. Per contra, només en l'home de caràcter trobareu l'heroisme ocult, aquell que no cerca ni aplaudiments ni testimonis.

L'home de caràcter és un home d'honor. No pas com el duelista espadatxí, per al qual l'honor depèn del concepte o, ço que és menys encara, d'una exterioització del concepte d'altri. Per a aquest, Robinsó d'una illa o d'una cel·la *honor* seria un mot sense sentit, mentre que a l'home de caràcter és tot sol amb ell mateix quan el sentiment de la pròpia dignitat l'esperona més fondament.

Home de caràcter no vol dir pas malagradós ni esquerp, no vol dir pas fariseu ni purità. El caràcter és una nervadura, no pas una cuirassa. La màxima exigència amb un mateix és compatible amb la tolerància comprensiva per les febleses o els defalliments dels altres. L'home de caràcter perdona allò que ell no es perdonaria. Caràcter és fortalesa, no pas encarcarament.

L'home de caràcter no és fred, però tan lluny està de l'entusiasme, que estalvia de pensar, com del pessimisme, que estalvia d'obrar.

En fi, l'home de caràcter és el que ajusta la seva conducta a les seves conviccions. Per això diem d'ell que *no claudica*, és a dir que no *coixeja*. I per això diem que és *tot d'una peça*, perquè no admet l'antinòmia —tan còmoda!— entre la teoria i la pràctica, el pensar i l'obrar, les idees i els fets. L'home de caràcter no admet tampoc d'excusar-se en la conducta d'altri. El fet que molts no compleixin llur deure no el mou pas a no complir-lo ell. Fàcil a l'entesa i a la coordinació d'esforços, no és, però, d'ànima gregària i sap que cadascú haurà de retre compte de la conducta pròpia.

La Publicitat, 11-XI-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Caires de l'humanisme

Les conferències de M. Plattard a l'Ateneu i a l'Institut francès han donat al tema de l'humanisme el matís d'actualitat efímera compatible amb la seva essència d'actualitat permanent. Entre la pintura surrealista i el premi Nobel, ell haurà estat, per alguns dies, el centre de les converses literàries.

Humanisme no és pas erudició en l'antiguitat grecollatina. Aquesta erudició pot ésser un dels seus camins, però el camí no és el terme, ni les coses externes —àdhuc si necessàries— no són l'home. Humanisme tampoc no és paganisme, com molts —uns per apologia, altres per diatriba— han pretès. El paganisme grec, en els seus darrers avatars, és una creació de l'humanisme: és la humanització de religions primitives, bàrbares i aristocràtiques. Humanització feta de part de l'home, així com el cristianisme és una humanització de la religió feta de part de Déu. Per això de Bizanci a Alexandria, passant per l'Areòpag, en tot el món antic els deixebles de Plató foren camp assaonat a les prèdiques dels deixebles de sant Pau. I de la seva unió amb la moral cristiana l'humanisme només podia que sortir-ne enfortit.

L'humanisme no és pas un cos de doctrina: no és una religió amb els seus dogmes, ni una ciència amb els seus teoremes, ni un partit amb el seu programa. L'humanisme no és altra cosa que la projecció de l'home: consisteix a esguardar-ho tot amb ulls humans, a capir-ho tot amb intel·ligència humana, a estimar-ho tot amb cor humà. Per això l'humanisme podria acceptar com a fórmula aquella de Protàgores d'Abdera: «L'home és la mesura de tot», i aquella altra de Menandre: «Sóc home, i res d'humà no m'ho crec estrany». Així, pensant com a veritable humanista, Joan Alcover va parlar-nos de la *humanització de l'art*, i amarat de sentiment humanista és el *Cant espiritual* de Maragall.

La idea que en el fons del fons, en allò que és essencial, els homes són i han estat iguals, i que l'home és per a l'home el que hi ha de més interessant, és el fonament de l'humanisme. Ell, en exaltar la personalitat humana, obliga al respecte de l'individu i al respecte de les seves creacions. No és pas sense sentit que l'humanisme va desvetllar-se i expandir-se en pobles petits —de Florència a Holanda. No és pas sense sentit tampoc que, a l'hora que les descobertes geogràfiques i els odis teològics tenien encesa la lluita a Europa, un humanista, Commènius, proposi un organisme d'arbitratge permanent, i que un altre, Gròtius, faci triomfar el principi de la llibertat de les mars. És que l'humanisme porta lògicament al liberalisme. I d'altra banda, ell n'és el suport més eficaç. Sense la llibertat d'esperit, totes les altres són balderes, moridores: deixen d'ésser un fruit per a esdevenir una excrescència.

Per això tenia raó M. Plattard en dir-nos que, treballant per l'humanisme, treballen no sols per la nostra cultura, sinó per la pau del món.

Com és d'allunyada aquesta concepció vital d'aquella altra, tan morta, de l'erudició i la filologia! Tant com la figura pretensiosa i eixarreïda d'un pedant és contraposada a aquella tan cordial i tan plena del nostre malaguanyat Joan Creixells. No hauria pas sabut, sense recordar el nostre enyorat amic, parlar d'humanisme i d'humanistes.

La Publicitat, 15-XI-1928
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Migrada vanitat

Hom retreia a Xènius a l'època del seu pontificat —pontificat tan injust com la mort civil que l'ha succeït— d'escriure glosses esotèriques, diríem, de les quals només un o alguns iniciats copsaven les al·lusions recòndites i els sobreentesos tàcits. Era una forma aguditzada de literatura de penya, i el lector de bona fe tenia dret a doldre's que una secció fixa de diari fos escrita en forma inintel·ligible per a ell. Seria difícil de trobar avui la repetició del cas. Tanmateix, la vanitat de l'home de lletres, que els francesos comparen, amb encert, a la de l'actriu dramàtica —*m'as-tu vue? m'as-tu lu?*— sovint el fa caure en una error semblant. És la de creure que tot el públic s'interessa per aquells temes personals, personalíssims, que són un dia l'esca de la conversa en les penyes intel·lectuals. Hom respira l'atmosfera enrarida dels cercles, i, gairebé com els infusoris de Bartrina dins la gota d'aigua, es pensa que al món no hi ha res més. Així poden néixer polèmiques, cada cop més enverinades i agressives, que, de fet, no interessen fora d'un centenar de persones.

Tot això obeeix, en sembla, a una mentalitat concordant a una època ja superada. S'adiu amb aquella premsa encara no diària, que tirava pocs centenars i era el ressò de cenacles resclosits; s'adiu amb aquella literatura, llegida només pels mateixos productors —ço que permetia que cadascun emprés una ortografia pròpia, personal, com l'estil. Avui el cas ja és tot un altre: la nostra literatura, normalitzada, arriba a tots els estaments del poble, els nostres rotatius ambicionen, amb forts tiratges, condensar grans sectors d'opinió. Posat, doncs, que volem escriure de cara al poble, no ens entestem a parlar-li d'allò que només interessa uns quants. Tota discussió d'idees, tota crítica de fets i d'actuacions és, no solament lícita, àdhuc necessària: obligant a definir-se, ella orienta la massa dels lectors. Una discussió d'ordre personal fa tot el contrari. Només aquells pocs identificats amb l'ambient que l'ha produïda poden seguir-la i comprendre-la justament. Ells n'aprecien la part esportiva, si el mot val ací, la precisió del tret, la frase lapidària, la rèplica enginyosa. Ells saben, però, com sota el mot feixuc i la frase dura hi ha el reconeixement efectiu, si no cordial, dels dots i dels mèrits de l'atacat. Ells saben tot això, tant com saben les reserves mentals que acompanyen els elogis ditiràmbics, que altres vegades llegeixen. Al públic, però, aquests virtuosismes no li diuen res, ni els degusta, ni els agraeix; l'únic que en treu és, jutjant cadascú per les paraules de l'altre, de posar-los tots en el mateix nivell, baixíssim. Així, per una petita gloriola personal de gladiador acadèmic, uns i altres contribueixen —migrat triomf!— a mantenir la distància, que tant convindria d'escurçar, entre els escriptors i el públic que ha de llegir-los —i de mantenir-los.

No propugnem pas ni la *unió sagrada* ni la *unanimitat*. Si empréssim cada dia aquestes armes, a l'hora que ens fossin necessàries les trobaríem oscades. Volem la discussió de les idees i de les coses —repetim-ho— justament, però, amb el més gran respecte a les persones. Els judicis en bloc ens semblen detestables. Si no estem d'acord amb una actuació d'un individu, discutim-la: no l'injuriem, però, a ell, que potser mena de front altres activitats, amb les quals estem d'acord, i el nostre deure és d'ajudar-lo. Caldria no oblidar, com a exemple, l'apassionada i insistent campanya d'un quotidià contra Prat de la Riba —*En Prat i Serra*, que li deia—, campanya que no desvià gens del seu camí el gran patrici, i que només tingué un resultat: desprestigiar els qui n'eren autors i instruments. Caldria també que els qui són atacats —o s'ho creuen— prenguessin exemple de Pompeu Fabra. Llibres grollerament pintorescos, pamflets insidiosos, conferències pseudocientífiques, traïcions de falsos amics, han plogut anys i anys damunt el nostre filòleg. Si ell hagués consentit a recollir-ho, a respondre i a contrareplicar, hauríem tingut espectacle per molt de temps. Espectacle sí, però unitat ortogràfica no. Si avui en Fabra és el prestigi més sòlidament establert, més universalment respectat a Catalunya, ho deu a la solidesa científica de la seva obra, però també —i per una gran part— a la solidesa moral que representa haver suportat estoicament l'aldarull i les conjures, mirant-s'ho, a través dels torterols de fum blau de la seva pipa anglesa, com la lluna es mira els gossos que lladren.

En fi, voldríem en els nostres intel·lectuals una mica més d'aplom, més sentit de les pròpies responsabilitats: que abandonessin la migrada vanitat d'escriure per un cenacle a canvi de l'orgull d'escriure per a un poble.

La Publicitat, 27-VIII-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

La pensada

Un dels defectes més inveterats del nostre poble, contra el qual s'estavellen, ineficaces, les lliçons de l'experiència, és *la pensada*. En l'ordre estètic, la pensada ens ha dut les façanes grotesques de tantes cases de la Barcelona moderna, que us fan interessar per la salut mental del propietari i de l'arquitecte. Elles donen a la nostra ciutat de pedra, l'aspecte caòtic i desorganitzat que sobta els ulls del viatger avesat a més d'ordre i de simetria. També la nostra ciutat espiritual pren el mateix aspecte caòtic i desorganitzat, àdhuc als ulls dels qui hi estem submergits —què no farà als ulls de l'espectador!—, per causa de la pensada.

Sovint enfront d'un problema hi ha diverses solucions, hi ha diverses actituds possibles, totes defensables amb arguments de pes si fa no fa equivalent. Qualsevol d'aquestes, doncs, podria ésser adoptada: l'únic que interessa, però, és adoptar-ne *una*. Una actitud que sigui com la signatura al peu d'un document, com una escarapel·la al trau, com un mot d'ordre i de relligament, com un pretext de recompte. Això la gent que té pensades no ho comprèn. L'home de pensades —que per una paradoxa del mot no és pas un home que pensa, sinó tot el contrari— és també el contrari de tota disciplina. I no per instint, individualista o anàrquic, ha d'anar sol, sinó per voler fer marxar els altres en la direcció del seu acudit. L'home de pensades creu que la seva és la millor, i té la dèria que sempre cal fer el millor. Dues coses igualment funestes.

L'home que es creu posseir la veritat i l'encert, que no admet que ell pugui equivocar-se i que els altres puguin tenir raó, és un individu absolutament antisocial, perquè no admet la primera llei de la convivència: faria un gran servei al públic retirant-se a la vida anacorètica. L'home que pensa que sempre i a tothora cal fer el millor, que no té prou ironia per comprendre que ja és molt de fer, col·lectivament, el bo, i que no cal exigir més a la multitud, aquest, qualsevol que sigui la valor moral de la seva vida particular, en intervenir en la pública, sovint farà, tot recercant el millor, que es produeixi el pitjor.

Hem parlat, sempre que s'ha escaigut, contra l'amoltonament, contra aquest esperit gregari que, per l'enlluernament d'uns mirallets o l'entabanament d'unes sonoritats buides, acobla masses d'homes sense pensament ni altra voluntat que la de seguir a ulls clucs. El seu contrari, però, no és pas la pensada, la pensada disgregadora, que només pot donar un resultat segur, matemàtic: la fàcil victòria... dels altres —és a dir, la fàcil derrota pròpia. Contra la pensada i contra el gregarisme, la disciplina lliurement consentida: l'acció col·lectiva de la gent que s'acobla entorn d'una idea i que segueix, per a realitzar aquesta idea, els camins que li

mostren aquells a qui ella mateixa, en triar-los, ha donat la responsabilitat de dirigir-la.

La pensada és com la vàlvula per on s'escapa el seny, tan ponderat, del nostre poble. El seu imperi és, també, l'imperi dels irresponsables, dels *espontanis*, a qui mai podreu demanar compte dels disbarats que us hagin fet fer.

La Publicitat, 10-X-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Un jovent nou

Si el jovent pseudoesportiu —vull dir espectador i comentarista de l'esport professional— és avui la majoria, sortosament se n'està formant un altre que justifica les millors esperances: el jovent excursionista. Sovint he pogut veure'l de prop, i sempre n'he tret la mateixa impressió reconfortant.

Els joves excursionistes saben que el repòs no és altra cosa que el canvi de treball, i a l'edat que els encisos ciutadans són més temptadors, reposen de la feina de la setmana trescant els diumenges amb el sac a l'esquena. I no pas amb el sol intent d'esbargir-se i d'oxigenar-se: estudien a consciència, pas a pas, el camí que fan. D'aquell on han passat una vegada en serien guies excel·lents. S'avesen també a bastar-se ells mateixos, traient el rendiment màxim de l'enginy i de la força; fent *càmping*, organitzen en un tancar i obrir d'ulls la vida col·lectiva —àdhuc, si s'escau, amb una biblioteca i amb un full diari d'avisos redactat, tirat i repartit al camp mateix. El nomadisme de la marxa, lluny de bohemitzar-los, els afina el sentit del confort i del caliu de l'estatge— tant si aquest és l'eventual de la tenda, que amb elements de fortuna endrecen i decoren, com si és el local propi de l'associació de la qual pertanyen. La intimitat amable, l'elegant senzillesa, el bon gust, per dir-ho amb la paraula justa —i tot això fruit de la prestació entusiasta i anònima, devota, dels socis—, marca un contrast colpidor amb l'esbalandrament oficinesc i els mobles de basar, característics dels *domicilis socials*. És que l'excursionista arreu on va i, amb més forta raó, arreu on s'està, vol trobar-s'hi com a casa seva.

Tot això és fruit de l'esperit d'organització i dels sentiments de solidaritat i de responsabilitat, sense els quals l'excursionisme seria simplement un retorn a la vida primitiva. Aquell esperit i aquests sentiments acosten el jove excursionista a l'explorador de Baden-Powell, i l'allunyen per diàmetre dels arrossaires i *banyistes*, que llur comport incivil sovint fa remarcar. Confondre uns i altres, perquè tots van amb el sac a l'esquena, seria oblidar que l'hàbit no fa el monjo. El que hagi vist desfer un campament, on centenars de persones han viscut tres dies, i restar la terra com si ningú no hi hagués passat, per aquest sol detall capeix la diferència entre els nostres excursionistes i les colles que no saben berenar a fora sense empastifar el paisatge de papers llardosos, llaunes de conserves i trossos d'ampolla.

Animat del seu esperit propi, l'excursionisme esdevé una magnífica escola de formació del caràcter, que enllaça la fórmula de la solidaritat col·lectiva, *un per tots i tots per un*, amb la fórmula de l'estoïcisme individual, *resisteix i abstén-te*. Disciplina rebuda lliurement, perquè res no pot imposar-la, a l'edat mal·leable de l'adolescència, marcarà un escull durador i prepararà potser una generació on no calgui

parlar tan sovint, com en les darreres, de crisi del caràcter. D'aquest punt d'esguard, la tasca cultural de l'excursionisme és fecundíssima.

Caràcter i intel·ligència, però, no són pas contradictoris, com de la passada controvèrsia potser van deduir-ho els que solen prendre, com vulgarment diem, el rave per les fulles. El dilema *intel·ligència o caràcter*, els joves excursionistes l'han resolt sense triar, conreant ensems el caràcter i la intel·ligència. Per això llurs societats tenen seccions d'amics del llibre amb servei de biblioteca, préstec i venda, que es despleguen amb èxit estimulant, i organitzen cursos de conferències als quals assisteix un públic tan atent i devot que cap conferenciant no en desitjaria d'altre.

Parlant en general de les associacions de joves excursionistes, potser n'he fet el retrat d'una, visitada molt recentment. No vull, però, donar cap nom, perquè sé que totes són animades del mateix esperit i que totes malden per una reeixida igual. Altrament, a l'obra col·lectiva de l'excursionisme, que ja té de fa temps el seu òrgan a la premsa, totes les societats hi col·laboren amb el mateix entusiasme i amb el mateix sentit de modèstia anònima amb què cada soci coopera a les tasques de l'entitat. I aquesta és no pas la més petita de les virtuts de l'excursionisme.

La Publicitat, 11-XI-1929
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Comentaris al projecte constitucional de la Dictadura (1929)

Sinceritat constitucional

No és pas tan difícil —ni tan important— de canviar la lletra del text de la Constitució, com ho seria de canviar l'esperit amb què constitucions diverses han estat aplicades. Ministeris que es diuen liberals o liberals conservadors, tots ells devots nominals de la Constitució del 1876, empraven com a recurs ordinari de govern la supressió de les garanties i proclamaven sovint l'estat de guerra. Una estadística acurada demostraria com a Barcelona el règim excepcional ha estat de fet ordinari. Hem vist àdhuc que, per més d'un quinquenni, la Constitució tota sencera podia, sense ésser derogada, restar suspesa.

Això vol dir que els textos constitucionals, més que per fonament de la vida política del país hem de prendre'ls com una mena d'elucubracions teòriques. La qual cosa no minva pas interès a llur estudi, només fa que desplaçar-lo. Altrament facilita de comentar el nou avantprojecte de constitució *en l'ordre purament doctrinal*, com les notes oficioses exigeixen. Limitant-nos, doncs, a aquest ordre del qual no podem moure'ns —ni si poguéssim no voldríem— parlarem de l'avantprojecte d'una manera tota objectiva. Ell ha estat el benvingut, a les primeries de juliol: serà com el serpent de mar d'aquest estiu.

Per començar farem dues remarques generals. La primera respecte de la redacció. Comparant el text que ens ocupa amb les constitucions que s'han estalonat en la vida política d'Espanya, el projecte 1929 s'assembla més que cap altre, per la seva extensió, pel seu to de vegades teòric i per la seva minuciositat reglamentista a la Constitució de Cadis de 1812 —tot i que n'és ben diferent per la seva concepció política. El seu detallisme és excessiu. És impropi d'una Constitució d'arribar (com en l'article 46) a assenyalar el nombre dels individus de les comissions d'una assemblea. Si els membres d'una secció del Consell del Regne convingués que fossin més o menys de nou, caldria posar en moviment, per obtenir-ho, tota la feixuga maquinària de la reforma constitucional.

I una remarca quant a fons: la seva sinceritat.

Totes les constitucions espanyoles han estat filles d'un *desig*, d'una aspiració a encarrilar per nous camins la vida pública del país; per contra l'avantprojecte és fruit ara d'una *satisfacció*; tendeix no a capgirar, sinó a perpetuar l'estat de coses actuals. Això explica el detallisme que hem notat, els múltiples garbells amb què barra el pas a qualsevol iniciativa, la lentitud i la complicació del procediment per reformar el text constitucional i, sobretot, aquell paràgraf de l'article 102, que ens diu textualment:

> La unidad del Estado Español, la subsistencia de la monarquía constitucional hereditaria como forma de gobierno y la atribución del Poder legislativo al Rey con las Cortes, no podrán en ningún caso ser objeto de revisión.

L'avantprojecte, doncs, vol tancar tota possibilitat legal, per remota que sigui, de federalisme o de república: ella considera consubstancial amb Espanya la monarquia unitària.

La Publicitat, 12-VII-1929

La Cambra única

Una de les novetats més colpidores de l'avantprojecte Constitució és l'article 54, on diu: «Las Cortes del Reino estarán constituidas por un solo cuerpo legislador.» En la lluita, doncs, entre les dues tendències —unicameral i bicameral— que trobem en els tractadistes polítics, el projecte d'ara estableix la forma unicameral. En fer-ho, saltant per damunt de les altres constitucions que han regit Espanya, s'entronca amb la de Cadis, també unicameral.

Ho aplaudim. El principi de la Cambra única ens sembla essencial a tota Constitució unitària perquè només en les federacions —com a representació dels estats— trobem lògica l'existència d'una segona Cambra. Si no és així, la Cambra alta o Senat no entenem que sigui res més que un destorb o una nosa, que no té l'encert de resignar-se a ésser simplement inútil.

Després d'aquesta professió de fe unicameral, examinem la composició de les cambres en la Constitució de 1876 i en el projecte que vol substituir-la.

En la Constitució, el Congrés era format tot ell per diputats d'elecció popular directa. Del Senat la meitat dels membres eren d'elecció indirecta, per les corporacions de l'Estat i majors contribuents, dintre de certes categories, i l'altra meitat ho era en virtut del càrrec, o per herència o per nomenament reial. La Cambra única del projecte (art. 58) es compondria de diputats la meitat dels quals serien d'elecció per sufragi universal directe en col·legi provincial i en col·legi nacional únic; l'altra meitat es partiria entre trenta diputats vitalicis de nomenament reial i els elegits en *colegios especiales de profesiones o clases*. La Llei orgànica de les Corts aclareix, o més ben dit contradiu això, en establir (art. 32) que entre aquesta darrera mena de diputats n'hi haurà 50 d'elegits per les diputacions provincials i els compromissaris dels ajuntaments; a més, els diputats de nomenament reial i els elegits per sufragi en el col·legi nacional únic hauran de pertànyer, com els antics senadors, a categories determinades: exministres, expresidents de les Corts, exconsellers del regne, acadèmics de les reials, de Madrid, catedràtics numeraris de les universitats i escoles especials, bisbes i arquebisbes, tinents generals i almiralls.

Diputats, hem dit, per valer-nos de la terminologia oficial. Tanmateix, la comparació entre l'estructura de la Cambra projectada i la de les dues cambres de la Constitució demostra que aquella s'assembla molt més a l'antic Senat que no pas a l'antic Congrés. Naturalment que els partidaris del sistema unicameral —que ho som per conviccions democràtiques i perquè en el Senat veiem, en el cas més favorable, una roda inútil— no podem pas admetre una solució unicameral que consisteix, de fet, a suprimir la Cambra popular i deixar una mena de Senat.

Som partidaris, perquè la creiem l'única representació justa del poble, de la Cambra elegida per sufragi universal directe. És la fórmula de l'Estat liberal. No acceptem la Cambra corporativa, com l'actual d'Itàlia; tanmateix la comprenem, com a conseqüència lògica d'una altra concepció de l'Estat. Una Cambra, però, on es barregen tota mena de representacions diverses, on al costat d'una lluita d'idees ha d'haver-n'hi una d'interessos, no la comprenem ni veiem com pot marxar. Emprada com a Senat pot tenir als ulls conservadors una utilitat precisament per això, perquè no marxa i serveix de fre o de pes mort a la Cambra popular; constituïda en Cambra única, però, de què pot servir?

La Publicitat, 13-VII-1929

El poder legislatiu

Perdoneu, lector, però referit a l'avantprojecte de Constitució, aquest títol no és prou just. Malgrat el seu article 6, que diu: «El sistema constitucional del Estado español responde al doble principio de diferenciación y de coordinación de Poderes», els projectes de Constitució i els de les lleis orgàniques parlen de poder executiu i de poder judicial, però no de poder legislatiu. I és que, de fet, com a tal poder no hi és tingut en compte.

L'article 53 anomena la Cambra *órgano legislativo*. Àdhuc això és exagerat, perquè la funció legislativa té en el projecte diversos òrgans, el més important dels quals no és, precisament, la Cambra. En efecte, tot i que el seu article 43 (copiant-lo literalment de l'art. 18 de la Constitució del 76) afirmi «La potestad de hacer leyes reside en las Cortes con el Rey», tot seguit veiem que el Rei pot legislar sense les Corts, i les Corts no poden fer-ho sense el Rei.

La primera desigualtat, la primera supeditació o *capiteis diminutio* de les Corts la trobem en l'art. 62, on estableix que les lleis «referentes a política exterior y concordataria, defensa nacional o reforma constitucional, y las que impliquen rebajas de las contribuciones o aumento de los gastos públicos, serán de exclusiva iniciativa del Rey con su Gobierno responsable». I no negarà ningú que aquestes lleis són les més importants: elles afecten la fortuna, la llibertat i la vida dels ciutadans.

La llibertat de la Cambra és limitada així mateix en l'estudi i la discussió dels projectes que li són sotmesos. Els ministres podran excusar-se de trametre a les Corts les notícies o antecedents que els siguin demanats amb l'excusa que es tracta d'expedients encara no resolts, o que es tracta de matèria internacional vedada a la publicitat o que, per qualsevol causa, estan pendents de decisió dels tribunals. I encara, en la discussió dels projectes de pressupostos, solament podran deliberar sobre les modificacions que cada capítol contingui respecte dels pressupostos vigents (art. 51 i 59 de la Llei orgànica). A més, àdhuc votada una llei per les Corts, abans de dur-la a la sanció del Rei, cal que passin vuit dies, per tal que el Consell del Regne pugui sotmetre-la a esmenes i retornar-la a les Corts. El Consell podrà fer-ho o per pròpia iniciativa, o quan ho reclami el Govern o el president de les Corts, o almenys una desena part dels diputats (art. 52).

Com si totes aquestes limitacions a la tasca legislativa de les Corts no fossin encara prou, el Govern pot prescindir-ne absolutament, prèvia audiència del Consell del Regne: és el cas, quan les Corts són dissoltes o quan, a judici del Govern, no es comportin amb l'extrema urgència que calgui (art. 53 de la Constitució).

Qui gosarà anomenar *poder legislatiu* una Cambra que pot deixar d'intervenir en la confecció de les lleis?

Sabut això, tothom trobarà lògic que (art. 66) les votacions adverses no facin caure els ministres i que les Corts no puguin «adoptar acuerdos que signifiquen confianza o desconfianza política respecto a los miembros del Gobierno y demás funcionarios del orden ejecutivo».

La Publicitat, 16-VII-1929

La religió i l'Estat

L'article 11 de l'avantprojecte de la Constitució és còpia literal de l'article 11 de la Constitució de 1876. Conté quatre principis. El primer declara religió oficial:

> La religión católica, apostólica, romana es la del Estado.

El segon garanteix el pressupost de culte i clerecia:

> La Nación se obliga a mantener el culto y sus ministros.

El tercer sanciona la tolerància religiosa:

> Nadie será molestado en el territorio español por sus opiniones religiosas ni por el ejercicio de su respectivo culto, salvo el respeto debido a la moral cristiana.

El darrer prohibeix la llibertat de cultes:

> No se permitirán, sin embargo, otras ceremonias ni manifestaciones públicas que las de la religión del Estado.

És, doncs, aquest punt de les relacions entre l'Estat i la religió l'únic punt essencial on els legisladors de l'Assemblea Nacional han tingut un criteri netament *conservador*. Vull dir, de no innovar res. No han seguit —és natural— el programa dels homes d'esquerra, que reclamen ja fa temps la separació de l'Església i l'Estat, programa al qual s'adhereixen elements catòlics dels més intel·ligents, que saben per experiència de dins i de fora com són de perilloses certes intimitats i com hi ha proteccions que ofeguen. Tampoc no han obeït els autors del projecte les suggestions de molts amics de la dictadura que haurien volgut tornar a principis d'intolerància. Cal fer-los-en justícia.

És interessant de seguir, a través de les constitucions que han regit Espanya, la manera com ha arribat a concretar-se la fórmula vigent.

La Constitució de Cadis —i semblen ignorar-ho la majoria dels seus detractors i dels seus apologistes, que mai no deuen haver-la llegida— és netament intolerant, manté els mateixos principis de Ferran i d'Isabel:

> La religión de la Nación española es y será perpetuamente la católica, apostólica, romana, única verdadera. La nación la proteje por leyes sabias y justas y prohíbe el ejercicio de cualquier otra (art. 12).

A la Constitució de 1837 —la primera posterior a les lleis desamortitzadores— veiem reaparèixer un dels principis que sempre més han anat repetint-se:

> La Nación se obliga a mantener el culto y los ministros de la religión católica que profesan los españoles (art. 11).

La redacció és ja més precisada a la Constitució de 1845:

> La religión de la Nación española es la católica, apostólica, romana. El Estado se obliga a mantener el culto y sus ministros (art. 11).

Apareix el principi de la tolerància religiosa a la Constitució de l'any 1856. El seu article 14, acceptant l'11 de la del 45, afegeix:

> Pero ningún español ni extranjero podrá ser perseguido por sus opiniones o creencias religiosas, mientras no las manifieste por actos públicos contrarios a la religión (art. 14).

Tanmateix, aquesta Constitució no arribà a implantar-se i fins a 1869 va regir l'article 11 de la Constitució del 45.

L'Estat de dret canvia radicalment amb el codi sortit de la revolució del 13 de setembre. L'article 21 de la Constitució de 1869, tot mantenint el pressupost de culte i clerecia, fa una declaració —tímida en la seva forma, però eficaç— de la llibertat religiosa; i, tot reconeixent quina és la religió de la immensa majoria dels espanyols, no la proclama com a religió de l'Estat. Diu aquest curiós article 21:

> La Nación se obliga a mantener el culto y los ministros de la religión católica. El ejercicio público o privado de cualquier otro culto queda garantizado a todos los extranjeros residentes en España sin más limitaciones que las reglas universales de la moral y del derecho. Si algunos españoles profesan otra religión que la católica es aplicable a los mismos todo lo dispuesto en el párrafo anterior.

Ve, per fi, la Constitució de Cánovas del Castillo i —situant-se en aquest punt com en tants d'altres, en situació transaccional— redacta un text intermediari entre els dos anteriorment vigents, i molt acostat al de 1856. Ell ha estat el de vida més llarga.

La mateixa posició —si no equilibrada, equilibrista— del codi de 1876 obre les portes del Senat al patriarca de les Índies i a tots els arquebisbes —com a senadors per dret propi— i a un d'electiu per a cada província eclesiàstica, al mateix temps que tanca les del Congrés a qualsevol clergue o, per dir-ho textualment, a tot espanyol que no sigui de *estado seglar* (art. 29).

Aquesta excepció ha desaparegut dels nous projectes. I ho aplaudim. Per contra —i a part de tot judici de caràcter general sobre les projectades assemblees, que no ens cal pas repetir— censurem que l'arquebisbe de Toledo esdevingui conseller per dret propi, que la dignitat de bisbe o arquebisbe doni categoria de conseller vitalici, de conseller electiu i de diputat pel col·legi nacional, i que es prevegin diputats electius representants de les províncies eclesiàstiques. Aplaudiment i censura ben lògics per als qui entenem que la condició de clergue o de bisbe no pot ni créixer ni minvar els drets polítics de ningú.

La Publicitat, 19-VII-1929

De la Dictadura a la República

L'amnistia

Hom diu que el dia 6, amb motiu del primer aniversari de la mort de la reina Maria Cristina, es concedirà una *àmplia amnistia*. Aquesta notícia, que tota la premsa ha publicat, no pot haver sorprès ningú: ella s'adiu i encaixa amb la política de normalització que ha inspirat els primers actes del nou Govern. Si en tot allò que depèn de l'executiu, com en determinats casos de catedràtics, d'estudiants i de militars, el general Berenguer ha volgut, a tota pressa, esborrar si no el record, car això és impossible, els efectes de passades violències, és natural que vulgui fer semblant amb els casos que depenen ja directament de l'ordre judicial; i això, si no es perpetra la confusió dictatorial de poders, únicament és possible mitjançant una amnistia.

Cal, però, que l'amnistia sigui completa per a tots els actes que s'han comès amb relació a l'estat de força existent d'ençà del 13 de setembre de 1923. Fora d'ells han de restar només els anomenats delictes comuns. Una amnistia amb exclusions —com alguns indults que hem vist— produeix els efectes contraris de l'apaivagament que cerca. Els sumaris oberts, que mantenen en la inquietud d'una llibertat provisional o en l'enyorança, i de vegades la misèria, d'un exili, han d'ésser closos; les portes de les presons i dels penals han d'ésser obertes a tots aquells —a tots sense excepció— que hi han entrat per actes amb els quals, fet i fet, no feien més que expressar llurs opinions d'una manera contundent quan tota altra forma d'expressió els era impedida. I cal també, com l'accessori segueix el principal, que els delictes que hagin pogut produir-se a conseqüència d'extingir una condemna de les que seran esborrades per l'amnistia, siguin així mateix amnistiats. No és pas concebible que si un pres ha intentat fugir, hagi de seguir a la presó per aquest intent de fuga, quan ja sigui donada com inexistent la condemna que intentava trencar.

L'amplitud, la generositat en els casos dubtosos són condicions essencials d'una amnistia. Amnistia vol dir oblit, i un oblit que encara recordés no en seria pas un. Més que mai, però, cal tenir això en compte si amb canvis de jurisdiccions, amb canvis de qualificació dels fets i amb agreujament de les normes penitenciàries ha estat possible un escreix de penalitat. Si no creguéssim com creiem en la sinceritat dels propòsits d'amnistia per part del Govern ens hauríem estalviat, és clar, aquestes consideracions. Les fem per evitar, tant com ens és possible, oblits que no per involuntaris que fossin serien menys injustos ni menys funestos.

Escau, naturalment, als qui estan en contacte directe, sigui de col·laboració política, sigui d'amistat personal, amb el Govern, de vetllar directament l'abast de

l'amnistia. No tenim, però, els altres, el dret de callar, tot esperant que fos publicada per a criticar-la si no era prou àmplia. Posició còmoda d'espectadors, inacceptable quan es juga la llibertat, la salut i amb ella potser la vida de molts homes i la tranquil·litat de moltes llars.

No volem demanar cap favor. Demanem només el que creiem que és de justícia.

La Publicitat, 4-II-1930

L'adhesió del poble

La substitució dels regidors i dels diputats provincials de nomenament governatiu era inajornable. Si d'alguna cosa ha pecat és de massa tardana. Altrament és evident que ara mateix unes eleccions són impossibles, abans que el cens controlat per la Unió Patriòtica no hagi estat refet. Està bé, doncs, que el Govern hagi arbitrat, de moment, una substitució automàtica, per tal d'ocupar els llocs, que havien de restar buits fins que siguin ocupats pels representants legítims del poble. El Govern, però, és censurable en no haver fixat al mateix temps una data per a la convocatòria d'eleccions. És per això que aquells homes d'Acció Catalana, que es troben cridats automàticament al consistori, han acceptat el càrrec —refusant, però, la designació governativa de tinències— tot fent la reserva de no acceptar-lo més que per un curt termini. Totes les raons de ciutadania militen a favor d'ocupar interinament uns llocs que, si fossin refusats, haurien de caure fatalment en la mateixa mena de gent que fins ara els detenia. Les mateixes raons de ciutadania, però, obligaran a abandonar els càrrecs en el moment que la interinitat es perllongués per designi —massa comprensible— del Govern, que desitja ajornar una consulta al cos electoral. Seguir ocupant uns escons de regidor, en aquest cas, seria avenir-se a una col·laboració amb la dictadura. Perquè —cal dir-ho?— la dictadura no és una qüestió de persones, sinó de procediments.

Els regidors afiliats a Acció Catalana ens hem captingut de fer constar que avui —tot conservant la nostra significació personal i refermant una vegada més la nostra ideologia— no representem en el consistori el nostre grup polític. Només unes eleccions poden tornar a refermar-nos la confiança dels que foren els nostres electors.

Tanmateix, ha calgut que, àdhuc en aquesta forma tan atenuada, un aire de catalanitat tornés a entrar al Saló de Cent perquè l'entusiasme popular fos abrandat. Ho recollim afalagats, com l'auguri del que serà una consultació electoral.

Nosaltres sabem —i voldríem que els nostres companys precedents d'altres sectors també se'n fessin càrrec— que els regidors actuals són no més que uns administradors interins. Hi hem anat per força, i hi som sense títol, perquè el títol només el pot donar la voluntat popular. En la nostra tasca modesta d'avui ens és, però, un estímul i un ajut el caliu, tan eloqüentment manifestat, de l'adhesió popular.

La Publicitat, 27-II-1930

La mort de Primo de Rivera

Primo de Rivera ha mort. L'home ha sobreviscut un parell de mesos mal comptats al dictador. Aquest va morir el 28 de gener; i havia entrat en el període agònic en publicar aquella nota, que, segons confessió de l'autor, fou escrita sota els efectes d'un *mareo.*

El Govern de Primo de Rivera passarà a la història amb el nom de *la dictadura*. I està bé, perquè fou una dictadura declarada i que ella mateixa se'n donava el nom; una dictadura típica, pel seu aferrissament contra les idees, per la seva arbitrarietat i pel seu paternalisme poca-solta. En realitat, però no fou *la* dictadura, sinó *una* dictadura, la darrera, fins a la vinent.

Sota les aparences enganyoses de les constitucions que en l'espai d'un segle han regit a Espanya, aquesta ha estat gairebé sempre sota una dictadura militar: Espartero, Narváez, Concha, O'Donnell, Serrano formen una sèrie que haurà servit de model a moltes pseudorepúbliques americanes. Després d'una breu interrupció, la Llei de Jurisdiccions, les Juntes de Defensa i Primo de Rivera segueixen. «Que governin els qui no deixen governar», havia dit, amb una lògica contundent, Antoni Maura. El camí a una nova dictadura militar restava obert, i fracassada abans de néixer la combinació Aguilera, Primo de Rivera hauria pogut dir, amb molta més de raó que no pas Cánovas del Castillo, que anava a continuar la història d'Espanya. La seva error fou de creure —i la de molts qui el seguien fou de dir— que no, que anaven a fer una revolució i a posar els fonaments d'una Espanya nova. Primo de Rivera en els sis anys ben llargs del seu Govern, que volgué presentar com un *règim nou*, va acreditar-se només, pel seu virtuosisme equilibrista, com un dels millors polítics del *règim antic*. Deixant a part les idees, que a molts dels polítics dels vells partits de torn tampoc no enganyaven massa, qui ha estat, per la destresa en la maniobra, per l'habilitat en el canvi d'actituds, i àdhuc per la bona planeta, el millor deixeble de Sagasta? Qui, si no, és Primo de Rivera?

Respecte de Catalunya, Primo de Rivera començà per una actitud simpatitzant del regionalisme tipista o culinari, va acabar per una fòbia arranadora i provincial. La seva hostilitat, però, ha dut segurament més de benefici a l'esperit de la nostra terra que no n'hi hauria dut, de continuar, el seu idil·li inicial amb la dreta catalanista. Poden fer-li un retret els que en ell es refiaven per establir a casa nostra una minsa descentralització mediatitzada pel sabre. No pas nosaltres. Les persecucions sofertes no han pogut situar-nos en una posició gens més hostil de la que preveiem instintivament en llegir aquell *Manifiesto* seu, veritable injúria a tota persona de consciència civil.

El meu pare havia estat adulat fins a l'estupidesa.

Aquestes paraules d'un dels fills de l'exdictador, dites pocs dies enrere, són el millor epitafi que hom podrà posar avui damunt la tomba oberta del general. Fins a l'estupidesa van adular-lo aquells que l'impulsaren al cop del 13 de setembre que va dur-lo al poder; fins a l'estupidesa van adular-lo aquells altres que tenien tot l'interès —no sempre confessable— que seguís en el Govern. Tots els factors de monopolis i contractistes d'emprèstits; tota aquella *gent d'ordre* per als quals la pau —*pau, pau i sempre pau*— és superior al dret i a la justícia; tots aquells que un voler governatiu havia dut a la gestió dels interessos públics i els calia la censura perquè la gestió no els fos discutida... tots els aprofitadors de l'hora van adular-lo fins a l'estupidesa, com adularien qualsevol altre en el seu lloc. I així li plovien els telegrames i les targetes i les signatures i els pergamins i els donatius i els nomenaments de fill il·lustre i àdhuc —suprema baixesa— els de doctor *honoris causa.*

Primo de Rivera, tanmateix, fou el millor de tots els dictadors possibles a Espanya, i al costat dels homes que el voltaven apareix amb un relleu singular.

La dictadura que sota el sinistre Martínez Anido hauria esdevingut tragèdia, sota Primo de Rivera ha estat una opereta —una opereta, això sí, que molts han hagut de contemplar reixes endins i enllà de la frontera. Les notes oficioses, és cert, eren d'un grotesc tan pujat que ens feien riure força. Aquest riure, però, ens ha costat i ens costarà centenars de milions.

L'exdictador ha viscut prou per a veure la defecció dels seus, i en l'amargor dels darrers dies haurà rosegat el desagraïment d'aquells alts interessos que volgué salvar. En pagament dels serveis, amb una agilitat digna de Ferran VII, fou llençat per la borda, com un llast inútil. Del seu retir de París estant haurà pogut assistir, com qui diu, als seus propis funerals: nom esborrat de carrers i places, làpides esmicolades, retrats pastura del foc, duts a l'encant, o als mals endreços. Setmanes enrere la mort del dictador hauria estat una catàstrofe: avui, la mort de l'exdictador és un fet divers. *Sic transit gloria mundi.*

Els que més hem combatut el dictador, però, no hem de permetre el joc, ja començat, de carregar-li a ell totes les culpes de la dictadura. No. La seva tomba no ha d'ésser un Jordà per a ningú, no ha d'expiar amb les seves les responsabilitats dels altres: cal exigir les dels seus còmplices i dels seus inductors. Primo de Rivera fou un efecte: cal anar de dret a la causa.

La Publicitat, 8-III-1930
Suprimit gairebé tot per la censura
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Igualtat de tracte

Hem tingut el trist encert de preveure que l'amnistia promesa seria avara —no crèiem, però, que en fos tant. Pensàvem que només restarien fora d'ella els encartats pel procés de Garraf; per això des d'aquest mateix lloc, abans que l'amnistia fos signada, la nostra veu va alçar-se, la primera, reclamant per a aquells joves que hi tenien tant de dret com tots els que han pogut beneficiar-se'n. Perquè, o l'amnistia no té sentit, o s'ha d'estendre a tots els delictes polítics. En teoria pot ésser difícil d'establir la diferència entre delictes polítics i delictes comuns, perquè seria massa restrictiu de comptar entre aquells només els d'opinió. En el cas concret d'ara, però, el compte és ben clar a totes les consciències: són delictes polítics i han d'entrar en l'amnistia tots els produïts *a causa* de la dictadura, com una protesta de paraula o d'obra contra la seva coerció.

No han estat, però, els de Garraf els únics exclosos. Hem llegit un telegrama de Madrid —i hem tardat a recollir-lo per si era rectificat— que el cap del Govern, general Berenguer, havia declarat que «los delitos políticos del señor Macià eran de tal naturaleza que le ponen al margen de toda amnistía». No hi ha estat comprès tampoc Àngel Morera, acusat només d'haver fet un crit; no hi han estat compresos tants i tants d'altres. És a dir, hi ha estat comprès tothom excepte els catalans. Això és greu. Una amnistia d'aquesta mena no pot contribuir gens a apaivagar les passions.

Es comprèn, doncs, el moviment unànime d'opinió que s'ha format a Catalunya demanant l'ampliació de l'amnistia. Entitats, associacions, ajuntaments, diputacions: tothom s'adreça al Govern en termes semblants. El missatge que, demanant això mateix, les dones catalanes faran a mans del president de la Diputació de Barcelona s'engruixeix de plecs amb centenars de signatures.

Encara resten dos altres camins. Cal assajar-los.

Hi ha a Catalunya molts elements que, per raons polítiques i per raons personals, estan des de primera hora en una actitud de franc ministerialisme. Que no siguin massa modestos. Llur adhesió fa un servei molt gran al Govern i a la causa que ell defensa: que el cotitzin, aquest servei, i que en el preu, al costat dels avantatges personals o partidistes, hi exigeixin l'amnistia.

Hi ha encara tots aquells per a qui l'amnistia ha estat una realitat. Tots aquells que han sortit de la presó o que han tornat de l'exili; tots aquells que després de mesos o d'anys han pogut reintegrar-se a la llar, a les amistats, al treball de cada dia. Ells, millor que ningú, saben el preu d'aquestes coses, per a ells la dictadura s'ha acabat: que es recordin d'aquells altres que foren llurs companys i per als quals res

no ha canviat encara. Res? Sí! Abans el terme futur de la dictadura els era una esperança: avui el terme ja passat els és una decepció.

Procurem, doncs, ajuntar els esforços de tots. Quant a l'èxit sóc pessimista. Cal, però, aclarir les coses. I cal sobretot que la consciència no ens acusi d'haver negligit un sol mitjà al servei de la causa de l'amnistia. Repetim-ho: no demanem cap favor, demanem igualtat de tracte —és a dir, justícia.

La Publicitat, 9-III-1930

Franc parlar és cortesia

Aquest vespre arribarà el primer grup d'intel·lectuals castellans que vénen per al banquet de demà. Apressem-nos, doncs, a donar-los la benvinguda. A l'hora que la dictadura extremava les seves persecucions contra la llengua catalana, ells van allargar-nos la mà; ara tot seguit que amb una relativa llibertat podem fer-ho, és el moment d'estrènyer-la. En la lletra adreçada al president del Directori Militar, ells expressaven en aquelles hores angunioses llur admiració i llur respecte envers la nostra llengua. La noble actitud d'aquells mereix el testimoni públic del nostre agraïment. Aquesta és la significació ben alta i ben clara de l'homenatge de demà.

Enemics que som per temperament de les paraules massa inflamades, ens abstindrem d'anomenar transcendental l'acte que es prepara. No ens apressem. No ens estalonem nosaltres mateixos. Qualifiquem-lo de bell i útil —que no és poc. El senyor Cambó en el darrer capítol del seu llibre *El silenci de Catalunya* —l'obra encara inèdita, que fou tan llegida— creu que el plet català només podrà ésser resolt per l'entesa entre els intel·lectuals de les dues bandes de l'Ebre —per usar d'aquesta fórmula consagrada i inexacta. Estem ja fent els primers passos en aquest camí? Tant de bo, però que no ens féssim massa il·lusions. Caldria per a aquella entesa que tots els intel·lectuals espanyols jutgessin la qüestió catalana com ho ha fet Lluís Araquistain. En el seu llibre, *El ocaso de un régimen*, ha escrit les paraules més intel·ligents i més cordials que mai s'hagin dit parlant de Catalunya: esperit autènticament liberal, creu que són els catalans i només ells que han de decidir llur sort col·lectiva. Amb Lluís Araquistain i amb els qui pensen com ell, sense haver-nos parlat mai, l'entesa ja és un fet.

Amb aquells, però, que com Miguel de Unamuno —per tants altres conceptes estimat i admirat— troben malament la persecució contra la nostra llengua perquè la persecució l'enforteix, i creuen que sense ella el català es reclouria en el tipisme folklòric, l'entesa no és possible. No ho és tampoc amb aquells altres que, superat l'estadi folklòric, es deturen al literari. A l'ús de la llengua no se li poden fixar límits. Imagineu un espai tan ample com vulgueu; si està voltat de reixes i no podeu sortir-ne, no us hi enganyeu: sou empresonat. I encara l'ús lliure de l'idioma propi suposa moltes altres llibertats, perquè la llengua no és res més que l'exponent de l'ànima d'un poble.

Altrament, no creiem pas que aquella entesa, àdhuc cordialment realitzada, tingués la virtut de resoldre el nostre plet. I la raó és ben clara: els intel·lectuals espanyols no han pogut imposar a l'Estat les solucions de llibertat i de cultura que personalment els afecten. Com podrien imposar-li, de més a més, les que ens afec-

ten a nosaltres? L'Estat és encara massa fort enfront d'ells, no poden pas capgirar-lo. El capgirament exigeix que no tan sols els intel·lectuals, sinó la gran massa del poble, senti fondament els ideals de llibertat.

La dictadura ha estat feixuga contra nosaltres, però també n'ha estat contra la vida i l'esperit arreu d'Espanya. Totes les llibertats són solidàries: totes les antillibertats, també. La dictadura serà un mal crònic a Espanya, una mena de febre intermitent, per tant de temps com el nostre problema no sigui resolt. O resoldre'l o suprimir-lo. La supressió —altrament ineficaç, contraproduent com ja hem vist— és possible només amb una dictadura. Si hi ha dictadura a Catalunya n'hi haurà també a tot Espanya —és a dir, n'hi haurà contra els intel·lectuals espanyols.

És aquesta solidaritat d'interessos que hem volgut posar de relleu al marge de l'homenatge de demà.

Devíem als nostres amics que vénen a visitar-nos, més que una benvinguda, la lleialtat d'aquestes paraules. Franc parlar és cortesia. I en saludar-los, recordem aquells absents que ja no reveurem: Bonilla i Santmartín i Gómez de Vaquero.

La Publicitat, 22-III-1930

La llengua a l'escola

Els intel·lectuals castellans que, venint, han respost a la nostra invitació, poc mereixerien aquest nom d'intel·lectuals si no haguessin cercat, desengavanyant-se una mica de la rigidesa del programa, a documentar-se per compte propi. Les manifestacions del carrer i el concert de l'Orfeó van dir-los molt més de les realitats vives del nostre poble que no pas els discursos, volgudament transaccionals, al volt de la taula, i van esperonar els esperits més fins a menar una enquesta més aprofundida, cadascú segons les seves aptituds i competències.

Ramon Menéndez Pidal, filòleg eminent i director de l'Acadèmia Espanyola, havia d'interessar-se preferentment per les qüestions connexes amb la llengua a l'escola. Qüestions delicades, espinoses més que cap d'altres, voltades d'un nimbe sentimental que tan sovint les ha fetes insolubles. Qüestions, al mateix temps, vitalíssimes per als nostres infants. Mentre el problema no sigui resolt en la forma que la lògica aconsella, ells entraran a la vida de l'estudi amb un handicap injust i ineludible.

L'aspecte polític del problema és un que només serà resolt amb el complex de tots els altres problemes nostres; però l'aspecte pedagògic és un altre, que pot ésser resolt àdhuc dintre del règim actual —sempre que, ultra centralista, no sigui també estúpid.

Per això vaig voler acompanyar personalment el senyor Menéndez Pidal a visitar algunes de les escoles del nostre Ajuntament, amb el fi de posar-lo davant del fet viu. Els mestres mateixos pogueren explicar-li la persecució, el bandejament absolut del català dins l'escola, de què en aquests sis anys han estat víctimes els infants, i els detalls del règim que abans hi tenia establert la Comissió de Cultura. Ells, amb llur experiència i els documents probatoris a la mà, poden demostrar al més recalcitrant com és de funesta, des del punt de mira pedagògic, aquella dèria uniformista que consisteix no a cercar resultats iguals, sinó a servir-se d'instruments iguals per a tractar casos diferents.

La impressió treta pel senyor Menéndez Pidal de quatre hores d'enfrontar-se al nostre problema escolar, no hauríem gosat a reportar-la si ell l'hagués confiada tan sols a la discreció de la nostra conversa particular. Havent-la, però, lliurada a la premsa, ens plau de recollir ací algunes de les seves afirmacions més categòriques:

> Em sembla tot simplement un absurd pedagògic de pretendre elevar un noi a la coneixença de sigui el que sigui valent-se d'una cosa, com a instrument, que no coneix. Com em sembla absurd també, i àdhuc podríem qualificar-ho de

> cruel, això que s'ha fet aquests últims anys en l'ensenyament de sordmuts, privant-los de l'ensenyament en català; amb la qual privació ens trobem que després, en la vida corrent, pel carrer, allà on sigui no entenen res per la senzilla raó que la llengua popular és el català.

No hi ha dubte que el món marxa. Quan l'any 1918, defensant al consistori la catalanització de les escoles municipals, dèiem quelcom de semblant, prenia l'aire d'afirmacions revolucionàries, gairebé subversives. Qui ho diu avui és el director de l'Acadèmia Espanyola, filòleg i historiador eminent, al qual, però, ningú no acusarà de parcialitat a favor dels catalans.

I encara a la fina sensibilitat del senyor Menéndez Pidal no va escapar-se un altre caire de la qüestió lingüística, interessant, sobretot, des del punt de vista espanyol.

> Tot bandejament d'un idioma quan signifiqui imposició d'un altre, porta a resultats contraproduents. Provoca una reacció contra aquella llengua en tant que s'imposa.

Recollim sobretot amb agraïment l'espontània oferta de Menéndez Pidal de visitar tot seguit el ministre d'Instrucció Pública per parlar-li de l'absurditat pedagògica del bandejament del català a les escoles de Catalunya. Sabem que tots els intel·lectuals d'Espanya plegats mai no han tingut davant dels governs la força que té un *cuerpo* qualsevol, àdhuc dels inermes. No volem enganyar-nos, doncs, creient en un èxit massa immediat de la gestió del docte director de l'Acadèmia; la qual cosa, però, no lleva res del nostre agraïment.

Tanmateix, no creiem pas sofrir l'ofuscament de les coses que ens interessen en pensar que les manifestacions del senyor Menéndez Pidal, pel que diuen i pel que revelen, són potser la part més interessant de tot el que s'ha produït entorn de la visita dels intel·lectuals de llengua castellana.

La Publicitat, 27-III-1930

Benvinguts!

Catalans de totes les comarques responen a la crida del manifest d'Acció Catalana. Ho prevèiem. Els quatre lemes —Catalanisme, Liberalisme, Democràcia, República— concreten les més fondes i les més urgents exigències del nostre poble. Joves nascuts a la vida civil en els anys de la dictadura i que esguarden les activitats que ja semblen imminents amb l'entusiasme i la frisança de l'inèdit, homes madurs que hi duen l'experiència de les actuacions passades i els antics ideals enrobustits pel règim arbitrari i opressiu: tots s'apresten a treballar amb la mateixa fe i la mateixa constància pel triomf de la llibertat.

Enmig, però, de les adhesions individuals, adquireixen un relleu i una eficàcia singulars les adhesions col·lectives. En la tasca primordial de treballar Catalunya endins, hi ha quelcom que només les activitats organitzades poden realitzar d'urgència. És per això que, de totes les adhesions rebudes en aquests darrers temps per Acció Catalana, cap no podia satisfer més que la de l'antic partit possibilista reusenc. A la gran ciutat del Camp, ciutat tan catalana i mare de tants d'homes eminents, els republicans possibilistes mantenien amb una fidelitat exemplar la bandera dels seus avis. Mentre el possibilisme espanyol es disgregava i desapareixia, el de Reus, per la qualitat i el prestigi dels seus directors, es mantenia com la força política més important de la ciutat i de la comarca. Al mateix temps, però, en el transcurs de mig segle llarg d'actuació d'aquell, el sentiment català prenia força i s'escampava arreu de la nostra terra. Així àdhuc els que, en veure el catalanisme encarnat en un partit polític únic, havien de combatre'l eren cada dia més penetrats dels ideals catalanistes. És que dins el catalanisme hi cap tothom, però dins un partit polític, no. Aquella fórmula de totalitat és bona per a un exèrcit, per a un alçament arma al braç que detura un cert temps tota altra activitat, però en la vida civil d'un poble hi ha un nombre de problemes per als quals els partits polítics han de proposar solucions —solucions que obeeixen a idees i sentiments no inclosos en cap paraula única, per màgica que sigui.

El catalanisme no pot ésser un partit polític, sinó el comú denominador de totes les forces polítiques de Catalunya. En precisar-se, en definir-se, cadascuna d'aquestes forces enriqueixen i enrobusteixen la causa de tot el poble, sectors que restaven al marge del moviment s'hi sumen a cor obert. La declaració amb la qual el partit possibilista reusenc s'adhereix a Acció Catalana en dóna un bell exemple. Els que hi havien propugnat amb fermesa els principis polítics de Llibertat, Democràcia i República, i que d'altra banda se sentien fondament catalans i identificats amb les aspiracions del nostre poble, en descobrir una força política catala-

nista, liberal, demòcrata i republicana, senten el deure d'integrar-s'hi. La unió fa la força. Cal que tots els qui tenim els mateixos ideals treballem conjuntament a fer-los triomfar.

L'adhesió del partit republicà possibilista de Reus a Acció Catalana ha dut una conseqüència immediata que ens plau de remarcar. Els qui en comptes de fundar un diari nou, vàrem anostrar *La Publicitat*, no cal dir amb quant de goig hem vist la catalanització completa de *Les Circumstàncies*. L'antic diari possibilista (dos anys més vell que el nostre, també possibilista en els seus orígens) és el degà de la premsa republicana de la Península. En la batalla de la llengua tenim, doncs, una nova posició guanyada.

Benvinguts siguin a Acció Catalana els bons amics de Reus. *Gent del camp, gent del llamp*, ells foguegen d'un sanitós abrandament la fredor ginebrina de què, ja en néixer Acció Catalana, algú va fer-nos un retret amical.

La Publicitat, 29-III-1930

Ja n'hi ha prou!

Davant les despulles, tèbies encara, de Primo de Rivera s'han produït reaccions diverses. Unes eren ben previstes. La de l'adversari que ret les armes davant l'enemic caigut, epíleg cavallerescosentimental, que s'adiu molt amb la mena de farsa de capa i espasa que ha estat la dictadura. I també la de l'accionista del règim vençut, que fent del mort una bandera, vol aplegar entorn els partidaris dispersos i assajar una nova escomesa. I encara la del governamental de tots els governs, que després d'haver estat un acòlit interessadament fidel del dictador, ara, per tal de fer-s'ho oblidar dels incauts, renega d'ell i de la seva obra tres vegades cada dia. Tot això ho prevèiem.

El que no prevèiem, malgrat els antecedents, és la posició cínica dels que, havent creat i mantingut la dictadura en profit propi, després d'haver-se'n desempallegat, també en profit propi, quan la mort ha clos els llavis al dictador, volen presentar-se com les seves víctimes i desviar totes les responsabilitats damunt el caigut. Per sort, no tothom està colpit d'amnèsia, i l'opinió no permetrà que carreguin el mort al mort.

Tothom sap, i caldrà repetir-ho perquè ningú no ho oblidi, que Primo de Rivera no era més que un instrument. Prengué la dictadura, no per propi impuls, sinó sol·licitat, i no per a salvar-se ell, sinó per a salvar uns altres. Calia evitar que les Corts discutissin l'expedient Picasso: les Corts foren dissoltes (aviat farà set anys que no n'hi ha) i un incendi *providencial* destruí la paperassa. En aquell afer, però, el dictador no hi estava encartat. No era l'interès propi, sinó d'altres i de molt alts, que el menava.

I pel que fa a Catalunya, tots sabem el niu de l'hostilitat on era. I on és. No ens enganyaran paraules falses ni prometences falagueres. Àdhuc si res de positiu en venia, tot i prenent-ho a compte, no ho bescanviaríem ni per l'adhesió ni per l'oblit.

El fet que Primo de Rivera hagi mort no justificaria pas que el declaréssim net de culpa; encara menys, però, no justifica que totes les culpes hagin de centrar-se damunt d'ell. No volem ni pietat ni venjança: volem només justícia.

Si alguna cosa ha passat en aquests darrers anys és d'haver-se produït una consciència pública, que ja no permetrà de jugar impunement amb el poble i amb els homes. Ja tothom n'està cansat, d'aquest joc de fer i desfer, de presentar-se com amics aquells que poques setmanes enrere actuaven d'enemics irreconciliables. Ja tothom sap que tot això té per fi únic defensar uns *interessos* que només *interessen* aquells mateixos que els encarnen. Ja n'hi ha prou!

No som pas dels que davant l'adversari mort canten insinceralment les seves lloances. Quan els morts segueixen manant, cal parlar dels morts. El que no admetem, però, és que els morts, com els absents, sempre tinguin tota la culpa. Primo de Rivera, més que dictador, fou l'instrument de la dictadura. No l'en volem pas absoldre. Ni ell ni cap dels altres instruments. Declarem, però, que ni el temps ni cap altra cosa no pot fer-nos oblidar els responsables majors de la dictadura, aquells que, si restessin impunits, una altra vegada que convingués a llurs interessos, ens en servirien una altra de molt més aspra encara.

La Rambla, 31-III-1930
Inclòs a *La lliçó de la Dictadura*

Reparació urgent

El Govern de Primo de Rivera, al mateix temps que extremava la seva persecució contra la llengua catalana, va tenir la pensada de crear en el si de la Reial Acadèmia Espanyola unes seccions de llengües dites regionals. La idea no podia ésser més absurda. És contra l'essència mateixa de l'Acadèmia d'una llengua de convertir-la en audiència de diverses llengües. Jugant el mot, el nom d'Acadèmia Berlitz va acudir instintivament a tots els llavis.

Idea absurda hem dit, i no és ben bé així: més aviat malintencionada. Designi de dialectalització d'una llengua és de pretendre cridar a l'elaboració de la seva gramàtica i del seu diccionari una corporació de gent que la desconeix. Perquè el decret d'ampliació de l'Acadèmia no s'acontentava pas de crear uns setials honorífics sinó que volia imposar aquelles tasques. Com si la gramàtica i el diccionari del català no fossin els catalans els únics competents per fer-los, i com si no fos aquesta la tasca del nostre Institut d'Estudis Catalans sota el guiatge de Pompeu Fabra. La capa falsament brillant d'una honor hipòcrita mal cobria l'eina amb què volien causar a la nostra llengua —és a dir a la nostra cultura, al nostre poble— la ferida més íntima, el dany més irreparable, la humiliació més profunda.

El designi de la dictadura, però, fracassà. Fracassà perquè els acadèmics en triar-se els seus nous companys no van prestar-se gens a la maniobra. És que d'ella l'Acadèmia n'havia estat absent i el decret de la seva ampliació i nou redreç tant com a nosaltres mateixos sobtà els directors de l'Acadèmia... Fou —ultra un atemptat contra la llengua catalana— una intromissió dictatorial dins la vida acadèmica, una doble vexació de Mart contra Minerva.

Ara sembla arribada l'hora de restablir les coses al lloc que pertoca.

L'Acadèmia haurà de demanar l'anul·lació d'aquell decret vexatori a la seva personalitat i vexatori ensems a la personalitat de la nostra llengua. Aquell decret com tants actes de la dictadura ferí al mateix temps Catalunya i la intel·lectualitat de la llengua espanyola. Quan el fet esdevingué, i en la mesura que el llapis vermell no s'hi oposà, d'aquestes planes estant ja ho denunciàrem. Avui la derogació del decret seria una doble conseqüència dels actes de la setmana passada.

Sabem que elements prestigiosos de l'Acadèmia volien treballar per aquella derogació i que una sola cosa els en deturava: la por que llur activitat no fos presa com hostilitat o desconsideració enfront de la nostra llengua. Per això hem volgut escriure aquestes ratlles, per dir-los que, ben al contrari, l'opinió que ací representem no hi veurà hostilitat ni desconsideració envers el català, sinó un homenatge a la seva independència.

I no creiem que sigui cap dificultat els acadèmics ja elegits, el nostre mestre estimadíssim Rubió i Lluch, i mossèn Llorenç Riber, qualsevol que sigui la significació amb què han estat elegits poden amb cor tranquil romandre a l'Acadèmia Espanyola. Ells tenen contrets amb la llengua de Cervantes mèrits sobrers: la coneixen i escriuen millor que no fan molts acadèmics. Eugeni d'Ors, que encara no ha pogut ésser rebut, segurament exultaria si ho era sense l'etiqueta que avui li sembla depressiva.

Si el senyor Menéndez Pidal assolia la derogació del decret tantes vegades esmentat, ens donaria un nou motiu d'agraïment i de felicitació cordialíssima.

La Publicitat, 3-IV-1930

Abraçades que ofeguen

Comprenem la posició dels que no volen —tant de l'un costat com de l'altre— la separació de l'Església i de l'Estat. Tant de l'un costat com de l'altre, diem, perquè de tots dos n'hi ha. És un cas de miopia molt gran, o més ben dit de manca d'informació, el de creure, com molts dels nostres ultraclericals fan, que només entre els elements catòlics hom defensa la unió de l'Església i de l'Estat, i que els indiferents i no catòlics són els qui volen la separació. No. La major part dels estatistes són partidaris acèrrims de la unió. Ells volen per a l'Estat el monopoli en la formació de les consciències, i per assolir-ho volen intervenir, engranar, dins el rodatge estatal, la religió —l'Església on només n'hi ha una, les esglésies on n'hi ha diverses.

És inexacte —emprant un eufemisme— que la separació vulgui dir persecució. Aquest confusionisme ja no enganya ningú. D'altra banda la història de l'Església, i en general la història de tots els moviments religiosos i d'idees, demostra que no són els perseguidors a cara oberta, sinó els enemics disfressats de protectors, els adversaris temibles. Perseguir és considerar; amanyagar, però, per servir-se'n, és precisament tot el contrari. No fa molts mesos, parlant amb un significat esquerrista espanyol, que en aquells moments tenia fe en un canvi molt pròxim del règim, volia convèncer-me que la futura república espanyola havia de mantenir en el terreny religiós l'*statu quo* legal, tot millorant la situació econòmica de l'Església per tal d'intervenir-la millor. Aquesta posició voltairiana és perfectament comprensible. Ho és igualment —per bé que molt deplorable— la dels catòlics que s'avenen a fer el joc, sigui per temor conservador al canvi de jeia, sigui per una inconscient supremacia donada als interessos materials damunt els valors eterns de l'Església.

Ara la posició incomprensible és la d'aquells catòlics —avui poc nombrosos i cada dia menys— que defensen la unió de l'Església amb l'Estat en nom de la llibertat dels ciutadans. La lliçó de sis anys llargs de dictadura, per a ells no ha estat aprofitada; àdhuc n'hi ha que volen entendre-la a la inversa. És amb estupefacció que dies enrere podíem llegir paraules com aquestes: «Hem vist com l'Estat ens oprimia la llengua, la cultura, fins la vida econòmica... Pel que es veu hi ha encara qui, en nom de la llibertat, vol veure com l'Estat ens oprimeix les creences, legislant barroerament sobre els afers religiosos, introduint l'espetec de les armes dins el clos sagrat de les consciències.» Tanmateix, tots els catalans saben com la cúria romana, al dictat de la passada dictadura, ha donat contra nosaltres aquesta legislació barroera i ha introduït aquest espetec de les armes en el clos sagrat de les consciències. I

tots sabem també que això ha estat possible per la unió de l'Església i de l'Estat i que no ho hauria estat en un règim de separació.

I encara tots sabem —cal només orelles per a constatar-ho— que podem usar la nostra llengua lliurement en tota mena d'actes públics i àdhuc en el si de les corporacions administratives; mentre que ella és bandejada en algunes diòcesis, del servei i de l'ensenyament del temple. Més estatistes que l'Estat, això és el que fan algunes altes autoritats eclesiàstiques, massa ben avingudes amb el règim d'unió de què frueixen i mercès al qual potser ocupen llur lloc. Només fos que per suprimir la trista imatge del pastor d'ànimes esdevingut buròcrata, del bisbe funcionari, restaria prou justificat el pas de les seleccions catòliques vers el camp de la separació.

La Publicitat, 8-IV-1930

Símptomes falaguers

Jo no sé si ningú, sincerament, es pensa que el mapa ideològic i polític de Catalunya pot acolorar-se avui, com ho estava en 1923. Si algú s'ho pensa, si algú creu que els set anys de dictadura es clouen com un parèntesi, que permet de reprendre el fil de la conversa allà mateix on era, s'enganya d'una manera absoluta, deplorable. Engany de polític sedentari, no el sofrirà ningú que es posi en contacte directe amb les comarques catalanes.

No sols no han passat en va els set anys de dictadura, sinó que han fet molt de bé. Tots els ideals perseguits per ella han acabat per solidaritzar-se, i així la plataforma de la convivència s'eixampla, sentiments i idees que abans dividien avui són patrimoni comú del nostre poble.

Arreu el catalanisme s'ha adonat que un moviment de reivindicació de la personalitat d'un poble no pot tenir altra garantia eficaç que el poble mateix, és a dir, un règim democràtic i republicà que exclogui del govern de la terra qualsevol ingerència estranya. Al mateix temps, el republicanisme, àdhuc aquell de tradició unitària, ha hagut de constatar que el dogma de la sobirania popular exigeix que Catalunya sigui catalana. Els extremistes de dreta i d'esquerra que malparlaren de la ideologia liberal, els estaments obrers que practiquen l'abstencionisme polític, ara han vist, sota l'opressió, que la llibertat era indispensable a llurs propagandes i a llurs organitzacions tant com l'aire per respirar.

Aquesta és la lliçó reconfortant que un treu de recórrer la nostra terra, de conviure amb els dirigents i les multituds de les comarques. Tot el que no són carcasses de partits artificials o desferres d'organitzacions avui superades, tots aquells partits que compten amb una opinió, tots s'han transformat de la mateixa manera. Símptoma falaguer, però que imposa la greu responsabilitat d'aprofitar-lo.

A una massa que avui té uns ideals cal no fer-la caure en els personalismes. Cal que els que vénen d'altres temps oblidin greuges pretèrits. La joventut que ara entra en la vida pública els ignora i no vol saber-los: es desprestigiarà davant d'ella qui faci de vell repatani. Cal així mateix evitar el canibalisme. S'ha dit de Catalunya que fa els seus homes i després els desfà. Podrà discutir-se si això és bo o dolent; tanmateix és així; i cal treure'n experiència. Les coses brillants pot fer-les un home aprofitant el moment efímer d'entusiasme, o d'embadaliment, o d'inhibició de la massa; les coses sòlides i durables, no. Cal que siguin l'obra de tothom: la iniciativa que no se sap ben bé d'on ha sortit i que entre tots han anat polint. La nostra gent, i en especial la nostra joventut, no vol seguir homes, vol seguir banderes.

Seguir una bandera, però, vol dir mantenir fidelitat a uns principis; vol dir emmotllar l'activitat a les idees que es prediquen; vol dir no tolerar conxorxes; vol dir, simplement, tenir fe i no tenir pressa.

Les organitzacions polítiques que no tinguin en compte aquest estat psicològic del nostre poble no triomfaran —i si ho fessin, llur responsabilitat seria molt greu, perquè haurien hagut de tornar Catalunya a un estat de letargia d'ideals.

Acció Catalana està joiosa de constatar no sols que els seus principis —Catalanisme, Liberalisme, Democràcia, República— són per obra dels set anys de dictadura l'aspiració general del nostre poble, sinó que el seu concepte de l'organització i la tàctica de les forces polítiques responen al que avui hi ha en l'ambient de totes les comarques i d'una manera especial entre la joventut. L'entusiasme dels joves, el seny dels vells i els ideals de la majoria és el que els catalans de totes les comarques veuen encarnat en Acció Catalana, que cada dia creix d'adeptes, i en el nostre diari, que cada dia augmenta de tiratge.

La Publicitat, 15-IV-1930

El nostre Institut

Un error d'informació oficiosa va fer dir l'altre dia a la premsa que l'Institut d'Estudis Catalans anava a ésser restablert. Caigut el règim prefectural i regides les corporacions públiques per una representació de caire més popular —legítima i popular del tot ho serà només la que sigui filla del sufragi universal— són moltes les obres desfetes per la dictadura que cal restablir. En el cas de l'Institut, però, no és pas l'Institut mateix que la institució ha de restablir, sinó la subvenció que en un altre temps li donava. La diferència no és de matís: és fonamental.

Seria el súmmum del fetitxisme burocràtic de creure que una institució no existeix perquè no té partida en pressupost. La vida de l'Institut, malgrat la dictadura i malgrat la inspecció a la qual fou sotmès en 1924, fou si fa no fa normal fins al moment de liquidar la Mancomunitat. Després començà contra d'ell una persecució esbiaixada. La Diputació s'incautà per l'argument de la força, de tots els seus òrgans de treball, li tragué la subvenció, com ja havia fet dos anys l'Ajuntament del coronel Álvarez de la Campa, i l'atribuí a un fantàstic *Instituto Superior de Estudios*. El pla era evident: no volien atacar de front l'Institut, perquè la seva posició científica internacional els feia témer una campanya exterior encara molt més forta que la motivada per la destitució dels professors. La cosa semblava clara als dictadorets del Pati dels Tarongers: o l'Institut es moria d'inòpia o hauria d'ajupir-se, i la venda de l'ànima li seria pagada amb la fastuosa inconsciència del nou ric.

Els càlculs, però, fallaren. L'Institut ha seguit vivint perquè ha seguit actuant. La Institució Patxot ha corregut amb les despeses de les seves publicacions, i una trentena de ciutadans generosos han cobert el seu pressupost ordinari. Ha estat precisament en aquests temps, quan hom cercava la seva mort, que la vida de l'Institut ha estat més intensa. El seu crèdit dins la Unió Acadèmica Internacional s'ha enrobustit i li ha permès d'entrar, com a membre fundador, al Comitè Internacional de Ciències Històriques. Així, doncs, la funció de l'Institut com a representant de la cultura catalana en la vida internacional ha estat guanyada completament en aquests anys de lluita. Si ara torna a venir un període de pau, caldrà aprofitar-lo per a la tasca de *fer escola*, per a veure si definitivament és o no és guarible el nostre poble de l'autodidactisme, si és o no és possible d'endegar el treball col·lectiu.

La tasca de les corporacions científiques, per la seva naturalesa mateixa, no pot pas arribar al coneixement de la massa; cal tenir ja un esperit molt format per a adonar-se del servei immens que presten a tot el poble les institucions que li donen la categoria de poble culte. Aquesta importància la van veure tot d'una els que han contribuït a mantenir l'Institut en les hores dificultoses, com l'havien vist

aquells altres que abans li havien fet un nombre ja important de deixes, donatius i fundacions. Assegurar l'activitat d'aquesta mena de corporacions científiques ha d'ésser l'obra de tothom, perquè elles no són patrimoni de ningú.

L'any 1932 l'Institut d'Estudis Catalans celebrarà la seva vint-i-cinquena. La data ja s'acosta, cal que tots la tinguem present. Escauria de celebrar-la en un estatge definitiu i amb la vida científica assegurada per al cas de noves adversitats —que no està fora de lloc preveure-les.

La Publicitat, 19-IV-1930

Discurs davant d'Acció Catalana

Companys! No vinc a fer un discurs. Ja sabeu que no sóc orador; vinc només a fer una mena de report de l'actuació d'Acció Catalana d'ençà que no hem estat en contacte amb els nostres adherits. Si Acció Catalana fos simplement un partit polític, aquest report seria curt; es limitaria a dir que en el mes de setembre de 1923, Acció Catalana fou clausurada, i que avui torna a obrir les seves portes. Dir això seria dir ben poca cosa. Sabeu, però, què Acció Catalana no és simplement un partit polític, sinó una unió de patriotes que tenen un ideari i una fe a defensar.

Aquesta actuació que calia exigir-la de tothom, era encara més exigible als que havien format part del Consell Central. Per això a la clausura d'Acció Catalana, quan l'acció pública fou impossible i quan la censura imposada a la premsa impedí que aquesta pogués parlar, nosaltres seguírem actuant en la forma que la nostra consciència ens aconsellava i avui venim davant de vosaltres a explicar-vos la nostra acció.

En el primer moment, després de la clausura, vingué la dissolució dels ajuntaments i només quedà per poder actuar la minoria d'Acció Catalana el camp de la Mancomunitat, que igualment tingué una durada efímera. En el trimestre que encara visqué la Mancomunitat no hi hagué cap Assemblea. Ja sabíem que això succeiria i vàrem haver de presentar al Consell i al seu president la nostra protesta per l'actitud de la Mancomunitat. Es varen notar tot seguit complicitats amb el moviment i febleses en l'actuació que immediatament vingué contra l'esperit català. Per això nosaltres podíem arribar on podia la nostra protesta per fer veure en aquells moments a aquells sectors que es varen deixar enlluernar pel brill de l'espasa perquè es pensaven que ella tallaria el nus que lligava les nostres llibertats, que hi hagué un grup que no es deixà enlluernar, perquè nosaltres no podíem capir que una cosa que havia d'ésser per la llibertat de Catalunya pogués venir d'allò que era la negació de tota llibertat individual. *[Molt bé.]*

No podíem admetre que allò que havia d'ésser l'autonomia de Catalunya pogués venir al mateix temps que es tancava la boca als ciutadans, al mateix temps que se suprimia la representació popular; no podíem creure en aquella frase que diu «que es faci el miracle encara que el faci el diable». No és que no volguéssim que el fes el diable, és que no volem ni miracles ni loteries. Volem que el que obtinguem ens ho hagi guanyat el nostre esforç perquè així també serà defensat amb el nostre esforç.

Però aviat vingué també la dissolució de la Mancomunitat i aleshores ni tan sols fou ja possible aquesta actuació de la minoria d'Acció Catalana i no tan sols

això sinó que fins va venir de seguida la persecució contra allò que més estimem en el nostre poble: la persecució de la llengua.

Què havíem de fer aleshores? No podíem creure que perquè el senyor Losada havia clausurat Acció Catalana havíem de donar per acabada la nostra actuació. Sabeu que totes les actuacions eren impossibles aleshores, però sabeu també que un dels fins d'Acció Catalana, una de les missions que ens conferiren a l'Assemblea de l'any 1922, era la de treballar per la internacionalització del problema català. Però internacionalitzar el problema català no vol dir solament fer-lo conèixer fronteres enllà. Això és relativament fàcil. Això tenia la seva importància, però calia fer més: internacionalitzar el problema català vol dir lligar el problema de Catalunya a un problema internacional; sense això aquella acció no tindria cap eficàcia. Com es podia fer aquesta obra? La primera cosa a fer era passar la frontera i instal·lar-nos a Europa. Aquí hauria estat impossible fer-ho perquè la premsa era censurada i la correspondència, violada. Per això el Consell Central d'Acció Catalana es reuní fronteres enllà, però, dintre Catalunya. Es reuní a Perpinyà l'any 1924 i allà s'acordà delegar el nostre enyorat company Manuel Massó Llorenç perquè es traslladés a Ginebra i des de la seu de la Societat de les Nacions estudiés la manera de veure com es podia lligar el problema català als que aleshores preocupaven el Consell de la Societat de les Nacions.

Podem dir, i em plau de dir-ho, que prop de la Societat de les Nacions i a la seva Secretaria trobàrem totes les facilitats i tots els elements d'estudi, i que els funcionaris, àdhuc els que eren de nacionalitat espanyola, vàrem poder constatar que es comportaven no com a nacionals d'un país determinat, sinó com a funcionaris d'un organisme internacional.

Europa, cansada de les follies de la guerra, l'any 1924 no tenia —com no té gairebé avui— altre problema que el d'assegurar la pau. Qualsevol problema plantejat en altra forma no pot interessar ningú. Per això si volíem lligar el problema de Catalunya als problemes d'Europa era indispensable lligar-lo a un dels problemes de la pau. Només un camí podia portar el nostre problema al seu plantejament, i era associar-lo als problemes minoritaris d'Europa. Sabeu que els tractats de pau han modificat les fronteres d'Europa i en rectificar-les no deixaren solucionats tots els problemes, sinó que àdhuc en crearen de nous, perquè a Europa els pobles estan entrellaçats de tal manera que dintre de les fronteres dels estats n'hi ha que estan en minoria, que pertanyen a una raça diferent i que parlen llengües distintes.

En tractar del problema de la consolidació de la pau es veié la necessitat de donar una fermança a aquestes minories nacionals proclamant llur dret que fos respectada llur llengua i llur cultura, car altrament era impossible de garantir una pau duradora. Aquestes minories entraren sota la protecció del Consell de la Societat de les Nacions, però una cosa és la llei i una altra, els fets. I els fets són que hi ha molts altres pobles que es troben en aquesta mateixa situació i no tenen aquells

drets garantits. Quan es proclama un dret no es pot excloure ningú, i és per això que des del primer any de la proclamació d'aquell dret s'inicià un moviment per estendre'l a aquells altres països no afectats per la protecció dels tractats de pau. I per això en l'Assemblea de 1922 fou presentada una proposició pel delegat britànic demanant que aquells estats que no hi siguin obligats pels tractats de pau observin envers les seves minories aquells compromisos de respecte amb els pobles minoritaris de llur territori.

I amb aquesta proposició vàrem trobar el nostre únic camí per a portar el nostre problema al si de la Societat de les Nacions. Vàrem presentar un document en el qual s'exposava al Consell que aquelles recomanacions envers els estats amb minories no tenien cap eficàcia, pel fet que molts estats no les observaven. Anant al nostre cas concret, vàrem presentar tota la legislació vexatòria del Directori, i davant d'això demanàvem que la recomanació fos convertida en un compromís, en un article del Pacte. Era l'única manera que el problema de Catalunya entrés en els problemes d'Europa presentant-lo com un dels factors de la consolidació de la pau.

Nosaltres vàrem creure que aquest camí era essencial per a nosaltres, perquè era l'única manera de fer interessar el món pel nostre problema; però d'aquesta acció no en podíem fer una qüestió de partit, perquè era l'única manera de fer, i un cop redactat el document vàrem voler que fos signat no solament pels elements d'Acció Catalana, sinó per personalitats dels altres partits catalanistes. Hem de confessar que llevat d'uns quants vàrem rebre moltes negatives. Aquest obstacle, però, pogué salvar-se. Manuel Massó Llorenç era exiliat i fora de Catalunya per una causa per la qual se li seguia un consell de guerra. Era l'únic que estava lliure essent a l'estranger de les segures represàlies que en tornar a casa nostra haurien caigut sobre seu, i es cregué que era ell el més indicat per a presentar el document en nom de tots els que el signaren.

El que nosaltres volíem era unir el nostre problema als problemes generals d'Europa, i això s'aconseguí de manera que podríem dir que depassà les nostres esperances, perquè es pogué arribar a la formació d'aquesta unió de minories i grups nacionals d'Europa que cada any es reuneix en Congrés, i podeu recordar l'incident que l'any passat es produí a Madrid entre el delegat Stresemann i el dictador. I després del primer moment, altres sectors catalanistes hi varen voler col·laborar, com de fet ho fan. Veieren aleshores com la nostra actuació no era cridada al fracàs, perquè no es tractava simplement de posar una signatura, sinó que es tractava de fer conèixer el plet català a tot el món.

Al costat d'aquesta situació, quina altra en podíem fer? La de Catalunya endins, la més important i més essencial per a la nostra causa era tan difícil! Però, deixant de banda l'actuació col·lectiva, tots sabem quina ha estat l'eficàcia i quina ha estat la creixença del nostre diari. Arribà un moment que portar *La Publicitat* plegada a la butxaca era com en altres temps portar un llacet català al trau. Era un

distintiu de catalanitat. I heu vist com tot i la censura anava eixamplant el seu camp d'acció, i és avui el diari més interessant i més vivent, no sols de Barcelona sinó de Catalunya tota.

Després hem vist també l'onada de la premsa comarcal com anava creixent, com aquesta premsa s'anava catalanitzant, com és el darrer exemple del vell *Diari de Reus*, més vell que el nostre, que s'acaba d'incorporar al nostre ideari, i com d'ací a pocs dies un altre diari català apareixerà a Vic, i com ràpidament la premsa catalana es va expandint.

Han passat set anys d'ençà de la darrera vegada que ens poguérem reunir; set anys que han estat d'experiència dura per als homes i les coses; però els principis s'han conservat els mateixos, i a ells la nostra fidelitat en aquests anys d'experiència impagable. Tornem a aplegar-nos ara i ens sentim plens de satisfacció, perquè a Catalunya hi ha més catalanistes que mai, i aquesta és la més gran satisfacció nostra.

Satisfets també perquè arreu de Catalunya els dos principis de Catalunya i llibertat es fonen en totes les consciències.

Satisfets també perquè hem tingut la sort de preveure moltes de les coses que han passat. Nosaltres fórem els que en aquells temps de maximalisme verbal vàrem distingir entre el nacionalisme liberal i el nacionalisme imperialista.

Vegeu, doncs, com i per què en el moment de la clausura Acció Catalana no va desaparèixer, perquè no era simplement un partit polític, sinó una unió de patriotes. Nosaltres tornem després de set anys, perquè som molts més que no aleshores, ací i arreu de Catalunya. Hi ha amb nosaltres aquesta joventut que ha vingut a la vida pública durant els anys de dictadura; aquesta joventut inèdita que hom es preguntava on anava, i nosaltres hem previst que venien a Acció Catalana.

Satisfets perquè molts catalans han sentit aquesta onada de joventut en la qual va unit l'esperit de la terra a l'esperit de llibertat, i han vingut al nostre costat convençuts que cal no solament lluitar pels principis, sinó també per enderrocar aquells enemics d'ahir que també seran els de demà.

Som més que no érem, i això ens omple d'alegria, però no hi som tots aquells que hi érem. Hi manquen aquells que en aquests set anys la mort ha esborrat de les nostres llistes. Permeteu que ara dediqui un record a Joan Crexells, aquell que des del primer moment va treballar decidit al costat nostre i deixà a les planes del nostre diari els fruits.

Per a aquests, que amb esperit d'heroisme i aventura s'allunyaren de nosaltres, tot el nostre respecte. A aquests no els diem adéu-siau, sinó a reveure!

Tampoc és entre nosaltres en Rovira i Virgili. Ell en les primeres lluites fou amb nosaltres. Ell anà al nostre costat a la Conferència Nacional Catalana l'any 1922. Ell omplí les planes del nostre diari fins a l'agost de 1928. He de dir que ens dol la seva absència; quan s'han passat tants anys plegats, tota separació és doloro-

sa, per més que la vàrem preveure des del moment que va fundar un altre diari que havia d'absorbir les seves activitats. Creia ell també que les circumstàncies havien canviat, que aquella unió ja no era necessària. Va dir-nos en la carta amical que va dirigir-nos que ja no existia la mateixa conjunció política que ens uní a la Conferència Nacional Catalana, però si ens va doldre la seva separació d'Acció Catalana, que ja no podia perjudicar l'ideal, en canvi teníem la compensació que anava per fundar un altre diari català, i un altre diari català era un germà de lluita que venia a laborar per un ideal i per la causa de la llibertat. I això tampoc no podíem deplorar-ho, perquè Acció Catalana no és un partit sinó una unió de patriotes. Tot allò que vingui a reforçar la tasca a favor d'aquest ideal comú que ens uneix a tots havia d'ésser ben acollit per nosaltres.

I ací ens teniu davant vostre. He exposat de manera clara i breu la nostra actuació col·lectiva en aquests temps. No gosaria a parlar d'actuacions individuals, però permeteu-me que dediqui un record a aquell que fou el primer perseguit de la dictadura, el primer contra el qual es dirigiren les actuacions antilegals i vexatòries de la dictadura, vull dir a Manuel Carrasco. *[Gran ovació a peu dret.]*

Permeteu-me també una memòria a aquells regidors d'Acció Catalana que en el moment de l'empresonament dels altres regidors d'Acció Catalana vingueren a Barcelona per compartir la sort de llurs companys. I, sobretot, un record al català desconegut, a aquell que sense història política, aquell patriota que a cada poble ha estat l'home perseguit i vexat no solament en els seus ideals sinó en els seus interessos materials, aquell que sense tenir l'aurèola del martiri i la popularitat ha hagut de sofrir calladament les vexacions dels dictadorets, a aquell català desconegut que nosaltres ens farem sempre honor de tenir al nostre costat.

I ara us diem: Ací ens teniu davant vostre. Som els que restem de l'antic Consell d'Acció Catalana. Molt aviat tindrem una Assemblea General. Però no podíem pas esperar més. Us havíem de dir que del que hem fet la nostra consciència n'està satisfeta. De l'encert amb què ho hem fet sou vosaltres els que n'heu de jutjar.

[Llarga ovació, que dura molta estona.]

La Publicitat, 25-IV-1930

Insistirem encara

Dies enrere el president del Consell, parlant amb els periodistes barcelonins, feia constar com un argument contra la petició d'amnistia pels delictes dits socials que en poc temps entre amnisties i indults, el Govern ja n'havia concedit tres. Els que subscrivíem aquella petició hem de fer constar que si els decrets han estat tres no hi tenim cap culpa, nosaltres amb un de sol ens acontentàvem: un, però, que fos prou ample i general per a comprendre tots els casos

Ningú no pot imaginar-se a casa nostra per quines raons si els condemnats per la causa de Garraf s'han beneficiat d'indult, aquells que encartats d'una manera marginal en el procés es troben en rebel·lia, hagin de continuar processats. De primer moment hom podia explicar-s'ho com un oblit. Al cap d'un mes aquesta explicació ja primeja: per aclarir un text legal sembla que, tanmateix, hi ha hagut prou planes de lletra impresa a *La Gaceta* de Madrid. La gent té avui el dret de demanar-se si és que no hi ha hagut oblit involuntari, o si, cas que hi fos, en adonar-se'n, algú no va exclamar: «¡Feliz culpa!» És difícil de trobar una explicació —tot i cercar-la amb bona voluntat— al fet que, per un *defecte de redacció*, s'hagi escamotejat l'indult dels senyors Macià i Gassol. I és més extraordinari el fet, quan ell no aprofitarà ni als interessos que ell ha nascut per defensar. En aquest cas no es tracta de l'exclusió de tals o quals delictes —la qual cosa en una amnistia que vol dir oblit generós ja seria greu—, sinó d'una cosa molt més greu encara, i absolutament impolítica: d'una exclusió de persones.

D'altra banda, la no-amnistia dels presos per delictes dits *socials* a qui aprofita? Mai no hem pogut suposar que en el fons d'ella hi hagués el desig d'antagonitzar els elements que resten exclosos de la gràcia amb aquells altres que n'han participat. El temps d'aquesta politiqueta vella i mesquina sembla, sortosament, superat. Si més no ho ha estat pel poble, que en un mateix alè, en un mateix entusiasme, ha unit les dues campanyes, la proamnistia política i la proamnistia social, per fer-ne una de sola.

Volem prescindir d'aquells casos, prou detallats en la premsa, en els quals sembla haver-hi hagut un error judicial, almenys per condemna excessiva. Àdhuc suposant que tots els condemnats per delictes socials ho fossin per l'estricta adequació d'un article del codi penal al fet comès, àdhuc en aquest cas la justícia exigiria amnistia. Perquè justícia vol dir igualtat. I és injust, altament injust, desmoralitzadorament injust, que per un delicte hi hagi homes condemnats a tal o qual pena, i que d'altres homes que van cometre delictes semblants hagin pogut, mentre aquells eren a presidi, passejar-se impunement. I encara n'és més que llurs ins-

tigadors no sols hagin restat impunits, sinó que hagin rebut les honors més altes i més profitoses. És aquesta, per a nosaltres, la raó més poderosa a favor de l'amnistia, aquella per la qual la demanaríem encara que cap altre no n'hi hagués.

Un mèrit cal reconèixer al Govern Berenguer: és allò que distingeix la seva dictadura de la dictadura del difunt Primo de Rivera. Ell no ens ha tornat la llibertat (per això estem encara en dictadura), però ha suprimit de la vida pública l'imperi de l'arbitrari —característica del règim caigut. Bé, doncs, per suprimir completament l'arbitrari, perquè arbitrari és tractar desigualment casos iguals, li cal fer encara dues coses al govern Berenguer: complementar l'amnistia política i donar l'amnistia social.

La Publicitat, 27-V-1930

Redreç d'una ciutadania

És una cosa trista la bellugadissa electoral que estem forçats a contemplar. Hi ha homes que s'han fet una mena de concepció electoral del món. I el pitjor és que sovint els partits polítics han caigut en el mateix vici. Han vist en cada home només un elector, a les mans del qual havien de posar una candidatura, i no s'han captingut del ciutadà amb tot el seu complex de deures i de drets. L'arbre no ha deixat veure el bosc.

Tanmateix, si la política és la base del sufragi, la ciutadania és la base de la política, i quan la ciutadania falla tot va per terra. Per això va ésser possible l'any 1923 de veure els elegits i els interventors i els electors, els bons electors que votaren de matí, desfilar l'arma al braç i columna d'honor davant d'aquell poder de fet, la primera obra del qual fou de destruir les paperetes, les urnes i les actes.

Seria negar la realitat de no confessar —plagui o desplagui— que el Govern Berenguer procedeix amb una gran parsimònia, amb lentitud de peus de plom, als preparatius de consulta electoral. Quatre mesos que és al poder i els treballs per al nou cens tot just comencen. D'altra banda, la propaganda política ha sofert un col·lapse i ningú no ens garanteix que sigui l'últim. L'escreix de vacances polítiques que després de la caiguda de Primo de Rivera encara ens és imposat, caldrà aprofitar-lo, íntegrament, per a un treball de redreç ciutadà.

La manca de ciutadania va fer possible, vint-i-cinc anys enrere, el terrorisme de les bombes, després el terrorisme pistoler, després encara el seu agreujament amb el pistolerisme blanc; i, en fi, com la síntesi i el coronament de tot, la mateixa manca de ciutadania explica que uns homes civils, caiguts en el fetitxisme del sabre, aplanessin els camins a la dictadura militar. Si una tal manca de ciutadania continuava, què en traurem que un dia o altre la llibertat ens sigui tornada? Sempre la tindrem a precari i no serà res més que la treva entre dues dictadures, o, encara pitjor, la màscara enganyosa d'una dictadura permanent. […] *[Quatre ratlles censurades.]*

Era un optimisme que els fets demostren enganyador de creure que les vexacions de la dictadura haurien deixondit la ciutadania somorta. Per a contradir-ho hi ha, colpidora, la manca de reacció col·lectiva davant dos fets que estan als ulls de tothom: la situació paradoxal —única— del Centre Autonomista de Dependents i la revifalla, declarant-se ell mateix *tabú* […]. *[Dues ratlles censurades.]*

L'ofensa o perjudici que en això pugui haver-hi en una associació o individu determinat és el menys greu. La gravetat està en l'ofensa i el perjudici inferit, de retop, a tot el cos social. És manca de ciutadania de no sentir-se'n o de fer-hi els ulls

grossos, perquè ciutadania seria una paraula buida si no suposés tot el contrari d'aquella frase (malauradament tan nostra): *El que no es cou per a tu deixa-ho cremar* —és a dir, un esperit de solidaritat social. Així mateix, és manca de solidaritat en un govern, i allò que més ràpidament pot desprestigiar-lo, de no donar a tothom un mateix tracte. La igualtat davant la llei és no sols un principi de govern democràtic: és una regla moral d'equitat. Àdhuc la dictadura ha d'aplicar-lo estrictament —quan no vol tenyir-se de tirania.

La Publicitat, 30-V-1930

Els edificis de la Santa Creu

Evacuat completament per l'Hospital l'antic edifici de la Santa Creu, un problema ha de resoldre l'Ajuntament: el de la seva utilització. Utilització perquè avui ja no hi ha ningú que gosi creure —o almenys que gosi dir— que el venerable monument pugui anar per terra, cedint el lloc a carrer i solars edificables. La sensibilitat del nostre poble ja és massa afinada per a comportar-ho. I si cal utilitzar Santa Creu, pot fer-se amb altres finalitats que amb finalitats de cultura? És concebible que res de vil ni de banal pugui estatjar-se dins el recinte d'aquelles parets que per espai de cinc segles han estat el palau de la dolor, de la misèria i de la caritat de Barcelona?

Per a nosaltres Santa Creu té un destí ben clar. Ha d'ésser la seu de la Biblioteca de Catalunya i de l'Institut d'Estudis Catalans. Només a redós d'aquelles naus gòtiques, èmules dels dormitoris de Poblet, pot desplegar-se còmodament la Biblioteca, aquest imprescindible instrument de treball que la manca de lloc amenaça malmetre. La idea no és d'avui: és una vella convicció arrelada. La vam exposar en el discurs en què vint anys enrere ens acomiadàvem de la presidència de la Comissió Municipal de Cultura: evocàvem els llibres omplint les amples galeries, evocàvem els lectors reposant del treball en el melancòlic recolliment del pati. Setmanes després, el 4 de maig de 1922, Jaume Massó i Torrents, l'erudit i l'amic dels llibres, aplaudint la iniciativa, recordava com són moltes les biblioteques angleses instal·lades en les sales gòtiques civils i àdhuc el cas de Manchester, que l'any 1888 va construir un monestir gòtic per allotjar la biblioteca de John Rylands.

I quin estatge més adient per a l'Institut d'Estudis Catalans —inseparable de la Biblioteca que ell va crear i constantment ha engrandit— sinó la Casa de Convalescència, adjunta a Santa Creu? Bé, caldria, després que en aquests anys de persecució ha mantingut el nostre prestigi científic en el món internacional, de poder celebrar en un estatge digne les seves noces d'argent.

Alguns que anys enrere es mostraven enemics del projecte, sembla que avui, vençuts per la realitat dels fets, han vingut a sumar-se als partidaris. Tot fa pensar, doncs, que potser allò que semblava un somni anys enrere, podria realitzar-se. El dia que això sigui, la gran Barcelona, per a la qual tots treballem —que no és sols la Barcelona material de les grans urbanitzacions, de les aigües i de les llums fantasmagòriques, sinó la Barcelona rica i plena d'esperit, casal, però també i sobretot cap de Catalunya—, haurà donat una passa gegantina.

L'Ajuntament, és clar, en cedir l'ús de Santa Creu a la Biblioteca i a l'Institut, no ho haurà pas de fer sense condicions. La primera hauria d'ésser la consagració

prèvia de llur personalitat jurídica independent, en fet i en aparences, de la Diputació, i la segona, que tots els treballs de restauració i de condicionament de l'immoble fossin projectats i dirigits pels tècnics municipals. Condicions, compensacions també, totes les que calguin; però, sobretot, el bon desig de realitzar una obra que serà d'honra i de profit col·lectiu.

La Publicitat, 1-VI-1930

L'únic camí

Josep Pla escrivia a la *Revista de Catalunya* l'any 1924:

> La monarquia espanyola és unitària per mimetisme i per esperit familiar, per instint de conservació i perquè el manteniment de la unitat és un dels capítols, potser el més important, d'aquell gran pla de quietisme que assenyalàvem com a idea directiva de la política espanyola d'aquests darrers anys. A cada país, tot i no essent la política una línia dreta, hi ha una sèrie de veritats d'ordre polític gairebé científiques. A Espanya això és una veritat: la monarquia farà una política unitària o deixarà d'ésser. Amb aquest axioma a la vista, la Lliga Regionalista podrà treure el desllorigador de molts obscurs obstacles que els seus homes han trobat a Madrid. Amb aquest axioma es podrà treure també l'entrellat d'allò que algunes ànimes puerils anomenen la defecció del general Primo de Rivera que jo trobo, francament, naturalíssima.

Estàvem d'acord amb aquestes paraules de Josep Pla quan ell les va escriure, i seguim estant-hi avui. Cap fet en els darrers sis anys no les ha desmentides, i molts les han confirmades. Per això dèiem en unes declaracions damunt *La Nau* que de la monarquia no podem esperar-ne absolutament res. I afegíem que d'una república pretoriana tampoc. D'aquestes dues afirmacions tan lògiques, filles de l'experiència i del sentit comú, algú n'ha volgut deduir que la nostra posició política és la desesperació sublim del *no hi ha res a fer*. Tanmateix, qualsevol que sigui el nostre escepticisme, encara estem lluny de creure que no hi hagi tercer terme, i que la monarquia i la república pretoriana siguin les úniques formes possibles de govern. Aquest pessimisme està reservat als neoconservadors. Nosaltres creiem en la possibilitat de la república civil si arribem a crear com a suport d'ella una consciència democràtica. Perquè en una cosa sí que no creiem: és en la taumatúrgia. Aquelles afirmacions de l'any 1919 garantint al nostre poble l'autonomia per al cap de pocs dies, gairebé de poques hores —*Ja és nostra, la tenim!*—, creant il·lusions que només poden traduir-se en desenganys i descoratjament, són les coses que més han perjudicat la moral política de Catalunya. I si realment hagués estat nostra, si realment l'haguéssim tinguda, l'autonomia, per aquella art mirabonant i combinatòria, hauria mort pocs anys després com va morir la Mancomunitat: esclafada sota el pes de botines amb esperons.

No costa gaire, àdhuc té un cert èxit —cada dia menys, però— d'enganyar el poble prometent-li la victòria immediata. Francesc Pujols va tenir la frase sintetitzadora d'aquesta mena de cofoisme:

> Vindrà un dia que anant pel món ens diran: «Sou català? Doncs ho teniu tot pagat.»

Tanmateix és potser més pràctic de recordar que per ara i per molt de temps ens ho hem de pagar tot, i àdhuc hem de pagar el dels altres.

El nostre poble no és pas com aquelles dones que es deleixen per ésser enganyades. Ell és prou fort per a admetre i per a desitjar la veritat, tota la veritat. La nostra lleialtat amb ell ens obliga a dir-la. I la lleialtat amb nosaltres mateixos també. Dirigir-lo no és pas convidar-lo a un raid en avió: és conduir-lo pel corriol aspre i dur, l'únic que mena al cim.

Qüestions prèvies? Sí, n'hi ha, de qüestions prèvies, tot i que alguns homes expeditius vulguin suprimir-les. Les cases no es comencen per la teulada, i abans de les cases són els fonaments. Ara que no voler veure les qüestions prèvies és una manera còmoda d'estalviar-se de resoldre-les i una manera també de bastir edificis damunt la sorra.

La Publicitat, 10-VI-1930

La lògica dels fets

Dies enrere havíem parlat en aquest mateix lloc del problema escolar situant clarament la nostra posició en el que enteníem salvaguarda dels interessos de l'Ajuntament i major profit cultural del nostre poble. Ens plau de tornar-ne a parlar avui, quan l'afer dels grups escolars ha tingut la solució que nosaltres propugnàvem, perquè era l'única que ens semblava justa.

La Reial ordre del dia 2 que deroga la del Directori militar del 14 de febrer de 1924 restableix el Patronat Escolar que havia organitzat i seria els grups Baixeres i la Farigola, i li encarrega el projecte del seu nou redreç per a atendre's als grups que cal inaugurar. Així d'una banda s'esborra l'obra de la dictadura —«inspirada quizá en recelos de carácter político», diu amb eufemisme benèvol el ministre senyor Tormo—, i de l'altra es converteix en règim general allò que tenia aspecte d'excepció i d'assaig.

Quan a la darreria de 1921 i la primeria de 1922 negociàvem l'Estatut que havia de regir els nous grups escolars de Barcelona, no veiérem cap inconvenient que fos limitat als dos únics que aleshores estaven en condicions d'ésser inaugurats. Teníem fe absoluta en la reeixida de l'organització que proposàvem, per tant, estàvem segurs que, vinguda l'hora, d'una manera fatal, per lògica ineludible dels fets, els grups nous serien organitzats i regits en forma semblant. Altrament, si aquell règim hagués fracassat no hi havia motiu d'estendre'l —ni de mantenir-lo.

Hem parlat de la lògica dels fets, més eloqüents que les paraules dels homes. Si l'Ajuntament de Barcelona s'hagués limitat a fer grans bocades de la seva capacitat per a resoldre el problema escolar de Barcelona, aquest seguiria tan sense resoldre com vint anys enrere. Aquella capacitat, però, l'Ajuntament l'ha demostrada amb una llarga actuació, construint grups escolars moderns, creant tipus d'escoles especials encertadíssims (recordem com els grecs d'Alexandria trasplanten avui a les platges del delta del Nil la nostra Escola de Mar) i sobretot captenint-se, en totes les formes al seu abast —que no són, naturalment, ni tantes ni de tanta eficiència com ell voldria— de la instrucció i de la salut dels infants de Barcelona, que, vinguin d'allà on vinguin, seran els ciutadans de la ciutat futura. D'aquesta actuació, menada durant anys amb un esperit amplíssim, avui en collim els fruits.

El nom del ministre senyor Tormo, valencià i bon amic de Catalunya, restarà unit a la disposició que comentem. Un deure de lleialtat, però, ens obliga a assenyalar a l'agraïment del nostre poble un altre nom: el del senyor Menéndez Pidal. Ell —al qual ja devíem un aplaudiment sincer per haver destruït, a satisfacció de Catalunya, el confusionisme pèrfid i groller de la dictadura en crear una secció

catalana a l'Acadèmia Espanyola— ha estat també amb nosaltres en l'afer del Patronat Escolar. I encara estem segurs de comptar amb la seva autoritat —que d'una manera tan forta com justificada influeix en els nuclis intel·lectuals i àdhuc les esferes de Govern— per a una qüestió inajornable: la de la llengua a l'escola.

La Publicitat, 5-VII-1930

Caràcter i ciutadania

Tots els qui durant la dictadura no es resignaven al trist paper de testimonis inactius de la ignomínia i volien sacsejar l'opinió i donar una batzegada al règim, fracassaren en llurs intents. Eren gent de les tendències més diverses. Actuaven damunt capes socials i polítiques també diverses; el resultat fou sempre el mateix: negatiu. I no trobaven gent, o la trobaven i no podien organitzar-la, o l'organitzaven i l'organització era invariablement descoberta. La major part mancava d'entusiasme i d'esperit de sacrifici; els que en tenien mancaven de les altres qualitats —reflexió, sang freda, sentit de la responsabilitat, etc.—sense les quals l'entusiasme i l'esperit de sacrifici serveixen només per a posar-se a la gola del llop. Mai com després de tantes temptatives avortades podíem parlar de manca d'homes —és a dir manca de caràcters i manca de ciutadania. Un quart de segle d'activitat política havia donat al catalanisme molts milers d'electors; no havia donat, però, ciutadans a Catalunya.

Calia recollir aquesta lliçó. Recollir-la amb propòsit d'esmena. Amb aquest intent nasqué Palestra. Algunes vegades hem parlat ací mateix de l'excursionisme com una escola de formació del caràcter. Coneixement exacte de les pròpies forces, serenitat i decisió, aprofitament de tots els recursos abastables, esperit de solidaritat i d'ajut mutual; tot això que és el fruit de l'excursionisme i de l'acampament, Palestra s'ho ha apropiat. I no com a un fi exclusiu: si així fos, no seria més que com una altra societat excursionista; inútil, doncs, perquè ja en tenim moltes de ben orientades i amb organització potent. Palestra vol, a més, formar la consciència ciutadana i catalana del nostre jovent; per això no és una organització política en el sentit partidista del mot, i s'ha esforçat a exhibir-lo cridant a la seva presidència honorària homes dels més diversos sectors de l'opinió catalana, de Raimon d'Abadal a Aiguader Miró. És tot el contrari, però, d'una organització neutra: la seva activitat —com la de la Protectora— és política en el sentit més noble i enlairat de la paraula. La presidència efectiva de Pompeu Fabra, l'home que tan bé agermana la intel·ligència amb el caràcter i que és símbol vivent d'allò que els catalans estimem més: la glòria de la nostra llengua, diu ben clar quin és l'esperit de Palestra.

Signàrem el manifest de Palestra, i això vol dir que teníem fe en les seves prometences. Tanmateix, no hem volgut parlar fins que les prometences han esdevingut realitats. El jovent que amb una constància i amb una atenció exemplars ha seguit els cursets de llengua, de literatura, d'història, d'economia; aquell altre que, de totes les comarques catalanes, s'ha aplegat al campament de l'estany de Malniu, mostren a l'evidència dels més escèptics com les noves promocions, malgrat el

dejuni dels darrers anys, estan assaonades per a la llavor de catalanitat integral i com són freturoses de rebre-la.

Caràcter i ciutadania hem dit. Per això és un fet simptomàtic que a ningú no pot haver passat inadvertit, però que ens interessa de posar de relleu, la denúncia que signada per Pompeu Fabra, com a president de Palestra, fou admesa pel fiscal de l'Audiència de Barcelona contra l'infaust director —exdirector en aquests moments— de la presó dita *Model*. Amb aquest acte Palestra ha donat un alt exemple de ciutadania i ha sabut ocupar el lloc que la negligència —o la inexistència de la Lliga dels Drets de l'Home— ha deixat vacant a casa nostra.

El camí està ben començat. Cal només seguir-lo fins al terme. La tasca realitzada ha d'ésser un esperó per a aquella altra més llarga i més difícil que cal realitzar.

La Publicitat, 29-VII-1930

La tasca primordial

Les picabaralles que amb una finalitat massa transparentment electoral algú tracta de suscitar, no ens separaran gens del nostre camí. Acció Catalana marxa al seu pas i ajusta la seva conducta a les seves conviccions; troba natural que els seus adversaris no s'abelleixin ni d'aquest pas, ni d'aquesta conducta, ni d'aquestes conviccions; altrament no serien adversaris, sinó adeptes; no està, però, disposada a canviar-los per complaure els altres. Té un programa polític ben clar i en la seva realització esmerça les seves activitats polítiques, sense claudicacions barrejades d'oportunisme, i sense faramalles verbals, que algú anomena esperit revolucionari.

Catalunya i república —república a Catalunya i en totes aquelles organitzacions estatals on Catalunya sigui inclosa— són dos ideals que semblen inseparablement compenetrats, com és inseparable en cadascú de nosaltres la condició d'home i de català. Com a homes no podem admetre cap regisme que no sigui liberal i democràtic, com a catalans no podem admetre d'ésser governats de fora estant. S'ha posat de moda parlar d'Anglaterra per a retreure com són accidents les formes de govern, i com és possible dins una monarquia l'assoliment de l'estabilitat democràtica. Bella és la lliçó d'Anglaterra; cal, però, no mutilar-la: cal no oblidar que la testa de Carles I, el rei de les vel·leïtats absolutistes, rodà pels graons del cadafal.

Ideals hem dit, no pas paraules mortes —ni paraules buides. No el sentim, el fetitxisme dels mots. Catalunya no és una bandera ni república no és una forma de poder moderador. Catalanisme vol dir l'estructuració íntegrament catalana de la nostra vida personal i col·lectiva; republicanisme vol dir respecte sincer a la sobirania popular. Sense aquesta base indestructible, qualsevol forma de llibertat nacional, qualsevol aparença de règim republicà no serien res més que això: formes i aparences. Flors migrades d'hivernacle, ben d'hora moririen calcigades per una botina amb esperons, com hi morí la Mancomunitat de Catalunya, com hi morí la República espanyola. Per això hem dit i repetit, i encara cal dir-ho i repetir-ho sovint, que la tasca primordial de Catalunya és la de fer ciutadans: homes conscients de llur personalitat i de llurs deures, conscients també de llurs drets i capaços de defensar-los.

Una república instaurada i mantinguda per sorges mai no serà la nostra; una Catalunya estatalment lliure, on els ciutadans fossin sotmesos a una dictadura qualsevol —plutocràtica o proletària— mai no serà la nostra. I mai no ho serà tampoc una Catalunya —com aquella trista Catalunya del XVII— en què tot l'oficial, però res més que l'oficial, fos català. No és pas cap paradoxa de dir que la tasca més

urgent és la de catalanitzar… els catalanistes —o els que se'n diuen. No ho és, quan veiem publicant-se en espanyol —aquell espanyol malaltís, que tant indigna o diverteix, segons el tarannà de cadascú, els castellans que tenen l'amor i el sentiment de la pròpia llengua— quotidians o revistes professionals controlats o posseïts per catalanistes purs, dels que només gosen fer en llur programa una sola afirmació: Catalunya!, o dels que propugnen per al nostre plet, com a única solució, la catastròfica del cop de força.

Evidentment que tenim dret d'exigir als altres tot allò que ens han arrabassat i ens deuen: aquesta és la tasca de tots els partits polítics catalans. També, però, i sobretot, tenim el deure d'exigir-nos nosaltres mateixos allò que només de nosaltres depèn. Convèncer-ne tots els catalanistes és la tasca primordial d'Acció Catalana.

La Publicitat, 9-VIII-1930

Quines, primer?

Torna a insistir la premsa d'aquests darrers dies sobre l'ordre en què hauran d'ésser convocades les eleccions. El Govern promet —prometre no fa pobre, diem en català— que abans de fi d'any les eleccions municipals i provincials haurien de precedir les eleccions legislatives. És una qüestió que potser val la pena d'examinar de prop.

En el moment que la dictadura de Primo de Rivera caigué, molta gent de bona fe —més que de bona fe, els eterns il·lusos— es pensava que s'anava a obrir un període constituent. Llavors, cap dubte no podria haver-hi: com més aviat millor, les il·lusions d'una Cambra única, encarregada d'establir la nova Constitució d'Espanya. Parlar en aquells moments d'eleccions municipals o provincials hauria semblat fer el joc als estabilitzadors de la irresponsabilitat.

Podem dir avui el mateix? Certament que no. El Govern va constituir, en una forma automàtica, ajuntaments i diputacions; però amb les alcaldies, tinències i presidències de Reial ordre i amb la pressió governativa, que la supressió de garanties fa més eficaç i incontrolada, s'ha reservat tots els recursos que la vella política tenia damunt les corporacions nascudes del caciquisme. Això permet de preparar a la quieta tot l'encasellat que el Govern cregui necessari o útil als seus fins de consolidació monàrquica. Àdhuc, però, descomptant aquest aspecte de *vivor* política; suposant que el Govern, com volia fer creure en els primers moments, anava a abstenir-se de tota ingerència electoral, des del moment que hom no volia anar a unes Constituents, sinó a restablir l'imperi de la Constitució de 1876 i per tant el sistema bicameral, sempre resultaria absolutament inacceptable que una de les cambres —el Senat— recolzés en la seva part electiva damunt corporacions que —formades per gent tan honorable com vulgueu— automàtiques i interines que són, no ostenten cap manament popular.

Si el Govern Berenguer vol anar, doncs, d'una manera sincera al restabliment de la normalitat constitucional, haurà d'anteposar la convocatòria de les eleccions municipals i provincials a la de les eleccions legislatives. Cert que, en fer-ho així, la reunió de les cambres seria retardada un parell de mesos. Tanmateix, al cap de més de vuitanta mesos, encara un parell farien de bon esperar si el premi d'aquesta espera fos de tenir un Parlament que representés de debò l'opinió pública. Altrament sembla un xic tartufesc aquest respecte tocatardà a la sobirania del poble, que obliga a convocar, tot d'una enllestit el cens, les eleccions legislatives —a força d'intervenir-les a cor què vols, cor què desitges.

Es veu que el Govern —pessimista com a bon conservador— està convençut

que la ficció política d'Espanya continuarà indefinidament. Si no fos així, però, si en aquesta convicció s'equivoca, amb les eleccions que prepara donarà noves armes als enemics del règim. Per a nosaltres que no se n'estigui.

La Publicitat, 13-VIII-1930

Llibertat provisional

Els presos governatius que hi havia a la ciutat de Barcelona han estat alliberats. La lletra, plena de raó i de sentit jurídic, que havien adreçat a la Junta del Col·legi d'Advocats, ha produït un efecte decisiu i ràpid. Encara no hi havia hagut temps a la intervenció que sol·licitaven, i ja no ha calgut fer-la. Què demostra això? Que les arbitrarietats i les injustícies necessiten l'ambient resclosit de la clandestinitat. Tretes a ple aire i a plena llum no poden subsistir. Si la premsa hagués callat, si la lletra al Col·legi d'Advocats no hagués existit o no s'hagués fet pública, aquells presos governatius —i d'altres que haurien anat a fer-los companyia—encara seguirien, i per temps potser, tancats a la Model. Hi ha un cert decòrum —i ens cal aprofitar-lo— que impedeix de fer sota el control de l'opinió pública allò que una consciència poc escrupolosa ens permet d'amagat.

Demostra també, el fet que comentem, això altre: que si les dictadures són injustes, les mitges dictadures, ultra injustes, són absurdes. Quan un vol cometre arbitrarietats, basant-se en plens poders que ell mateix s'ha conferit, el primer que ha de fer és tancar no solament les portes sinó àdhuc totes les escletxes. I si un vol entrar amb passa ferma pel camí de la normalització, el primer que ha de fer és deixar-se de tota mena de mesures arbitràries. Ara, voler normalitzar amb poders dictatorials és absurd i és inestable, perquè és il·lògic.

Cal, tanmateix, que la part substancial de l'afer no ens faci ara oblidar aquella altra substancial i permanent. Felicitem-nos de la llibertat dels detinguts, però no ens n'acontentéssim pas. Hem de treballar fins que en aquests procediments no sigui possible de reincidir-hi. Els vint-i-dos milions d'habitants que hi ha a Espanya estem avui en llibertat provisional, com diu amb frase encertada i justa la lletra dels detinguts. En llibertat provisional perquè depèn de no res que un home vagi a parar a la presó: del mal humor d'una autoritat, de la denúncia anònima d'un brètol o simplement de la ignorància d'un policia —recordeu el cas recent d'aquell serbi detingut uns quants dies perquè, segons un senyor inspector, Belgrad, d'on duia expedida la documentació, és la capital de Rússia. *El Sol* va parlar-ne.

Bé, doncs: és això que cal evitar. Perquè la detenció governativa és la pitjor de totes les presons: és la presó sense justícia, sense jutge, sense procés i sense advocat. El detingut governatiu entra a la presó *perquè sí*; i en surt igualment *perquè sí*; és a dir per la voluntat arbitrària i incontrolada d'un altre home, que us pot tenir tancat indefinidament, i quan us deixa sortir ni li cal dir-vos: *perdoneu*, àdhuc pretén que li regracieu de no haver-vos-hi tingut més temps. No era pas altra cosa les

lettres de cachet de l'antic règim, arma poderosa de revenges i xantatges, que van dur com a conseqüència la presa de la Bastilla.

L'esperit autocràtic és una mena d'esperit proteic: quan us penseu tenir-lo aferrat, canvia de forma i se us esmuny. El codi sanciona com a delicte la detenció il·legal. Us penseu tenir així la vostra llibertat assegurada? Doncs no hi ha res. El Govern suprimeix —*suspèn* diu l'eufemisme— les garanties, suspensió que sempre és legal (!), i així resten *legalitzades* totes les arbitrarietats. És possible que algú no s'adoni de com és de monstruós tot això, i de com és impossible de bastir l'ordre al damunt d'aquest desordre?

La Publicitat, 28-VIII-1930

El cas del Centre

Sota els nostres ulls s'està descabdellant aquests dies un veritable plebiscit: l'opinió ciutadana, unànime, demana al Govern la restitució del Centre Autonomista de Dependents de Comerç i de la Indústria als seus propietaris legítims —foragitats a trets de llur casal la nit del 15 de maig de 1927. De totes les malifetes de la dictadura, cap de tan colpidora com aquesta, cap de tan cínica. Ho fou com en altres bandes —per exemple el Col·legi d'Advocats— la imposició d'una Junta Governativa, aprofitant els grocs, els botiflers, els fatxendes, els arribistes, etc., dels quals, ben cercada, és possible de treure'n mostra arreu. Fou molt més que tot això: fou lliurar una entitat, amb el seu casal i els seus cabals, a uns elements que no en formaven part i que eren estranys —àdhuc hostils— a la ideologia i als sentiments d'aquells que amb llur entusiasme i llur treball havien alçat el casal i havien aplegat els cabals.

Després d'uns anys de clausura del Centre, el senyor Milans del Bosch, dictador de Barcelona, destitueix la Junta Directiva, en nomena una amb elements del Sindicat Lliure, i aquest convoca una junta general. Milers de socis omplen la gran sala... Els llums són apagats i les descàrregues de les *stars* comencen. Després d'aquest assaig general, la Junta és suspesa per motius d'*orden público*. Passats uns dies, el senyor Milans del Bosch la torna a convocar, però abans —per alguna cosa és dictador— modifica el reglament i declara que les absències seran comptades com a vots favorables a les propostes de la Directiva —de la Directiva que ell ha nomenat, és clar. I per tal que les absències siguin ben nombroses, sota els ulls dels pistolers addictes que munten la guàrdia, els socis són curosament escorcollats. El dilema és: *O abstenir-se o deixar-se caçar* —gairebé sinònim d'aquell altre: *O la bossa o la vida*. Naturalment, la convergència de la intimidació pistolera amb la reforma governativa del reglament va donar una majoria tan aclaparadora, que ella mateixa va haver de fingir-se una oposició de cambra.

Tot això és d'una exemplaritat revoltant. El senyor governador ha dit que permetria la campanya a favor del Centre de Dependents mentre no hi hagués insults a les persones. Bé. Suposem, però, que no ens obligarà a tenir per uns *gentlemen* els autors d'aquest acte de pirateria governativa.

Del maig de 1927 al gener de 1930 va passar el que havia de passar, el que era lògic; com també passava el que era lògic quan eren senyors de Barcelona els generals Anido i Arlegui. Ara, el que passa aquests darrers set mesos ja no és lògic. El Govern Berenguer, que una darrera l'altra ha substituït totes les autoritats de la dictadura —de vegades valent-se àdhuc d'alçaprems poderosos—, que ha restablert la

Junta del Col·legi d'Advocats, que ha allunyat el director de la Model, i ara mateix els darrers supervivents del règim —*rari mantes in gurgite vasta*—, els oficials del Cos de Mossos d'Esquadra; el Govern Berenguer, que sense abandonar els poders dictatorials (i per això el combatem) vol tanmateix ésser honest i esborrar el record de les arbitrarietats passades, s'ha aturat davant el casal de la rambla de Santa Mònica.

Han passat set mesos, i els dubtes més torbadors vénen a l'esperit. Deu ser por? No ho creiem. Deu ser benvolença? No ho voldríem creure. Cal tanmateix, perquè el Govern mesuri tota la seva responsabilitat, que s'adoni de com tota —absolutament tota— l'opinió ciutadana està al costat dels dependents. Cal que el plebiscit que les associacions duen a terme amb els seus telegrames al general Berenguer no s'estronqui. Potser seria hora de pensar també en un plebiscit individual, com aquell de l'amnistia. Si hom es resol a fer-lo, hi ha una bella data ben propera: l'Onze de Setembre. Aquest plebiscit, més que no pas ajupir l'esquena als cops de sabre, seria un homenatge escaient als nostres avis de 1714, que van caure defensant la llibertat.

La Publicitat, 5-IX-1930

Triomf ciutadà

Combatem el Govern Berenguer perquè el retorn a la normalitat, que va prometre més de set mesos enrere, és tan lent que per ara seguim sota una nova fase de dictadura; el combatem així mateix perquè no ha gosat desfer algunes de les arbitrarietats més greus dels seus antecessors —com la comesa contra el Centre Autonomista de Dependents, de la qual parlàvem no fa gaire.

L'oposició sistemàtica, però, ens sembla no menys que l'adhesió incondicional una actitud inintel·ligent, irracional —gairebé immoral. Per això tot combatent la política de conjunt del Govern Berenguer, no ens reca pas de reconèixer els seus encerts quan s'escaiguin. I un encert indubtable és el Decret d'instrucció pública sobre el Patronat Escolar de Barcelona, que publicàvem diumenge. Decret que ens complau tant pel seu articulat, que permetrà de convertir els grups escolars de Barcelona en un model d'organització pedagògica moderna, com per la seva exposició, plena de respecte i de simpatia a la tasca cultural de l'Ajuntament, com —i sobretot— per les causes i el procés que han hagut de motivar-lo.

Aquest Decret no representa ni la pensada d'un ministre ni el pidoleig d'una comissió, ni el *do ut facias* d'un pacte polític: és la fi d'un llarg treball, el coronament lògic d'un seguit d'esforços, la constatació de com les institucions municipals de cultura feien la vergonya a l'escola de l'Estat.

Aquelles institucions municipals —que tan sovint ens calia defensar d'escomeses dels *homes pràctics*, que les trobaven inútils perquè, collint pocs infants, no solucionaven el problema— ara han donat el fruit. I l'han donat gràcies a la propaganda que en fèiem i a les visites que hi organitzàvem —bescantades per algú com un reclam a la moda americana. Per aquest reclam les nostres institucions van ésser conegudes, i conegudes van ésser valorades. El reconeixement que avui n'ha fet el Govern ja estava fet de temps per l'opinió intel·lectual d'Espanya endins i fou refermat amb les visites del mes de març. Dos noms escau recordar: Luis Bello, Ramón Menéndez Pidal. És dins aquest ambient, és per la pressió d'aquest ambient, que el Decret del senyor Tormo s'ha produït com un fet natural i esperat.

Antigues coneixences d'aula universitària, relacions personals sinceres, eviten tota mena de malentesos. El ministre i els seus col·laboradors immediats coneixen prou bé la ideologia dels homes que han tractat amb ells. Personalment, al si del Patronat, el dia de la seva reconstitució, la remarcaven amb paraules clares —gairebé crues— al director general de l'Ensenyament Primari, que hi era present. Claredat és lleialtat.

El règim del Patronat Escolar de Barcelona és la reconeixença de l'aptesa de la ciutat a regir l'ensenyament dels seus fills. És, doncs, un triomf de la ciutat sencera. I és una satisfacció per a nosaltres que, en la lluita per la cultura, que ha fet possible aquest triomf, hagin estat capdavanters els nostres homes. No ens cansarem tanmateix de repetir que, per la nostra banda, mai no veurem en la solució satisfactòria d'aquests afers cap avantatge polític. Si no poséssim —dèiem i tornem a dir— per damunt de tot l'interès de la nostra mainada, convençuts que mercadejar amb ella seria un crim, hauríem de preferir la subsistència de l'*statu quo*; i ell és el millor reclam a favor dels nostres ideals.

La Publicitat, 9-IX-1930

Hora tèrbola

Barcelona torna a estar abocada a un conflicte d'aquells que li donen fesomia pròpia. A Barcelona han estat decretades més vagues generals que no a cap altra ciutat: potser més i tot que a totes les altres ciutats plegades. Com a signe de desorganització és un record; com a signe de vitalitat, també.

Del conflicte actual, però, qui pot estranyar-se'n? No pas nosaltres, que fa un any, gairebé dia per dia, damunt d'aquestes mateixes planes el prevèiem. Denunciàvem llavors el llevat anarquitzant que suposava per part d'alguns patrons d'aprofitar l'ambient de coacció per a escatimar als obrers allò que és de llei, començant pel jornal, i anunciàvem convulsions d'ordre societari, tot seguit que un pas enllà fos donat pel camí de la normalització —àdhuc minsa. Si ens plaguessin els mots gruixuts i les truculències, hauríem pogut dir encara altres coses, més dures i igualment veritables.

A l'arrel del conflicte d'avui hi ha aquells abusos de certes empreses sota el règim dictatorial. Tot ve una hora que cal passar-ne comptes. Molts que davant la situació actual parlen de *llibertinatge*, mesos enrere tancaren els ulls davant dels jornals pagats a sota preu, i cobrats a preu normal en les contractes, és clar. Allò no era llibertinatge: no res més que augment de beneficis. Comprenem el malestar obrer, comprenem la confiança nul·la en uns comitès paritaris que no van saber impedir tot allò, i la representació obrera dels quals no ha estat elegida pels obrers mateixos.

El que no comprenem, deixant de banda tota raó de justícia o d'injustícia, és que existint aquest malcontentament, hom l'hagi engrunyit amb la denegació d'amnistia i d'indults per als delictes socials. I encara comprenem menys, perquè avui ja és entestar-se a l'impossible, la pruïja tocatardana de no voler reconèixer l'organització sindical.

Sota aquests punts de vista és evident que l'opinió liberal ha d'ésser favorable a les reivindicacions obreres. La manera, però, de fer-les valer aquesta vegada ha estat absolutament inhàbil. No han localitzat l'atac contra una empresa determinada, sinó que n'han fet víctima tot el cos social. Quan una vaga s'estén als serveis públics —sobretot els tan essencials d'higiene, com la recollida d'escombraries— la víctima no és pas una empresa particular, ni una classe social determinada: la víctima és la ciutat, som tots els ciutadans —àdhuc els vaguistes i llurs famílies.

Ja sabem que no era aquesta la idea primera dels dirigents del moviment. El cas és que avui aquest s'escapa de llur control, i que no són pas els caps reconeguts, són grups més o menys anònims que, si no el governen, l'estenen. Ahir mateix

Solidaritat Obrera donava aquesta ordre ben terminant de la Federació Local de Sindicats Únics de Barcelona:

> Rogamos, pues, a los compañeros que no extiendan el paro a aquellos trabajos que no afecten el Ramo de Construcciones, para evitar confusionismos lamentables y no restar eficacia a los propósitos de la Organización.
>
> Advertimos, además, a los trabajadores de Barcelona que no acaten por lo tanto, ninguna orden de paro que no emane y vaya avalada por las Juntas y Comités de sus Sindicatos respectivos.

Tot i així bé sabem com altres rams fora de la construcció van estar en vaga, almenys parcial.

Cal remarcar també la facilitat —o, matisant, la manca de dificultats— amb què es trobaven des del primer moment els iniciadors de la vaga. A ningú no li ha passat per alt tampoc la sincronització de la vaga de Barcelona amb altres vagues, ni certa mena de detalls sobre els quals no cal pas insistir. En fi, si avui tothom té la sensació que la vaga contra el Foment hauria pogut ésser guanyada i que la vaga general serà perduda, els dubtes més torbadors s'ofereixen, i hom gosa demanar-se: a qui aprofitarà, doncs, aquesta vaga?

Aprofitarà aquells que volen llançar el Sindicat, o els seus directors actuals, al descrèdit; aprofitarà aquells que, per a triomfar, necessiten basar-se en l'esverament de les classes burgeses; aprofitarà a aquells que volen tenir sempre una porta oberta a la dictadura. Poden estar ben agraïts a tots els qui, inconscientment, els estan fent el joc.

La Publicitat, 18-IX-1930

La lliçó d'aquests dies

La vaga del Foment d'Obres i la del ram de la construcció han estat sortosament acabades. Seria, però, fer-se il·lusions absurdes de pensar que aviat no n'esclati alguna altra. En un país industrial com el nostre i amb una legislació insuficientment adaptada a les realitats, és lògic que de conflictes de treball n'hi hagi. I ja n'hi ha prou d'aquests: no cal pas suscitar-ne d'altres, tornant a plantejar qüestions que ja han estat resoltes.

Oposar-se a reconèixer l'organització obrera és injust. Tothom sap que si avui el treballador ha assolit unes condicions de treball molt favorables en comparació amb les de trenta o quaranta anys enrere, no ha estat pas efecte de cap graciosa magnanimitat patronal ni efecte tampoc d'una previsora intervenció governativa: tot ha estat degut a l'organització obrera, i si aquesta desaparegués, les condicions de treball —de fet si no de dret— retrogradarien. La prova no la tenim gaire lluny.

Seria també inútil d'oposar-se al reconeixement de l'organització, perquè tard o d'hora aquesta reivindicació obrera essencial tornaria a triomfar. És només sota un període de dictadura que allò seria possible, i una dictadura que es posi davant de l'estament obrer no farà gaires quinquennis. Si l'organització esdevingués inoperant i l'obrer, decebut, se n'allunyés, una gran part de la massa no estaria pas dòcil a les classes patronals, sinó que se n'aniria pels viaranys anàrquics de l'acció individual i de les colles terroristes.

Per això convé —convé als patrons i als obrers, perquè convé a la col·lectivitat ciutadana— el reconeixement de l'organització obrera i l'enrobustiment de l'autoritat dels seus directors. Els catalans, pel nostre individualisme, duem al fons de l'ànima un pòsit d'anarquia; el duu també com és natural tot home desarrelat, el peonatge foraster, vingut d'arreu per la lluïssor argentina del nom de Barcelona. Anarquitzant i malfiada, aquesta massa fàcilment s'esmuny del control directiu. La massa patronal, i sovint les autoritats, fan tot el possible —sense adonar-se'n, cal pensar-ho— per facilitar aquest camí de la disgregació anàrquica. No és això suïcida? El que cal és absolutament el contrari del que avui sol fer-se. Tractar, negociar, discutir amb els dirigents, sense temptatives corruptores de diplomàcia secreta: si una cosa és admissible, admetre-la de bell antuvi (també caldria admetre-la després d'uns quants dies de vaga); si no és admissible, demostrar-ho amb arguments —i sobretot no emprant com a *ultima ratio* l'empresonament o l'exili. Sovint hem sentit doldre's que un conflicte no podia solucionar-se perquè *no hi havia amb qui parlar-ne, no se sabia qui el portava, no hi havia qui donés la cara*. Cert que en aquestes condicions és difícil de tractar res.

No és, però, també cert que és difícil que algú doni la cara si donar-la vol dir anar tot seguit reixes endins?

Només un esperit liberal i ciutadà, només pensant que damunt els interessos en pugna hi ha l'interès de tots, que és el de convivència; només amb un respecte absolut als homes i a les idees podrà arribar-se a casa nostra al que ja s'ha arribat a tantes bandes: que l'organització obrera tingui una finalitat purament econòmica, i que l'obrer, com a ciutadà, actuï en el partit que més li plagui.

A molts, però, les organitzacions obreres els interessen només com a factors d'una revolució —o com a puntals d'una dictadura.

La Publicitat, 21-IX-1910

Sense excusa

Allò que no té excusa és de concedir un indult i una amnistia política, els articulats dels quals es combinin de tal manera que en resulti una exclusió personal. Aquesta exclusió, aquesta mena de *privilegi odiós* està renyit amb els principis de dret i amb els principis de justícia. Hi està tan renyit que de primer antuvi l'opinió general —i no ens dol de dir que en participàvem— va creure que es tractava d'un oblit, immediatament solucionable. En passar els mesos, però, ens hem hagut de convèncer que l'exclusió era volguda, conscientment recercada, i hem hagut de donar crèdit a aquelles paraules que la premsa de Madrid, a darrers de febrer, atribuïa al general Berenguer, declarant que «los delitos políticos del señor Macià eran de tal naturaleza que le ponen al margen de toda amnistía». I com que pels mateixos pretesos delictes atribuïts al senyor Macià, altres han entrat en l'indult i en l'amnistia, hem hagut de concloure que el nostre il·lustre amic ha estat la víctima propiciatòria sacrificada a l'altar dels poders irresponsables, que ell ha estat com el preu de la llibertat dels altres. I tot això no té excusa.

Tampoc no en té que un home que, qualsevol que siguin les seves idees polítiques i qualsevol que sigui la raó i la durada de la seva absència, conserva la ciutadania espanyola, les autoritats espanyoles el posin fronteres enllà. No té excusa perquè és un delicte. I encara és un delicte més greu de fer-ho si aquest ciutadà està cridat a presentar-se davant dels tribunals.

Tampoc no té excusa de convertir la *veritat oficial* en sinònim de contraveritat. Cert que no és Carnaval, però tampoc no són els Innocents. No té excusa de voler negar allò que tothom sap i que molts han vist, i de voler convertir la nostra premsa —amb el que la censura en treu i amb el que les declaracions oficials hi posen— en una mena de *Gaseta de la Xina*. No té excusa ni té cap eficàcia: a migdia, a la premsa de Madrid, trobarà el públic allò que la premsa barcelonina del matí ha estat impedit de publicar. Això, ultra no tenir excusa, és grotesc.

Més d'una vegada havíem escrit que el règim Berenguer, tot essent una dictadura perquè no ha restablert l'imperi de la llibertat, tenia respecte al règim de Primo de Rivera un avantatge qualitatiu: havia suprimit l'imperi de l'arbitrari. Avui ja no podríem repetir-ho. No volem carregar tota la culpa als seus agents i representants. Aquests podran tenir-la de la conservació de la censura a Barcelona i de la manera d'exercir-la. En el cas Macià, però, ningú no pot pas creure que no hagin obrat d'acord amb el Govern. És el Govern qui, canviant de tàctica, reinstaura els procediments arbitraris del seu antecessor: així la diferència que els separava s'escurça, ja no serà de qualitat, sinó de quantitat —de graus dins l'arbitrarietat.

I cal demanar-se: no és obrar arbitràriament, no és mancar d'una manera evident i innegable a la llei, el pitjor exemple que pot donar un Govern? És així com el Govern Berenguer, la missió del qual és conservar i consolidar el règim, pensa realitzar la seva tasca? És possible de falcar un soli amb estelles de justícia?

La Publicitat, 30-IX-1930

La lliçó de la Dictadura

Les planes que segueixen foren escrites sota la dictadura, és a dir sota l'imperi del llapis vermell. Algunes en restaren mutilades; la majoria, no. La censura, com tot el règim dictatorial, tenia més de malintencionada que no pas d'intel·ligent: mai no va afinar-se com el nostre públic, amb el qual ens enteníem parlant a mitja veu. Ella no comprenia, com ell, ni el doble sentit dels mots, ni les al·lusions encobertes, ni s'adonava dels trets per elevació. Tenia uns quants *tabús,* això sí: l'Espanya una i indivisible, la monarquia i el Directori, la política romana —de les dues Romes: la de camisa negra i la de sotana blanca.

Prosa periodística, prosa de comentari, és aquesta. Sobre la base d'un fet concret, de vegades mínim, sovint estranger, pretenia teoritzar principis polítics, enfondir el sentiment nacional i democràtic del nostre poble, encoratjar els sectors de resistència, obrir perspectives d'una ampla col·laboració entre els pobles. Comentaris escrits d'un a un, no han estat difícils d'acoblar i de seriar lògicament. Formen un llibre, perquè d'un extrem a l'altre hi domina un pensament net i constant: el que es troba en la convergència de dos ideals —Catalunya, liberalisme.

La lliçó de la dictadura —amarga lliçó— cal no oblidar-la. En primer terme, perquè la dictadura pot tornar —si és que ens ha deixat.

Pot tornar per la mateixa raó que va venir, per tenir el camí obert. La manca d'esperit democràtic; la fe, mandrosa, en el providencialisme; allò d'esperar que tot s'esdevingui segons els nostres desigs, però sense la nostra actuació, impedien tota resistència quan vingué l'embranzida reaccionària, resultant de dues forces. Una, local diríem, la dels poders irresponsables, massa compromesos al Marroc; i una altra de general, el moviment defensiu del capitalisme contra les reivindicacions obreres, puixants a l'inici de la postguerra. En països d'una sòlida estructura democràtica, aquest moviment no ha passat de dur al poder governs *madurs*, com deien els nostres avis; en d'altres, on el règim democràtic era una ficció —Itàlia, Espanya, Portugal...—, la ficció ha desaparegut, cedint el pas a la dictadura.

La dictadura existirà sempre, de fet o latent, mentre subsisteixi sense resoldre el plet de la sobirania, mentre no hi hagi en el poble un sentiment democràtic robust —que fet i fet no és res més que el sentiment de dignitat humana. N'estem lluny. Encara hi ha qui creu —o no creient-ho obra com si ho cregués, ço que és pitjor— que el país li pertany per dret patrimonial, amb *ius abutendi* i tot; encara hi ha qui té el sentiment feudal de fidelitat a un home o a una casa, sense cap esguard per al bé públic; encara hi ha el fals conservador —que no conservarà res— idòlatra de l'ordre material que clou els ulls a tota llei de vexacions i així pre-

para, inconscient, l'esclat revolucionari; encara hi ha el nacionalista purità, que es pensa ésser més nacionalista que els altres, perquè en el seu programa parla només de llibertat nacional, com si pogués ésser lliure un poble de súbdits, com si la base imprescindible de totes les llibertats no fos la llibertat de l'home; encara hi ha l'*home pràctic,* aquell que té per lema «que sigui fet el miracle, ni que el faci el diable», i es refia del poder taumatúrgic d'un pobre diable de *Pastorets.*

La llibertat humana i la llibertat nacional foren agermanadament conculcades a casa nostra per la dictadura. Despotisme i estatisme acaben sempre per anar plegats. Per això sota les vergassades dictatorials, Catalunya experimentà una doble reacció saludable —liberal i catalanista. La dictadura ha estat per a ella com una crisi de creixença.

El que una dita vulgar, i ben exacta, afirma de la salut, podem dir-ho així mateix de la llibertat: només sabem què val quan l'hem perduda. Avesats a fruir, com de l'aire, tot naturalment, dels drets individuals, molts catalanistes no en feien esment; preocupats només amb el plet nacional de Catalunya, gairebé es dolien que la generació dels nostres avis hagués vessat generosa la seva sang a les barricades, i miraven sota un caire grotesc aquells bons ciutadans de la *Milícia nacional* que amb el fusell a la mà defensaven la Constitució. Ningú no s'aixecà a defensar-la l'any 1923, i als pocs dies de suprimida, els catalanistes començaven d'omplir les presons, la nostra bandera i la nostra llengua eren proscrites, els representants del poble eren substituïts per escamots de metecs i de traïdors, i àdhuc el nom de Catalunya esdevenia impronunciable. D'altra banda, la unió de l'Església amb l'Estat, llurs ingerències mútues, les *combinazione* de la cúria vaticana i el servilisme d'alguns bisbes funcionaris, convertien la religió oficial, a mig camí de l'escola i de la caserna, en un instrument de descatalanització del nostre poble. Belles lliçons de la dictadura aquestes, que ban palesat com només damunt un règim de llibertat individual dels ciutadans pot ésser bastit l'edifici de la llibertat col·lectiva de Catalunya.

Moviment perseguit, moviment que s'escampa. Sembla impossible que els autòcrates no hagin constatat aquest fet d'experiència universal. Avui, gràcies a la dictadura, el sentiment catalanista s'ha estès a totes les comarques i a tots els estaments de la nostra terra. Ens cal ara vetllar que aquesta extensió no es tradueixi en una minva de la seva intensitat. Jo no en veig pas un símptoma en l'arraconament de fórmules i de símbols cridaners. No. Jo hi veig una lliçó de la dictadura que hem fet bé d'aprofitar. Va caure un pal, un sabre de fusta, a l'estany, i va fer-s'hi el silenci. No era, doncs, el bramul d'una tempestat aquell soroll: eren cants de granotes. Eren amenaces tartarinesques. Amenaçàvem sense poder pegar. No hi tornem.

La dictadura ens ha ensenyat també una de les greus falles del nostre poble: la manca de coratge cívic. No era allò de cedir davant la força; era cedir abans de la força: abandonar totes les posicions en lloc de defensar-les pam a pam. Potser l'única excepció fou la del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Tothom l'aplaudí, és

cert; també, però, que ningú no l'imità. Convenia que aquesta tara, ja que existeix, fos posada d'una manera innegable de relleu. Així hom ha pensat a cercar-hi remei. La intensificació, la *racionalització*, passant el mot a la moda, de l'excursionisme i de l'acampament, tot l'esforç per a la formació del caràcter de les joventuts catalanes, que és la tasca de Palestra: tot això és el fruit d'aquesta lliçó de la dictadura.

Règim adipós, règim immoral, règim grotesc —el grotesc d'aquelles notes oficioses, qui el superaria?—, règim, però, que va oprimir-nos, règim que va fer les seves víctimes, règim de tortura policíaca, paradís de confidents, delators i xantatgistes, règim d'afers i de monopolis, règim de bandera i de clarí: la dictadura del 13 de setembre ens ha donat moltes lliçons. Si les sabem aprofitar, Catalunya en traurà un gran bé. Si no en sabem, és que ens mereixem una altra dictadura. I la tindrem.

Pròleg de *La lliçó de la Dictadura*

El problema constitucional

La darrera crisi espanyola ha girat tota ella entorn del problema constitucional; la solució de la crisi —o més ben dit el seu ajornament, que això és i no cap altra cosa el Govern Aznar— no ha pogut oblidar aquell problema en la seva declaració ministerial. De la declaració i dels seus comentaris oficiosos, n'ha sortit la fórmula de Corts Ordinàries i ensems Constituents que puguin reformar alguns articles, no tots, de la Constitució de 1876.

Fet i fet, de totes les fórmules possibles, aquesta és l'única plenament absurda perquè és l'única que no té suport de cap ideologia. El problema constitucional és inseparable d'un altre, del problema fonamental de tota societat política: el problema de la sobirania. Qui és el sobirà? Segons la resposta que sigui donada a aquesta pegunta, el problema constitucional es resoldrà d'una manera o d'una altra; mai, però, en la manera que avui el Govern espanyol i els seus adherits propugnen.

Si partim de la base autocràtica, l'Estat patrimoni de l'antic règim, arribem a la Constitució en forma de Carta atorgada. L'autòcrata regula ell mateix les diverses funcions que emanen del poder únic, concentrat a les seves mans. Ell atorga la Carta, ell la modifica, ell l'aboleix. Si en la Carta ha establert un sistema de representació popular i li ha encomanat una funció legislativa, aquesta és sempre dins el marc de la Carta, existeix només en virtut d'ella i no té, naturalment, cap facultat per a modificar-la. Parlar dins aquesta concepció de Corts Constituents seria dir una cosa sense sentit. Les seves funcions en aquest cas no poden ésser més que consultives, com la d'aquella Assemblea de la dictadura de Primo de Rivera.

Per contra, si partim de la concepció democràtica, si entenem que la sobirania està en el poble, arribarem a una conclusió contrària: la Constitució pot ésser modificada tothora pel poble i només per ell. Ningú no té cap poder legítim —podrà tenir el tirànic de la força— per a impedir o per a limitar la revisió constitucional. La cosa és evident.

És evident en l'ordre dels principis. Tanmateix, àdhuc reconeixent-ho, alguns massa temptats per la *política realista* —que ben sovint és la més fantasista de totes— volen cercar solucions menys sistemàtiques, posat que la Constitució espanyola de 1876 no és tampoc la traducció d'aquells principis extrems. Cal mirar-ho de prop.

La Constitució canovina és dins el tipus de les constitucions pacte, filles de la pseudoteoria política, tradicional i absurda, de la cosobirania. Aquesta Constitució a l'inrevés d'altres no assenyala cap procediment especial per a la seva modificació. D'això algú pot deduir-ne que el seu autor aspirava a un anquilosament faraònic

de la política espanyola amb una llei fonamental que havia de romandre intacta pels segles dels segles. Evidentment, però, els seus autors no tenien pas aquesta idea, que hauria estat com una invitació oficial a la revolta, en deixar el camí de la violència com a únic mitjà de reestructuració política. Aquesta idea no pot tenir-la ningú que, a més de ultraconservador, no sigui també ultrabuit de cervell. No era pas el cas de Cánovas.

Si la Constitució de 1876 no assenyala procediment especial de revisió és que pot revisar-se per via legislativa ordinària, seguint el procediment establert per a les lleis. Així, doncs, parlar ara de Corts ensems Ordinàries i Constituents i batejar així les que el Govern diu que vol fer elegir és una mica semblant a allò de fer dringar una moneda damunt el marbre i tornar-la tot seguit a la butxaca; és voler, com diuen els nostres pagesos, *quedar bé amb el porró*. No pas cap avenç democràtic, sinó el restabliment de l'estat de coses anterior a la dictadura. Si materialment possible, ho és moralment, per aquesta via, la modificació constitucional? La modificació en certs detalls, sí; la modificació en l'essència, no. Caldria l'aprovació de les dues cambres i la sanció reial. Hi ha algú que, lleialment, cregui possible que el Senat espanyol faci *harakiri*, votant la seva desaparició, o que el rei promulgui una llei suprimint la monarquia? No. No caldrà pas cercar un Franz Lehar que posi música a aquesta opereta. La política espanyola ha estat pròdiga en sarsueles, vodevils i operetes, però en aquesta altra opereta no cal pas confiar-hi. Els constitucionalistes de darrera hora, que junt amb excol·laboradors de la dictadura formen l'actual Govern, ja s'han apressat a reconèixer que la famosa facultat constituent de les vinents Corts Ordinàries tindrà zones interdites. Volen així donar estat legal a una limitació que, si de fet existia, teòricament, no. I aquest és tot el guany democràtic amb què la desferra del liberalisme espanyol —liberalisme autor de la Llei de jurisdiccions— vol justificar, i àdhuc fer-se aplaudir, la seva intervenció al Govern i la tramoia que el va fer néixer.

No cal, però, enterbolir les coses clares. No cal situar-se dins el camp de la Constitució de 1876 per a cercar un camí a la reestructuració constitucional. Era una Constitució pacte. (Els demòcrates no admeten aquesta mena de constitucions. Passem-hi, però constatant-ho com una solució de fet.) Era un pacte, és a dir, donava drets i obligacions a cada una de les parts. *Era* —pretèrit— però ja no és; perquè fa més de set anys que una de les parts s'ha atribuït tots els drets i ha adjudicat a l'altra totes les obligacions. El pacte, doncs, està trencat, per incompliment d'una de les parts. És passador que aquesta per decantar-se de les responsabilitats que haurien d'exigir-se-li restableixi per la seva sola voluntat el pacte?

L'ordre jurídic no admet els contractes *lleonins*, és a dir on un dels contractants s'ha fet la *part del lleó*. Ja sabem que hi ha gent per a la qual la vida política és més enllà del dret i de la moral. És una teoria que té partidaris. Caldrà dir, però, que ens plauen més aquells que la defensen amb lògica i sinceritat, i arriben per tant a

l'apologia de la dictadura, que no pas aquells autòcrates vergonyants que volen dissimular l'abús de la força sota els parracs d'uns textos legals acomodaticis? Les situacions clares són un guany per a tothom.

La Constitució de 1876 no existeix. Mentre el poble no arribi a donar-se'n una democràticament, estarem sota el règim autocràtic de la Carta atorgada. Aquesta és, sense eufemismes, la realitat constitucional.

La Publicitat, 10-III-1931

La Biblioteca a Santa Creu

No és cap exageració de dir que el vot del ple municipal del dia 13, cedint l'ús de l'antic Hospital de Santa Creu i de la Casa de Convalescència a l'Institut d'Estudis Catalans i a la Biblioteca de Catalunya, marca una fita important en la història espiritual del nostre poble.

Fa nou anys gairebé exactes —era el 31 de març de 1922— que en acomiadarme de la presidència de la Comissió Municipal de Cultura, amb una conferència que venia a ésser com una mena de *pla d'enllaços*, vaig exposar la idea que avui està concretada amb un vot definitiu. L'edifici era ocupat encara per l'Hospital, però ja es preveia la seva evacuació, i ja era propietat del municipi. Calia, doncs, anticiparse a qualsevol iniciativa que no tingués cura de salvar l'edifici i de donar-li un destí noble: no podia pas ésser banal el d'aquella joia arquitectònica que havia estatjat el sofriment i la mort de tantes generacions de conciutadans nostres. Passaren sis anys de regidors governatius; retornàrem a l'Ajuntament —atzar de l'automatisme— molts dels companys que hi érem l'any 1922; l'Hospital acabà el seu trasllat a Sant Pau: arribà el moment de la campanya decisiva. L'emprenguérem en aquestes mateixes planes; Lluís Massot, ponent de Cultura, li donà estat consistorial; ningú no sabrà mai les resistències que ha calgut vèncer, les pensades que ha calgut destorbar, àdhuc les solucions a mitges dels que, tot sentint-se'n favorables, no veien *en gran* —és a dir, en la seva mida justa— el problema. També ara hi havia aquell perill del nostre esquifiment crònic; aquell esperit que feia exclamar: «Almenys que no el facin tan ample!» quan obrien el carrer de Ferran, el que refusava per a l'Ateneu el palau de la marquesa de Moia (avui Comillas) perquè era massa lluny del centre de Barcelona, el que ens ha donat una Laietana insuficient per al trànsit, ara revivia en els que trobaven Santa Creu i la Convalescència massa grans per a Institut i Biblioteca i ens proposaven tota mena de promiscuïtats i desagradables contubernis. La ciutat està creixent sota els nostres ulls, i no ho veuen. Què n'hauríem tret de donar a la Biblioteca un estatge just avui, insuficient demà? Calia resoldre aquest problema d'una manera definitiva: solució la més digna, al capdavall la més econòmica.

Avui el problema de la cultura primària comencem de tenir-lo endegat: no resolt en quantitat, n'està gairebé en qualitat; tenim l'instrument, cal multiplicarlo. El de l'alta cultura, en canvi, gairebé està verge. Tenim i hem tingut homes de ciència que arreu farien bon paper: el problema de l'alta cultura, però, no es resol pas amb un nombre d'autodidactes eminents; exigeix una tradició, una escola; i això és el que ens manca. De Milà i Fontanals, provençalista eminent; de Josep

Balari, que obrí el camí a l'estudi del nostre llatí medieval; del numismàtic Botet i Sisó —per no esmentar d'altres exemples— què en resta? La tasca personal i res més: ningú no va associar-se al seu treball, ningú no va seguir les seves petjades. És l'hora que això s'acabi.

Entorn de l'Institut i de la Biblioteca, sense faramalles ni preocupacions protocol·làries, aniran formant-se els nuclis de treballadors que ens calen. La tasca de l'Institut és de desvetllar-los, la de la Biblioteca, de posar en llurs mans els instruments que els calguin. És inajornable d'aprofitar tot el rendiment dels mestres que ja tenim, donant-los tots els mitjans de formar escola; ho és també de preveure i d'encoratjar l'eclosió d'altres, de les noves promocions que han d'assegurar els llocs ara ja guanyats i de guanyar-ne molts més. Cal dur molta gent a fora, organitzant escoles, missions i beques d'estudi als centres culturals més importants de l'estranger.

La cultura és cara —cara com tots els luxes. Ella és, però, si val la paradoxa, un luxe de primera necessitat per a un poble com Catalunya, que vol reivindicar el seu lloc entre els altres pobles, i per a una ciutat com Barcelona, que frega el milió d'ànimes i aspira al nivell de gran metròpoli. El nostre Ajuntament —amb els vots en contra que calia perquè l'acord fos més significatiu— ho ha entès així en el cas que ara comentem. Sota un govern personal, infeudat en una autoritat forastera, sense discussió pública potser els edificis de Santa Creu haurien estat destruïts o servirien de caserna; per contra, un Ajuntament que, tot i no ésser fill directe del sufragi, recull en part el sentiment popular, consagra aquells edificis, joia de l'art, a estatge d'institucions cabdals de la cultura catalana. La nostra fe democràtica en surt enfortida: sovint és més fàcil de convèncer una multitud que convèncer un home.

El vot del dia 13, perquè és un crèdit il·limitat de confiança, posa una greu responsabilitat damunt l'Institut d'Estudis Catalans. L'any vinent en complirà vint-i-cinc que, sota la iniciativa de Prat de la Riba, era fundat per la Diputació de Barcelona: no pas com una acadèmia decorativa, ni únicament com un centre editorial, sinó com un propulsor i coordinador de la cultura catalana i el seu representant en el món científic internacional. De la primera hora ençà, s'ha esforçat a complir amb aquesta tasca, àdhuc sota els anys tan feixucs per a ell de la primera dictadura; el seu prestigi ha anat creixent; membre de la Unió Acadèmica Internacional i del Comitè Internacional de Ciències Històriques, ha intensificat en aquests darrers anys la seva vida de relació i ha fet conèixer arreu el nom de la nostra terra. L'obra feta és penyora de la que amb més amplitud de mitjans podrà realitzar, i quan l'Institut celebri el seu cinquantenari, la gran Barcelona de 1957, que ara comença a dibuixar-se, constatarà amb orgull que ha fet encara més del que avui esperem.

La Publicitat, 22-III-1931

Discurs a l'acte de constitució del Partit Catalanista Republicà el 23 de març de 1931

[El president de l'acte anuncià que el senyor Carles Capdevila llegiria el missatge que l'il·lustre líder del partit, Lluís Nicolau d'Olwer, enviava des de l'estranger. Heus ací el text íntegre del discurs de Nicolau:]

Ciutadans: Després de set anys i mig ha calgut aprofitar la breu clariana d'un període electoral per exercir el dret de reunió, aquest dret essencial de la vida civil.

Set anys i mig de dictadures, obertes o camuflades, han estat com un hivern llarguíssim de pluges i de neus, quan tota la vida dels camps sembla morta. I no ho és. A les entranyes de la terra, assaonada per aquelles pluges, recoberta pel blanc mantell d'aquelles neus, la llavor germina, les arrels es nodreixen: sota aquelles aparences desolades cova l'escalf vital, que mesos després esclatarà en la joia de les fulles, i de les flors, i de les fruites. *Any de neu, any de Déu* —assegura l'experiència mil·lenària de la nostra pagesia. Com més cru hagi estat l'hivern, més esplendent serà la primavera.

Sota l'hivern del despotisme i de la dictadura, l'opinió liberal de Catalunya s'ha reconcentrat en ella mateixa. D'una manera més clara que mai ha vist les coincidències essencials, les divergències irreductibles. D'aquest doble procés de destriament i de convergència n'ha nascut el Partit Catalanista Republicà que avui es presenta davant vostre.

Ell no ve pas a concedir patents de cap mena, no regateja el nom de republicà a ningú pel fet que no se senti commogut de la nostra vibració patriòtica; ni regateja tampoc el nom de catalanista a ningú pel fet que, en el camp conservador o en el camp revolucionari, rebutgi els principis liberals com una antigalla buida, com una herència d'aquell segle XIX, motejat d'estúpid per un dels corifeus antidemòcrates. En bona hora els uns es diguin i siguin republicans, els altres es diguin i siguin catalanistes. Nosaltres ens diem i som catalanistes republicans.

Perquè som republicans i perquè som catalanistes reivindiquem l'herència espiritual del segle dinovè, d'aquell segle que amb el triomf dels drets de l'home dugué la democràcia, i amb la democràcia dugué tots els moviments d'emancipació col·lectiva —entre ells la renaixença de Catalunya. La nostra renaixença espiritual —com podríem oblidar-ho— vingué a l'hora de la caiguda de l'absolutisme monàrquic; no pas per una simple coincidència de dreta, sinó perquè els seus rectors foren tots ells homes d'idees liberals, perseguits pels servils de Ferran VII, molts hagueren de patir les angúnies de l'emigració i les penalitats del captiveri.

En la zona més ampla del nostre poble han trobat sempre ressò les idees de llibertat. Avui aquestes idees són més fortes que mai, perquè els anhels de llibertat

individual i de llibertat col·lectiva del poble català els sent íntimament compenetrats. El Partit Catalanista Republicà ve a donar una estructura política —per a la lluita ciutadana i per al Govern— a aquest íntim sentiment del nostre poble.

No vull que la meva veu llunyana us destorbi per més temps de sentir els oradors que us poden parlar directament. Ells us exposaran la significació d'aquest acte, ells us glossaran la declaració de principis del Partit Catalanista Republicà, ells us parlaran de l'actuació immediata.

Jo només pregaré a tots aquells que sentin sincerament els ideals de catalanitat, liberalisme, democràcia, república, que vinguin amb nosaltres. Que vinguin segurs dels triomfs, perquè la raó i la justícia sempre s'imposen —segurs del triomf—, disposats, però, per arribar-hi, a la lluita i el sacrifici.

La Publicitat, 24-III-1931

Els principis

N'hi ha que creuen, o almenys ho prediquen, que els partits polítics, en lloc de fer declaracions doctrinals de principis, només han d'indicar el procediment a seguir i donar orientacions pràctiques sobre les solucions als problemes immediats. No som pas d'aquest parer. No comprenem com pugui fer-se una tria entre els diversos procediments, orientacions i solucions que per a cada problema s'ofereixen si no és a la llum d'uns principis, d'una doctrina. És com si diguessin que un home en comptes de tenir principis morals, ha de tenir només solucions pràctiques. Aquest home, davant del problema pràctic de les necessitats econòmiques, per exemple, no faria diferències entre guanyar-se els diners o robar-los. Si no és a la llum dels principis, com preferiria una cosa a l'altra?

Per això el Partit Catalanista Republicà ha començat la seva actuació davant del poble amb una declaració de principis; i quan ha hagut d'adreçar-se a l'opinió amb vista a unes eleccions municipals ha formulat un programa que en unes coses és la traducció pràctica d'aquells principis a casos concrets (per exemple en les qüestions de cultura i de beneficència) i que en altres és llur complement lògic.

En aquella declaració el nostre partit formulava els principis bàsics de la seva ideologia. Hi ha, per tant, allò que li és comú amb els altres partits catalanistes, allò que li és comú amb els altres partits liberals i democràtics, allò que és de sempre i allò que és d'ara, allò que és de tots i allò que és d'ell. Algú, volent censurar aquella declaració —o en el trist deure de fer-ho— i no gosant, per altra banda, contradir cap dels seus punts, es limitava a dir que no hi havia res de nou, que era un programa de quaranta anys enrere. Vet ací una crítica que, àdhuc que fos justa, ens deixaria indiferents. No veiem pas per quina raó calgui mudar tot sovint d'idees i trobar excel·lent avui allò que fa uns mesos era detestable. La modernització, en seguir el pas dels temps, no vol dir pas renegar de les velles conviccions, sinó adjuntar-hi aquelles altres amb què el progrés i l'evolució d'una manera lògica i gairebé natural les han enriquides.

Això és el que representa la declaració del Partit Catalanista Republicà. Com un crític desinteressat ho reconeixia (l'editorialista d'*El Sol* del 21 de març), la nostra declaració de principis constitucionals *és la suma de tot el dret públic modern, l'ampliació que un segle de pràctica del principi del 1791 ha dut a les constitucions de les noves repúbliques europees, filles de la guerra gran*. Ara que si algú entén que no són els partits polítics els que han de formular els principis polítics, esperem que voldrà dir-nos qui ha de fer-ho, en aquests moments que àdhuc la concentració monàrquica conservadora de l'almirall Aznar parla de Corts Constituents.

El Sol acabava el seu comentari trobant que damunt tots els principis proclamats per la nostra declaració «plana majestuós el nou dret constitucional, abans d'ara impossible de formular», aquell que diu:

> Dret de tot home a no ésser menat per l'Estat al sacrifici de la vida, llevat de quan calgui, en defecte de tot recurs pacífic, defensar en guerra legítima i popular l'existència material o la independència moral de la pàtria.

Realment aquest principi era impossible de formular fa quaranta anys... i en fa molt menys: era impossible abans del pacte Briand-Kellog de 1929. El pacte Wilson (el de la Societat de les Nacions, 1919) rarifica els casos de guerra legal, però, en rarificar-los, encara els admet. L'evolució de la consciència jurídica internacional ha estat tan ràpida i decisiva que, deu anys després, el pacte Briand-Kellog veda ja als estats de prendre's la justícia directament, *àdhuc en el cas que es trobin en possessió d'un títol jurídic*. Tots els signataris del pacte han perdut, doncs, la competència per a emprendre legalment una guerra ofensiva. «En dret estricte» —diu l'eminent professor de dret internacional Georges Scelle, en un article publicat el 30 de març— «en dret estricte l'individu podria refusar d'obeir una ordre de guerra il·legal. Avui ja només hi ha de lícit que la legítima defensa, base de l'organització de les milícies suïsses, o els mitjans de policia previstos pel Pacte de la Societat de les Nacions, que d'altra banda no són pas guerres».

Hem volgut reportar aquestes paraules del conegut internacionalista perquè elles venien a ésser un vot d'alta qualitat a favor dels punts de la nostra Declaració que jutgem essencial. Georges Scelle afegeix que els juristes de dret públic s'ocupen, en molts països, a organitzar les accions per les quals els ciutadans podran protestar en justícia contra l'ordre arbitrària que els forçaria a sacrificar, juntament amb llur vida, llur família i el dret; el Partit Catalanista Republicà declara que la constitució de l'Estat ha de garantir el ciutadà contra aquella mesura arbitrària.

Aquest nou principi, però —un dels més revolucionaris, perquè destrueix el prejudici estatista de la sobirania—, és l'evolució lògica, la forma moderna d'un vell principi liberal: és el cas típic del dret de *resistència a l'opressió*, que la Declaració dels drets de l'home i del ciutadà de 1791 considerava *el més sagrat dels deures*. Vet ací la vitalitat dels principis que es basen en la raó i en la dignitat humana: ells s'encarnen sempre en una forma adient a les necessitats de l'hora. Direm que són nous i vells a la vegada, si no sabéssim que res d'immortal no pot envellir.

La Publicitat, 5-IV-1931

Cinc anys de República

Discurs de resposta a l'homenatge tributat pel Partit Catalanista Republicà

Senyores, amics meus:

Comprendreu que en aixecar-me a parlar ara, no puc fer-ho sense una profunda emoció, sobretot després d'aquest bell parlament, tan cordial i tan ple de bona amistat, de Duran Reynals.

Agraïment

Siguin, doncs, les meves primeres paraules de gratitud, d'agraïment, envers l'amic Duran, per les coses que ha dit, per les coses exagerades que ha dit, que jo agraeixo, no pel que tenen de lloança, no pel que tenen d'exageració, sinó perquè aquestes lloances i aquestes exageracions no són més que un testimoni de la seva bona amistat, d'aquesta companyonia que de tant de temps ençà ens ha unit en els treballs de l'esperit i en els treballs per Catalunya.

Agraeixo també a l'amic Duran que en el seu parlament hagi volgut associar en aquest homenatge els companys que amb mi han treballat en el Ministeri d'Economia.

Jo he de dir-vos que abans d'acceptar aquest Ministeri, quan ja havia entrat al Comitè Revolucionari, però abans d'acceptar en ferm l'atribució del Departament d'Economia per al dia que la República triomfés, jo vaig consultar aquests amics i els vaig demanar llur concurs; i solament quan vaig estar segur de llur adhesió a l'obra que anava a realitzar, solament quan vaig estar segur que anirien amb mi allí on calgués, solament aleshores vaig acceptar el Ministeri.

Perquè un Ministeri, encara nascut de la revolució, encara que sigui el Ministeri d'un govern provisional —i potser més encara, si es tracta d'un govern—, no és solament un lloc de lluita, de perill i de possible lluïment; és, sobretot, un lloc de treball, de competència, un lloc on tots els esforços són necessaris i totes les aptituds, indispensables.

I per això em plau en aquest moment també de dir a aquests amics, davant de tots vosaltres, com els agraeixo que en aquella hora de perill, en què, associant llurs noms al meu, es col·locaven en el mateix perill, volguessin estar amb mi i el treball hagi estat per a tots ells mentre que, si algun lluïment hi ha hagut, la màxima part hagi estat per a mi.

És un goig per a mi de retre aquest tribut als companys que m'han acompanyat en les hores de la gestió i que m'havien acompanyat abans en les hores

de la conspiració i del perill, quan l'èxit era incert per a tots. *[Grans aplaudiments.]*

I és clar que, dites aquestes paraules, he de testimoniar també el meu agraïment envers tots vosaltres. A tots vosaltres que avui heu volgut associar-vos a aquest acte, han tramès llurs adhesions i àdhuc a tots els que, no podent venir, a tots aquells que pels camins misteriosos de les ondes atmosfèriques senten aquestes paraules i s'associen a aquesta festa.

A tots ells el meu agraïment.

Els que hi són i els que no hi són

Jo, com ha dit l'amic Duran, veig ací gents que han vingut per tal de retre un homenatge a la nostra gestió ministerial. Dic *la nostra* perquè repeteixo que aquesta gestió no puc pas atribuir-me-la: l'he de compartir amb els companys que han estat al meu costat.

A mi i a tots, això ens compensa prou de les hores passades en el treball, de les hores passades en l'estudi dels problemes econòmics, de les hores passades a cercar solucions a tals problemes, en aquests moments en què tota l'economia mundial sofreix un trontoll i en què l'actitud defensiva de totes les nacions ha posat en greu perill l'economia nostra.

Veig ací també els amics que tota la vida han estat els nostres amics particulars; aquells amics cordials que d'ençà de la nostra jovenesa, alguns, i altres en hores de perill, s'han associat a la nostra vida, s'han associat als nostres dolors i els han fet seus; aquests amics són presents, i per a ells vagi el testimoni també de la meva reconeixença.

Hi ha també, i en gros nombre, aquells altres amics polítics que podríem anomenar *la vella guàrdia d'Acció Catalana*, si no fos que Acció Catalana és encara massa jove per tenir una vella guàrdia. Vull dir aquells lluitadors que des dels primers moments de l'Acció Catalana, de l'any 1922, quan se celebrà la Conferència Nacional Catalana, han estat sempre al nostre costat en les lluites i en les derrotes; i en els triomfs no s'han sentit embriagats.

Són aquells que comparteixen en absolut la ideologia de Democràcia i Llibertat, perquè els altres dos postulats de la nostra agrupació política, República i Catalanisme, sembla que avui ja són patrimoni de tots. *[Molt bé, molt bé.]*

Jo veig també aquí —i ho esmento en darrer terme perquè ja sabeu que és frase vulgar dir que els darrers seran els millors—, veig aquí una nombrosa representació de dames catalanes. En aquest moment en què per la Constitució espanyola i l'Estatut de Catalunya les dones entren plenament en l'exercici de tots els drets de la ciutadania, elles han de portar a la vida pública llur vot, han de dur a les urnes

llur decisió; i per això em complau de veure-les associades en aquest acte, en què els nostres principis són mantinguts, refermats i voltats, pot dir-se, d'una aurèola apoteòsica.

Però jo aquí no veig, i si hi estiguessin no voldria veure'ls, els que en temps de la primera dictadura treballaren contra Catalunya, ni aquells que en temps de la segona dictadora treballaren contra la República. Tots aquests no hi són, perquè aquí no hi tenen res a fer, perquè amb aquests nosaltres no hi podem tenir pactes ni lligams. *[Forts aplaudiments.]*

No poden anar amb nosaltres les gents que eren el seguici d'un dictador grotesc, o els estiracordetes del seu tràgic ajudant. Nosaltres no podem anar mai amb aquells que, d'una manera o altra, treballaren contra Catalunya, i tampoc no podem anar amb els que estigueren al costat d'aquella monarquia, i que el mateix dia que el poble unànimement portava a les urnes el triomf de la idea republicana, encara s'aferraven a aquell vaixell corcat, a aquell vaixell que se n'anava a fons, i que a tots ells també se'ls ha endut. *[Ovació.]*

Partidaris i afins

Però, en canvi, em plau de veure aquí que no hi ha solament gent del Partit Catalanista Republicà, sinó que hi ha, també, gent que no formant-ne part estan identificats amb la seva ideologia.

Perquè, amics, en un partit hi ha dos elements: una ideologia i una disciplina. Un partit pot dir-se que és una disciplina al servei d'una ideologia; i, en parlar d'una disciplina, comprendreu que parlo (no ho podria fer d'altra manera) d'aquella disciplina que en un partit democràtic és l'obra de tots, és el manament imperatiu de tots, és el resultat de la voluntat col·lectiva.

Un partit democràtic no coneix, ni pot conèixer, mai els cabdillatges; no pot ésser mai un partit personalista. Per això pot dir-se clarament que la disciplina d'un partit democràtic consisteix a considerar que ningú no pot estar per sota d'altre. Un partit democràtic és un conjunt d'homes que tenen la mateixa ideologia, s'organitzen lliurement, es donen llur estructura, i lliurement obeeixen l'estructura que ells mateixos s'han donat. En un partit democràtic no caben cabdillatges. Si hi cabessin, si un partit pogués ésser personalista, ah! Aleshores, jo no podria ésser un cabdill. *[Forts aplaudiments.]*

Però, com us deia, al costat i a l'entorn del partit hi ha tots aquells que comparteixen una mateixa ideologia, i que, fora de la disciplina del partit, la defensen com uns franctiradors. Aquests seran sempre els nostres amics, els nostres col·laboradors. Seran sempre aquells amb els quals, amb afecte, ens donarem la mà, i, en l'hora de la lluita, estarem aplegats.

Sovint i recentment, per dur a terme el triomf de la República i amb ell el triomf de les aspiracions catalanes, hem estat en contacte amb partits afins, i hem fet una obra mancomunada amb gents que pensaven com nosaltres, almenys sobre determinats punts, aquells que s'estaven debatent.

És que aquesta concòrdia, aquesta acció mancomunada, no hi ha motiu per a continuar-la fins que s'hagin, almenys, exhaurit totes les possibilitats d'acció comuna?

Amics, jo crec que no. Jo crec que el nostre partit, conservant la seva estructura, enfortint-la cada vegada més, pot sempre anar amb aquells que van pel mateix camí, que van a la mateixa finalitat. *[Bé, molt bé.]*

I això, amics, no solament ens porta a unir-nos per qüestions que podríem anomenar de fons, sinó també per qüestions de tàctica. No cal tenir una ideologia absolutament igual perquè en un moment donat no es pugui formar una aliança, un pacte, una solidaritat, o com vulgueu dir-li, per aconseguir un objectiu immediat mitjançant la mateixa tàctica.

Jo crec que la política del nostre partit ha d'ésser això: una política de braços oberts perquè al costat nostre puguin venir tots aquells que pensen d'una manera semblant i que tinguin una història política neta. *[Perllongats aplaudiments.]*

De la revolució al poder

Algú ha dit que un bell dia Espanya s'havia adormit monàrquica i s'havia despertat republicana. Jo no sé si això és ben cert; però si amb això es vol al·ludir a la rapidesa amb què fou fet el pas d'un règim a l'altre, pot acceptar-se; i també amb més raó podria dir-se que uns homes s'adormiren conspiradors i es despertaren governants i que unes masses s'adormiren revolucionàries i es despertaren governamentals.

En poques hores passàrem d'un costat a l'altre de la barricada i hi passàrem d'una manera incruenta. Aquesta fou precisament la gran glòria del nostre moviment: la d'haver pogut passar d'una manera incruenta. Per què? Perquè tot el poble estava amb nosaltres; perquè no podia haver-hi ningú amb solvència per a posar-se davant nostre.

Jo recordo amb emoció molts moments d'aquella època revolucionària i d'aquells primers mesos en el poder, durant els quals ens semblava cosa impossible que ens trobéssim en el lloc on les circumstàncies ens havien portat.

Però hi ha una cosa que em va fer, amics meus, impressió sobre totes les altres. Més encara que aquella manera com fórem acomiadats a París els tres ministres en prendre el tren, fugint de l'exili per anar a ocupar els nostres llocs en el Govern; més que el primer contacte amb les masses republicanes que a Hendaia ja ens esperaven

amb banderes republicanes i tocant himnes republicans; més encara que aquell viatge triomfal que férem des de la frontera fins a Madrid, on en cada poble el tren havia d'aturar-se i s'hi improvisava un veritable míting, i fins en els pobles en les estacions dels quals el tren no tenia parada, la gent s'asseia sobre les vies per tal d'obligar el tren a aturar-se; més que tot això, la impressió més gran, allò que ens donà la veritable sensació del canvi que s'havia operat i de la responsabilitat que queia al nostre damunt, fou quan, en arribar a Espanya i entrar a l'estació d'Irun, veiérem la Guàrdia Civil que ens presentava les armes.

Nosaltres, i dic nosaltres perquè penso que als altres companys que amb mi venien els devia produir la mateixa sensació, quan veiérem la Guàrdia Civil amb els fusells verticals, nosaltres que tan avesats estàvem a veure-la amb els fusells horitzontals *[rialles]* tinguérem la sensació de com s'havia operat un canvi que era decisiu, no en la nostra història personal, que això no té importància, sinó en la història del nostre poble. *[Ovació.]*

Un canvi decisiu que ens havia portat una responsabilitat feixuga.

Una cosa és conspirar i una altra cosa és governar. Alguns poden pensar-se que és més fàcil, que és més còmode, que és més agradable governar.

No, no. És greu equivocació. És més fàcil, és més còmode conspirar, encara que sigui corrent el risc de la llibertat i de la vida; perquè aleshores, el conspirador que fracassa, fracassa tot sol; si algun perjudici rep, serà en tot cas el seu personal; però el moviment seguirà endavant i altres es posaran en el seu lloc; però la responsabilitat en el Govern... Aquesta sí que és feixuga, aquesta sí que és aterridora! Sobretot quan s'hi ha arribat d'un salt, quan s'hi ha arribat gairebé a la impensada, quan un home es troba enmig d'un caos, sotmès a l'hostilitat implacable d'uns enemics, que pressentiu, però que no sabeu on són.

Aquesta obra constructiva és la que el Govern de la República ha hagut de fer. És l'obra que a mi i als meus companys ens semblà molt més feixuga que aquella altra de la conspiració, quan ens reuníem, d'una manera clandestina, en aquells que per anticipació anomenàvem consells de ministres; i ho dèiem amb ironia, perquè pensàvem: «Sí, sí, consells de ministres... a la presó acabarem tots!». *[Rialles.]*

Resultà que, en efecte, es passà per la presó, es passà per l'exili; però un dia, al volt d'una taula, ens trobàrem reunits els mateixos; i allò ja era un veritable Consell de Ministres. Però ah!, els consells de ministres que començaren el dia següent de la proclamació de la República foren consells molt més feixucs, d'una responsabilitat i d'una emoció molt més greu que aquells altres consells de ministres, cadascun dels quals pensàvem que seria el darrer.

Ens trobem amb aquesta situació que, amb la Revolució, hem passat des de la conspiració al Govern d'una manera sobtada, improvisada, impensada. Per això tot prenia de moment una forma un xic caòtica, un xic provisional, un xic incerta a Barcelona i a Madrid. Encara més a Barcelona.

He de dir-vos, perquè m'agrada d'ésser sincer i lleial, que no hi ha manera que un Govern que acaba d'assaltar el poder revolucionàriament pugui tenir a les seves mans tots els ressorts que posseeix un poder tramès de manera normal.

Però això vol dir que els homes que es troben en aquestes circumstàncies cal que facin un treball molt més fort, han d'ésser molt més exigents també en el rendiment, en la capacitat, etc., molt més que en circumstàncies normals.

Si no es fa així, si no es té això present, l'obra que es porta entre mans corre el risc de no fructificar o, almenys, de no fructificar amb la fermesa que tots desitgem, i es corre, també, el risc de decebre aquelles mateixes masses que han fet la revolució.

Amb la instauració de la República, amb la formulació de l'Estatut de Catalunya, amb la votació de la Constitució, no s'ha pas acabat l'obra que cal fer, l'obra que ens situa dintre del règim.

Aquesta obra és la tasca complementària que cal realitzar, tasca en part legislativa i en part d'estructuració, per a la qual jo no voldria que el nostre partit es trobés sol, sinó que preferiria que donés el seu ajut, i el rebés de tots aquells que tenen una ideologia semblant, de tots aquells que persegueixen unes finalitats anàlogues.

El revisionisme

Cada problema resolt suscita un feix de nous problemes, però també hi ha coses que cal donar-les per definitives, i, si em permeteu la paradoxa, cal proclamar-les definitives, almenys, interinament.

No hi ha res definitiu en la vida dels homes; menys encara en la vida dels pobles. No hi ha res definitiu. Tot és subjecte a canvis i a revisions. Voldríem que les coses que ens són cares no fossin sotmeses a evolució; però aquestes transformacions constitueixen l'essència de la pròpia vida.

Tanmateix hi ha casos en els quals, de moment, cal donar per definitives les coses; cal que aquells carreus sobre els quals ha de bastir-se tot l'edifici siguin acceptats com a cosa acabada.

És per això que el nostre partit no pot sentir-se revisionista. Ni revisionista de la Constitució, ni revisionista de l'Estatut. Les dues coses hauran d'ésser revisades, naturalment, i, com us dic, no hi ha res definitiu; però ara, que acabem de fer-les, no és el moment de revisar-les. *[Grans aplaudiments.]*

I en dir això, i com a complement d'això, he d'afegir que estic segur que no hi ha ací, ni en tot Catalunya, ni en tot Espanya, qui estigui d'acord amb tots i cada un dels articles de la Constitució ni amb tots i cada un dels articles de l'Estatut.

Evidentment, no hi ha qui estigui conforme en absolut. I dic evidentment, perquè vivim en un règim democràtic, i l'única manera que hi hagi un punt d'a-

cord en una llei o en una norma de Govern és que s'estableixi una dictadura, car aleshores l'opinió no pot manifestar-se, i l'acord del dictador és absolut. *[Ovació.]*

Però en una democràcia, no. En una democràcia, com es fan les lleis? Es fan per imposició d'uns homes sobre els altres? No! Es fan amb una discussió, amb una transacció. Són la resultància de la voluntat de tots: no hi ha ningú que pugui estar conforme amb cada cosa, però tots han d'estar conformes amb el conjunt. *[Aplaudiments.]*

En la Constitució espanyola, per exemple, podem estar conformes amb els articles que regulen el que són facultats del poder central de la República o el que són facultats del poder regional? Nosaltres que hem propugnat constantment per una concepció política diferent, més ampla àdhuc que el federalisme, podem estar conformes amb aquesta estructura d'una República unitària amb regions autònomes? No!

Nosaltres no podem estar conformes, tampoc, amb articles que semblen dominats d'un esperit antiliberal. Evidentment, no. Però... hem de voler revisar tot això, ara, nosaltres?

Que no voldran revisar els altres també? El que volem nosaltres revisar per considerar-ho massa escàs, no voldran els altres revisar-ho per creure-ho massa pròdig?

I doncs, què? Hem de passar-nos la vida fent una Constitució? Perquè si quan la tenim feta volem revisar-la, una altra gent que no estarà conforme amb la nostra revisió voldrà tornar-la, després, a revisar... I així ens passarem l'existència, fent constitucions i revisant-les després, és a dir, no fent res. *[Aplaudiments.]*

I el que dic de la Constitució ho dic de l'espanyola i de la catalana, o sigui de l'Estatut.

Evidentment, l'Estatut és una transacció entre la voluntat dels diversos sectors de Catalunya. Uns creuran que, potser, s'ha aconseguit massa, d'altres pensaran que s'ha obtingut poc. Evident; però hem arribat a un terreny de concòrdia que, de moment, ens pot servir per a considerar-nos d'acord; i, tant els que troben que és poc com els que creuen que és molt, veuran que, quan hi ha una sèrie de coses que han de passar del paper a la realitat, el primer que cal és fer tot allò que estigui a l'abast de les nostres possibilitats. Ja parlarem després de revisió, d'ampliació, d'anar més enllà. *[Bé, molt bé.]*

Personalment —i això m'interessa fer-ho constar per tal com respon a un dels principis que he defensat d'una manera més intensa—, personalment, per exemple, en l'Estatut a mi em sobra el president.

Jo sempre he estat partidari d'una Constitució sistema suís, en què el Govern és un Consell, i, damunt d'ell, no hi ha ningú. Però, vol dir això que jo m'hagi, ara, d'entestar a demanar una revisió perquè en l'Estatut manqui aquest punt de vista d'acord amb les meves opinions? No! L'Estatut posa una presidència, i ella cal

que mereixi els nostres respectes, per allò que representa, qualssevol que siguin les nostres opinions.

Això no vol dir, però, que si algú vol apropiar-se del president ens ho mirem impassibles. No. Aleshores ho combatrem. No el president, sinó els que vulguin treure'l del lloc que per la Constitució o per l'Estatut li pertany.

Obra comuna

Cal fer una altra sèrie de coses, entre elles una quantitat de lleis que han de donar vida a cada una de les institucions de la Constitució i de l'Estatut.

Cal, sobretot, portar a la pràctica tot això i donar-li una realització. Aquesta realització de les lleis fonamentals, les lleis que podríem anomenar orgàniques, igual com la dels principis constitucionals, han d'ésser una obra transaccional, una obra de col·laboració, no han d'ésser pas l'obra d'un partit.

L'obra dels partits pot exercir-se sobre les lleis secundàries, aquelles que poden variar fàcilment amb un canvi de Govern; però una sèrie de lleis que, almenys durant un cert temps, han d'ésser admeses per tots, cal que siguin estructurades, discutides, votades per tots.

Jo voldria en aquests moments sortir al pas d'algunes objeccions que s'han fet, perquè les han fetes gents íntimament amigues meves, joves amb els quals he lluitat en moments difícils: l'objecció de sostenir que nosaltres hem de preocupar-nos exclusivament de l'Estatut de Catalunya i de l'organització de Catalunya.

Jo crec, amics, que això enclou un profund error. No podem pas desinteressar-nos de l'obra legislativa i de l'obra governativa de la República.

El mateix Estatut —i qualsevol Estatut, encara que sigui més ampli— atribueix al poder central unes determinades funcions. Seran moltes o poques, una de sola que sigui; aquesta sola funció convé intervenir-la, perquè si no, dintre de l'Estat federal, o com vulgueu anomenar-lo, seríem nosaltres com a ciutadans de segona categoria, ciutadans que deixarien que una part de llurs drets no fossin regulats per ells mateixos; i això, ni per interès propi, ni per dignitat no podem consentir-ho.

Altrament, no sols hi ha això, no sols hi ha les facultats que precisament —i no com a cosa especial de la Constitució espanyola, sinó peculiar de totes les constitucions federals— es reserven al poder central; hi ha el reconeixement i la garantia dels drets de l'home, dels drets del ciutadà lliure. Si l'individu no és lliure, com podria ésser-ho el poble? Sense aquests drets, ja ho sabeu, tampoc hi hauria drets per a Catalunya ni per a ningú, car els drets dels pobles solament poden basar-se en aquests drets individuals, tota vegada que el poble no és més que una suma d'individus.

Per això nosaltres creiem que no podem defensar Catalunya sense garantir els drets de tots els ciutadans. Aquesta garantia avui està en la Constitució general d'Espanya. Potser més endavant estarà en alguna altra Constitució més ampla, superestatal. Sigui on sigui, nosaltres hem d'intervenir-hi.

Però fora d'això, que ja és tan greu, per tal com afecta el sagrat de la consciència, fora d'això hi ha una sèrie de qüestions d'ordre material; i en dir d'ordre material no vull dir que siguin negligibles; hi ha una sèrie de qüestions d'ordre econòmic que ens lliguen, que ens estructuren dintre l'Estat espanyol, que potser un dia ens estructuraran en una unió més ampla.

En tots aquests problemes, que Catalunya no pot resoldre isoladament, perquè no pot desenrotllar la seva economia dintre les fronteres, si unes lleis econòmiques han d'ésser regulades més enllà de les fronteres de Catalunya, en qualsevol lloc on aquestes lleis econòmiques es regulin, cal que els catalans les intervinguin, perquè hi són afectats.

És a dir, que tota la tasca que hem de fer Catalunya endins, tota aquesta tasca que cada dia veiem més gran, més densa, tota aquesta tasca és una tasca que no pot anar sola. És aquesta una norma d'actuació que no podem pas oblidar.

La intervenció que la Constitució ens porta a fer en la política general d'Espanya no pot ésser una cosa esporàdica. Hem de treballar dintre de Catalunya cada vegada amb més braó, però també hem de treballar fora de Catalunya i hem de treballar per garantir els drets, la llibertat i la riquesa del nostre poble.

No obstant això, cal que no oblidem una cosa essencial: i és que la riquesa del nostre poble ve lligada a la riquesa dels altres pobles d'Espanya. Això és un fet certíssim. Encara que hi hagi algú que tingui interès a amagar-ho (els que això volen ocultar són homes que tenen de la República una concepció catastròfica) és un fet innegable que una part de la indústria catalana avui treballa d'una manera pròspera perquè el mercat s'ha eixamplat, perquè el pagès d'Andalusia i el de Castella cobraven uns jornals de fam, quan els cobraven, i avui cobren uns jornals que els permeten de comprar; i aquests ens compren a nosaltres: són els nostres clients.

Per això he defensat sempre que la intel·ligència que hagi d'establir Catalunya, per interès propi d'ella, amb sectors polítics o socials d'Espanya, ha d'ésser amb els elements d'esquerra, amb la massa popular, perquè són aquests els nostres clients.

Això, mirat des d'un punt de vista econòmic, purament econòmic i material, sense entrar en l'altre punt de vista generosament humà, que ens imposa l'obligació d'estar sempre al costat dels oprimits. *[Aplaudiments.]*

Per això, obres que ens semblen absolutament alienes com la reforma agrària d'Andalusia, són coses que ens afecten d'una manera fonamental. El dia que el pagès andalús sigui ric, tindrem en ell un bon client. Ultra això, el dia que aquests homes del sud-est espanyol puguin guanyar-se la vida a llur terra, no vindran, com

ara vénen, a envair-nos la nostra. Avui tenim estols que s'estableixen a Catalunya —que, dit sigui de passada, no ens fan, de moment, un gran servei—, *[rialles]* però... Per què vénen? Perquè no poden viure a llur terra. El dia que puguin viure-hi, deixaran de crear-nos un problema demogràfic i sovint un problema d'ordre públic.

Aquest exemple, agafat a l'atzar, ens indica com l'interès de Catalunya —i parlo de l'interès purament material perquè és el més tangible, però ja sabeu que nosaltres, com a demòcrates que som, també ens preocupem dels alts interessos humans— radica en les coses no solament nostres sinó en les que traspassen també més enllà de les fronteres de Catalunya; i això no pas per curiositat, sinó perquè, com hem vist, allò que passa allí repercuteix en la riquesa del nostre país, en l'ordre públic i fins i tot en la nostra demografia.

Virtut de la democràcia

Tenim també una gran tasca a fer, no ja en els sectors afins de dintre de Catalunya, sinó en els de fora de Catalunya. Avui, la República, en el seu aspecte, podríem dir-ne, negatiu, en el seu aspecte antimonàrquic, és un fet completament adquirit. Els que es feien més il·lusions ja poden haver-les perdudes. El que és avui, la monarquia dels Borbó no tornarà a Espanya. Però no és aquest aspecte negatiu l'únic que la República registra. Per a ésser una veritable República ha de tenir un contingut de llibertat i de democràcia. No n'hi ha prou de suprimir el rei perquè es transformi una monarquia en una República, no.

La República és la darrera concreció d'un règim democràtic. Si solament fem que treure la corona, pot continuar en el país un règim que no sigui democràtic; i és precisament en la implantació a Espanya d'un règim que sigui democràtic que tots nosaltres tenim la nostra garantia.

Jo no sé si avui Catalunya té dintre d'Espanya més amics o menys que abans. El que sé és que avui els amics de Catalunya tenen dintre d'Espanya una força que abans no tenien i és perquè avui governen els destins d'Espanya homes que tenen el sentiment democràtic i liberal; i per això aquests homes s'han posat al nostre costat. És més: jo no demano que ens estimin; demano, simplement, que ens respectin. I solament ens respectaran aquells homes que tinguin una consciència liberal, els que tinguin unes fermes conviccions democràtiques, homes que encara que els dolgui que els catalans no vulguem ésser assimilats, no vulguem ésser com ells, reconeguin que tenim el dret a no ésser-ne, que tenim el dret a no voler-ho. *[Llargs aplaudiments.]*

D'homes d'aquests, n'hi ha. Seríem injustos si no ho reconeguéssim. N'hi ha. Hi ha aquell home eminent que avui, pel lloc que ocupa, està ja fora de tota discussió i solament resta retre-li homenatge per la seva actuació com a revoluciona-

ri i com a primer president del Govern provisional. *[Gran ovació, que dura llarga estona i que els presents tributen a peu dret.]*

Aquest home eminent que en el primer moment es posà al costat nostre i fou un dels nostres valedors, tingué un gest que fóra poc elogiat si el qualifiquéssim de brillant. Fou un gest generós, car per posar-se al costat nostre i defensar-nos es jugà un esdevenidor que era ja immediat i que estigué trontollant per causa d'aquella defensa memorable.

I no solament hi ha aquest home, sinó que hi ha també —per no esmentar-ne més que dos— el seu successor immediat, l'home que presideix avui el Govern d'Espanya, Manuel Azaña, aquest home que heu sentit aquí, després d'ésser president del Govern de la República, parlant-nos de la mateixa manera, i amb les mateixes paraules que quan era revolucionari. *[Ovació.]*

Jo me'n recordo —us en recordareu també vosaltres— que en certs moments de la nostra campanya, quan s'havia constituït el Govern Berenguer, els enemics de la dreta ens deien: «Ah, sí, és clar! Els revolucionaris ho prometen tot. Com que no pensen donar res, el prometre no fa pobre.» En canvi, ara, ja ho veieu: el Govern constituït ens prometé que posaran a discussió el dictamen de la Comissió extraparlamentària —aquell projecte que els mateixos parlamentaris del diari i del partit que així parlava havien refusat.

Doncs, bé: aquells homes del Comitè Revolucionari que quan veien el poder lluny feien aquests oferiments a Catalunya, avui que ocupen el poder els mantenen. Han estat, per tant, fidels a llur paraula i nosaltres podem posar confiança en la seva actitud i esperar que en totes les capes socials i polítiques d'Espanya infondran aquests principis democràtics que a ells els han fet ésser fidels a la paraula donada. *[Grans aplaudiments.]*

És clar que Espanya endins hi ha encara molta gent que segueix amb l'antiga predisposició en contra de Catalunya.

No vull negar-ho, perquè és veritat; però, al costat d'això, vull dir-vos que aquells homes, aferrats als prejudicis anticatalans, segueixen essent homes d'una mentalitat monàrquica; i si ara es diuen republicans, no és perquè sentin l'ideal republicà, sinó perquè tingueren un enuig personal amb el monarca o amb tal o tal personatge de la Casa Reial. Aquests homes, però, avui que no hi ha rei, bo i no desitjant que n'hi hagi, continuen, com us he dit, tenint una mentalitat monàrquica, car són persones que no han arribat a llurs actuals idees republicanes a través d'una sedimentació d'idea democràtica.

La democràcia no és més que un reconeixement de la sobirania del poble, i no serà demòcrata aquell que suprimeixi la sobirania reial, però la substitueixi per una sobirania de l'Estat. No. L'Estat és sobirà en tant que els ciutadans deleguen en ell llur sobirania, però no encarna una sobirania de dret diví, com la que s'atribuïen els monarques de l'antic règim. *[Aplaudiments.]*

Per això, perquè som fonamentalment liberals i demòcrates, combatérem la dictadura de Primo de Rivera, i combatérem, també, després, la dictadura que seguí la primera, i combatérem aquell feixisme de la Unió Patriòtica: no perquè fos una dictadura monàrquica ni primoriverista ni un feixisme espanyol. Ho combatérem perquè era una dictadura i un feixisme; i de la mateixa manera hauríem de combatre, si el cas es presentés, una dictadura, encara que s'anomenés republicana, i hauríem de combatre un feixisme, encara que s'anomenés catalanista. *[Gran ovació.]*

L'Estatut i el problema català

Jo no sé si les meves paraules arribaran als nostres amics d'Espanya endins. Per si hi arribessin, jo voldria dir-los una simple cosa: jo voldria dir-los que ara que ens trobem amb la discussió immediata de l'Estatut de Catalunya, vegin llur responsabilitat. Si accepten globalment aquest Estatut que Catalunya votà en un plebiscit, Catalunya se sentirà lligada: s'haurà respectat la seva voluntat, i el problema català deixarà d'ésser aquest pesombre que durant tants anys ha planat damunt la vida de l'Estat espanyol.

Catalunya féu un plebiscit. I, mentre per un altre plebiscit no modifiqui la manifestació de la seva voluntat, cal entendre que aquell és el seu desig.

Però si l'Estatut ens vingués retallat, aleshores la voluntat de Catalunya no hauria estat respectada, i, per tant, Catalunya no se sentiria lligada per un pacte. Això em sembla evident. *[Aplaudiments.]*

Aleshores el problema no estaria resolt. No vull dir que el conflicte esclatés, perquè no vull fer cap amenaça que no es pugui complir... *[Grans aplaudiments.]* No vull dir que el conflicte esclatés ni això no és cap amenaça; però, evidentment, si al poble català no se li ha donat la satisfacció de respectar la seva voluntat, el poble català posarà en marxa el que, de moment, pugui posar, aplicant totes aquelles facultats que li hagin estat reconegudes, però no renunciarà a posar, més endavant, damunt la taula, la complexitat del seu problema. *[Ovació.]*

I als amics espanyols que pensen que l'aprovació de l'Estatut —i sobretot si aquest Estatut donés unes facultats més amples al nostre poder— és un camí obert al separatisme, jo els diré que s'equivoquen absolutament. Separatistes, segurament, n'hi haurà sempre a Catalunya; però són uns separatistes ideològics que no poden inspirar por a ningú, de la mateixa manera que uns republicans ideològics, teòrics, que defensessin el dret del poble a constituir-se en República, uns republicans que teoritzessin simplement sobre la República, mai no haurien fet caure la monarquia.

La monarquia ha caigut per l'empenta de tot el poble, que hi veia un obstacle. De la mateixa manera, els separatistes que hi pugui haver a Catalunya no consti-

tuiran mai un perill per a la Federació espanyola o l'Estat central o com vulgui dir-se-li. No seran mai un perill si no hi ha cap obstacle que sigui un destorb per a la llibertat de Catalunya. No són simplement les idees teòriques les que mouen els pobles; cal, per moure'ls, un estat d'insatisfacció, de malcontentament, de desengany. Cal que la massa es trobi enfront d'un obstacle que li barri el pas.

Per això jo estic segur que tota la gent clarivident que hi ha a Espanya comparteix aquestes mateixes idees. Donar la màxima llibertat a Catalunya és afermar, cada vegada més, la col·laboració de Catalunya amb les altres terres d'Espanya.

Avui, amics, es troba Catalunya en un moment decisiu de la nostra història. Catalunya ha arribat a un lloc que els més optimistes no esperaven fa uns quants anys.

Això no vol dir que tots estiguem satisfets de l'estat en què Catalunya es troba avui; però, evidentment, Catalunya ha donat un pas de gegant en els darrers mesos.

Les circumstàncies, que imposen als catalans una responsabilitat molt gran, imposen als partits polítics una responsabilitat més gran encara. Els partits polítics estructuren la vida ciutadana, i són ells els qui, en definitiva, marquen orientacions que les masses populars segueixen.

En aquest tombant de la història de Catalunya, jo crec que el Partit Catalanista Republicà s'adona de tota la transcendència del moment.

Avui, com deia molt bé Amadeu Hurtado en la carta que ha estat llegida, per primera vegada a Catalunya les masses populars s'han incorporat al moviment català. Això és el que ha determinat aquest tombant decisiu de la nostra història.

Els enemics de Catalunya havien jugat sempre amb una arma fàcil, que si els la tornéssim, els donaria novament la victòria: l'arma d'oposar a les aspiracions nacionals de Catalunya les aspiracions dels estaments obrers. El dia que els obrers de Catalunya estiguessin altra vegada enfront, contra les aspiracions nacionals de Catalunya, ah!, aquest dia la llibertat de Catalunya, l'autonomia de Catalunya, seria absolutament precària.

És interès de tots, doncs, que aquest fet no pugui produir-se. És interès de tots, doncs, que el Govern de Catalunya no passi a mans dels estaments de dreta, que, a part del seu color polític, tenen un caire social marcadíssim.

Hora d'esquerres

S'ha dit, com una frase corrent, que aquesta és l'hora de les esquerres. Jo crec que l'hora de les esquerres ha d'entendre's així: és l'hora que no hi hagi possibilitat de dividir els ciutadans en classes socials, en castes. L'hora de les esquerres vol dir que totes les aspiracions que abans quedaven reduïdes a una classe social, han d'ésser incorporades a la ideologia dels partits polítics que vulguin governar. L'hora de

les esquerres vol dir, doncs, que hi ha d'haver una solidaritat d'interessos que faci que en honor de l'interès comú els interessos de les classes i dels estaments socials es fonguin; i que els homes que es troben no interessats directament, almenys per l'interès suprem de la causa de Catalunya, acceptin també en el seu credo, amb llurs aspiracions polítiques, aquestes justes reivindicacions del poble, aquesta justícia social a què tot el món aspira. *[Fortíssima ovació i crits de «Visca la República», «Visca Catalunya» i «Visca Nicolau d'Olwer».]*

La Publicitat, 12-I-1932

Discurs en un míting d'Acció Catalana Republicana

Amics: En aquests moments, en cloure aquest acte que ha estat el resum dels que ahir i avui el Partit Catalanista Republicà ha organitzat arreu de la nostra terra, permeteu que les meves primeres paraules siguin per als companys que s'han escampat per les poblacions de Catalunya, i per als que d'ací estant n'han dut l'organització.

Hem tingut la sort que uns actes que de temps preparava el partit hagin coincidit amb la gran manifestació que avui ha fet el poble de Catalunya. Així, la nostra propaganda l'ha convertit en col·laboració a l'abrandament de Catalunya en pro de l'Estatut.

Aquest acte col·lectiu demanant el reconeixement de l'Estatut ha vingut a la seva hora, era indispensable.

Fa mesos que el nostre poble se sentia impacient per les dilacions en l'aprovació del nostre Estatut. Jo us dic que si en alguns moments vaig participar d'aquesta frisança, ara no em dol la dilació, puix que l'èxit d'avui és un nou plebiscit a favor de l'Estatut. Ningú no podrà dir, així, que aquella primera ratificació fos un acte irreflexiu, fruit de l'entusiasme. Avui el nostre poble ha confirmat d'una manera conscient quina és la seva voluntat.

Pels diputats, que com a catalans estem obligats a defensar l'Estatut al Parlament, ens calia aquest acte d'avui, gràcies al qual podrem parlar en nom de tot el poble.

L'Estatut de Catalunya, tots sabem el que és, i tots vàrem votar-lo amb entusiasme el mes d'agost. Tots sabem com no és de molt la concreció de les aspiracions del PCR. És només un primer pas vers l'aspiració del nostre partit. Però, amb tot, vosaltres sabeu també que el PCR fou el que amb més de braó féu la campanya a favor de l'Estatut.

El PCR és un partit liberal i democràtic que no té res de feixista. Per tant, sap que mai no s'ha de confondre el partit amb el poble. Abans que les nostres aspiracions són les aspiracions i la voluntat col·lectives; per això, amb tot i que l'Estatut no satisfà la integritat del nostre ideari, ens hem posat al seu servei. *[Ovació.]*

Recordem amb quina unanimitat fou votat l'Estatut. Fou votat no solament pels catalans, sinó àdhuc pels naturals d'altres terres que viuen a Catalunya. I aquells ciutadans que per fer poc temps d'estar entre nosaltres no tenen vot, recordareu que també van votar l'Estatut, signant els plecs que es disposaren perquè hi constés llur adhesió. Per tant, és una obra col·lectiva, és una aspiració de tots, i com a tal, ha de passar endavant.

L'Estatut, en compliment d'una de les clàusules del Pacte de Sant Sebastià, ha hagut d'anar al Parlament; però el poble de Catalunya, que confiava que les Corts Constituents respectarien la voluntat expressada en el plebiscit del 2 d'agost, s'ha sentit defraudat pel dictamen de la Comissió, i per això ha tingut lloc la manifestació del carrer.

En la part de les atribucions que Catalunya demana, la Comissió ha fet una retallada amb la qual el nostre poble no pot passar.

El Partit Catalanista Republicà, que mai no ha fet demagògia, que mai no ha promès el que no pot donar, i que per aquesta causa ha tingut algunes derrotes que són la seva glòria, ha de dir que aquelles modificacions introduïdes a l'Estatut pel text constitucional s'han d'acceptar, si no com a solució definitiva, almenys com a transacció. Perquè diu l'article 6 de l'Estatut: «El poble exercirà el seu poder per mitjà dels organismes polítics de la Generalitat, d'acord amb aquest Estatut i amb la Constitució de la República espanyola».

En votar l'Estatut el poble de Catalunya va acceptar les modificacions constitucionals. Però, salvant aquestes modificacions, en tot allò altre que la Constitució consent que siguin atribucions de les regions autònomes, no podem acceptar cap rebaixa. *[Molt bé.]*

El dictamen de la Comissió suprimeix coses essencials com en el capítol de l'ensenyament. Permet que la Generalitat creï els organismes de Cultura, però l'Estat seguirà mantenint els seus. No és això. Catalunya vol que l'educació, en el que és funció de l'Estat, passi a la Generalitat. *[Molt bé.]*

Sobre això la representació parlamentària haurà de mantenir-se intransigent.

Tot allò que Catalunya pot tenir nosaltres sostenim que no hi ha cap Cambra que ens ho pugui negar.

A part d'això hi ha un altre capítol. El dels mitjans de realitzar les funcions que ens seran delegades; l'aspiració dels catalans seria que tot el que es recapta a Catalunya ací quedés, i servís per dotar els nostres serveis estatals. Aquesta solució, que en el fons és una solució separatista, no és la de l'Estatut, puix que aquest estructura Catalunya dintre de la República espanyola. Si Catalunya ha de seguir formant part de l'espanyola, doncs, farem un regateig; però no oblidem que sempre que s'associen un ric i un pobre el ric pagarà més que el pobre.

A més, tinc el convenciment que l'Estatut sortirà aprovat en la forma que vol Catalunya.

Tinc aquesta convicció perquè crec en la bona fe dels homes que en els moments de la revolució van donar llur paraula favorable a Catalunya. Jo sé que la proclamació de la República no vol ésser un simple destronament. Els homes que han portat la República saben que d'una República a una monarquia no hi ha aquesta diferència, sinó un capgirament del concepte de sobirania.

La República no seria res si no fos una veritable democràcia. La supressió del

rei vol dir la instauració de la veritable sobirania popular. Si la sobirania és el poble no hi ha ningú que pugui governar contra el poble. I votar contra l'Estatut equivaldria a votar contra el poble. *[Molt bé.]*

Com us he dit, jo crec que l'Estatut serà aprovat. Aleshores vindrà el moment de més responsabilitat: el moment de posar-lo en marxa. Per a nosaltres, l'Estatut és un instrument de treball; el mitjà d'estructurar Catalunya, d'instaurar el Govern propi. Quan això arribi caldrà que els homes del PCR s'avinguin a una mena de solidaritat com la constituïda ara.

La Constitució i les lleis orgàniques que haurà de donar-se Catalunya és una obra en la qual tots els catalans cal que participin. Aquests fonaments de la vida política de Catalunya hauran d'ésser obra de tots, com ho han estat en la República. Obra de tots en general, que vol dir obra de ningú en particular. Aquest és l'únic camí perquè la Constitució catalana tingui la solidesa imprescindible a la seva eficàcia, puix que aquestes obres bàsiques no es poden remoure a cada moment perquè, altrament, la vida pública estaria abandonada a la intempèrie.

Un cop implantat l'Estatut, el PCR no deixarà allò que és el seu ideari. L'aspiració d'un partit és d'anar convertint el poble a les seves idees. L'aspiració de tot el poble de Catalunya, identificada avui amb l'Estatut, resta, per tant, mes ençà de l'autonomia; el PCR voldria convertir-lo a la seva pròpia aspiració, més enllà del federalisme. *[Molt bé.]*

Nosaltres, acceptada la possibilitat d'una entesa amb els altres pobles hispànics, seguim fidels a les aspiracions proclamades en l'ideari del Partit: creiem que corresponen al Govern central totes aquelles atribucions que en una organització millor del món podrien ésser transferides al súper-Estat.

És hora de separar-nos, i en aquest moment he de confirmar davant vostre el meu optimisme.

Recordeu que fa pocs anys, al Palau de la Generalitat, el rei va reunir tots els batlles de RO de Catalunya. Davant ells es féu una joia de repetir que era el nét de Felip V, i que aquest havia obrat bé en el fet a Catalunya, i que ell estava disposat a imitar-lo.

Què en resta, d'aquestes paraules i de qui va dir-les? De la seva dinastia, què hi ha? Res. Tot ha passat a la Història. Ens impedia d'exhibir la nostra bandera. Era un crim, i calia anar a la presó. I això, en nom d'una altra bandera. Avui la nostra bandera voleia al vent, i l'altra és un parrac amb què es cobreixen unes colles derrotistes, pertorbadores de la República.

Els obstacles tradicionals de Catalunya han desaparegut.

Crec que avui no hi hauria obstacles d'aquesta mena, però també desapareixerien, si n'hi hagués.

Amb aquestes paraules d'optimisme permeteu que clogui l'acte.

Visca Catalunya!

[Gran ovació que dura llarga estona. Se senten diversos visques a Catalunya, a l'Estatut i al PCR.]

La Publicitat, 26-IV-1932

Discurs a les Corts Constituents en defensa de l'Estatut de Catalunya el 19 de maig del 1932

[El señor Nicolau d'Olwer:]

Señores diputados, voy a intervenir en este debate por un deber de conciencia. No intervengo en él en nombre de mi partido político, porque la minoría catalana, en todo lo que se refiere al Estatuto de Cataluña, forma un todo compacto y, por lo tanto, los diputados del partido catalanista republicano nos sentimos perfectamente interpretados por las palabras que, al iniciarse esta discusión, pronunció nuestro amigo el señor Companys. No hablo, pues, en nombre de una fracción de la minoría catalana. Hablo en nombre propio y creyendo representar toda la minoría catalana, pero sobre todo, queriendo representar a aquellos hombres que desde el primer momento, mejor dicho, desde antes del primer momento, en tiempos de la dictadura, nos pusimos al servicio de la República, interpretando como dos cosas absolutamente consustanciales la república, que representaba la libertad y la dignidad de los ciudadanos, y la libertad de Cataluña, por la cual habíamos trabajado siempre.

Señores diputados, en tiempos de la dictadura se exacerbó la persecución contra Cataluña, debido a la incomprensión monárquica, y, en aquellos momentos, una parte de la opinión catalana se iba derecha a una solución antiespañola, a una solución separatista. Había otros, quizá de convicciones catalanistas menos profundas que ésos, pero con un pesimismo sobre España quizá mayor, que no se inclinaban tampoco hacia la República, porque creían que con la monarquía o con la república el trato para Cataluña sería el mismo. Es decir, unos creían que ni con república ni con monarquía era posible la solución del pleito catalán dentro de España; otros creían que la solución, acaso posible, lo era igualmente bajo la monarquía que bajo la república; en cambio, una gran masa del pueblo catalán creyó que la solución de nuestro pleito era perfectamente posible dentro de España; pero que esta solución era, y la experiencia lo demostraba, absolutamente imposible dentro de la monarquía. Y fue entonces, bajo la dictadura, cuando nació en Cataluña este poderosísimo movimiento que unía de manera consustancial las dos aspiraciones: Cataluña y república, y, al trabajar por una, trabajábamos por la otra.

Yo, señores diputados, estoy convencido, tengo una fe absoluta, en que la república puede solucionar el problema catalán y tengo una fe absoluta también en estas Cortes Constituyentes de la república. Tengo, señores, esta fe, porque este problema podrá ser solucionado aquí, ya que por primera vez ha podido ser planteado en las Cortes; porque, muchas veces, en tiempos de la monarquía, nuestros

diputados, representantes de Cataluña, habían traído a este hemiciclo la cuestión catalana; pero esta cuestión catalana no podía tener aquí un planteamiento que fuera directamente a una solución, porque en cuanto este problema se suscitaba, la voz de nuestros diputados era acallada por una explosión de *Marcha de Cádiz*.

Yo recuerdo, señores diputados, que a últimos del año 1918, los diputados catalanes, ante una de estas explosiones de *Marcha de Cádiz*, tuvieron que abandonar sus escaños y salir del Congreso, y recuerdo también, y esto afianza mi fe en estas Cortes republicanas, que de los escaños de la entonces minoría republicana, salieron las únicas voces de concordia y de simpatía para los diputados catalanes.

Ahora, afortunadamente, hay un punto que parece definitivamente adquirido por todos, aceptado por todo el mundo. Este punto es la realidad del problema catalán, que no es, precisamente, claro está, el hecho catalán, sino la compaginación del hecho catalán con la realidad española; problema que no es un problema geométrico que se plantea fuera de tiempo. No es un problema geométrico, no es algo como la cuadratura del círculo, de que se habló aquí a su propósito en días pasados, sino que es un problema de biología política. Por tanto, es un problema que se plantea en el tiempo y que a cada momento puede tener una solución, diferente quizá a cada momento, porque la vida es lo contrario de la inmovilidad, porque todo lo que vive viene de alguna parte, va hacia otra parte.

No se extrañe nadie, por consiguiente, de que al hablar de soluciones del problema catalán no entendamos nosotros una solución definitiva y para siempre. Podrá serlo, podrá no serlo. La vida, el futuro no está en manos de nadie. Pero en esta realidad histórica, en este momento de la vida, hay un afán. Se ha dicho que cada hora tiene su afán, y el afán del problema catalán en estos momentos es el Estatuto, ese Estatuto que ahora está a discusión de la Cámara.

Ahí tenemos, pues, otro punto también adquirido, también aceptado por todo el mundo. Las enmiendas que al dictamen del Estatuto se han presentado por todos los sectores de la Cámara indican que todos ellos creen que Cataluña ha de tener un Estatuto de autonomía; no se ha presentado aquí la cuestión de no ha lugar a deliberar, sino que lo que se pretende por los más apartados de nuestra ideología es enmendar el Estatuto, no impedir la aprobación de un Estatuto. Pero, señores diputados, *un* Estatuto no es *el* Estatuto. Lo que interesa a Cataluña, lo que defiende la minoría catalana aquí no es un Estatuto, un Estatuto cualquiera para Cataluña, sino el Estatuto que Cataluña votó en un plebiscito que está hoy también sancionado por la Constitución.

Y sobre este Estatuto, y sobre el dictamen que aquí se debate, me interesa desvanecer algunas leyendas que no sé cómo han podido forjarse. Se hablaba aquí de que el Estatuto es la fórmula política de un grupo de exaltados. Señores diputados, ¿qué es el Estatuto? El Estatuto es aquella fórmula de autonomía en que han convergido todos los partidos de Cataluña, aun aquellos que nunca se habían signifi-

cado específicamente como partidos catalanistas, sino que eran parte integrante de los grandes partidos españoles. Esta fórmula, pues, aceptada por todos, incluso por aquellos que no se habían pronunciado nunca específicamente como catalanistas, ¿puede ser la fórmula política de un grupo de exaltados?

No, señores diputados, todo lo contrario. Es una fórmula moderadísima, una fórmula lo más sensata que puede darse de la autonomía para Cataluña. Se ha hablado del Estatuto de Cataluña como una exigencia del *tot o res.* No, señores diputados, los que son partidarios de esta fórmula, yo no sé si hay muchos, porque generalmente estas fórmulas corren más en boca de los adversarios que de aquellos a quienes se supone que las usan; pero si algún partidario hay de esa fórmula, ése será un enemigo declarado del Estatuto, porque para ése el Estatuto será *res*, nada.

Ya estamos, señores, enfrente al Estatuto, o mejor dicho, enfrente al dictamen sobre el Estatuto, y este debate ha comenzado y debe seguir en un plan objetivo y actual; es decir, así ha comenzado y por mi parte así seguirá, huyendo de toda suerte de sentimentalismos. No me lleva mi temperamento a discutir las cosas poniendo en ellas una gran pasión exterior; pero aunque a ello me llevara, en estos momentos prescindiría de mi temperamento. Vamos a discutir por esto serenamente, sin sentimentalismos y buscando para esta discusión un plano objetivo y actual. Este plano, esta base, para nosotros solamente puede ser una, la Constitución de la República, base firme, base inquebrantable, sobre la cual deben forjarse todas las leyes que le sirven de complemento todas las leyes que han de dar vitalidad a los principios constitucionales.

Nosotros, la minoría catalana; nosotros, los representantes de Cataluña, es más, todo el pueblo catalán, acatamos esta Constitución, no ya por coacción imperativa de la ley, no; la acatamos los diputados porque la hemos votado y los no diputados porque también la han votado, pues habéis de saber que en Cataluña la Constitución ha sido aceptada *a priori*; la Constitución ha sido votada, plebiscitada por todo el pueblo de Cataluña al plebiscitar el Estatuto, porque dos veces en el Estatuto, y las dos han sido recogidas en el dictamen, y por eso leo el dictamen, pero el texto es el mismo, dos veces el Estatuto habla de Constitución y de sujeción a las normas constitucionales.

> El poder de Cataluña emana del pueblo y encarna en la Generalidad, que lo ejercerá por medio de sus organismos políticos, de acuerdo con este Estatuto y con la Constitución de la República.

Y más tarde dice:

> El primer Parlamento de la Generalidad votará el Estatuto del régimen interior de Cataluña, el cual será promulgado como ley del país y no contendrá precepto alguno contrario a la Constitución ni a este Estatuto.

Es decir, que aun antes de conocer la Constitución, porque el Estatuto fue plebiscitado el 2 de agosto, cuando no existía dictamen sobre la Constitución, aun antes de existir la Constitución, el pueblo de Cataluña se había adherido en bloque, pudiera decir que en blanco, a la Constitución que saliera votada por estas Cortes.

No se diga, por tanto, señores diputados, como se ha dicho aquí, que el Estatuto de Cataluña es contrario a la Constitución de la República. *[Muy bien, muy bien, en el grupo catalán.]* Por lo tanto, señores diputados, nosotros acatamos la Constitución, no sólo por imperativo de la ley, sino también para ser lógicos con nosotros mismos, para ser consecuentes con nuestra actitud; y lo que digo de los diputados de Cataluña lo afirmo también, en forma más amplia, con respecto a todos los demás catalanes. Para nosotros la Constitución y el Estatuto están absolutamente compenetrados. El voto de la Constitución nos impone un deber, que nosotros lealmente cumplimos. Este deber consiste en adaptar el Estatuto a la Constitución; porque claro está que, votado el Estatuto antes de que la Constitución existiera, podía haber, era lógico que hubiera en él algo que, una vez votada aquélla, una vez conocido su texto, viéramos que no encajaba perfectamente en él. Pero éste no es problema; el Estatuto debe sujetarse estrictamente a la Constitución, y esto es lo que hace, no ya sólo el dictamen, sino incluso el voto particular que nuestros compañeros en la Comisión han formulado.

El voto de la Constitución nos impone, repito, este deber que, como digo, cumplimos lealmente; pero el voto de la Constitución, el hecho de haberla votado nosotros, y haberla votado vosotros, señores diputados, nos da también un derecho, derecho que queremos ejercer con tesón, que defenderemos hasta el último momento; el de recabar para Cataluña, el de recabar para el Estatuto todo aquello que la Constitución permita.

La Constitución, señores diputados —vosotros lo sabéis porque constituye ya nuestro libro de texto—, la Constitución nos permite recabar la autonomía, y no una menguada autonomía administrativa, ya que la Constitución habla de autonomía política, de núcleos político-administrativos con autonomía, y la Constitución nos permite también invocar la voluntad de Cataluña, porque los artículos correspondientes de ella hablan de las regiones que quieran convertirse en núcleos político-administrativos autónomos, y la Constitución señala la manera como esta voluntad ha de expresarse, mediante un plebiscito, y señala las condiciones que este plebiscito ha de tener. Por tanto, señores diputados, al hablar de la voluntad de Cataluña estamos también absolutamente dentro de la Constitución y, naturalmente que dentro de la Constitución estamos al querer que esta voluntad, que pide algo que es perfectamente constitucional, sea satisfecha por las Cortes Constituyentes. Porque, señores diputados, poca cosa habríamos hecho votando una Constitución si esta Constitución hubiera de ser letra muerta. La Constitución la hemos

votado para ponerla en marcha, no para que sea un texto literario; hemos votado la Constitución para que sea algo vivo, algo actual, y no, como otras Constituciones anteriores, una letra muerta. Si la Constitución no ha de ser una letra muerta, es indudable que de ella hay que sacar todas las posibilidades que envuelve.

Habíamos conocido en épocas de la monarquía aquellos seudoliberales que se llamaban *más liberales que Riego*, pero que se espantaban de todas las libertades; aquellos liberales que llegaban al poder y lo primero que hacían era suspender las libertades constitucionales. Este tipo de liberales supongo que ha desaparecido con la monarquía; pero ahora conviene, señores diputados, que con la República no hayamos creado el tipo del seudoautonomista o del seudofederal, que hablando de autonomía y de federalismo se asusta en cuanto quiere ponerse en práctica un principio federal o un principio autonomista. *[Muy bien.]* Lo que a todos se nos debe exigir, señores diputados, es la probidad, la valentía de nuestras convicciones. Si no éramos partidarios de la autonomía, no haber votado esta Constitución; si la hemos votado es que somos partidarios de ella y tenemos derecho, por tanto, a que esta Constitución entre en vigor; y esto es lo que representa el Estatuto de Cataluña y esto es lo que representa aquí, en estos escaños, la minoría catalana.

Si la Constitución es la base inconmovible, el método que hemos de emplear para llegar a la solución que todos ansiamos del problema catalán no puede ser más que uno: desechar toda suerte de recelos y de suspicacias. Aquí —y fuera de aquí— se ha hablado mucho de cordialidad; quizá hubiera sido mejor hablar de cordialidad y, sobre todo, pensar con cordialidad; pero, en fin, ya que también se ha dicho que la cordialidad no tiene gran cosa que hacer en este asunto (aunque no me parece cosa inútil entre los que han de vivir juntos y trabajar unidos), dejemos al margen la cordialidad, pero no caigamos en el extremo contrario; no sustituyamos la cordialidad con el recelo y la suspicacia. Mantengámonos en una línea media y tengamos unos para con otros aquella confianza, aquella buena fe que en sus tratos entre sí tienen todos los hombres honrados. Porque todas las críticas que yo he visto, todas las críticas que aquí mismo he oído contra el Estatuto de Cataluña son críticas basadas en recelos y en suspicacias, hasta tal punto, señores diputados, que muchas de las cosas que se han dicho, si las hubiéramos dicho nosotros, los que nos sentamos en aquellos escaños *[señalando a los de la minoría catalana]*, se nos hubiera tachado, y quizá con razón, de separatistas. Yo he oído aquí que se hablaba con una gran separación, y más que separación con antagonismo, del Gobierno y de la Generalidad, de Cataluña y de España. Señores diputados, jamás palabras de este calibre han salido ni saldrán de nuestros bancos. Nosotros creemos que desde el momento en que la Generalidad, que la región autónoma es un órgano del Estado, según dice la Constitución, no puede haber esta oposición; es un órgano del Estado, forma parte del Estado y está compenetrada con él. Querer contraponer el pueblo catalán al pueblo español, querer contraponer la Generalidad de Cataluña

al Gobierno de la República y el Parlamento de la Generalidad a las Cortes Constituyentes, ¡eso sí que es hacer obra separatista! Y eso, vuelvo a repetirlo, no ha salido ni saldrá de los bancos catalanes. *[Muy bien.]*

Se ha dicho, se ha creído —porque todas las palabras que se han dicho aquí estoy seguro de que respondían a una convicción sincera—, que el Poder público, el Estado como Poder público, si se aprueba el Estatuto, desaparecerá y se retirará inmediatamente de Cataluña.

Y yo me pregunto, señores: ¿qué es el Poder público? Porque si el Poder público, como dice la Constitución, emana del pueblo, si el verdadero soberano es el pueblo, ¿cómo es posible eso? Eso es posible solamente con una concepción monárquica, creyendo que el Poder es algo de derecho divino, algo que va de arriba abajo; pero en la concepción democrática del Poder, señores diputados, si la soberanía viene del pueblo, ¿cómo es posible que un organismo de elección popular, que lleva en él todos los anhelos y toda la savia popular, sea un organismo desvinculado del Estado y adverso al Estado y que este organismo quede fuera del Estado? Entonces el Estado, el Poder público no sería nada, porque no podría descansar sobre ninguna base, porque lo mismo que se dice de la Generalidad de Cataluña, se podría decir de cualquiera otra región autónoma. Suponed, por un momento, que toda España está convertida en regiones autónomas; entonces, ¿de dónde saldría este Poder, si el Poder hemos dicho, y lo dice la Constitución, ha de salir del pueblo?

Yo creo, señores diputados, como ha dicho aquí muy bien el señor Franchy Roca, que en todos los pueblos que han tenido una larguísima, una secular, una milenaria tradición monárquica, la monarquía ha dejado raíces más profundas en la ideología de lo que muchos creen, y hay muchos que se creen republicanos y no lo son; hay muchos que creen que la República consiste en echar al rey, que el rey pase la frontera, y sustituir este huésped vitalicio y hereditario del palacio de Oriente por un huésped que estará allí unos años. Señores diputados, si la República fuera esto, no valía la pena de haberla traído. La República es todo lo contrario de la monarquía: la República es la concepción inversa del Poder y la soberanía; la República es la concepción democrática, la concepción del Poder que emana del pueblo y que, por los representantes del pueblo, va ascendiendo hasta los grados más altos de la jerarquía del Estado; mientras que la concepción monárquica es todo lo contrario: es el Poder que está en una sola mano, el Poder que en la verdadera monarquía, que es la única monarquía auténtica, la monarquía absoluta de derecho divino, va directamente de la divinidad al soberano y que el soberano, en ciertos momentos, delega en corporaciones o en individuos. Mientras no nos hagamos cargo de que la República es lo contrario absolutamente de la monarquía; mientras no tengamos de la democracia su concepción verdadera y la democracia sea un nombre que encubra una tradición monárquica, involuntaria, inconscientemente,

hasta ese momento no podremos decir que la constitución republicana es una realidad en nuestra República.

¿Es que porque, según el Estatuto, no haya en Cataluña un representante nombrado por el Estado, el Estado está ausente de Cataluña? ¿Es que allí se necesita, señores diputados, un funcionario, un delegado que tenga una autoridad de un orden tan especial, tan absurdo, ésta es la palabra, que para definir sus funciones tendríamos que llamarle el virrey de la República? No. Allí, en todas partes, la representación del Estado está en las autoridades elegidas por el pueblo. Es como si alguien pretendiera, porque nuestra Constitución dice que los alcaldes de todos los pueblos serán elegidos o por las masas del pueblo o por los ayuntamientos, y que, por lo tanto, en los municipios no habrá ningún alcalde corregidor, ningún alcalde nombrado por el Gobierno, pretendiera, repito, que en la vida municipal hay una completa ausencia del Poder del Estado. Nada de esto, señores diputados. Vuelvo a decir que es preciso que tengamos una concepción netamente democrática del Poder y entonces comprenderéis cómo todo esto, que pide el Estatuto de Cataluña, es algo que encarna perfectamente dentro del régimen democrático, es algo que está consustancialmente comprendido dentro de la Constitución. A cada momento nos encontramos en la discusión del Estatuto con este fantasma —yo no sé llamarlo de otra manera— de la soberanía. La soberanía se nos presenta como algo que viene a alucinarlos, como una pesadilla que se interpone en la vida pública, siempre que quiere lanzarse por caminos de libertad y de democracia. Si la soberanía es la facultad de las últimas decisiones, dentro de los límites de sus facultades todo Poder ejerce la soberanía. ¿Es que dentro de los límites de las facultades municipales, el Municipio no es soberano? ¿Es que el Estado interviene también en todas las resoluciones municipales y puede derogarlas? No, señores diputados, cada uno tiene su esfera propia y dentro de ella es soberano. *[El señor Ortega y Gasset (D. José): «Hay una esfera última.»]* No hay esfera última; en muchos casos acaba dentro del Ayuntamiento. *[Muy bien.]*

Dentro del Estado hay una serie de poderes o de organismos, como los queráis llamar, que, dentro de sus funciones, son soberanos, como, por otra parte —y también lo recordaba acertadamente el señor Franchy Roca— el Estado nacional tampoco es soberano en aquella concepción de la soberanía que se tenía antiguamente, según la cual la soberanía es la competencia de la propia competencia. No, hoy el Estado nacional ya no tiene tampoco esta competencia de su propia competencia, porque la vida internacional va marchando y va creando poderes cada vez más precisos por encima de la organización del Estado. Son conceptos que se están revisando. Este concepto de la soberanía, que para algunos parece una cosa inmutable, es un concepto que ha tenido dos o tres siglos de existencia, que empieza a sufrir un desmoronamiento y que acabará por desaparecer como todos los conceptos y todas las creaciones de la mente humana. La Constitución, las leyes que

aquí votamos ¿qué son? Son un pacto, son una transacción. ¿Entre quiénes? Entre los diversos sectores políticos que aquí nos sentamos, entre las diversas ideologías que hay en el país. ¿Y por qué hemos de rasgarnos las vestiduras si se dice que tal ley, Estatuto, Constitución, puede ser un pacto entre diversos territorios? ¿Por qué si el pacto es posible ideológicamente, no es posible geográficamente? *[El señor López Varela: «No puede romperse la Historia en tres días.»]* ¿No puede romperse la Historia en tres días? Naturalmente, y aquí estamos para continuarla, pero para continuarla en la forma que a todos conviene, en la forma que conviene al Estado español, a la República española. *[Aplausos.]*

El Estado, se ha dicho, ha de conservar, a través de cada uno de los preceptos del Estatuto, las facultades necesarias para amparar el derecho de todos los ciudadanos. Y aquí, señores diputados, nos encontramos otra vez con aquello que os decía, con aquella ideología que parece separatista y que no sale de los bancos catalanes.

Se ha hablado también de que los Tribunales de Cataluña serían Tribunales extraños, serían Tribunales hasta hostiles. Se ha dicho que los no catalanes en Cataluña serían de peor condición que los extranjeros, porque los extranjeros, por lo menos, tienen cónsules y diplomáticos. Señores diputados, ¿qué idea es ésta de la autonomía? ¿Qué idea es ésta de Cataluña?

¿Es que nosotros somos, señores diputados, un país de forajidos? ¿Es que se cree que la autonomía es algo así como una Saint Barthélemy, una Saint Barthélemy espiritual y que vamos a suprimir o a hacer la vida imposible a todos los no catalanes que estén en Cataluña? Señores diputados, yo creo que estas cosas ni en serio debemos tomarlas. Pero si estos augurios siniestros llegaran a tener efectividad, ¿qué sería eso? ¿Sería éste un caso de autonomía? No, señores diputados; éste sería un caso de guerra, y para esta guerra eventual, absurda, imposible, el Estado tendría su Ejército ocupando Cataluña. De manera, señores diputados, que todos estos augurios siniestros a mí, más que asustarme, me hacen reír.

Y es lo mismo lo que se dice con respecto al traspaso a Cataluña del orden público. En esto indicó una cosa muy justa, muy acertada y que todos deberíais tener en cuenta, el señor Ortega y Gasset. Efectivamente, lo peor que le podía ocurrir al Estado sería que en Cataluña todo lo agradable lo hiciera la región: los caminos, las escuelas, las obras públicas, etc., y que, en cambio, todo lo desagradable, es decir, el pegar en días en que se producen desórdenes en las calles, el detener a los delincuentes, lo hiciera el Estado. Repito que esto sería lo peor que le podría ocurrir al Estado. Pero hay otros que creen que sí: que a Cataluña se le debe negar la conservación del orden público y esto también con una suspicacia y creyendo algo tan absurdo como lo que antes se había dicho —yo lo recuerdo de muchos años atrás— de Inglaterra, o de la pérfida Albión, como se la llamaba en estos casos; se decía de Inglaterra que tenía una especie de pacto con los anarquistas, por el cual

dejaba que entraran y salieran libremente del territorio británico, a condición de que no cometieran ningún atentado ni nada contra la seguridad de las personas ni de las cosas del Imperio; y que a base de esto, dentro de Inglaterra organizaban los atentados, o lo que fuera, que habían de tener lugar en el Continente. Algo así es lo que se imputa a Cataluña. Se supone que, teniendo Cataluña el control del orden público, podía pactar con estas potencias tenebrosas a base de que no perturben el orden público en Cataluña, y dejándolas, a cambio, un ancho margen para que preparen la revolución, o lo que sea, en España. Esto se ha dicho. *[Varios señores diputados: «No, no.» —El señor Maura: «Eso no se ha dicho.»]* Se ha supuesto, señor Maura. *[El señor Maura: «Tampoco es ése el argumento, señor Nicolás. Su señoría lo sabe mejor que yo.»]* Sí, señor Maura; puede releerse el *Diario de Sesiones*. Yo no me dirigía al señor Maura; pero ya que me interrumpe he de decir que sí, que aludo a lo que dijo el señor Maura y que consta en el *Diario de Sesiones*. Y se dice para explicar todo esto:

> ¿Es que vosotros —es decir, nosotros los catalanes— sabéis quién va a gobernar en Cataluña dentro de una cierta época, dentro de un cierto tiempo? Acaso serán los más extremistas los que allí gobiernen. Perfectamente, señores diputados; ¿y sabéis vosotros quiénes serán los que gobiernen aquí? Pueden ser los más reaccionarios. ¿Quién sabe lo que será el futuro, que no pertenece a nadie? Y por miedo a unos peligros futuros e hipotéticos, ¿vamos a impedir la resolución de problemas reales y actuales, señores diputados? Esto no sería una política; esto sería una falta absoluta de política; es decir, por miedo al futuro, agravar el presente.

Yo creo que todas estas suspicacias, que todos estos recelos no encontrarán un eco general en esta Cámara, sino todo lo contrario. Porque, señores diputados, todos nosotros tenemos una obligación, estamos obligados a tener fe en la Constitución y a no renegar de ella; a tener fe en la República y a no querer gobernarla en monárquico; estamos obligados a tener fe en el pueblo y a tener fe en nosotros mismos; tenemos esta obligación, porque si no, no teníamos derecho a haber hecho la revolución y a haber traído la República. Examinemos, pues, señores diputados, cuando llegue la hora, el articulado; examinemos el Estatuto con un criterio político, porque el Estatuto no puede enjuiciarse como un contrato que se somete a la discusión de los Tribunales; un problema de esta entidad, un problema que por el discurso del señor Ortega y Gasset quedaba situado como un problema permanente y de carácter universal, un problema de esta envergadura es algo más que un contrato entre dos individuos que lo suscriben. No quiero entrar, señores diputados, en el detalle del articulado, esto vendrá a su tiempo; solamente me importa recoger algo referente, en primer término, a la revisión del Estatuto. Ya se ha hablado aquí mucho de esa revisión, contestando a la forma como presentó por primera vez el problema el señor Sánchez Román. El Estatuto, en definitiva, se diga o no

se diga, es un complemento directo de la Constitución; los Estatutos son la Carta de garantía de unos derechos político-administrativos de los territorios autónomos; por tanto, yo no quiero ahora entrar aquí a señalar una fórmula; pero por esto el Estatuto ha de tener, por lo menos, aquella fijeza que tiene la Constitución, donde se concretan los derechos de los hombres, los derechos de los ciudadanos. Es imposible, señores diputados, que una cosa de tan gran importancia pueda estar sujeta a un vaivén de la vida política de unas Cortes por un voto de mayoría. Es demasiado grave para que no se tenga que reflexionar sobre ello por lo menos en dos tiempos.

Algunos de los más favorables al Estatuto, entre sus adversarios, nos decían: «Sí, el Estatuto puede pasar; no íntegramente, naturalmente, hay que transigir.» Yo a esto he de objetar una cosa: que el Estatuto, que la Constitución a la cual se adapta el Estatuto, es la transacción; aquí vinimos muchos con la esperanza fundada, fundadísima —la historia de la revolución nos daba derecho a ello—; con la esperanza fundada, fundadísima, repito, de que se iba a reestructurar la República federal: la República federal se desvaneció, y como transacción entre la República federal y el Estado unitario legado por la monarquía, llegamos a esta fórmula transaccional, que es la Constitución. Y ahí está la transacción. Porque, al fin y al cabo, señores diputados, lo que no podemos hacer, lo que no debemos hacer, lo que no conviene que hagamos, es entretenernos aquí en un forcejeo, en un regateo, porque si de aquí sale un Estatuto que no satisface a nadie, un Estatuto que nosotros mismos no podamos votar, ¿qué habríamos conseguido, señores diputados? Habríamos agravado el problema en vez de dar un paso grande hacia su resolución.

Claro que las Cortes Constituyentes tienen sus votos y con estos votos pueden imponernos la solución que ellas quieran, ¡quién lo duda!; pero tampoco nadie duda que la fuerza de los votos es una fuerza; que no siempre la fuerza está acompañada de la razón y, sobre todo, que el usar de la fuerza, sea de una clase, sea de la otra, el usar de la fuerza no es el medio más adecuado para solucionar los problemas.

Ésta es, señores diputados, expuesta lealmente, expuesta con toda sinceridad —como creo que es mi deber de diputado, de diputado por Cataluña y de diputado español, como es mi deber en esta tribuna—, ésta es, expuesta leal y claramente la manera de pensar de muchos de los que, desde el primer momento, contribuimos a la revolución española; de todos aquellos catalanes que, en los momentos decisivos, nos lanzamos a la lucha contra la monarquía, creyendo fundadamente, convencidos de que la República era la solución de todos los pleitos de libertad colectiva, de los pleitos de autonomía. Ésta es nuestra manera de pensar.

Nosotros, desde el Comité revolucionario, desde el banco del Gobierno, desde embajadas de la República, desde los puestos de confianza del Gobierno, hemos colaborado de una manera leal, de una manera decidida, con acierto o sin acierto (que cada uno tiene sus facultades), pero con una lealtad absoluta, al triunfo de la

República, primero, y a su consolidación, después; y hemos colaborado a ello con toda lealtad y creyendo que esto era absolutamente compatible con nuestros ideales catalanistas de toda la vida. ¿Es compatible o no es compatible? Vosotros habéis de decirlo, señores diputados. Si no es compatible, una de dos (porque yo no veo tercer término aquí): los hombres que hemos hecho esto, o somos unos mentecatos, o somos unos traidores; somos unos mentecatos si nos hemos dejado engañar; somos unos traidores si hemos querido engañar a nuestro pueblo. *[Muy bien, muy bien, en la minoría catalana.]*

Señores diputados, diputados de las Constituyentes; nuestra misión es la de fortalecer a la República. ¿Cómo podemos fortalecer, fortificar la República? Solamente dándole fe en sus propios destinos; dándole fe en la eficacia de la Constitución que ella misma libremente se ha votado; no haciéndola renegar de sus decisiones en los primeros momentos. Hemos de fortificarla haciéndole superar los grandes problemas que la monarquía le ha legado sin solución y cada día más graves.

Vosotros queréis, es vuestro deber, no digo vuestro derecho, un Estado fuerte; también lo queremos nosotros; un Estado fuerte, muy fuerte, en todo aquello que es suyo; un Estado que no repita, en aquello que es función propia, suya, las debilidades y las desorganizaciones del Estado que habíamos heredado; un Estado con comunicaciones rudimentarias; un Estado en que el comercio exterior tenía que hacerse bajo pabellón extranjero; aquel Estado que mandaba a las cortes y a las capitales extranjeras embajadores palatinos, que se preocupaban de cuestiones de rango y de condecoraciones, pero que olvidaban completamente los intereses del país; aquel Estado que, en aquello que le es más esencial, en la defensa de los bienes y de las personas de sus súbditos; en aquella función esenciadísima, que es la del Ejército, sólo nos ha legado en estos últimos años los nombres de Santiago, Cavite y Annual; aquel Estado que dejaba que los soldados murieran a millares, y no por el fuego del enemigo, sino por incuria, por su propia desorganización. Nosotros queremos, señores diputados, que todo esto desaparezca; que el Estado sea fuerte, como vosotros ansiáis y como nosotros también ansiamos, por suma no por sustracción. Si hay en el territorio del Estado regiones que tienen una fuerza, que tienen una vitalidad (y esto, señores diputados, no hay nadie que pueda negarlo), lo que hay que hacer es sumar esta fuerza, sumar esta vitalidad a la resultante de todas las fuerzas del Estado; no queráis en ningún momento que esta fuerza sea una resistencia, sea algo que se resista y contrarreste a la resultante de las demás fuerzas del Estado.

Un Estado, por tanto, integrado por todos los ciudadanos, donde todas las regiones se encuentren a gusto, donde todos sean de la misma calidad; un Estado donde no haya unos territorios de primera clase, que son los que pueden asimilar a otros; unos de segunda, que son los asimilables, y unos de tercera, que son los no asimilables.

Porque, señores diputados, nosotros, los representantes de la minoría catalana (y diciendo esto estoy seguro de decir los catalanes en general), tenemos, contra lo que se ha supuesto a veces, un ideal español, porque para nosotros Cataluña no es, no ha de ser, un islote acantilado; tenemos un ideal español dentro de España y fuera de España; dentro de España, un ideal de libertad y de igualdad política, de libertad para todos, que es la común garantía, y, sobre todo, un ideal de justicia social. Nosotros, amigos socialistas, estamos a vuestro lado en todas las reivindicaciones, que no son ya de clase sino de justicia, y que son necesarias a un despegamiento de la vida del pueblo español; estamos a vuestro lado (y ya hemos dicho al principio de esta discusión que tenemos que separar todo lo que fueran sentimentalismos), como lo están todas las izquierdas españolas; estamos a vuestro lado por motivos, dejando aparte todos los sentimentales, que se fundan en razones de orden práctico y que son para mí de una realidad evidente.

Razones económicas; sabéis vosotros quién es el cliente de la industria catalana; se dice que el cliente es España. Bien; pero, entendámonos, no es el rico, no es el gran potentado español, que lo gasta todo en el extranjero; el cliente de la industria catalana, como el cliente de toda la industria española, es la clase media y es el pueblo.

Por esto, lo que a nosotros nos interesa es que el pueblo español tenga cada vez mayor potencia económica, y para esto, para dar una mayor potencia económica al pueblo español, a ese pobre pueblo español, a ese pobre pueblo español que la monarquía ha tenido completamente abandonado, para dar a este pueblo todo lo que merece, todo lo que es de justicia, nosotros estamos absolutamente al lado de quien lo proponga. Nos interesan también todas estas reformas, que van a dar una mayor riqueza a todas las regiones de España y que, sobre todo, van a hacer que el hombre sea feliz en su tierra y tenga en ella sus medios de subsistencia; porque esto nos resuelve también —vuelvo a repetir que hay razones de justicia y de sentimiento; pero ya hemos acordado dejarlas aparte—, nos resuelve, digo, a nosotros un gravísimo problema; el problema de la constante inmigración a Barcelona, que no es solamente por el atractivo que ejercen las grandes ciudades, porque una buena parte de las gentes que allí van tienen más próximo Madrid, sino que es por la atracción de la industria de Barcelona, del trabajo que allí existe, etc., lo que coloca allí una masa flotante de trabajadores que ofrecen su trabajo, y ello justifica que se tengan que emplear medios coercitivos, a veces tan duros como vosotros sabéis, para evitar que pueda aprovecharse este exceso de oferta en perjuicio de los obreros que ya llevan tiempo asentados allí. Por eso, señores diputados, aprovecho este momento para decir algo que me interesa decir, y es que una de las mayores satisfacciones que me produjo mi paso por el banco azul fue la de poner mi firma al pie del decreto del laboreo forzoso de las tierras *[rumores]*, este decreto que después os traje aquí convertido en proyecto de ley y

que vosotros aprobasteis por unanimidad, que ha sido el primer paso para el triunfo de la justicia social en el campo.

Pero además, señores diputados, aparte de este ideal español dentro de España, tenemos nosotros otro gran ideal español fuera de España, un ideal de justicia y de paz que España, hoy como nunca, está en camino de ayudar a realizar. La Constitución española es la primera —y éste es el mayor timbre de gloria que puede tener nuestra Constitución—, es la primera que en una serie de sus artículos, en el 6º, en el 7º, en el 65, en el 67, en el 77 y en el 78, da realidad constitucional a la vida internacional; es la primera Constitución que, de una manera definitiva, clara, taxativa, acepta todos los avances de la vida internacional; es la primera que acepta los pactos contra la guerra; es la primera que acepta todo lo que sea obra de la Sociedad de Naciones. Para esta obra de paz y de justicia, de justicia por la paz, que España está en camino de realizar, en la cual ha dado los primeros pasos con su Constitución y en la cual —también conviene decirlo aquí— en estas últimas conferencias internacionales por primera vez ha desempeñado un papel brillantísimo y eficaz, para esta obra nos tenéis absolutamente a vuestro lado; para esta obra que hoy se encarna en la Sociedad de las Naciones y que en un futuro quizá menos lejano de lo que los escépticos creen podrá encarnarse ya en una organización superestatal; en esta obra, señores diputados, hay tarea para todos. Se presenta ante nosotros una anchísima avenida por la cual hemos de marchar los unos al lado de los otros, hemos de marchar dándonos la mano, y hemos de marchar al mismo paso. No desertemos de este gran camino, no desertemos de esta vía ancha, por ir cada uno por el sendero del otro. Cada uno tiene su propio sendero y tendrá que recorrerlo; pero juntos tenemos también este anchísimo camino. Cada uno a su trabajo propio, pero todos al trabajo común.

Señores diputados, no quiero ya fatigar ni vuestra atención. Acabo casi por donde he comenzado, diciendo que no hagáis la injusticia, que no cometáis el desacierto de negar a Cataluña aquello que ella pide y que la Constitución autoriza. No lo hagáis, señores diputados; y al decir esto no os lo pido por Cataluña; os exhorto a ello por España y por la República. He dicho. *[Aplausos.]*

Discurs davant d'Acció Catalana al CADCI després de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya per les Corts Constitucionals

[Una gran ovació a peu dret saluda Nicolau d'Olwer en aixecar-se per parlar. Comença l'orador dient:]

La concessió de l'Estatut posa tots els catalans i tots els partits de Catalunya davant de les seves responsabilitats més grans, perquè més que en aquella hora de la conspiració es troba en un moment decisiu de la història, és la vida de tot un poble. A Catalunya hi ha homes que prenen posicions que semblen no sentir aquestes responsabilitats. D'una banda ens trobem amb un optimisme que ratlla en la niciesa. Es creuen que tot està resolt. No s'adonen que precisament és ara que comença la tasca. Hi ha també els desmenjats que davant de l'Estatut prenen la posició que l'Estatut no servirà per a res. Aquesta posició és més perillosa que l'altra, perquè recolza en la tradició protestatària del nostre poble. Recolza també la posició dels desmenjats en la fàcil popularitat que els diputats catalans saberen refusar quan algú els incitava que abandonessin la Cambra espanyola. Fàcil, perquè és molt més còmode abandonar el combat que no pas aguantar. També recolza aquesta posició la vella fórmula del tot o res, que té una traducció pràctica i real: res. A tots aquests cal recordar-los que l'Estatut que avui menyspreen representa una possibilitat de llibertat molt més gran que la que tenia en caure Rafael Casanova i els altres catalans al setge de Barcelona.

Cal que tothom conegui les seves responsabilitats i el Partit Catalanista Republicà no pot adoptar cap d'aquestes actituds. Només n'hi ha dues de possibles, la del separatisme i la del col·laboracionisme. Respecte de la primera quan representa la voluntat del separatisme, però no quan és una fórmula verbal. *[Rumors.]* Però l'actitud separatista es comprenia durant la dictadura. Aquesta la comprèn. No comprèn tant aquella que diu: Catalunya és la nostra pàtria, Espanya no ho és; ens hem de separar. No creu que l'Estat s'hagi fet com en el feixisme per realitzar una mística patriòtica, sinó per realitzar el major benestar dels ciutadans. *[Molt bé.]* Dintre un Estat compost, quan s'ha superat l'assimilisme, creieu que hi pot haver molta més llibertat que dintre un estat purament nacional. La posició del catalanisme no és aquesta. Un cop aprovat l'Estatut, és de franca col·laboració. Era lògic que l'any 22 ens consideréssim en una posició de guerra moral. Avui seria absurda aquesta posició. I com no col·laborar a mantenir un règim que fa un any col·laboràvem a implantar? És que no ha canviat res a Espanya? És que l'enfonsament de la monarquia, del militarisme, de la noblesa no han canviat Espanya? És que la col·laboració del socialisme, l'actitud de la majoria no signifiquen res? Si tot això

ha vingut, perquè dintre l'Espanya republicana no ha de desaparèixer la tradició unitària de l'Espanya monàrquica?

Hem votat la Constitució i l'Estatut, i hem d'obrar amb la lleialtat que aquesta votació representa. Aquesta lleialtat és de fons, però també és de forma. És hora de deixar de banda els gestos simbòlics i les paraules sonores, la música fibladora del mosquit, símbol de la impotència. Però el vot a la Constitució i a l'Estatut no ens obliguen a l'estancament en el règim actual. Desitgem la modificació d'aquest règim per les vies legals, perquè el nostre ideari no és aquest Estatut, ni tan sols el de Núria, perquè el nostre ideari saben que era molt més lluny, però saben que aquest nostre ideari ha de venir a l'hora oportuna, perquè si l'exigíssim ara podria venir en sentit contrari.

I aquesta hora oportuna vindrà després que Catalunya hagi extret ja tota la substància que avui té a les seves mans. Per això la tasca important avui és la d'estructurar Catalunya, d'acord amb l'Estatut, però d'acord amb uns ideals i uns mètodes. Per això ens hem de preguntar quina Catalunya volem. No volem una Catalunya que tingui els ulls fits endarrere. No volem una Catalunya de Castell dels Tres Dragons, ni xiroia i xovina. Però tampoc no volem una Catalunya escabellada on vinguin tots els forasters que a la seva terra no trobin on experimentar. *[Ovació.]* No ho tolerarem, perquè és carn de la nostra carn i ànima de la nostra ànima: aquell qui no l'estimi, que se'n vagi. *[Molt bé. Llarga ovació a peu dret.]*

Volem una Catalunya ferma i decidida que basant-se en les realitats presents s'avanci a les del futur, una Catalunya de treball, de llibertat. *[Molt bé.]*

I aquesta Catalunya podem bastir-la amb els instruments que tenim a les nostres mans.

Els catalans tenim molts defectes, bona part dels quals vénen de l'allunyament durant segles de la nostra governació. Però Catalunya és un poble moralment sa. Recordeu aquestes revetlles, aquestes jornades que mobilitzen milers de ciutadans i que l'endemà la premsa no ha de registrar incidents ni baralles. *[Molt bé. Aplaudiments.]*

Poc ens coneixia el senyor Ortega i Gasset *[rialles]*, que ens deia que érem un poble consirós, tràgic. Això no es dóna sota el nostre cel, prop de la nostra mar. Catalunya no fa com altres pobles que s'enrola en desfilades patrioteres i militars i després va a embrutir-se a la taverna o al prostíbul. Catalunya és el poble de les cooperatives i de les mutualitats, el poble de les excursions, dels esports i de les sortides del diumenge a la platja. Cal, però, polir-la, però això podem aconseguir-ho amb l'Estatut, però amb una condició.

L'Estatut, com deia Martí Esteve, dóna un ample marge: sobre el que ens dóna, Catalunya ha de legislar i també sobre la legislació de l'Estat, que ha d'executar. Es deia: a Espanya prou hi ha bones lleis, si es complissin. Ara si no les complim serà culpa nostra. Per això caldrà anar amb peus de plom: esgotar les possi-

bilitats de l'Estatut. Un cop fet això, qui podrà negar-nos l'ampliació de l'Estatut? Així és com creu la política estatutària. No abandonar cap ideal; no descuidar cap realitat.

D'aquí a pocs dies farem el primer pas cap a la implantació de l'Estatut; les eleccions per al Parlament de Catalunya. El Partit Catalanista Republicà volia unes eleccions pel sistema proporcional, perquè està en el seu programa.

Quan ens crèiem que la fórmula seria donada pel president de la Generalitat, el visitàrem per fer-li present el nostre desig. Però això és cosa del temps passat. L'Estatut determina que les eleccions es faran com es feren les de les Constituents: pel sistema majoritari i amb un 80 % de la majoria. Accepta la responsabilitat que en les eleccions de les Constituents li pertoca perquè era Govern. Aleshores es féu perquè calia que es formés una coalició de totes les forces republicanes enfront de les restes de la monarquia enderrocada.

Per això creu que a aquestes eleccions, fetes pel mateix sistema, cal anar-hi també amb una coalició. Però amb qui? No pas amb aquells homes que col·laboraren amb la primera dictadura. Tampoc amb aquells que col·laboraren amb la segona, perquè sostingueren la monarquia fins als darrers moments. *[Gran ovació.]*

Tampoc amb aquells que regatejaren durant tota la discussió l'Estatut *[ovació]*, encara que al final el votessin perquè varen veure que no tenien cap altre remei.

[...] aquells partits que són profundament catalans i profundament republicans que tinguin un matís d'esquerra liberal, i per això el Consell del Partit Catalanista Republicà ho proposà en la seva declaració, perquè aquestes coses s'han de discutir a la llum del dia.

Aquesta seria una entesa que no vol dir una confusió. És l'entesa de tots els que volen alçar Catalunya i que no és aquella aliança que es féu per enderrocar la monarquia. En aquella n'hi havia molts que només tenien de comú l'enderrocament de la monarquia. Però avui es tracta d'una aliança per a construir, i per això hi han de concórrer aquells partits que si no tenen una ideologia absolutament conforme, la tenen per posar els fonaments de la nova Catalunya. Aquesta coalició d'esquerres tindria una forta majoria que exclouria els enemics de Catalunya, de l'Estatut i del règim. Aquesta majoria és indispensable perquè l'Estatut no ens ha pas desvinculat d'Espanya ni políticament ni econòmicament, perquè Catalunya és el baluard més ferm de la República, com ho seran totes les regions que aconsegueixin l'autonomia. S'hauria de ressuscitar el que el 1922 se'n digué la triple aliança perquè hem de dir a aquells pobles que a la Cambra, al seu costat, tindran els catalans. S'hauria de treballar per l'adveniment de la República Federal, perquè la República Federal la duran els antifederalistes [...]

En interès de Catalunya hem de seguir donant impuls a la política econòmica del Govern que tendeixi a millorar la situació de les regions més pobres d'Espanya.

No podem desvincular-nos d'Espanya perquè la República és la que ens ha portat la nostra autonomia. Estem segurs que tot moviment militarista, dictatorial, dretista, encara que es digui republicà, portarà l'etiqueta de l'odi a Catalunya, com el darrer, i és per això que per les hores de perill els catalans hem de continuar muntant la guàrdia com el primer dia.

L'hora que vivim és l'hora transcendental de Catalunya. Cal deixar totes les ambicions personals i de partit. De tots i de cadascú depèn el triomf o el fracàs de Catalunya. Catalunya és com una nau que emprèn el seu camí i en la qual tots ens trobem. L'horitzó és brillant, però encara maniobrem dintre el port. Per l'esforç de tots anirà avançant i a mesura l'horitzó s'anirà eixamplant. Tant de bo es faci tan ample que una bella nit ens descobreixi entorn la volta estelada del cel.

La Publicitat, 24-IX-1932

Conferència a Terrassa el 7 d'octubre del 1932

[Abans d'ahir, divendres, a les deu del vespre, tingué lloc l'anunciada conferència al local del Centre Catalanista Republicà de Terrassa, que sobre el títol «El moment polític actual» descabdellà el president del Partit Catalanista Republicà, senyor Nicolau d'Olwer. La presidència era formada pels elements directius del Centre, senyors Francesc Dalmases, Avel·lí Estranger, Antoni Rius, Frederic Segués, Albert Aliart i Josep Girona.

Féu la presentació el president, senyor Dalmases. El senyor Nicolau, enmig dels aplaudiments amb què fou saludat, començà la seva conferència:]

En aquests moments, un cop aprovat l'Estatut, el problema més greu, més immediat, és fer ús dels drets que reconeix a Catalunya. Cal demostrar que som capaços d'exercir dignament i amb èxit el Govern de Catalunya.

Diu que l'Estatut ha donat la raó als qui afrontant dificultats i perills de tot ordre no vàrem dubtar a identificar el triomf dels ideals de Catalunya amb la implantació de la República. Durant la segona dictadura del general Berenguer, hi hagué qui acusava els catalanistes republicans de posposar el catalanisme al republicanisme oblidant que la llarga experiència de greuges que la monarquia i els seus homes havien infringit a Catalunya justificava plenament aquesta posició. Fa un resum històric de l'actuació del catalanisme polític durant el llarg període que el nostre moment nacional fou representat, gairebé exclusivament, per la Lliga Regionalista, els dirigents de la qual no dubtaren a col·laborar amb la monarquia perquè confiaven que dintre d'ella trobaria una solució satisfactòria el plet de Catalunya. Es refereix a l'intent d'Estatut dels anys 1918 i 1919, que acabà en un dictamen tan migrat que ni la mateixa Lliga acceptà, però que ni així pogué prosperar a les Corts; a les successives participacions del regionalisme en els governs espanyols, les quals, amb tot, cap avantatge positiu assoliren per a Catalunya; la dictadura monarquicomilitar, nascuda a l'escalf de la reacció contra Catalunya i per la necessitat d'ofegar les responsabilitats contretes pel rei en la campanya del Marroc; el suport que el regionalisme prestà, en els primers moments, a Primo de Rivera, per creure, encara, que el sabre del general es posaria al servei de les aspiracions de Catalunya, equivocació tremenda que no trigà a posar-se de manifest per la persecució implacable contra el catalanisme, en tots els seus aspectes, que caracteritzà l'actuació de la dictadura... Aquesta persecució no enfortí la monarquia ni la dictadura: ans al contrari, féu eixamplar el camp del catalanisme i provocà, per primera vegada, el contacte íntim i cordial del catalanisme republicà amb l'opinió liberal i republicana d'Espanya.

Recorda la vinguda dels intel·lectuals castellans, entre els quals hi havia Manuel Azaña, que vingueren a Catalunya a fer un desgreuge a la nostra llengua ofesa i perseguida per la dictadura, i tota la gestió posterior dels catalanistes republicans que cristal·litzà en el pacte de Sant Sebastià, acord que meresqué repetides burles i atacs dels qui encara feien un desesperat esforç per salvar la monarquia, ja totalment desacreditada. Tot el que ha esdevingut després ha vingut a demostrar que l'esperança posada en la República era justificada i que en propugnar-la obríem pas a un règim de llibertat, que havia de comportar-se molt diferentment amb Catalunya de com ho havia fet la monarquia.

Estudia, després, l'Estatut aprovat per les Corts, i es refereix a les incidències sorgides durant la seva discussió i les dificultats que calgué vèncer, moltes d'elles originades per l'actitud mateixa d'alguns elements de la minoria catalana i molts més de l'acció conjugada de tots els elements monàrquics que l'onada revolucionària no assolí d'escombrar definitivament del Parlament. I afegim-hi, encara, les dificultats derivades de l'actitud d'alguns sectors republicans, el radical i el maurista, que no veuen en la República altra cosa que un simple canvi d'etiqueta o un mitjà de satisfer les ambicions personals. Tributa un elogi a l'esforç que ha fet el Govern, especialment el seu cap, senyor Azaña, per donar satisfacció a les justes aspiracions de Catalunya i a la disciplina amb què la majoria governamental, principalment els socialistes, ha secundat aquella actitud.

Diu que els resultats assolits demostren que els qui sosteníem que sense República no era possible la llibertat de Catalunya teníem raó. Els fets, en política, tenen una certa lògica: dintre de l'organització espanyola, l'autonomisme era revolucionari, i aquest fet revolucionari no el podien propugnar les classes conservadores, ni era compatible amb el militarisme en què es recolzava la monarquia.

Ara aquesta posició revolucionària de l'autonomisme ja no és possible, puix que la nostra actuació ha d'ésser netament constructiva, de govern, puix que cal aplicar l'Estatut. Analitza aquest en els seus diversos aspectes i assenyala les possibilitats que en cada un d'ells s'ofereixen a Catalunya.

Diu que si bé els homes del PCR no se senten plenament satisfets amb l'Estatut aprovat, no creuen que sigui aquest el moment de fer de protestataris sinó el de treure tot el partit possible de les facultats reconegudes.

Remarca la posició del Partit davant les pròximes eleccions a la Generalitat, posició imposada pel mateix sistema injust electoral que, contra el criteri proporcionalista, repetidament posat de manifest pel PCR, atribueix a la majoria el vuitanta per cent dels vots. Així, un vot no és igual a un altre vot; era per a remeiar aquesta injustícia i per a assegurar que la majoria del Parlament català fos íntegrament constituïda per catalanistes republicans i que de la representació de Catalunya en quedessin definitivament bandejats els partits que, com el radical, dificultaren l'aprovació de l'Estatut, que proposàrem la coalició electoral de totes les forces

catalanistes republicanes d'esquerra liberal. Aquesta proposició nostra ha estat rebutjada per l'Esquerra Republicana de Catalunya. Està en el seu dret i ho respectem. Ara serà el poble de Catalunya, l'elector català, qui pronunciï la seva decisió.

Cal, però, que el poble no oblidi que si tots els parlaments de Catalunya són importants, cap no ho serà tant com aquest primer que ha d'obrir els futurs camins de Catalunya, que posarà els fonaments de la Catalunya autònoma que l'Estatut ens permetrà de construir.

És per això que és recomanable tot l'interès en aquestes eleccions al primer Parlament de Catalunya, car d'aquest depèn demostrar si som capaços de construir allò que l'Estatut posa a les nostres mans.

Tot serà poc quant a facultats a esmerçar en l'obra comuna i és demanant-vos aquesta prestació que acabo ací la meva conferència.

La Publicitat, 9-X-1932

Un aniversari. Rizal, encara

La commemoració de l'afusellament de Rizal m'ha dut a la memòria el record, ja mig boirós, de la Barcelona provinciana de darrers del segle passat. Eren els dies que el patrioterisme de munició triomfava a Catalunya com arreu d'Espanya; la premsa publicava uns estats comparatius de les esquadres espanyola i ianqui, demostrant, d'una manera irrebatible, la superioritat d'aquella; *El Imparcial* excel·lia en la campanya —bessona de la que mesos enrere va emprendre contra Catalunya— excitant els espanyols de bona fe contra els *filibusteros* i els *choriceros* —que així anomenaven els nord-americans, com si en tot el territori de la immensa República no hi hagués altra cosa que les fàbriques d'embotits de Chicago. Els patriotes heroics — heroics de casa estant— repetien allò de «el último hombre y la última peseta»; els patriotes esportius (llavors encara no existia aquest nom) es creien que uns vaixells de guerra anomenats *Terror, Furor, Rayo, Ariete* (i encara es riuran del portuguès *Terror dos Mares*!) en un obrir i tancar d'ulls bombardejarien Nova York. Els elegants del passeig de Gràcia arrossegaven un garrí cenyit de la bandera constel·lada i amb rètol lligat, que deia:

> Este marrano indecente
> que lanza fuertes gruñidos
> es Mac-Kinley, presidente
> de los Estados Unidos.

El consolat ianqui era apedregat, i una anomenada Peluquería Americana, de la Rambla, hagué de tapar allò d'*americana* amb la bandera espanyola.

Aquestes imatges es confonen amb d'altres. Amb la campanya dretista per atribuir tot el moviment de Cuba i de Filipines, no al desgovern, ni a les arbitrarietats, ni a l'opressió, sinó res més que a l'obra de la maçoneria, com ara també han volgut atribuir-li l'adveniment de la República i l'autonomia de Catalunya. I m'apareix aquella altra imatge, de rebuda triomfal i les ovacions al *general cristiano*, a Polavieja, que només tenia en el seu actiu l'afusellament del patriota Rizal i la recança de no haver-ne afusellat molts d'altres.

I veig l'arc de triomf alçat en honor del general a la porta de la Pau, còpia grotesca en guix de la Puerta de Alcalá, de Madrid que, només enllestida de la banda de mar —la que Polavieja havia de veure en desembarcar, pel costat de la Rambla—, mostrava amb impudícia la seva ànima de canyes. I veig una cosa més grotesca que l'arc de Polavieja: la gent que el preveia dictador —el dictador que Espanya recla-

mava, com les granotes un rei—, aquell dictador que no volgué ésser Weyler, home liberal, i que fou un quart de segle més tard el xiroi Primo de Rivera. I veig quelcom de més grotesc, encara: el matador de Rizal, el que pretenia ofegar en sang el moviment filipí, alçat damunt l'escut, com a propugnador de la llibertat de Catalunya, per l'incipient catalanisme polític.

Trenta anys han passat. Barcelona ja no és una ciutat provinciana. Aquell patrioterisme s'ha esvaït. Els inconformistes de llavors, els petits cenacles de *La Renaixença* i de *L'Avenç,* els grups federalistes de Pi i Margall i d'Almirall —llavors bescantats o menystinguts— covaven l'esperit d'avui. El militarisme ja no existeix; Catalunya, amb el seu Estatut, marxa amb ritme propi. Tot això és obra del triomf republicà. Si l'esperit que avui domina a Espanya hi hagués dominat llavors, Rizal no hauria estat afusellat. Si hi hagués dominat abans, el plet filipí, com tots els altres plets colonials, hauria tingut solució de llibertat. Amb la monarquia res d'això no era possible.

Honorem la memòria de Rizal, del màrtir filipí, fent examen de consciència. Polavieja no hauria gosat afusellar-lo si Espanya no ho hagués volgut o no ho hagués consentit. És cert. No oblidem, però, que entre els qui ho volien o ho consentien s'hi comptava la multitud que a Barcelona, un dia que ara ens avergonyeix, ovacionava Polavieja, compacta, del port a la Catedral, i es feia la il·lusió de veure-hi una esperança.

La Publicitat, 1-I-1933

Al lloc de sempre

Els partits són l'organització política de l'opinió pública i es caracteritzen per llurs idees i per llurs procediments. Nosaltres estem certs que hi ha en el nostre poble una gran massa d'opinió republicana adherida a les idees d'esquerra liberal a qui repugna tota demagògia, àdhuc la purament verbalista, i que, profundament democràtica, no admet en cap forma la imposició de la força. Aquesta certitud nostra és la raó de l'existència d'Acció Catalana, ja que cap altre dels partits polítics catalans no representa aquell sector de l'opinió catalana —i que ningú no ens pot convèncer que fos un bé per a Catalunya de restar políticament mutilada.

Mutilada havia restat quan, en una hora de descoratjament, va desaparèixer l'antiga esquerra del Centre Nacionalista Republicà, abandonant el camp a les lluites de Lliga i Radicals. Desaparegué l'òrgan que responia a una necessitat de l'opinió política; la necessitat, però, subsistí, i calgué després reconstituir l'òrgan. Avui hom preconitza de nou els grans partits. Partits *matisats*, diuen. Matisats i desavinguts, com estem veient.

Anys enrere —i no cal pas ésser vell per a recordar-ho, n'hi ha prou de no patir d'amnèsia voluntària— era donat com una prova de la sensibilitat política de Catalunya i del seu sentit positiu i de govern el variat paisatge del seu escenari polític, en contraposició a les dues úniques tintes —conservadors i liberals— del règim monàrquic espanyol, per aquest fet tractat d'endarrerit i fictici. I era precisament constatant la varietat política de Catalunya i volent aprofitar-ne la riquesa, que fou alçada la bandera de la representació proporcional. Avui alguns dels que en foren els més ardents propugnadors posen sordina als entusiasmes proporcionalistes, perquè ara defensen com un avenç allò que abans blasmaven com un endarreriment: l'existència de dos grans partits, que de fet —això ja no cal dir-ho— estableixin el pacte tàcit de l'usdefruit pacífic en el poder. I és que, evidentment, hi ha una contradicció íntima entre l'organització política en dos únics partits i la representació proporcional. Aquest règim s'ha fet per aprofitar tant com sigui possible una rica varietat de matisos; per contra, els dos partits troben la justa expressió en el règim majoritari.

Comprenem l'interès de certs partits a voler crear una vall profunda entre ells i l'adversari. Així un partit de dreta té l'esperança de fer-se seus tots aquells a qui repugni la demagògia i un d'esquerra espera adscriure's tots els antireaccionaris. Comprenem també l'interès amb què en aquesta tasca de proselitisme, àdhuc coactiu i tot, es distingeixen d'una manera especial els neòfits i els relapses. Comprenem aquests interessos, però, naturalment, no estem pas disposats a servir-los. Volem

servir no aquells que tenen de la política una concepció diferent de la nostra, sinó els que en tenen la mateixa, convençuts, ara més que mai, que en fer-ho servim Catalunya. Servim Catalunya en no deixar sense suport un dels sectors de la seva opinió pública; i la servim més desinteressadament que mai quan la comoditat personal ens sol·licitaria a abandonar la lluita i quan les ambicions polítiques de qui en tingui més fàcilment serien satisfetes prestant orella dòcil als cants de les sirenes.

Aquesta és, en síntesi, la posició política d'Acció Catalana, ben marcada a la darrera sessió del Consell General, diumenge passat.

El joc polític —convertit de vegades en salts de trapezi i cabrioles d'anelles— té sovint repercussions insospitades. Acció Catalana en sap alguna cosa, però trobaria de mal gust d'insistir-hi. En té prou de certificar a l'opinió que segueix al lloc de sempre i disposada a lluitar pels mateixos ideals. Sortosament, una part d'aquests ideals ja no li cal lluitar per implantar-los, sinó per defensar-los.

Què li passa a un exèrcit combatent? Conserva sempre els mateixos homes? No. Hi ha morts que cauen en la lluita; hi ha ferits que resten al marge per un temps; hi ha presoners, hi ha desertors. Hi ha també, però, les noves promocions que d'una manera automàtica van a incorporar-s'hi; hi ha també aquells legionaris que, atrets per l'ideal i la bandera, surten voluntàriament de casa per inscriure's. Els militants varien, l'exèrcit, però, sempre és el mateix, si la bandera no canvia.

Acció Catalana, en els deu anys que porta d'existència, ha estat un exèrcit combatent per Catalunya i per la República. Li resten avui lluitadors de la primera hora, en té d'adquirits en el transcurs dels anys, en compta d'incorporats tot just. Tant se val. Acció Catalana, que mai no ha tingut l'ombra més lleu de partit personalista, existeix com sempre, perquè enlaira la bandera dels ideals de sempre. Entorn d'aquesta bandera aplegarà les seves forces organitzades a la vinent Assemblea.

La Publicitat, 1-III-1933

Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga. Discurs llegit pel president de l'Ateneu Barcelonès en la sessió inaugural del curs acadèmic de 1932-1933, el dia 3 de març de 1933

Honorables autoritats, representants acadèmics, senyores, senyors:

L'alt honor que m'heu fet, benvolguts amics i consocis, de cridar-me a la presidència de l'Ateneu, m'imposa l'obligació reglamentària que estic complint. No vull pas desaprofitar l'avinentesa que em doneu de fer una excursió pel camp, massa negligit per mi darrerament, de la nostra història, ni podria tampoc sostreure'm ara a les vibracions d'una hora políticament i nacionalment gràvida. El procés constitucional de Catalunya, que l'absolutisme monàrquic donava per esgotat fa dos segles, torna a obrir-se. Interessa, potser —i àdhuc serà útil, si la història és mestressa de la vida—, de seguir-ne les evolucions i de veure la influència que van tenir-hi el sentiment patriòtic i les idees democràtiques.

Sentiments de germanor i sentiments d'oposició. — Orígens de l'Estat català. — El comte, element d'unitat i principi de justícia; autolimitació del seu poder. — De la Cort judicial a l'Assemblea de magnats. — La *Pau i Treva* i les seves corts mixtes. — El nom i el territori de Catalunya

El centenari de la Renaixença catalana, iniciada l'any 1833 amb *L'Oda* de Bonaventura Carles Aribau, el commemorem amb la restauració del Parlament de Catalunya.

Catalunya és un dels pobles que han tingut la rara fortuna de renéixer, és a dir, de néixer dues vegades. L'una, seguint el procés lentíssim, inconscient, fortuït, de la gestació històrica; l'altra, amb la pressa i la lògica successió dels fets imposada per una voluntat conscient. El terme dels dos processos serà, potser, el mateix; els camins per a arribar-hi, com partint de punts diversos, són també diversos, àdhuc contraposats.

El procés de l'Estat és fàcil de seguir: els arxius en lliuren els secrets als investigadors; fet i fet, els llibres d'història no solen fer res més que aquesta mena d'història. Per contra, les etapes del desvetllament de la consciència de la personalitat col·lectiva (que no altra cosa són el patriotisme i la democràcia) fugen a un control rigorós. Només per escadusseres dades que ens serveixen de fites, pel raig de llum amb què un fet, una paraula, com un llampec en nit de tempesta, ens il·luminen, podem adonar-nos de la via que la consciència nacional va fent.

Un autor meritíssim, Josep Calmette, parla del sentiment nacional a la Marca Hispànica en el segle IX.[1] Si no volem enganyar-nos, cal rectificar: no es tracta, en els fets que addueix, d'un sentiment nacional, massa complex, sinó d'un sentiment antifranc. Sentiment de raça que movia contra els francs, semblant al sentiment religiós que movia contra els alarbs? No. Tampoc no és això.

El sentiment religiós i el sentiment de raça obren en un sol sentit, donen una amplíssima estratificació horitzontal. Alternen, sobreposant-se, ara l'un, ara l'altre, i sovint fallen tots dos. Quan l'any 1010 els nostres magnats, i entre ells els bisbes de Vic i Girona, anaven a lluitar a Còrdova al costat d'una facció sarraïna contra una altra i els cristians que l'ajudaven, no sembla pas que els sentiments de raça ni de religió els n'haguessin ofuscat d'altres de més primaris, purament egoistes.

Àdhuc quan aquells sentiments realment operen, és que no en recobreixen d'altres? És un sentiment de solidaritat cristiana el que fa alçar la nostra gent contra els sarraïns? No. S'aixecà igualment contra els francs, i no pas per un sentiment de solidaritat hispanogòtica. En el fons, el sentiment és un altre: de xenofòbia, i, el seu fonament, la fam de terra. La terra, en un estadi de civilització agrícola constitueix l'única font de riquesa i de poder. El pam de terra és la llar i el pa de la llar que l'home defensarà: qui vol apoderar-se'n, de qualsevol raça o religió que sigui, és l'enemic. Damunt aquest sentiment primari, fonamental, tot allò que hom basteixi serà ferm.

La primera conseqüència d'un sentiment així, que no és de germanor, sinó d'oposició, que no és horitzontal, estès, sinó vertical, arrelat, és de circumscriure's dins unes fronteres: guanya en comprensió el que perd en extensió.

Les condicions naturals i històriques que han determinat la formació de les llengües romàniques determinen, a través d'aquestes, a l'Occident europeu, un sentiment d'unitat que cerca d'encarnar-se. Contra l'autoritat llunyana, inoperant, invisible, del rei o de l'emperador, per damunt les autoritats immediates, dispersadores, dels senyors feudals, el comte (príncep, potestat) apareix a Catalunya com a encarnació de l'Estat.

Seria fora de lloc de resseguir ara pas a pas la formació de l'Estat català des de la creació de la Marca Hispànica per Carles el Calb, l'any 865, amb el seu límit a les Corberes i la seva capital a Barcelona. Cal, però, remarcar, una vegada més, que l'Estat català no entronca històricament amb la monarquia visigòtica; les seves institucions polítiques, doncs, en són independents. Catalunya, despresa de l'Imperi Carolingi, evoluciona dins la tradició de la monarquia franca: en perpetua i en transforma les institucions comtals, n'imita o n'adapta les reials.

Quan Borrell II (988) no vol renovar l'homenatge al rei de França, i amb les

1. *Le sentiment national dans la Marche d'Espagne au IXe siècle. Mélanges d'histoire du moyen âge offerts à M. Ferdinand Lot par ses amis et ses élèves*, París, 1925, p. 103-110.

soles forces dels homes de la terra reprèn Barcelona, allunyant-ne les tropes del califa, reforça amb el prestigi d'aquests fets el prestigi centenari de la dinastia comtal i es converteix en suprem jerarca de l'Estat. A favor del comte, enrobustint la seva posició com a element d'unitat i principi de justícia, enfront de la dispersió i de l'arbitrarietat feudals, militen dues forces poderoses: l'una, la propietat alodial; l'altra, els ciutadans i burgesos de Barcelona. És a dir, les terres i els homes lliures de vincle feudal que haurien, però, sucumbit a la rapacitat dels senyors si damunt d'aquests no hagués existit amb força creixent l'autoritat pública. Si el príncep és garantia de les llibertats, les llibertats són garantia del príncep; per a crear nous interessos a favor seu, li cal només eixamplar el camp de les immunitats ciutadanes. Aquest és el valor del privilegi de 1025 a Barcelona.[2]

La força més sobirana del comte era, sens dubte, el seu poder judicial. Refosos, com en altres terres de l'Imperi franc, el *placitum* i el *mallum,* el comte presidia el tribunal de justícia que donava les sentències civils i criminals, i ell les feia executar. El tribunal era compost de magnats del seguici del comte *(nostram potentum cohortem*, diuen, l'any 1014, Ramon Borrell i Ermessendis) i d'homes de lleis com a assessors.[3]

Així la paraula *cort* (*cohors, cohortem*) pren el sentit, que en altres llengües conserva i no en la nostra, de 'cort de justícia'.

El tribunal havia creat uns usos, assentat una jurisprudència, fora llei, perquè la llei, el *Forum judicum,* desconeixia la desigualtat creada entre els homes pel vincle de l'homenatge; jurisprudència i usos fora llei, complementaris de la llei, que un dia foren reduïts a escriptura i, més que promulgats, reconeguts autèntics pel mateix tribunal que els aplicava. Són els *Usualia,* la part més vella dels Usatges; i el fet devia tenir lloc, segons Valls i Taberner,[4] vers l'any 1058. Més tard, nous Usatges són introduïts o declarats, i aquells qui, per llur qualitat de magnats o jutges, els hauran d'aplicar, són cridats a publicar-los. Assemblea legislativa? No. Tots els seus membres són vassalls del príncep, i el poder legislatiu és d'ell tot sol. Legislativa, no; consultiva, qui pot dubtar-ne? Per la seva composició, gairebé podríem qualificar-la de Parlament del braç militar, si anticipéssim la terminologia d'altres èpoques.

Contemporàniament, un gran fet es produeix. La primera Constitució política de l'Europa moderna és promulgada: és la Constitució del comtat de Barcelona per Ramon Berenguer I i Almodis vers el 1060.[5] Amb ella, incorporada als Usatges, l'Estat català (de primer el comtat de Barcelona, després «tot Catalunya de Salces al Cinca, de Tortosa a Lleida, amb els seus termes») estructura la seva vida política. Hi

2. *Marca Hispánica,* doc. 198.
3. Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamins de Ramon Borrell, núm. 104.
4. Ferran VALLS TABERNER, *Estudis d'història jurídica catalana,* Barcelona, «La Revista», 1929, p. 58.
5. La formen els *Usatges* 64-68, 70, 62, 98-99, 72-74, 93-95, 80, 16. (VALLS, p. 59).

trobem, al costat de l'element feudal, sotmès a la pròpia jerarquia, les terres i els homes que no són de cap senyor; hi trobem la garantia de la seguretat personal, de la propietat i del treball, la llibertat de circulació i de comerç; la protecció al foraster, a l'home d'altra religió; la mobilització general en cas d'ésser envaït el territori, i, com a clau de volta d'aquest edifici polític, la potestat (el poder públic), al qual són atribuïts, no en alou ni en feu, sinó en domini eminent, els camins i carreteres, per a garantir-ne l'ús públic, i els cims de les muntanyes per a bastir-hi defenses.

La Constitució de Berenguer I recull així l'esperit de la *Pau i Treva.* Contra la força material dels magnats, en un segle duríssim d'anarquia, de guerra de tots contra tots, la força moral de l'Església tractava d'assuaujar els costums. Fou el nostre Oliba, abat de Ripoll i bisbe de Vic, qui instituí la primera *Pau i Treva,* en el sínode de Toluges, l'any 1027,[6] duent així damunt la nostra terra l'honor de la més humana i progressiva de totes les institucions medievals. Sota pena d'excomunió, certs homes i certes coses són posats en pau perpètua; certs dies de la setmana i certes festes de l'any, declarats de treva. Eixamplar la *Pau i Treva* és localitzar i minimitzar la guerra, protegir l'agricultura i el comerç. Les sancions canòniques, però, no basten: cal que els magnats es comprometin a complir i a fer complir la *Pau i Treva.* Per això les assemblees que la decreten perden aviat llur primera forma de sínodes o de concilis (és a dir, d'assemblees purament eclesiàstiques) per a esdevenir assemblees mixtes. La intervenció del príncep i la seva cort de magnats transforma els cànons en constitucions i l'assemblea en una mena de Parlament de dos braços, que perpetua el nom de *cort,* mentre la cort estrictament judicial en el segle XII pren el nom de *cúria*.[7]

Ben d'hora, les corts de *Pau i Treva,* ultra les mesures canòniques i les coercitives imposades pel poder civil contra els infractors de llurs acords, passen a regular importants qüestions en la vida política i social, i àdhuc d'ordre purament civil.[8] El fet que el monarca prometi i juri d'observar les constitucions de *Pau i Treva,* els dóna l'aspecte de lleis autolimitatives del poder sobirà, com ja ho havien estat les franqueses de Barcelona de 1025 i la Constitució de 1060.

La *Pau i Treva* de Girona de 1118, en temps de Berenguer III, conté la promesa del comte de no alterar el valor de la moneda si li és pagat el bovatge; promesa on s'esborralla la imposició de deures al sobirà que, d'una manera correlativa al que li és atorgat, apareixerà després com a base del mecanisme de les Corts.[9] Més

6. Dom A. M. ALBAREDA, *L'Abat Oliva*, monestir de Montserrat, 1931, p. 146-168.

7. José BALARI Y JOVANY, *Orígenes históricos de Cataluña,* Barcelona, 1899, p. 361. En record de llur origen, les Corts van conservar sempre una alta funció judicial: la Cort en ple entenia de la nul·litat i reposició de les sentències injustes. Veg. CALLIS, *Extragravantium Curiarum*, Lió, 1556, cap. VII, § 34.

8. Guillermo M. de BROCÀ, *Historia del Derecho de Cataluña y especialmente del Civil*, vol. I. Barcelona, 1918, p. 117.

9. BROCÀ, p. 121-122.

explícitament s'accentua encara el caràcter polític de les reunions de *Pau i Treva* en la de 1131, a Barcelona, on Berenguer IV congrega els personatges eclesiàstics i feudals *ad tractandum de communi utilitate ipsius terre*; fórmula que reverdirà en les convocatòries de Corts.[10]

L'any 1115, en el *Liber Majolichinus* apareix l'apel·latiu de *catalans* (*catalanenses, catalanici*) i el nom de *Catalunya* (*Catalania, Catalaunia*). Aquest, arran de la conquesta de Tortosa i Lleida, és emprat ja en el seu sentit territorial d'avui, i els seus límits són assenyalats a la *Pau i Treva* de 1173.

Un territori ben delimitat dins el qual resta vençuda la dispersió senyorial, unes institucions emparadores de la vida i del treball, i una dinastia en què s'encarna la unitat i la independència de l'Estat: què més calia per a fer brollar una consciència col·lectiva?

Ingrés del tercer estament a la vida pública. Corts de 1214. — Concessió de tributs i jurament del rei. — Naixença del sentiment patriòtic

Les assemblees o corts de *Pau i Treva* són, doncs, una mena d'antecedent i prefiguració de les veritables Corts. Aquestes, però, no existiran fins a l'hora que al costat de l'estament eclesiàstic i de l'estament noble hi participi l'estament popular. I això no serà possible mentre no es desplegui el règim municipal.

Les cartes de poblament donen origen al terç estat, en tant que solen tenir la promesa, contrària al dret feudal, que el monarca no alienarà el senyoriu de la població;[11] altrament, contenen també la franquesa de tributs que culmina en les cartes de Tortosa (1149) i de Lleida (1150). Aviat la vida municipal és tan intensa, el poble organitzat ha adquirit tanta de força, que el monarca ja pot servir-se'n, junt amb l'Església, contra els nobles. Data a retenir la de 1192, en què Alfons I, restablint *Paus i Treves* derogades a Barcelona sota la pressió dels nobles, s'adreça als eclesiàstics, als nobles «e encara a tots prohòmens e poble axi de ciutats com de viles, de les confines de Lleyda e en lo cor de aquella ciutat enthò a les confines de Salces constituits» —*ceteris tam civitatum quam villarum probis hominibus et populo*. Per primera vegada el poble ha adquirit ja condicions de subjecte de dret públic.[12]

Poc després, un dels capítols de la *Pau i Treva* de Pere I a Barcelona (1200),[13]

10. *Cortes de Cataluña. Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña, publicadas por la R. Academia de la Historia,* vol. I, Madrid, 1896, p. 49-51; publica el text sencer.

11. Brocà, p. 191.

12. Text llatí, *Cortes de Cataluña,* vol. I, p. 68-71; text català, *Constitucions de Catalunya*, Barcelona, 1704, 2*a*, tit. XI, llib. X, vol. I.

13. *Const.,* 4*a*, tit. XI, llib. X, vol. I; text llatí, *Cortes de Cataluña*, I, p. 83.

repetit a la de Jaume I a Tortosa (1225),[14] reconeix al terç estat (als homes de masos i de viles) una franquesa que serà, anys a venir, la palanca de tota la força de l'estament popular: que, sense el consentiment dels interessats, ningú no els pugui exigir procuracions ni albergues, ni fer acaptes ni cap mena d'exaccions.

L'estament popular ja existeix, ja representa una força: cal comptar-hi. Un fet decisiu li farà prendre el lloc que li pertoca en la direcció política del país. Els drets hereditaris de Jaume I (que Pere el Catòlic, en caure a la batalla de Muret, deixava a mans de l'adversari Simó de Montfort) són discutits pels seus oncles, pretendents a la corona i anarquitzadors de la terra: cal reforçar-los amb llur reconeixement general. L'any 1214, el legat d'Innocent III, tutor del rei, presideix a Lleida una Cort de catalans i aragonesos, on Jaume, infant de sis anys, és jurat com a successor del seu pare. En aquesta Cort acuden, per primera vegada històricament constatada,[15] els representants del poble (deu per cada ciutat) amb poder suficient de consentir i aprovar.[16]

La Cort de 1214, amb el jurament del nou sobirà, inicia una tradició constitucional que durarà segles. Fins ara, d'ençà de la Capitular de Quierzy, el poder del comte, com un dret patrimonial, ha passat del causant a l'hereu, sense cap requisit d'ordre polític. El jurament apareix, com totes les institucions del nostre dret públic, no obeint a cap apriorisme sinó en el moment just que les circumstàncies el fan necessari. La seva pràctica, introduïda a favor del monarca, serà ben fecunda: ella evolucionarà i es transformarà ben d'hora a favor del poble.

Amb la seva adhesió, el braç popular assegurava la corona a Jaume I. La paga d'això se la cobrava a la mateixa Cort: pel paràgraf XXIV de la Constitució que hi fou dictada,[17] les ciutats de Catalunya, fins a la major edat del rei, restarien lliures de tributs. Així, la primera Cort catalana donava la pauta a les que havien de seguir.

Sovint es reuniren Corts sota el llarg govern de Jaume I. Sempre que, per les seves expedicions de conquesta o els seus projectes de croada, tenia fretura d'argent, el rei es veia obligat a convocar, junt amb els altres, el braç popular, per demanar-li consentiment de tributs o oferta de donatiu, car els privilegis de ciutats i viles impedien les imposicions no consentides. Per contra, quan això no cal, veiem encara assemblees a l'estil de les de *Pau i Treva,* amb assistència exclusiva de prelats i nobles. Alguna vegada (fet important) apareix, com a la Cort de 1225 a Tortosa, al costat de l'objecte taxatiu de la reunió, la fórmula més ampla de reformar i millorar l'estament de la terra,[18] que més tard serà essencial a les convocatòries de Corts.

14. *Const.*, 2*a*, tit. III, llib. X, vol. III.

15. Manquen documents probatoris de l'existència de la Cort de 1210, començada a Barcelona, acabada a Lleida, de la qual parla Feliu de la Penya *(Anales,* II, p. 21) i a la qual sembla donar autoritat una referència de les *Consuetudines Ilerdenses* (part I, rub. 111).

16. *Crònica de Jaume I*, § II.

17. *Const.,* 11*a* bis, tit. XI, llib. X, vol. I.

18. *Const.,* 2*a*, tit. III, llib. X, vol. III.

Per contra, ni el concepte ni el mot *universitat* o *general* aplicats a la Cort com a representació totalitària del país, no apareix encara.[19]

El regnat de Jaume I forma políticament una època de transició. És el traspàs de l'estat patrimonial a la monarquia paccionada, de l'homenatge individual al jurament col·lectiu; és l'aparició del tercer estament i, amb ell, de les veritables Corts. Aquestes Corts tenen només dues funcions pròpies: consentir tributs, i jurar el successor de la corona; el poder legislatiu, però, encara és tot del rei, i les disposicions normatives de caràcter general donades per ell, amb consell o sense, s'anomenen *constitucions,* títol que després serà exclusiu de les lleis aprovades en Corts.

En la plasmació del sentiment català, però, el regnat de Jaume I és decisiu.

De Berenguer III a Pere I, Catalunya apareix com una part i es fa pressentir com el nucli d'una gran nació occitana. A l'entorn de 1200, el purista Ramon Vidal de Besalú sent la unitat de la llengua d'oc, dins la qual submergeix la catalana; la consciència d'unitat és tan viva que, vint anys després, el trobador Albert de Sisteró divideix els pobles de França en «catalans i francesos», comptant entre els primers els habitants de Gasconya, Llemosí, Alvernya, Vienès i Provença. La croada contra els albigesos i el tractat de Corbeil sancionant els fets acomplerts, esvaeixen aquests somnis i precisen les realitats.

Jaume I, tot i anomenar-la tímidament *nostre llatí*, individualitza la llengua catalana, en quant l'oposa en el diàleg als parlars veïns de Llenguadoc i de Castella. Els càlids elogis a Catalunya continguts a la *Crònica* reial són les guspires d'un sentiment que Cerverí de Girona concreta, en el *Plant d'en Ramon de Cardona* (1276), quan apostrofa Catalunya, personalitzant-la no pas com un territori sinó com una pàtria:

> Catalunya! la mort qui'l vos sostrays
> ha vós e tots los vostres trop mermatz:
> perduts havetz molt mays que no us cujatz.

Mai no sabrem si, no havent-se unit amb Aragó, Catalunya hauria reeixit a estructurar políticament una nació occitana, senyora de la Mediterrània i estesa fins a l'Atlàntic, o bé hauria sucumbit a l'expansió francesa, i avui tot Catalunya no seria més que un ample Rosselló. Qui sap! És massa fàcil de teoritzar sobre les contingències no realitzades.

Una cosa és certa, però; que el règim confederatiu, exigit per la unió de dos pobles tan diversos com Aragó i Catalunya, en estendre's al reialme de València,

19. Antonio de La Torre y del Cerro, *Discursos leídos en la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la solemne recepción... Orígenes de la «Diputació del General de Catalunya»*, Barcelona, 1923, p. 22.

novament conquerit per Jaume I, va fer impossible l'estructuració política de Catalunya, i, més tard, la del seu imperi mediterrani.

Corts colegisladores (1283). El pacte. — Democràcia i patriotisme. El sentiment pancatalanista confós amb el lleialisme monàrquic (Muntaner)

La llibertat es compra. El mecanisme de les Corts consisteix a no donar graciosament els diners, a comprar amb ells facultats de la corona, que més cedeix com més necessitada es troba. Amb raó, pogué dir Galceran de Pinós a la Cort de Tortosa de 1421: «Les lleis de la terra són comprades e pagades.»[20]

Pere el Gran, amb les seves victòries a Tunis i a Sicília, ha congriat França i l'Església contra seu. El Papa el deposa i l'excomunica, i una croada envairà Catalunya. En aquests moments tèrbols, incerts, Cort general és reunida a Barcelona. Una Cort al nivell històric de l'hora. Amb perfecta consciència patriòtica, es capté del *bonum statutum Catalonie generalem*, i, sabent-se'n el seu representant autoritzat, parla al rei en nom *totius universitatis Catalonie*. El monarca, per obtenir d'aquesta Cort l'ajut que li demana, ha de renunciar-hi el poder legislatiu. D'ara endavant, la Cort d'assemblea consultiva i deliberativa esdevé colegisladora amb el rei. Això era l'any 1283: el fet no tenia precedents a Europa. Tota Constitució o Estatut general, és a dir, tota llei, haurà d'ésser feta, a Catalunya, amb aprovació i consentiment de la Cort general, i la Cort es reunirà periòdicament per tractar del bon estament i reforma de la terra.[21]

Aviat serà donat un altre pas. Perquè el nou rei sigui jurat, caldrà que ell juri abans les constitucions. La Cort de Barcelona de 1299 prescriu que si algú de Catalunya, qualsevol que sigui la seva dignitat o condició, fa al dit senyor de Catalunya jurament o fidelitat abans que ell hagués prestat el dit jurament i confirmació, no siguin vàlids aquell jurament i fidelitat que li haguessin prestat.[22] Abans de jurar, el rei no pot exercir cap acte de jurisdicció; garantia gelosament guardada, com és de veure, a la Cort de Barcelona de 1519. Carles I, que l'havia convocada, i àdhuc oberta el dia 16 de febrer, hagué de repetir la convocatòria i de repetir la sessió règia el 13 de maig, per haver estat feta la primera convocatòria quan el futur emperador, no havent jurat encara les constitucions, no podia exercir a Catalunya cap acte de govern.[23]

20. *Parlaments a les Corts Catalanes.* Text, introducció, notes i glossari per Ricard Albert i Joan Gassiot, Els Nostres Clàssics, vol. XIX-XX. Barcelona, 1928, p. 154.

21. *Const.* 1*a*, tit. XV i 1a tit. XIV, llib. I, vol. I.

22. *Const.*, 2*a*, tit. I, llib. IV, vol. I.

23. Josep Coroleu i Josep Pella i Forgas, *Las Cortes Catalanas. Estudio jurídico y comparativo*, Barcelona, 1896, p. 341.

Fàcil seria, obrint els llibres dels nostres filòsofs, moralistes i teòlegs, d'acumular textos marcant els deures i les limitacions morals de l'autoritat reial. De textos semblants, però, en trobaríem arreu, i no ens interessen. No són pas els deures i limitacions exigibles només per la consciència pròpia o pel ministeri de l'Església, sinó els deures i limitacions *legals,* que caracteritzen el nostre sistema polític.

Abans d'acabar el segle XIII, el sistema constitucional de Catalunya restava fermament establert damunt el pacte: monarquia paccionada i lleis paccionades. Els noms i els conceptes de *pacte* i de *contracte* revenen constantment en els nostres jurisconsults clàssics. Referint-nos, per a major excepció, als temps de la decadència política, quan el poder monàrquic esdevenia ja absorbent, sota el regnat de Felip IV, escriu Xammar que les lleis o constitucions d'aquest principat «habent speciem contractuum inter Regem et populum», i Acaci de Ripoll, d'una manera terminant, afirma: «Leges paccionatas vivimus in Catalonia.»[24] Dos segles abans, el jurisconsult Mieres havia usat pacte com a sinònim de llei: «Dominus Rex, fiscus et omnes alii ex pacto tenetur solvere vectigalia et gavellas Generalis Cataloniae.»[25] Perquè la llei és paccionada i el rei no pot derogar-la, la llei és superior al rei, que està obligat a complir-la. Per això la Cort de Montsó de 1289 estatueix que cap disposició reial «que contenga cosa contra privilegi general o especial, ne contra costumes generals o especials de algun lloc, no sia rebuda».[26]

Aquesta estructuració del règim democràtic coincideix amb l'esclat del sentiment patriòtic. La conquesta de Sicília, el domini marítim de la Mediterrània occidental, la desfeta de la croada, donen a Catalunya el sentiment de la pròpia força esculpit amb el bronze de les seves paraules sòbries pel cronista Bernat Desclot. És l'hora que el llenguatge patri rep, per boca de Jofre de Foixà (1286-1291), el nom de *catalanesc*; és el moment eufòric en què l'autor de *Gesta Comitum* interromp la seva història amb un estrambot líric:

> O Catalonia, saecla per omnia glorificeris
> magna mereberis et diminaberis aere frueris.[27]

Entusiasta de la terra catalana, entusiasta dels seus habitants, entusiasta de les seves institucions, entusiasta, sobretot, de *lo bell catalanesc*, Ramon Muntaner, cronista i almogàver, acèrrim partidari del nacionalisme lingüístic, per a qui llengua i

24. Joan Pau XAMMAR, *De Officio judicis et advocati*, Barcelona, Jaume Romeu, 1639, part I, quaest. 15, núm. 75; Acaci de RIPOLL, *Regaliarum Tractatum*, Barcelona, 1644, cap. 31, núm. 50.

25. Tomàs MIERES, *Apparatus super Constitutionibus Curiarum generalium Cathaloniae* (diverses edicions), col. VI, cap. 28, núm. 38.

26. *Const. Cat.,* 4*a*, t. XXVI, llib. I, vol. I.

27. *Gesta Comitum,* redacció definitiva, XXVIII, § 47. Veg. *Cròniques catalanes, publicades sota la direcció de l'Institut d'Estudis Catalans,* vol. II, Barcelona, 1915, p. 90.

nació són la mateixa cosa, és la veu més eloqüent i convençuda del pancatalanisme. Aquest sentiment, però, vivíssim en el poble, no va encarnar en cap institució política: el règim confederatiu i les tradicions de la monarquia patrimonial ho feien impossible. El patriota Muntaner no sap pas alegrar-se que la vella soca de Guifré i de Jaume s'hagi multiplicat en plançons diversos. Ell, que se sent orgullós del nom de català i parla amb una mena d'idolatria de la senyera de les barres, voldria que un sol poder polític relligués tots els catalans. Per això, Muntaner gira els ulls a l'únic nexe comú, la dinastia nacional, i raona el seu lleialisme amb les conegudes paraules, que mostren, com cap no ho faria millor, els costums senzills dels reis i llur connivència democràtica amb els ciutadans, «que no us diré que sien llurs vassalls, que abans són llurs companyons».

Les Corts, representació del país. — Influència creixent de l'estament popular. — Delegació del poder de les Corts. Generalitat

Sostenen Coroleu i Pella que els tres braços (eclesiàstic, militar i popular) representaven a les Corts catalanes, respectivament, la religió, la propietat i la família.[28]

Examinem-ho de prop. Cert que a l'edat mitjana la cèl·lula política no és pas l'individu: és la família. El cens no es fa per habitants, sinó per focs; i només els caps de casa intervenen en la vida municipal. Tanmateix, el braç popular no representa pas d'una manera indirecta totes les famílies i d'una manera directa tots els municipis de Catalunya, sinó sols la minoria, petita pel nombre i gran per la importància, dels municipis lliures. Són les ciutats, viles i llocs exempts de jurisdicció feudal que constitueixen l'estament popular, perquè són aquests municipis els que tenen, diguem-ne, sobirania fiscal. El braç popular, doncs, no representa la família, sinó els contribuents.

Semblantment, el braç eclesiàstic no representa pas l'Església, sinó la propietat de l'Església. L'arquebisbe, els bisbes, abats, ordes militars i capítols catedrals, perquè detenen la immensa propietat de l'Església catalana, constitueixen el braç eclesiàstic i seuen a la Cort. Per contra, en són exclosos els frares dels ordes mendicants i tots els beneficiats que no tenen adscrit a llur benifet cap feu ni cap possessió de territori.

El braç militar sí, representava el que diuen Coroleu i Pella: la propietat, o millor, la propietat feudal. Amb el benentès que el braç militar mai no va ésser a Catalunya una casta noble: qualsevol, àdhuc estranger, en adquirir la propietat d'un feu adquiria amb ella els drets de baró i, per tant, el de seure a les Corts.

28. Coroleu i Pella, *Cortes,* p. 71; *Los Fueros de Cataluña*, Barcelona, 1878, p. 505.

Els tres braços, doncs, representaven el conjunt dels contribuents, d'aquells que podien concedir o denegar els subsidis que la corona necessitava per a les empreses de l'Estat quan no li bastaven les rendes pròpies.[29] Les Corts venien a ésser, així, com a juntes generals d'accionistes. Els vots no hi eren comptats, sinó sospesats (*vota non sunt numeranda sed ponderanda*). El vot de l'arquebisbe i dels bisbes valia més que el de tots els altres eclesiàstics; el dels comtes i vescomtes, més que el de tots els altres militars; el de Barcelona, Lleida, Girona i Perpinyà, més que el de tots els altres municipis: és que no votaven (continuant el símil) els accionistes, sinó les accions. Avui aquesta concepció de la sobirania ens sembla endarrerida: era, però, la més avançada del seu temps, i ben superior a la que segles després fou imposada a Catalunya.

Cada època ha tingut una visió diferent de l'Estat. És veient-lo com una suma d'individus, concepte introduït per la Revolució de 1789, que pot representar-lo un Parlament elegit per sufragi universal directe. Aquest concepte, però, que respon a l'Estat unitari i democràtic, no és el de sempre: en altres temps i en altres llocs l'Estat és concebut com una suma de territoris, o d'interessos, o d'estaments. Així es concebia la Catalunya medieval, i és per això que les Corts, amb els seus tres braços, podien representar-la com la representa avui el seu Parlament.

Dintre la Cort, el braç popular, el nouvingut, pren aviat un lloc preponderant. La Cort de Barcelona de 1300, una de les més notables en la història de la nostra llibertat política, en crear d'una banda els organismes encarregats d'inquirir contra els oficials reials, i d'altra els organismes que ho eren d'interpretar les lleis i d'investigar sobre llurs infraccions, exclou de participar en uns i altres l'estament eclesiàstic.[30] Cinc anys després (1305) els lleidatans es meravellen que ciutadans i cavallers hagin pogut avenir-se, perquè «ja saben ells que els cavallers ço que demanen tot és contra lo profit cominal de la gent de la terra, e a crexement e llibertat de si mateys».[31]

L'any 1323, la Cort de Barcelona, convocada pels afers de Còrsega i Sardenya, s'estanca per les discrepàncies dels braços militar i eclesiàstic. Els síndics del braç popular, però, segueixen reunits i afirmen que «fan Cort general en absència dels prelats e persones eclesiàstiques, e rics homens e cavallers, los quals per contumàcia e sens alguna justa raó... se són departits del lloc on la present Cort general era aplegada e ajustada». El rei Jaume II sanciona els capítols que ells li presenten «per Cort, a bon estament del General de Catalunya».[32] No sabem que es

29. Les 20 primeres *constitucions*, t. XXV, llib. IV, vol. I, anys 1283-1553, refermen el principi que els tributs no poden ésser imposats sense consentiment de les Corts.

30. LA TORRE, p. 40.

31. *Arxiu de la Corona d'Aragó*: reg. 24, fol. 71 (amb data 25 juliol 1305).

32. LA TORRE, p. 47, dóna els textos inèdits.

repetís aquest fet revolucionari de la Cambra popular actuant com a representació integral de la terra. Cal, però, no oblidar-ne un altre, també significatiu. Sovintegen en els segles XIV i XV els parlaments, és a dir, les reunions d'un o més braços per a un fi concret. Bé, doncs: trobem parlaments del militar i del popular, i sobretot del popular tot sol: per contra no coneixem ni un cas de reunió dels altres braços en absència del popular.

Vanament els cavallers i els nobles volen oposar-se a la creixent influència del braç popular, i mantenen la pretensió absurda d'ésser ells els únics que han de constituir la Cort. La història parlamentària de Catalunya dóna prou arguments, amb què el bisbe Francesc Sa-Pera rebat aquella pretensió a la Cort de Barcelona de 1413. Tornen a l'escomesa, els nobles, l'any següent (1414), a la Cort de Montsó, esgrimint com a argument Aquil·les que el rei ja representa a les Corts els seus vassalls, com ells hi representen els llurs.[33] Haurien tingut raó si el règim polític de Catalunya no hagués ultrapassat, feia prou temps, el feudalisme; si no existís un *general o comú de la terra*, com deien llavors (un poble, una nació, com diem avui), del qual eren les Corts l'organisme representatiu.

A comptar de 1283, les Corts Catalanes tenen ja un poder propi, i, tenint-lo, poden delegar-lo.

La delegació és, de primer, temporal i concreta. La Cort de Montsó de 1289 és la primera a crear organismes delegats seus i amb exclusió dels oficials reials: els recaptadors per tres anys del donatiu concedit a Alfons II. En un cas semblant, la Cort de Barcelona de 1293 estatueix que els ordenadors i distribuïdors nomenats per ella no seran responsables davant el poder reial. Avançant més, la Cort de Lleida de 1300 duu l'exclusió del rei i dels seus funcionaris al punt d'ordenar que, liquidada l'operació, siguin destruïts els expedients per tal que la corona no pugui obtenir-ne cap dada. Ho repeteix la Cort de Barcelona de 1323.[34]

En el regnat de Pere III, les contínues guerres augmentant les necessitats econòmiques de la corona, les Corts es troben fent-li nous donatius abans d'acabar-se la recaptació dels anteriors: així, organismes recaptadors se succeeixen sense interval, àdhuc s'encavallen, fins a convertir-se en permanents. Així neix, primer de fet i després de dret, com totes les nostres institucions polítiques, la Diputació permanent de les Corts catalanes, o (en el llenguatge del temps) Diputació del General de Catalunya. El valor de la paraula *general* ha anat evolucionant. D'una manera imprecisa, comencen els textos parlant de *universitas* o «universitat de Catalunya», del «general de Catalunya», del «general de la terra», com contraposat al singular, fins que la idea del *general* es compenetra amb la de les Corts, la

33. *Parlaments*, p. 117 i 119.
34. La Torre, p. 35-48.

institució que personificava el conjunt dels estaments de la terra catalana.[35] D'aquesta manera clara i categòrica es defineix a la Cort de Barcelona de 1347, regnant Pere III.

La Diputació del General de Catalunya, dita ben d'hora *Generalitat*, rep la seva estructura fonamental a la Cort de Cervera de 1359, i de modest organisme recaptatori passa a convertir-se més tard en delegació general i permanent del poder de les Corts, és a dir, en representació política de tot Catalunya. Ben car pagava la corona l'ajut econòmic que els catalans li donaren.

Amb raó podia dir Pere III a les Corts generals de Montsó de 1383:

> [...] Si guardats vostres furs e constitucions e vostres privilegis aqui trobarets [...] e veurets que sots los pus francs pobles del mon.[36]

La Generalitat, òrgan de l'esperit patriòtic contra l'esperit monàrquic. — El sentiment democràtic i la revolució de 1462; anhels republicans. Joan Cristòfol Gualbes. — Idees d'Eiximenis (1384)

L'existència de la Generalitat és un fet decisiu en la història política de Catalunya. Per primera vegada hi ha una representació permanent del país separada de la persona del monarca. L'esperit patriòtic, el sentiment de solidaritat dels catalans, troba un òrgan adequat d'expressió a l'hora que més ho necessita, quan les Corts mantenen sovint una oposició contra la corona. Intermitents, però, i no podent reunir-se sense el concurs del monarca, les Corts haurien estat un instrument poc eficaç en la lluita de Catalunya amb la monarquia.

Aquesta lluita —que amb alts i baixos durarà cinc segles— s'inicia ja en els darrers anys de Pere III, quan la Cort general de Montsó de 1384 acusa d'alta traïció i de venalitat molts consellers del rei i del primogènit,[37] i s'accentua sota el desgovern d'aquest, en regnar amb el nom de Joan I. Els mals reis han fet tanmateix un bon servei a llurs pobles: els han desvetllat la consciència.[38]

Mentre Catalunya estigui identificada amb els seus monarques, és difícil de trobar en la literatura l'expressió neta del patriotisme, que va confós amb els sentiments de lleialtat i d'entusiasme per la corona. Del temps de l'*Amador de la gen-*

35. La Torre, p. 28.

36. *Parlaments*, p. 54.

37. Coroleu i Pella, *Cortes,* p. 205.

38. De vegades també per dissensions internes les Corts mancaren de la força necessària. Entre les principals, cal assenyalar: la pretensió de crear un nou braç militar (Corts de 1388, 1405-1410, 1413); la rivalitat dins el braç militar entre els Cardona i els Pallars (Corts de 1419-1420, 1421-1423, 1452), i l'oposició entre nobles i eclesiàstics (Cort de 1436).

tilesa, però, ja tenim testimonis de com hi havia qui, sentint d'una manera ben diversa, oposava el pensament de la nació, «de la terra», al pensament del rei. El vigatà Joan Torralles escriu en el seu *Noticiari,* tractant de les companyies d'armanyaguesos que l'any 1389 envaïren Catalunya, que el vescomte de Rocabertí «les havia anades cercar en França, e les havia pagades per lo rei, que venguessen en Catalunya, per tal que la destruissen, e de fet se faera, sino que *la terra no ho volc consentir:* e açò feia la regina per tal com *la terra no li volia donar* tot quant havia». I, l'agost de 1394, anota:

> Lo rei don Joan parti de Barcelona ab galeres e altres fustes e ana-s'en a Portfangos, donant fama que iria conquerir la illa de Sardenya, de que *tota la terra era* molt alegre, e fon-li feta gran honor en Barcelona quan se recolli. Puis[...] la anada romàs, que no se'n feu res, de *que la terra* fou molt descontenta.[39]

A l'hora que l'hàbil política de Pere III donava el seu fruit, i totes les terres de la nació catalana i del seu imperi es reunien sota un sol ceptre, aquest era tingut per les mans balbes de Martí l'Humà. La teoria política segueix essent la tradicional, que el vicecanceller Bonanat Pere resum, a la Cort de Barcelona de 1409, en dir que el príncep i els súbdits «fan e són un cos místic inseparable, lo cap del qual és lo príncep, e los vassalls membres seus».[40] La dinastia, però, únic nexe polític de totes les terres catalanes, al cap de pocs anys ja no era catalana. La separació marcada en temps dels darrers comtes reis de la casa de Barcelona s'exacerba i es fa més profunda amb la casa de Trastàmara. Era natural. La sentència de Casp podia donar la corona a Ferran d'Antequera: no podia fer, però, ni que els antics partidaris de Jaume d'Urgell esdevinguessin addictes cordials al nou rei ni que aquest oblidés la seva formació política i les habituds adquirides en el govern de Castella. Perduda la catalanitat del nexe dinàstic, aviat el sentiment pancatalanista s'afebleix fins a desaparèixer; es trenca després la solidaritat amb València, el patriotisme català acaba recloent-se dins els límits estatals —és a dir, al territori per al qual legislen les Corts de Catalunya.

Els més ingenus dels jutges de Casp podien creure que anaven a sentenciar una qüestió de dret civil, una testamentària; d'altres, fit el pensament a la qüestió del cisma, volien resoldre un afer politicoreligiós. No mancava gent, però, a adonar-se que es debatia un plet nacional. En aquest terreny situen la qüestió les intervencions de Pere Ferrer (16 i 19 de novembre de 1411) al Parlament de Tortosa. Ell qualifica de «opinio molt novella e molt aspra e esquiva, james ohida, pensada, cogitada ne somniada», la que Ferran «senyor d'altra gent e d'altra casa engendrat, nat e nodrit en Castella, usitat e acostumat a viure segons les lleis e pràctiques d'a-

39. E. Moliné i Brosés, *Noticiari Català dels segles XIV i XV, Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, I (1916), p. 211.

40. *Parlaments,* p. 83.

quella, d'ésser, segons ell ha afermat, vostre príncep, vostre regidor, vostre governador e vostre senyor».[41]

La formació política de Ferran podia resumir-se en la coneguda dita castellana «allá van leyes do quieren reyes». Per bé que les Corts de Briviesca de 1387 havien pres al rei la facultat absoluta d'establir i derogar lleis, els monarques castellans mai no s'hi avingueren i seguien legislant a llur grat a l'empar de la fórmula «yo, de mi ciencia especial e expresamente privo en este caso la dicha ley de Briviesca e todas sus cláusulas derogatorias e quiero que non empezca nin empecer pueda». Demés, era reservada al rei la interpretació de les lleis,[42] i contra aquestes no hi valia costum.[43] Principis, tots ells, contraris al del dret públic català.[44] Amb raó, anys després, podia dir Bernat Boades, referint-se a la sentència de Casp:

> D'aquesta determinació se n'han seguits molt grans damnatges, per ço com lo dessús dit rei En Ferrando no sabia les lleis e privilegis de Catalunya; e a ell e als seus castellans, qui no són enfranquits axi com nosaltres ho som, los paria mal de la nostra gran llibertat.

Entre uns prínceps i un poble d'educació política contrària,[45] el divorci es feia cada dia més greu: el sentiment reialista minvava, el democràtic creixia. Els processos de les Corts en el regnat del Magnànim i sota les lloctinències de la seva muller i del seu germà, són documents de la lluita entre Catalunya i la corona.[46] En els primers anys del regnat (1418-1421), Ramon Desplà, síndic de Barcelona, i Galceran de Pinós, vescomte d'Illa i de Canet, personifiquen la tradició parlamentària catalana contra les tendències autoritàries del rei. Són noms a recordar en la història parlamentària i democràtica de Catalunya, com també el de Joan Des-Pinyol, secretari de la Cort de 1437, que, amenaçat per la reina lloctinent que li faria tallar el cap si aixecava acta d'una reunió tinguda a la cambra règia, tanmateix la fa constar *in extenso* (contant-hi l'amenaça i tot) en el procés de la Cort.[47] Les relacions entre les Corts i la corona esdevenen tan tibants que s'arriba de vegades a ruptura, com la que posa fi a la Cort de Barcelona de 1448.[48]

41. *Parlaments,* p. 109.

42. *Ordenamiento de Alcalá*, veg. llei 3, llei 11, t. II, llib. III, de la *Novísima Recopilación de las leyes de España,* Madrid, 1805.

43. Doctrina recollida i sancionada per la llei 11, t. II, llib. III de la *Nov. Rec.*

44. Veg. t. XVI, *De Interpretatio* del llib. I, col. I, de les *Const. Cat.*

45. El caràcter de les dues monarquies resta ben palesat amb la coneguda anècdota d'Alfons III i la seva muller Leonor, l'any 1852, a València, reportada al capítol XIII de la *Crònica* de Pere III.

46. Vegeu especialment, Parlament de Molins de Rei (1418) i Corts de 1419-1420, 1430-1431, 1448, 1456.

47. COROLEU I PELLA, *Cortes*, p. 253.

48. COROLEU I PELLA, *op. cit.*, p. 264.

D'altra banda, comencen també els atacs de l'autocràcia monàrquica al fonament democràtic de la Constitució, és a dir, al poder municipal. Qualsevol que fos el pretext de justícia de les reformes de 1454, que feren coincidir l'organització política de Barcelona amb la seva organització gremial, obeïen evidentment a una maniobra de poder reial encaminada a destruir les forces que dins Catalunya podien resistir-lo, a «supprimir e abaxar —com afirma Pere Miquel Carbonell— la molta senyoria e libertat que tenien los ciutadans honrats».[49]

Amb l'allunyament entre el monarca i el país, la Generalitat enforteix el seu prestigi. Ella pot, l'any 1462, aparèixer com el govern de la terra, fins al punt de destronar el rei, és a dir, declarar-lo caigut dels seus drets, i elegir-ne d'altre perquè ocupi el seu lloc. En els deu anys que dura la Revolució, Catalunya viu sota el règim de la monarquia electiva; i, en acabar-se, Joan II ha de fer per segona vegada la cerimònia de la jura com a rei novellament entrat.

Si quan, l'any 1412, es reunien els compromissaris a Casp, tothom els sabia nomenats per declarar qui en justícia havia d'ésser preferit com a successor del rei Martí, passat el temps, les idees es confonen, i la massa arriba a creure que el fet havia estat una pura i simple elecció de rei. Aquest fou, diu Zurita,[50] un dels fonaments per destronar Joan II. Fonament, no; més aviat, pretext jurídic, perquè en el fons hi havia una altra cosa. Joan II, el destronat, hi tocava, quan l'any 1469, obrint les Corts generals de Montsó, deia als representants d'Aragó i de València, i als botiflers que per Catalunya havien gosat anar-hi, «algunos de Barcelona» —és a dir, la Generalitat i el Consell de Cent— «elevados e ensuperbecidos por las muchas extremas riquezas axi particulares como generales, haviendo ya en lo pasado sostraidos entre las necesidades de sus príncipes tantos e tales privilegios que quasi toda la suprema jurisdiccion de potestad havían a si transferida, se desdenyavan ya de tener superior ninguno». Ells, afegeix, «pusieron la mayor parte de Catalunya en manifiesta rebelión» i acabaren «tomando forma de comun regimiento, tanto por ellos deseado».[51] Segons el rei, doncs, la causa íntima de tot el moviment és l'ardent desig «de comun regimiento», és a dir, de República.

Aquestes ànsies democràtiques trobaren el seu teoritzador (nom oblidat, cal rellevar-lo) en la persona de Joan Cristòfol Gualbes, dominicà, l'obra del qual ens és coneguda només per la referència de Zurita.[52] Mantenia l'opinió, que l'historiador aragonès qualifica de temerària i condemnada pel concili de Constança, que «asi como a la República pertenecia proveerse de Principe, no haviendo quien rigiese el cetro real, a ella misma pertenecia deponer y privar al Rey que tiranizaba,

49. Pere Miquel Carbonell, *Chroniques de Espanya fins ací no divulgades,* Barcelona, 1546, fol. 227.
50. Jerónimo de Zurita, *Anales de la Corona de Aragón,* Saragossa, 1585; veg. llib. 17, cap. 42.
51. Coroleu i Pella, *op. cit.,* p. 298.
52. Zurita, llib. 17, cap. 42.

y que de aquello no havia otro juez superior». La idea de la sobirania popular, doncs, no podia ésser més clarament expressada.

I això què té d'estrany? No és sinó l'aplicació a un cas concret de teories polítiques defensades abans (1384) per Eiximenis. L'enciclopedista gironí no sols no admet l'absolutisme, car «jamés les comunitats no donaren la potestat absolutament a negun sobre si mateixes, sino ab certs pactes e leys»;[53] no sols defensa el tiranicidi en dir que contra el tirà «se deu commoure e es deu levar lo cel e la terra e la mar e tota consciència tement Déu, fins que l'hajen mort e foragitat de tot lo mon»,[54] sinó que preveu la desaparició total de la monarquia i la consegüent universalització del règim republicà:

> [...] d'aquí avant no hi haurà reys, ne duchs, ne comtes, ne nobles, ne grans senyors, ans d'aquí avant fins a la fi del mon regnarà per tot lo mon la justícia popular, e tot lo mon per consegüent serà partit e regit per comunes, axí com huy se regeix Florença e Roma, e Pisa, e Sena, e d'altres ciutats d'Ytalia e d'Alemanya.[55]

El cesarisme del Renaixement. Ferran II. — Lluita amb l'absolutisme. Felip IV. Primera República Catalana. — Felip V. Fi de l'Estat català

En el moment que, per una evolució natural, l'enfortiment de les institucions populars i llur divorci creixent amb la corona havien dut a la formulació dels principis democràtics, culminats en el de la sobirania popular, la pertorbació que en l'ordre polític el Renaixement porta imprimeix una direcció contrària. El cesarisme dels nous corrents s'infiltra dins les fórmules cristianes i democràtiques medievals, i en tergiversa el sentit. Les monarquies de l'Occident llatí sembla que heretin l'esperit teocràtic i despòtic de la caiguda Constantinoble.

Pere III, en la seva proposició a la Cort de Tarragona de 1370, havia dit que «per ço com los reis són lloctinents de nostre Senyor en aquest mon, deuen fer llur poder de ressemblar a ell com més poden, e en especial li deuen semblar en aquella virtut de justícia, la qual principalment los és comanada per ell».[56] Els homes del Renaixement, dels mateixos principis en treuen conseqüències diverses. Berenguer de Pau, responent a la proposició de Ferran II a la Cort de Barcelona de 1493, parla de «com la majestat vostra sia vista Déu corporal en la terra»;[57] i dos anys més

53. Eiximenis, *Regiment de Princeps* (ed. València, 1484), cap. 156.
54. Eiximenis, *Regiment de Princeps*, cap. 154.
55. Eiximenis, *Regiment de Princeps*, cap. 200.
56. *Parlaments,* p. 43.
57. *Parlaments,* p. 227. Berenguer de Pau repeteix, sense dir-ho, paraules de Baldus.

tard, en idèntiques circumstàncies, a Tortosa, fa un panegíric «de la gran eminència de la dignitat reial»[58] i assenta obertament el principi de la monarquia de dret diví, la qual, de passada i per això mateix, sotmet el poder eclesiàstic: Berenguer de Pau no s'oblidava que era bisbe de Girona.

Ferran II, «Déu corporal en la terra», com li havia dit Berenguer de Pau, afirmava el seu propi convenciment amb aquestes paraules de la proposició a les Corts de Montsó de 1510: «Déu nos endreça i encamina que essent son ministre en son nom ho prosseguiam (la guerra contra els moros) e així ho continuem.»[59] El rei, instrument directe de la Providència, vol esdevenir sagrat, indiscutible. Cerca els seus consellers entre la gent adversa a l'esperit democràtic i troba entre els seus addictes qui formuli en estrofes castellanes de *arte mayor,* contra Barcelona i Catalunya, els nous principis de govern:

> Con armas en guerra, en paz con las leyes
> se quieren los reynos, Señor, conservar.
> Mas, guay de la tierra do todos son reyes,
> do todos presumen regir e mandar!
> Un Dios en el cielo, un rey en la tierra
> se debe por todas las gentes temer.[60]

Ferran II, amb l'establiment de la Inquisició castellana a Catalunya, malgrat les protestes de la Generalitat i del Consell de Cent, creava una nova força al servei de la corona, destrament aprofitada per la dinastia austríaca. Aquesta tendeix a reforçar l'autoritat reial en la governació de l'Estat excloent-ne les ingerències democràtiques, tot i no oposar-se per sistema al respecte a les diferències i a l'autonomia local. Carles I reuneix regularment les Corts, però no sempre n'atén les protestes constitucionals, com la de la Cort de Montsó de 1533 contra la Inquisició.[61] Referint-se als seus darrers temps, han pogut dir en veritat Coroleu i Pella que «sólo una libertad quedaba en pie: la de servir al Emperador».[62] Els seus descendents rarament convoquen les Corts. Al monarca li és més planer valer-se de l'or i de l'argent que a riades l'Amèrica li aboca; més planer que no pas discutir amb unes Corts fins la darrera malla d'un donatiu que potser hauria de pagar amb llibertats o privilegis.

La monarquia, absoluta a la corona de Castella, absoluta també al regne d'Aragó des de Felip II, segueix essent paccionada i representativa a les terres catalanes.

58. *Parlaments,* p. 236.
59. Coroleu i Pella, *Cortes*, p. 409.
60. Morel-Fatio, *Romania,* xi, p. 333.
61. Coroleu i Pella, *Cortes,* p. 352.
62. Coroleu i Pella, *Cortes,* p. 352.

És això el que Gilabert manté en el seu *Discurso sobre la calidad del Principado de Catalunya,* veritable tractat del nostre dret públic.[63] És això que fa exclamar a Quevedo:

> Son los catalanes aborto monstruoso de la política: libres con señor. Por esto el Conde de Barcelona no es dignidad, sinó vocablo y voz desnuda[...]. El provecho que dan a sus reyes es el que da a los alquimistas su arte: promételes que harán del plomo oro y con los gastos los obligan a que del oro hagan plomo. Ser su virrey es tal cargo, que a los que lo son se puede decir que los condenan, y no los honran. Su poder en tal cargo es sólo ir a saber lo que él y el Príncipe no pueden[...]. Esta gente de natural tan contagiosa; esta provincia, apestada con esta gente; este laberinto de privilegios, este caos de fueros, que llaman condado, se atreve a proponer a su majestad que su gobierno mude de aires, quiere decir de Ministros.[64]

El jurisconsult Gabriel Berard havia escrit, l'any 1627, que «el rei pot ésser destronat per la seva negligència».[65] Més que negligència, mala voluntat i mala fe calia atribuir a Felip IV o al comte duc d'Olivares, qui en nom d'ell governava. En mala fe, en el trencament del pacte, es basaven els catalans comandats pels tres diputats Pau Claris, Francesc de Margarit i Josep Miquel Quintana per a alçar-se contra el rei.

L'any 1640, la Generalitat reprenia el paper que havia tingut el 1462. Els temps, però, eren diversos. El reial patronat que Ferran II i Carles I havien obtingut d'Alexandre VI, Juli II i Adrià VI, creava una xarxa d'interessos entre la persona del monarca i els dignataris de l'Església: «del (braç) eclesiàstich hi ha poch que confiar» —escriuen, l'any 1585, els representants de Barcelona— «per lo que stan ab la boca badada sperant bisbats y abadiats y altres mercès de sa majestat».[66] La teologia moral posada al servei de la monarquia pertorbava les consciències. Molts catalans creien il·lícit de negar l'obediència al rei: se n'escruixien com d'una heretgia. Ben segur que no és altra la causa que els catalans patriotes s'esforcessin a remarcar els sacrilegis i les violències contra coses i persones de l'Església comesos per les tropes filipistes: la cançó d'*Els Segadors* n'és un bell exemple. Pensaven així vèncer els escrúpols dels qui veien el rei com el representant de Déu.

Tanmateix, la Junta dels Braços (és a dir, el Parlament català), convocada per la Generalitat el 1641, es creu investida del poder sobirà, i en ús d'ell proclama de

63. Francisco de GILABERT, *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, indicación de sus habitantes y de su gobierno,* Lleida, Manescal, 1616.

64. *La Rebelión de Barcelona,* a *Biblioteca de autores españoles, Obras de Quevedo,* vol. I, p. 268.

65. *Speculum visitationis,* cap. 22, § 46.

66. Arxiu Municipal de Barcelona, *Lletres missives* 1584-1591, fol. 70. Lletra dels consellers als síndics de Barcelona a la Cort de Montsó, amb data de 4 de setembre de 1585.

primer la República Catalana i elegeix més tard Lluís XIII de França comte de Barcelona. El francès, en acceptar la corona oferta pels catalans, reconeix explícitament llur dret sobirà.[67] Ben d'hora, però, la Cort dels Borbons es penedeix d'aquest pas tan contrari als principis i als interessos monàrquics, i cerca arguments per anul·lar-lo. Un tractat de Charpy *Sur la liberté des Catalans* adreçat a Mazarin l'any 1644, i escrit per encàrrec seu, vol provar que és fals que els catalans puguin elegir rei, que és fals que els reis de França hagin reconegut mai la independència del comtat de Barcelona, i que, per tant, la qüestió de la sobirania de Catalunya el rei de França no ha de discutir-la amb els catalans, sinó amb el rei d'Espanya.[68] Les dues corones, les dues dinasties enemigues i rivals en tot, trobaven un punt de convergència: la defensa dels principis absolutistes i, per tant, l'hostilitat a la democràcia catalana.

La Guerra dels Segadors tanmateix no afeblí gens l'esperit monàrquic, reflex de l'esperit religiós. Aquell va sobreposant-se a l'esperit patriòtic. Hom ha acceptat de la corona que barrés el camí a l'expansió catalana i que separés Mallorca; ningú no sembla doldre's que mutili el territori de Catalunya amb la Pau dels Pirineus. Encara a un nivell més baix que l'esperit patriòtic, davalla l'esperit democràtic. El rei segueix sense reunir Corts, i no hi ha testimonis, val a dir-ho, que els catalans se'n dolguessin gaire. Es comprèn.

Una gran massa de la població (cal no oblidar-ho) estava subjecta a senyoria nobiliària o eclesiàstica: poc li interessaven unes Corts en les quals no participava. L'alta noblesa havia emigrat, satèl·lit de la corona; l'Església sabia les seves immunitats prou garantides: d'altra banda, els seus grans dignataris, que el Patronat reial triava fora de la terra, no podien sentir l'apetència d'unes Corts on es trobaven estrangers. Els municipis i els cavallers eren els únics a perpetuar, més aviat d'esma, la vida política de Catalunya. Al costat d'ells, els jurisconsults, formats a la vella escola de les constitucions i imbuïts de la llibertat civil del *Corpus Juris,* mantenien els principis antiabsolutistes que la Generalitat encarnava. «El Poder» —diu Cancer— «que no està regulat per cap raó natural ni per cap regla de Dret, que es el que anomenem absolut, no es tal poder, sinó una tirania filla de la iniquitat.»[69]

67. Lluís XIII deia en la seva lletra d'acceptació: «Viendo que esta resolución depende de vuestro propio motivo (como inspirado solamente de Dios, el qual dispone como le pareze de los estados, reynos y coronas más soberanos), nos a parecido acetarla.» Veg., Alejandro de Ros, *Cataluña desengañada: discursos políticos,* Nàpols, Egidio Longo, 1646, p. 370.

68. Aquesta obra, inèdita, es conserva autògrafa a la Biblioteca Nacional de París, *ms. franç.* 4627.

69. «Potestas, quae nul·la ratione naturali, nullisve juris regulis regulatur quam absolutam illi appellant, nom ad potestatem sed ad tyrannidem, ut plerique volunt, quae ex injuria oritur pertinet.» Veg. Jaume Cancer, *Variarum Resolutionum juris caesarei, pontificii et municipalis Principatus Cataloniae,* div. edicions, part III, cap. III, núm. 114.

L'hora de la tirania filla de la iniquitat s'apropava. Sanpere i Miquel (fa de bon recordar en aquesta casa la figura d'aquell ateneista fervorós) va titular un llibre, descosit i ple de dades com tots els seus, *Fin de la Nación catalana.* Seria més exacte «Fi de l'Estat català»: realment no fou pas la nació, sinó la seva organització estatal, que va prendre fi l'any 1714. La nació, si no haguéssim convingut que és immortal, caldria dir que ja era morta molt abans, o almenys era mort l'esperit democràtic que en altre temps la informava. Catalunya encara té consciència de la seva personalitat, però ja no té fe en ella mateixa, i es lliura en cos i ànima a una lluita dinàstica. El nom mateix ho diu: Guerra de Successió.

En veure's, però, abandonada pel monarca i els aliats a favor de qui s'ho ha jugat tot, Catalunya reacciona com en els millors temps de la seva història, i la Generalitat convoca la representació nacional: la Junta dels Braços.

Junta dels Braços de 1713, darrer Parlament de l'antic Govern de Catalunya! Quan l'estament eclesiàstic i el militar, malgrat la patriòtica oratòria de Ferrer i Ciges,[70] acceptaven com a mal indefugible de tractejar amb el Borbó, el braç popular redreça la consciència nacional i, amb una fina sensibilitat, comprèn que, acceptant el domini borbònic, «aquest lamentable Principat restaria exposat a la discreció de l'experimentada contrària propensió francesa (doncs bé se desprèn de l'experiència governada Espanya per aquell esperit) y del tot subgecte a la primera màxima d'aquella de un Rey y una Llei, manifestant-ho el que succeeix a Castella, Aragó y Valencia».[71]

Cinc segles després que tímidament havia començat d'entrar a les Corts catalanes, l'estament popular es converteix en el seu capdavanter i el seu àrbitre. Presagi del que tres quarts de segle més tard s'esdevindrà als estats generals de França? Ressò potser del Parlament anglès? Terme d'una llarga evolució històrica. La influència popular havia anat creixent. Les revolucions del XV i del XVII són organitzades i dirigides *pari passu* per la Diputació General de Catalunya i el Consell de Cent de Barcelona, cosa que de fet donava l'hegemonia a l'estament municipal. No ha d'estranyar-nos, doncs, que en els darrers moments de la independència catalana fos el braç popular aquell al qual escaigués la responsabilitat i la glòria de declarar la guerra als Borbons de França i d'Espanya. Catalunya es llança, per salvar la seva personalitat política, a una lluita desesperada: són els dies heroics que van del 9 de juliol de 1713, en què, acceptat el parer del braç popular, és acordat prosseguir la guerra contra Felip V, fins a l'11 de setembre de 1714, en què la bandera borbònica és plantada damunt les ruïnes fumejants de Barcelona, «essent la esclavitut certa y forzosa».

70. L'eloqüent discurs pronunciat per aquest en la sessió del 5 de juliol publicat per SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación catalana,* p. 125, tret del manuscrit de Francesc Castellví, de l'Arxiu de Viena.

71. De la deliberació del braç popular, data de 5 de juliol. Publicat per M. BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona,* Barcelona, 1871, vol. I, p. 191.

Triomf de l'absolutisme monàrquic. Fi del règim democràtic. — La Universitat de Cervera, focus d'absolutisme. Joan Antoni Mujal i Ramon Llàtzer de Dou

La monarquia austríaca va representar, com hem dit, en progressió creixent, el reforçament de l'autoritat reial (l'absolutisme àdhuc) en les funcions de l'Estat: l'opinió pública en fou allunyada, primer de la direcció i després del control. A l'autonomia de Catalunya li restava només el cercle, gran encara, de la vida local. La monarquia borbònica es presenta sota un altre signe. Felip V disputava a Carles d'Àustria la corona reial, però demés negava al poble tota mena de sobirania. Despòtics o benignes, intel·ligents o forassenyats, els Borbons representen això: l'absolutisme integral.

«Essent la esclavitut certa y forzosa[...] quedant esclaus», deia l'última crida de les autoritats legítimes, a les tres de la tarda de l'11 de setembre de 1714;[72] i el Decret de Felip V, dat a 9 d'octubre de 1715, ho confirmava en proclamar que «habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa pacificado enteramente mis armas el Principado de Cataluña, toca a mi soberanía establecer gobierno en él». Tan justes devien semblar al Borbó aquestes paraules (i, per a un criteri autocràtic, de fet ho eren) que les incorporà al Decret de Nova Planta (16 de gener de 1716).[73] Amb aquest desapareix de dret (el dret de la força) allò que de fet havia desaparegut amb la presa de Barcelona: l'organització estatal de Catalunya , que passa de país autònom a país regit. I no sols això: àdhuc la vida social, i amb ella l'arrel més pregona de la democràcia, és atesa: desapareixen els càrrecs d'elecció, i tots els regidors municipals esdevenen governatius, nomenats o pel rei o per l'Audiència.[74]

No n'hi havia prou: calia impedir la difusió de les idees llavors anomenades *velles* i que tres quarts de segle després serien noves (les idees de llibertat i democràcia); calia plasmar la consciència i la intel·ligència de les noves generacions. Un acord del Reial Consell dat a 27 de novembre de 1716 suprimeix la llibertat d'impremta que, a diferència del que s'esdevenia en altres terres de la corona, existia a Catalunya.[75] Un any després, el rei, «por cuanto las turbaciones pasadas del Principado de Cataluña obligaron mi providencia a mandar se cerra-

72. Bruguera, vol. II, p. 277.

73. «Por decreto de 9 de octubre próximo pasado fuí servido decir que, habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa, pacificado enteramente mis armas el Principado de Cataluña, tocaba a mi soberanía establecer Gobierno en él, y dar providencias para que sus moradores vivan con paz, quietud y abundancia.» *Nov. Rec.*, llei 1, t. IX, lib. V.

74. «En la ciudad de Barcelona ha de haber veinte y quatro Regidores, en las demás ocho, cuya nominación me reservo; y en los demás lugares se nombrarán por la Audiencia, en el número que pareciere, y se me dará cuenta; y los que nombrare la Audiencia servirán un año...» *Nova Planta,* § 31.

75. *Nov. Rec.*, llei XIII, t. XVI, lib. VIII.

sen todas las Universidades, por haber los que concurrían a ellas fomentado muchas inquietudes», per Decret d'11 de maig de 1717 crea la Universitat de Cervera.[76] No és aquesta l'avinentesa de fer el balanç científic d'aquella Universitat: no em reca d'admetre que el seu nivell (si més no pel sol fet d'ésser única) havia de superar el de les sis d'abans. Cal dir, però, que la Universitat de Cervera és el focus més important de la desnacionalització de Catalunya. Felip V, per haver donat el Decret de Nova Planta, hi és comparat amb Soló, mentre les nostres institucions jurídiques hi són qualificades de «tristes reliquiae gothicae barbariei». Una mena de cesarisme de dret diví fou la fórmula política d'aquella Universitat: obediència cega, el famós «perinde ac cadaver» a l'autoritat del rei. Així parla el seu teoritzador Antoni Mujal:

> La verdadera obediencia raciocina así: el superior aquí y ahora lo manda así. Luego, aunque me parezca probable lo contrario y que puede obedecerse, debo de practicamente así presumir del superior: que, por reservados motivos que yo no alcanzo o no llego a conocer, no sólo probable sino evidentemente me manda; por consiguiente no ha de haber en mi tardanza ni duda, sino propensión y presteza a obedecer.[77]

I, parlant de la consuetud, afirma:

> En nuestro Estado monárquico no pueden los súbditos introducirla legítimamente sin consentimiento del Príncipe; y de esto es bien clara y solidísima la razón: porque, como aquella tendría fuerza de ley habríamos de decir que reside potestad legislativa en los súbditos.[78]

Ramon Llàtzer de Dou, en la seva obra, per tants conceptes valuosíssima, de Dret públic, és el més qualificat exponent de l'esperit monàrquic, antidemocràtic i, en el fons, inconscientment anticatalà, de Cervera. El canceller Dou, a les acaballes del segle XVIII, era un panegirista de Felip V i de la Nova Planta. Panegirista del rei que, havent «pacificado con sus gloriosas armas las turbaciones del principio del presente siglo, fué árbitro con derecho y regalía indisputable de arreglar el sistema de legislación del modo que a él le pareciese más útil y justo».[79] Panegirista del

76. Manuel RUBIO Y BORRÁS, *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera.* Universidad de Barcelona, Anuario del curso académico de 1913 a 1914. Barcelona, 1915, p. 431.

77. Juan Antonio MUJAL Y DE GIBERT, *Desengaño al público con pura y sólida doctrina. Tratado de la observancia y obediencia que* se *debe a las leyes,* Madrid, García, 1774, cap. 2.

78. MUJAL, cap. 3.

79. Ramón Lázaro de DOU Y DE BASSOLS, *lnstituciones de Derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña, y de las reglas de gobierno en cualquier Estado,* Madrid, García, 1800-1803, vol. I, p. 66.

Decret, tots els capítols del qual «son otros tantos rasgos de la más fina y consumada legislación».[80] Dou es fa seves les paraules, del venerable Palafox, que les obligacions d'un home «deben cumplirse sobre la máxima de atender en primer lugar a Dios, en segundo al rey, y en tercero al padre».[81] Cal sotmetre's a la voluntat absoluta del rei: «lo que no admite duda alguna es, que la regalía de arreglar nuestra legislación es indisputable en los soberanos, pendiendo todo de su arbitrio y voluntad».[82] Cal sotmetre's àdhuc a les insanitats del tirà:

> Aun en el caso de ser tiránica la suprema potestad o el príncipe, no pueden los súbditos volverse contra él, ni dexar de obedecerle, como está decidido en la sesión XV del Concilio de Constanza, que en España se manda jurar a los graduados y eclesiásticos.[83]

Vet aquí els principis polítics de Cervera amb els quals fou atapeït el cervell dels nostres estudiants del segle XVIII i començament del segle XIX: principis polítics absolutament contraris als de les constitucions de Catalunya (jurades pel mateix Felip V a les Corts de 1702), que prescriuen que el rei no podia ésser obeït en res que manés contrari a les lleis; principis polítics que eren la condemna de la història de Catalunya, de la guerra contra Joan II, de la Guerra dels Segadors i de la Guerra de Successió. Els catalans que els compartissin (i noteu que els eren imposats com un dogma religiós) havien de sentir una mena d'inferioritat, i gairebé de vergonya, d'ésser catalans. Ramon Llàtzer de Dou, com a teoritzador del dret públic, és la contradicció de tota la història juridicopolítica de Catalunya.

L'escola de Cervera recull la idea monàrquica elaborada pels cesaristes castellans dels segles XVI i XVII, i, matisant-la d'absolutisme versallesc, l'entronitza a Catalunya. El sentiment democràtic desapareix, el patriòtic s'atenua, i impera exclusiu i absorbent el monarquicoreligiós. És popular la guerra de 1793, malgrat les promeses democràtiques de França, perquè la Convenció es regicida i irreligiosa; com anys després serà popular, en nom del legitimisme monàrquic i d'un patriotisme no català, la resistència contra l'Imperi, que debades pretenia, l'any 1810, revifar el sentiment nacional de Catalunya. Tot això, i tantes coses que avui ens semblen inexplicables, les explica l'esperit de Cervera.

La monarquia dels Borbons liquida l'Imperi català: Sicília conquerida el segle XIII, Sardenya, el XIV, Nàpols, el XV; destrueix l'organització estatal de Catalunya i, pitjor encara, es proposa i gairebé hi reïx matar-li l'esperit patriòtic i democràtic.

80. DOU, I, p. 67.
81. DOU, I, p. 266.
82. DOU, I, p. 82.
83. DOU, I, p. 266.

El Romanticisme. Redreç de les idees democràtiques i del sentiment patriòtic. Autonomia i república

Després de la guerra contra Napoleó, les lluites de liberals i absolutistes són vivíssimes a Catalunya. Els abusos de la monarquia havien arribat tan enllà, i les idees democràtiques, malgrat els obstacles, penetrat amb tanta força, que tot altre terme restava apartat de la lluita.

El sentiment patriòtic català es deixondeix a conseqüència del romanticisme. A l'hora en què els lletrats es partien en dos camps, igualment descatalanitzats (tradicionalistes, fidels als ensenyaments de Cervera, i progressistes, imbuïts del jacobinisme francès), només el poble conservava latent i instintiva la personalitat catalana. Per això el romanticisme, en donar valor i posar de relleu l'ànima popular, presta un suport eficacíssim al desvetllament nacional. Aquest desvetllament prengué l'aire d'un neotradicionalisme, desig enyorós i malaltís de refer les coses perdudes, apologia dels temps passats, intent de revivificar-ne les institucions. El corrent patriòtic se sobreposava així a l'esperit monàrquic del vell tradicionalisme. Semblantment, també per la banda progressista, minvava l'esperit monàrquic, sobrepassant-lo el democràtic. La gran força del segle XVIII es batia, doncs, en retirada en els dos fronts, i ideològicament (materialment encara no) era vençuda: el trasllat definitiu de la Universitat de Cervera a Barcelona pot marcar una data, 1842.

Els dos sentiments triomfants (patriòtic i democràtic) feien separadament llur camí, però mirant-se de reüll com si fossin enemics; mentre que el veritable enemic de tots dos (la monarquia), d'aquella divisió i aquella lluita en treia expedients per anar vivint. Tant va viure que es va creure amb forces de tornar als temps de Ferran VII i vingué la dictadura. Sota la seva opressió van fondre's, després d'un llarg contacte i de l'aparent fracàs de molts homes que ho havien intentat, els anhels de llibertat civil amb els anhels de llibertat nacional. Catalunya ha triomfat per la República i la República ha triomfat per Catalunya: el nostre poble s'organitza, renaixent en forma democràtica, sota la suprema autoritat d'un Parlament elegit pel sufragi universal. Les Corts Catalanes ressusciten, i en fer-ho poden constatar complida la Constitució I de la Cort de 1706. Ella decreta que, no pertanyent «en manera alguna ara ni jamay a la casa de Borbón» el govern de Catalunya, en «sien perpètuament exclosos, inhàbils e incapaces Lluís Catorze, rey de França, Lluís de Borbón, Delfí de França, y Lluís, Felip y Carles, sos fills, y tota la posteritat y descendència».[84]

Senyors, ja fa massa estona que us retinc. Cal separar-nos. Permeteu-me solament uns mots per extreure la conclusió dels fets que hem adduït.

84. Arxiu Municipal de Barcelona, procés de les Corts de 1705-1706, fol. 1150-1151.

Si Catalunya, com dèiem en començar, ha tingut la rara fortuna de néixer dues vegades, en la seva renaixença, en retrobar-se ella mateixa, encara en té una altra de molt més rara. Catalunya, en reprendre la seva llibertat política té la fortuna de poder ésser juntament liberal i tradicionalista, perquè la seva tradició veritable és la llibertat.

He dit.

El parlament de Nicolau d'Olwer en la sessió de clausura de la Conferència Econòmica Mundial

La Delegació d'Espanya, que veia formar-se grans dificultats a l'horitzó de la Conferència, s'ha abstingut de prendre part en la discussió general de l'ordre del dia. No volia assentar un optimisme del qual se sentia desproveïda, ni pronunciar paraules que haurien pogut semblar descoratjadores en el moment que l'entusiasme era necessari per a abordar la tasca incumbent a les delegacions. Les esperances que la Delegació espanyola havia posat en el resultat de la Conferència queden molt per sota dels seus desigs. Els fets malauradament li han vingut a donar la raó.

Ens anem a separar. És necessari que l'experiència adquirida durant aquestes darreres setmanes no caigui en el buit.

La Delegació espanyola s'adhereix absolutament a la fórmula de la proposició redactada pel Bureau que autoritza «a fixar la data de la propera reunió de la Conferència».

No es pot dir menys. Qui negarà la necessitat que té la Conferència de reunir-se de nou?

Però no es pot dir més: Tota precisió cronològica, tota fixació d'una data és impossible si no ens volem arriscar a un nou contratemps.

La data de la futura reunió, la seva mateixa possibilitat, no és una qüestió de calendari, és una qüestió de circumstància, de *climat* econòmic. No ens separem pas perquè hagi arribat el mes d'agost, ens separem perquè els països aquí reunits no s'han posat d'acord en la idea de continuar els nostres treballs.

No els podem, doncs, reprendre sense un acord general. Si la Conferència deu, un dia, reprendre la seva tasca, cal amb anterioritat haver-se posat d'acord sobre les qüestions que es discutiran.

Si manqués tal acord, la Conferència perillaria una vegada més en el sentit de decebre definitivament l'opinió pública.

Bon nombre d'estats, alguns d'ells els de més pes dintre l'economia mundial, han cregut oportú reincidir en el nacionalisme econòmic. No jutgem el fet, limitem-nos a constatar-lo reconeixent que el moment escollit per efectuar el *solo* no és el moment propici per a un concert internacional.

Però no perdem cap esperança: la llei del pèndol és inexorable; preparem-nos, amb impaciència, a escollir l'ocasió favorable, però no la precipitem.

L'hora en què la Conferència es podrà reunir de nou resta incerta: pot ésser llunyana.

Es pretendrà que durant una tal suspensió la Conferència duri encara?

Això potser seria jugar amb paraules.

L'ordre del dia era tan vast, tan complex, que es comprèn l'optimisme il·limitat que a la vetlla de l'obertura dels nostres treballs va adquirir l'opinió pública; es comprèn així mateix que s'hagués sentit decebuda l'endemà.

Decepció i optimisme, tan injust l'un com l'altre. Si no s'hagués esperat tant de nosaltres, en general tothom es mostraria més content del que hem complert.

I sobre aquest punt, em permeto d'assenyalar que el report que se'ns ha sotmès —i al qual, d'altra banda, porto l'aprovació de la Delegació espanyola— no ha enregistrat un fet important, que s'ha produït en la Conferència, i en execució dels seus acords, i del qual, per aquesta raó, potser hauria estat desitjable que la Conferència s'hagués ocupat oficialment.

El report de la Comissió monetària i financera (núm. 5, lletra *e*) indica que la Subcomissió II (mesures permanents pel restabliment d'un patró internacional) ha adoptat per unanimitat una «Resolució relativa a l'argent-metall», el text complet de la qual figura a l'annex II (report de la Subcomissió número 5).

El primer paràgraf d'aquesta Resolució recomana als principals productors d'argent i als països que posseeixen els principals estocs d'argent o que fan un gran ús d'aquest metall, d'esforçar-se a arribar a un acord entre ells per atenuar les fluctuacions en el seu preu.

El fet que jo volia assenyalar a la Conferència és que aquesta Resolució era adoptable el 20 de juliol, i l'acord que recomanava era signat dos dies després pels delegats d'Austràlia, del Canadà, de Xina, dels Estats Units, de l'Índia, de Mèxic, del Perú i d'Espanya; a més, un acord suplementari previst entre els països productors ha intervingut.

És, de moment, si no m'equivoco, el resultat més tangible de la Conferència. Si n'he sortit a parlar és perquè hi ha un exemple a seguir. Si en totes les altres seccions de la Conferència hi hagués hagut un interès semblant a adoptar acords per prosseguir les mesures esbossades, com ha fet el Subcomitè de l'argent, tindríem nosaltres i el món sencer la profunda sensació que la Conferència de Londres, si no ha resolt totes les qüestions inscrites al seu ordre del dia, almenys ha fet un bon treball, i que no ha estat inútil per a la prosperitat econòmica del món.

La Publicitat, 30-VII-1933

La valoració dels serveis. El criteri més just i més convenient

El traspàs dels serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya crea el problema de llur valoració, que tant ha preocupat aquests dies l'opinió catalana. Sembla que la diversitat de criteri amb què volia enfocar-lo el senyor ministre d'Hisenda respecte d'aquell que la Generalitat donava per convingut és la causa del retard. Dic *sembla* perquè oficialment i oficiosament el públic no n'ha estat assabentat: només podem conjecturar-lo per les mitges paraules que els prohoms de la situació n'han dit.

Una part de les consignacions que s'han de traspassar és ben clara. I no ofereix cap mena de dubte. Les despeses consignades per al pagament del personal i per al manteniment dels establiments i serveis radicats a Catalunya que passen de l'Estat a la Generalitat en són un exemple. Hi ha, però, les consignacions globals, aquelles que no són previstes per a ésser despeses de tot el territori de la República. D'aquestes, quina part és la que, traspassat el servei, cal traspassar a la Generalitat? Vet ací el problema. Per resoldre'l només hi ha dues menes de criteri possibles: o bé un criteri que s'imposi objectivament, amb independència del desig i de les idees dels valoradors, o un de subjectiu que depengui d'aquell desig i d'aquelles idees. El criteri de les *necessitats* —per més que hom vulgui donar-li una altra aparença— és un criteri subjectiu, perquè les necessitats cadascú les apreciarà diferentment. Suposem, per exemple, la consignació per a la construcció i la reparació de carreteres. Un català (el senyor Cambó per exemple, i tots li farem costat) sostindrà que el percentatge corresponent a Catalunya ha d'ésser extraordinàriament més gran que el d'Extremadura, perquè cal tenir en compte *la intensitat de població, de producció i de consum, és a dir, les necessitats de comunicacions i de transport*. Un de l'altra banda, però, jutjarà que el percentatge més gran correspon a un país on amb prou feines hi ha carreteres perquè la primera necessitat és posar les terres més endarrerides d'Espanya al nivell de les més avançades. I en l'ordre de la sanitat, de la beneficència, etc., el resultat serà el mateix.

És per això que jo crec que la valoració dels serveis que es traspassen a la Generalitat ha de fer-se per un criteri objectiu, que només pot ésser el de la població i l'extensió del territori. Això és el que he repetit sempre que m'han parlat d'aquesta qüestió, i això és el que vaig dir parlant l'altre dia a Madrid amb el senyor Escofet de *La Vanguardia*. Ni aquest senyor va prendre notes de la conversa ni jo vaig veure el text que ell redactà: no responc, doncs, un a un dels mots que s'hi contenen, però sí del seu concepte general, que és el repetit ací mateix. El bon sentit del senyor Cambó estic segur que va fer aquest destriament, a pesar que el mal humor estival que tots sentim l'hagi impulsat a escriure un article alarmista diumenge passat.

Si jo volgués seguir-lo pel mateix camí podria dir que el senyor Cambó té sobre la valoració dels traspassos el mateix criteri —el de les *necessitats*— que domina a Madrid. El que sí dic, amb tot el convenciment, és que si aquest criteri de les *necessitats* triomfa, Catalunya tindrà uns quants milions de menys que si triomfa l'altre —el que jo defenso i que semblava convingut ja entre la Generalitat i el Govern.

La Publicitat, 22-VIII-1933

Discurs sobre el moment pronunciat el febrer del 1934

Abans que res, cal dir-vos a tots el nostre agraïment per la vostra presència en aquest acte. Sou vosaltres, els presents i els que arreu de Catalunya escolteu les nostres paraules, els que doneu escalf i ajut als companys que hem volgut tenir al voltant de la taula en aquesta festa de companyonia.

Veig, entre vosaltres, moltes cares amigues, conegudes de temps; i és que, sembla res, i AC ja té dotze anys de vida. Dotze anys de vida són molt poca cosa en la vida dels pobles. Són molts, però, quan són gràvids i plens de responsabilitat. Em plau veure, entre vosaltres, molts homes del primer temps del nostre partit, com em plau veure-n'hi i saber-n'hi molts dels que s'han anat ajuntant a la massa d'ACR, la qual, a parer de molts, és tota una altra cosa que no era al seu primer temps. Els que diuen això obliden que Catalunya no és ara, tampoc, la de llavors, i que un partit no és un cenacle d'amics que hagi de viure de records de les gestes passades. Al contrari. Un partit polític és, sobretot, un organisme que ha de fer tasca variable a cada moment, posada al servei de la seva ideologia, que aquesta sí que roman intacta. I AC va néixer essent una agrupació de patriotes i un partit d'esquerra, i això segueix essent i això serà. En moments que Catalunya sentia una depressió del sentiment patriòtic, l'única veu que es feia sentir fou la d'AC. Llavors AC va haver de tenir com a tàctica primordial refer la consciència del poble, encendre Catalunya d'entusiasme patriòtic. Vingué després la dictadura, tancant la boca, fent callar la veu dels homes que tenien el sentiment de la llibertat. En aquella època la tasca d'AC no podia ésser altra que la de posar-se al costat de les forces que oposaren llur resistència contra la dictadura. AC, fidel als seus ideals, va estrènyer les mans de tots els homes definits com a enemics del règim que oprimia el país, i cooperà a la formació del front compacte que havia d'enderrocar la dictadura. Caiguda aquesta, el nostre partit ha portat el seu esforç al triomf de la causa de la República i l'autonomia de Catalunya. Quina ha d'ésser, ara, la tàctica d'AC? Contribuir a afermar aquest triomf. Dissortadament, els enemics dels ideals de democràcia i liberalisme foren vençuts, però no desarmats. Tots, com sabeu, estan disposats a la lluita. El deure nostre és evitar que l'obra tot just iniciada fracassi. I l'hora és més greu i el perill més fort que el de les hores que lluitàvem per assolir allò que ja tenim, perquè llavors ens jugàvem el que era personal, i ara ens juguem el que és de tots. Doncs la nostra tàctica del moment actual no pot ésser altra que posar tot el nostre esforç i tot el nostre entusiasme per tal de salvar Catalunya, l'autonomia i la República, dins la qual únicament és possible la llibertat del nostre poble. *[Ovació.]*

És una cosa molt fàcil criticar i censurar l'obra feta. Què ens costaria a nosaltres de fer-ho amb l'obra dels altres? Hi ha algú, per ventura, que pugui oblidar que l'obra feta és una revolució? Hi ha qui sigui tan miop que, perquè el triomf de la República i el de Catalunya s'han obtingut sense vessament de sang, pugui creure que no ha estat una perfecta gesta revolucionària?

És ara tasca nostra consolidar l'obra de la revolució. Per contribuir-hi, hi hem d'aportar el nostre esforç, el nostre sentit de govern i el nostre esperit de justícia. Aquesta és la tasca més important, més transcendental, avui, d'ACR. El nostre partit s'ha trobat, en les darreres eleccions, al costat de partits i d'homes d'ideologia semblant a la nostra, però que tenen una formació distinta. Nosaltres hem de coadjuvar a l'obra de tots aportant-hi el nostre sentit de ponderació. Fer això no és destorbar l'avanç de la nostra terra, sinó pugnar perquè aquest avanç es faci amb el menor dany possible. *[Ovació.]* Hem anat coalitzats a les eleccions conservant la nostra plena personalitat i significació, sense abdicar en res d'allò que és nostre. La multitud del nostre partit —petita o gran— ens ha estat fidel i ens ha volgut provar que no ens equivocàrem.

En aquestes eleccions darreres sabem les dificultats que els nostres organismes comarcals han hagut de vèncer per mantenir-se fidels a la ideologia i l'organització d'ACR. Massa sovint s'hi interposaven raons d'ordre material. No obstant això, els homes del nostre partit han sabut vèncer-les, i, fidels als nostres principis, podem dir que els que més han sofert han estat els més heroics i els que més alta han mantingut la bandera dels nostres ideals. Siguin per a vosaltres, amics, els majors honors. El triomf que Acció Catalana ha tingut en molts llocs de Catalunya vol dir que som una força democràtica, amb fermesa i conviccions.

Aquesta afirmació democràtica cal més ara que mai. Entre molta gent que a les primeres hores de la República s'hi sumaren amb un entusiasme que semblava veritable, hi ha ara la desil·lusió i manca de fe. A Madrid aquests dies em deien homes que havien estat companys meus a les Corts Constituents que sentien truncada la seva fe i donaven com a cosa feta que calia deixar pas a les forces reaccionàries o a una dictadura proletària. *[Expectació.]* Doncs nosaltres diem que no! Ni els uns, ni els altres! Els que en el temps de la dictadura alçàrem la bandera de la llibertat i la democràcia, defensarem fins al darrer moment la vida de la República. *[Ovació.]*

Vençuts per dins, nosaltres, no. No n'estem pas! El poble va ésser al nostre costat per proclamar la República i per implantar l'autonomia, i no és possible que en dos anys s'hagi perdut aquest instrument que la democràcia ens posava a les mans. Si se li diu: «Vigila! Estigues en peu de guerra contra uns i altres, dictadura reaccionària o extremista, tant li fa», farà el bloc per defensar-se. I els més obligats som nosaltres, catalans, puix que sense la República ens veurem tornats als temps vergonyosos del nostre esclavatge.

Vivim uns moments de perill, que algú no vol veure, i jo no voldria exagerar, però cal no desconèixer-los; cal que tinguem una fe profunda i ancorada en nosaltres, i cal estar alerta per defensar les llibertats del nostre poble.

En unes eleccions pròximes esperem que podrem anar a la lluita amb un règim de representació proporcional. Fou una de les condicions que imposàrem en entrar a la coalició de les eleccions passades. Una representació majoritària pot formar governs homogenis. Una representació proporcional pot formar governs de coalició. El fet de tenir al seu càrrec una conselleria en l'actual Govern el nostre amic Martí Esteve, serà una experiència profitosa per a convèncer de la bondat dels governs proporcionals.

Avui com avui, la nostra posició és la de mers espectadors de l'actuació dels nostres homes en els llocs de govern que se'ls confien. Tindrem molt a aprendre de la seva tasca, i estarem atents al seu costat per a ajudar-los en l'obra empresa. Per a ells que en nom del partit ocupen llocs de responsabilitat, sigui tot l'honor d'aquest acte, la nostra veu encoratjadora.

La Publicitat, 1-II-1934

Revisió dels antecedents dels fets del 6 d'octubre del 1934

L. Nicolau d'Olwer, en el Consell General d'Acció Catalana Republicana celebrat el dia 28 d'abril, feia davant dels delegats del partit una exposició —retiment de comptes alhora— de l'actuació de l'organisme per ell presidit, d'ençà de la reunió de la darrera Assemblea, que va tenir lloc el mes de maig de 1934.

Aquest discurs del senyor Nicolau d'Olwer constitueix, sens dubte, el primer intent que s'ha produït, dintre de les limitacions que imposa el moment actual, per a explicar objectivament —d'un punt de vista d'historiador— els fets del 6 d'octubre i, sobretot, les circumstàncies que els feren possibles. És per aquesta direcció del parlament del senyor Nicolau que creiem interessant donarne a continuació la part relativa als temps anteriors al 6 d'octubre, alleugerintlo d'aquells paràgrafs que es refereixen concretament a qüestions internes de partit.[85]

Poc després de la nostra Assemblea del mes de maig, començaven els conflictes amb el Govern de Madrid o, millor dit, començaven a aguditzar-se, puix que els conflictes de fet ja havien esclatat. Un d'ells era el de la Llei de contractes de conreu; un altre —recordo que els diaris en parlaven el mateix dia que nosaltres celebràvem l'Assemblea— era el succeït a propòsit de si la Generalitat tenia o no tenia estatutàriament facultat per a nomenar els fiscals municipals a Catalunya.

Recordareu bé que tota la campanya d'estiu va ésser una campanya feta al voltant de la constitucionalitat de la Llei de contractes de conreu, o, millor dit, de la declaració de la seva inconstitucionalitat pel Tribunal de Garanties.

Coincidint això també amb la tasca que s'anava fent per al traspàs de serveis, tasca en la qual van col·laborar alguns dels homes d'Acció Catalana, entre ells el nostre amic Closes, que és aquí present i que va ocupar el càrrec de secretari de la Comissió en tota la seva actuació, i des del mes de gener, Manuel Reventós i jo mateix. La nostra tasca havia donat un resultat positiu, però això no havia estat aconseguit sense dificultats. En el moment en què assolíem, en començar el segon semestre, que fos traspassada a Catalunya la contribució territorial, ja venia, junt amb aquest nou traspàs, un nou conflicte, perquè en fer aquest traspàs es reservava l'Estat, sense poder-ho fer segons l'Estatut, l'administració d'aquesta contribució que havia d'ésser la primera base de la hisenda de Catalunya.

85. Nota introductòria al text reproduït al llibre: *El Govern de la Generalitat davant el Tribunal de Garanties Constitucionals. Resum documental dels antecedents del 6 d'octubre. La repressió contra Catalunya. La vista de la causa davant el TGC*, Barcelona, Edicions La Publicitat, 1935.

Durant tot l'estiu aquests conflictes es van anar succeint. Tothom recordarà que el traspàs de la radiodifusió, per exemple, com el traspàs de serveis de museus, biblioteques, etc., van anar acompanyats d'un conflicte amb el Govern, que van culminar amb el promogut amb motiu de la Llei de contractes de conreu.

És cert, és indubtable, que en tots aquells moments, sempre que un conflicte es presentava i s'aguditzava, hi havia a Catalunya, hi havia a Madrid, gent que en tenia satisfacció i feia el possible perquè aquests conflictes fossin cada vegada més greus i s'arribés al caire de no trobar-hi solucions. Hi havia també —cal reconèixer-ho— altra gent ací i allà que posava tot el seu interès a fer que aquests conflictes s'apaivaguessin i a fer que la nau de l'autonomia anés salvant els diversos esculls que es presentaven, i que era lògic que es presentessin en el moment en què es tractava ja no de votar un text a les Corts, sinó de fer-lo efectiu, de realitzar l'autonomia, de desprendre's el poder central i l'Administració de Madrid d'una sèrie de facultats i atribucions; era en el moment de fer el traspàs, en aquest moment en què se n'havien de desprendre, quan havien de sentir el dolor d'aquest fet.

Jo vull ara, necessito dir ací —perquè crec que és de justícia— que una de les persones que en determinats moments molt assenyalats va fer tot el possible per anar salvant els conflictes que es presentaven entre l'Administració central i Catalunya, va ésser el senyor Samper; com també el senyor Samper va fer justícia, en un moment que es necessitava cert coratge per a fer-ho —arran dels fets d'octubre—, quan va dir que els homes d'Acció Catalana amb qui ell havia hagut d'estar en contacte, Amadeu Hurtado, Martí Esteve i jo, havíem fet també tot el possible per salvar aquestes dificultats i arribar a solucions de concòrdia amb el Govern de Madrid.

El conflicte de la Llei de contractes de conreu no l'heu pas oblidat. Malgrat el magnífic informe que davant el Tribunal de Garanties va pronunciar el nostre amic i company Amadeu Hurtado, en defensa de la constitucionalitat d'aquella Llei del Parlament de Catalunya —no es tractava d'entrar en el fons de la Llei, sinó de judicar si el Parlament de Catalunya tenia o no dret a legislar sobre aquella matèria—; informe que va produir a tots els que van sentir-lo la impressió no ja solament d'una peça oratòria i una obra perfecta d'advocat, digna del nom del nostre amic, sinó també de la defensa raonada d'una causa justa; la cosa, però, estava prejutjada, i tots sabíem que del Tribunal de Garanties n'havia de sortir la no-constitucionalitat de l'esmentada Llei.

Va ésser aquesta sentència la que va produir en l'ànim dels catalans un sentiment de rebel·lió i de protesta. Evidentment, és difícil passar de l'oposició en la qual havia estat també el catalanisme des del seu origen i en la qual havien estat també els republicans de tot Espanya, sobtadament a una posició de govern. A més, el catalanista de sempre ha sentit una forta tendència a la protesta i a la rebel·lió, i a cada moment que un conflicte s'ha presentat amb Madrid, l'opinió general catala-

na s'ha decantat cap a solucions extremes. Això podrà ésser un bé o un mal, però és un fet amb el qual cal comptar.

Els elements netament catalanistes estaven d'acord que potser la Llei de contractes de conreu no era una llei prou justa ni una llei perfecta; però era una llei donada pel Parlament de Catalunya, i acatar-la era acatar les facultats que amb l'Estatut havia aconseguit Catalunya. Al mateix temps —no cal insistir-hi, puix que tots ho recordeu—, els elements anticatalanistes de Madrid es basaven en aquesta Llei i es basaven, sobretot, en l'actitud de determinades forces polítiques de Catalunya que havien fet que el Govern de la República presentés aquesta qüestió davant el Tribunal de Garanties. Es deia a la vegada, allà, que era arribat ja el moment que l'Estat confisqués l'Ordre Públic per tal d'impedir qualsevol acte de rebel·lió, i, al mateix temps, es deia també allà que l'Estat havia de confiscar els serveis de Justícia.

La major part d'elements catalanistes i republicans vam creure que si venia, per part del Govern central, un atac contra l'autonomia de Catalunya, per tal de rebutjar aquest atac calia fer tot el possible, calia posar en exercici totes les forces amb què Catalunya pogués comptar. És difícil avui, per la proximitat dels fets, judicar-los amb una completa objectivitat; jo, però, m'esforço a fer-ho, tal vegada perquè el meu temperament és més aviat d'historiador que d'altra cosa, i, per tant, em plau de veure les coses immediates com es podran veure d'ací a uns quants anys. Més que assenyalar la posició que avui nosaltres prenem en jutjar tals o tals fets, potser és interessant de veure la motivació d'aquests fets. Dic això perquè si expliquem un fet i en coneixem les causes, potser podrem evitar que un altre dia els fets es repeteixin; si ens limitem a donar-ne un judici succint d'aprovació o de reprovació, els mateixos fets no seran evitats, no tenint defensa en contra d'ells perquè no sabrem com s'han produït.

Doncs bé: hi havia una part de descontentament en l'opinió de Catalunya; vèiem com es feia el possible perquè l'Estatut resultés lletra morta; vèiem que al cap de tant temps d'haver-se aprovat l'Estatut, l'autonomia de Catalunya era encara una façana i no una realitat; vèiem que el traspàs de serveis, molt clar segons l'Estatut, suscitava una sèrie de dificultats; vèiem que no es prenia cap acord que no vingués acompanyat d'unes falques, d'uns tascons que volien o bé desplaçar-lo o bé decantar-lo. I quan es tractava dels traspassos vitals, com són els que es refereixen a l'ordre econòmic, aquestes dificultats eren encara més grans i els obstacles que se'ns posaven, gairebé insuperables. Això va fer, naturalment, d'una part, que els que interveníem en la Comissió de Traspassos no poguéssim consagrar les nostres activitats a res més, i que el públic català tingués la sensació que l'Estatut no anava pels camins que s'havia cregut que aniria en els primers temps de la República, i que la gent que posà molt per damunt de tot el sentiment catalanista cregués ja que la República, en la qüestió catalana, es comportava

exactament com la monarquia i, per tant, que calia adoptar enfront d'ella una actitud semblant.

Per altra banda, explotant i especulant amb aquests sentiments instintius de la massa catalanista, hi havia gent ací i allà que volien dur el conflicte a la violència. Dic que hi havia gent ací i allà, i aquesta és una cosa que cal no oblidar-la. Tots sabem que, a mesura que els fets s'anaven produint, aquests fets eren desnaturalitzats i eren exagerats, tant d'una banda com de l'altra, per aquells que es volien aprofitar del conflicte; conflicte que tenia, pel cantó de Catalunya, la base sentimental que us deia de la decepció que a gran part de l'opinió catalana produïa veure com es posaven cada dia més entrebancs en la causa de la nostra autonomia. La situació d'esperit era semblant a la de l'altra banda, perquè aquella gent han tingut sempre el sentiment que Espanya només podia ésser un Estat unitari i que tot intent d'autonomia era com una mena d'intent de destrucció del país. Recordeu com aquest sentiment és fort i com va ésser explotat com un dels recursos poderosos contra les esquerres, en la campanya electoral per a les Corts. En aquesta campanya parlaven les dretes de les transigències i de les condescendències de les esquerres amb Catalunya; i si un home com Manuel Azaña ha congriat tanta hostilitat entorn d'ell, es deu, en gran part, a la seva actitud per la causa de Catalunya. Això vol dir, i és natural que fos així, que hi havia difós a Espanya un sentiment de repulsa contra tot allò que representés un avenç en el camí de l'autonomia, sentiment que hem de jutjar en el fons amb respecte, car al cap i a la fi es basa, com el dels nostres extremistes, en una interpretació equivocada, però directa, del sentiment patriòtic.

Al costat d'això, a una banda i a l'altra, a Madrid i també a Catalunya, hi havia uns homes que, per interessos purament de partit o, millor dit, de grup, o bé per interessos personals o pel que sigui, posaven tot el seu esforç a augmentar aquests conflictes, i aprofitant-se'n, creient que el desengany que els conflictes poguessin portar a la massa de la població catalana havia de facilitar en darrer terme la consecució dels seus fins.

Hi ha gent que ha entrat a dintre la República, que ha entrat dintre del règim autonòmic amb tota mena de reserves mentals.

S'ha produït a Catalunya, com s'ha produït també a Espanya, una confusió que cal evitar si volem que la política tingui una claredat, tingui una norma i tingui una lògica. Homes que integraven un partit que es declarava francament lleial a la República, feien tot el possible per produir un moviment contra la República; homes que deien que acceptaven lleialment el règim autonòmic de Catalunya, des dels càrrecs de Govern que havien rebut precisament per aquest acatament al règim autonòmic, treballaven per produir un moviment separatista. Això és tan evident i tan clar, com és clar i és evident que uns homes a l'altre cantó fent veure que acataven la República treballaven dintre d'ella per desfer-la; i si tal vegada no volien

posar un rei en el lloc del president —aquesta és la menys important diferència que hi ha entre una república i una monarquia—, volien que la República perdés el sentit que tenia la del 14 d'abril, que havia fet que els catalans hi participéssim d'una manera tan directa i tan entusiàstica.

Jo crec que resta així situada la posició d'uns i altres i l'inici de les causes que no havien de tardar a produir el conflicte. De fer una organització defensiva, en la qual els elements netament catalanistes de totes les tendències estaven disposats a entrar, es passa a donar totes les facilitats perquè l'atac es produeixi i a donar al poble la seguretat que l'atac es produirà d'una manera imminent. Es posa així el país en un estat d'alarma, d'alarma d'esperit. Al mateix temps, els situats a l'altra banda, preveient les coses que poden passar a Catalunya, i interessats que passin, fomenten a certa premsa de Madrid un ambient contrari a Catalunya. En bona part de l'opinió espanyola es té així la convicció que el conflicte serà fatal.

Tant ací com allà, doncs, hi ha gent que creu i predica que el conflicte vindrà un dia o l'altre i que vindrà ràpidament i, com a conseqüència, uns i altres volen avançar-s'hi. És una cosa semblant a l'esperit bèl·lic que es manifesta en determinats estats; es fa una mena de cursa d'armament a fi d'avançar-se els uns als altres, creient cadascú que serà l'altre el que atacarà i creient a la vegada en la mala fe del veí. Potser una de les posicions de bona fe més primària és de creure sempre que a l'altra banda hi ha algú que es prepara per fer-nos mal. L'actitud d'estar sempre amb la temença del que puguin fer els veïns és d'aquelles que produeix més conflictes i situacions que no tenen solució.

Aquella organització que es va voler fer per defensar-se, si el cas venia, d'un atac contra l'autonomia catalana, va tenir legalment l'aire d'un pur sometent, sometent que estava sota les ordres, naturalment, i pel Decret del traspàs de serveis de l'ordre públic, del conseller de Governació de la Generalitat, com hi estaven totes les altres forces de l'ordre públic de Catalunya. En crear-se aquesta institució es va demanar a les diverses organitzacions polítiques de Catalunya que permetessin els seus adherents d'entrar-hi. Acció Catalana no va tenir inconvenient que uns afiliats als seus centres entressin en aquella organització legal i regulada per les lleis. Acció Catalana el que va fer, davant les autoritats competents, va ésser garantir aquells homes com a catalanistes i republicans, com a gent de confiança en tots els ordres, com a gent que Acció Catalana estava segura que, obressin on obressin, serien sempre gent fidel a l'esperit d'Acció Catalana.

Però tots aquests companys nostres que entraven en l'organització somatentista restaven enquadrats dins el sometent i dins la jerarquia que aquest sometent tenia. Acció Catalana ha estat sempre —i en els moments en què organitzava això jo vaig tenir precisament interès a remarcar-ho en l'Aplec de Joventuts d'Acció Catalana a Sant Cugat del Vallès—, Acció Catalana, com a partit democràtic, ha estat sempre i seguirà sempre essent contrària a tota forma de milícia de partit.

Nosaltres entenem que la força pública ha d'estar només al servei del poder públic i a les seves ordres, que només el poder públic pot tenir homes armats i no els partits, i que el pitjor que pot passar en un país és que els ciutadans que no estan en una organització militar o militaritzada a les ordres del poder públic, tinguin armes al damunt o a casa seva.

I dintre de tot aquest ambient i confusió arribem al 6 d'octubre, data que restarà indubtablement dintre de la història de Catalunya. Recordem que s'acabava de constituir un Govern en el qual se sancionava el fet de la majoria de dretes que hi havia al Parlament de la República. Fins aleshores aquella majoria encara no havia donat un Govern, si bé havia donat suport durant deu mesos, amb tota impunitat, un Govern minoritari radical. Totes les forces republicanes d'Espanya, exceptuant, naturalment, els radicals; tots els altres que havíem entrat en el comitè revolucionari que va donar al país el Govern provisional republicà; totes aquelles forces, des dels conservadors d'en Maura fins als socialistes, varen trencar, per mitjà d'uns documents gairebé concordants en el text, la seva solidaritat amb les institucions, separant-se del Parlament, i àdhuc al·ludint la més alta magistratura de l'Estat.

Totes les forces republicanes, doncs, que havien col·laborat a l'adveniment de la República es posaven enfront de la situació creada pel nou Govern del dia 4. A Catalunya aquella crisi tenia també una repercussió gran, perquè tots recordareu que aquella crisi es va produir pel fet que el Govern Samper va donar, després de les gestions que havíem fet nosaltres, després del nou text de la Llei de contractes de conreu, per liquidada aquesta qüestió. Jo recordo l'interès que Samper tenia a liquidar-la. El mateix dia que es varen obrir les Corts i que a la tarda el Govern s'hi havia de presentar a donar compte de la seva actuació, car les Corts havien romàs tancades, i calia votar la proposició de confiança —les Corts havien estat tancades precisament a propòsit de la Llei de contractes de conreu—, jo recordo l'ànsia amb què Samper esperava el *Butlletí de la Generalitat*, on s'havia publicat la nova redacció de la Llei de contractes de conreu. En rebre'l, Samper va tenir la satisfacció de creure que s'havia acabat i resolt un conflicte que podia ésser greu per a la República.

Samper, doncs, va anar al Parlament; i precisament per la seva declaració que el conflicte estava acabat i que la nova redacció de la Llei era perfectament constitucional, el Govern Samper va caure immediatament.

Això, per tant, havia de fer la sensació a molts catalans —i havia de fer que molts altres sabessin aprofitar-la i l'encarrilessin cap al cantó on volguessin dur la causa—, havia de fer la sensació que el nou Govern es constituïa precisament contra Catalunya; que el nou Govern, amb el qual entrava la força de dreta, anava a realitzar el programa que el capitost d'Acció Popular havia exposat en un míting dies abans, quan respecte a la qüestió de Catalunya havia dit que el problema que havien de resoldre era la confiscació dels serveis d'ordre públic i de Justícia i, naturalment, donar per no existent la Llei de contractes de conreu.

El Govern Samper, doncs, cau perquè ha volgut defensar la constitucionalitat de la nova Llei, ha volgut donar per acabat el conflicte. Entren al Govern nou aquells que pocs dies abans feien tot un programa de govern contra l'autonomia de Catalunya. Tot això vol dir, amics meus, que cal justificar l'actitud de revolta, de produir un conflicte ací? No és això el que vull dir. Vull dir que es creava un ambient propici perquè molta gent addicta a les essències republicanes i addicta a l'autonomia de Catalunya sobretot cregués que ja estàvem en el moment de la lluita, que ja estàvem en el moment del conflicte inevitable.

Al llindar de l'any cinquè

Del 13 de setembre de 1923 al 14 d'abril de 1931, dia a dia, va anar creixent a Espanya l'opinió republicana. La fuetada a tota consciència civil que fou el manifest de Primo de Rivera proclamant amb grolleria casernària la dictadura militar produí a través dels anys la reacció d'hostilitat contra el monarca, en qui es personalitzaven totes les responsabilitats. No era per estalviar-li aquelles que se li derivaven de l'expedient Picasso, que la dictadura havia estat instaurada? No era ell un dels majors participants en els profits d'una gestió administrativa basada en concessions i monopolis? Sí; tot això era veritat i, sobretot, tothom s'ho creia. Així va crear-se el clima republicà, l'atmosfera que havia de ser ben rebuda per tothom, la República.

L'ambient tot sol, però, no hauria estat prou per a portar la República, si una conjunció de forces polítiques no hagués sabut aprofitar-lo. Aquesta conjunció, que va iniciar-se en el Pacte de Sant Sebastià, fou la de tres elements que tenen, a part d'una opinió difusa, una organització: aliança republicana, socialistes, autonomistes.

Els republicans històrics semblava que s'haguessin imposat la missió històrica de fer impossible la República. Anquilosats en una oposició formulària, a canvi d'extremismes verbals —útils a la monarquia, per donar l'aparença d'una llibertat que no existia— no creaven en la pràctica dificultats de cap mena. La saba de joves promocions, el reforç ideològic i honest de les valors intel·lectuals i l'adhesió entusiasta d'elements qualificats de les forces conservadores ofereixen a l'aliança republicana la solvència, el prestigi de què les velles organitzacions mancaven.

El Partit Socialista i la Unió General de Treballadors col·laboraren en el moviment republicà sobre la base d'unes garanties per als interessos de la classe obrera, en allò que aquests interessos tradueixen principis ineludibles de justícia i es compatitzen amb les possibilitats econòmiques d'Espanya. La més important de les seves reivindicacions, la reforma agrària.

La persecució de la dictadura havia acostat les esquerres espanyoles i els autonomistes —particularment els catalans. Sense comptar amb llur participació activa, la República, o no hauria nascut o no hauria estat viable. La fórmula de l'Estatut i el plebiscit fou arbitrada per tal que els catalans, els bascos i els gallecs sumessin l'entusiasme i la força de llurs organitzacions autonomistes al moviment republicà.

D'aquesta aliança de republicans, socialistes i autonomistes dins de l'ambient general antimonàrquic creat per la dictadura, en nasqué, a l'abril de 1931, la victòria electoral del 12 i la proclamació de la República del 14.

La República, com va dir en el seu emocionant discurs de presentació a les Constituents el llavors cap del Govern provisional, la República naixia lliure de compromisos. Ni sorge, ni Congrés, ni potència estrangera no li tenien damunt cap hipoteca. La República només en tenia un, de compromís — si la continuïtat vital pot ésser-ne—: el de restar fidel als seus principis, el de complir el seu programa, el de *salvar les esperances* dels que en ella les havien posades.

Confabulació d'interessos de partit? No pas. Intent de resoldre els greus problemes que semblaven congènits a Espanya, i era arribada l'hora històrica de demostrar si només ho eren a la monarquia. Vet ací la tasca del Govern provisional i de les Corts Constituents, que pot sintetitzar-se en quatre punts culminants: reformes militars, Constitució, Estatut de Catalunya, reforma agrària.

Commemorem avui el quart aniversari de la República. S'han equivocat, doncs, els que la profetitzaven efímera i descomptaven una restauració a pocs mesos data. Els que creguin que república és només la negació de la forma monàrquica, poden sentir-se'n satisfets. Podem sentir-nos-en també els que concebem la República no pas com una negació, sinó com una afirmació; no com una forma, sinó com un contingut? Al cap de quatre anys, la República segueix fidel als principis que va proclamar? Compta amb l'assistència *activa* de les forces que la van dur al triomf? Ningú no serà tan forassenyat de respondre amb l'afirmativa.

L'assistència dels autonomistes i dels socialistes, és evident que avui la República no la té. Els socialistes ja fa molts mesos que se'n senten allunyats; els republicans catalans, si més no, d'ençà de la Llei anticonstitucional del 2 de gener. Àdhuc entre els partits republicans espanyols participants en el Pacte de Sant Sebastià i en el Govern provisional, el mínimum de solidaritat ha estat romput.

Tot això cal esmenar-ho, cal redreçar-ho. És indispensable a la vida i a la salut de la República comptar amb l'adhesió cordial i eficient de les masses treballadores i del conjunt dels diversos pobles de l'Estat. Cal que aquelles masses hi trobin garantida la justícia social, i aquests pobles, respectada llur voluntat col·lectiva.

Pugui el 14 d'abril de 1936 ésser-nos més propici! Enguany la festa de la República jo no puc celebrar-la amb l'alegria al cor.

Com a republicà, perquè dels meus companys de Govern provisional n'hi ha a la presó, n'hi ha a l'exili i n'hi ha d'inculpats fantàsticament de greus delictes per una aclaparadora majoria parlamentària. A tots ells, avui, que no podem aplegarnos al volt d'una taula, la meva abraçada més cordial.

I a tots els bons republicans que en aquesta festa de la República són, processats o condemnats, a les presons de la República, el millor record i el desig fervent de llibertat ben pròxima.

La Publicitat, 14-IV-1935

Ciutadans, alerta!

Som a poques hores de la gran victòria electoral, victòria decisiva per a retornar la República als republicans i decisiva també per a retornar 1'autonomia a Catalunya. La tasca antirepublicana i anticatalana començada l'any 1933 i culminada amb l'aprofitament golut dels fets d'octubre de 1934, toca ja al seu terme.

La transcendència de la victòria —restabliment de l'ordre republicà— té esverats tots aquells que, en el desori actual, acampen a l'ombra d'una República sense esperit republicà i al redós d'una pseudoautonomia governada per titelles del Govern central. La República *cedoestraperlista*, que posa les darreres esperances en els tripijocs electorals de Joan March, agonitza. La victòria ciutadana d'avui serà la mort.

No cal, doncs, sobtar-se que hi hagi molta gent i interessos molt poderosos implicats a frustrar una victòria que ha d'ésser-los mortal. La premsa ha formulat denúncies greus, que ningú no ha pogut desmentir, i encara la premsa no ho ha dit pas tot. Colles feixistes, escamots, llicenciats indesitjables, organitzacions semiclandestines, permisos temporals d'armes... No cal pas insistir-hi.

Sovint he protestat del fet que el ciutadà vagi armat. Sometents, unions patriòtiques, escamots, unions ciutadanes, m'han paregut sempre coses lamentables; o demostren la carència de l'Estat, impotent per a exercir la seva funció essencial —garantir l'ordre públic— o són un principi de feixisme. Més que tot altre armament, però, repugna l'armament clandestí, que només té dues sortides: o armar professionals (el vulgar i proteic *pistolerisme*, massa conegut a casa nostra), o armar neòfits, a qui les armes esveren i se'ls engeguen soles. Quan els armaments són al mateix temps clandestins i autoritzats, el confusionisme de l'anarquia governamental arriba al cim.

No cal pas insistir-hi ara, per bé que l'ocasió és propícia. Cal, això sí, alertar els ciutadans, prevenir-los.

La veritat evident, nua i crua, és aquesta: qualsevol aldarull que esclatés amb el pretext de les eleccions, aprofitaria als nostres adversaris. Ells el desitgen. Podem témer, doncs, que intentaran provocar-lo, com van provocar —Gil Robles i Salazar Alonso se n'han fet un mèrit— la revolució d'octubre.

Ciutadans del Front d'Esquerres de Catalunya, alerta! El fruit de la vostra victòria vindrà pel mecanisme de la llei posat en marxa per la força de l'alçament democràtic del país. Amb la papereta del vot sou invencibles. Els vostres adversaris intentaran potser frustrar-vos la victòria, esllavissant-vos al terreny on us puguin vèncer, al terreny de la força material. No sigueu incauts, no caigueu en el parany.

Si algú us indueix a alterar l'ordre públic, sigui qui sigui, sapigueu-ho, tingueu-ho ben entès: és un agent provocador. Tracteu-lo com a tal.

Hi ha qui us sotja per arrabassar-vos al vespre la victòria del matí. Alerta, ciutadans!

Ordre, serenitat, disciplina. No obeïu ningú més que els vostres dirigents responsables.

La Publicitat, 16-II-1936

La doble República

Els catalans no podem oblidar que en la data del 14 d'abril commemorem dos fets que no són pas antagònics: la proclamació de la República Catalana i la proclamació de la República Espanyola. Perquè no són antagònics els commemorem tots dos; i àdhuc podem dir que no es tracta ben bé de dos fets, sinó d'un fet doble. Per evitar malentesos, confusions i suspicàcies, els catalans ens avinguérem de bon grat que la República Catalana rebés el nom històric i gloriós de Generalitat de Catalunya. Canvi de nom, però no pas canvi d'essència. Per això l'Estatut de Catalunya consagra l'organització republicana —és a dir, absolutament democràtica— del nostre país. Tots els poders vénen del poble, totes les autoritats recolzen en el sufragi, i la més alta d'elles —el president de la Generalitat— és qui representa l'Estat central a Catalunya.

El règim republicà de Catalunya era destruït primer per l'estat de guerra el dia 7 d'octubre de 1934 i després per la Llei inconstitucional del 2 de gener de 1935. Vet ací per què l'any passat els catalans conscients no podíem celebrar joiosos la diada d'avui. Paradoxa hauria estat de festejar l'aniversari de la República, quan a Catalunya de República no en teníem. El règim de gestors governatius és, certament, tot el contrari de la República, perquè és l'antidemocràcia.

De República ara fa un any no n'hi havia a Catalunya, i riscàvem força que tampoc no n'hi hagués a Espanya. Tanmateix, la consciència ciutadana s'ha deixondit. El 16 de febrer el triomf del Front d'Esquerres ha retornat la República a Catalunya i l'ha refermada a Espanya. Per això avui els catalans podem, a cor obert, celebrar la doble significació de la diada.

Amatents, però. A l'un extrem i a l'altre es congrien forces que, en nom d'interessos diferents, convergeixen en un mateix principi: dictadura. Entre la dictadura, del color que sigui, fem el bloc per defensar la democràcia, que és defensar la República, aquesta República nostra, que avui arrodoneix els seus cinc anys.

La Publicitat, 14-IV-1936

Un demòcrata liberal al mig de la Guerra Civil espanyola

Declaracions de primers d'agost del 1936

[El 19 de juliol de 1936, Lluís Nicolau d'Olwer es trobava aïllat en una clínica de Girona, on es refeia de les lesions sofertes en un accident d'automòbil. Pocs dies després es traslladava a Barcelona, on féu les declaracions següents a un redactor de La Publicitat, *diari on eren publicades el dia 2 d'agost, l'endemà de la constitució del Govern presidit pel senyor Casanovas.*

Nicolau d'Olwer deia:]

El nou Govern de la Generalitat s'ha constituït amb una base politicosocial molt ampla i cal que el poble li atorgui el marge suficient de confiança per a deixar-lo actuar. Aquesta actuació, que serà amb tota seguretat ferma i decidida per a afermar el nou ordre de coses, ha de trobar forçosament l'assistència activa dels militants dels partits republicans i l'ambient de simpatia difusa de tots els ciutadans no feixistes, la qual cosa li donarà l'autoritat suficient per a imposar-se per tots els mitjans que calguin damunt aquells que, obrant al marge de la llei, acabarien per desacreditar un moviment popular, el triomf del qual no pot ésser més legítim.

Cal que el Govern de la Generalitat sigui l'única autoritat de Catalunya i que els ajuntaments siguin l'única autoritat dels pobles. Si es posen, sense prejudicis, al servei directe d'aquestes autoritats totes les forces militars lleials i totes les milícies ciutadanes, el nou ordre de coses triomfarà i s'estabilitzarà com més ràpidament millor i amb la menor pèrdua per a l'economia del país.

Estem en un moment de transformació i cal avesar-se als canvis profunds en l'ordre econòmic que imposa una tal transformació; però estem també en un estat de guerra i, per tant, no podem perdre forces inútilment, ja que totes ens són necessàries per al triomf.

Cada dia que el triomf es retarda constitueix una pèrdua irreparable de temps; cal, per tant, agrupar totes les forces i les activitats de tots entorn de l'autoritat legítima per aconseguir que el neguit de la lluita sigui breu i que l'enemic, la reacció militarista i feixista, sigui vençut com més de pressa millor.

Tots estem d'acord que el triomf sobre els militars insurgents ha portat un nou ordre de coses; el que n'hem dit Ordre Revolucionari. Que sigui tan revolucionari com es vulgui, però que sigui un ordre.

El nou Govern de la Generalitat té prestigi i força per a assolir-ho.

Inclòs a *Després del 19 de juliol. Articles i discursos*, Barcelona, Edicions Populars d'Acció Catalana Republicana, 1938

Discurs pronunciat el dia 13 de desembre de 1936, davant l'assemblea d'entitats d'ACR

Les causes de la revolució

La República del 14 d'abril ha mort a mans d'aquells que havien d'ésser els més interessats a conservar-la. Aquella República —la nostra— nascuda per la força democràtica del sufragi i establerta sense espoliacions ni vessaments de sang, hauria hagut de trobar el suport agraït dels vençuts de la jornada, a qui el poble, en el moment de tenir tota la força a les seves mans, tractava amb miraments potser excessius. Pel sol fet, però, que la Constitució obria ample camí als anhels de llibertat i de justícia social, les forces vençudes, no destruïdes, conspiraven per restablir els seus privilegis. Fàcilment avortada la revolució militar del 10 d'agost de 1932, amb tota mena de traïcions, amb devessall de diners i amb la complicitat estrangera van preparar, àdhuc del poder estant, el nou alçament militar que, amb un audaciós cop de mà, pogués donar-los el triomf. Massa es refiaven d'uns generals traïdors, massa poc coneixien l'enèrgica decisió del poble de no caure sota la ignomínia d'una nova dictadura militar.

Els més interessats a mantenir l'estat jurídic van trencar-lo amb el cop de força militar. Són ells que van fer l'acte revolucionari; desfermada, però, la revolució, va girar-se'ls en contra. Seria excessivament ingenu d'exigir que, un cop dominada la revolta militar feixista, les coses tornessin a l'estat del dia 18 de juliol. Qui juga i perd ha de pagar. Ara, que els que van arriscar-se a la jugada, van jugar i van perdre el que era d'ells i el que era d'altres.

Els interessos a favor dels quals s'havien revoltat els militars no eren pas d'uns quants individus, sinó de classes socials senceres. Per això la resposta popular no podia limitar-se a càstigs o represàlies individuals; l'instint havia de dur-la a destruir l'organització social, causa i suport de la revolta. La revolució era, doncs, inevitable —la revolució estalviada l'any 1931—, estalvi que les velles oligarquies no van ésser generoses d'agrair ni intel·ligents d'aprofitar.

El fet revolucionari

La revolució és un estat de fet, transitori entre dos estats de dret. Seria, més que injust, absurd de voler enjudiciar una revolució a la llum de l'estat de dret que ella destrueix: cal jutjar-la pels seus resultats, pel nou estat jurídic que ella crea. És més just? Ha augmentat la cultura i el benestar col·lectiu?

Els homes d'ACR, que tenim la sinceritat i la fermesa d'unes conviccions profundament arrelades, no abandonem en aquests moments cap dels ideals que ens han dut a la vida política. Atents, però, a la palpitació de l'hora, ens adonem que els principis liberals i democràtics sofreixen avui a banda i banda una dura escomesa, que els faria perillar si no fossin immortals com allò que el nostre esperit té de més noble.

Les qüestions polítiques passen avui a segon terme. Les masses treballadores, preocupades només de problemes econòmics, irrompen torrencials a la vida pública; més enèrgiques i més exigents on més allunyades n'estaven. Farien malament d'esverar-se'n els partits democràtics, ja que el pas decisiu per a establir una democràcia veritable és aquest: que no restin allunyades de la vida pública les masses més nombroses de la població.

Les revolucions fetes pels nostres avis —revolucions polítiques, sol dir-se'n— foren també revolucions socials, perquè van destruir el poder polític d'una classe: l'aristocràcia, aquella que vivia només de la riquesa acumulada i del treball dels altres. La revolució del segle XX destrueix el poder de la burgesia, classe que treballa ensems que es lucra amb el treball aliè, i a traspassar el poder polític a la classe que viu íntegrament del treball propi. Classe immensament la més nombrosa, perquè s'hi compten, al costat dels treballadors manuals, els professionals i els tècnics, i àdhuc els petits comerciants i petits industrials, que amb un esforç de totes les hores es guanyen un jornal més esquifit i menys segur que el dels seus assalariats. A la classe treballadora pertany això, el que se n'ha dit la petita burgesia, catalanista i republicana sempre, lluitadora del 12 d'abril i del 16 de febrer, que no té en el seu historial altre error que el de no haver-se adonat prou de la seva solidaritat amb els altres productors, enfront d'un capitalisme que —cada dia més— converteix la gran burgesia en una nova aristocràcia.

ACR AL COSTAT DE LA REVOLUCIÓ

Tot el que sigui abolir privilegis de naixença, donar el màxim nivell de dignitat a la vida de tot home que treballa, tindrà el suport entusiàstic d'ACR, que en el seu manifest de 1930 ja assenyalava que la igualtat política seria una irrisió mentre no recolzés en la independència econòmica dels ciutadans; i deia, també, que en la lluita per la vida cal dotar tots els homes d'elements iguals, per tal que les condicions de naixença no representin mai un handicap per a ningú. Si la revolució només satisfés interessos o ambicions de grups o d'estaments, els partits polítics democràtics —ACR entre ells— haurien pogut restar-ne espectadors. Si ella, però, realitza un imperatiu de justícia, cap home liberal no es pot negar a col·laborar-hi.

No hem de repetir un per un els principis bàsics del nostre ideari ni el detall del nostre programa polític. Voldríem, només, assenyalar clarament les condicions mínimes per a sentir-nos col·laboradors actius i satisfets del moviment.

L'ordre i la justícia revolucionaris

Els homes d'una formació liberal i democràtica, per a col·laborar satisfets en l'obra de la revolució, necessitem —no més i no menys— que ella creï un nou ordre i el mantingui. Cal que l'arbitrari desaparegui, que tothom pugui saber quins són els seus drets i els seus deures, que no hi hagi més autoritat que la del Govern i que ell exerceixi el monopoli de la força.

No podem admetre que, a l'esquena del poder públic, funcionin presons clandestines, vil mercadeig de vides i d'hisendes. Si la revolució destrueix un tipus de burgesia capitalista no és pas perquè neixi a la seva ombra un odiós nou ric, pastat amb llàgrimes i sang. Cal, també, que aquest nou ordre revolucionari mantingui i empari els drets de l'home, sobretot la llibertat de pensament i de consciència, sense la qual la revolució i la contrarevolució es confonen en la tirania.

Contra els implicats en la revolta —autors, còmplices i encobridors— reclamem l'aplicació de la llei, exemplar i inexorable. Quan es produeixen, però, persecucions no per actes sinó per idees, hem de repetir tristament, amb el mestre Pi i Margall: «Inquisidores ayer, inquisidores hoy, inquisidores siempre.»

Si la revolució porta un sentit de renovellament, no pot consentir que en nom seu siguin perseguits republicans autèntics i catalanistes de sempre, ni que en nom seu alcin bandera d'antifeixisme antics confidents, satèl·lits de la dictadura, plumífers de la Unió Patriòtica, botiflers i delators del bienni negre.

Tot moviment, per just i generós que sigui, té els seus paràsits, els seus aprofitadors. No és culpa de la revolució que també n'hi hagin sortit; ho seria, però, que no volgués o no sabés o no pogués ràpidament eliminar-los.

La transformació de l'economia

La base econòmica de Catalunya ha sofert no pas una transformació, no pas una sotragada, sinó un veritable capgirament. Volent suprimir el capitalisme, se suprimeix el capital —com si no fos una eina indispensable per al treball— i se suprimeix àdhuc el capitalista, on calia aprofitar l'home d'esperit d'empresa i de capacitat reconeguda. El que havia d'ésser un renovellament, risca d'ésser un col·lapse.

En la reestructuració de la nostra economia dos postulats fonamentals no poden oblidar-se. Un, que Catalunya no és un poble d'economia tancada; li calen

primeres matèries, que ha d'importar, i li sobra producció, que ha d'exportar; no pot, doncs, rompre unilateralment amb els usos i costums internacionals del comerç i de la banca. I aquest altre: que per molt folgats que siguin els seus nexes polítics, Catalunya i les altres terres d'Espanya no poden viure en règims econòmics diferents: els caldria, per a fer-ho, trencar del tot, separar-se.

Catalunya tenia —salvant poquíssimes excepcions— una economia de petita empresa, formada per un treball de segles. Destruir de cop i volta aquesta realitat, amb l'esperança —només esperança!— de crear-ne una altra de nova i diferent podria dur-nos a una reproducció, a escala colossal i catastròfica, del conegut joc de mans del rellotge.

Col·lectivitzar sense indemnització la petita burgesia, ultra una injustícia social, seria un error econòmic. L'economia repercuteix fatalment en la hisenda. No s'hi val a enganyar-se. Avui no tenim hisenda pública. Cal refer-la.

Refer-la sobre una base tributària? No és possible mentre no s'hagi estabilitzat un règim econòmic. Acudir interinament a l'emprèstit? Tampoc, si hem començat, de fet, per anul·lar el deute públic. Nodrir la hisenda amb confiscacions? Confiscacions de què? De negocis improductius? De valors mobiliaris, accions i obligacions d'empreses desaparegudes?

Hisenda, ordre públic: vet ací dos grans problemes que els nostres governants han de resoldre, amb tota urgència.

Realitat i exigències de la guerra

L'entusiasme revolucionari ha fet oblidar massa, potser, que si la revolta militar feixista va ésser ràpidament dominada en una bona part del territori de la República, s'ha fet forta a la resta, ha envaït nous territoris i encara n'amenaça d'altres. La militarada dels primers dies ha esdevingut ràpidament, tràgicament, una guerra. Cal vèncer aquesta guerra, i per assolir-ho és indispensable que la lluita i la victòria al front no siguin compromeses a la rereguarda. La unitat dels primers dies contra la subversió militar ha estat compromesa no pas per l'obra legislativa dels governs, sinó per les activitats incontrolades de grups irresponsables, que deshonorant la Revolució, treballen, en definitiva, a profit de la dictadura feixista.

La unitat de front antifeixista —on els republicans d'esquerra són un element essencialíssim— és més indispensable com més llarga i més dura es presenta la guerra.

Que aquestes són les seves característiques, qui pot dubtar-ho? Si la revolta militar hagués comptat, només, amb les pròpies forces, fàcilment hauria estat vençuda pel braó del poble i de les forces lleials al Govern. Els estats feixistes però, des de bon principi han ajudat els seus coreligionaris d'Espanya, mentre que els

estats democràtics, per seguir una vegada més la política de l'estruç, s'empescaven la tràgica falòrnia de la *no-ingerència*. Així restava inerme el Govern de la República, enfront dels insurgents, als quals Portugal, Itàlia i Alemanya proveïen amplament de material i àdhuc d'homes. Mancant a totes les normes del dret internacional, les potències democràtiques negaven el seu ajut a un Govern de coalició d'esquerres republicanes, i avui fan escarafalls hipòcrites perquè aquell Govern ha estat substituït pel d'una coalició on prepondera l'extremisme social i perquè l'URSS li ha donat coratjosament la mà.

Primer de tot, guanyar la guerra

Lluny d'atenuar-se, la guerra està prenyada de complicacions incalculables. La zona espanyola del Marroc, Tànger, la Mediterrània occidental... tot de punts neuràlgics, tot de polvorins replens, vora els quals els militars espanyols llancen alegrement bombes incendiàries. Aquesta guerra és el pròleg —potser ja el primer acte— d'una futura guerra europea.

No l'hem volguda, no l'hem desitjada. Ens l'han imposada, la guerra. Però hem de vèncer: és qüestió de vida o mort.

I per a vèncer-la cal la solidaritat de tots a la rereguarda, cal la unitat de comandament al front, i cal un exèrcit. Els contraris el tenen. Tenen un exèrcit de professionals que no pot ésser batut amb unes milícies, per molt d'entusiasme que les abrandi, si no posseeixen una dosi igual de disciplina i un bon enquadrament.

Cal un exèrcit, un exèrcit nascut del poble, on no pugui produir-se la plaga del militarisme; un exèrcit, però, on la deserció i el defalliment rebin la sanció capital.

Tinguem en compte que al front enemic no hi ha sols els generals ineptes del Marroc: hi ha també els millors tècnics, amb material del millor, de grans països militars. Tinguin en compte també els impacients que l'important és guanyar la guerra. Si es perdés, tot, absolutament tot, aniria per terra.

Les obligacions i els sacrificis de tot ordre que aquesta guerra imposa, ACR els accepta, no pas resignada, sinó amb entusiasme actiu. Bona prova en són els nostres joves milicians, els que es baten al front i els que ja han donat la seva sang per la causa.

L'evolució de les lluites europees

Avui ningú no rebutja el sentiment nacional com un sentiment retardatari. Les noves ideologies se l'han incorporat plenament: per a elles no és problema.

L'estadi de les lluites nacionals és ultrapassat per una altra mena de lluites —lluites per idees que migparteixin la comunitat europea, com quatre segles enrere van fer-ho les guerres religioses.

La transcendència històrica d'aquesta guerra és que, per les repercussions que se'n dedueixen dins dels grans estats, mostra la profunda crisi que els travessa. La solidaritat de fronteres endins, caracteritzada per la unitat d'himne i de bandera, avui està ferida de mort: a banda i banda hi ha masses que se senten solidàries entre elles i adversàries d'altres, fronteres endins.

Per a aquestes masses, les fronteres territorials compten molt menys que les fronteres d'idees i d'interessos. Així la Guerra Civil Espanyola apareix ja com una guerra civil d'Europa, i ens esperança com el primer pas vers els futurs Estats Units europeus: ampla confederació els elements de la qual seran les unitats nacionals irreductibles com la nostra Catalunya.

Esdevenidor de Catalunya

Cada segle el fat històric ofereix una avinentesa a Catalunya. Com a la Guerra dels Trenta Anys en el dissetè, com a la Guerra de Successió en el divuitè, com a les guerres napoleòniques en el dinovè, en aquesta altra hora tèrbola per a l'esdevenidor d'Europa el dolç racó de la Mediterrània on hem tingut la sort de néixer, si desperta cobejances inquietants, entreveu així mateix possibilitats insospitades. El nom de Catalunya apareix llançat a la palestra, i «el cas dels catalans» —com diria Voltaire— neguiteja les cancelleries.

Els generals traïdors, representants de l'enemic hereditari, pretenen la destrucció de Catalunya, terra de llibertat, i amenacen àdhuc d'esborrar-ne el nom. Si guanyessin, però, els seus aliats, capgiradors de l'estatut mediterrani, voldrien posar el peu a la costa catalana, com ja ho han fet a les illes de Mallorca i Eivissa.

No. Catalunya no s'avé a ésser la víctima de cap imperialisme, ni de l'imperialisme espanyol —massa conegut!— ni d'un imperialisme encara inèdit.

Com si no fos prou la tasca dels governants de la República d'agermanar la guerra amb la revolució, entrellaçant-les de tal manera que una no malmeti l'altra, escau als governants de Catalunya una tasca encara més difícil: donar a la guerra i a la revolució els contorns d'un moviment nacional.

Els cal estructurar la vida renaixent de Catalunya, a l'hora que la seva economia es transforma profundament i que la guerra reclama totes les energies.

Tanmateix, dins la guerra i la revolució ha de consumar-se la renaixença de Catalunya; dins la guerra i la revolució hem de bastir una pàtria —la nostra— justa i lliure. Si no ho féssim, els catalans hauríem desaprofitat una altra avinentesa secular. No seria, potser, l'última?

El nostre catalanisme

Cal posar-se a l'alçada històrica del moment. Deixant de banda totes les inèrcies i totes les forces destructores, cal coordinar i extraure el màxim rendiment de totes les forces positives. No és pas l'hora de menysprear ni d'anul·lar cap esforç creador. No som els catalans d'aquelles tribus nòmades que perquè no tenen una pàtria no n'estimen cap i devasten les terres que trepitgen.

Som catalans perquè hem nascut a Catalunya i estimem filialment la nostra terra, i ens dol en la carn la seva destrucció —la de la seva cultura, la de la seva economia. No és pas el de Catalunya un nom geogràfic que qualsevol pugui prendre com a bandera; és el nom d'un poble que ha viscut una llarga vida i que no vol morir, ni de metralla ni de gangrena.

Catalunya ambiciona desplegar la seva personalitat autònoma, estructurant-la dins d'un marc de llibertat creixent.

Aplaudim el nostre Govern quan aprofita l'avinentesa revolucionària per a assumir les noves facultats que jutja indispensables. Àdhuc si en exercir-les no sempre el guiés l'encert, els catalans hauríem de recordar que el problema de Catalunya no és de bon o de mal Govern, sinó de Govern propi.

Mai no esquifirem el nostre sentiment patriòtic fins a convertir-lo en un programa de partit o en el suport d'uns interessos materials. De qualsevol manera que s'organitzi, tant en l'ordre social com en el polític, per diversa que sigui del que les nostres aspiracions voldrien, Catalunya serà, com ha estat sempre, la raó suprema de la nostra vida pública: estimem la nostra pàtria en el seu esdevenidor constant.

Catalunya, ben catalana, allarga fraternalment la mà als altres pobles de la República que, com ella mateixa, lluiten ara contra l'imperialisme militar.

Saludem amb especial emoció el poble basc, que ha sabut retrobar en aquestes hores difícils el seu centre de gravetat, i que d'una manera admirable reprèn la seva vida per camins de llibertat.

L'exemple dels caiguts

Un record ple d'emoció per a aquells ciutadans que en la jornada gloriosa de la revolució i en els llargs mesos de la guerra han caigut lluitant contra el feixisme. ACR té la tristesa i l'orgull d'haver aportat a la causa de tots el seu tribut de sang.

Recordant els nostres morts —els que ens han abandonat en els darrers mesos— retem homenatge a aquell conseller nostre, David Ferrer, al qual una llarga malaltia va consumir les energies sense afeblir-li ni un moment els seus

entusiasmes patriòtics i democràtics. Republicà i catalanista de sempre, David Ferrer, militant d'aquella primera i valuosa esquerra del Centre Nacionalista Republicà i d'*El Poble Català*, havia trobat la seva llar política a Acció Catalana Republicana.

Amics: el millor homenatge als que ens han deixat és fer-nos dignes de la seva memòria, continuant la seva tasca.

Posem, doncs, tot el nostre esforç a guanyar la guerra, a salvar la revolució, a refer la nostra Catalunya!

Inclòs a *Després del 19 de juliol*

Discurs pronunciat a l'assemblea del partit ACR del dia 13 de juny del 1937

Una situació entristidora

Amics d'Acció Catalana Republicana:

La situació actual de Catalunya és per a entristir-nos. Quan arran del moviment subversiu demanàvem que el nou ordre revolucionari fos tan revolucionari com es volgués, però que fos un ordre; quan demanàvem que no hi hagués als pobles més autoritat que la de l'Ajuntament, ni a Catalunya més autoritat que la del Govern de la Generalitat —era això a primers d'agost—, no ens fèiem pas gaires il·lusions. Recordàvem aquella sentència de Montesquieu: «Quan es tracta de coses tan clares pots estar cert de no convèncer ningú.»

Les meves paraules, que, n'estic segur, reflectien el pensament i els desigs de tots els homes liberals, de tots els republicans de Catalunya, caigueren en el buit. Àdhuc va haver-hi qui —amb inconsciència o amb mala fe— va titllar-les de contrarevolucionàries. Bé, aquelles paraules van ésser desoïdes, i amb esverada sorpresa haguérem de veure com la somniada República de treballadors sucumbia sota la llei de la pistola i una mena de nou lerrouxisme —lerrouxisme amb metralladores— s'ensenyoria de la nostra terra, davant la impotència del Govern legítim.

Els estralls de què parlàvem en la nostra reunió del desembre passat, en aquests sis mesos han anat en augment. No cal pas descriure'ls: estan en la consciència de tots nosaltres i pocs dies enrere en donava una imatge, colpidora de tan exacta, la paraula vibrant de Josep Pous i Pagès.

L'autoritat en crisi: els fets de maig

Va ésser simbòlic d'aquest procés el fet que en cert moment s'exigís que el Govern de la Generalitat prengués el nom de Consell. Sí, al vell Palau de la Generalitat es reunia un Consell que publicava decrets al Diari Oficial *i no els podia fer complir quan el veritable govern —govern clandestí, el dels incontrolats— s'hi negava.*

Així poguérem arribar als fets vergonyosos de primers de maig, que no foren, no —com algú ha tingut interès a presentar-los—, la lluita entre dos partits. Ja fóra greu que dos partits poguessin lluitar pels carrers amb fusells i metralladores i bombes de mà i carros d'assalt, armes que totes haurien d'ésser al front. Es tracta, però, de quelcom més greu: d'una revolta contra l'autoritat legítima, d'un cop de força per emparar-se del poder públic; una revolta que no hauria de merèixer cap

més qualificatiu ni cap més tracte que la revolta militar feixista del juliol, a la causa de la qual —no volent-ho o volent-ho— aprofitava.

I en lloc de donar-li el tracte merescut, aquells que més alt posaren el crit quan la premsa estrangera parlava de possible armistici o mediació entre el Govern i els sollevats de juliol, van apressar-se a pactar amb els sollevats de maig. La crisi del Govern de la República és la sanció immediata d'aquest fet. A l'entremig, però, l'Estat central havia confiscat l'Ordre Públic a Catalunya.

La direcció de l'ordre públic: responsabilitat de l'Estat

Difícilment podré oblidar aquell migdia del 5 de maig. La crida telefònica anunciant-me que el Consell de Ministres acordava confiscar l'Ordre Públic a Catalunya, vaig sentir-la com una fuetada damunt la meva consciència de nacionalista català. Tant de bo hagués pogut indignar-me'n com d'una agressió injustificada. No, no podia indignar-me'n, només podia avergonyir-me'n. La confiscació era feta dintre els termes més precisos de l'Estatut de Catalunya, i en confiscar els serveis d'ordre públic, l'Estat no els prenia a la Generalitat, que, de fet, ja només els controlava nominalment.

Alerta, però! La responsabilitat del Govern dirigint els serveis d'Ordre Públic a Catalunya és molt gran. El secret del seu encert és el de treballar en profunditat, no pas en extensió; a fons, fins al desarmament total de la rereguarda; a fons, fins a descobrir els més secrets cataus dels gàngsters; a fons, fins a trobar els fils més subtils que potser els uneixen amb els enemics d'enfront. Si l'Estat ho fa així, haurà complert amb el seu deure, haurà justificat la seva intervenció, i Catalunya podrà agrair-la-hi. Compte, però! Per llei humana tot poder tendeix a l'abús; és fàcil deixar-se perdre en l'engranatge polític, és difícil no voler afavorir els amics. —Hi ha tanta gent amb vocació de «moro amigo»! Hi ha tants interessats a fer veure fantasmes! La llei del pèndol sembla de vegades tan invencible!...— En el fons de l'ànima de molts republicans i socialistes espanyols no està apagat encara el vell caliu de l'imperialisme unitari i assimilista de la monarquia. No heu llegit, suara, escrites per anarquistes notoris, aquelles frases que semblen un crit feixista de: «España una e indivisible» i «España para los españoles»? *Si la confiscació dels serveis d'ordre públic arribés a suposar una intromissió en la vida interior de Catalunya, o si amb l'excusa de perseguir criminals es perseguissin les organitzacions dins les quals han volgut aixoplugar-se, l'Estat hi fracassaria com hi ha fracassat sempre, i Catalunya, a qui la dictadura va convèncer que la seva autonomia era incompatible amb la monarquia, a qui el bienni negre va convèncer també que era incompatible amb la República de dretes, arribaria a la funesta desil·lusió final que la seva autonomia també és incompatible amb la República d'Esquerres*. Si n'és de gran, la responsabilitat dels

homes que en nom del Govern de la República dirigeixen l'ordre públic a Catalunya! La nostra responsabilitat, però, no és pas menor.

La intervenció de Catalunya en la guerra i la revolució

Recordem aquells cinc mesos que van del triomf electoral del 16 de febrer fins a la revolta feixista del 18 de juliol. Tot Espanya es debatia en un ambient tèrbol, en una atmosfera de recels, d'odis, i entrebancava l'acció del Govern d'esquerres i feia preveure les violències que vindrien.

I Catalunya? Catalunya refeia la seva vida autònoma malmesa pel bienni negre, i això sota un Govern de coalició que despertava l'enveja de tota la República. No és pas nostra la frase —va néixer i va fer fortuna a Madrid— que presentava Catalunya com un *oasi*.

Va venir la revolta feixista i en poques hores Catalunya es va veure lliure d'enemics; el poble, llançat en massa al carrer, i les forces d'ordre públic al servei del Govern, van derrotar, de manera fulminant, els militars.

Quan algú diu que Catalunya ha estat un destorb a la guerra, ha estat absent de la guerra, no és pas just. Catalunya ha fet per la guerra més del que ningú no ha fet. Catalunya, dins de casa seva, ha impedit la guerra. Si totes les terres d'Espanya s'haguessin comportat com Catalunya, no hi hauria hagut guerra, i en el breu termini de dos dies la militarada hauria estat esclafada. I observeu una cosa: ciutats hi havia on l'organització obrera era tan poderosa com a Barcelona —Saragossa, la sindicalista; Sevilla, la roja—, però no hi havia prou lleialtat en la força pública, no hi havia l'escalf d'una vella tradició republicana de soca-rel, no hi havia l'esperit civil, fonamentalment antimilitarista, del catalanisme, i els lluitadors que van llançar-se al carrer, braus lluitadors —més braus i més heroics com més desemparats estaven— foren destruïts, martiritzats, assassinats per les forces reaccionàries. A ells, el testimoni més fervent de la nostra admiració.

No he volgut fer cap retret, però sí rebatre una injúria. Com si Catalunya no hagués fet res contra l'alçament feixista, com si tenir la guerra fora de les seves fronteres no ho degués Catalunya, en primer terme, al seu propi esforç! Sense la victòria de Barcelona, que féu possible la de Madrid i va evitar la lluita a València, el somni dels militars s'hauria realitzat.

Tota l'Espanya lleial en tenia llavors consciència i en els primers temps de la lluita el prestigi de Catalunya era immens: l'enveja que mesos abans despertava l'*oasi* s'havia convertit en l'admiració que suscitava el *baluard inexpugnable*.

A Madrid i al front de batalla els noms màgics de Catalunya i de la Generalitat, la bandera de les quatre barres, eren el millor passaport; català i lluitador antifeixista semblaven sinònims.

Que n'era de gran, el prestigi de Catalunya!

Causes del nostre desprestigi

Però els mesos passen. El Govern central imposa cada vegada més la seva autoritat a la rereguarda, la vida es normalitza; els «incontrolats» —nou avatar dels endèmics bandolers d'Espanya— ràpidament desapareixen; l'exèrcit regular és un fet; adquireix al front de Madrid una disciplina de ferro i pot apuntar-se èxits de ressonància internacional, com la victòria sobre les tropes de Mussolini als camps de l'Alcarria. El prestigi del Govern central està en ascens. A Catalunya, tot el contrari: mítings al front i combats a la rereguarda, i pruïja de destruir la classe mitjana —catalanista de sempre, republicana de sempre. Desprestigi del Govern de la Generalitat, desprestigi de Catalunya.

Això no pot pas durar. No hi ha ningú, ni alt ni baix, ni de dins ni de fora, que tingui dret a jugar amb aquest nom que per a nosaltres és sagrat: Catalunya.

Cal refer ràpidament el seu prestigi. Als ulls dels nostres enemics, als ulls dels nostres amics i companys de causa i sobretot —allò que més ens interessa— als ulls de nosaltres mateixos. Temuda dels enemics, respectada dels amics; estimada i servida dels teus fills: així et volem. Catalunya, dolça pàtria!

Catalans: la guerra ja truca tràgicament a les nostres portes. Els obusos i les bombes maten i destrossen en la dolça primavera de les nostres costes. No sabrem respondre dignament?

Cal que funcioni el Parlament

L'Estatut de Catalunya és una llei d'autonomia que reconeix a Catalunya determinades facultats; però és també una Constitució que l'organitza en Estat democràtic. La qual cosa no és pas menys important que l'altra. I tanmateix... el Parlament de Catalunya, la roda essencial de la nostra autonomia, s'és esvaït com una ombra. No ha legislat, no ha registrat tan sols l'obra legislativa —copiosa— dels governs; no ha votat la confiança als governs que han anat succeint-se. Breu, no s'ha reunit, i els seus membres, si com a particulars poden haver rebut excuses, com a parlamentaris han hagut d'encaixar desconsideracions.

Com si fos un homenatge a forces que es diuen antiparlamentàries —com es deien també *apolítiques* i s'han ficat en la política fins al colze— sembla haver-se volgut demostrar que Catalunya pot viure sense Parlament. I el nou sistema, assajat a l'abril i perfeccionat al maig, dels governs interins, provisionals, comprimits i reduïts, sembla fet a posta per demostrar que si a Catalunya no li cal Parlament, tampoc no li cal Govern. Ja és hora, per als homes liberals, de demanar-nos on anem a raure. *Si lluitem contra el feixisme per antidemocràtic, i al mateix temps aterrem la base democràtica de la nostra vida autònoma, on és, catalans, el nostre*

seny? Cal redreçar la vida autònoma de Catalunya; la carència de Govern ha fet que molts catalans girin els ulls al Govern central. Perill gravíssim! Cal que el Parlament de Catalunya reprengui les seves funcions, el seu rol constitucional. Ningú no té més autoritat per dir-ho que nosaltres, que hi tenim la mínima representació numèrica.

El Govern que necessita Catalunya

Cal també formar un Govern que afronti totes les responsabilitats. Un Govern que per representar dignament la personalitat de Catalunya la faci respectable, que no admeti ingerències estranyes, però que al mateix temps obri d'acord amb el Govern de la República i amb el Govern autònom d'Euskadi per complir amb tota eficàcia la tasca que ens és comuna: guanyar la guerra. És tan difícil de constituir un Govern així? No ho crec pas.

No demanem pas un Govern que realitzi el nostre programa —puix que ACR no representa la majoria del país, i cal utilitzar els homes i les idees tal com són, no pas com voldríem que fossin. És cert, però, que la majoria dels catalans desitgen guanyar com més aviat millor la guerra, desitgen consolidar l'autonomia de Catalunya i volen un règim socialment just que estabilitzi l'obra positiva de la revolució i salvi la base econòmica de la nostra terra. Un Govern de Front Popular pot fer un programa d'actuació immediata que es trobi recolzat per la gran majoria de l'opinió. *El que no és viable — i d'ací els fracassos soferts— és un Govern on, sobre les coses essencials, siguin de fons, siguin de procediment, no hi hagi unanimitat; un Govern, per exemple, on els uns vulguin enllestir la guerra organitzant ràpidament i eficaçment un exèrcit i els altres s'entestin a no mobilitzar les lleves; un Govern on els uns vulguin salvar la situació de la hisenda pública i els altres donin suport als qui la sabotegin, no pagant els impostos i contribucions; un Govern on els uns sentin l'imperatiu de justícia de mantenir la petita burgesia, la menestralia, nervi vital de la vida catalana, i els altres s'entestin a destruir-la; un Govern on els uns siguin fidels a l'esperit democràtic i els altres somniïn amb no sé quina mena de tèrboles dictadures.*

Cal un Govern on els homes que el constitueixin puguin garantir el suport i la lleialtat de les organitzacions a les quals pertanyin. Un Govern l'obra del qual, per acció o per omissió, no sigui torpedinada de dins estant.

Les forces catalanistes, republicanes i socialistes poden ésser el nucli essencial de la coalició de Govern: les darreres eleccions, les del 16 de febrer de 1936, diuen prou bé quin és el sentit del nostre poble.

L'aportació de les sindicals

I les aportacions sindicals? Si estiguéssim en el sistema de la sindicació lliure, cada sindical respondria a una organització política diferent. El seu partit la representaria en el Govern. Quan la sindicació és pràcticament obligatòria, quan per a cobrar la setmanada o la mesada cal exhibir el carnet sindical, quin valor té comptar amb tants o quants milers d'inscrits? El carnet sindical no representa cap adhesió ideològica: és necessari per a menjar; com encara mig segle enrere, calia, per a treballar en moltes empreses, exhibir per Pasqua el butlletí de confessió.

La novetat d'aquests darrers temps ha estat la intervenció de les sindicals en la vida política, en els governs. Si aquesta intervenció es portés fins al seu extrem, fins al monopoli —i ja s'ha parlat a Espanya de *governs sindicals* i algú ho ha considerat una fórmula salvadora— s'arribaria a l'Estat corporatiu, és a dir, al feixisme.

Un Govern ben català

Cal un Govern que estigui ple de l'esperit de catalanitat, sense el qual a la nostra terra no es pot fer cap obra fecunda; sense el qual la nostra autonomia manca de sentit i de raó. Moments hi ha hagut que semblava un fet aquella dita casolana: «Hostes vingueren i de casa ens tragueren.» No, Catalunya no sent pas cap prejudici racista. Amb els braços ben oberts rebem tothom, vinguin d'allà on vinguin els que es fonen amb nosaltres i amb el seu esforç aporten a la nostra terra un escreix de riquesa i de cultura. Catalans d'adopció, com si ho fossin de naixença. *El que no vol Catalunya, qüestió de vida o mort per a ella, és deixar d'ésser catalana.*

Quin doble exemple no ens dóna el poble d'Euskadi! Ningú amb més lleialtat ni amb més braó que ell no ha lluitat per la causa comuna antifeixista; ningú com ell no ha defensat, arrencant-se la carn a bocins, la República democràtica, que és la de tots. Al mateix temps, però, amb quin urc, amb quina tenacitat salvaguarda el tresor hereditari, el dipòsit ancestral de la seva personalitat col·lectiva, inconfusible!

A Catalunya, en canvi... però no parlem més de coses tristes.

Concepte de l'ordre i de la justícia

Hem dit d'altres vegades —caldrà repetir-ho?— que per a col·laborar satisfets a l'obra revolucionària cal que ella creï un nou ordre i el mantingui, que desaparegui l'arbitrari i tothom sàpiga els seus drets i els seus deures.

Molt es parla de justícia. Bé està. Millor encara seria practicar-la. No oblidem, però, que la justícia no és més que el reconeixement del dret. I que de tots els drets de l'home el que cal mantenir per damunt de tots és la llibertat de pensament i de consciència, sense la qual no hi ha més sortida que la tirania. I en el jardí de la tirania no hi creixen els fruits de l'esperit humà. Qui no pensi així, pot subscriure aquella frase de Mussolini: «Llibertat, cadàver putrefacte.»

Hem suprimit l'explotació de l'home per l'home, però si hi substituïm l'explotació de l'home per l'organització (Estat, comitè, sindicat o el que sigui), què hi hem guanyat?

Només podem refiar-nos del nostre esforç

Les diplomàcies de tots els estats s'acorden a repetir que cal assegurar la pau de tots per a la independència de cadascun. Tanmateix res de decisiu no podrà ésser emprès mentre la guerra flagel·li Espanya. L'estabilitat no serà assolida ni al Rin, ni al Danubi, ni a la Mediterrània, mentre Espanya serveixi de camp de maniobres al feixisme internacional.

Les potències democràtiques d'Europa no volen córrer avui el risc d'una guerra. No volen llançar-se a cap actitud que les enfronti amb l'eix Roma-Berlín i tracten de deslligar-lo diplomàticament. Em sembla, però, que hi ha prou indicis per a creure que en aquest sentit l'acció de les potències és divergent: França voldria atraure Itàlia al bloc occidental, deixant isolada Alemanya; Anglaterra voldria atraure Alemanya, deixant isolada Itàlia. Breu: la situació no varia, el temps passa i la República només té un mitjà per a guanyar la guerra al front internacional: guanyar als fronts de batalla.

Guanyar, perquè una mediació no té sentit. Mediació, entre el Govern legítim i els facciosos? Mediació entre l'autoritat i els bergants?

Cal guanyar la guerra i per a guanyar-la calen moltes coses. Primer que tot, però, exèrcit. Ho hem dit d'ençà del primer dia, i no cessarem de repetir-ho. Exèrcit vol dir enquadrament i disciplina al front, disciplina i treball a la rereguarda. És així com ha resistit Madrid, és així com resisteix Euskadi: és així com resistirem arreu el dia que el nostre front d'Aragó estigui organitzat.

Amics: permeteu-me que us ho torni a dir com a paraula de comiat: tot el nostre esforç per a guanyar la guerra, per a salvar la revolució, per a refer la nostra Catalunya. Visca Catalunya!

Inclòs a *Després del 19 de juliol*

Discurs pronunciat el dia 6 de febrer del 1938 davant el Consell General d'ACR

La nostra resistència davant l'agressió

«No cal pas esperançar per emprendre, ni reeixir per perseverar.» Aquest pensament, que un judici superficial titllaria de pessimista, és el lema de la fermesa heroica de Guillem el Taciturn, el creador de la llibertat d'Holanda. Damunt d'ell sembla que s'hagi bastit, així mateix, la nostra resistència contra el feixisme. Quan un poble se sent abocat a l'hora suprema treu energies insospitables. Al crit de «la llibertat o la mort!», els espitregats de la Revolució Francesa van vèncer la coalició de tot Europa. Així també nosaltres, contra els militars espanyols, contra els estats totalitaris, contra la feblesa suïcida de les potències democràtiques. La resistència és més desesperada com més profundes són les rels del propi dret, com més injusta se sent l'agressió soferta.

En la lluita per mantenir el règim que lliurement va donar-se i en la lluita per mantenir la independència estatal, la República Espanyola no ha trobat les assistències de què els seus drets d'Estat sobirà la feien creditora, i l'interès directe de les potències democràtiques aconsellava. Aquesta és la tràgica grandesa del conflicte actual. No es tracta de la pura anècdota d'una guerra civil, o d'un fet d'aquells que, de tan clàssics d'Espanya, les llengües estrangeres han hagut d'acceptar el nom espanyol, d'un *pronunciamiento*. Es tracta d'una guerra exterior, escarni del Dret internacional i fallida del Pacte de la Societat de Nacions, on es polaritzen en camps adversos, saltant les fronteres dels estats, les simpaties i els interessos ideològics dels ciutadans —enmig de la reserva, patriòtica o covarda o miop, dels governs democràtics.

Quants de fets, que els republicans d'Espanya no podem avui comprendre, i que temps a venir seran difícils d'explicar!

De novembre de 1936 a maig de 1937 ha estat repetit constantment que les democràcies europees no podien decantar-se pel Govern de la República perquè hi havia representants de l'anarcosindicalisme. Bona excusa! Tanmateix, les democràcies europees no han observat pas una conducta diferent ni amb els governs republicans socialistes (el de setembre a novembre de 1936 i l'actual), ni tampoc amb *l'exclusivament republicà* que era al poder en iniciar-se el moviment subversiu, i hi seguí per espai de dos mesos. Àdhuc fou en temps d'aquest Govern republicà quan s'establí la política de no-intervenció, i fou a ell que es féu tot el possible per deixar inerme davant els sollevats, que pràcticament disposaven de tota l'organització militar —homes i material— de la República. En nom de la no-intervenció fou

impedit el lliurament al Govern espanyol de material de guerra contractat abans de la revolta.

La no-intervenció: neutralitat entre el gendarme i el bergant

Hom bescantà el Govern republicà pels excessos que les turbes o alguns criminals pogueren cometre en el seu territori, quan el veritable responsable de tot és la força pública que, en alçar-se contra l'autoritat legítima, la deixa sense els mitjans indispensables de coacció. Parlen, encara avui, dels *roigs* i voleien encara l'espantall de la bolxevització i de l'anarquització d'Espanya —com si no fossin incompatibles, oposades per diàmetre. I així es pretén justificar el tracte de favor als rebels.

La política de no-intervenció representava, teòricament, l'estricta neutralitat no en una guerra entre dos estats, sinó en una lluita entre el Govern legítim i uns militars revoltats; la neutralitat entre el gendarme i el bergant. A més, aquella política fou insincera de bon principi: Portugal, Itàlia i Alemanya hi mancaven obertament, facilitant material i homes. Els altres països ho sabien prou: era un fet patent, denunciat pel Govern espanyol, produït a la vista dels representants consulars, i en publicaven tota mena de detalls les agències telegràfiques dels mateixos governs que fingien ignorar-ho. Va doblar-se la farsa de la intervenció amb una altra de més greu: la del control. Alemanya i Itàlia, bel·ligerants de fet contra la República, esdevenien, per gràcia d'un acord internacional, jutges d'un plet on eren part. Les mateixes esquadres podien, doncs, alternativament, controlar-nos i bombardejar-nos, i tothora fer serveis d'espionatge.

En lloc d'acollir l'orfe, hauria estat més humà evitar l'assassinat del pare

No oblidem pas, agraïm de tot cor els socorsos als nois bascos i d'altres terres d'Espanya, la cordial ajuda als refugiats fronteres enllà, i tots els esforços per a l'abastiment de la nostra població civil. Pensem, però, que en comptes de remeiar tantes de calamitats hauria estat millor —més just, més fàcil i més econòmic— d'evitar-les; que en comptes d'acollir l'orfe hauria valgut més d'estalviar l'assassinat del pare. Tots tenim la convicció que en els primers moments, abans que les potències feixistes es llancessin a fons i descaradament a l'aventura espanyola, una actitud enèrgica, terminant, de França i d'Anglaterra hauria reduït la revolta a un «pronunciamiento», condemnat al ràpid fracàs. Àdhuc els caps militars haurien mancat de les millors tropes, les úniques de valor combatiu, si els principals signataris de l'Acta d'Algesires, si França, protectora del soldà del Marroc, haguessin impedit,

com era no pas un dret, sinó un deure, la vinguda a la Península del Terç estranger i dels Regulars marroquins —forces al servei de la zona del Protectorat i, per tant, en definitiva, del soldà. I què diríem de Portugal, l'aliat vassall d'Anglaterra, esdevingut campament dels facciosos? Un altre fet que els republicans espanyols no podem comprendre: l'estada a Saint-Jean-de-Luz, en relació directa amb els rebels, d'ambaixadors acreditats prop del president de la República.

En resum, que mentre els països feixistes donaven tota mena d'ajut als facciosos per atacar la República Espanyola, les grans democràcies europees la lligaven de mans per tal que no pogués defensar-se. Per això en la intimitat de l'ànima popular ha nascut un estat de consciència: que els dirigents d'aquelles democràcies no han desitjat en cap moment el triomf de la República democràtica a Espanya; estat de consciència corroborat per la campanya promediació, que s'intensifica o s'atenua segons la situació militar sembla més favorable a la República o als seus enemics.

Els resultats del mite dels *voluntaris* i del *submarí desconegut*

De què ha servit tota aquesta covardia? De què ha servit tancar els ulls a la realitat i crear el mite dels *voluntaris* i del *submarí desconegut*? Ha servit per a donar més gosadia als agressors. Ha perdut França la seva clientela de nacions amigues al centre i a l'orient d'Europa; ha vist Anglaterra que la Union Jack no és avui cap garantia per als vaixells que la flamegen, i que la Mediterrània, artèria vital de l'Imperi britànic, està infectada de pirates; el vell himne imperial *Britania rules the waves* serà aviat un record folklòric. Vet ací el resultat de la covardia enfront dels estats pirates: haver deixat créixer dia a dia el perill de la gran conflagració. Mai com avui l'espectre de la guerra no ha sacsejat tan fortament les portes dels països benestants, que cloïen les orelles i tancaven els ulls a la destrucció de les nostres terres, a l'assassinat de la nostra gent.

L'Espanya democràtica, que inscriví a la seva Constitució de 1931 els principis de la Societat de Nacions i que s'ha mantingut sempre fidel a l'amistat tradicional amb França i Anglaterra; Catalunya, que porta els seus milers de voluntaris a la guerra gran, a defensar el territori francès de la invasió alemanya; Euskadi, que perdé un terç del seu tonatge per haver-lo posat tot al servei d'Anglaterra i de la causa aliada, ara que es dessagnen, es veuen abandonats —com si les tropes republicanes, en lluitar contra el feixisme, no defensessin també les democràcies europees del futur atac totalitari. Fet i fet, potser és millor que hagi estat així. Catalunya té una experiència prou dolorosa de l'ajut estranger. El que Anglaterra i els aliats li prestaren quan la Guerra de Successió va finir per lliurar-la agarrotada a mans de Felip V, com mig segle enrere el que França li donà contra Felip IV li havia costat el Rosselló

i mitja Cerdanya. Sanitosa lliçó! En una lluita de vida o mort, com els almogàvers a Gal·lípoli, cal cremar les naus i refiar-se només del propi desesperat esforç. «Manus et arma et in his omnia.»

La dura experiència de l'any i mig darrer ens convenç que guanyarem la guerra al front internacional quan la guanyem als fronts de batalla. Després de Belchite i de Terol ja hi estem en camí.

La guerra cal guanyar-la al front, i cal no perdre-la a la rereguarda

La rereguarda és la massa ciutadana de la qual han sortit i a la qual tornaran —carn de la seva carn, sang de la seva sang— els minyons que es baten heroicament, abnegadament, al front. Per què no acceptaria ella, igualment, disciplina i sacrificis?

Els sacrificis conduents a guanyar o escurçar la guerra, els sacrificis a profit dels combatents, la rereguarda lleial els accepta sense regateig, més que amb resignació amb entusiasme. Sacrificis balders, en nom d'una ideologia de partit, o per causa d'un desgavell administratiu, i per la comoditat d'uns buròcrates: no.

Si la rereguarda no sap disciplinar-se, cal disciplinar-la, enèrgicament. Disciplinar-la dic, no pas vexar-la. En guerra o sense guerra, dins una República la sobirania és del ciutadà. Del ciutadà que compleix amb els seus deures. Contra el que deserta del front, contra el que deserta dels sacrificis de la rereguarda, les màximes sancions —però no pas menors contra el que vol gaudir-se del sacrifici dels altres—, sigui un agabellador, sigui una tendència política, sigui un sindicat o un comitè.

El principi liberal de la igualtat davant la llei ha de traduir-se durant la guerra en aquest altre: igualtat davant el sacrifici. Tant com la resistència física és necessari el tremp moral. Cal vetllar la rereguarda, respectant el ciutadà i no afeblint-li l'entusiasme. Disciplina i privacions cal que la rereguarda les accepti convençuda. Sols així prestarà al comandament l'adhesió cordial i l'obediència que li és necessari rebre, obediència activa, de col·laboració. L'obediència de cadàver —vella forma jesuítica: *perinde ad cadaver*— no pot ésser més que una obediència morta, de cosa, si val la paraula.

La Generalitat i el Govern de la República

Condició indispensable d'un bon esperit, d'una moral de guerra a la nostra rereguarda, és l'actitud mancomunada i concorde de la Generalitat i el Govern de la República. Fets, més eloqüents i convincents que les paraules.

La Constitució, que ni pogué ésser unitària ni volgué ésser federal, crea el tipus de l'Estat *integral* —mot confusionari que ningú no ha definit clarament—, i que en tot cas apareix com un complicat mecanisme de rellotgeria. Roda d'aquest engranatge *integral* és l'Estatut de 1932; on les restes de l'Estatut de Núria, amplament autonomista i federal d'esperit, són enquadrades dins el marc de la Constitució, esquifit encara més —no ho oblidéssim pas en aquestes hores tràgiques!— per transaccions i complaences amb els que avui són als rengles de la facció.

Fórmules transaccionals, filles del regateig parlamentari i no pas d'una concepció política coherent i sistemàtica —així són la major part dels articles de l'Estatut—, estableixen massa sovint zones de contacte, susceptibles d'esdevenir zones de fricció, motius de conflicte. Textos obscurs i contradictoris, que nosaltres interpretem amb l'esperit de Núria —República i autonomia—, mentre una burocràcia centralista vol aplicar-les amb l'esperit, les tradicions i les lleis de la monarquia unitària —avesada que hi és per rutina, quan no subconscientment addicta.

Ateses aquestes premisses, i encara el fet de l'establiment del Govern central a Catalunya, és lògic, és fatal que entre els dos governs, i més entre les dues administracions, es produeixin interferències. No és això cap mal. El mal seria que no es resolguessin segons el dret i la justícia; que, emparant-se en el fet de la guerra i en el de no controlar avui la Generalitat els serveis d'ordre públic, es pretengués imposar a tort i a dret el criteri de l'Administració central —el criteri que diuen de l'Estat i sovint no és més que el d'un buròcrata subaltern i dispèptic. Són els subalterns, els d'una i altra banda, que poden enverinar les qüestions. Si la meva veu hagués d'ésser escoltada, jo demanaria als dos caps responsables, el president de la Generalitat i el president del Consell de Ministres, que si un cas de desacord es presenta intervinguin directament, personalment: animats com estan del mateix desig de guanyar la guerra i de respectar les lleis, no els serà difícil posar-se d'acord.

«Atenir-se puntualment a l'Estatut.» Aquesta bella fórmula és insuficient —és impossible. És injusta. Ni en l'ordre econòmic ni en el polític, ni en el social, ni en el religiós pensa ningú a imposar avui la realitat legislativa del 18 de juliol de 1936. És que la guerra no ha passat en va. Totes les forces antifeixistes, com una conseqüència natural de llur reacció contra els facciosos, han vist millorades llurs posicions, traduïts a la realitat molts de llurs ideals. Només seríem de pitjor mena els autonomistes? Per què?

Unitarisme, amb relació a Catalunya, és sinònim de feixisme

Hi ha gent que rumoreja pactes, transaccions. Recordant les guerres carlines, parlen d'abraçades simbòliques. No, no és possible aquest escarni a la bona fe, a l'entusiasme, al sacrifici dels ciutadans. Mai no l'he temut, no el veig a l'horitzó. És

contra un altre perill que cal prevenir-nos. Sovint s'esdevé que a les guerres triomfin les armes dels uns i les idees dels altres. Els uns guanyen la guerra; els altres guanyen la pau. Hom comença combatent per una idea, segueix combatent contra la idea de l'adversari, acaba combatent contra l'adversari, prescindint de les idees i acceptant àdhuc els seus mateixos procediments de lluita.

S'acabarà la guerra. L'Espanya republicana haurà de conviure amb l'altra. Els vençuts no es resignaran a un ostracisme perpetu, i en el bloc republicà cercaran de recolzar una posició parcialment afí. El mot de relligament serà *unitarisme*. *Unitarisme*, amb relació a Catalunya, és sinònim de *feixisme*.

No. Després de guanyar la guerra ens cal també guanyar la pau, perquè la nostra lluita no és pas negativa. No combatem el feixisme per admetre en el seu lloc, a ulls clucs, qualsevol altra forma de govern. Lluitem a favor de la República democràtica, garantia de tots.

La República democràtica no és una fórmula buida, està plena del contingut humaníssim de respecte a la llibertat i al dret, de repulsa a tota tirania. Hi ha d'altres règims que es vanen de més eficients perquè la llibertat individual, de la paraula, del pensament i de l'acció està subjecta a l'Estat, àdhuc a un sol home que encarna i representa l'Estat. Nosaltres, però, liberals que som per damunt de tot, de la religió tirànica i sangonent del déu Estat tenim l'honor de proclamar-nos-en ateus.

És de bon polític preveure la duríssima postguerra que ens espera

Som solidaris de l'Espanya republicana, democràtica, liberal i autonomista. Per ella hem lluitat i per ella lluitarem; lluitant per ella, lluitem per Catalunya. De l'Espanya sense apel·latius no en som solidaris.

Potser hi ha esperits de Romero Robledo amb pretensions de Maquiavel que pensen: la República es pot permetre no importa quina política quant a les autonomies, i els catalans hauran d'estar amb ella, perquè no poden pas anar-se'n amb el Feix.

Si algú pensava fer-nos aquest xantatge, pot estar tranquil. Nosaltres, amb un sentiment més pregon de la gravetat de l'hora, no hem de posar cap entrebanc en la victòria final, no hem de fer res que la retardi ni d'un dia. Qui tingués aquella idea, però, és evident que no seria un polític. L'anar tirant, el *qui dia passa anys empeny* és un expedient: l'expedienteig és tasca de buròcrates, no de polítics —ni menys encara d'estadistes. Política és previsió, i només pot merèixer el nom de polític, durant la guerra, qui en prevegi l'endemà: la duríssima postguerra que ens espera —a la qual seria bo que arribéssim cordials i satisfets.

La postguerra serà duríssima. No em cansaré pas de repetir-ho. Serà duríssima, perquè la victòria sumarà la ruïna de les dues bandes, sense contrapartida possible.

Aquest és el fat de les guerres civils! Si a la sang vessada i a la ruïna econòmica el poble hi hagués de sumar encara el desengany ideològic, si tingués la sensació que tots els seus sacrificis havien estat estèrils, seria terra assaonada per a totes les follies: l'exemple d'Alemanya és prou eloqüent. Ni feudalisme capitalista ni organització unitària de l'Estat. Això no pot tornar. I com que no pot tornar, cal preparar-nos per al contrari mentre encara estem cohibits amb l'aparell ortopèdic de la guerra.

Barcelona, capital d'Espanya

Els fets de la guerra han convertit Barcelona en capital d'Espanya. Els catalans ni ho desitjàvem ni ens hi entusiasmem; ho acceptem, però, de bon grat, per no semblar insolidaris en els moments angoixosos de la guerra i per no desmentir Cervantes, que ens deia «archivo de la cortesía». La realitat, però, és aquesta: avui —transitòriament— Barcelona és la capital de la República. Doncs si ho és, que no ho sigui d'una manera passiva: que sigui de debò la capital, vull dir, que no sigui només la dispesera de la capital. Barcelona ha de prendre les seves responsabilitats i acceptar el deure que les circumstàncies li imposen. Contra la falòrnia —grotesca si no fos tràgica— de l'Espanya imperial que els feixistes proclamen a Burgos o a Salamanca, nosaltres, catalans, forts de la realitat geogràfica, de les lliçons de la història i de la voluntat dels pobles, hem d'alçar a Barcelona la bandera de l'Espanya federativa, de la unió federal de les Espanyes. Les circumstàncies han fet que Barcelona i tot Catalunya s'omplin de gent de les diverses terres de la República. Ni ens hem de deixar engolir per aquesta onada ni podem refusar l'acolliment als qui arriben fins a nosaltres amb la llar enrunada i els familiars morts o captius. El nostre deure, en interès nostre i d'ells, és ajudar tots els esforços que es facin per organitzar l'assistència als refugiats, mantenint-los la cohesió, la personalitat i l'esperança de la terra transitòriament perduda.

L'autonomia, és a dir l'instint federatiu dels seus pobles, és el que va salvar Espanya del feixisme. La màquina estatal —com sempre que ha estat sotmesa a una prova dura— va fallir. Com en temps de la invasió napoleònica, la feliç improvisació de cada poble va conjurar el perill. Alerta, però, que d'aquell moviment centrífug de la Guerra d'Independència van sortir-ne les Corts de Cadis, amb la seva Constitució unitària, i pocs anys després la tirania de Ferran VII.

Salut a Galícia, nou estel de la nostra constel·lació

La realitat plurinacional de la Península reclama un absolut respecte a les característiques de cada poble; hi ha, però, un sentit general de la política, en la qual

és possible i és necessària la prèvia entesa i l'acció conjunta de tots. No s'hauria arribat a l'unitarisme espanyol sense l'insolidari aïllament dels pobles enfront de la monarquia o de l'Estat. Els Reis Catòlics van reduir Galícia; l'emperador, Castella; Felip II, Aragó; Felip V, les terres catalanes; els progressistes d'Isabel II i els conservadors d'Alfons XII, el País Basc. Isoladament, d'un a un, aquests pobles van ésser vençuts; tots a la una, haurien plantat cara a la monarquia, haurien estat ells els vencedors. L'exemple de la mata de jonc, del nostre Muntaner, els és ben aplicable. També avui: no ho oblidem.

Si Barcelona l'han convertida en capital de la República, cal que ella sàpiga esdevenir capital de l'autonomia. El Govern de la Generalitat, el Govern d'Euskadi, la Junta que hauria de formar-se com a gestora de l'Estatut gallec presentat a les Corts, caldria que entressin en contacte íntim. Galícia! Saludem el nou estel que apunta en la nostra constel·lació.

Galícia va plebiscitar el seu Estatut amb els vots dels ciutadans a les urnes; l'ha tornat a plebiscitar amb la sang dels seus combatents al front —i amb la sang i les llàgrimes, el dolor i la rancúnia a la terra ocupada i perseguida. Galícia, Galícia autònoma, element indispensable en el sistema de la nostra República, mà estesa, cor obert damunt el Portugal fratern.

Amics:

No vulguem que per inèpcia nostra o per covardia nostra s'afollin les immenses possibilitats de l'hora —tràgica, sí; però també fecunda— on la història ens imposa la responsabilitat de viure.

Inclòs a *Després del 19 de juliol*

Serenitat

[El dia 18 de març de 1938, l'endemà dels bàrbars bombardeigs que destruïen, entre altres moltes cases, la d'ACR, escrivia l'article següent a La Publicitat*:]*

Catalunya, que fins fa poc havia sentit només l'espurneig de la guerra, de cop i volta s'ha trobat enmig de la gran foguera. La tràgica i cruel realitat és ací present. Això és la guerra! Els republicans, que no l'hem provocada ni l'hem volguda, dins el dolor que ella ens causa, tenim el goig de sentir-nos-en la consciència neta. Això és el que ens ha de donar més fortitud moral per a superar l'hora adversa.

Un problema és el del front, la resolució del qual és obra del Govern. Proveir els nostres soldats —soldats de la República— de l'armament que els dóna la força, del bon comandament que els dóna la confiança. La base del nostre exèrcit existeix: les jornades glorioses de Terol —des del punt de vista estrictament militar, tan glorioses les de l'atac el desembre com les de la defensa el febrer— prou ho demostren.

Un altre problema, que més que el Govern han de resoldre les organitzacions polítiques i sobretot cada ciutadà per ell, és el de la rereguarda. Què es proposa l'adversari amb els seus bombardeigs repetits? És evident que, més que tota altra cosa, el seu propòsit és desmoralitzar la rereguarda: allunyar els obrers del treball, fent perdre així hores precioses a la producció de guerra; excitar el nerviosisme, fent la sensació d'un perill militar que no existeix; ajudar a l'escampament de falsos rumors que els agents feixistes —conscients els uns, inconscients els altres— difonen arreu... Si això és clar —com ho és— també és clar això altre: que deixar el treball, neguitejar-se, acceptar les bòfies que circulen, és col·laborar amb els feixistes, és treballar activament contra la República.

No. Res d'això. Treball, disciplina i, sobretot, serenitat. Estem dins una guerra el resultat de la qual ha d'ésser o la nostra victòria o el nostre esclafament. Catalunya viu un dels moments transcendentals de la seva història, i ha de plantar-li cara coratjosament. No és cas de parlar de Sagunt i de Numància; primer, perquè els tòpics rebregats de la història d'Espanya no ens fan fred ni calor; després, perquè aquelles ciutats es lliuraren desesperadament al sacrifici, mentre que nosaltres, si resistim, avançant per l'aspre camí que el destí ens ha marcat, trobarem en el seu terme la victòria. «La guerra és llarga i difícil» —hem dit i hem repetit. Els fets n'han donat la raó. Ara, que ja s'escurça, esdevé més difícil. Les darreres hores, les decisives, encara ho seran més.

No patim res que altres no hagin patit, ni res que dintre un termini curt no ho hagi de patir tot Europa. L'horror de la guerra —noble sentiment dels països democràtics— ha compromès d'una manera irremeiable la pau. La nostra lluita ja

no és, de fa temps, un alçament militar, ja no és una guerra civil, ja no és tampoc una guerra d'invasió i conquesta d'Espanya; és una guerra per al domini d'Europa.

Massa han tardat a comprendre-ho els països democràtics; la sotragada, però, d'Àustria, ha obert els ulls a tots aquells que no són cecs voluntaris. Molt aviat en rebrem les proves certes.

La victòria final està a la nostra mà. Guardem per a quan calgui celebrar-la, els discursos, els himnes i les desfilades. Per a aconseguir-la, el que cal és això altre: treball, disciplina, serenitat.

Inclòs a *Després del 19 de juliol*

La nostra lluita

Comencem el tercer any de guerra amb la mateixa confiança absoluta en el triomf que hem sentit i mantingut del primer moment ençà. Si l'estranger no hagués intervingut en la lluita s'haguera reduït el moviment a una militarada i hauria estat vençut, vençut ràpidament, perquè mai l'exèrcit no ha triomfat contra el poble. Intervingueren, però, les potències feixistes al costat dels revoltats. Això allargà la guerra, desnivellà les forces contra nostre... Tanmateix hem resistit, i amb la nostra resistència hem donat temps a palesar-se el caràcter d'agressió estrangera, de presa de posicions per a una guerra —o una política— internacional que ha adquirit l'ajut d'alemanys i d'italians als facciosos. Lentament, massa lentament, perquè la triga la paguem nosaltres amb sang i amb ruïna, les potències occidentals s'adonen que llurs interessos vitals estan en joc. La resistència admirable de l'exèrcit republicà —exèrcit del poble creat del no-res— ha donat lloc al fet que el clima internacional mudés a favor nostre. I aquesta resistència heroica —heroisme més gran el de la resistència que el de l'atac, puix que al valor físic li cal unir el tremp moral, a l'entusiasme l'estoïcisme—, aquesta resistència heroica avala la nostra confiança en el triomf.

Triomf de què? Triomf de la legalitat republicana, contra la qual van alçar-se, per enderrocar-la, els facciosos, car la nostra posició és la d'una guerra defensiva. Legalitat que el Govern de la República esquematitzava en els 13 punts del primer de maig, que són els principis bàsics de la Constitució vigent.

Qui vol la fi, vol els mitjans. Per això nosaltres, tot i pacifistes convençuts, però que per damunt de tot posem la democràcia, la llibertat, Catalunya —dient-ho amb la fórmula que ho comprèn tot: els *immortals principis*—, hem hagut d'acceptar la guerra, quan ha estat ella l'únic mitjà de salvar-los. Per ells —pels *immortals principis*—, combatem, i contra d'ells combat el feixisme internacional: la seva veu més autoritzada —Mussolini— acaba de proclamar-ho.

El nostre poble va tenir clara consciència que en aquesta lluita Catalunya s'ho juga tot. Els adversaris clarament ho han dit —i tanmateix no calia: prou els coneixem—, que un dels seus ideals, dels seus fins de la guerra, és l'Espanya *una*. El triomf dels militars seria la persecució, la destrucció de tot el que representa la nostra vida espiritual, la nostra personalitat col·lectiva. Per això l'adhesió de Catalunya a la causa antifeixista no va ésser la d'un partit ni la d'un estament: va ésser l'adhesió col·lectiva de tots els que pensen i senten en català.

Amb les forces democràtiques i populars de tot Espanya, els catalans estem d'acord a combatre contra el feixisme —que és l'enemic comú. Estem d'acord en

la lluita armada, com ho estàvem en febrer de 1936 en la lluita política: amb el mateix entusiasme, amb igual voluntat de vèncer. El feixisme, aquella falòrnia de l'Espanya «imperial» de Salamanca i Burgos, encarna el que a tots nosaltres ens és odiós —o, en el millor dels casos, estrany. Segles de persecució, d'intolerància, d'empobriment. Un passat del qual, si fos nostre, renegaríem. No lluitem, doncs —encara que sigui avui també contra italians, alemanys i moros—, per continuar ni per reprendre la història d'Espanya. Esqueia reivindicar aquesta tasca al restaurador de la monarquia borbònica, Cánovas del Castillo. Nosaltres, els antifeixistes, lluitem per capgirar-la: els quatre segles d'Àustries i de Borbons no ens diuen res —no ens diuen res de bo.

Si l'adhesió del poble català a la causa antifeixista és unànime i decidida, i si tota col·laboració cordial és més eficaç que qualsevol altra, seria no sols injust sinó contraproduent de rebutjar la cordialitat per a imposar la coacció. Sota la nostra bandera i per les nostres conviccions els catalans formem tots a l'exèrcit antifeixista. Qui seria prou insensat de pensar-se que amb consignes manllevades, defensant ideals aliens, havia d'augmentar el nostre braó? Només com a catalans podem, els catalans, donar el nostre màxim rendiment a la guerra: defensant la República que ens ha reconegut la nostra autonomia i lluitant contra els feixistes que s'hi oposaren. Seria, doncs, absurd —el nostre poble no ho comprendria, ni l'espectador imparcial tampoc— que de part de forces antifeixistes i menys encara d'autoritats republicanes, hi hagués no ja ofensives, sinó incordialitats de cap mena, envers la personalitat catalana, o l'autonomia, o la Generalitat que legalment les representa; com seria igualment inexplicable que forces polítiques o autoritats de Catalunya entrebanquessin la funció, plena de responsabilitats, que avui escau al Govern de la República: la de dur-nos tots a la victòria.

Cordialitat, comprensió, confiança —amb el benentès que aquestes no poden circular en direcció única—, convenients sempre, són ara indispensables. Oposar-s'hi seria treballar per a l'enemic, seria —inconscientment— fer obra feixista. Cert que la convivència dels dos governs a Barcelona pot crear dificultats especials —les dificultats, però, només són insolubles quan hi ha voluntat de no resoldre-les. La República havia obert un camí legal a la qüestió catalana; la guerra, enfrontant amb la República aquells elements que a les Corts Constituents minimitzaven l'Estatut de Catalunya, havia de portar-nos la solució satisfactòria del problema. Per què riscaríem que aquest hagués de tornar a plantejar-se —i cada recaiguda és una agudització— després de la guerra? Sumar als problemes específics de la postguerra, que prou greus seran, un altre de tan vidriós! És clar, si els catalans, mentre durés la guerra i per no afavorir l'enemic, podríem retenir-nos de protestar i seguiríem donant als governs de la República l'esforç abnegat de la nostra col·laboració, això no duraria, no podria durar, un minut més que la guerra.

Deixem, però, la vella Espanya per als feixistes; deixem que els morts enterrin els seus morts, i treballem tots amb fe i amb esperança per l'adveniment de la futura Espanya, lliure acoblament de ciutadans i de pobles, units en l'ideal de realitzar la pau i la justícia que a tots ens agermani.

La Publicitat, 19-VII-1938
Inclòs a *Després del 19 de juliol*

1937-1938

En girar el darrer full del calendari de l'any 1937 el nostre esperit se sent més optimista que un any enrere, capficats com estem, sobretot per la guerra, la fi victoriosa de la qual és premissa indispensable a resoldre d'altres problemes —i àdhuc a plantejar-los. En acabar l'any 1936 la República no tenia ni exèrcit ni organització a la rereguarda. Constatem que la culpa no era seva, sinó dels que l'havien traïda; el fet, però, no resta pas menys cert. El 1937 ha vist noves pèrdues de territoris —Màlaga, Biscaia, Santander, Astúries—, però ha vist també la naixença i l'enfortiment vigorós d'un exèrcit. I això és l'essencial: la guerra no es guanya per conquestes de territoris, sinó per desfeta de l'exèrcit advers o enfonsament de la rereguarda. Els que volen aplicar a la guerra la regla de tres —ofuscats potser pel precedent ibèric dels tan decantats vuit segles de reconquesta— obliden el recent exemple de la guerra europea, perduda per Alemanya quan els seus exèrcits ocupaven tot Bèlgica, bona part de França i eren a les portes de París. Els qui en els moments més durs i vivint a Madrid les angoixoses jornades de novembre de 1936 no hem vacil·lat mai de la victòria final, avui veiem com aquest terme s'apropa, i no ens sembla il·lusió desmesurada esperançar-la a l'any que encetem. Cal, doncs, començar de preparar-se per als problemes de la postguerra: la guerra ha pogut trobar-nos desprevinguts; que ens hi trobés la pau seria imperdonable. Cal des d'ara avesar-nos a la idea que la postguerra serà duríssima: aquest és el desastre econòmic de les guerres civils: que el vencedor encaixa i suma la ruïna de les dues parts. L'endemà de la inflació, bluf transitori, és la pobresa manifesta.

Catalunya? Per als catalans catalanistes cent per cent l'any passat ha dut penes i alegries. L'enemic no ha posat els peus al nostre territori; els bombardeigs, però, han causat danys i víctimes —sempre entre la població no combatent. Els fets de maig culminaren un procés no de revolució sinó de desgavell, que treballava a favor de l'enemic i amb el qual hauria calgut finir molt abans amb les soles forces i per al major prestigi de la Generalitat. En morir l'any, l'autonomia de Catalunya té un marc molt més estret que dotze mesos enrere: la normalització de la vida de l'Estat ha retornat a les seves mans atribucions constitucionalment sobiranes que en els primers temps de la guerra, desfeta la màquina estatal, si en altres bandes foren recollides per consells i comitès més o menys irresponsables, a Catalunya i a Euskadi passaren als governs autònoms. La necessitat primària de guanyar la guerra explica l'una cosa i l'altra. Els autonomistes, però, que som una de les grans forces constructives de la República, no podríem comprendre que el fetitxisme dels textos constitucionals jugués només en contra nostra. En l'ordre social, per exemple,

no es tracta pas de restaurar de fet la situació jurídica anterior al 19 de juliol: s'admet unànimement el pas de la revolució pel damunt dels estaments que han promogut la guerra i a favor dels que han defensat la República. No hi hauria equitat, doncs, a recloure Catalunya dins l'àmbit textual de l'Estatut, tan restringit perquè les Constituents van transigir amb l'esperit centralista i autoritari (monàrquic i *feixistitzant*) de les dretes espanyoles, disfressades sovint amb vesta republicana.

L'establiment del Govern central a Barcelona, que durarà tant com la guerra i algun temps més, constitueix una novetat que cal tenir en compte. La coexistència de dos governs a la mateixa ciutat no és pas cap fet insòlit: dos governs hi ha a Berna; dos governs hi havia a Berlín en els temps de l'organització federal del Reich. No és un fet insòlit, però tampoc no és un fet corrent, ni excessivament còmode: per això les modernes federacions han establert un districte a part per a llurs capitals. El sentiment de convivència i l'esperit de sacrifici per part de tots —element indispensable de la victòria— haurien de superar les dificultats, si tant fos que se'n presentessin.

Internacionalment? Comitè de no-intervenció, Societat de Nacions, actitud de les potències... tot es mou i es mourà al compàs de la situació militar. En els primers temps podíem sospitar-ho; avui hem d'estar-ne certs. Només la victòria compta. I la victòria serà nostra amb l'esforç disciplinat de tots, i si els nostres soldats no tenen mai l'ombra d'un dubte quan es baten i ofrenen generosament la vida per la República democràtica i per Catalunya. No oblidi ningú que els catalans són avui el quaranta per cent de l'exèrcit de la República. 1937 ha estat l'any de l'organització i de la resistència; pugui el 1938 ésser el de l'atac i la victòria.

La Publicitat, 6-I-1938

Discurs davant el Consell General d'ACR el 27 de novembre del 1938

La darrera vegada que ens reuníem —*començà dient el senyor Nicolau d'Olwer*— Catalunya havia donat ja la sang de milers dels seus fills, voluntaris del primer moment o soldats de les lleves, lluitant en tots els fronts de l'exèrcit republicà. Catalunya mateixa sentia els efectes dels bombardeigs. Ja era molt, tot i que encara no era ben bé la guerra. Avui hi som de ple. El ponent i el migjorn de Catalunya, la llar de molts de vosaltres, són ocupats pels facciosos; la mobilització general despobla el nostre camp; l'aviació estrangera destrueix la nostra indústria... És la guerra amb tota la seva cruesa, una lluita aferrissada en la qual els soldats de la República donen un exemple colpidor, no tan sols de llur valor, sinó també de competència tècnica. A ells el nostre record, el nostre ajut, el nostre agraïment. *[Aplaudiments.]*

Nosaltres no volem la guerra: ens la fan

Jo no sé si hi ha algú que pensi que la guerra és un fi en ella mateixa, algun teoritzador de la guerra permanent, com n'hi ha de la revolució permanent. Si per cas, no s'haurà nodrit en els textos clàssics de l'estratègia militar, que tots diuen que l'objectiu de la guerra és la pau. L'abnegació heroica dels nostres combatents, aquesta resistència que fa l'admiració del món i capgira totes les previsions lògiques dels tècnics, no és pas l'holocaust en un Moloc sangonent i bàrbar: és el preu sense preu amb què esperem consolidar una pau justa i durable. Faria temps que la pau existiria a la República, si la revolta militar no hagués rebut un ajut exterior; avui mateix la pau seria a breu termini, si l'ajut exterior desaparegués. La facció, però, ha trobat un poderós ajut exterior, el troba encara.

Els motius de la intervenció estrangera

Voleu, amics, que amb tota serenitat cerquem d'explicar-vos el perquè de la intervenció estrangera? Si arribéssim a esbrinar-ne les causes, veuríem més clarament per quin camí és possible de trobar-hi remei.

Hom parla sovint de fronts ideològics. Dels que en parlen, una minoria d'ingenus ho creuen, els altres saben perfectament quins interessos econòmics i polítics s'amaguen sota la pretesa bandera ideològica. No, no són pas les afinitats de

règim polític ni social les que determinen les aliances polítiques o guerreres. La França burgesa i liberal va cercar l'aliança de la Rússia tsarista, com avui, per les mateixes raons, la de la Rússia bolxevic; la Itàlia de Mussolini, que fa tants escarafalls, va ésser la primera potència d'Occident a reconèixer el nou règim rus i a tenir un ambaixador a Moscou. La lluita contra el *Comintern* passa a segon terme davant la lluita *contra les democràcies*, fins que convingui parlar de lluita contra... qualsevol altra cosa.

És que un poble pot triar-se el seu règim polític i social, pot mudar-lo, però no pot pas triar-se els seus veïns, ni les riqueses del seu subsòl, ni el lloc que ocupa en els camins del món. *La política d'un Estat es troba en la seva situació geogràfica*. Va dir-ho Napoleó, i ho confirmarà tothom que hagi estudiat amb ull històric la realitat de les coses. La rivalitat anglofrancesa, que ha omplert segles de la història, només davant un perill comú s'ha convertit —per breus temporades— en entesa cordial. Àdhuc avui, malgrat les aparatoses visites oficials, qui negarà que la Gran Bretanya mena una política discordant, per no dir més, als interessos de França? I França, no ha conservat sentiments invariables envers Alemanya, fos l'Imperi dels Hohenzollern, la República democràtica de Weimar o el Reich nacionalsocialista de Hitler?

La badoqueria de creure's senyor dels propis destins i àdhuc àrbitre dels aliens va dur el bon espanyol de 1914 a 1918 a creure que restava per la seva sola voluntat neutral en la gran guerra, sense adonar-se que si hi restava és perquè la posició geogràfica d'Espanya no s'interferia en el teatre de la guerra. Bel·ligerant Itàlia —bel·ligerant forçosa, per tal d'impedir que, neutra, fos un pont d'avituallament dels imperials— la Mediterrània dominada pels aliats no era un teatre de guerra: aquesta s'havia de resoldre damunt el continent. Convençuts, doncs, que de 1914 a 1918 havíem estat neutrals per voluntat pròpia, hem cregut que bastava la mateixa voluntat per a romandre sempre neutrals. Error gravíssim. De llavors ençà la política mediterrània ha estat fortament capgirada, i és, en funció d'ella, la situació geogràfica d'Espanya el que ens ha dut la intervenció estrangera. No han vingut els italians i els alemanys per instaurar el feixisme ni per donar suport a Franco, del qual deuen tenir un concepte ben magre. Això és secundari i per escreix. Han vingut, aprofitant l'avinentesa que els n'obria les portes, com n'haurien aprofitat qualsevol altra, per crear a Espanya un Estat suport a llur política internacional i de llurs interessos econòmics.

Els interessos a la Mediterrània

Sense voler-ho, Espanya es troba avui dins el tràngol. Navegava costanera i la tempestat de la Mediterrània se l'ha enduta a perdre terra de l'horitzó. Ajudem-la tots plegats a trobar la brúixola.

La política mediterrània britànica, que fins fa ben poc havia tingut el domini absolut de la nostra mar, ha seguit tres directives constants: excloure'n Rússia, controlar-ne les dues portes (Gibraltar i Suez) i impedir l'hegemonia francesa a la conca occidental.

Per una actuació llarga d'un segle que culmina en la Convenció dels Estrets de 1841 i el Congrés de París de 1856, Anglaterra reeixí a impedir la sortida de Rússia de la mar Negra a la Mediterrània. Quan Alemanya inicià la seva política de sostenir Turquia, a conseqüència d'emprendre la Deutsch Bank la construcció del ferrocarril a Bagdad, Anglaterra d'antuvi li donà suport perquè li calia mantenir Rússia lluny de la Mediterrània. Quan les necessitats de la gran guerra obligaren, en el Tractat secret de Londres de 1915, a prometre a Rússia la possessió dels estrets, Anglaterra es reservà, com dos sentinelles a la porta que podien tancar-los, les illes d'Imbros i Tènedos. Aprofitant després l'enfonsament de Rússia i de Turquia, al Tractat de Lausanne de 1923 obtingué la desmilitarització completa dels estrets, que restaven sota el control d'una comissió internacional de la Societat de Nacions. D'ençà que en 1936, a Montreux, la sobirania dels estrets tornà a Turquia, Rússia es trobà de nou, com en temps dels tsars, reclosa a la mar Negra.

Els resultats territorials de la gran guerra i el desplegament com a arma eficacíssima de l'aviació de bombardeig, tornaven dubtosa la valor de Malta com a base naval, i han portat aquests darrers anys a un canvi transcendental en l'organització marítima britànica, que aparegué ben clara a tothom que no tingués els ulls tancats, amb motiu de la tensió que va produir-se l'any 1935, llavors del conflicte d'Abissínia. És a dir: Malta convertida en base aèria i abandonada com a base naval; Gibraltar, refetes les seves fortificacions i afectat al camp d'acció de la flota de l'Atlàntic; la flota de la Mediterrània recolzada pel triangle Alexandria-Xipre-Kaiffa.

Anglaterra ha dut a terme, doncs, la retirada que fa anys preveien els seus tècnics navals, renunciant a mantenir oberta en totes circumstàncies la ruta de comerç imperial a través de la Mediterrània. En cas de conflicte es replega a les seves posicions a les dues portes d'aquesta mar i en controla el tràfic d'entrada i de sortida. Gibraltar és la més forta posició de tancament i pot exercir una doble acció vers la Mediterrània i vers l'Atlàntic. Condició ofensiva, però, condicionada a la feblesa espanyola.

La nova posició d'Anglaterra

Preferint així línies de barratge a l'est i a l'oest, a la precedent concentració de forces a Malta, l'almirallat britànic confessa clarament que en cas de guerra contra França o contra Itàlia la ruta imperial de comerç Suez-Gibraltar resta tallada, fins

al moment que una victòria naval decisiva la reobrís. Anglaterra s'acontenta d'engrandir la distància entre els dos fronts adversos, i fent-ho així posa forrellats de presó a les dues portes de sortida de la Mediterrània. Resta, doncs, clos el període que en la història mediterrània de la Gran Bretanya havia iniciat l'obertura del canal de Suez; ja no es tracta d'una política imperial de seguretat directa, sinó d'una política exterior basada en les possibles coalicions europees. És a dir —salvant les condicions tècniques, tan diferents—, la mateixa política mediterrània del temps de Bonaparte.

La vella ruta del cap de Bona Esperança reguanya, doncs, importància. Els barratges marítims a cada sortida de la Mediterrània asseguren al comerç una garantia completa, des del cap de Finisterre fins a l'Índia. Les estacions d'avituallament de combustible entorn de les costes africanes serveixen des d'ara a molts navilis de comerç que volen estalviar-se els caríssims drets de passatge pel canal de Suez. A les costes de l'Àfrica occidental, però, Espanya ocupa les Canàries i altres posicions de valor excel·lent amb relació a la ruta atlàntica.

De Gibraltar estant en tot moment Anglaterra pot deturar el transport de tropes franceses venint de l'Àfrica del nord. Aquesta possibilitat és sempre un atot en mans dels anglesos en llur joc contra França. Prou saben a París com els és de preciosa des d'aquest punt de vista l'amistat britànica. I hauran de fer tota mena de sacrificis per conservar-la.

Objectiu essencial i per tant constant de la política britànica ha estat d'impedir per tots els mitjans l'hegemonia de França a la conca occidental de la Mediterrània i la d'Itàlia a l'oriental, i encara més la coordinació de les forces navals dels dos països. Fins ara hi ha reeixit, servint-se, per decantar la balança, de Grècia a llevant i d'Espanya a ponent. Mantenint obertes les qüestions colonials nord-africanes, i mentre la de Tunísia no fos resolta entre França i Itàlia, es podia comptar que les dues potències mediterrànies restarien adversàries.

L'interès de França a la Mediterrània

Quant a Franca, la guerra mundial va palesar tota la importància que tenen les seves comunicacions amb l'Àfrica del nord. Segons dades de l'almirall Castex, el nombre d'homes transportats vers França per la mar de 1914 a 1918 arribà a 2.365.000. La tasca principal, doncs, de la marina de guerra francesa és d'assegurar d'una manera absoluta aquests transports de tropes i de mà d'obra en nombre suficient. Si Tolon i Bizerta són dos grans ports de guerra, tanmateix, la Mediterrània occidental no és pas una mar francesa: el sud n'està tallat per la gran línia comercial britànica; el llevant, flanquejat per l'illa italiana de Sardenya. I sobretot, enmig de les línies marítimes franceses, entre Alger i Marsella, es troben les nostres

Balears, a les quals aquesta posició dóna una valor estratègica considerable. En la història de les guerres marítimes es llegeixen prou combats en el veïnatge de les Balears. I recordeu que l'esquadra anglesa feia cada any maniobres sobre la base de Mallorca. Els transports marítims francesos poden ésser interceptats partint de les nostres illes. L'actitud d'Espanya tindrà, doncs, una importància decisiva en els conflictes mediterranis. A més, el flanc oest de la via mediterrània francesa està exposat als atacs de les forces militars britàniques sortint de la base de Gibraltar. La flota de Tolon ha de protegir-la, però seria debades demanar-li també que forcés la posició britànica, obrint l'estret per tal de sortir lliurement a l'Atlàntic: les vies de comunicació per terra —enterament fora de l'abast de les influències marítimes, polítiques o militars— ofereixen a França possibilitats majors.

Per mitjà del ferrocarril Alger-Casablanca, França ha realitzat, a través d'Algèria i el Marroc, un enllaç per terra i per mar de la Mediterrània a l'Atlàntic que evita el pas de l'estret. Enllaços semblants existeixen també a la banda europea d'aquesta regió de passatge, a Espanya, per exemple, de Barcelona a Bilbao (i el projecte Santander-Mediterrània), i àdhuc a França mateix, del golf del Lleó a Bordeus per Narbona i Tolosa. El canal de les Dues Mars, que segueix gairebé la mateixa ruta, convenientment eixamplat, podria ésser una vàlvula estratègica per a França. En la direcció est-oest, França es replega de mar cap a terra per tal d'assegurar-se en temps de conflicte una porta de sortida i situar damunt terra, tant com fos possible, la defensa dels seus transports de tropes. L'almirall Castex ha pogut escriure: «Per estrany que això sembli, el ferrocarril transsaharià és un factor essencial de l'estratègia marítima.» La doble façana costanera permet, doncs, a França, en cas d'amenaça de la via mediterrània, de fer els seus transports per la ruta atlàntica. En un camí i l'altre, però, la posició d'Espanya hi té un paper principal.

El paper estratègic d'Espanya

Si França renuncia al fet que la seva flota li obri l'estret de Gibraltar, i per això organitza per via terrestre les comunicacions atlàntiques, tampoc no es refia absolutament del seu barratge marítim per a garantir les comunicacions mediterrànies entre el Migdia i Algèria. D'ací la importància que prenen les vies que, a través dels Pirineus i Espanya, arriben fins a l'estret. En aquesta qüestió, l'objectiu francès es troba d'acord amb l'interès espanyol. Els dos països tenen comunicació terrestre de la Mediterrània a l'Atlàntic, al nord i al sud de l'estret; llurs terres metropolitanes en són al nord i llurs territoris d'expansió colonial al sud, amb la diferència, però, que Espanya és costanera de l'estret mentre que França n'està separada a totes dues bandes per terres espanyoles. Així és Espanya qui hauria de tractar directament

amb Anglaterra la qüestió d'acabar l'enllaç nord-sud mitjançant la construcció del túnel submarí, i és ella qui en sofriria els retops polítics. El projecte del túnel havia fracassat, per raons financeres, quan el 1935 reneix per iniciativa francesa. Fa de mal preveure el grau d'oposició d'Anglaterra: en cas d'accedir, exigiria sens dubte que l'estació africana fos a la zona internacional de Tànger.

La via terrestre nord-sud, continental per la concepció i l'execució, recorda el projecte alemany del ferrocarril de Bagdad; i continuant-se amb el ferrocarril Tànger-Casablanca, quan aquest s'hagi perllongat fins a Dakar, podrà comparar-se en certa manera amb la línia del Cap al Caire. La via nord-sud francoespanyola pren una importància mediterrània de primer ordre.

Un altre contrincant: Itàlia

El resultat de la guerra va fer néixer a la Mediterrània una situació molt diferent de la d'abans, entre altres motius perquè la política britànica havia enlairat Itàlia a un primer pla en el món mediterrani. Cert que les prometences que havien estat fetes a Itàlia pels seus aliats restaven en gran part incompletes. Les del Tractat secret de Londres (26 d'abril de 1915) perquè s'oposaven als interessos nacionals de Iugoslàvia; les del tractat de Saint-Jean-de-Maurienne (31 d'agost de 1917) perquè el redreçament turc tampoc no ho permetia. De més a més Anglaterra amb la seva política balancejada d'equilibri no podia pas afavorir una excessiva expansió mediterrània a Itàlia. Aquesta, però, va sentir-se enganyada i això fou causa de la conjunció de l'antic nacionalisme amb el novell feixisme.

En resum, doncs, la situació política de la Mediterrània occidental és aquesta: Itàlia ambiciona l'hegemonia a tota la mar, dins la qual es troba tancada, per a ella sola, bé que els seus mitjans militars no semblin pas suficients. Ha adoptat oficialment la doctrina del general Giulio Douhet (*douhetisme*), que tot ho espera de la guerra aèria: «Conquerir el domini de l'aire significa vèncer! Ésser vençut a l'aire significa, doncs, ésser vençut sense esperança!» La política exterior d'Itàlia té, però, quelcom de vacil·lant i d'incert, perquè si ella pretén de gran potència, no en té la força econòmica. França, gràcies a la seva doble façana marítima, pot renunciar la ruta mediterrània, en cas extrem. Anglaterra defensa a la Mediterrània la seva situació al Pròxim Orient. Si renuncia de moment a la seva ruta de comunicació imperial, és només fins a retre l'adversari mediterrani amb un bloqueig allunyat. I cal no oblidar, donat l'encavallament de la política mundial de l'Imperi, que la triga causada pel desplaçament de les vies comercials vers el cap de Bona Esperança, minvaria la influència, i els mitjans d'acció britànica a l'Extrem Orient. La situació a la Mediterrània restarà, doncs, una qüestió vital per a la Gran Bretanya.

I Espanya?

Enmig d'aquesta complexa situació mediterrània, quina ha estat la posició d'Espanya? D'ençà de la guerra napoleònica, sempre la mateixa: gravitar en l'òrbita marcada en cada moment per la Gran Bretanya. Testimoni negatiu: el que no hagi gosat reivindicar Gibraltar; testimonis positius: de 1887 a 1895 la seva aliança mediterrània amb Itàlia i Àustria, amb el suport d'Anglaterra, i l'acord de Cartagena el 1907, arran de la visita d'Eduard VII. Resultats? Que en els successius tractats de repartiment del Marroc i en la qüestió de Tànger només hagin pogut surar dels interessos i dels punts de vista espanyols aquells que concordaven amb la posició anglesa de no permetre que França s'establís a l'estret de Gibraltar. Culminació d'aquesta política, el tractat secret hispanoitalià de 1926, conclòs naturalment amb el beneplàcit anglès, que tenia per objecte amenaçar de flanc, i pels dos costats al mateix temps, la via de comunicacions estratègiques entre França i Algèria. Hom preveia el reforçament de les Balears, i tot d'una Maó i altres posicions costaneres foren proveïdes de bones bateries de canons britànics.

La República de 1931, generosa, pacifista i al mateix temps ingènua, incorpora a la Constitució els principis del Pacte de la Societat de Nacions, renuncia a la guerra com a instrument de política nacional i dóna per no existent el tractat amb Itàlia, sense ni tan sols denunciar-lo, perquè era obra del temps de la dictadura. Aquest fet —en un moment que la confiança en la Societat de Nacions comença d'esberlar-se arreu, i els tractats de mútua assistència i de no-agressió minen el principi de *seguretat col·lectiva* del Pacte—, aquest fet, dic, sorprèn les cancelleries. Passant-se de maliciosos, a l'estranger no creuen en la nostra generositat. Ningú no pot sospitar que la renúncia d'unes garanties, contrapartida d'unes obligacions, no hagi vingut compensada per d'altres garanties, i que voluntàriament ens hàgim posat a la intempèrie. No entra en la hipòtesi de cap diplomàcia que el nostre deseiximent de l'òrbita angloitaliana no hagi estat *negociat* per situar-nos dins l'òrbita de la política mediterrània francesa. Itàlia ens creu entrats en una constel·lació adversa; Anglaterra té la sensació que anem allunyant-nos d'ella. Declaracions líriques, el viatge del president Herriot a Madrid l'any 1932, la represa del projecte del túnel sota l'estret de Gibraltar l'any 1935, el de via directa amb ample continental Irun-Algesires... Tot sembla corroborar-ho. En llibres i revistes la cosa es dóna ja per feta.

La manca de les aliances

Hi ha quelcom de pitjor que seguir una política internacional errada: és de no seguir-ne cap. Ben car ho hem pagat i ho estem pagant encara. Espanya encaixa els inconvenients, sense cap dels avantatges d'una política internacional.

Per això, perquè unes potències es creien amenaçades per la nostra política mediterrània, van prestar suport a uns rebels que s'oferien a prendre la direcció contrària. També per això, perquè no teníem cap lligam amb ningú, a l'hora de l'agressió ningú a Europa no va donar-nos la mà. Només Rússia, que, confinada a l'extrem de la mar Negra, desitja una sòlida i estreta amistat a l'occident de la Mediterrània. Però Rússia a la Mediterrània vol dir l'hostilitat implacable d'Anglaterra. I dic *Rússia* i no pas *Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques*, perquè, tal com hem vist, l'hostilitat ja ve de l'època dels tsars, i no és pas d'ara, sinó de llavors, que hom parla del duel entre *l'Elefant i la Balena*.

No juraria pas jo que sigui ben exacte allò que *la política no té entranyes* —almenys no ha estat mai aquesta una norma d'actuació d'Acció Catalana Republicana. En tot cas, qui no té entranyes és la diplomàcia. No en té ni en pot tenir, perquè sentimentalismes del moment no han de fer comprometre el futur d'un poble. «L'home del carrer» —tal com ha dit molt justament el doctor Negrín en la seva declaració del 14 d'octubre passat— «pot deixar-se enlluernar pels tòpics que duren la moda d'un dia; l'home d'Estat sap que certs errors de perspectiva en un moment de la història poden portar conseqüències irreparables.»

És un tòpic massa ingenu de la nostra propaganda parlar del deure de les grans democràcies a assistir obertament la nostra causa. Més que ingenuïtat, de vegades sembla ultracura per a nosaltres, que fa segles cremem com candela cap per avall, de voler alliçonar en la defensa de llurs interessos els països que han reeixit a crear i a mantenir els imperis més grans del món. Conèixer-se un mateix, era el consell del savi. I conèixer aquells amb qui cal tractar també sembla raonable. «Els interessos de les grans democràcies!» Potser no ens ompliríem tant la boca d'aquesta frase si comencéssim per pensar dues coses. Primera, que tret d'Espanya, ningú no creu que el comunisme, règim totalitari, sigui un sistema democràtic. Segona, que a la Mediterrània occidental, on estem situats nosaltres, els interessos de França i d'Anglaterra només concorden en el que tenen de negatius contra tercers, però no en el que tenen de positius: a França li convindria l'hegemonia en aquesta conca, i Anglaterra gairebé ho ha fet tot per evitar-la.

La nostra guerra és internacional

Justíssims requeriments del Govern de la República a la Societat de les Nacions cada vegada han subratllat que ens adreçàvem a l'organisme internacional perquè a Espanya hi ha una guerra d'agressió internacional i quan algú ha parlat de mediació el Govern ha repetit que mediació entre l'autoritat i els rebels no té sentit; que pel que fa a mediació entre la República i els estrangers que l'han agredida, no demanem altra cosa.

«Mediar, ¿entre quiénes?» —ha dit encara recentment el cap del Govern—. «¿Entre nosotros y los invasores? Es lo que venimos reclamando, conforme a nuestro derecho, desde hace más de dos años. Y es lo que los abogados no se han atrevido a hacer.» És exacte. A guerra internacional, pau internacional. Ara, però, que en les noves pràctiques internacionals la guerra no es declara, sinó que es fa, com l'amor, la pau no pren l'antiga forma de tractat entre les dues parts bel·ligerants, sinó com un acord general per a resoldre tots els problemes que havia motivat la guerra i els que la guerra ha fet néixer o madurar. Jo estic segur que només tindrem pau —pau duradora, vull dir: no pas una pau de curta vida, que sembli treva o armistici— si els problemes de comunicacions, de seguretat i de primeres matèries plantejats a la Mediterrània occidental de tots els quals Espanya és funció, són resolts de manera, no diré satisfactòria per a tothom, car això seria la quadratura del cercle, però sí de manera no adversa per a ningú. I la més interessada a una solució general del problema és Espanya. Cal estabilitzar la Mediterrània occidental; cal allunyar la hipòtesi que eventuals conflictes interiors puguin ésser novament plataforma, per interessos econòmics o polítics estrangers, d'una guerra damunt el nostre sòl.

Liquidada la posició internacional que avui es debat sobre Espanya, la rebel·lió, mancada de suport, es liquidaria per ella mateixa. Entre un Govern que per a l'endemà de la pau ofereix una amnistia i demana la col·laboració de tots, i uns facciosos que només parlen de camps de concentració i de milions de fitxes de suspectes, la tria es fa tota sola.

Amb vista a la postguerra

La pau, la postguerra! No us en féssiu massa il·lusions, que no serà pas cap idil·li. Una veu autoritzadíssima dins de la República —la d'Indalecio Prieto— s'ha alçat amatent a cridar l'atenció dels cofois i dels incauts sobre el futur econòmic de la República, sobre la tasca de reconstrucció que caldrà fer. Veu previsora i assenyada, que no sé pas si ha trobat tot el ressò que es mereix.

Hi haurà, però, altres problemes, ultra els econòmics. Lluitem per la República democràtica, entre tots haurem de consolidar-la —sense això la nostra victòria no tindria cap sentit—, i tanmateix una guerra no és pas una escola de democràcia. És més aviat tot el contrari. L'esperit de violència, la dictadura política, l'isolament econòmic —del qual per a donar-li un nom menys antipàtic ara en diuen *autarquia*—; la violència, la dictadura i l'autarquia, doncs, com taca d'oli esteses per Europa, són filles bessones de la guerra. Quatre anys de guerra van avesar els ciutadans a l'ús constant de les armes, a la veu de comandament, al fet que la intendència els resolgués bé o malament —més aviat malament, potser és clar— els problemes que abans s'havien de resoldre ells mateixos.

Amb aquest aprenentatge, el caporalisme va passar de l'exèrcit a la política, i els règims totalitaris han trobat el camí fressat en aquest endormiscament del sentit democràtic, que és el de la pròpia dignitat humana. Quina serà, doncs, la repercussió de la guerra en un país com Espanya, en la major part del qual —i l'alçament feixista n'és bona prova— la democràcia no era més que la noble aspiració d'una feble minoria?

Un altre problema encara, molt connex amb l'anterior: l'exèrcit. Espanya sortirà de la guerra amb un exèrcit nombrós que no podrà pas ésser tot ell llicenciat.

El militarisme del segle XIX a Espanya —*pronunciamientos y cuarteladas*— tenia el seu origen en les guerres civils, millor dit, en la liquidació de les guerres civils, que si d'una part deixava al camp, convertits en bandolers, els antics guerrillers, d'altra omple les casernes d'una oficialitat avesada a l'ascens ràpid. I numèricament desproporcionada amb les necessitats militars d'Espanya. El militarisme que, naturalment, esdevingué una eina reaccionària, d'antuvi començà essent liberal, progressista, defensa i suport del règim constitucional. No ho oblidem.

Aquests problemes —i no són pas els únics— haurien de preocupar avui tots els republicans d'Espanya.

Els problemes creats a Catalunya

La guerra ha estat una prova decisiva per a la convivència dels pobles d'Espanya. Durant mesos Catalunya va viure la seva vida sense la intervenció directa de cap autoritat central. Euskadi àdhuc materialment restava separat i, com qui diu, havia de fer sol la seva guerra. Era a l'abast dels dos pobles autònoms de proclamar-se independents. I no van fer-ho. Al contrari, del primer moment —tot refermant el sentit nacional, raó de llur existència política— van concertar les forces amb les del Govern central; davant de l'enemic comú tots van sentir-se solidaris, davant dels problemes comuns tots van tenir la millor voluntat de concordar-se i a res que calgués a la finalitat de guerra no van posar-hi, no hi han posat obstacle. És un fet a retenir perquè val com un vot plebiscitari a favor de mantenir la unió dels pobles d'Espanya no per una tradició estatal que en els primers mesos de la guerra s'havia enfonsat, sinó, ço que val més, pel lliure consentiment.

Un altre fet, però, és igualment cert i remarcable: que quan els atzars de la guerra han dut a una convivència massa íntima, aquesta s'ha fet inconfortable i repelosa. Una vegada més han tingut confirmació històrica aquestes paraules que, en el seu discurs en defensa de l'Estatut, va pronunciar a les Corts Constituents el llavors cap del Govern i avui suprema autoritat de la República:

> La diferencia política más notable que yo encuentro entre catalanes y castellanos está en que nosotros, los castellanos, lo vemos todo en el Estado, y donde se nos acaba el Estado se nos acaba todo, en tanto que los catalanes, que son más sentimentales —o son sentimentales y nosotros no—, ponen entre el Estado y su persona una porción de cosas blandas, amorosas, dulces y exorables que les alejan un poco la presencia severa, abstracta e impersonal del Estado.

Per a la guerra, per a la victòria no hem regatejat ni regatejarem cap sacrifici. Guerra i victòria, tràgica i noble finalitat, que seria una baixesa aprofitar com a excusa. Com a excusa aprofitava la guerra contra França aquella ordre amb què de Madrid estant, aviat farà quatre segles —era el 8 de març de 1639—, donaven carta blanca als *tercios* reials allotjats a Catalunya:

> [...] lo cual se ha de executar aunque no vengan en ello los naturales, supuesto que con el enemigo a la frente no es tiempo de admitir réplicas.

Aquestes dues realitats que la dura experiència dels darrers anys ha posat en relleu evident —és a dir, desig d'unió i impossibilitat d'amalgama— ens confirmen una vegada més en la necessitat que el règim futur de la República, si no ha de perpetuar, com la monarquia, una superestructura postissa i enutjosa, no pot ésser d'unitarisme vergonyant, sinó que hauria d'encarrilar-se a les solucions federatives, començant per extraure tota la saba continguda en els principis autonomistes de la Constitució de 1931.

Lluitem per la nova Espanya

Res no hauríem fet canviant el *règim* polític, si no canviàvem també el *sistema* polític. Hem tingut la il·lusió, amb la República de 1931, de crear una nova Espanya, la nostra, la del futur. Una Espanya de llibertat i de convivència, una Espanya pacífica i democràtica, on cadascun dels pobles que la integren visqui una vida pròpia, amatents, però, a l'esforç comú a l'hora del perill, com ara han fet. Ni dominats els uns pels altres, ni subjectes tots a un mandarinat burocràtic i irresponsable.

D'aquesta nova Espanya ens en sentim espanyols: de l'altra, de la vella Espanya, no. I si justament és aquella vella Espanya —la del jou i les sagetes dels Reis Catòlics, la de la reina boja i l'emperador alemany, la dels Àustries i dels Borbons, la de la Santa Hermandad i el Santo Oficio, l'expulsora dels jueus i dels moriscos— l'Espanya que els feixistes exalten, fan un tort a la República els qui també la canten d'aquesta banda ençà de les trinxeres. Ens tapem les orelles, no volem sentir-los, perquè en llurs paraules no trobaríem motiu de reconfort en la lluita, sinó de

defallença. O és que si Calvo Sotelo, com va dir a les Corts, «prefería una España roja a una España rota», hi ha qui, per fer-li parió dels rengles estant de la República, més s'estima el feixisme i l'extermini que no pas el triomf de la llibertat dels pobles? No. No vull creure pas que pugui ésser tan minso com Fernández Cuesta volia suposar el mur ideològic que separa l'Espanya feixista de l'Espanya antifeixista. Arran de la desfeta de 1898, Joaquim Costa demanava que el sepulcre del Cid fos tancat amb tres panys: de vegades, però, no sabeu si el sepulcre torna a ésser obert, o si és don Clodoaldo qui cavalca la ròssa del Babieca.

Unes declaracions i uns comentaris

Permeteu-me, ara que ve a tomb, dir quatre mots respecte a unes desgraciades declaracions i l'aldarull muntat entorn seu. Joan Casanoves pot pensar com vulgui, coses encertades o absurdes: és el seu dret. El que no pot és atribuir-se la representació de Catalunya. Fent-ho ens ofèn, Catalunya la representa la Generalitat; en nom de Catalunya podem parlar els catalans que, del lloc estant del front o de la rereguarda on el destí ens ha posat, complim amb el nostre deure —si més no, el deure cívic de no fugir del nostre país en hores tràgiques. Per parlar en nom de Catalunya, calen dos requisits: ésser català i no haver desertat. Els que per covardia o per blandícia són a l'estranger, que callin; que no ens facin recordar d'ells, car si ens en recordem no serà pas per teixir-los una corona de roses.

Protestem també dels que, sabent això com nosaltres mateixos, han donat a les paraules de Casanoves una ressonància i un reclam que no es mereixien pas, i s'esforcen —cal dir-ho en argot de periodista madrileny—, s'esforcen a «hinchar el perro», com si aquelles paraules reflectissin el sentit dels republicans de Catalunya. Si no ho fessin de manera anònima, diríem també que ens ofenen. I protestem encara més del fet que la censura hagi esborrat els comentaris de la nostra premsa, com si desitgessin fer veure que d'una banda hi havia hagut repulsa, però de l'altra només silenci, i com si la censura, que no té altra justificació que el secret de la guerra, pogués servir esbiaixadament designis inconfessables.

Cal que les autoritats de la República es captinguin d'aquests procediments, i els estronquin. O es voldrà posar rodes a la consigna que Catalunya és trotsquista? Catalunya, que per la guerra ho ha donat tot; Catalunya, gràcies a la qual la guerra no s'ha perdut! Es prepara una tèrbola maniobra o es tracta d'una pura niciesa, niciesa desinteressada —niciesa artística, diríem? Que pensin les autoritats de la República el mal incalculable que causa tot això al bon esperit de la mateixa República. Els joves catalans que lluiten als fronts lluiten per Catalunya, i lluitant per Catalunya lluiten per la República, no lluiten pas per la vella Espanya d'*El Imparcial*. L'Espanya d'*El Imparcial* la situen a l'altra banda de les trinxeres, amb els feixistes.

L'Espanya que volem que venci

Si vençuda la guerra amb el triomf de la República, ens trobàvem que aquesta era unitària, assimilista, militarista i autoritària, la nova Espanya, la nostra, hauria mort, la vella Espanya seria ressuscitada i l'esperit del feixisme, vencedor, tot i que les seves hosts haguessin estat derrotades. I bé, així no pot ésser; emprendre aquest camí, camí de ruïna, cap polític responsable no pot avalar-ho. Per a després de la guerra, el programa governamental dels Tretze Punts anuncia un plebiscit. Sí, res de millor ni de més democràtic, sinó que el poble mateix decideixi la fisonomia jurídica del seu Estat. La Constitució delimita justament els termes del plebiscit: el règim d'autonomia és plebiscitat només pels ciutadans dels territoris autònoms, i contra els estatuts no hi cap el referèndum. Una majoria no catalana no pot decidir, doncs, sobre l'autonomia de Catalunya. Ho diu la Constitució, i res no hem d'afegir-hi.

No lluitem per uns homes, no lluitem per uns emblemes, no lluitem pel color d'unes banderes. Lluitem per la llibertat. Contra la dictadura, per la llibertat individual; contra l'imperialisme, per la llibertat de Catalunya. Llibertat una i doble que la República democràtica garanteix. Per això, amb les armes a la mà i imposant-nos tota llei de sacrificis, defensem i defensarem la República democràtica.

Ni optimismes ingenus, ni pessimismes derrotistes

Amics: és fàcil d'aclucar els ulls i de no veure —no voler veure la realitat nua i crua. Seria fàcil cloure aquesta reunió amb una *soflama* lírica. Seria fàcil, però no pas digne ni de vosaltres ni de mi. Si quan al front els nostres soldats han d'assajar una operació arriscada hom els en parlés com d'un passeig en barca dins el port, a la primera resistència de l'adversari hi hauria el fracàs i la desmoralització. És només preveient totes les dificultats d'una empresa, que hom hi posa l'esforç necessari per fer-la reeixir.

Sempre us he dit que la guerra seria llarga —i més aspra com més decantada a la seva fi. També us he dit i us repeteixo que la postguerra serà molt dura, pobra i trista. Caldrà produir més i a millor mercat, per tal de refer l'utillatge i les reserves que la guerra ha destruït, i per tal d'intensificar l'exportació, únic mitjà d'obtenir divises per a allò que és indispensable d'importar. És a dir, caldrà treballar més i guanyar menys. La indemnització de guerra ens l'hem de pagar nosaltres mateixos.

Pessimisme? No, amics. Quina prova més gran d'optimisme pot haver-hi que captenir-se a hores d'ara dels problemes de després de la guerra, de després de la victòria? O bé els optimistes seran aquells que, arraulits en un racó confortable, aspiren a eternitzar el moment, sense pensar en els que deixen la joventut al front? De cap manera! Els optimistes som nosaltres!

Ho som, d'optimistes, perquè veiem el nostre poble cada dia amb més paciència i més braó. Ho som perquè sabem que Catalunya, en la seva història mil·lenària, ha sortit victoriosa de proves encara més dures que la d'avui. Ho som, perquè tenim fe en la nostra República, que ha realitzat, fa mesos i mesos, el miracle de no ser vençuda per la conjunció de tants factors adversos.

La Publicitat, 28-XI-1938

L'exili d'un catalanista republicà

A l'entreforc de camins

Fills de la unitat romana i de la diversificació imposada pel substrat, per les invasions i pels atzars de la reconquesta, els pobles peninsulars són formacions històricament medievals. Assentat aquest fet evident, un altre és no menys cert: que en els segles crítics per a la formació dels nous pobles, els que havien d'ésser Portugal i Castella vivien en una estreta unió, mentre que la futura Catalunya, deslligada i isolada d'ells, era part integrant de l'Occitània. Marca Hispànica, és a dir, frontera i defensa contra Hispània, la terra dels alarbs. Per això els comtes de Barcelona prenen sovint els títols de *debellator Hispanioe*, apoderador d'Espanya, i el codi dels Usatges els atribueix la missió de *destruir Espanya*.

No sols Catalunya forma part de l'Occitània, sinó que per hàbil política dels seus comtes —teixida d'enllaços familiars i d'homenatges feudals— arriba a exercir-hi l'hegemonia. Alfons I, comte rei trobador, regna de Tortosa a Niça, de la Mediterrània a l'Atlàntic, i en boca dels trobadors el nom de català designa tot el conjunt dels pobles occitànics.

> Monges causetz, segon vostra scienç
> aqual vàlon mais, catalan o Francès?
> E met de çai Gascuenha e Proença
> e Limozin e Alvernha e Vienés;
> e met de lai la terra dels dos res:

Així parla Albert de Sisteró. Per ell doncs, eren francesos els de la terra del nord, que es partien els dos reis (el Capet i el Plantagenet), i eren catalans els del sud del Loira.

Tanmateix, la croada contra els albigesos, gran empresa de bergantatge polític sota capa religiosa, passa les terres occitanes al domini del rei i dels barons de França. De 1213, batalla de Muret, a 1258, tractat de Corbeil, ajudant-hi les conquestes que donaren el renom a Jaume I i enfortiren els interessos peninsulars, duts pel casament aragonès, l'orientació de Catalunya es capgira. La nacionalitat catalanooccitana, «que Déu no beneí» segons frase de Milà i Fontanals, és desfeta; Catalunya es desintegra de l'Occitània per prendre el lloc que la geografia li assigna dins el conjunt peninsular. Cert que l'antiga comunitat d'història, i el que és més de civilització i de llengua, no serà mai més oblidada per Catalunya, que en el fons de la seva ànima sentimental, cova l'enyorança dels amors jovençans. La sort, però, està jugada, és un fet el divorci polític amb l'Occitània, i una nova aliança de raó s'imposa: la d'Hispània.

El Conqueridor sent la solidaritat dels *quatre reis d'Espanya*, que diu —ell mateix, el de Navarra, el de Castella i el de Portugal— quatre reis que *grosso modo* corresponen als quatre pobles de la Península. Aquests pobles, adés amics adés enemics, ara coordinant llurs esforços contra els musulmans, ara lluitant ells amb ells, se senten tanmateix hereus conjunts d'un nom imposat per la vella Roma i gelosament mantingut per la nova Roma —la de l'Església. Nom que el renaixement dels estudis clàssics consolidarà definitivament: Hispània, Espanya. És així com el nostre Joan Margarit escriurà els *Paralelipomenon Hispanioe libri decem* i com Luiz de Camões dirà dels portuguesos:

Huma gente fortissima de Hespanha.

Definitivament he dit? No. Just quan Felip IV (Felip III per als catalans i per als portuguesos) veu independitzar-se Portugal i alçar-se contra seu Catalunya, el comte duc d'Olivares l'incita, en signe d'unificació dels seus regnes, a considerar-se com a *rei d'Espanya*. Mai els pobles de la Península no podran perdonar els cesaristes de la casa d'Àustria que hagin esquifit aquest nom que abans els aixoplugava amplament a tots. Així a mitjan segle XVIII va néixer l'antinòmia Espanya-Portugal, i ha calgut cercar un altre nom en els textos dels vells historiadors grecs, fora de tota tradició vivent, per a designar el conjunt peninsular Ibèria. *Ibèria* és un nom *progressista*, deia amb un cert retret de menyspreu el mestre Menéndez y Pelayo, un dels homes que millor han comprès la unitat i la diversitat peninsulars. Progressista o no, bé ha calgut que els tradicionalistes l'acceptessin també. Els rius no tornen aigües amunt. *Confoederatio Hispanica* podríem dir encara en llatí, però en les nostres llengües, per tal d'evitar confusions, cal parlar d'entesa, d'unió o de confederació ibèrica.

El vell nom, però, amb el prestigi que li donen més de dos mil anys d'història, regolfa encara en la ploma dels nostres escriptors. Verdaguer, el poeta de qui Catalunya adolorida commemora el centenari, n'és el millor testimoni. La seva *Atlàntida*, poema amplament ibèric, donarà una falsa nota si el nom d'Espanya hi és interpretat en la seva accepció política i no en el sentit total, geogràfic, equivalent al d'Ibèria, que de vegades hi és emprat.

El continent atlàntic, aquell *jou d'or que unia les terres ponentines*, on Guadiana, Duero i Tajo, que l'or i plata escolen, vessants per les planícies d'Ibèria a grossos dolls, per llits de pedres fines anguilejant rodolen i dauren i perlegen deveses i aiguamolls, l'ha enfonsat l'ira de l'Altíssim, sota la cascada oberta pels cops de massa d'Hèrcules. En aquell moment Espanya, pel chor d'àngels cridada, s'esparpella, i veu que es lliga un pèlag ignot a son cos nu. Espanya? No pas la petita Espanya, frustrada de gairebé tota la seva façana atlàntica, sinó la gran Espanya, amb Portugal obert de cara a les llunyanies oceàniques,

onde a terra se acaba e o mar começa
e onde Phebo repousa no Oceano.

El poeta s'hi encara:

> I a tu, qui't salva, o niu de les nacions iberes, quan l'arbre d'on penjaves al mar fou submergit i qui't serva, jove Espanya, quan lo navili on eres com góndola amarrada, s'enfonsa migpartit? L'Altíssim! El del nàufrag tresor omplint ta popa, del Pirineu, niu d'àligues, t'atraca als penyalars, dessota el cel més blau, darrera eix mur d'Europa, i al bressoleig, com Venus, de dos rientes mars.

En aquesta Espanya, la gran Espanya, *niu de les nacions iberes* —remarqueu la bella precisió de la imatge— que relligarà de nou, hereva de l'Atlàntida, l'Europa amb la terra del ponent, l'Amèrica d'on és part major l'immens Brasil.

Catalunya, però, ja ho hem dit, no es desprendrà del seu antic amor occità. No es tracta sols dels records històrics, alimentats pels arqueòlegs de la Renaixença i pel contacte amb els felibres. No. El pagès català que no parla altra llengua que la seva ni coneix altra terra que la de l'horitzó pairal, foraster al ponent del Cinca, es troba a casa seva al nord de les Corberes: entén el llenguatge del país, escolta les mateixes tonades, contempla vinyes i garrigues, i entremig d'alzines sureres i de pins albira el blau safir tallat pel triangle blanc de la vela llatina. Hispània? Occitània? Sempre a l'entreforc dels camins, Catalunya s'ha mostrat vacil·lant. Recordeu Maragall, el poeta de la paraula viva, que ni recerca l'expressió ni disfressa els sentiments. Una de les seves poesies més famoses glossa la vella cançó atribuïda a Gastó Febus, conservada encara en el folklore pirinenc:

Aquelles muntanyes,
que tan altes són,
me priven de veure
mes amors on són...

i donant a les paraules del comte enamorat un abast d'un sentiment col·lectiu, canta amb un pur esperit occità:

el reialme pirinenc,
coronat de neus molt blanques,
planes verdes a l'entorn
i un mar blau a cada banda.

i encoratja Catalunya i els occitans del nord de la serralada amb l'esperança, millor, amb la certitud, de refer la unitat perduda:

Alceu els ulls al mur que ara ens separa:
s'acosta el dia que serem tots uns!

Aquest Maragall patriota occità, que si es contradiu és de massa sincer, compon pel mateix temps l'*Himne Ibèric* on, després de cantar els diferents pobles de la Península i la mar que els volta, acaba:

Terra entre mars, Ibèria, mare aimada,
tots els teus fills et fem la gran cançó.
En cada platja fa son cant l'onada
mes terra endins se sent un sol ressò,
que de l'un cap a l'altre a amor convida
i es va tornant un cant de germanor,
Ibèria! Ibèria! et ve del mar la vida.
Ibèria! Ibèria! dóna a les mars l'amor.

Occitània? Ibèria? El poeta vacil·la. Com ell ha vacil·lat i vacil·la el sentiment català:

L'amiga blonda m'ha encisat,
també la bruna;
jo só una mica enamorat
de cadascuna...

La literatura, però, és una cosa, i una altra ben diferent d'ella la política. Catalunya, poble sentimental, és també un poble de seny. No pot oblidar l'amor de la seva jovenesa i reforça constantment la solidaritat que l'uneix amb l'Occitània i per ella amb tota la França; resignat, però, accepta el divorci i la nova llar —el *niu de les nacions iberes*— que les circumstàncies històriques i geogràfiques li han imposat. Sap que no exclou pas l'amor, que pot ésser fecunda i àdhuc feliç una aliança de raó contreta en la maduresa.

Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials, núm. 18 (agost 1946)

Fronteres endins

Els catalans exiliats cal que no oblidem mai un fet obvi: qualsevol que sigui el pes i el volum de l'emigració, la majoria dels catalans —i així es conserva el nostre poble!— és fronteres endins de Catalunya. I és allà, a la nostra terra, on aquests darrers mesos s'ha produït i s'accentua un fet la importància del qual seria insensat de voler desconèixer. Va atenuant-se la ferrenya prohibició que pesava, d'ençà de l'ocupació feixista, contra totes les manifestacions públiques de la llengua catalana, que tímidament reapareix en el teatre, en el temple i en l'edició d'obres literàries.

Quina ha d'ésser, de part dels fidels insubornables de l'ideal català, la reacció a aquesta maniobra del dictador? No és pas fàcil la resposta. La qüestió té massa caires, potser, per a tractar de resoldre-la amb una fórmula precipitada i absoluta.

Vuit anys llargs d'un règim d'entabanament i de desnacionalització esperem que, tanmateix, no hauran afectat gaire els homes ja formats. Els infants i els joves, però, que no han conegut l'escola catalana o que a l'edat més tendra ja en van ésser privats; aquells a qui el llibre català —joia clandestina de bibliòfil o esquer de mercat negre— els era negat; aquells que han après una història deformada, enganyadora: quina mena de catalans resultaran? També al temps que nosaltres anàvem a estudi la nostra llengua n'era bandejada, també a nosaltres ens ensenyaven una història falsa, tota feta d'unitat, d'ençà dels temps prehistòrics en què

> libre España, feliz e independiente
> se abrió al Cartaginés incautamente.

Cert. Però quan nosaltres érem infants, l'escola representava només un parèntesi en la vida; sortint-ne, ens submergíem en un ambient íntegrament català: llibres i periòdics que queien a les nostres mans —redemptora llibertat de premsa— feien ironia, quan no riota descarada, d'allò mateix que l'escola volia imposar-nos com un dogma patriòtic. Així l'escola, en lloc d'enregimentar-nos, era un revulsiu que exacerbava la nostra catalanitat.

No és pas tot u avui dia. El ciutadà no pot lluitar contra l'Estat totalitari. L'escola a més d'instruir, o més que instruir, forma —millor, deforma— d'acord amb un credo estatal, i la seva obra s'escampa i fortifica en organitzacions preescolars i postescolars, mentre que, d'altra banda, l'ambient del carrer s'hibrida amb tant de foraster. Vet ací doncs el problema més angoixós de l'ocupació de Catalunya: el de la infància i del jovent —problema d'avui, que compromet el nostre demà.

Davant d'aquest problema, un es demana: qui té raó? El que aprofita les esquerdes i es val dels subterfugis per a fer arribar al cor dels catalans l'accent de la llengua pròpia i el perfum de la terra? El que, aguantant-se esquerp, més s'estima el mutisme que la mitja veu o l'oració trencada? Potser en el capteniment d'aquest hi ha més noblesa, i en el d'aquell més eficiència. Tan injust seria d'acusar l'un d'inhibir-se de la noble causa, com de motejar l'altre de col·laborar amb l'enemic. Totes dues actituds poden afavorir la nostra cultura —l'una mostrant-la incontaminada, l'altra persistent. Totes dues poden afavorir l'adversari —l'una deixant-li el camp lliure, l'altra fent-li esqueneta. Totes dues poden tenir mòbils enlairats i mòbils inconfessables —de les intencions, però, no hem de jutjar-ne.

Els que hem vingut i restem a l'exili, per la nostra banda ja hem triat: som més afins espiritualment d'aquells que, obligats a restar a Catalunya, emmudeixen. Guardem-nos, però, de blasmar els que parlen, només perquè parlen: jutgem-los més aviat pel que diuen i pel que fan.

Lloables són les posicions austeres i de màxima exigència, si aquesta comença per un mateix. Ara, els catalans —escassos segurament a França, molt nombrosos, però, a Amèrica— que no compten tornar a la terra sinó en viatge de turisme, no semblen pas gaire qualificats per a assenyalar camins o definir l'actitud dels que es troben a Catalunya.

Millor serà que seguim cadascú el nostre camí, amb un gran esperit de comprensió per als camins dels altres. I si el mot *traïció* ha de conservar tot el seu valor d'anatema, i al traïdor hem de negar-li la convivència social, no abusem del mot: prodigant-lo s'esbrava.

Els exiliats enyorem Catalunya, record idealitzat en esperança, perquè hem deturat per a ella el rellotge del temps. Els compatriotes restats enllà de les Alberes viuen Catalunya com un tràgic devenir, amb les impures exigències quotidianes. Ens caldrà un esforç molt gran de comprensió per a no captenir-nos, en retrobar casa nostra, com ànimes en pena. No imitéssim aquells *revenants*, emigrats o fills d'emigrats, que retornaven a Alsàcia després de l'altra guerra, i per als quals tots els que hi havien restat, àdhuc lluitant aferrissadament contra l'assimilació prussiana, eren uns *boches*.

Siguem amatents al perill que l'exili no esdevingui una secessió.

Revista de Catalunya [París], núm. 103 (1947)
Rovira i Virgili va expressar el mateix criteri al número següent
de la mateixa publicació.

Meditació en la tomba de Lluís Companys

«Mor jove aquell que els déus estimen», afirmaven els grecs. Trist consol de la mort prematura que arrabassa el jove al seu treball i a les nostres esperances! Tanmateix, quantes vegades aquesta sort, que ens sembla cruel, ha estat benigna. El jove que plorem malaguanyat, ja ens ho havia donat tot a la seva primera hora —artista, no hauria fet més que repetir-se; pensador, s'hauria desmentit; capitost d'una causa noble, decebut l'hauria abandonada, corromput l'hauria traïda. Qui sap mai quina serà la migdiada ni la posta que segueixen una alba esplendorosa?

Al contrari dels grecs, els profetes de la Bíblia preveien com a favor especial de Déu una llarga benedicció de dies damunt l'home just: moltes generacions de descendents trenarien ampla corona d'amor i de respecte entorn la barba florida del patriarca. Aqueixa perllongada vida, tanmateix és vida? No serà més aviat supervivència o simplement durada? Sobreviure a la pròpia activitat, sentir-se home d'una generació extingida, fita humana d'un temps que no retornarà, és desitjable?

L'egoisme humà —de nosaltres i dels nostres— pot debatre llargament, agudament i inútilment, com les tençons dels vells trobadors, si és millor la mort primerenca o la mort tardana. El punt de mira de la glòria és tot un altre: el moment òptim de la mort és quan l'home ve d'acomplir la seva obra —a la joventut, a la maduresa o a la vellura, tant se val. Morir, com el bon treballador s'adorm acomplida la jornalada. Així la mort no és banalment el terme de la vida, sinó el seu acabament, la seva perfecció. Bella mort, cloure els ulls enllestida l'obra que ha estat l'esquer de la vida! Encara hi ha millor: la mort gloriosa, quan la mort i l'obra es confonen i s'identifiquen. Aquesta alta glòria va escaure a Lluís Companys el dijous 15 d'octubre de 1940.

Els biògrafs de Lluís Companys s'esmerçaran a seguir-li els passos del bressol fins a la tomba; els historiadors dels darrers decennis escatiran, sospesaran, jutjaran amb criteris diversos l'actuació de Lluís Companys en les lluites socials i en les lluites polítiques de la nostra terra, més encara la seva tasca de president de la Generalitat de Catalunya així en la pau com en la guerra. Treballs interessants, àdhuc profitosos, si fos veritat que la Història és mestressa de la vida. Tant se val, però; de tota la trajectòria de Lluís Companys una sola imatge, punyent, inesborrable restarà a la memòria del nostre poble: la d'un home que a frec de la seixantena, grisos els cabells, brillants els ulls que no s'ha deixat embenar, descalç per tal d'aferrar els peus a la terra pairal, cau afusellat a Montjuïc, cridant —com un darrer clam d'amor, d'esperança i de fe— «Visca Catalunya!». I aquest home que mor així, regant amb la seva sang la terra catalana, és el president de la Generalitat

de Catalunya —i l'afusellen precisament per això, perquè és el president de la Generalitat de Catalunya.

«El sentit de la vida està en la mort», cantava un enyorat poeta, amic entranyable meu. A qui millor que a Lluís Companys pot aplicar-se aquesta paraula?

Tot just entrat amb ferma passa en el camp de la Història, Lluís Companys és arrabassat cap als núvols de la llegenda. El *president màrtir* ha esborrat la imatge del polític Lluís Companys. Així s'esdevé sempre amb els màrtirs: sovint amb gran injustícia, llur vida no interessa, només interessa llur mort.

Ofrena de la vida a una causa, testimoniatge rubricat amb sang: això és el martiri —i la sang dels màrtirs sempre és fecunda. Màrtirs de la causa catalana, entre la massa anònima i obscura que sempre ignorarem, gent de tots els estaments i de totes les ideologies: aquell modest i entusiasta Domènec Latorre, de l'antiga Unió Catalanista; l'historiador Carles Rahola, aferrat al liberalisme clàssic; el demòcrata catòlic Manuel Carrasco; el capdavanter sindicalista Joan Peiró... i al cim de la piràmide de tants i tants afusellats, la representació legal de Catalunya, el president Lluís Companys.

Vies insospitades de la Història! Quin cúmul de circumstàncies no ha calgut per a arribar a aquest fet tràgic: l'afusellament del president de la Generalitat de Catalunya!

Lluís Companys no pertanyia al catalanisme històric. Ell va arribar a la causa nacional no pel camí de la tradició, sinó pel camí de la democràcia; reivindicant no pas una herència col·lectiva, sinó més aviat l'exercici d'uns drets individuals i insubornables. Tampoc no va arribar al camp de la República per abstractes teoritzacions de dret polític, sinó per aquell mateix sentit democràtic, en veure que a Espanya la democràcia era incompatible amb la monarquia. És que, per instint, Lluís Companys s'identificava amb els anhels de la massa popular. Per això tenia una trajectòria ineludible en el procés de les lluites socials. Si professionalment dóna suport a l'organització sindical de Catalunya, no n'era tant l'advocat com l'amic, fidel a les inspiracions rebudes de Francesc Layret. La democràcia va tenir per a Lluís Companys la triple exigència catalana, republicana i obrerista —triple exigència a la qual va voler ésser fidel des de l'alta magistratura on va succeir Francesc Macià.

El president de la Generalitat encarnava, per aquell article de l'Estatut que era la clau de la nostra autonomia, una doble representació: la de Catalunya davant la República, la de la República dins de Catalunya. Doble representació que havia de congriar damunt el cap de Lluís Companys les ires del feixisme —absolutista i unitari. D'absolutista i d'unitari, el feixisme n'és per definició; ultra això, el feixisme de Franco i de la Falange s'ha mostrat cruel, atrabiliari i, sobretot, imbècil. La significació política i social de Lluís Companys, la seva alta investidura i aquelles característiques del feixisme, tot convergia a l'afusellament —diguem el mot just: a l'as-

sassinat— de Lluís Companys. El crim, però, no ha estat solament de Franco, el crim ha estat internacional.

Com milers de centenars de republicans espanyols, Lluís Companys era a França refugiat polític, a l'empara de les lleis franceses. Vingué la guerra, la invasió, la desfeta militar, l'armistici; la República fou substituïda per l'Estat autoritari, la lletra de *La Marsellesa* alterada, el barret frigi de Marianne cedí el lloc al quepis del Mariscal. Els falangistes passaren la frontera —no hi havia Pirineus entre la França de Laval i l'Espanya de Franco—, passaren la frontera i, amb l'ajut de forces alemanyes i de col·laboradors francesos, segrestaren republicans espanyols. El que passà a la zona de Bordeus podrà qualificar-se com una falconada de milicians feixistes emparats pels alemanys. El cas del nostre president és més greu encara; segrestat a La Baule fou dut a París i, abans d'ésser conduït a Espanya, passa deu dies a la presó de La Santé —que en foren còmplices les autoritats franceses és, doncs, innegable.

La clàusula més vergonyosa de l'armistici signat entre Hitler i Pétain, clàusula que de moment va mantenir-se secreta, perquè afrontava la consciència liberal de França, és aquella per la qual el Govern del Mariscal s'obligava a lliurar a la policia de Hitler tots els alemanys antinazis refugiats a França. Crim monstruós, pel qual uns homes acollits a l'hospitalitat francesa, molts d'ells amb les mans calentes encara de les armes amb les quals havien combatut per la llibertat de França, eren lliurats, per autoritats que es deien franceses, als enemics de França i de la llibertat. Crim monstruós també, perquè sota la denominació d'alemanys s'hi comprenien els fills dels territoris annexats a Alemanya per força: austríacs i txecoslovacs, que per tal de no viure a la pàtria esclava s'havien acollit a la França dels Drets de l'Home.

Tanmateix, ni la trista vergonya d'aquell article de l'armistici, ni menys encara els tractats d'extradició francoespanyol del 14 desembre de 1877 i germanoespanyol del 2 maig de 1878, no podien cobrir el lliurament de refugiats espanyols a la policia franquista. Tot i això, Lluís Companys, Julián Zugazagoitia, Joan Peiró, Francisco Cruz Salido, foren lliurats —i morts. Crim internacional, complicitat de tres règims autoritaris —el de Hitler, el de Pétain i el de Franco—, mereixia un càstig internacional. No estava a les nostres mans d'aplicar el càstig, però sí de denunciar el crim.

Amb aquest deure vàrem complir —n'estic orgullós— immediatament d'alliberat París, un grup de republicans que ens trobàvem a la capital de França. Fou el nostre primer acte en sortir de la clandestinitat. Ens adreçàrem al president del Govern Provisional de la República Francesa, general de Gaulle, i dies més tard lliuràvem al ministre de Negocis Estrangers, Georges Bidault, un escrit en què condensàvem el nostre requeriment. Perquè el crim havia estat comès a França i contra gent protegida per la bandera francesa, demanàvem que el Govern francès

l'inscrivís a la seva reclamació de justícia, com si les víctimes haguessin estat francesos. Ens comunicà el ministre que jutjava legítima la demanda i que seria presa en consideració.[1]

1. La iniciativa és anterior a l'alliberament de París. Hom preveia llavors una ocupació militar aliada i pensàvem adreçar-nos al comandant en cap, general Eisenhower; després, les coses havent marxat d'altra manera, vàrem decidir de presentar la requesta al general De Gaulle. Casualment ens va ésser fixada per lliurar-la la data de l'11 de setembre.

Després de la salutació al president del Govern Provisional de la República, de felicitar-lo per la victòria i de recordar-li la participació que hi havien tingut els nostres combatents, formulàvem concretament, a tots els efectes, la denúncia del crim internacional comès pel Comandament alemany. Alguns dies més tard, el senyor Gaston Palewski, secretari del president De Gaulle, ens prega, «parce que la demande était trop grave», de presentar-la al ministre de Negocis Estrangers. Ho férem en aquests termes:

«Paris, le 10 octobre 1944

Monsieur le Ministre des Affaires Étrangères,

Contrairement au traité d'extradition franco-espagnol du 14 décembre 1877, toujours en vigueur;

Contrairement au traité d'extradition germano-espagnol du 2 mai 1878, non abrogé;

Quatre des nôtres —réfugiés en France— les plus respectés, les plus respectables:

S. E. Monsieur Lluís COMPANYS, Président de la Généralité et du Gouvernement autonome de la Catalogne, Député aux Cortès, ancien Ministre;

Monsieur Julián ZUGAZAGOITIA, Ministre de l'Intérieur, Député aux Cortès;

Monsieur Joan PEIRÓ, ancien Ministre de l'Industrie;

Monsieur Francisco CRUZ SALIDO, Député aux Cortès, ont été livrés par l'autorité allemande en France aux autorités espagnoles, qui ont fusillé ces hommes d'honneur.

Ce crime de complaisance a été commis sans excuse militaire. Il n'est pas le seul crime commis à l'égard de nos compatriotes réfugiés en France. Il est le plus éclatant, le plus monstrueux.

Parce qu'il s'est perpétré en France, nous vous demandons de le rétenir dans votre réclamation de justice, comme si les victimes de ce drame étaient des Français. Vous avez accueilli un demi-million d'Espagnols, dont plusieurs milliers ont combattu librement pour votre libération. Vous nous avez accoutumés à considérer votre drapeau comme un drapeau tutélaire. Nous vous prions, vous et le Commandement Interallié, de retenir notre plainte dans les règlements de justice que votre nation et ses alliés exigeront.

Veuillez agréer pour votre Gouvernement et vous-même l'hommage de notre ferveur.

L. Nicolau d'OLWER, professeur à l'Université de Barcelone, Député aux Cortès, ancien Ministre. Manuel MARTÍNEZ RISCO, professeur a l'Université de Madrid, Député aux Cortès. Pedro ARMASA, professeur, ancien Député aux Cortès. Marian RUBIÓ, docteur en Droit, Député aux Cortès. Josep QUERO MOLARES, professeur a l'Université de Barcelone, Sous-secrétaire aux Affaires Étrangères. Fernando de ABARRÁTEGUI, Président à la Cour de Cassation à Madrid. Général Emilio HERRERA. F. Javier de LANDÁBURU, ancien Député aux Cortès, Délégué du Président du Gouvernement basque.»

Amb data 18 d'octubre, el *chef de Cabinet* del ministre em comunicava:

«Le Ministre a bien reçu la requête concernant les personalités espagnoles réfugiées en France qui ont été livrées aux autorités espagnoles franquistes pour être exécutées.

M. Georges Bidault a jugé que cette demante était légitime et me charge de vous faire savoir, pour l'instant à titre officieux, qu'elle sera prise en considération.»

No era pas un clam de revenja, la nostra petició: era un requeriment de justícia. Els alemanys i els francesos responsables del lliurament i, per tant, de la mort de Companys, no ho eren pas d'aquest sol crim. Molts d'altres els pesaven damunt. El tribunal internacional ha jutjat els uns a Nuremberg, els tribunals francesos han jutjat els altres. No vull oblidar el cas exemplar de Laval, a qui pot dir-se que li ha estat aplicada la pena del talió. Refugiat a Espanya, el seu còmplice i amic Franco, traint una vegada més, li va fer conèixer Montjuïc i el va lliurar a les autoritats franceses que havien d'afusellar-lo. Tal faràs, tal trobaràs.

Només resten impunits encara Franco i els seus. El policia de l'ambaixada franquista —gran prohom de la germanofília i del mercat negre— que va conduir el nostre president a Espanya, la justícia francesa l'ha condemnat; en absència, però, car havia fugit a temps. Franco ha rebut una condemna moral de les Nacions Unides, que el suma al nombre dels criminals de guerra. Res més. Tanmateix, una de dues: o ell trobarà també el seu Nuremberg, o les enforcades que a Nuremberg va fer el tribunal interaliat no trobaran excusa davant el tribunal llunyà i indefugible de la Història. Justícia a mitges és injustícia.

Que haguem de qualificar el crim contra Lluís Companys de *crim internacional* és una prova, tan dolorosa com eloqüent, que el nostre plet català no pot resoldre's segons condicions estrictament locals. L'isolament, si mai va ésser possible, ja no ho és avui.

Que no pot deslligar-se el plet de Catalunya de la situació general d'Espanya és un fet obvi, que la benigna i incruenta dictadura de Primo de Rivera havia ja palesat. La modesta autonomia administrativa de la Mancomunitat no havia ofert, ni podia fer-ho, cap obstacle al cop d'estat —i tanmateix, tot seguit Catalunya fou de nou esquarterada pel directori militar. De nou també, i d'una manera ja definitiva, la monarquia es feia incompatible amb Catalunya quan Alfons XIII, des del mateix Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat on la Junta de Braços proclamava en l'agonia de Barcelona la guerra a ultrança contra Felip V, recordava als catalans amb paraules amenaçadores que ell era el descendent del primer Borbó i que no vacil·laria a imitar-lo.

Companys, venint del camp republicà, havia estat dels primers, coincidint amb d'altres venint del catalanisme, a veure que un enemic comú —la monarquia— unia pràcticament les dues causes: la causa de la República i la causa de Catalunya. Només el triomf de la República va fer possible la immediata autonomia de Catalunya, que —a partir de les Bases de Manresa de 1892— en quaranta anys d'esforços sota la monarquia no havia pogut reeixir.

Ni la República, però, ni amb ella l'autonomia de Catalunya no podran estabilitzar-se si en el món preval un ambient totalitari, amb els seus fillols, l'imperialisme i la guerra. Mussolini i Hitler van donar el triomf a Franco; la guerra va mantenir-lo, i perquè la pau no regna encara Franco s'aferra al poder. Sense pau —pau

de les armes i pau de l'esperit— no hi ha llibertat, perquè la guerra moderna, guerra total, i la seva preparació, exigeixen el control absolut del treball de l'home i el seu entabanament per una propaganda insidiosa i unilateral. El progrés tècnic, que no ha sabut acompanyar-se del progrés moral, ha enxiquit el món i ha convertit l'home en aquell llegendari aprenent de bruixot, que desferma una tempesta i no sap com apaivagar-la. Cap poble no pot romandre al marge del món, ni els grans i poderosos ni els petits i febles: la força compromet els uns, la debilitat no salvaguarda els altres.

No va ésser el feixisme franquista sol, sinó el feixisme internacional el responsable de la mort del president de la Generalitat de Catalunya; així mateix, només una democràcia internacional serà garantia de república a Espanya i de llibertat a Catalunya. Pel bé i pel mal tots els pobles del món són avui solidaris: a tots pot aplicar-se allò que Martí deia de l'Amèrica espanyola.

Quan a la matinada del 15 d'octubre de 1940 Lluís Companys queia al fossat a Montjuïc, no era un home de partit, no era el representant d'una tendència política o d'una ideologia social —era el president de la Generalitat de Catalunya. Franco acomplia la seva obra. El seu manifest de 1936, tot i fingir acatament farisaic a la Constitució, era ja un atac al sistema autonòmic, engranatge essencial d'aquella Constitució; l'any 1938, en trepitjar per primera vegada les seves forces la terra catalana, s'apressava a declarar abolit l'Estatut de Catalunya; acabada la guerra l'any 1939, suprimia d'un cop de ploma la legislació del nostre Parlament i la jurisprudència del Tribunal de Cassació, ensems que, pel procediment esbiaixat de la censura, impedia tota manifestació pública de la llengua catalana. Calia més, i el triomf momentani de l'ordre feixista damunt Europa va donar-li avinentesa de fer allò que en terminologia de sorge en diuen un *càstig exemplar*, com el de Felip V penjant dins una gàbia de ferre al Portal de Mar de Barcelona la testa de Francesc Moragues. Suprimides les institucions de la Catalunya autònoma, Franco aprofita l'ocasió per a suprimir també l'home que per ministeri de la llei n'era el representant i el símbol. Crueltat i revenja, però, són males conselleres. L'afusellament de Lluís Companys duu a la memòria una frase històrica, aquella de Fouché referint-se a l'afusellament del duc d'Enghien, segrestat per la policia bonapartista en terra estrangera i condemnat per una comissió militar: «És pitjor que un crim, és una errada». Errada també la de Franco, que d'un home va fer-ne una bandera i d'un polític un màrtir.

Si Lluís Companys va morir com a president de la Generalitat, just és que els catalans retem a la seva memòria un homenatge unànime. Just i àdhuc diria necessari. Sí, bandejant per una estona les nostres diferències, donem caliu a allò que ens és comú i ens agermana. Una llengua i una bandera elles totes soles no fan un poble. Sense l'esperit nacional —és a dir, el sentiment solidari, el desig de convivència, l'anhel de realitzacions comunes— la llengua és només un vehicle de

picabaralles i la bandera un element decoratiu. Si això ens arribés, Catalunya ja no fóra sinó un record a les planes de la història i un nom damunt les cartes geogràfiques. Sense aquell esperit, la commemoració de la mort del nostre president només seria una data inscrita d'esma al calendari, i tant se valdria esborrar-la'n.

Conferència pronunciada a l'Orfeó Català de Mèxic el 1949
Inclosa a *Caliu: Records de mestres i amics*, Mèxic, Institut Català de Cultura, 1958
Censurada a l'edició de Barcelona, 1973

Els pobles petits en el món de demà. Jocs Florals de Nova York

Aviat farà un segle, era l'any 1859, que es van restaurar a Barcelona els Jocs Florals. Manuel Milà i Fontanals, que els presidia, justificava la represa de la gaia festa «amb un entusiasme barrejat d'un poc de tristesa», per tal de «guardar almenys un refugi» a la llengua catalana. S'havia iniciat la Renaixença amb la foguerada liberal d'Antoni Puig i Blanch i amb el romanticisme arcaïtzant de Bonaventura Carles Aribau, mantenia el foc sagrat Joaquim Rubió i Ors, *Lo Gaiter del Llobregat*, responien Tomàs Villarroya per València i Marian Aguiló per Mallorca, seguien llur exemple cantaires escadussers amb noms que participen del trobadoresc i del bucòlic. I tanmateix, a la llengua catalana li calia un *refugi*.

Entenguem-ho bé, no pas a la llengua parlada, que el poble de totes les regions conservava amb orgull i no en coneixia d'altra, salvant així la personalitat històrica del nostre poble, com ho testifica l'any 1803 l'inquiet mexicà Fray Servando Teresa de Mier. Era la llengua escrita, abandonada progressivament des del segle XVI a favor del llatí, del castellà, àdhuc de l'italià o del francès, i que Antoni de Capmany, a les acaballes del segle XVIII creia definitivament morta per a la república de les lletres; era la llengua escrita, dic, a qui calia un refugi, o si voleu, un amorós caliu.

Cap profeta no va predir als restauradors dels Jocs Florals que la modesta llar que ells encenien havia d'abrandar un incendi, ni que amb el rodolar feixuc dels anys el *refugi* que ells creaven a la llengua catalana al cor mateix de Barcelona —a l'històric Saló de Cent— es convertiria en gloriosa ambaixada de la nostra llengua, traspassant les fronteres i transfretant les mars. Les ciutats de Buenos Aires (1941), Mèxic (1942), Santiago de Xile (1943), l'Havana (1944), Bogotà (1945), Montpeller (1946), Londres (1947), París (1948), Montevideo (1949), Perpinyà (1960), han estatjat cordials la festa que un fat advers i un crim de lesa cultura han proscrit de la ciutat «cap i casal de Catalunya». Ja era hora que arribés el torn a aquesta ciutat cosmopolita, Nova York, on de 1872 a 1881 Artur Cuyàs publicava el primer periòdic català editat a l'estranger, *La Llumenera* —nom al·lusiu a la simbòlica estàtua del vostre port.

Molt abans, però, la llengua catalana havia ressonat en terres que avui són estats de la vostra Unió. Recordem dos grans amics i valedors de les Tretze Colònies en la lluita per llur emancipació. Joan Miralles, català de l'Havana, primer representant del rei Carles III d'Espanya davant el Congrés de Filadèlfia (1770-1780), molt apreciat de Washington; i el general Esteve Miró, governador de La Luisiana de 1782 a 1791, quan era bisbe de Nova Orleans fra Ciril de Barcelona. Pels

mateixos anys, girant-nos a la façana del Pacífic, les terres de l'Alta Califòrnia són descobertes i annexades a la Nova Espanya pel català Gaspar de Portolà (1770), colonitzades per soldats dels Voluntaris Catalans, i conquerides espiritualment pels franciscans de Mallorca Francesc Palou, Pere Font, Tomàs Eixarch, Josep Joan Moraga i, cap de tots ells, l'eximi Juníper Serra. Prenent com a centre d'expedició el port de Monterrey, per ells descobert, Joan Crespí i Joan Perés, mallorquins també, arriben l'any 1774 als límits d'Alaska, descobrint i explorant l'illa de Nootka i deixant per memòria en la topografia d'aquelles terres nòrdiques els noms conservats encara en els mapes de mitjan segle XIX, de badia Ferrer, illa Català, illa Ferran. I allà en la immensitat misteriosa del Pacífic, les illes Hawaii, primera fita de la vostra expansió vers l'occident, foren explorades a mitjan segle XVI per Francesc Galí —potser el llegendari *Castaways* de la tradició hawaiana—, el mateix que el 1584 abordà l'indret on més tard fra Juníper Serra havia de fundar San Francisco.

Tràgic destí el dels pobles petits! O bé es reclouen en ells mateixos, vegetant una vida, qui sap si feliç, però sense història, o bé, si surten enllà de llurs fronteres, ho fan a glòria i a profit d'altri. Podrien repetir el decebut «Sic vos non vobis...» que una nit d'amarguesa el poeta escriví als murs de Roma.

Sentim parlar sovint dels pobles petits amb una mena de commiseració paternalista, que si no ens ofèn és perquè tenim prou ironia. No, els pobles petits no són infants ni pàrvuls, no són menors subjectes a perpètua tutela. Pobles, molts d'ells, de més edat històrica, de més seny i de més experiència, que han fet més per al progrés de l'home que no pas d'altres que anomenem *grans* per llur territori o per llur poder. Grandesa i petitor relatives. Quan la nostra civilització es mesurava a l'escala mediterrània, Catalunya era gran, i Muntaner, que veia els catalans escampats del Pirineu al Taurus, per totes les illes i les costes de la Mediterrània, podia creure, sens ombra de fatxenderia, que «d'un llengatge sol, de negunes gents no són tantes com catalans». Avui l'escala ja no és mediterrània, ni és europea: és terràqüia, i novells grans pobles s'han format a mesura d'aquesta escala. Grans pobles, grans imperis, que esdevindrien a llur torn petits, si —com en una fantasia de Wells— el futur ens reservés una vida interplanetària. Deixem-nos, però, de somnis. La Història ens alliçona, en forma no desmentida mai, que cap imperi no és durable. Els grans imperis del món antic, Assíria i Babilònia, Macedònia i Roma, què són? Records arqueològics. Un poble menut, en canvi, que ells havien absorbit i com esborrat del mapa de la terra, segueix essent, malgrat una diàspora de dos mil anys, una realitat viva, dinàmica i inquietant: Israel. Els pobles tenen una vida molt més llarga que els imperis; mentre aquests desapareixen, ells perduren. I si Roma ha meritat el nom de la *Ciutat Eterna*, és per haver-se fet el ressò i l'hereva de dues ciutats ben petites, l'esperit de les quals encara il·lumina el món: Jerusalem i Atenes.

Davant l'esperit els pobles no es mesuren pel volum, sinó per llur pes específic. Quants pobles grans, quants imperis mastodòntics, llot amassat amb llàgrimes

i sang, han donat a la civilització tant com li han donat alguns pobles petits? Desaparició completa de la misèria i de l'analfabetisme; totes les races, llengües i religions dels ciutadans gaudint, sense cap ombra de discriminació, els mateixos drets i el mateix respecte; proclamació de la llibertat de les mars, fundació de la Creu Roja, arbitratge i justícia internacionals... on ho trobaríem, si no fos a Dinamarca, Noruega, Suècia, Suïssa i Holanda?

No tots els pobles petits, però, han tingut la sort d'aquests, de poder desplegar lliurement llur esperit.

Des de la fi del segle XVIII el sentiment reialista, la devoció al monarca de dret diví, s'afebleix a profit del sentiment de nacionalitat, que existia ja a l'Europa occidental i en alguna de les seves colònies americanes. La substitució de la idea nacional a la idea monàrquica és fàcil i fecunda en els estats homogenis; en els altres, si volen mantenir l'unitarisme, apareix tot seguit, tímidament al principi, la protesta de les poblacions que, per una raó o altra, se senten diferents d'aquella que domina l'Estat i li imposa la seva llengua, la seva religió, la seva cultura. L'antic antagonisme entre rei i nació esdevé antagonisme entre nació dominant i nacions dominades, dintre del mateix Estat.

Les causes per les quals el sentiment nacional avança, s'enforteix i penetra continent endins són diverses i no han estat potser prou ben escatides. Cal posar en primer terme, al meu entendre, el ferment liberal de la Declaració de Filadèlfia (1776) i de la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà (1789), és a dir, la ideologia de la Independència americana i de la Revolució Francesa, filles totes dues del *Contracte social* de Rousseau —gran home d'un poble petit, minúscul, la República de Ginebra—, ideologia escampada arreu d'Europa amb els exèrcits napoleònics. D'altra banda, el moviment romàntic, que infon nou interès i nova vida a les realitats populars —ofegades pel cesarisme dels juristes i el prestigi religiós de la monarquia—, dóna un suport eficaç i un matís característic al sentiment nacional.

Aquest sentiment, però, hauria restat potser el patrimoni d'una minoria d'intel·lectuals, sense l'expandiment simultani de la instrucció a zones cada vegada més amples. Mestres sortits en gran majoria de la classe mitjana, adversària de l'aristocràcia semifeudal prevalent encara a moltes bandes d'Europa, empren el sentiment nacional com a alçaprem de revolta contra governants que pertanyen sovint a una altra nacionalitat i parlen una altra llengua. Els historiadors, sobretot, revivint les grandeses i les misèries nacionals, exerceixen una gran influència damunt llurs compatriotes.

Al mateix temps, el progrés de la indústria i del transport acreix l'eficiència de la màquina estatal i fa més nombrosos els contactes amb funcionaris distants. La llengua assumeix així una major importància. Ésser governats per homes que hom no pot entendre esdevé enutjós, incomportable; ésser educat per ells, impossible.

Implantat el règim democràtic, els ciutadans trien llurs dirigents i les assemblees elegides assumeixen l'expressió del sentiment nacional, que es tradueix en un doble desig: de conservar la personalitat col·lectiva mitjançant una forma de govern propi (autonomia, federació, confederació, independència) i d'integrar tots els connacionals dins un mateix Estat.

La independència grega, el *Rissorgimento* italià, la unitat alemanya són les primeres fites d'un moviment que commou tot Europa. Les poblacions al·lògenes, minoritàries dins un Estat, sofreixen d'ésser tractades com a inferiors pel govern que, sovint des de fa segles, les domina. La reivindicació nacional és alimentada, confirmada, per l'acció dels intel·lectuals. L'ús de la llengua materna, l'exercici del culte tradicional són terreny de lluita sorda contra els agents del Govern. Les banderes nacionals, àdhuc els vestits, les cançons i les danses populars són altres tantes ocasions per a les minories nacionals d'afirmar la diferència que les separa de les poblacions hegemòniques. Les nacionalitats adormides es desvetllen, prenen consciència d'elles mateixes i volen ésser mestresses de llurs destins. Si no poden comptar gaire amb un alçament revolucionari per a realitzar llurs aspiracions, una crisi internacional pot facilitar-los de sobte l'ocasió que desitgen.

Seria desconèixer el caràcter de la política europea de principis d'aquest segle d'atribuir a les preocupacions econòmiques un lloc exclusiu o àdhuc preponderant. Poden aquelles provocar de tant en tant un moviment d'opinió o exercir una acció determinada; els corrents profunds de l'esperit públic, però, són determinats per reaccions sentimentals. A les regions de l'Europa central i oriental, en les poblacions sotmeses a una nació estrangera, que les associa al benestar econòmic, però que no vol ni pot satisfer llurs aspiracions morals, el desig de sostraure's a aquell domini subsisteix, àdhuc si la independència ha de portar dificultats d'ordre material. L'existència d'aspiracions separatistes o irredemptistes fa pesar damunt d'alguns grans estats una amenaça, que els és causa de feblesa en la competició internacional. La guerra de 1914 és la prova eloqüent del perill que hi ha a mantenir pobles en la servitud o l'irredemptisme nacional.

Guerra de les nacionalitats ha pogut ésser anomenada la guerra de 1914 a 1918. Els XIV Punts del president Wilson, que en la data històrica del 8 de gener de 1918 prometia «la més lliure oportunitat de desplegament autònom» als pobles d'Àustria-Hongria i de l'Imperi otomà, i a Itàlia un reajustament de fronteres «seguint la línia netament marcada de la nacionalitat», obriren a l'esperança el cor de tots els pobles que se sentien oprimits.

El procés, val a dir, fou dut a terme imperfectament —en part perquè la seva aplicació completa és impossible en un continent on les nacionalitats estan tan barrejades; en part també perquè els vencedors refusaren en alguns casos d'aplicar-lo en perjudici propi. Tanmateix, desconjuntant, quan no destruint, els imperis d'Alemanya, d'Àustria-Hongria, de Rússia, de Turquia, la Primera Guerra Mundial

—que el nostre entusiasme de joves creia la darrera— alliberà tot un seguit de pobles fins llavors amagats sota les arnades porpres imperials —Finlàndia, Estònia, Letònia, Lituània, Polònia, Txecoslovàquia, Egipte, Aràbia, Síria, el Líban, etc.— i uní al nucli ja independent les porcions irredemptes d'Itàlia i de Iugoslàvia. D'altres, que restaven integrats com a grups minoritaris dins l'àrea dels nous estats o dins el territori dels vençuts, rebien, a l'empara de la Societat de Nacions, encarregada de vetllar pel compliment dels tractats, el règim de protecció a les anomenades *minories nacionals*. Altres pobles, però, seguiren sota el cop de la fatalitat adversa, revivint un mite tràgic.

Canta, en efecte, *L'Odissea* que quan l'heroi d'Ítaca acomplí el ritu evocatori manat per Circe, mudes ombres sortiren de l'Èrebus, com eixam remorós, glatint i abocant-se damunt el clot del sacrifici. La sang calenta del moltó i de l'ovella negra degollats tenien la virtut de retornar-los la paraula, i amb ella com qui diu la vida. Ulisses, però, espasa en mà, permeté només a algunes de les ombres tastar la màgica bevenda —les altres, sense poder dir mot, hagueren de retornar, assedegades i decebudes, a les tenebres de l'Hades. Així també, els pobles al·lògens que restaven en el territori dels vencedors o dels neutrals veieren una vegada més frustrades llurs esperances: no sols la independència, ni tan sols la protecció de llur cultura com a minories nacionals de raça, de llengua o de religió no els era acordada. No hi valgué el desig expressat per l'Assemblea de 1923 que aquells pobles rebessin un règim de llibertat *almenys igual* al de les minories nacionals reconegudes pels tractats. Noble iniciativa de l'hel·lenista Gilbert Murray, delegat britànic; desig platònic, però, i sense cap eficàcia.

Triomf de la justícia, dret dels pobles a disposar d'ells mateixos, llibertat dels ciutadans, desarmament, seguretat col·lectiva... eren les directrius de la ideologia wilsoniana. I encert indiscutible del Tractat de Versalles fou el de cercar una organització del món recolzada en la triple base política, econòmica i demogràfica. Tanmateix, el sistema del Tractat de Versalles no pogué mantenir-se gaires anys. Havia, doncs, de tenir alguna fallada essencial. Potser era aquesta: la inadequació dels mitjans als fins. En l'antinòmia entre les realitats ètniques i les geograficoeconòmiques va atendre amb preferència les primeres, de vegades va sucumbir a les segones, però mai no va poder donar-hi una solució harmònica —perquè aquesta no és possible respectant el dogma de la sobirania absoluta dels estats. L'imperialisme renasqué, i amb ell s'accentuava l'acostumada opressió nacional.

Quina serà —més ben dit, quina hauria d'ésser— la situació dels pobles petits en el món de demà?

Reconeguem que, en l'ordre pràctic, el problema dels pobles petits no és pas de solució planera. Inclosos dins la sobirania d'estats més extensos, llur llibertat és precària: depèn del fet que la democràcia no hi sigui capgirada per un totalitarisme feixista. Tampoc no és sempre una solució la independència, que els ofega amb

càrregues militars i sumptuàries, i que és altrament il·lusòria, quan no deshonrosa. Paradoxalment independents de nom, sense llibertat de fet, són com petites barques en el solc de navilis poderosos, o comparses grotescs d'un seguici imperial.

A més, quin poble pot creure's avui independent, en el sentit ple de la paraula, per gran i poderós que sigui, si en veu enfront seu un altre de tan poderós com ell? El temps on era possible *l'esplèndid isolament*, única garantia de la perfecta independència, ha passat. L'hora històrica que vivim no és d'independència, sinó d'*interdependència*. L'organització que l'estructuri garantirà la vida i la llibertat de tots els pobles.

Els pobles petits no poden salvar-se sols, ni tampoc no els salvaran els altres, perquè és llei ineluctable de la història que tot poder tendeix a l'abús. Llur única esperança està en una consciència col·lectiva plasmada en una organització universal. Utopia? Si aquest és l'únic camí, treballem tanmateix per convertir la utopia en realitat. Només una organització federativa, que garanteixi —no teòricament, sinó de fet— la pau entre els membres, pot mantenir unes fronteres interiors de base nacional, per absurd que sigui llur contorn o exigua l'àrea que incloguin. Federalisme que hauria de respectar també les unitats econòmiques existents. Un federalisme pur i simple lliuraria els pobles febles al saqueig organitzat pels forts, augmentant així la misèria en què ja es debaten milions i milions d'homes —la misèria, pèssima consellera dels homes i dels pobles.

Consciència col·lectiva, organització universal... Hom pot somriure, recordant el fracàs de la Societat de Nacions o contemplant els entrebancs de les Nacions Unides. Tanmateix, a redós d'aquestes organitzacions i a l'escalf d'aquella consciència han començat d'elaborar-se unes normes jurídiques, que són ja com l'esborrany d'una Carta de les Nacionalitats.

El principi wilsonià, que totes les aspiracions nacionals ben definides han de rebre la major satisfacció compatible amb no introduir nous elements de discòrdia i antagonisme o perpetuar-ne d'antics que poguessin en un moment donat trencar la pau del món, va traduir-se, pel que a la llengua nacional es refereix, en tres obligacions bàsiques imposades pels tractats: no restringir en cap manera l'ús de la llengua pròpia ni en les relacions privades, ni en el comerç, ni en la religió, ni en la premsa o en cap altre ordre de publicacions, ni tampoc en les reunions públiques; garantir-ne l'ús, tant oral com escrit, davant els tribunals de justícia; garantir que la instrucció serà impartida en la llengua del que l'ha de rebre.

(No ens caldria pas publicar els llibres catalans a l'estranger, la Universitat de Barcelona i les escoles de Catalunya seguirien essent catalanes, els Jocs Florals no anirien en romiatge per Amèrica i Europa, si aquells principis elementals de dret regissin avui a casa nostra.)

Corroborant la proclamació del dret a la llengua pròpia, obra de la Societat de Nacions, l'Assemblea General de les Nacions Unides, alliçonada per l'experiència

de la darrera guerra, el dia 9 de desembre de 1948 aprovava la Convenció sobre el genocidi, definint com un crim internacional la destrucció intencionada, total o parcial, sigui en temps de guerra o de pau, d'un grup nacional, racial o religiós. El projecte de la comissió de juristes, a més del genocidi físic, definia també el genocidi cultural, és a dir la destrucció dels caràcters específics d'un grup humà: idioma, religió, cultura. L'Assemblea entengué que aquesta mena de genocidi constitueix un atemptat als drets humans continguts en la Declaració general que per aquells mateixos dies s'aprovava, reconeixent així el fonament individual, democràtic, dels drets col·lectius, com és lògic, i per tal d'evitar desviacions de mística feixista.

Convenció contra el genocidi, drets de les minories lingüístiques... Ho aplaudim; no sabríem, però, acontentar-nos-en. Els pobles petits no poden resignar-se a ésser una mena de pintoresques *reserves*, un museu folklòric vivent. Tots els pobles, vull dir totes les cultures, reclamen la igualtat de drets —com entre els homes l'havien proclamat els constituents de Filadèlfia i de París. La llibertat dels pobles és una idea força, filla de la democràcia, que malgrat els entrebancs retardataris farà el seu camí. Les idees només es combaten amb idees —i en aquesta lluita, a diferència de la lluita armada, la victòria corona sempre, tard o d'hora, la raó i la justícia.

Les primeres i vacil·lants passes donades fins ara arribaran a concretar-se en una Declaració Universal dels Drets dels Pobles, pariona de la Declaració Universal dels Drets de l'Home aprovada per les Nacions Unides el dia 10 de desembre de 1948. A quin país escaurà la glòria d'ésser-ne el propulsor? Les democràcies es deixaran arrabassar també aquesta bandera, que per dret propi els pertany? És una bandera de llibertat...

No basten, però, les declaracions teòriques. La igualtat dels homes proclamada en el segle XVIII, sancionada per totes les constitucions liberals del XIX, havia permès tanmateix l'opressió de les classes proletàries: l'home econòmicament feble no podia fer valer els seus drets enfront del més fort. Ha calgut promulgar dintre de cada Estat una legislació social, i àdhuc crear un organisme internacional *ad hoc*, el Bureau International du Travail. Així també, per a fer efectiva la igualtat de drets de totes les cultures, caldrà que l'organisme internacional es captingui d'aquelles que no tenen el suport d'estats poderosos o d'un grup d'estats, i ajudi uns pobles sense fer-los dependents dels altres. Tasca adient a l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO).

Si l'opressió nacional és un llevat de guerra, en canvi, satisfets en llurs aspiracions més intimes els pobles petits són, per instint de pròpia conservació, un element bàsic de pau. Saben que en la lluita entre els poderosos risquen de perdre-ho tot i que res no poden guanyar-hi: o destruïts i esventats com un destorb, si volen restar al marge, o utilitzats com a tropes de xoc i terreny de lluita, si s'avenen a la condició de satèl·lits sota el nom enganyador d'aliats.

Els pobles petits no tenen altra salvaguarda que el dret. Per això en el món migpartit d'avui dia són ells que poden posar un coixí de comprensió, de pau i de justícia. Recordem la lliçó d'Erasme de Rotterdam —el gran humanista de la petita Holanda. En un moment crucial, quan l'Europa del cinc-cents es polaritza per a les lluites religioses, Erasme abomina de la tossuderia i de la manca de caritat dels uns i dels altres, es nega a triar i alça la bandera de la pau basada en el respecte. La seva temptativa de *amabili concordia* no té cap èxit, li val l'enemistat dels catòlics i dels protestants; les guerres de religió ensagnaran Europa per més d'un segle, i a la fi el Tractat de Westfàlia haurà de reconèixer com havien estat inútils i com la convivència era possible.

Seria ara impertinent d'inventariar tot allò que les ciències, les arts i el pensament deuen als pobles petits. Ben pobre fóra la humanitat sense tenir-ho! Privada de les cultures dels pobles petits, perdria la riquesa dels seus matisos —unitat en la varietat com la bellesa de l'iris— per a caure en una depriment monocromia, o en el contrast cridaner de les colors extremes. Més, encara; pot semblar paradoxa, per a mi és veritat inconcussa que l'estretor nacionalista (sota qualsevol nom que s'amagui) és patrimoni sobretot dels pobles grans i poderosos, mentre que l'esperit internacional, universal, caracteritza els pobles petits. És lògic que així sia. Els uns i els altres tendeixen a considerar llur cultura, llur concepte de la vida, com el millor de tots; aquells, però, són temptats d'imposar-lo, per la força de què disposen; aquests, que àdhuc volent-ho no podrien fer-ho, es decanten necessàriament a un sincretisme humanista.

Si el món de demà no ha d'ésser una trista caserna de l'esperit, caldrà que cada llengua i cada cultura hi puguin donar llur propi missatge. Missatge que sempre guarda pàgines inèdites com l'*Oda infinita* del nostre Maragall:

> Tinc una oda començada,
> que no puc acabar mai...

Escau dir als pobles allò mateix que Emerson deia als homes:

> Afirmeu la vostra personalitat, no imiteu... El millor que cadascú pot fer només ell pot descobrir-ho. Ningú no sap què sou ni què podeu abans que no ho hagueu demostrat.

Missatge de pau i de respecte a la persona humana és el de la nostra legislació i dels nostres juristes. Escau a Catalunya l'honra de la més humana i progressiva de totes les institucions medievals, la *Pau i Treva de Déu*, establerta per primera vegada l'any 1027, al Concili de Toluges. Poc després, vers 1060, el comte Ramon Berenguer I de Barcelona promulga una Constitució, la més vella d'Europa, que garanteix la seguretat personal, la propietat i el treball, la llibertat de circulació i de

comerç, i la protecció a l'estranger, al sarraí i al jueu. Missatge que recullen els nostres juristes clàssics, com Xammar, per a qui «la multiplicació de les lleis és el començament de la tirania», o Jaume Cancer, que en ple cesarisme del Renaixement afirma que «el poder absolut no és tal poder, sinó una tirania filla de la iniquitat»; missatge que no obliden els moderns, així siguin conservadors afiliats a l'escola històrica, com Duran i Bas, o progressistes com el prudhonià Pi i Margall, defensor al Congrés espanyol de la llibertat de Cuba.

Missatge de tolerància i de respecte al pensament aliè el de Ramon de Penyafort, de Ramon Llull, d'Arnau de Vilanova, que no pretenen vèncer, sinó convèncer, missatge d'humanisme integral el de Lluís Vives.

Missatge de democràcia, exercida en les nostres Corts, on el terç estat domina; i que pren aire de somni profètic amb Francesc Eiximenis, quan l'any 1384 preveu ja la fi de les monarquies i de la noblesa, afirmant que «regnarà per tot lo món la justícia popular». Missatge culminat amb la Guerra dels Remences, primera revolució social de l'Europa moderna, que en el segle XV allibera a Catalunya l'estament servil, no alliberat en d'altres indrets fins al segle XVIII o el XIX.

Missatge de seny, ben lluny de les boires metafísiques, el dels nostres *filòsofs del sentit comú*, com Balmes i com Llorens; filosofia que entronca amb el positivisme dels homes de laboratori, com Ramon Turró, i és la més escaient a un poble com el nostre, poble de treballadors, que ha lligat el seu nom a dos progressos tècnics: la *forja catalana* i la *volta catalana*; poble de mercaders i de navegants, a qui hom deu el *Consolat de Mar*, esdevingut costum general del comerç mediterrani.

Poble, sobretot, el nostre d'enamorats de la llengua pròpia —*lo bell catalanesc*, que Muntaner pondera. Recordem només Ramon Llull, el primer filòsof que abandona el llatí —tres segles abans de Descartes, a qui sol donar-se la primacia—, i aquell home obscur de la decadència, que com a elogi màxim d'un llibre i d'un autor, escriu, posant tota la seva ànima en un vers

Pus parla català, Déu li do glòria!

D'aquesta llengua hauria calgut parlar-vos en la festa de la poesia catalana, d'aquesta llengua només i de la terra que tots duem al cor. Perdoneu-me que us hagi decebut. No puc tanmateix desfer-me d'una idea que els anys m'arrelen cada dia més. En el nostre món que el progrés enxiqueix, els problemes isolats no compten. Tots els problemes connexos han d'ésser tractats i resolts a la llum de principis generals, els únics susceptibles d'interessar l'opinió. El problema de la llengua catalana, essencial per a nosaltres, és molt petit per al món; per contra, el problema conjunt de tots els pobles petits, inserit en el més vast encara de la cultura i de la llibertat, és un problema dels més importants per al futur de l'organització justa i pacífica del món, i per al triomf de l'esperit humanista.

Terra nostra, llunyana i tothora present, de l'estany de Salses a les palmeres d'Elx! Congestes pirinenques, rius torrentosos, afraus ombrívoles, or flamejant de les ginesteres, neu dels ametllers, vinyes i oliveres, rossinyols, gavines i orenetes; penya-segats de la Costa Brava, planes que són jardins i cales que són bressols; mar embravida pel llevant o per la tramuntana, amorosida pel llebeig, mar de dofins i de sirenes amb la fitora de les nostres illes: Eivissa encastellada, Mallorca rica d'art i de perfums, Menorca plana, blanca i ventosa. Talaiots i navetes, murs ciclopis, restes d'emporis grecs i de ciutats romanes, monestirs romànics, catedrals gòtiques, llotges i palaus, ports i fàbriques... Terra mil·lenària i sempre jove, fecunda pel treball de tots; terra de pintors i de poetes, de guerres i de revoltes; terra abrandada d'entusiasme; terra cent voltes envaïda i destrossada, cent voltes deslliurada i refeta per l'esforç incansable dels teus fills... Pàtria nostra enyorada —terra del Principat, de València, del Rosselló i de les Illes—, Catalunya de tots els catalans: arreu on la sort o la dissort ens duu, restem sempre fidels a la teva llengua, la nostra, la que vàrem aprendre dels llavis de la mare.

Jocs Florals de Nova York, 5-X-1951

Discurs del president dels Jocs Florals celebrats a Tolosa de Llenguadoc

Senyores i senyors:

Sembla com si un fat advers pesés damunt els nostres Jocs Florals. Tot just encetades les tasques preparatòries, l'home il·lustre, honor de la ciència catalana i patriarca respectat de la nostra emigració a Tolosa, el doctor Jesús M. Bellido, ens deixava per sempre: ell a qui havíem confiat la presidència del consistori. Ens calgué inscriure una creu funerària davant el seu nom, que hem volgut conservar al lloc d'honor del consistori, com per a retenir-lo encara entre nosaltres. Al mestre venerable, al ciutadà exemplar, a l'amic cordialíssim, el nostre record fidel, l'homenatge de la nostra gratitud i del nostre enyorament. Als seus familiars, el renovat testimoniatge del nostre condol.

Perdut el nostre president, encomanàrem el discurs presidencial al poeta Ventura i Gassol; i vet ací que ahir al vespre, quan esperàvem la seva arribada, un telegrama de Bordeus ens deia que li ha calgut deturar-s'hi malalt. No podrem, doncs, assaborir la paraula càlida del cantor de *Les tombes flamejants*. Agraireu i excusareu, senyors i amics, que siguin breus els mots que, per tal de complir amb el ritual dels Jocs, he d'adreçar-vos, per comanda de la Comissió organitzadora i dels companys de consistori.

El senyor Maire de Tolosa, a qui tant devem els catalans, en les paraules plenes de simpatia amb què ha volgut obrir aquesta festa, ens demanava de posar els nostres Jocs Forals sota el signe de la Llibertat i de la Cultura. Jo el felicito per aquesta fórmula, expressió feliç de l'anhel que inspira i manté la nostra tasca.

El romiatge que els Jocs Florals de Barcelona, ja gairebé centenaris després de llur restauració, han emprès a través de terres i mars cap a ciutats d'Amèrica i d'Europa, què és sinó un episodi, una batalla dins la gran lluita que cada dia cal intensificar per la llibertat i per la cultura? Lluita per la llibertat i per la cultura —per la llibertat de la cultura, si voleu— de la qual no podem desertar, perquè en nosaltres, catalans, s'identifica amb la lluita per l'existència. Ésser o no ésser.

Què som els catalans? Què és Catalunya? Què és allò que ens individualitza com a poble? Ni l'angle facial, ni la forma del crani, ni el color dels ulls o dels cabells no caracteritzen el català. No som —gràcies a Déu—, no som pas una raça. No som pas un producte de la natura, sinó de la cultura. Som una formació històrica —i la història és un devenir perpetual. La nostra característica és la llengua, amb tot allò d'espiritual que ella comporta. Català és aquell qui sent i pensa i parla en català, vingui d'allà on vingui, qualsevol que sigui la talla de la seva ossada o el pigment de la seva epidermis. I si un català oblida la seva llengua, ja ha perdut tot allò que

tenia de català. Per això conservem la nostra llengua catalana amb tanta de gelosia i tanta de reverència.

En defensar els drets de la llengua catalana defensem la nostra llibertat com a homes i la nostra cultura com a poble. Així la nostra causa, sobrepassant l'aspecte anecdòtic, s'aixopluga sota els plecs de la bandera universal de l'Humanisme. Els temps són durs per als valors de l'esperit; la Història tanmateix n'ha conegut d'altres que no els eren més propicis. No desesperem. Com a l'estiu polar els dos crepuscles es confonen, i l'astre rei a mitjanit, sense haver-se capbussat del tot, reprèn la seva ascensió triomfal; així també les forces de l'esperit humà, al caire de semblar mortes, refloreixen amb més abrivada. Uns quants anys, que són molt en la vida de l'home, compten poc en la vida dels pobles. Seguirem sense defallença al nostre lloc de combat per la cultura, per la llibertat, per Catalunya —per la llibertat de la cultura catalana. Si caiem en el camí, com d'altres han caigut abans, què hi fa? D'altres més joves arribaran a plantar damunt l'Acròpolis les quatre flames de la nostra bandera!

L'atzar ha volgut que fos un català que ve de molt lluny el que ara us adreça la paraula. He vingut de l'altra banda de la mar a qui la Garona duu el tribut de les congestes pirinenques i de les terres grasses de l'Occitània. Vinc d'una ciutat més enlairada que el pic del Canigó, bastida entre atzavares i cactus gegantins al peu de volcans encapellats de glaç. Vinc de la terra màgica del Serpent Emplomat. Vinc de Mèxic.

Vinc de Mèxic i voldria dur-vos un missatge dels catalans d'Amèrica. De l'Atlàntic al Pacífic, de les geleres àrtiques del Canadà a les antàrtiques de la Patagònia, i en la cintura càlida, humida i perfumada de les terres i de les illes tropicals, per tota l'Amèrica trobareu algú que parli la nostra llengua. Qui gosaria, però, fer-se portantveus dels milers de catalans, valencians i mallorquins que la necessitat, l'aventura, l'esperit d'empresa o el desig de conservar la llibertat i la vida han escampat arreu del continent immens? Més eloqüent tanmateix que no pas qualsevol missatge, serà dir-vos simplement això: els catalans d'Amèrica parlen català. Parlen català, i es captenen de la llengua amb una fidelitat activa: llibres, revistes, teatre, orfeons, institucions de cultura, cursos, conferències; i quan arriben cada any els Jocs Florals, convertits ara en l'amfictionia de la diàspora catalana, ells volen ésser-hi presents. Ací els teniu: entitats patriòtiques, culturals, folklòriques, mutualistes, religioses, i patricis benemèrits de Xile, l'Argentina, l'Uruguai, el Paraguai, el Brasil, Veneçuela, Colòmbia, l'Equador, Mèxic, Cuba, els Estats Units, i àdhuc un anònim «català del Canadà» han volgut enriquir el cartell d'aquesta festa.

Catalans que us esteu a Tolosa, al Llenguadoc i a tota l'Occitània, què us dirà un català que ve d'Amèrica? Jo sé que us enyoreu, és un verb tan català *enyorar-se*, que si no us enyoréssiu no semblaríeu catalans. Esguardant cap a migjorn els Pirineus, sospireu la vella cançó:

Aquelles muntanyes que tan altes són
me priven de veure més amors on són...

Penseu en la vostra terra, i enyoreu allò que hi deixàreu i que encara hi és, allò que no hi és i que pot tornar-hi, i també allò que no tornarà perquè no pot tornar la nostra joventut... I el català que ve d'Amèrica us diu: enyoreu-vos, sí, però no gaire.

En tornar d'Amèrica i retrobar ací una terra on a l'estiu guitarregen de dia les cigales i refilen de nit els rossinyols; en veure vinyes i pinedes i alzinars, argent d'oliveres i or de ginesta; en contemplar el color del cel i la forma dels núvols, i en la llunyania la silueta de la serralada inconfusible; en escoltar el ritme de les danses, la tonada i la lletra de les cançons populars; en evocar els lligams comuns de la història i de les lletres —herois de les lluites carolíngies, albigesos, trobadors, mantenidors de la gaia ciència, felibres, cantaires de la Deodat de Severac, Institut d'Estudis Occitans...—; en admirar l'art gòtic empeltat en el romànic; en trobar la vostra taula parada de pa i vi, i més que res, en sentir ara el batec d'aquesta fraterna amistat tolosana, el català que ve d'Amèrica s'ha dit, profundament commogut: No som encara a Catalunya... tanmateix, ja és gairebé com si hi fóssim.

I per a vosaltres, honorables autoritats i poble de Tolosa, els catalans aplegats ací i aquells que en esperit ens acompanyen —els uns a la terra pairal, darrere la muralla del despotisme ignar, d'altres bastint-se un futur a la nova pàtria adoptiva, d'altres rememorant el passat, en una vida d'exili que la malaurança allarga—, tots els catalans tenim per a vosaltres, germans en la història i en la llengua i en el deler de llibertat, una sola paraula, i us la diem de tot cor: Mercès!

Discurs de resposta a la benvinguda que li fou oferta pel doctor Rouquette, en nom de l'Institut d'Estudis Occitans

La diada de l'Onze de Setembre. Discurs pronunciat a l'Orfeó Català de Mèxic el 1953

En la tebior de l'estiu que ja s'acaba —la verema bat el seu ple, el sol converteix en or i en aram el verd de les fulles— els catalans evoquem el record de l'Onze de Setembre de 1714, personificant l'homenatge en la figura del conseller Rafel de Casanova.

Els qui vàrem entrar en aquest segle en edat de raó, hem vist néixer i créixer el fervor de l'homenatge, fins a arribar a aquell apoteòsic 1938 —ple de pressentiments.

Rafel de Casanova l'havien cantat els poetes de la Renaixença amb Pau Claris i Ramon Fivaller, com a defensor de la llibertat de Catalunya; un carrer de la nova Barcelona li era dedicat, i la seva estàtua era de les vuit que decoraven el Saló de Sant Joan. Tanmateix el nom de Rafel de Casanova no era gaire conegut, i l'Onze de Setembre era, àdhuc a Barcelona, un dia com els altres. Tot canvia de sobte, quan el primer ajuntament catalanista, reivindicant l'herència de l'antic Consell de Cent, pren l'acord de dur corporativament una corona a l'estàtua del conseller caigut en la defensa de la ciutat. Cada any augmenta el nombre de corones i de garbes de flors que s'ajunten a l'ofrena municipal. D'any en any també creix el romiatge ciutadà. L'estàtua del conseller és traslladada al nou monument de la ronda de Sant Pere. Les batudes policíaques i les interdiccions governatives sota el règim, gairebé crònic, d'estat de guerra o de suspensió de garanties, acreixen la densitat patriòtica i el prestigi de la diada. L'homenatge iniciat a Barcelona s'estén arreu de la terra catalana. Gràcies a aquelles persecucions i a l'espontània adhesió del poble, l'Onze de Setembre esdevé una festa —la Festa Nacional de Catalunya.

Festa! Festa és una paraula joiosa. L'ànima d'una festa ha d'ésser l'alegria. Com hem pogut, doncs, els catalans convertir en festa la commemoració d'una data dolorosa? No és això gairebé com transformar en himne nacional una marxa fúnebre? Haurem d'aplicar-nos també a nosaltres, a Catalunya, aquells versos de l'*Oda a Espanya* de Maragall?

> T'han parlat massa dels Saguntins
> i dels qui per la pàtria moren:
> les teves glòries i els teus records,
> records i glòries només de morts...
> [...]
> et satisfeies d'honres mortals
> i eren tes festes els funerals.

Per què d'una derrota —heroica i gloriosa, sí, però derrota— n'hem fet la festa nacional? No manquen pas a la nostra història dates no menys glorioses, no menys heroiques —però de signe positiu. Les victòries que integren la terra catalana, les que li ajunten Mallorca i València, les que li obren els amples camins de la mar. O si volem, millor, les que marquen el procés de la nostra llibertat ciutadana. I si en cerquem una de contingut social, l'abolició del servatge, segles abans que no ho fessin d'altres nacions a Europa. No manquen pas a la història mil·lenària de Catalunya dates la glòria de les quals podem commemorar amb joiós entusiasme.

La caiguda de Barcelona, després d'un setge de tretze mesos; la ruïna i la mortaldat d'una lluita heroicament desesperada; la destrucció del Govern de Catalunya i el triomf de l'absolutisme foraster —tot això que l'Onze de Setembre simbolitza, hauríem de commemorar-ho amb banderes a mig pal i llaçades de crespó. Dia de dol, no pas de festa.

Festa, no. Honor i glòria, sí. I meditació, també.

Honorem la memòria dels caiguts, llur coratge, llur sacrifici. Prenguem lliçó de llur exemple. Sapiguem-los imitar, si així s'escau, com els imitaren els herois de la nostra guerra. Prenguem, així mateix, lliçó dels fets. No ens enganyem, atribuint totes les derrotes a causes externes —a la força major, que sol dir-se— com si fóssim uns autòmats, sense discerniment, irresponsables dels nostres actes. O és que pensem només atribuir-nos els èxits i desentendre'ns dels fracassos?

Cantava el nostre Verdaguer, a propòsit de la data fatídica que avui commemorem:

> Infausta Barcelona! Com una gran muntanya
> tot lo poder de França, tot lo poder d'Espanya
> caigueren-li damunt,
> aprés, sí!, que els exèrcits austríacs, que atiaren
> un dia el foc, en veure-la perduda la deixaren
> com se deixa un difunt.

Cert. La desproporció de les forces era enorme, no deixava cap espai a l'esperança. Com s'hi havia arribat, però?

En la Guerra de Successió, que migpartia l'Europa d'aquella lluita pel predomini mundial dels Àustria o dels Borbó, entra a la gran coalició austròfila. No hi entra, però, unànime. Els catalans no capeixen la raó de posar-se contra Felip V, que ha jurat les constitucions de Catalunya, a la Cort de Barcelona de 1702. Cert que hi ha temences prou justificades que el Borbó emprendrà una política assimilista, a l'exemple del seu avi Lluís XIV. Ara, després del passat feia pocs decennis —els més vells ho havien viscut—, la Guerra dels Segadors, nou anys de lluita i devastació, per culpa de Felip IV i d'Olivares, el seu ministre; després d'això, quina

garantia representava per a la llibertat de Catalunya el Govern de la casa d'Àustria? Catalunya entrava, doncs, a la guerra, si encara no dividida, almenys esquerdada. I quan la gran coalició es desfà, quan l'Austríac abandona la seva pròpia causa i a Utrecht signa la pau amb el Borbó, Catalunya s'entesta a continuar la lluita tota sola. Catalunya, però, ja no és Catalunya: reduïda gairebé només a la ciutat de Barcelona; ni la Generalitat ja no és la Generalitat: havent-li fet defecció dos dels seus tres estaments. S'ha dividit el poble; s'ha dividit el Govern. Enfront de l'enemic, Catalunya està desunida.

Per això la conducta dels darrers defensors de Barcelona és molt més heroica com més desesperada. Llur sacrifici mereix l'homenatge de gratitud i d'admiració que cada any els catalans els retem. I mereixen encara més, Rafel de Casanova i els barcelonins de 1714. Mereixen que de llur heroisme estoic i de llur sacrifici desesperat en traguem una lliçó permanent. Aquesta: Catalunya dividida no pot triomfar.

Discurs pronunciat a l'Orfeó Català de Mèxic l'11 de setembre de 1953

Tríptic de Francesc Macià

Contemplant en panorama la vida de Francesc Macià, un quart de segle després de la seva mort, tres dates semblen destacar-s'hi: 1907, 1926, 1931.

1907. La Solidaritat Catalana, reacció unànime contra la militarada del novembre de 1905 i contra la llei dita *de Jurisdiccions*, inscriu a la seva candidatura de diputats a Corts el nom d'un militar: el tinent coronel d'enginyers Francesc Macià. El Govern d'Antoni Maura, per tal d'impedir a Macià de prendre part a la campanya electoral, el trasllada a una guarnició del nord d'Espanya. Com a resposta el tinent coronel es dóna de baixa de l'exèrcit. La dita «En Macià ha trencat l'espasa» corre de boca en boca per les Rambles, pels cafès, pels centres polítics. Macià és un militar de professió, s'estima la seva carrera; abans que tot, però, és un ciutadà gelós dels seus drets. En una íntima lluita de consciència, l'home civil ha vençut.

1926. Prats de Molló. Els que fan riota de l'intent de Prats de Molló desconeixen allò que Macià es proposava. Ell, millor que ningú, sabia que la falconada pirinenca, àdhuc si les forces haguessin estat més nombroses, més aguerrides, més ben armades, no podia pas aconseguir la llibertat de Catalunya, ni tan sols provocar la caiguda de Primo de Rivera. Allò que Macià es proposava era quelcom d'altre, que —això sí— estava al seu abast: demostrar que la dictadura no era la pau i fixar l'esguard internacional damunt el problema de Catalunya. Va obtenir les dues coses amb el procés de París, gran tornaveu de Prats de Molló.

En aquella hora Catalunya no tenia políticament res a conservar; per tant, no tenia res a perdre. Qualsevol mena d'acció podia ésser-li directament o indirectament profitosa.

Contra allò que molts creuen —àdhuc dels que l'havien tractat de prop— Macià era un home que tocava de peus a terra. Les seves paraules podien vibrar com una diana per a deixondir els adormissats i crear un ambient d'exaltació i de confiança; al dessota d'això, la seva conducta era sempre adient a l'abast dels seus mitjans, i no n'esperançava més del que ells podien donar-li. Ple d'entusiasme, tenia però el bon seny de no confondre els propis desigs amb la realitat externa.[2]

I arriba el moment decisiu: 1931. D'ençà de les Bases de Manresa (1892), el catalanisme militant havia maldat per obtenir dins del règim —més ben dit: abs-

2. Del realisme de Francesc Macià en dóna prova eloqüent la seva lletra del 17 de juny de 1932, adreçada al Club Separatista Català núm. 1 de l'Havana, on parla de les eleccions del 14 d'abril, de la República Catalana, de la Generalitat i de l'Estatut. Veg. *Macià, la seva actuació a l'estranger*, Mèxic, Editorial Xaloc, 1956, II, pàg. 121.

tracció feta del règim— la llibertat política de Catalunya. L'únic guany va ésser la Mancomunitat, que tot i la seva base precària i l'escassetat dels seus cabals, realitza, sota la presidència de Prat de la Riba i de Puig i Cadafalch, en els ordres de la cultura, de l'assistència i de les obres públiques, una tasca zelosa, positiva i, sobretot, encoratjadora. La dictadura, però, destruí la Mancomunitat, i el discurs d'Alfons XIII als seus alcaldes governatius, al Saló de Sant Jordi, reivindicant l'herència de Felip V, enfrontava d'una manera definitiva la monarquia contra Catalunya. Així, oh paradoxa!, per obra del rei la causa de Catalunya s'engranà políticament amb la causa de la República.

Va haver-hi molt d'habilitat i, encara més, de l'instint que preveu les reaccions populars, en la manera com Francesc Macià, bon nauxer, va saber pilotejar, evitant els perills de les primeres hores i dels primers dies de la caiguda de la monarquia.

Ni la República podia enunciar un programa d'ordre estrictament polític, ni menys encara, essent Catalunya un país industrial, de multituds obreres bona part d'elles d'origen foraster, la causa catalana no podia triomfar com un pur moviment de restauració nacional. Era indispensable, a més d'ésser just, donar-li una ampla base de contingut social. Només així —adunant tres grans forces d'opinió i de massa: el sentiment català, l'esperit liberal i les reivindicacions proletàries— es produiria el miracle d'una onada de fons, capgiradora.

Assolit el triomf apoteòsic i indiscutible, hauria estat planer a Francesc Macià —les sol·licitacions no li mancaven pas—, li hauria estat planer de repetir la vella història i d'oblidar en el poder les prometences i els propòsits de l'oposició. No va fer-ho el president Macià, i aquesta lleialtat seva li donava el dret d'exigir la lleialtat dels altres.

El resultat fou que el canvi de la monarquia a la República, el trànsit del centralisme a l'autonomia i l'evolució del capitalisme conservador vers una democràcia social van poder realitzar-se sense una gota de sang i sense sotragades greus. Avesats que estem ara —per la nostra guerra, per la guerra mundial i per la *guerra freda*, que usurpa el lloc de la pau— a un clima de violència, la pròspera tranquil·litat de Catalunya en el trienni presidit per Francesc Macià ens sembla quelcom de somni.

Cert que les circumstàncies van ajudar-hi. Els primers temps d'un règim són fèrtils en esperances, i l'esperança és ressort d'optimisme i de pau. Tanmateix, no hi ha vent favorable ni bona mar que hi valguin, si manca la destresa a maniobrar de veles i de timó entremig dels esculls i de les seques.

Un exercici de l'esperit, en el qual un dia o altre indefectiblement caiem —per molt previnguts que n'estem en contra— és aquell de l'especulació hipotètica de la història, tractant de respondre a la pregunta: «Què hauria passat, si...?»

Anem pel carrer i tombem per una cantonada. Si haguéssim tombat per una altra, què hauríem vist?, qui hauríem trobat?, què ens hauria esdevingut? Mai no

ho sabrem. I si haguéssim sortit de casa una hora abans o una hora després? Si en lloc de fer tal excursió n'haguéssim fet una altra? Si no ens haguéssim mogut?... Cada pas que donem en una direcció és un pas que no donem en una infinitat d'altres direccions. Cada cosa que fem és una infinitat de coses que deixem de fer. Allò que ens hauria pogut passar és un infinit, en comparança de la petita misèria de coses que ens arriben.

I el mateix en la vida dels pobles, que és la història. Què hauria estat d'Europa, si l'any 1914 el nostre Joffre no hagués aturat els alemanys al Marne, i ells, seguint el vol victoriós de les primeres setmanes, haguessin arribat al Pirineu? S'hauria consolidat l'imperi de Guillem II, no haurien nascut les repúbliques de l'Europa central, Hitler hauria seguit pintant parets; no hi hauria hagut nazisme, perquè no hi hauria hagut feixisme... És ben possible, és molt lògic que així hagués estat. Qui sap, però... I si l'any quaranta els alemanys, en lloc d'arribar als Pirineus, fossin estat vençuts tot d'una al nord de França?

Acrobàcies de l'esperit; joc perillós, com les acrobàcies dels músculs. Qui sap estar-se'n, tanmateix?

Jo crec que milers i milers de catalans una hora o altra s'han demanat —potser s'ho demanen encara— què hauria i què no hauria esdevingut a la vida política de Catalunya i de la República, si Francesc Macià no ens hagués deixat pel desembre de 1933.

La presidència de Macià, per exemple, hauria o no hauria evitat el Sis d'Octubre? Qui sap! El camp obert a l'especulació és molt ample. A l'especulació, dic —no pas a la fantasia—, perquè la història hipotètica parteix de les dades segures de la realitat anterior.

Recordem que en morir Francesc Macià érem ja en el *bienni negre*; després de les noves eleccions legislatives el Govern de la República recolzava en una majoria parlamentària no sols dretista, sinó reaccionària. Tot i això, cap conflicte no s'havia produït entre el Govern central i el de la Generalitat, de signe polític i social tan divers. Per què?

Per un seguit d'imponderables, on potser comptava sobretot el prestigi personal del nostre president. No parlem dels amics. Àdhuc els adversaris, els elements anticatalans de la política espanyola, respectaven Francesc Macià, en tots els sentits del mot *respectar.* Sabien que amb Macià una discussió podia allargar-se, fer-se dura (sempre, de part d'ell, dins la més perfecta cortesia), però que, un cop finida, tractes eren tractes, perquè la paraula de Macià era *de caballero,* deien ells —d'home honrat i com cal, diem nosaltres. Estaven convençuts així mateix que Macià no seria desautoritzat per aquells en nom de qui parlava —vull dir, que no l'abandonarien, ni tampoc no el desbordarien. Demés, la mútua confiança que unia el president Macià i el president de la República feia possible, en tot moment difícil, un diàleg cordial i franc. I bé sabem que la major part de les vegades els conflictes

esclaten per recel i per desconfiança: podríem dir que les guerres són gairebé sempre *guerres preventives*.

D'altra banda, Catalunya endins, si hom combatia, com s'escau en la lliure discussió d'un règim democràtic, un aspecte o altre de la política de Francesc Macià, en canvi s'hauria cobert de ridícul aquell que hagués gosat amenaçar amb l'ombra d'un dubte el patriotisme del president.

En fi —i aquesta nota em sembla essencial per a valorar la vida pública de Francesc Macià—, ell que havia estat militar posseïa una de les millors i més rares qualitats militars, aquella que caracteritza un bon general: no lliurar mai cap batalla perduda a la bestreta, no comprometre mai en va les pròpies forces.

Per tot això, doncs, més arriscat em sembla de negar a ulls clucs que no pas de creure possible que vivint Macià no s'haurien produït les circumstàncies que motivaren el Sis d'Octubre.

I sense el Sis d'Octubre, hauria mancat a la revolta militar del juliol de 1936 un dels seus millors reclams. Recordeu que en el primer manifest, els facciosos, que encara retien acatament hipòcrita a la República, a la Constitució i a la bandera tricolor, volien justificar llur alçament per tal de combatre el separatisme i la reforma agrària.

Deixem-nos, però, d'especular sobre allò que hauria pogut ésser i que no fou ni serà, perquè el temps no torna enrere.

Si la presidència de Francesc Macià hagués pogut estalviar tants malastres, doble motiu de dolor per a nosaltres, catalans, la seva mort. Ara, si els daus ja estaven llançats, si el fat inexorable de la història exigia tanta destrucció material i moral de Catalunya —sobreposant-nos a l'egoisme de tenir-lo més temps entre nosaltres—, diguem: Feliç el president, que no ho va veure!

Qui de nosaltres seria tan cruel de desitjar-li més llarga vida, fins a contemplar enderrocada la seva obra?

El president va morir pel Nadal de 1933 amb la il·lusió —millor, amb la certitud— que deixava Catalunya ben encarrilada pel camí de la llibertat, emprès sota el seu guiatge. Qui negarà, doncs, que Francesc Macià va tenir la bona sort, com pocs la tenen, de no sobreviure's, de morir-se a temps? Rara i envejable sort, que nimba de pau la seva glòria!

Conferència pronunciada a Mèxic el 21 de desembre de 1953
Inclosa a l'edició de *Caliu*, Mèxic, 1958
Censurada a l'edició de Barcelona, 1973

Cataluña y los pueblos pequeños en el destino del mundo

A menudo oímos hablar de los pueblos pequeños con una especie de conmiseración paternal, que si no nos ofende es porque tenemos suficiente ironía. No, los pueblos pequeños no son infantes ni párvulos, no son menores sujetos a tutela perpetua. Pueblos, muchos de ellos, de más edad histórica, de más juicio y de más experiencia, que han hecho más por el progreso del hombre que otros que se denominan *grandes* por su territorio o por su poder. Grandeza y pequeñez relativa. Cuando nuestra civilización se medía por la escala mediterránea, Cataluña era grande, y Muntaner, que veía a los catalanes esparcidos del Pirineo al Taurus, por todas las islas y las costas de la Mediterránea, podía creer, y sin sombra de jactancia, «de un lenguaje sólo ningunas gentes son tantas como catalanes». Hoy día la escala ya no es mediterránea, ni es siquiera europea: es terráquea y nuevos grandes pueblos se han formado a medida de esta escala. Grandes pueblos, grandes imperios tornaríanse a su vez pequeños, si —como en una fantasía de Wells— el futuro nos reservara una vida interplanetaria. Dejémonos, sin embargo, de sueños. La historia nos alecciona, en forma nunca desmentida, que ningún imperio es eterno. ¿Los grandes imperios del mundo antiguo, Asiría y Babilonia, Persia, Macedonia y Roma, qué son? Recuerdos arqueológicos. Un pueblo chico, en cambio, que ellos habían absorbido y como borrado del mapa de la Tierra, sigue siendo, a pesar de una *diáspora* de dos mil años, una realidad viva, dinámica e inquietante: Israel. Los pueblos tienen una vida mucho más larga que los imperios: mientras éstos desaparecen, ellos perduran. Y si Roma mereció el nombre de *la Ciudad Eterna*, es por haberse hecho eco y heredera de dos ciudades bien pequeñas, el espíritu de las cuales todavía ilumina el mundo: Jerusalén y Atenas.

Ante el espíritu los pueblos no se miden por el volumen, sino por su peso específico. ¿Cuántos pueblos grandes, cuántos imperios *mastodónticos* —barro amasado con lágrimas y sangre—, han dado a la civilización tanto como algunos pueblos pequeños? Desaparición completa de la miseria y del analfabetismo; todas las razas, lenguas y religiones de los ciudadanos gozando, sin sombra de discriminación, los mismos derechos y el mismo respeto; proclamación de la libertad de los mares, fundación de la Cruz Roja, arbitraje y justicia internacionales... ¿Dónde lo encontraríamos si no fuera en Dinamarca, Noruega, Suecia, Suiza y Holanda?

No todos los pueblos pequeños han tenido, sin embargo, la suerte de éstos, de poder desplegar libremente su espíritu.

Desde fines del siglo XVIII el sentimiento realista, la devoción al monarca de derecho divino, se debilita en provecho del sentimiento de nacionalidad, que ya

existía en la Europa occidental y en algunas de sus colonias americanas. La substitución de la idea nacional a la idea monárquica es fácil y fecunda en los Estados homogéneos; en los otros, si quieren mantener el unitarismo, aparece inmediatamente, tímidamente al principio, la protesta de las poblaciones que, por una razón u otra, se sienten distintas de aquélla que domina el Estado y le impone su idioma, su religión y su cultura. El antiguo antagonismo entre rey y nación deviene antagonismo entre nación dominante y naciones dominadas dentro del mismo Estado.

Las causas por las cuales el sentimiento nacional avanza, se fortalece y penetra en Europa son diversas y no han sido tal vez suficientemente aclaradas. Cabe poner, en primer término, a mi entender, el fermento liberal de la Declaración de Filadelfia (1776) y de la Declaración de los derechos del hombre y del ciudadano (1789); es decir, la ideología de la Independencia americana y de la Revolución Francesa, hijas ambas del *Contrato Social* de Rosseau —gran hombre de un pueblo por demás minúsculo, la república de Ginebra— ideología esparcida en toda Europa por los ejércitos napoleónicos. Por otra parte, el movimiento romántico que infunde nuevo interés y nueva vida a las realidades populares —ahogadas por el cesarismo de los juristas y el prestigio religioso de la monarquía— da un sostén eficaz y un matiz característico al sentimiento nacional.

Este sentimiento pudo, no obstante, haber quedado como el patrimonio de una minoría intelectual, la expansión simultanea de la instrucción a zonas cada vez más amplias. Maestros salidos en gran mayoría de la clase media, adversarios de la aristocracia semifeudal prevaleciente todavía en muchos lugares de Europa encienden el sentimiento nacional con fervor de revuelta contra gobernantes que pertenecen frecuentemente a otra nacionalidad y hablan otro idioma. Los historiadores, sobre todo, que reviven las grandezas y las miserias nacionales, ejercen una considerable influencia sobre sus compatriotas. Al mismo tiempo el progreso de la industria y del transporte, acrecen la eficiencia de la máquina estatal y facilitan los contactos de funcionarios distantes. El idioma asume así una mayor importancia. Ser gobernado por hombres que uno no entiende resulta enojoso, insoportable, y ser educado por ellos imposible.

Implantado el régimen democrático, los ciudadanos eligen sus dirigentes, y las asambleas así escogidas sirven de expresión al sentimiento nacional, que se traduce en un doble deseo: conservar la personalidad colectiva mediante una forma de gobierno propio (autonomía, federación, confederación, independencia) e integrar todos los connacionales dentro de un mismo Estado.

La independencia griega, el *Rissorgimento* italiano, la unidad alemana son las señales ciertas de un movimiento que conmueve toda Europa. Las poblaciones alógenas minoritarias dentro de un Estado padecen al ser tratadas como inferiores por el gobierno que, frecuentemente desde siglos, las domina. La reivindicación nacional es alimentada, confirmada, por la acción de los intelectuales. El uso del idioma

materno, el ejercicio del culto tradicional representan factores de lucha sorda contra los agentes del gobierno. Las banderas nacionales, y aun los vestidos, las canciones y las danzas populares son otras tantas ocasiones para que las minorías nacionales afirmen las diferencias que las separan de las poblaciones hegemónicas. Las nacionalidades adormecidas se despiertan, toman conciencia de ellas mismas y quieren ser dueñas de sus propios destinos. Si no pueden contar mucho con un alzamiento revolucionario para realizar sus aspiraciones, una crisis internacional puede facilitarles sorpresivamente la ocasión que desean.

Sería desconocer el carácter de la política europea de principios de este siglo, atribuirles a las preocupaciones económicas un lugar exclusivo y aun preponderante. Pueden aquellas provocar de tanto en tanto un movimiento de opinión o ejercer una acción determinada; pero las corrientes profundas del espíritu público, son determinadas por reacciones sentimentales. En las regiones de la Europa central oriental, en las poblaciones sujetas a una nación extranjera, que las asocía a su bienestar económico, pero que ni quiere ni puede satisfacer sus aspiraciones morales, el deseo de substraerse a aquel dominio subsiste, aun si la independencia ha de traer dificultades de orden material. La existencia de aspiraciones separatistas o irredentistas hace pesar sobre algunos grandes Estados una amenaza, que se traduce y es causa de debilidad en la competición internacional. La guerra de 1914 es una prueba elocuente del peligro que hay de mantener pueblos en la servidumbre o en el irredentismo nacional.

Guerra de las nacionalidades ha podido ser nombrada la guerra de 1914 a 1918. Los XIV Puntos del Presidente Wilson, que en la histórica fecha del 8 de enero de 1918 prometían «la más libre oportunidad de desarrollo autónomo» a los pueblos de Austria-Hungría, y del Imperio Otomano, y a Italia un reajuste de fronteras «siguiendo la línea netamente marcada de la nacionalidad», abrieron a la esperanza el corazón de todos los pueblos que se sentían oprimidos.

El proceso, fué llevado a término imperfectamente; en parte, porque su aplicación completa es imposible en un continente donde las nacionalidades están tan mezcladas; en parte también porque los vencedores rechazaron en algunos casos de aplicarlos en perjuicio propio. No obstante, descoyuntando, cuando no destruyendo los imperios de Alemania, de Austria-Hungría, de Rusia, de Turquía, la Primera Guerra Mundial —que nuestro juvenil entusiasmo creía la última— liberó toda una serie de pueblos hasta entonces ocultos bajo las pompas imperiales: Finlandia, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Checoslovaquia, Egipto, Arabia, Siria, el Líbano... y unió al núcleo ya independiente las porciones irredentas de Italia y Yugoslavia. Otros que quedaban integrados dentro del área de los nuevos Estados o dentro del territorio de los vencidos, recibían al amparo de la Sociedad de las Naciones el régimen de protección a las llamadas *minorías nacionales*. Pero otros pueblos seguían bajo el golpe de la fatalidad adversa, reviviendo un mito trágico.

Cuenta, en efecto, *La Odisea* que cuando el héroe de Itaca cumplió el rito evocatorio mandado por Circe, mudas sombras salieron el Erebo, como enjambre rumoroso, que anhelantes fueron a colocarse sobre la hoya del sacrificio. La sangre caliente del carnero y de la oveja negra degollados tenían la virtud de devolverles la palabra, y con ella, como quien dice, la vida. Mas Ulises, espada en mano, permite solamente a algunas sombras el gustar la mágica bebida —los otros sin poder decir palabra, tuvieron que retornar sedientos y decepcionados a las tinieblas del Hades. Así también los pueblos alógenos que quedaban en el territorio de los vencedores o de los neutrales vieron, una vez más, defraudadas sus esperanzas: no sólo la independencia, ni tan sólo la protección de su cultura como minorías nacionales de raza, de lengua o de religión no les era acordada. No les valió el deseo expresado por la Asamblea de 1923, de que aquellos pueblos tuviesen un régimen de libertad *al menos igual* al de las minorías nacionales reconocidas por los tratados. Noble iniciativa del helenista Gilbert Murray, delegado británico; deseo platónico, pero sin eficacia alguna.

Triunfo de la justicia, derecho de los pueblos a disponer de ellos mismos, libertad de los ciudadanos, desarme, seguridad colectiva... eran las directivas de la ideología wilsoniana. Y acierto indiscutible del tratado de Versalles fue el de buscar una organización del mundo apoyada en la triple base política, económica y demográfica. Sin embargo, el sistema del tratado de Versalles no pudo mantenerse muchos años. Había de tener alguna falla esencial. Posiblemente era esta: lo inadecuado de los medios a los fines. En la antinomia entre las realidades étnicas y las geográfico-económicas atendió con preferencia las primeras, a veces sucumbió a las segundas, pero nunca le pudo dar una solución armónica —porque ésta no es posible— respetando el dogma de la soberanía absoluta de los Estados. El imperialismo renació y con él se acentuaba la opresión nacional.

¿Cuál será, mejor dicho cual debiera ser, la situación de los pueblos chicos en el mundo de mañana?

Reconozcamos que, en el orden práctico, el problema de los pueblos chicos no es de solución fácil. Incluídos dentro de la soberanía de Estados más extensos, su libertad es precaria: depende de que la democracia no sea trastrocada por un totalitarismo fascista. Tampoco es siempre una solución la independencia, que las ahoga con cargas militares y suntuarias, y que es por otra parte, ilusoria cuando no deshonrosa. Paradójicamente independencia de nombre, sin libertad de hecho, son como barquichuelos en el surco de navíos poderosos o comparsas grotescas de un cortejo imperial. Además, ¿qué pueblo puede creerse independiente hoy día en el amplio sentido de la palabra, por grande y poderoso que sea, si ve frente al suyo otro de tanto poder como él? El tiempo donde era posible el *espléndido aislamiento*, única garantía de la perfecta independencia, ha pasado. La hora histórica que vivimos no es de independencia, sino de *interdependencia.* La organización que la estructure garantizará la vida y la libertad de todos los pueblos.

Los pueblos chicos no pueden salvarse solos, ni tampoco los salvarán los otros, porque es ley ineluctable de la Historia que todo poder tiende al abuso. Su única esperanza está en la conciencia colectiva plasmada en una organización universal. ¿Utopía? Si éste es el único camino trabajemos para convertir la utopía en realidad. Sólo una organización federativa que garantice —no teóricamente sino de hecho— la paz entre sus miembros, puede mantener unas fronteras interiores de base nacional, por absurdo que sea su contorno o exigua el área que incluyan. Federalismo que habría de respetar también las unidades económicas existentes. Un federalismo puro y simple libraría a los pueblos débiles al saqueo organizado por los fuertes, aumentando así la miseria en que ya se debaten millones de hombres —la miseria pésima consejera de los hombres y de los pueblos.

Conciencia colectiva, organización universal... Uno puede sonreírse recordando el fracaso de la Sociedad de las Naciones, o contemplando los tropiezos de las Naciones Unidas. Sin embargo alrededor y al calor de aquella conciencia, han comenzado a elaborarse unas normas jurídicas, que son ya como el borrador de una Carta de las Nacionalidades.

El principio wilsoniano, que todas las aspiraciones nacionales bien definidas han de recibir la mayor satisfacción compatible de no introducir nuevos elementos de discordia y de antagonismo o no perpetuar otras que pudieran en un momento dado romper la paz del mundo, se traduce por lo que a la lengua nacional se refiere, en tres obligaciones básicas impuestas por los tratados: no restringir en forma alguna el uso del propio idioma, ni en las relaciones privadas, ni en el comercio, ni en la religión, ni en la prensa, o en cualquier otro orden de publicaciones, ni tampoco en las reuniones públicas; garantizar el uso tanto oral como escrito ante los tribunales de justicia; garantizar que la instrucción sea impartida en la lengua del que la ha de recibir.

Corroborando la proclamación del derecho al uso del idioma propio, obra de la Sociedad de las Naciones, la Asamblea general de las Naciones Unidas, aleccionada por la experiencia de la última guerra, el día 9 de diciembre de 1948, aprueba la Convención contra el genocidio, definiendo como un crimen internacional la destrucción intencionada, total o parcial, sea en tiempos de guerra o de paz, de un grupo nacional, racial o religioso. El proyecto de la comisión de juristas, además del genocidio físico, definía también el genocidio cultural, es decir la destrucción de los caracteres específicos de un grupo humano, idioma, religión, cultura. La Asamblea entiende que esta clase de genocidio constituye un atentado a los derechos humanos contenidos en la Declaración general, reconociendo así el fundamento individual, democrático de los derechos colectivos, como es lógico, y para evitar desviaciones de mística fascista.

Convención contra el genocidio, derechos de las minorías lingüísticas... Lo aplaudimos, pero no alcanzan a contentarnos. Los pueblos chicos no pueden resig-

narse a ser una especie de pintorescas *reservas*, un museo folklórico viviente. Todos los pueblos, quiero decir todas las culturas, reclaman la igualdad de derechos —como entre los hombres lo habían proclamado los constituyentes de Filadelfia y de París. La libertad de los pueblos es una idea fuerza, hija de la democracia, que a pesar de los obstáculos retardatarios hará su camino. Las ideas se combaten nada más que con ideas —y en esta lucha, a diferencia de la lucha armada, la victoria corona siempre, tarde o temprano, la razón y la justicia.

Los primeros y vacilantes pasos dados hasta ahora llegarán a concretarse en una Declaración universal de los derechos de los pueblos, pareja de la Declaración universal de los derechos del hombre aprobada por las Naciones Unidas el día 10 de diciembre de 1948. ¿A qué país le cabrá la gloria de ser el propulsor? ¿Las democracias se dejarán arrebatar también esta bandera, que por derecho propio les corresponde? Es una bandera de libertad...

Pero no bastan las declaraciones teóricas. La igualdad de los hombres proclamada en el siglo XVIII, sancionada por todas las constituciones liberales del siglo XIX, había permitido asimismo la opresión de las clases proletarias: el hombre económicamente débil no podía hacer valer sus derechos frente al más fuerte. Ha sido necesario promulgar dentro de cada Estado una legislación social, y aun crear un organismo internacional *ad hoc*, el Bureau Internacional del Trabajo. Igualmente para hacer efectiva la igualdad de derechos de todas las naciones, se necesitará que el organismo internacional se ocupe de aquéllas que no tienen el sostén de Estados poderosos o de un grupo de Estados, y ayude unos pueblos sin hacerlos dependientes de los otros. Tarea atinente a la Organización de las Naciones Unidas por la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO).

Si la opresión nacional es un fermento de guerra, en cambio satisfechos en sus aspiraciones más íntimas los pueblos chicos son, por instintos de propia conservación, un elemento básico de paz. Saben que en la lucha entre los poderosos arriesgan de perderlo todo, y que nada pueden ganar; o destruidos y aventados como un estorbo si quieren quedar al margen, o utilizados como tropas de choque y terreno de lucha si se avienen a la condición de satélites bajo el nombre engañador de aliados.

Los pueblos chicos no tienen otra salvaguardia que el derecho. Por eso en el mundo semidividido de hoy en día, son ellos los que pueden poner un amortiguador de comprensión, de paz y de justicia. Recordemos la lección de Erasmo de Rotterdam —el gran humanista de la pequeña Holanda: en un momento crucial cuando la Europa del Quinientos es polarizada por las luchas religiosas, Erasmo abomina de la tozudez y de la falta de caridad de los unos y de los otros, se niega a elegir y alza la bandera de la paz basada en el respeto. Su tentativa de *amabili concordia* no tiene ningún éxito y le ocasiona la enemistad de los católicos y de los protestantes; las guerras de religión ensangrientan Europa por más de un siglo...

Sería ahora impertinente inventariar todo lo que las ciencias, las artes y el pensamiento deben a los pueblos chicos. ¡Bien pobre sería la humanidad sin tenerlo! Privada de las culturas de los pueblos chicos, perdería la riqueza de sus matices —unidad en la variedad; como la riqueza del iris— para caer en una deprimente monocromía o en el contraste chillón de los colores extremos. Más todavía, podrá parecer paradoja, para mí es verdad inconcusa, que la estrechez nacionalista (bajo cualquier nombre que se oculte) es patrimonio sobre todo de los pueblos grandes y poderosos, mientras que el espíritu internacional, universal, caracteriza a los pueblos chicos. Es lógico. Los unos y los otros tienden a considerar su cultura, su concepto de la vida, como el mejor de todos; aquéllos, sin embargo, intentan imponerlo por la fuerza de que disponen; éstos, que aun queriéndolo no podrían hacerlo, se inclinan necesariamente a un sincretismo humanista.

Si el mundo de mañana no ha de ser una triste caserna del espíritu, será necesario que cada lengua y cada cultura puedan dar a conocer su propio mensaje. Mensaje que siempre guarda páginas inéditas, como la *Oda infinita* de nuestro Maragall:

Tinc una oda començada	Tengo una oda comenzada
que no puc acabar mai...	que nunca puedo acabar...

Cabe decirles a los pueblos eso mismo que Emerson decía a los hombres:

> Afirmad vuestra personalidad, no imitéis... Lo mejor que cada uno puede hacer, sólo él puede descubrirlo. Ninguno sabe qué sois ni qué podéis antes de que no lo hayáis demostrado.

Mensaje de paz y de respeto a la persona humana es el de nuestra legislación y de nuestros juristas. Cabe a Cataluña la honra de la más humana y progresiva de todas las instituciones medievales, la *Pau i Treva de Déu* (Paz y tregua de Dios), establecida por primera vez el año 1027, en el concilio de Toluges. Poco después, hacia 1060, el conde Ramón Berenguer I de Barcelona promulga una constitución, la más vieja de Europa, que garantiza la seguridad personal, la propiedad y el trabajo, la libertad de circulación y de comercio, y la protección al extranjero, al sarraceno y al judío. Mensaje que recogen nuestros juristas clásicos, como Xammar, para quien «la multiplicación de las leyes es el comienzo de la tiranía», o como Jaime Cancer, que en pleno cesarismo del Renacimiento afirma que «el poder absoluto no es tal poder, sino una tiranía hija de la iniquidad». Mensaje que no olvidan los modernos, así sean conservadores afiliados a la escuela histórica, como Duran i Bas, o progresistas como el prudhoniano Pi i Margall, defensor en el Congreso español de la libertad de Cuba.

Mensaje de tolerancia y de respeto al pensamiento ajeno el de Ramón de Penyafort, Ramón Llull y Arnaldo de Vilanova, que no pretenden vencer, sino convencer. Mensaje de humanismo integral el de Luis Vives.

Mensaje de democracia, ejercida en nuestras Cortes, donde el tercer Estado domina; y que toma aire de sueño profético en Francisco Eiximenis cuando el año 1384 prevé el fin de las monarquías y de la nobleza, afirmando que «reinará en todo el mundo la justicia popular». Mensaje culminante en la guerra de los *remences*, primera revolución social de la Europa moderna que en el siglo XV libera en Cataluña el estamento servil, no liberado en otros lugares hasta el siglo XVIII o el XIX.

Mensaje de juicio, bien alejadas de las brumas metafísicas, el de nuestros *filósofos del sentido común*, como Balmes y como Llorens; filosofía que entronca en el positivismo de los hombres de laboratorio, como Ramón Turró, y es la que mejor sienta a un pueblo como el nuestro. Pueblo de trabajadores, que ha ligado su nombre a dos progresos técnicos: la *forja catalana* y la *volta catalana*; pueblo de mercaderes y de navegantes, al que se debe el *Consolat de mar,* convertido en costumbre general del comercio mediterráneo.

Pueblo sobre todo, el nuestro, de enamorados de la lengua propia —*lo bell catalanesc*— que Muntaner pondera. Recordemos nomás a Ramón Llull, el primer filósofo que abandona el latín —tres siglos antes que Descartes, a quien suele atribuirse la primacía— y aquel hombre obscuro de la decadencia, que como elogio máximo de un libro y de un autor, escribe volcando toda el alma en un verso,

Pus parla català, Déu li do glòria.
Pues habla catalán, Dios le dé gloria.

La batalla de los catalanes por la lengua propia es un episodio dentro de la lucha —universal y diaria— por la libertad de la cultura. Lucha de la cual no podemos prescindir, porque en nosotros, catalanes, se identifica con la lucha por la existencia. Ser o no ser.

¿Qué somos los catalanes? ¿Qué es Cataluña? ¿Qué es aquello que nos identifica como pueblo? Ni el ángulo facial, ni la forma del cráneo, ni el color de los ojos o del cabello caracterizan al catalán. No somos —¡gracias a Dios!— una raza. No somos un producto de la naturaleza, sino de la cultura. Somos una formación histórica. Y la historia es un devenir perpetuo. Nuestra característica es el idioma, con todo aquello de espiritual que trae consigo. Catalán es todo aquel que siente y piensa y habla en catalán, venga de donde venga, cualquiera sea la talla de su esqueleto o el pigmento de su epidermis. Y si un catalán olvida su lengua, ya ha perdido todo aquello que tenia de catalán. Por eso conservamos nuestra lengua con tanto celo y reverencia.

En nuestro mundo, que el progreso empequeñece, los problemas aislados no cuentan. Todos los problemas conexos han de ser tratados y resueltos a la luz de principios generales, los únicos susceptibles de interesar a la opinión. El problema de Cataluña, esencial para nosotros, es muy chico para el mundo; por contra, el problema conjunto de los pueblos pequeños inserto en el más vasto todavía de la cultura y de la libertad, es un problema de los más importantes para el futuro de una organización mundial justa y pacífica, y para el triunfo definitivo del espíritu humanista.

Catalònia, Catalogne, Cataluña. White Book, Livre Blanc, Libro Blanco,
Buenos Aires, 1956

Prefaci del llibre dels *Jocs Florals de la Llengua Catalana del 1957: Any XCIX de la seva restauració*

Per renovar la tradició decadent de la poesia occitana, l'any 1323 la Sobregaya Companhia dels Trobadors de Toloza és fundada per Set Mantenedors, i s'enllaça des del primer moment amb els poetes de Catalunya. Els llenguadocians Ramon Cornet i Joan de Castellnou dediquen a Pere, comte d'Empúries, llurs tractats poètics inspirats en les *Razos de Trobar* del nostre vell Ramon Vidal de Besalú. Tanmateix, el codi poètic de Tolosa foren les *Leys d'Amors* de Guilhem Molinier, promulgades, si així pot dir-se, l'any 1356, un compendi de les quals Ramon de Castellnou dedica a Dalmau de Rocabertí.

Aquest fou l'origen remot de l'Acadèmia de la Gaia Ciència establerta a Barcelona el 1393 per Joan I, a requesta de Jaume March (a qui Pere III havia encarregat l'any 1371 un *Diccionari* de rims) i de Lluís d'Averçó, autor del *Torcimany,* derivat de l'obra de Molinier. Concebuda l'Acadèmia com una mena de nova facultat universitària, amb rector, segell i privilegis, triga dos anys a celebrar la primera festa —els primers Jocs Florals de Barcelona— el 25 de març de 1395. El Consell de Cent hi *posa les joies* —d'on ve que en la nova època dels Jocs l'Ajuntament de Barcelona fos gratificat amb el títol de «protector i ja de temps antic aimador de la gaia ciència».

Dels antics Jocs Florals de Barcelona, a part de moltes poesies *que guanyaren joia*, coneixem només el parlament del gran humanista Felip de Malla l'any 1413 i el cerimonial de la festa que descriu Enric de Villena en el seu *Arte de Trobar.* De fet, l'organització creada per Joan I dura com una vintena d'anys; el costum, però, dels certàmens poètics no s'interromp en els segles XV i XVI i perdura en el XVII. Tenien lloc amb motiu de festes religioses i foren nombrosos a València. Gran importància assolí el concurs marià del qual és fruit el primer incunable en llengua catalana: *Obres e trobes... de lahors de la benaventurada Verge Maria* (València, 1474).

Havia començat la Renaixença i encara molts no se n'adonaven; d'altres no creien en el seu èxit. Era només una tènue flameta enmig de la fosca. La restauració dels Jocs Florals l'any 1859 marca un doble corrent sentimental. Els presidí Manuel Milà i Fontanals, amb *entusiasme barrejat d'un poc de tristesa*, i en el seu ànim estava de *guardar almenys un refugi a la llengua catalana*. I tanmateix, fou aquell pessimista qui va fer triomfar la idea, llavors agosarada, d'exclusivitat de la llengua catalana. Que aquell *refugi* almenys fou ben seu.

Des del primer moment els Jocs Florals de Barcelona van tenir la dimensió escaient a la llengua catalana. Al consistori de 1859 ja hi havia dos mantenidors

mallorquins, i quatre dels deu primers *mestres en gai saber* foren també de les Illes: Jeroni Rosselló, Marian Aguiló, Pons i Gallarza, Tomàs Forteza. Els valencians Teodor Llorente, Vicenç Wenceslau Querol, Rafael Ferrer i Bigné són antics mantenidors; Llorente i Querol, demés, foren cridats a presidir el consistori. De l'altra banda de les Alberes, abans que ningú Josep Bonafont respongué al cartell.

No sols poetes de totes les terres de llengua catalana, sinó també els de totes les tendències artístiques concorren als Jocs Florals. Si el moviment restaurador podia semblar d'antuvi massa culte i arqueologista, el perill s'esvaeix: àdhuc Frederic Soler, corifeu del *català que ara es parla,* vallfogonitzador dels gèneres populars, hi rep la consagració suprema de mestre en gai saber (1875). Aguiló i Milà, valoradors de la literatura antiga i del tresor folklòric, aquest amb una forma més universal i crítica, aquell amb un sentiment més profund i entusiasta de la llengua pròpia, salven els Jocs Florals de caure en el retoricisme erudit, arcaïtzant i acadèmic, o en l'altre escull de la ingenuïtat popularista.

Amb el pas dels anys, el primer cartell amb els tres premis de la ciutat, que una vegada més es comportava com a *cap i casal de Catalunya* —l'englantina d'or, la viola d'or i d'argent i la flor natural, *premi d'honor i cortesia*—, anà ampliant-se amb temes de prosa literària i també d'història, geografia, folklore, etc. Per molt de temps el volum anual dels Jocs Florals, únic llibre català amb prou gruix per a mantenir-se dret, era com l'anuari de la Renaixença. Cal resseguir aquella rastellera de volums per a conèixer la marxa de la poesia catalana i també per a tenir un compendi de la vida intel·lectual de Catalunya. La memòria del secretari parla dels catalans il·lustres davallats a la tomba; des de la cadira presidencial fan sentir llur veu les personalitats més rellevants de Catalunya, sense exclusions de cap mena. Sovint en el seu *Discurs de Gràcies*, un mantenidor forà duu l'homenatge dels intel·lectuals de Castella, de Bascònia, de Navarra, de Galícia, quan no de França o d'Alemanya a la Renaixença de les lletres catalanes. I si...

I si poguéssim acoblar els retrats de totes les reines de la festa —salvat de tres excepcions aconsellades per diverses causes: la duquessa de Montpensier, la reina Maria Cristina i la senyora Lluïsa Goldmann de Fastenrath—, quina galeria no tindríem de matrones i donzelles catalanes eternitzades al punt dolç de la bellesa i de la gràcia! Em plau de fantasiar que els millors pinzells de cada hora —Espalter, Arrau, Caba, Lorenzale, Simó Gómez, Martí i Alzina, Francesc Masriera, Ribera, Tusquets, Fèlix Mestres, Ramon Casas, Joan Llimona, Casals, Mercadé...— dugueren a llurs teles aquelles reines. Ara podríem admirar-hi en nombroses i canviants encarnacions la dona catalana d'aquell temps —prima, plena, ulls serens i pell rosada—, bella imatge de la nostra Catalunya de sempre.

En tombar el segle, si els Jocs Florals segueixen fidels a llur tradició, l'esperit del públic ha variat. Ja no veu en els Jocs aquell *refugi* de la llengua, fet d'elegíaques enyorances, perquè la llengua ha anat dia a dia reprenent nous camps. A la poesia

hom li demana qualitat i a la festa, vibració patriòtica. El catalanisme entra a la fase política i la festa literària esdevé, com si diguéssim, la festa de la bandera. Un incident de bandera és justament allò que, després de quaranta-tres festes celebrades amb ritme normal i entusiasme creixent, impedeix la celebració de la quarantaquatrena pocs minuts abans de començar. La primera època dels Jocs Florals s'havia acabat.

Monsenyor Carselade du Pont, gascó catalanitzat d'ençà que ocupa la seu d'Elna - Perpinyà, invita els Jocs Florals a reunir-se sota les naus romàniques de Sant Martí del Canigó. Allà, fora d'Espanya i dins de Catalunya, tindrà lloc la festa de 1902, presidida per Francesc Matheu. Després d'altres vint-i-un anys —normals, si no fossin a la sortida de la festa les garrotades policíaques damunt els *Segadors* i els *Visca!* del jovent abrandat— la dictadura de Primo de Rivera, tot permetent la premsa catalana i el teatre català i la publicació de llibres catalans, cau com una llosa damunt els Jocs Florals. Tolosa del Llenguadoc els acull, fraterna, l'any 1924; els anys successius, hi ha convocatòria, veredicte i àdhuc proclamació de reina: tot en la clandestinitat, però, sense festa; petita reunió privada. L'únic testimoni dels Jocs era el volum anual.

Resurrecció, espetec triomfal l'any 1930. Curta durada. Els darrers Jocs Florals de Barcelona foren els de 1936. Pocs mesos després, la guerra. Maig de 1937... Maig de 1938... Catalunya està arma al braç; perill al front, perill a la rereguarda. Maig de 1939: Catalunya, trepitjada sota el jou feixista; l'ús públic de la nostra llengua, prohibit.

El món és ample, i encara no tot és vil. Enllà de les fronteres de l'Espanya feixista hi ha prou terres on els catalans som lliures, lliures d'honorar públicament la nostra senyera, que és la nostra llengua.

> Au, companys, enarborem-la
> en senyal de germandat!
> Au, germans, al vent desfem-la
> en senyal de llibertat!

Ajudant-hi tots, rebastim aquell *refugi*, que deia Milà i Fontanals fa prop d'un segle, i els Jocs Florals tornen a simbolitzar la persistència d'una llengua que no vol morir ni, menys encara, degradar-se.

L'any 1941 comença un nou avatar en la vida dels Jocs Florals. Buenos Aires, Mèxic, Santiago de Xile, l'Havana, Bogotà, Montpeller, Londres, París, Montevideo, Perpinyà, Nova York, Tolosa del Llenguadoc, Caracas, Sao Paulo, San José de Costa Rica, Cambridge, Mèxic altra vegada.

Cada festa d'aquests Jocs Florals itinerants té fesomia pròpia, segons la importància del lloc on s'ha reunit, segons el volum i el pes de la colònia catalana.

Particularment remarcables els de Tolosa, on pot dir-se que la ciutat no va donar acolliment als Jocs, sinó que va celebrar-los ella: tanta part hi prengué el Consell Municipal; els de San José de Costa Rica, on va assistir i prendre la paraula el president de la República, senyor Josep Figueres i Ferrer, fill de pare i mare catalans; i els de Mèxic, als quals està consagrat aquest volum.

La data tradicional del primer diumenge de maig no ha pogut ésser mantinguda; tant se val, el pas d'un hemisferi a l'altre li lleva importància: el maig, mes de les flors a Barcelona, és una mena de *novembre congelat* sota la constel·lació de la Creu del Sud.

Nota comuna de tots els Jocs Florals de l'exili és llur amplitud creixent. No són la festa major dels catalans d'una ciutat ni d'un país acollidor: són com una amfictionia de tots els catalans —vull dir, de tots els que parlen català— dispersos als quatre vents del món. I —cosa que val més encara— són el llaç d'unió dels de dins amb els de fora. Cada any, ara a una banda de l'Atlàntic, ara a l'altra, els Jocs Florals de la Llengua Catalana llancen un crit d'esperança per damunt el mur del despotisme, de la incomprensió i de la incultura... De Mallorca, de València, de Catalunya, poetes i prosadors responen, com si tots duguéssim al fons del cor aquells versos de Maragall

> Alceu els ulls al mur que ara ens separa:
> s'acosta el dia que serem tots uns...

Un dia o altre —fatxenda qui ja l'assenyali— els Jocs Florals tornaran a Barcelona. *Volta el món i torna al Born*. Van néixer al Saló de Cent de la casa de la ciutat; ja no cabent-hi el públic, passaven a la Llotja de Mar, on el déu Mercuri cedia el pas a Apol·ló amb les Muses. En anys excepcionals, preveient una gernació extraordinària, van celebrar-se al Palau de Belles Arts, ja destruït: recordo la cinquantena festa (1908) i la que va presidir el mariscal Joffre, *català del Rosselló*, com ell es deia (1921). Ara han conegut els estatges més diversos d'Amèrica i d'Europa.

Quan la llibertat reneixi, els Jocs Florals retornaran a la llar pairal, ja centenaris, però rejovenits pel llarg viatge. El nou prestigi d'haver mantingut en els anys adversos el culte de la llengua i la solidaritat de tots els que la parlen, valdrà als Jocs Florals la gratitud, cal esperar-ho, dels catalans no oblidosos.

Prefaci del llibre *Jocs Florals de la Llengua Catalana del 1957: Any XCIX de la seva restauració*, Mèxic, 1958

Francesc Layret, assassinat

Personalment, només tenia amb Francesc Layret una vaga coneixença d'ateneista: la que dóna asseure's cada dia a les mateixes taules per fullejar els mateixos periòdics i revistes. No fallava: cada vespre, aquell soroll metàl·lic i aquella cadència inconfusibles, ens avisaven de l'arribada de Francesc Layret. S'asseia penosament en una de les poltrones de més cap a la porta; allargava els braços com uns tentacles, per abastar les revistes més llunyanes, o per sonar la campana demanant llibres, i abocava goludament damunt les planes impreses els seus ulls intel·ligents i el seu front ample; amb la mà es feia enrere els cabells negres, rutllats, abundosos. Temps després, el mateix soroll metàl·lic i la mateixa cadència inconfusibles ens anunciaven l'hora de sopar. Francesc Layret sortia de l'Ateneu Barcelonès recolzant-se en el braç del seu fidel acompanyant.

I així cada dia, fins que pel novembre de 1921, una mà criminal —amb tots els avantatges i amb la suprema garantia de la impunitat— va assassinar-lo, al portal de casa seva. Governaven la nostra Barcelona els generals Martínez Anido i Arlegui.

Vaig tenir la trista satisfacció de presidir l'enterrament de Francesc Layret, en nom de la ciutat — de la qual ell havia estat regidor i alcalde. Tot s'encarrilava que l'enterrament finís en un veritable *pogrom.* Vaga general. Portes tancades. Tota la Guàrdia Civil de Barcelona, amb l'arma a punt, barrant el pas de la Rambla, cobrint el trajecte del carrer de Balmes a Can Tunis i omplint el Cementiri Nou. El taüt de Layret va rebre cops de sabre; la mànega d'un dels que el duien a pes de braços, fou esqueixada d'un tall... Tanmateix, la vara de l'autoritat municipal fou respectada, isolats els provocadors, i un dia de dol per Barcelona fou estalviat.

El meu caríssim Gabriel Alomar, que format en els clàssics llatins amava d'encunyar frases, anys després em deia: «Aquell enterrament us va marcar per sempre.»

Al moment de cloure la tomba, davant la gernació aplegada al seu entorn, vaig retre homenatge a la vida austera i a la mort estoica de Francesc Layret. Em plau de reiterar-lo.

L'assassinat de Layret, com més tard el de Seguí i després el de Peiró,[3] són dol de tota la Catalunya liberal. Bales ben dirigides! Suprimir els caps, perquè la multitud, indignada i acèfala, pugui ésser la fàcil joguina d'agents provocadors.

Inclòs a l'edició de *Caliu,* Mèxic, 1958
Censurat a l'edició de Barcelona, 1973

3. Respecte de Joan Peiró, la veritat oficial és que: «Condemnat a mort pel Tribunal Suprem de Madrid el dia 26 de juliol (de 1942), va ésser executat l'endemà.» El fet real és un altre: l'havien assassinat a la presó de València el dia 24 de juliol, a les 7 hores 38 minuts del vespre.

Homenatge a José Antonio de Aguirre

Senyores, Senyors:

Sentiments molt diversos m'envaeixen a l'hora d'adreçar-vos la paraula, benvolguts consocis del Casal Català de París, pel motiu dolorós que avui ens aplega.

Allunyat del Casal fa més de catorze anys, m'és grat de recordar que amb els més veterans de vosaltres —arran de l'alliberament de la ciutat, quan l'enemic envaïa encara una part del territori francès, però amb el cant de *La Marsellesa* voleiaven de nou les banderes de la llibertat— fundàvem el nostre Casal, amb l'anhel que s'hi aixopluguessin tots els catalans de París. No puc oblidar l'honor que em fèieu en elegir-me president i revisc l'estampa d'aquell matí plujós que amb la bandera desplegada anàvem —com a primera manifestació externa de la vida del nostre Casal— a l'Arc de Triomf, a inclinar-nos davant la tomba del soldat desconegut, tot just revifada la flama simbòlica.

Us agraeixo la franca cordialitat amb què m'acomiadàveu quan vaig haver de traslladar-me a Mèxic. I hauré de dir-vos com va emocionar-me anys després la vostra delicada idea d'anomenar *Caliu* el butlletí del Casal, associant-vos així, col·lectivament, a la celebració dels meus setanta anys?

No podia començar, doncs, sense uns mots d'agraïment; ni tampoc no m'és llegut d'esplaiar-m'hi, atesa la trista raó d'aquesta vetllada: retre un homenatge a la memòria del president del Govern d'Euskadi, José Antonio de Aguirre.

Amb el president d'Euskadi, cordial amic de Catalunya, em lligava una estreta simpatia, reblada a través d'una trentena d'anys viscuts en les mateixes lluites.

A les Corts Constituents de 1931 vaig conèixer José Antonio de Aguirre: jove, atlètic, entusiasta, franca la mirada i la paraula fàcil. El seu do de gents i la seva simpatia personal esvaïren molts prejudicis i van alleugerir la tasca de tots els seus companys. Com era de llei, atesos els interessos polítics que ens unien, la minoria catalana —nacionalista i republicana— va formar el pont entre els nacionalistes bascs i els republicans històrics de la «profunda Espanya», com deia el vell Desclot.

D'entre els diputats catalans puc envanir-me que ningú coneixia tant com jo la gent i les terres d'Euskadi.

Ignorant de la seva llengua ancestral —ni la parlo ni l'entenc, he de confessar-ho— tanmateix no em ressonava pas com una parla estranya: des de la meva infantesa hi estava avesat, per un estatge anual, ran de la mar Cantàbrica i entre els comellars de Biscaia i de Guipúscoa, poblats de roures i pomeres. A les seves platges vaig conèixer aquell bleix de la mar, el rítmic anar i venir de les onades, que ara reculen descobrint roquissars i bancs de mol·luscs que no sospitàveu, i ara avancen

recobrint la platja i enfilant-se rius amunt: la marea, que tant sobta els que hem tingut la sort de néixer a les ribes estables de la Mediterrània. A Bilbao, llavors austera ciutat tota de pedra i cenyida de ferre, vaig conèixer —meravella per als ulls d'un noi— el tramvia elèctric, que encara no veien els carrers de la nostra Barcelona. L'assiduïtat anual, el tracte repetit, va trenar-hi fondes amistats que només la mort ha pogut descompartir. Els vells em recordaven la darrera carlinada, que ells havien viscut, i amb els joves, addictes a les doctrines de Sabino de Arana, com nosaltres a les de Prat de la Riba —era el temps eufòric de la Solidaritat Catalana— cabdellàvem projectes que la nostra imaginació entusiasta convertia en realitats immediates. Poc abans de la dictadura de Primo de Rivera —jo era diputat a la Mancomunitat de Catalunya— els joves nacionalistes bilbaïns van invitar-me a fer-los una conferència sobre el nostre moviment català. Entre els assistents hi havia —anys després m'ho deia— el joveníssim José Antonio de Aguirre.

Amb aquests antecedents cordials iniciava els meus tractes amb els diputats bascs i el benjamí de tots ells, José Antonio de Aguirre, a l'hora que la discussió constitucional de 1931 i la de l'Estatut de Catalunya de 1932, estrenyien cada vegada més els vincles entre els parlamentaris nacionalistes. I encara, pel juny de l'any següent, quan jo era a Londres presidint la delegació de la República a la Conferència econòmica i monetària mundial, vaig poder donar, a la porta de Westminster Cathedral, una forta abraçada al meu amic, en un dels dies més feliços de la seva vida.

Jo crec que va ésser una sort per al futur president Aguirre d'haver entrat a la vida política sota la dictadura, és a dir, en la clandestinitat, i d'haver fet després les seves primeres armes com a home de govern dins la vida municipal.

Règim arbitrari i sense recurs legal contra les seves arbitrarietats, la dictadura és una magnífica lliçó per a tots els homes de cor noble i d'intel·ligència clara —com ho era Aguirre— que la llibertat humana, els *drets imprescriptibles* que deien els nostres avis, els *sagrats principis* dels quals Mussolini parlava amb escarni i befa, són no sols la base ineludible i justa de tota organització política, sinó que també, i encara més, de tota vida de nivell humà.

Al costat del respecte a la personalitat humana, fonament ideològic de la democràcia, el règim de llibertat municipal n'és el fonament històric... Qualssevol que siguin els preceptes de la Constitució, no hi ha democràcia on no hi ha municipi lliure, i la millor escola per a governar un Estat és passar pel govern d'un municipi; Aguirre va ésser regidor i alcalde de Guetxo, i després el vot unànime dels alcaldes del País Basc el va enlairar a la presidència —presidència provisional, que els atzars de la guerra convertirien en definitiva i vitalícia.

Si governar és coordinar i dirigir, no pas manar a ulls clucs ni enderiant-se en utòpiques fantasies, cap escola millor que la del municipi, on tots els ciutadans se senten iguals.

La història ens ensenya que les dictadures només prosperen anul·lant la vida comunal, i ens mostra també que les generacions que se n'han desinteressat són aquelles damunt les quals el cesarisme més fàcilment s'imposa.

La dictadura, règim de servitud política, és com el cavall d'Àtila: per on ha passat, l'herba ja no hi creix. La seva pitjor herència, que pesa feixuga damunt el règim liberal que la segueix, és d'haver exclòs els ciutadans de la vida municipal. Com podrà interessar-se després per la marxa general de l'Estat, qui no és lliure d'intervenir i deliberar pesant el pro i el contra ens els afers públics que el toquen de més a prop? Sovint em ve a la memòria un vers lapidari del nostre Joan Alcover:

No és bo per a ésser lliure qui a servitud s'avesa.

En un país democràtic només pot governar la veu majoritària. Aquesta és la pedra de toc. Quan un partit, que representa només una part de l'opinió, s'arrapa al poder per governar, s'estableix la dictadura d'un grup, una oligarquia, mal coberta sovint amb un parrac ideològic de caire polític o social.

Cal reconèixer que després de la guerra de 1914-1918, que en bona part d'Europa representava la victòria dels XIV Punts wilsonians, entre els quals «el dret dels pobles a disposar d'ells mateixos», l'opressió i l'assimilisme no van pas desaparèixer, només van canviar de banda: antics oprimits esdevenien novells opressors...

En el despertar de la idea nacional —remembrances històriques, rehabilitació de la llengua, esclat folklòric, fantasies i somnis de poetes —el concepte i la imatge de la nació van dibuixant-se i prenent cos. La nació és alhora la mare i l'estimada, la més perfecta; els poetes li alcen un altar, és un ideal suprem, cal servir-lo amb tota la devoció, amb totes les forces. De l'amor a la seva pàtria oprimida i vexada, el patriota en fa una mena de sentiment religiós, gairebé místic.

En la lluita nacionalista arriba tanmateix l'hora crucial de les realitzacions. D'una manera plenament satisfactòria o mitjanament acceptable, és el triomf, i amb ell comença el perill:

Vigila, esperit, vigila,
no perdis mai el teu nord,
no et deixis dur a la tranquil·la
aigua mansa de cap port...

Convertida la nació en Estat, el culte de la nació esdevé per a molts, automàticament, culte de l'Estat. El desig de crear arrel estats nacionals —*a cada nació un Estat*, segons la fórmula consagrada— a la pràctica va traduir-se, després de la pau de 1918, a crear dins molts estats, dels vells i dels nous, dues menes de ciutadans. Els uns es creien encarnar la idea nacional, i en nom d'aquesta idea volien assimi-

lar, destruir o de qualsevol manera eliminar els altres. Damunt l'altar erigit a l'ídol de la *nació italiana* i del *poble alemany* —valguin d'exemple— el feixisme i el nacionalisme sacrificaven l'home de carn i ossos: jueu, apàtrida o al·logen, i àdhuc l'italià o l'alemany que no volien doblegar el genoll davant el Moloc sangonent.

Els mantenidors de la ideologia liberal que, precisament perquè hi veien una aspiració de llibertat, recolzaven els corrents nacionalistes, van veure amb astorament com el nacionalisme servia d'excusa i de justificació a una nova mena d'esclavatge. Així, en la consciència de molts, el nacionalisme anava confonent-se cada dia més amb una forma de totalitarisme; de la Itàlia liberal del *Risorgimento*, amb Mazzini, Cavour i Garibaldi, s'havia passat a la Itàlia absolutista de Mussolini.

Tots els fets tenen la seva causa. Podem ésser nacionalistes partint de dos conceptes diferents, àdhuc antagònics, de nació.

La nació és una realitat subsistent en ella mateixa, anterior i superior a l'home? O bé la nació està en cada individu, en les característiques que el fan semblant als uns i dissemblant als altres? Si és així, si la nació emana dels individus, va de dins a fora, de baix a dalt, quan parlem de *nació vexada i oprimida* ens referim a uns homes concrets, de carn i ossos, vexats i oprimits, per tant a una conculcació dels drets individuals. En l'altre cas, si la nació és, per dir-ho d'una manera gràfica, una encunyadora d'homes, una mena de prototipus platònic que es realitza en els individus, els drets humans desapareixen, substituint-los l'obligació de deixar-se encunyar. Tal és la concepció feixista, totalitària, de la nació. La divisió política en dretes i esquerres no ve al cas: de corrents de dreta i de corrents d'esquerra n'hi ha a les dues bandes. No, la causa és més profunda i té, gosaria dir, ressons metafísics: es tracta de dues mentalitats, de dues maneres de veure, de dues maneres d'entendre, nou avatar del *nominalisme* i del *realisme* que fa segles exaltaven les controvèrsies dialèctiques a les naixents escoles de París.

Si concebem la nació com una realitat determinista, d'una manera fatal caurem en el totalitarisme feixista. En aquest cas en lloc d'ésser vincle d'harmonia i de fraternitat humana, el nacionalisme esdevé un factor d'opressió i de discòrdia.

Que aquesta tasca no fos imputada al nacionalisme basc, àdhuc ni pels seus pitjors adversaris, en bona part es deu a l'actitud clara i resoluda de José Antonio de Aguirre i dels seus amics.

Quan el 18 de juliol de 1936 les dretes espanyoles van alçar-se gairebé unànimes amb els militars, o almenys van recolzar-los amb tota llur simpatia, els nacionalistes bascs —fossin quines fossin llurs idees en altres ordres— van posar-se decidits a la banda de la llibertat. Ells sabien que totes les llibertats són solidàries, més ben dit, que la llibertat és indivisible, que parlar de *pobles lliures* on els homes no són lliures és una gran falòrnia.

L'aspra defensa del territori basc, el martiri de la històrica Guernica, destruïda per l'aviació alemanya, en donen prova.

Formada la seva consciència en el corrent de l'humanisme cristià, mantingudes les seves conviccions polítiques damunt la base de la democràtica convivència en el municipi lliure, Aguirre estava capacitat per a no caure en una fàcil i massa explicable desviació del nacionalisme, quan arribés l'hora del triomf.

El president Aguirre tenia el sentit de la col·laboració, del pacte, de la transigència. No sóc pas dels que pensen que la fermesa en les idees i la lleialtat als principis obliga a la intransigència ni en l'ordre interior ni en l'ordre exterior. No, perquè la intransigència, quan no és purament verbal, no pot menar sinó a la guerra, que repugna a l'home racional. L'home polític ha de saber objectivar-se. No caure en el parany de pensar que les seves idees i les seves aspiracions són compartides per la majoria dels ciutadans. Sovint són només les d'un grup, àdhuc d'un petit nombre. Caldrà, doncs, pactar amb els afins i anar a la realització de la plataforma comuna. Millor que disputar-nos sobre allò que ens separa, quant més útil no fóra de menar a bona fi tot allò que ens uneix!

Amb aquest esperit de *defensa i promoció del bé comú* el president Aguirre va formar el seu Govern de coalició.

Al Govern del president Aguirre li ha pertocat una missió històrica difícil i arriscada. Evacuar del País Basc tots aquells que haurien estat víctimes predestinades a la revenja franquista; encarrilar i assentar l'emigració a diverses repúbliques d'Amèrica, i mantenir arreu el prestigi del poble basc i el respecte a la seva causa.

L'optimisme de José Antonio de Aguirre era envejable. Si no convencia a tots, a tots ens admirava. Després de cada decepció —i tantes n'hem hagut de rebre de la política internacional— ell trobava sempre un nou motiu d'esperança. A Mèxic —parlo com a testimoni directe— les seves converses de premsa, els seus discursos de llevant taula, les seves conferències de l'Ateneo Español, remuntaven, a cada viatge, la moral de l'emigració republicana. Sembrador de fe, ànima d'apòstol! Aquest és l'home al qual, com a catalans, hem vingut a retre fervent homenatge: un lluitador incansable en la causa de la llibertat del seu poble.

Vetllada d'homenatge a la memòria del primer president d'Euskadi, organitzada a París, el dia 23 de juliol de 1960, a les 21 hores, a la Sala Paul Delombre del Museu Social, 5, carrer de Las Cases, pel Casal de Catalunya

Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica

Títols publicats

1/1 Pere Pujol, *L'urna d'argent de sant Ermengol, bisbe d'Urgell* (1927)
1/2 Antoni Rubió i Lluch, *Paquimeres i Muntaner* (1927)
1/3 Josep M. Millàs, *Documents hebraics de jueus catalans* (1927) [exhaurit]
1/4 Josep de Calassanç Serra-Ràfols, *Forma conventus tarraconensis*, vol. I, *Baetulo-Blanda* (1928)
2/1 Ramon d'Abadal, *Catalunya carolíngia*, vol. II, *Els diplomes carolingis a Catalunya*, 1a part (1926-1950) [exhaurit]
2/2 Ramon d'Abadal, *Catalunya carolíngia*, vol. II, *Els diplomes carolingis a Catalunya*, 2a part (1952) [exhaurit]
3 Josep Puig i Cadafalch, *La geografia i els orígens del primer art romànic* (1930) [exhaurit]
4 Antoni Rubió i Lluch, *La població de la Grècia catalana en el XIVè segle* (1933)
5 Joan Bergós, *L'escultura a la Seu Vella de Lleida* (1935) [exhaurit]
6 Manuel Trens, *Ferrer Bassa i les pintures de Pedralbes* (1936) [exhaurit]
7 Francesc Prat, *L'aqüeducte romà de Pineda* (1936)
8 Ernest J. Martínez-Ferrando, *Pere de Portugal, «rei dels catalans», vist a través dels registres de la seva cancelleria* (1936) [exhaurit]
9 Josep Puig i Cadafalch, *Noves descobertes a la catedral d'Egara* (1948) [exhaurit]
10 Joaquim Carreras i Artau, *L'epistolari d'Arnau de Vilanova* (1950) [exhaurit]
11 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 1a part, *L'infant*, vol. I (1950) [exhaurit]
12 Marià Ribas, *El poblament d'Ilduro: Estudi arqueològic i topogràfic des dels temps prehistòrics fins a a la destrucció d'Iluro* (1952) [exhaurit]
13 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 1a part, *L'infant*, vol. II (1952) [exhaurit]
14 Ramon d'Abadal, *Catalunya carolíngia*, vol. III, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, 1a part (1955) [exhaurit]
15 Ramon d'Abadal, *Catalunya carolíngia*, vol. III, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, 2a part (1955) [exhaurit]
16 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 1a part, *L'infant*, vol. III (1956) [exhaurit]
17 Emili Vigo, *La política catalana del Gran Comité de Salud Pública* (1956) [exhaurit]
18 Joaquim Miret i Sans, *El forassenyat primogènit de Jaume II* (1957)
19 Josep Mascaró, *Els monuments megalítics a l'illa de Menorca* (1958) [exhaurit]
20 Enric Moreu-Rey, *Els immigrants francesos a Barcelona: (Segles XVI al XVIII)* (1959) [exhaurit]
21 Lluís G. Constans, *Francesc de Montpalau, abat de Banyoles, ambaixador del General de Catalunya* (1960) [exhaurit]
22 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 2a part, *El regnat fins a l'any 1282*, vol. I (1962) [exhaurit]
23 Josep Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica* (1963) [exhaurit]
24 Àngel Martínez i Joan Vicente, *El poblat ibèric de Puig Castellar: Excavacions dels anys 1954-1958* (1966) [exhaurit]
25 Enric Moreu-Rey, *Revolució a Barcelona el 1789* (1967)
26 Eufemià Fort, *El Llibre de Valldossera* (1968)

27 Ferran Soldevila, *Els primers temps de Jaume I* (1968) [exhaurit]
28 Josep Lladonosa, *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524* (1970) [exhaurit]
29 Gaspar Feliu, *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal* (1972)
30 Rafael Bastardes, *La representació del Sant Crist al Taller d'Erill* (1977)
31 Manuel Segret, *Aportacions a la història de la vila de Sant Llorenç de Morunys i comarca* (1978; reimpr., 2005)
32 Pere Freixas, *L'art gòtic a Girona: Segles xiii-xv* (1983)
33 Montserrat Pagès, *Les esglésies pre-romàniques a la comarca del Baix Llobregat* (1983) [exhaurit]
34 Josep Baucells, *El fons «Cisma d'Occident» de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona: Catàleg de còdexs i pergamins* (1985)
35 Ramon d'Abadal, *Catalunya carolíngia*, vol. i, *El domini carolingi a Catalunya*, 1a part (1986) [exhaurit]
36 Mercè Viladrich, *El «Kitāb al-'Amal Bi-l-asṭurlab» (Llibre de l'ús de l'astrolabi) d'Ibn al-Samḥ: Estudi i traducció* (1986) [exhaurit]
37 Josep M. Marquès, *El cartoral de Santa Maria de Roses: Segles x-xiii* (1986)
38 Ramon d'Abadal, *Els temps i el regiment del comte Guifred el Pilós* (1989) [exhaurit]
39 Miquel Coll i Alentorn, *Guifré el Pelós en la historiografia i en la llegenda* (1990)
40 Mercè Vidal, *Teoria i crítica en el Noucentisme: Joaquim Folch i Torres* (1991)
41 Isidra Maranges, *La indumentària civil catalana: Segles xiii-xv* (1991)
42/1 Ignasi M. Puig i Ferreté, *El monestir de Santa Maria de Gerri: Segles xi-xv*, vol. i, *Estudi històric* (1991) [exhaurit]
42/2 Ignasi M. Puig i Ferreté, *El monestir de Santa Maria de Gerri: Segles xi-xv*, vol. ii, *Col·lecció diplomàtica* (1991) [exhaurit]
43 Francesc Amorós, *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell, 1616-1617: Una crònica de la cort de Felip III* (1992)
44 Eduard Junyent, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba* (1992)
45 Ramon Planes, *La descripció dels arxius municipals catalans fins a la fi del segle xix: L'Arxiu de la Ciutat de Solsona* (1993)
46 Constantin Marinescu, *La politique orientale d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples (1416-1458)* (1994) [exhaurit]
47 Manuel Milà i Fontanals, *Epistolari de M. Milà i Fontanals*, vol. iii, *Anys 1881-1884* (1995)
48/1 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 1a part, *L'infant* (ed. facsímil, 1995)
48/2 Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, 2a part, *El regnat fins a l'any 1282* (ed. facsímil, 1995)
49 Ignasi M. Puig i Ferreté i M. Assumpta Giner Molina, *Índex codicològic del* Viage literario *de Jaume Villanueva* (1998)
50 Eulàlia Duran [dir.], *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. 1, *Barcelona: Arxiu Històric i Biblioteca de Catalunya* (1998)
51 Francesc Fontbona [dir.], *Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)* (1999)
52 Josep M. Figueres, *El primer diari en llengua catalana:* Diari català *(1789-1881)* (1999) [exhaurit]
53/1 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. iv, Ramon Ordeig [cur.], *Els comtats d'Osona i Manresa*, 1a part, *Prefaci. Introducció. Diplomatari (docs. 1-698)* (1999)

53/2 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. IV, Ramon Ordeig [cur.], *Els comtats d'Osona i Manresa*, 2a part, *Diplomatari (docs. 699-1478)* (1999)

53/3 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. IV, Ramon Ordeig [cur.], *Els comtats d'Osona i Manresa*, 3a part, *Diplomatari (docs. 1479-1873). Mapes. Índex* (1999)

54/1 Antoni Rubió i Lluch [ed.], *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, vol. 1 ([1908]; ed. facsímil, 2000)

54/2 Antoni Rubió i Lluch [ed.], *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, vol. 2 ([1921]; ed. facsímil, 2000)

55 Eulàlia Duran [dir.], *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. II.1, *Barcelona: Biblioteca Pública Episcopal i Biblioteca de la Universitat* (2000)

56 Antoni Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409): Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria* ([1947]; ed. facsímil, 2001)

57 Albert Balcells i Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, *1907-1942* (2002)

58 Eulàlia Duran [dir.], *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. II.2, *Barcelona: Biblioteca de la Universitat (II)* (2001)

59 Francesc Fontbona [dir.], *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)* (2002)

60 Eulàlia Duran [dir.], *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. III, *Barcelona: Arxiu Capitular, Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu de les Carmelites Descalces, Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les, Arxi Històric de Protocols, Arxiu Històric Provincial dels Fransciscans de Catalunya, Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats, Biblioteca de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Apèndix* (2003)

61/1 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. V, Santiago Sobrequés, Sebastià Riera i Manuel Rovira [cur.], *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, 1a part, *Prefaci. Introducció. Diplomatari (docs. 1-386)* (2003)

61/2 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. V, Santiago Sobrequés, Sebastià Riera i Manuel Rovira [cur.], *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, 2a part, *Diplomatari (docs. 387-630). Mapes. Índex* (2003)

62 Josep Puig i Cadafalch, *Josep Puig i Cadafalch: Escrits d'arquitectura, art i política* (2003)

63 Isabel Sánchez de Movellán, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)* (2004)

64 Jordi Bolòs, *Els orígens medievals del paisatge català: L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya* (2004)

65 Joaquim Miret i Sans, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor* ([1908]; ed. facsímil, 2004)

66 Jaume Ribalta, *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània* (2005)

67 Elisabet Ferran, *El jurista Pere Albert i les* Commemoracions (2006)

68 Stefano Maria Cingolani, *Historiografia, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva crònica* (2006)

69 Antoni Rubió i Lluch, *Epistolari grec*, vol. 1, *Anys 1880-1888* (2006)

70/1 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. VI, Pere Ponsich [cur.], *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, 1a part, *Prefaci. Introducció. Diplomatari (docs. 1-328)* (2006)

70/2 Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. VI, Pere Ponsich [cur.], *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, 2a part, *Diplomatari (docs. 329-649). Mapes. Índex* (2006)

71 Eulàlia Duran [dir.], *Repertori de manuscrits catalans (1620-1714)*, vol. I, *Barcelona: Biblioteca de Catalunya* (2006)

72 Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans,* vol. II, *De 1942 als temps recents* (2007)

73 Ferran Soldevila, *Les quatre grans Cròniques: I. Llibre dels feits del rei En Jaume,* (2007)

74 Lluís Nicolau d'Olwer, *Democràcia contra dictadura: Escrits polítics, 1915-1960,* (2007)

IECentanys1907 2007